

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ

Милеса Д. Стефановић-Бановић

**БЕСЕДЕ, СЛОВА И ПОУКЕ НА
БЛАГОВЕСТИ У ПРЕВОДУ И ПРЕРАДИ
ГАВРИЛА СТЕФАНОВИЋА ВЕНЦЛОВИЋА**

докторска дисертација

Београд, 2015.

UNIVERSITY OF BELGRADE
FACULTY OF PHILOLOGY

Milesa D. Stefanović-Banović

**ORATIONS, SERMONS AND MORALITIES
ON THE FEAST OF THE ANNUNCIATION,
AS TRANSLATED AND ADAPTED BY
GAVRIL STEFANOVIĆ VENCLOVIĆ**

Doctoral Dissertation

Belgrade, 2015

БЕЛГРАДСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ФИЛОЛОГИИ

Милеса Д. Стефанович-Банович

**ПРОПОВЕДИ, СЛОВА И ПОУЧЕНИЯ НА
ПРАЗДНИК БЛАГОВЕЩЕНИЯ
В ПЕРЕВОДЕ И АДАПТАЦИИ ГАВРИЛА
СТЕФАНОВИЧА ВЕНЦЛОВИЧА**

докторская диссертация

Белград, 2015

Ментор

проф. др Томислав Јовановић
Филолошки факултет, Универзитет у Београду

Чланови комисије

проф. др Томислав Јовановић, ментор
Филолошки факултет, Универзитет у Београду

проф. др Љиљана Јухас-Георгиевска
Филолошки Факултет, Универзитет у Београду

проф. др Светлана Томин
Филозофски Факултет, Универзитет у Новом Саду

Датум одбране

Захвалност

Велику захвалност за неизмерну помоћ, стрпљење и подршку дугујем ментору, проф. др Томиславу Јовановићу.

Несебичну и драгоцену помоћ при изради ове дисертације пружили су ми уважене колеге и драги пријатељи:

проф. др Драгана Радојичић и Етнографски институт САНУ
мр Миленко Панић
проф. др Димитрије Е. Стефановић
мр Драгица Тадић-Папаниколау
Коста Вуковић
Раде Бановић
Ђоко Перовић

Дубоко сам захвална родитељима, Димитрију и Мирјани, на свему што су за мене учинили.

Неизрециву захвалност дугујем свом супругу Мићу за љубав, разумевање, стрпљење и подршку.

Сентандреји и Сентандрејцима

Беседе, слова и поуке на Благовести у преводу и преради Гаврила Стефановића Венцловића

Резиме

Гаврил Стефановић Венцловић, јеромонах, вредни писар и надахнути беседник из прве половине XVIII века, својим радом обележио је једно од кључних раздобља у историји српске културе.

Међу противречностима које обележавају његов живот и дело, једна од најуочљивијих је несразмера између неколико хиљада руком писаних страница које је за собом оставио и штурих, неповезаних и непотпуних података о његовом животу. Најчешће се претпоставља да је живео од 1680. до 1749. године. Сматра се да је током Велике сеобе 1690. године прешао у Сентандреју, где је у преписивачкој школи при капели Св. Луке био ученик калуђера Кипријана Рачанина, из манастира Рача крај Дрине, једног од последњих расадника српске писмености. Након школовања служио је на парохијама по српским насељима у Горњем Подунављу, у Сентандреји, Ђуру, Коморану и Острогону. Често је мењао пребивалиште, а записано је да је 1739. године дошао у Коморан као „славни проповедник из Сентандреје”.

У првом периоду његовог рада настале су богослужбене књиге писане на српскословенском језику. Наша тема тиче се другог периода у Венцловићевом стварању и односи се на дела која су писана на народном, односно, његовим речима, „на простом српском“ језику. Међу њима се налазе беседе, слова и поуке, углавном намењене читању на богослужењу.

Гаврил је црквенословенске беседе, у настојању да допре до својих слушаца, преносио на израз који је њима био много разумљивији. Превод, иако најчешће веран, некада је веома слободан. Поред тога, на местима која су представљала апстрактније појмове и сложенија расуђивања, изворни текст је допуњавао својим објашњењима. Некада су Венцловићеве допуне кратке, у виду неколико речи које додаје или прерађује, некада су то дужи сегменти, а није

реткост ни да се потпуно одвоје од основне теме као мање или више независне ауторске целине.

У раду се бавимо беседама на Благовести у преводу и преради Гаврила Стефановића Венцловића које се налазе у рукописној књизи *Слова изабрана*, завршеној 1743. године. Овај рукопис данас се чува у Архиву САНУ под бројем 137 (101). Нашу грађу чини тринаест беседа: два слова Јована Златоустог, слова Јована Дамаскина и Максима Исповедника, пет слова Лазара Барановича, два Јоаникија Гаљатовског, тлкованије, поученије и пролог на Благовести.

Преглед досадашњих истраживања о Гавриловом делу показује разноврсност тема које су обрађиване: испитивано је његово порекло, настојало се да се употпуни његова биографија, анализирани су језик и правопис, сагледаване одлике стила, трагано за изворима. Чини се, међутим, да је овом последњем посвећено сразмерно мало истраживачке пажње.

Стога смо као методолошки оквир овог истраживања одабрали компаративни поступак, који смо поделили у две фазе. У првој, поређењем Венцловићевих текстова са доступном грађом, трагали смо за текстовима за које је најизгледније да су могли бити његови извори.

Одредивши предлошке Венцловићевих беседа одвојили смо дословно пренесене делове изворних текстова од оних који представљају Гаврилове допуне и прераде. Беседе смо приредили посебно означавајући разлике у односу на идентификоване изворе. Обележили смо места која су верно пренесена на српски језик, места која су слободније преведена или парафразирани и она која немају паралелу у изворном тексту.

Након што смо издвојили сегменте који су извесно оригинално Венцловићеви, анализирали смо одлике његовог правописа, језика, стила и преводилачког поступка и размотрили основне теме које су присутне у његовим допунама.

Особине Венцловићевог говора посматрали смо у односу на оне које су већ идентификоване у досадашњој литератури. Сагледали смо основне одлике

правописа, навели њихову учесталост и подвукли типичне карактеристике. Поређењем одабраних беседа са идентификованим изворима, настојали смо да издвојимо и укажемо на типичне поступке приликом преношења и прерађивања црквенословенских предлога. Посматрали смо одлике његове лексике и стила и анализирали употребу народних израза, односно црквенословенизама и позајмљеница. Препознали смо неколико основних тематских категорија у које се могу сврстати допуне и прераде предлога. На овај начин желели смо да, колико је то могуће, проникнемо у Венцловићев поглед на свет, као и да истражимо у којем смеру су ишла његова настојања на просвећивању пастве.

Циљ рада био је да се пре свега филолошком анализом рукописног материјала, који до сада није у већој мери проучаван, покаже Венцловићева књижевна и језичка даровитост у приближавању сложене богословске садржине постојећих дела хришћанског наслеђа недовољно образованом народу. Успутно, његова дела смо посматрали и као сведочанство о духу времена и друштвеном контексту одвијања сеоба српског народа. На крају дисертације налазе се приређени текстови Венцловићевих беседа на Благовести.

Кључне речи: Гаврил Стефановић Венцловић, Благовести, беседе, извори, преводилачки поступак, приређени текстови

Научна област: филологија

Ужа научна област: наука о књижевности

УДК:

Orations, Sermons and Moralities on the Feast of the Annunciation, as Translated and Adapted by Gavril Stefanović Venclović

Summary

Gavril Stefanović Venclović, hieromonk, diligent scribe, and inspired orator from the first half of the XVIII century, marked one of the most significant periods in the history of Serbian culture.

Amongst the many contradictions that characterize his life and oeuvre, the most notable one is the disproportion between the several thousands of hand-written pages he left behind, and the sparse, unconnected and incomplete data on his life. It is usually assumed that he lived between 1680 and 1749, and supposedly moved to Szentendre during the Great Migration of 1690. There, he studied at the chapel of St. Luke, under the tutelage of the monk Kiprijan Račanin of the Rača Monastery by the Drina – one of the last nurseries of Serbian literacy. Upon completing his education, he served in parishes across the Serbian settlements in the upper Danube area: Szentendre, Győr, Komárom and Esztergom. He changed his residence frequently, and upon his arrival to Komárom in 1739, he was heralded as “the famous preacher from Szentendre”.

The first period of his creation saw the liturgical books in the Serbian-Slavonic language. Our topic addresses the second period of Venclović’s creation and relates to the works written in the vernacular – in his own words, “the simple Serbian” language. They include orations, sermons and moralities, mainly intended for reading during the divine service.

In an effort to reach his listeners, Gavril translated the Church-Slavonic orations to much more understandable expressions. Although mostly faithful, these translations were occasionally very liberal. In addition, he supplemented the abstract concepts and complex reasoning from the original text with his own explanations. In some cases, Venclović’s amendments are as short as a few words he adds or adapts; in the others,

they are longer segments, which not infrequently digress from the main theme and act as more or less independent authored entities.

This thesis specifically deals with the orations on the Feast of the Annunciation, as translated and adapted by Gavril Stefanović Venclović, in the manuscript book *Slova izabrana* (*The Selected Sermons*), completed in 1743. The manuscript is kept in the SASA Archives, number 137 (101). Our research corpus consists of thirteen orations: two sermons of John Chrysostom, sermons of John of Damascus and Maximus the Confessor, five sermons of Lazar Baranovich, an exegesis, a morality and the Annunciation menologion.

An overview of previous research on Gavril's work shows the diversity of the topics discussed: his origins were investigated, attempts made to complete his biography, his language and orthography analysed, characteristics of his style recognized, his sources tracked. It would seem, however, that relatively little attention has been devoted to the latter.

Therefore, as a methodological framework of this research, we chose the comparative method, which we divided into two phases. In the first phase, by comparing Venclović's texts with the available material, we searched for the texts most likely to be his sources.

After determining the sources of Venclović's sermons, we separated the literally translated parts of the original texts from Gavril's amendments and adaptations. Further, we edited the sermons by marking the differences to the identified sources. We differentiated between the faithfully translated segments into the Serbian language and the freely translated or paraphrased ones, as well as the ones that had no parallel in the original text.

Having ascertained the original Venclović's segments, we then analysed the characteristics of his orthography, language, style and translation, and discussed the main topics present in his amendments.

The properties of Venclović's speech were observed and related to those already identified in the literature. We perceived the main features of his orthography, stated

their frequency, and underlined its typical characteristics. By comparing the selected sermons with their identified sources, we tried to single out and emphasize the typical methods that characterized the translation and adaptation of Church-Slavonic sources. We observed the properties of his lexicon and style, and analysed the use of folk expressions, the Church-Slavonic words and loanwords. In terms of possible classification of Venclović's amendments and adaptations, several principal thematic categories emerged. This has afforded us the opportunity to comprehend, as much as possible, Venclović's worldview and to investigate the direction of his efforts on enlightening the flock.

Primarily through a philological analysis of the manuscript (which, up to now, had not been studied in great depth), the objective of the thesis was to show Venclović's literary and linguistic talent in bringing the complex theological content of the contemporary Christian work to uneducated people. Incidentally, we regarded his oeuvre as a testimony on the spirit of time and the social context during the Serbian people's migrations. The edited texts of Venclović's sermons on the Annunciation are available in the appendix of the disseration.

Keywords: Gavril Stefanović Venclović, Annunciation, sermons, sources, translation method, prepared texts

Scientific field: philology

Specific scientific field: literary studies

UDK:

Садржај

1. Увод	1
2. О животу и раду Гаврила Стефановића Венцловића	8
2.1. Кроз биографију	8
2.2. О образовању	11
2.3. Живот међу парохијанима	13
2.4. Књижевни рад	20
2.5. Извори и узор	25
2.6. Одједи Венцловићевог књижевног рада	26
2.7. Дилеме о Венцловићевом стваралаштву	27
3. Беседе на Благовести	31
3.1. О празнику Благовести	31
3.2. Претходни беседници који су писали беседе на Благовести	32
3.3. Венцловићеви узор и <i>Беседе на Благовести</i>	39
4. Језик и правопис	73
4.1. Археографски опис	75
4.2. Словни састав рукописа	75
4.3. Лигатуре и натписана слова	76
4.4. Састављено писање речи	77
4.5. Скраћенице	77
4.6. Писање бројева	79
4.7. Велико слово	79
4.8. Интерпункција	80
4.9. Писање и изговор грчких слова	81
4.10. Самогласници	85
4.11. Сугласници	105
5. Преводилачки поступак	122
5.1. Венцловићева проширења приликом превођења	126
5.2. Изостављање сегмената изворног текста при превођењу	139
5.3. Преводилачки поступак	142
5.4. Синонимични низови	153

5.5. Прераде цитата из Светог писма и химнографије	157
5.6. Преношење црквенословенских сегмената и мешање језика.....	161
6. Стилско-језичке одлике <i>Беседа на Благовести</i>	171
6.1. Лексика Венцловићевих беседа.....	173
6.2. Стилске фигуре у Венцловићевим беседама.....	185
7. Типологија Венцловићевих интервенција	223
7.1. Празничне теме	224
7.2. Теолошке теме.....	225
7.3. Библијске теме	227
7.4. Полемичке теме	230
7.5. Морализаторске и поучне теме	231
7.6. Однос према молитви.....	234
7.7. Допуне у беседама Јоаникија Гаљатовског и Јована Дамаскина.....	238
8. Закључак.....	246
9. Начела приређивања текста.....	258
Библиографија.....	260
Рукописна грађа	260
Електронски извори и грађа	260
Литература.....	261
Прилог А: Приређени текстови <i>Беседа на Благовести</i>	270
Прилог Б: Илустрације.....	375
Биографија.....	392
Прилог 1: Изјава о ауторству	394
Прилог 2: Изјава о истоветности штампане и електронске верзије тезе	
Прилог 3: Изјава о коришћењу.....	

1. Увод

Гаврил Стефановић Венцловић, јеромонах, вредни писар и надахнути беседник из прве половине XVIII века, својим радом обележио је једно од преломних раздобља у историји српске културе.

Подаци који су нам познати о његовом пореклу и животу веома су штурни, непотпуни и неповезани. Најчешће се претпоставља да је живео од 1680. до 1749. године. Сматра се да је током Велике сеобе 1690. године прешао у Сентандреју, где је у преписивачкој школи при капели Св. Луке био ученик калуђера Кипријана Рачанина, из манастира Рача крај Дрине, једног од последњих расадника српске писмености. Након школовања служио је на парохијама по српским насељима у Горњем Подунављу, у Сентандреји, Ђуру, Коморану и Острогону. Често је мењао пребивалиште, а радио је, како сам каже „без мјеста в чуждих домјех, из чуждих књиг в оскуденији телесних потреб“. Записано је да је 1739. године дошао у Коморан као „славни проповедник из Сентандреје“.

Велика је несразмера између података које имамо о Гаврилу Венцловићу и многобројних рукописних књига које је за собом оставио. Гаврил је исписао око 20 000 страна, од чега око 9 000 на језичком изразу са народном основом, како је сам наводио „србско простим језиком“, „простим људем на разумност“ и „на службу сељаном некњижевним“.

У времену у којем је живео, времену сеоба, многих ратова, болести, недаћа и опште неизвесности, Венцловићево огромно дело представљало је подвиг за себе. Ипак, Гаврилова заслуга далеко превазилази број страна исписаних његовом руком – овај неуморни јеромонах упорно и искрено је радио на просвећивању своје пастве. Пола века пре Доситеја Обрадовића, у Венцловићевим беседама срећемо просветитељске идеје. Иако знатно скромнијег образовања од Доситеја, Венцловић је био свестан значаја просвећивања. Између осталог, критиковао је непримерено понашање свештенства, наглашавао да је међуљудска помоћ важнија од „празног богомољства“, указивао је на трагичне последице незнања и примитивизма у народу, нападао ружне обичаје, кудио бахатост „богатица“,

истицао значај сељака, залагао се за лично достојанство изнад племићких привилегија, па чак и, далеко испред свог времена, говорио о неравноправности жена.

У настојању да допре до својих слушаца, Гаврил је црквенословенске беседе преносио на израз који им је био много разумљивији. Превод, иако најчешће веран, некада је веома слободан. Међу хиљадама страна рукописа налази се расуто и мноштво цитата из Светог писма. Иако није настао са том намером, Гаврилов превод се може сврстати међу прве покушаје превођења Библије на српски народни језик.

Поред тога, на местима која су представљала апстрактније појмове и сложенија расуђивања, изворни текст је проширивао својим објашњењима. Некада су Венцловићеве интервенције кратке, у виду неколико речи које додаје или прерађује, некада представљају дуже сегменте, а није реткост ни да се потпуно одвоје од основне теме и чине мање или више независне ауторске целине.

Венцловић је, поред књижевног, дао незанемарљив допринос и на пољу правописа. Много пре Вукове реформе, он је користио засебне графеме за гласове *ћ*, *ђ* и *џ*. Неки аутори наводе да је и за гласове *љ* и *њ* увео посебне знакове.

Постоје различита мишљења о значају његовог књижевног рада. Једни Гаврила сматрају вредним преписивачем, који се трудом знатно издигао изнад своје средине, али чије књижевно стваралаштво не превазилази домет преноса са црквенословенског на народни језик. Други, пак, у њему виде изузетно плодног изворног аутора беседа, стихова, сакупљача пословица, па чак и творца прве српске драме. Трећи постављају питање оригиналности, односно потребе да се пре доношења суда о Венцловићу одреди критеријум према којем би се оцењивала оригиналност његовог дела. Сматрају да би се при томе морала имати у виду и чињеница да је Гаврилово образовање почивало на средњовековној књижевности, у којој су схватање и однос према оригиналности били знатно другачији од савремених.

Подељени су и ставови теоретичара књижевности око тога којој књижевној епохи припада Венцловић. Поједини га виде као писца са којим се завршава средњовековна књижевност, други као првог писца нове српске књижевности, а неки сматрају да делимично припада обема епохама, односно да се не може сврстати искључиво нити у једну од њих.

Први аутор који је писао о Венцловићу био је Гаврило Витковић, који је 70-тих година XIX века започео вишегодишњу акцију прикупљања српских старина по Аустроугарској и њиховог преношења у Србију. Међу њима се налазила и већина данас познатих Гаврилових рукописа. Тихомир Остојић је писао о Венцловићу у својој монографији о српској књижевности из 1905, а један од најзначајнијих и најчешће цитираних радова написао је Владан Јовановић 1911. године. У наредних неколико деценија објављено је свега неколико радова, до појаве монографије Милорада Павића 1972. године. Ова студија, у многоме оспоравана, освежила је интересовање истраживача за Венцловићево дело. Међу најчешће цитираним ауторима који су оспоравали Павићеве наводе су Ђорђе Трифуновић и Јован Деретић. Они су у својим радовима из исте године (1972) навели низ аргумената против Павићеве квалификације Венцловића и његовог књижевног дела, који се заснивају на чињеници да је Павић некритички све текстове третирао као Гаврилове ауторске, без много освртања на његове изворе. У новије време, Павле Ивић (1997) је Венцловићев говор окарактерисао као сремски и у складу са тим претпоставио његово порекло, а Александар Албијанић (1982, 1987) описао најмаркантније одлике Гавриловог језика. Подробнијим поређењем рукописа са могућим предлошцима бавила се Челица Миловановић (1981, 1982). Љупка Васиљев је 1996. године *Буквар из 1717*, који се раније приписивао Кипријану Рачанину, идентификовала као Венцловићев, што су каснијом студијом потврдили и Томислав Јовановић и Димитрије Стефановић (2013).

Овај кратак преглед аутора који су се на различите начине бавили делом Гаврила Стефановића Венцловића свакако није свеобухватан, већ има за циљ да укаже на неке од радова на које смо се најчешће позивали током бављења овом темом.

Преглед досадашњих истраживања Гавриловог дела показује разноврсност тема које су обрађиване: испитивано је његово порекло, настојало се да се употпуни његова биографија, анализирани су језик и правопис, сагледаване одлике стила, трагано за изворима. Чини се, међутим, да је овом последњем посвећено сразмерно мало истраживачке пажње. Свега неколико аутора настојало је да идентификује могуће Венцловићеве предлошке и издвоји његов изворни текст, тј. онај за који не постоји паралела у идентификованом предлошку. Владан Јовановић се у свом раду из 1911, *О језику Гаврила Стефановића Венцловића*, бавио поређењем Венцловићеве прераде зборника *Мач духовни* са изворним текстом украјинског беседника Лазара Барановича. Челица Миловановић је у своја два рада, *О изворима и књижевном поступку Гаврила Стефановића Венцловића* (I и II) из 1981. и 1982. године, упоредила поједине Венцловићеве преводе са могућим предлошцима. Констатовала је да грчки извори нису могли бити Гаврилови предлошци, већ да су до њега дошли највероватније путем рускословенских зборника. У раду *О неким језичко-стилским особинама Венцловићевих списа о Светој Петки* из 2002. Димитрије Стефановић идентификовао је један Венцловићев предлошак, са којим је упоредио Гаврилову прераду.

Поред наведених, нисмо пронашли друге радове који су се бавили утврђивањем и поређењем Венцловићевог текста са изворима. Оваква анализа је, међутим, неопходна за јасније и потпуније сагледавање дела овог заслужног писара. Поред тога, издвајање његових оригиналних сегмената има значаја и у ширем контексту. Чињеница да су његове беседе биле намењене читању народу у цркви упућује на то да би се у Гавриловим проповедима могла наћи ретка и драгоцен етнографска и културолошка грађа.

Стога смо као методолошки оквир овог истраживања одабрали компаративни поступак, који смо поделили у две фазе. У првој, поређењем Венцловићевих беседа са доступном грађом, трагали смо за текстовима за које је најизгледније да су могли бити његови извори. Затим, поређењем са идентификованим предлошцима покушали смо да сагледамо основне одлике Венцловићевог књижевног стварања. Настојали смо да, колико је год то могуће,

јасно раздвојимо и обележимо места која су верно пренесена на народни језик, места која су слободније преведена или парафразирана и она која немају паралелу у изворном тексту.

Пошто најчешће није било могуће поуздано утврдити Гаврилов директан предлог, поређења смо вршили са текстолошки истим или веома сличним текстовима из доступних словенских зборника.

Тема нашег истраживања су беседе на Благовести у преводу и преради Гаврила Стефановића Венцловића, које се налазе у рукописној књизи *Слова изабрана*, завршеној 1743. године. Овај зборник данас се чува у Архиву САНУ под бројем 137 (101). Нашу грађу чини тринаест беседа, које се налазе на странама 591б–727а: два слова Јована Златоустог, слова Јована Дамаскина и Максима Исповедника, пет слова Лазара Барановича, два Јоаникија Гаљатовског, тлкованије, поученије и пролог на Благовести.

Одлике Гавриловог правописа и језика посматрали смо на свих тринаест беседа, док смо анализу преводилачког поступка и лексике, као и стилску и тематску анализу спровели на девет одабраних беседа.

Рад смо поделили на шест поглавља у којима смо из различитих углова посматрали Венцловићево дело. С обзиром на то да су нам о његовом животу познате само ретке и непотпуне чињенице, у другом поглављу, након уводних разматрања, настојали смо да прикупимо биографске податке и претпоставке о Гавриловом животу из досадашње литературе. Затим смо дали детаљнији преглед његовог књижевног стварања, као и основних дилема теоретичара књижевности у вези са Венцловићевим делом. Сматрамо да је за сагледавање значаја рада овог вредног писара и надахнутог проповедника неопходно имати у виду и шири контекст, те смо у наставку приложили преглед оновремених историјских и друштвених околности. Вредност Венцловићевог просветитељског труда посебно се истиче када се посматра у односу на културни, образовни и духовни миље његове пастве. Због тога смо настојали да, користећи управо Гаврилова сведочења, направимо увид у његов живот међу парохијанима.

С обзиром на то да смо за грађу одабрали беседе на Благовести, у трећем поглављу најпре смо изнели краћи преглед порекла и историје обележавања овог празника. Затим смо истражили како су се кроз векове развијале беседе на Благовести, од изворне приповести из Светог писма, преко слова светих отаца, до Венцловићевих извора. Бавили смо се и идентификацијом његових предлогака, разматрајући изворе из којих је наш проповедник највероватније преузео беседе на Благовести исписане у зборнику *Слова изабрана*.

У четвртном поглављу анализирали смо одлике језика и правописа. Особине Венцловићевог говора посматрали смо у односу на оне које су већ идентификоване у досадашњој литератури. Ортографију смо испитали на свих тринаест одабраних текстова. Сагледали смо основне одлике правописа, навели њихову учесталост и подвукли типичне карактеристике.

Гавриловим преводилачким поступком бавили смо се у петом поглављу. Поређењем одабраних девет беседа са изворима идентификованим у трећем поглављу настојали смо да издвојимо и укажемо на типичне поступке приликом прерађивања предлогака – преношење текста у изворном облику, верно превођење на народни језик, као и уношење краћих или дужих сегмената који немају паралеле у предлошку и представљају оригиналне Венцловићеве творевине.

Раздвојивши текст који извесно није изворно Венцловићев од онога који је у мањој или већој мери представља његово оригинално стварање, у наредном, шестом поглављу посматрали смо одлике лексике и стила. Анализирали смо употребу народних израза, као и црквенословенизама и позајмљеница. Покушали смо да установимо које стилске фигуре, колико често и у којој функцији користи Гаврил. Обратили смо пажњу и на то како оне стоје у односу на текст предлошка и у којој мери се на њега ослањају.

У последњем, седмом поглављу, бавили смо се типологијом већих сегмената оригиналног Венцловићевог текста. Препознали смо неколико основних тематских категорија у које се могу сврстати допуне и прераде предлошка. На овај начин желели смо да, колико је то могуће, проникнемо у

Венцловићев поглед на свет, као и да истражимо у ком смеру су ишла његова настојања на просвећивању пастве.

Овом раду прилажемо и приређене текстове које смо користили, а који, надамо се, могу бити од користи у даљим истраживањима. У првом прилогу налази се изворни текст *Беседа на Благовести*, рашчитан у складу са начелима која су дата у истом прилогу. У приређеном тексту обележене су Гаврилове допуне и прераде, при чему смо користили различите ознаке за сегменте на црквенословенском, делове који представљају слободније преводе или парафразе и за оне који су изворно Венцловићеви. Други прилог садржи палеографски албум са одабраним карактеристичним и занимљивим страницама.

На крају овог осврта желели бисмо да укажемо на два термилошка решења која смо користили у раду. Венцловићев зборник *Слова изабрана* садржи жанровски различите текстове који су типиком предвиђени за читање на празник Благовести и имају одређено место у богослужбеном поретку. Међу њима је највише слова, али су ту и тлкованије, поученије и пролог. С обзиром на то да су сви ови текстови намењени читању у цркви, као заједничко име за све њих користимо термин *беседе*. Исто тако, за беседе које смо анализирали користили смо назив *Беседе на Благовести*, будући да се ради о тематској целини зборника.

2. О животу и раду Гаврила Стефановића Венцловића

2.1. Кроз биографију

Међу противречностима које обележавају живот и дело Гаврила Стефановића Венцловића, једна од најуочљивијих је несразмера између неколико хиљада руком писаних страна које је за собом оставио и штурих, неповезаних и непотпуних података о његовом животу.

Претпоставља се да је Гаврил Стефановић Венцловић рођен око 1680. године (Павић 1972: 7), „родом... од сирмиски стран“, како сам наводи у једном запису (Поповић, Богдановић 1956: 233). Иако је у средњем веку Срем обухватао и већи део северозападне Србије, све до Колубаре, анализа Венцловићевог говора упућује на то да је могао бити родом из Срема у данашњим границама (Ивић 1997: 100). Како сам бележи, он је био „син Стефанов“, а презиме Венцловић је додао као превод патронима (грч. *στέφανος* – венац).¹ На основу овог облика презимена, Јован Скерлић сматра да је Гаврил био пољског порекла, као и да је преводио са пољског. Ова теза је, међутим, оповргнута од стране других аутора, између осталог због тога што је Гаврил писао лепим народним језиком, који би тешко могао бити језик неког странца (Радојчић 1931: 316).

У Угарску је највероватније дошао у току Велике сеобе (Поповић, Богдановић 1956: 233). Међу избеглима су тада били и монаси подрињског манастира Раче, којима је 1697. патријарх доделио опустели манастир Беочин на Фрушкој Гори. Венцловић се на једном месту својој пастви обраћа са „браћо Дрињани“, па постоје и непотврђена мишљења да је једно време могао боравити са Рачанима у овом манастиру (Милеуснић 1997: 54). Извеснији је податак да је образовање за свештеника стицао у преписивачкој школи при капели Св. Луке у Сентандреји, негде у току прве деценије XVIII века. Школу је водио Кипријан Рачанин, што и сам Венцловић на неколико места са поносом истиче (Павић 1972: 10–12). Према једном каснијем Венцловићевом запису, он је у Сентандреји постао

¹ Превођење имена Стефан није усамљен случај, а таквих примера има и пре Венцловића (Радојчић 1931: 316).

„от храма светого апостола евангелиста Луки пострижник“ (Павић 1972: 16), али није јасно када.

Године 1711. у Ђуру се помиње неки свештеник Гаврило, а 1715. у Острогону (Поповић, Богдановић 1956: 233). Један од најстаријих сачуваних Венцловићевих аутографа је писмо које је у име ђурског „обрштера“ Петра Јенеја писао митрополиту Вићентију Поповићу, а у којем се сам писар потписује као „поп Гаврил“. Према непоузданим подацима,² ово писмо датира из 1715. године (Младеновић 1964: 134). Међутим, мало је вероватно да је Венцловић пре 1717. постао свештеник, јер се у *Минеју за август*, завршеном те године, потписао као мали дјаконъ Гавриилъ (Синдик, Гроздановић-Пајић и Мано-Зиси 1991: 121). Судаћи према запису из *Минеја за март и април*, за који је утврђено да је настао између 1717. и 1720, Венцловић је постао јеромонах негде у том периоду: писа попъ Гаврилаъ ер'монахъ на по(л)зъ д(с)шн и телъ (Синдик, Гроздановић-Пајић и Мано-Зиси 1991: 116).

Након тога, о јеромонаху Гаврилу нема података све до 1726, када је митрополит Мојсије Петровић у свом дневнику забележио да је „добро да је (архимандрит Исаија Антоновић) попа Гаврила у Коморан вратио“ (Поповић, Богдановић 1956: 234). Међутим, већ 1. јула исте године Венцловића је у Коморану заменио неки „поп Рафајло“, а Гаврил је „лепо исплаћен“ и послат митрополиту, највероватније у Будим (Павић 1972: 17).

Наредних шест година о Венцловићу се не зна ништа, све до 1732, када је био ђурски парох. Следеће године је био у Коморану, а наредне (1734) опет у Ђуру, где је мењао преминулог свештеника (Поповић, Богдановић 1956: 234). Протокол ђурске цркве вођен је истом руком од 1734. до 1746, а из 1735. датира запис „крсти јего поп Гаврил“, који неки аутори приписују Венцловићу, упркос томе што се он најчешће потписивао као „јеромонах“ (Ковијанић 1953: 164). Исте године је и у протоколу коморанске цркве забележено да је крстио једно дете (Павић 1972: 18). Претпоставља се да је 1736. године био капелан у Ђуру, 1737. и 1738. на парохији у Сентандреји, а 1739. и 1740. у Коморану (Поповић,

² Писмо је датирано само даном и месецом. Годину 1715. наводи Радослав Грујић, у чијој оставштини је писмо пронађено.

Богдановић 1956: 234). У Коморан је дошао већ као „славни проповедник из Сентандреје“ (Ковијанић 1953: 164) и ту је, како претпоставља М. Павић, држао проповеди на Божић, Сретење, Ускрс и Благовести. Исте године, 1739, Венцловић је забележио да се налази „близу Беча“, у Ђуру (Павић 1972: 18).

Већину живота Венцловић је провео, како сам каже „без места, в чуждих домјех, из чуждих књиг в оскуденији телесних потреб“. Често је преписивао из више књига истовремено: „Започех из три књиге в једно поученије синаксарско списивати; а из тужди књига двоструко преписујушти зјело ми дангубно...“ Неретко се жалио да пише у брзини, радио је много и брзо, а вероватно је преписивањем и продајом књига сам себе издржавао. Његов запис из Ђура умногоме одсликава општу неизвесност, тескобу и немаштину у којој је живео: „у својој нужди, или недоскупи, бављу се, у чатању и писму, које и в немоштех прехожду сујетно ми дни и љета“ (Поповић, Богдановић 1956: 236, 239).

О себи пише да је „настран“ (саможив) и да није за манастир, јер „зна како је тамо“ и наставља: „Исто моја невоља нуди ме тамо ити зашто имам напаст от бјеса отдавно, а не мање, него више се појављује, те ми ваља цјелбе тражити“. Чак и када би се усудио да оде у неки манастир, каже да не би имао где да се врати јер нема „свога особитог пристанка, но всјуду чуждеје“ (Поповић, Богдановић 1956: 239).

Године 1743. записао је да је „в глабоцеј старости“, „омалакасао и очи ми врло изнемажу, слабо видим“. Сматра се да је тада имао око 60 година и да се налазио у некој врсти депресије, уморан од сукоба са паством, борбом са католицима и „много чатања и писанија“. У писму епископу се исповеда: „Пустиним же живот блажен јест и божественим желанијем воскриљајуштим се апосреде млв и пиштеј житејских. И ја тако живушт от моје младости, о својеј воли, није ми могло, без многога порока, пребити и аште ми се в том конец придесит се то всује будет иначаски образ и објет мој.“ Такође, Венцловић моли епископа да утиче на сељаке у Помазу³ да му помогну да крај извора Сулејмановац подигне ћелију у којој би пребивао као „ремета“ (Поповић,

³ Варошица између Сентандреје и Будима.

Богдановић 1956: 239). Том приликом, жеља му није испуњена, али М. Павић наводи да је касније, 1747, постао „општи духовник“ (Павић 1972: 13).⁴

Након тога, о јеромонаху Гаврилу нема података, а Владан Јовановић износи да је према једном запису Венцловић умро 1749. године, али не наводи о којем запису се ради (Јовановић 1911: 107).

2.2. О образовању

У Венцловићево време најученији слој друштва представљали су свештеници, пре свега монаси, мада је и међу њима „неписменост била обична ствар“ (Остојић 1905: 29). Просечни културни ниво високих јерарха био је скроман, а ни један митрополит до Павла Ненадовића није завршио неку духовну академију (Поповић 1959: 342).

Богословско образовање свештеника најчешће је било прилично ограничено. Међу извештајима изасланика митрополита Вићентија Јовановића из 1732. године, који су послати да утврде стање међу свештенством, чести су наводи: „о тајнама и црквеним заповедима не зна ништа“ или „о заповестима божјим или тајнама натуца“; „натуца веома слабо“; „црквене тајне зна, али с формама гдјечто погађа; могло би се болше бити“. Иако је захтев виших црквених власти био да свештеници „бар науче читати“, они су већином службе знали напамет, а понеки су читали „по старински“, то јест, знали су читати србуље. Са писањем је ситуација била још лошија: понеко је знао писати „простачки“, народним језиком, а тек малобројни „школски“ (Поповић 1959: 357–358).

Образовање свештеника није ни могло бити много боље. Иако су српске школе у Аустроугарској постојале и пре Велике сеобе, при манастирима или у неким трговачким градовима на Дунаву (Остојић 1905: 20), то извесно нису биле школе у данашњем смислу те речи. Обично су свештеници или монаси имали по два-три дечака који су код њих становали, помагали у кућним пословима и црквеним дужностима, а заузврат учили читање, писање и „свештеничко правило“

⁴ Павић не наводи извор овог податка.

(Поповић 1959: 389).⁵ О квалитету наставе Владан Јовановић пише: „Пошто би пробавили у манастиру по неколико година, научивши по мало читати и писати и што је најглавније од црквених обреда напамет – с таквим, готово никаквим, знањем слати су у народ за свештенике, да после само неколико година забораве и оно мало читати и писати, што су били пре тога којекако научили“ (Јовановић 1911: 110).

Уџбеника готово да није ни било. Међу првим букварима је управо Венцловићев из 1717. године, који је састављен по узору на руске букваре. Даровитији ђаци су текстове из црквених читанки учили напамет, па често нису били у стању да прочитају текст који раније нису видели, правдајући се да „ту књигу нису учили“ (Стошић 2006: 40).

Премда сразмерно мало, било је и оних који су стицали највишу богословску спрему, у руским духовним академијама. Између 1721. и 1768. Духовну академију у Кијеву похађало је 28 Срба (Поповић 1959: 361).

Венцловић је, сасвим извесно, имао теолошког образовања, које је стицао посредно, преписујући богослужбене књиге, као и руску антикатоличку литературу. Д. Поповић сматра да му је „општа култура била сасвим мала“, а знање из историје „не светске, но српске, сасвим незнатно“. Тако, у једном писму Венцловић пита будимског епископа о Св. Сави и Св. Симеону: „Не знам им подретло, кога је закона и рода био Свети Симеон и колико су љет који живили, којег се гола преставили, од колико је љет који у иночество дошао, и архијерејство“ (Поповић, Богдановић 1956: 236).

Подељена су мишљења око Венцловићевог познавања страних језика. Поједини аутори (Скерлић, Остојић, Витковић) веровали су да је са пољског превео *Историју Барона Цесара*, али Радојчић наводи да је он само руски превод *Бароније* преносио на српску редакцију (Радојчић 1931: 314). Поповић сматра да је, иако је руске књиге читао и преводио, неизвесно колико је добро познавао овај

⁵ У школе нису ишли само они који су се спремали за свештенички позив, већ сви који су желели да науче да читају и пишу. Тако су са будућим свештеницима школе заједно похађали и будући трговци, занатлије и официри. Сви су слушали исте предмете, па се дешавало да неки световњаци контролишу колико свештеници савесно и исправно врше поједине обреде (Поповић 1959: 382).

језик. Свој став поткрепљује чињеницом да се у Венцловићевим преписима срећу руски изрази за које постоје српски еквиваленти, као што су *дождети*, *каждо*, *кромје*, *ожидавати*, *отејет*, *плиит* итд. (Поповић, Богдановић 1956: 236) Верујемо, међутим, да је руским језиком добро владао, јер је украјинске зборнике не само преводио, већ и додавао своја објашњења, те да је уплив русизама пре последица непажње – или можда чак свесног избора – него непознавања језика.

Венцловићево образовање није се, дакле, могло мерити са представницима раног барокног проповедништва код Срба који су похађали елитне украјинске школе, као што су Симеон Залуцки, Мануел Козачински, Дионисије Новаковић и други (Тимотијевић 1995: 65). Неоспорно је, међутим, да се својим радом, ерудицијом и свестраношћу, значајно уздизао изнад масе тадашњег готово неписменог свештенства (Јовановић 1911: 110).

2.3. Живот међу парохијанима

Положај Срба у Угарској још од самог досељавања био је тежак. Иако су им повластицама цара Леополда I из 1690. и 1695. године гарантоване слобода вероисповести, аутономија и ослобађање од пореза („десџтка“) (Радонић, Костић 1990), остваривање ових права зависило је од тренутних интереса на двору. Дворском ратном савету требала је јефтина и поуздана војска, Дворска комора настојала је да од Срба убира порез, а мађарска властела да од њих начини своје кметове.⁶ Поред тога што су били у тешком положају и исцрпљени честим ратовима, живот Срба у Угарској у првој половини XVIII века отежавале су и оштре зиме, сушне године и епидемије куге (Поповић 1959: 88, 103, 253).

У датим околностима стално се преплићу и прожимају верски и етнички идентитет, а манифестација једног најчешће је и манифестација другог. Због тога је српско становништво посебно погађала агресивна пропаганда католичке цркве. Срби су били изложени сталном верском притиску, а неретко и насиљу. Године 1708. у будимском дистрикту жале се да их католици називају „чизматичима“, силом нагоне да празнују католичке празнике, а православне свештенике излажу

⁶ Због грубе наплате пореза 1703–04. се у „доњу земљу“ вратило, како је тада, вероватно са претеривањем записано, „полак становништва“ (Поповић 1959: 320).

подсмеху и грдњи. У вараждинском генералату 1718. избија буна због убистава православних свештеника, а из 1720. је жалба будимских свештеника да их Мађари и Немци узнемиравају при служењу литургије, убацујући у цркву поган, овчије главе и кости (Павић 1972: 19). Постоји податак да се још 1702. због верског прогона око 1000 породица вратило у Турску (Трифуновић 1972: 44).

Најзначајнији део Венцловићевог рада одвијао се у Коморану, Ђуру и Сентандреји (Поповић, Богдановић 1956: 234). Он се наизменично налазио у ова три града, често се не задржавајући дуже од по годину дана у једном месту.⁷

Велики део Венцловићеве пастве у овим градовима чинили су шајкаши.⁸ Они су после Велике сеобе, у време када се сматра да је Гаврил дошао у ове крајеве, имали већ дугу војничку традицију на горњем Дунаву. Након Другог рата са Турцима (1737–1739) граница је померена на доњи Дунав и Саву. Због тога флотила коморанских, ђурских и острогонских шајкаша на горњем Дунаву није више била потребна, јер се нашла далеко од нових граница. Године 1741, аустријске власти донеле су закон којим се ови шајкаши премештају на Тису, Саву и доњи Дунав, а за оне који се не одреде за селидбу одређено је да постану сељаци, или, уколико је била реч о официрима, да им се додели племство приликом напуштања војничке службе. Највећи део шајкаша није ушао у нову граничарску организацију, а Венцловић је последње године живота провео у тешким временима када су шајкаши, знајући да се њиховим флотилама ближи крај, са осећањем неизвесне будућности одлазили на последње походе у Баварску, за време Рата за аустријско наслеђе (Павић 1972: 67).

⁷ Венцловић је можда боравио и у Острогону, али о томе имамо само један непоуздан податак. Видети: Поповић, Душан Ј. Богдановић М. „Девет писама Гаврила Стефановића Венцловића“. *Зборник Матице српске за књижевност и језик IV–V*. Нови Сад 1956, стр 234.

⁸ Од ранијих времена, шајкаши су из поколења у поколење служили у лаким речним флотилама, на шајкама – плитким и уским, али дугим и покретним лађама. Још почетком XI века угарски краљ Иштван I им је даривао повластице, које су проширене 1241. године. Значај и углед шајкаша нарочито су порасли у XVI веку са упадима Османлија преко Саве и Дунава, о чему најбоље сведочи одлука угарског сабора из 1531. године, којом се њихова права признају на територији целе Угарске. За време рата, шајкашима је било дозвољено да са породицама живе у логорима. У миру, били су господари у својим насељима, самостално управљали пословима и имали одређене племићке привилегије. У аустро-турском рату 1683–1699. и касније њихов задатак био је да се боре против турске речне флотиле, да помажу аустријској војсци, ометају непријатеља, граде мостове, осигуравају прелазе, врше извиђачку службу и чине разне друге услуге аустријској копненој војсци (Церовић 1997).

Положај свештеника у то доба био је веома тежак: варошице су биле мале и сиромашне, па су они често узимани у најам на по годину дана. Са осипањем православног становништва све чешће се дешавало да парохијани не желе или не могу да плаћају свештеника. У то време, сукоб са свештенством био је редовна појава (Поповић, Богдановић 1956: 238). Осим невоља са Србима, Венцловић је бивао и у сукобу са Грцима око језика богослужења и управљања парохијом, Мађарима, који су настојали да укмете и на унију преведу православно становништво, а сукоб са језуитима у Ђуру умало му није дошао главе (Павић 1972: 21–22).

2.3.1. Коморан

Венцловић је у неколико наврата наизменично боравио у Коморану и Ђуру. Према доступним подацима, највероватније је прво био у Коморану, око 1726. године.⁹ О његовом првом боравку у овом граду немамо много података. Знамо да је црквена заједница била већа од ђурске, а Срби у повољнијем положају према Грцима и Цинцарима. Најчувеније коморанске породице су биле шајкашког порекла, староседеоци, и оне су током XVIII века водиле главну реч у цркви, српској вароши и много шире. „Писали су углавном на мађарском и немачком, а појили су цркви на словенском“ (Давидов 1997: 27).

Подаци које имамо о наредном Венцловићевом боравку у Коморану сведоче да је однос према Србима у овом граду, где је било племства и више српских породица но у Ђуру, за Венцловића био још мучнији. Године 1733. он се „ваљда већ посвадио с Коморанцима; касније, како изгледа, имао је сукобе са својим некадашњим пријатељем, црквеним оцем обервајдом Ђурком, и спор је у том случају имао да пресуди сам митрополит приликом проласка кроз Коморан“ (Павић 1972: 23).

⁹ Коморан је постао седиште шајкаша средином XVI века, након што је 1536. године Угарски сабор потврдио посебна права шајкашима. О овом граду Гаврило Витковић пише: „Коморан се одржа за све време турског господарства, њега не дадоше шајкаши, а Турци не могаше га задобити ни силом оружја ни новцем. Па и онда када су продирали до Беча и до Златнога Прага, Коморан стајаше као стена у средини те турске поплаве“ (Церовић 1997). Током Велике сеобе Коморанци су се као најорганизованија српска црквена општина ставили на располагање патријарху Арсенију III Чарнојевићу. У XVIII веку, значај Коморана опада, посебно након 1741. године, када су аустријске власти донеле закон о премештању и распуштању шајкаша (Поповић 1959: 319).

О свом незадовољству животом у Коморану Гаврил је у неколико наврата обавештавао владику молећи га за премештај. У једном писму из 1740. године пише: „Све сам лани ожидао да ћете ме одовуд променити и кад већ сустиже зима (ка и саде што сустизују) та и прознах да ми није пута. Те и сам уже от оно добине приковах се, упразних се у писму многим, и не вем когда томе крај будет“ (Павић 1972: 24).

2.3.2. Ђур

У почетку се у Ђуру вероватно осећао пријатније него у Коморану, јер није било „крамола, као у Коморану што сам подносио“. Надао се да му Ђурци „не врху крушац на глави ка Коморанци“, али се преварио (Поповић, Богдановић 1956: 238).¹⁰ У једном од писама владици Василију Димитријевићу из 1735. године Венцловић се, између осталог, жали и на то да су се парохијани договорили да га више не плаћају, те да траже свештеника који би им „бадихава служио, а от њих плаће да не чека, него како може да се живи“ (Павић 1972: 20–21).

Као многобројнији, Грци су издејствовали да се богослужење врши на грчком, а да се на српском не чита ни апостол, ни које „друго српско читање“. Венцловић сведочи да се због тога Срби „кољуште, јер род им је сабљом добио овде фундамент цркве, сабљом ће је и одржати. Докле један Србин овде траје дотле нек се не зову грчка црква“ (Павић 1972: 22–23). О Грцима пише и да троше „црквене новце на своју вољу, без српскога гласа“, те да је све то „један намћорлук, како би Србе искоренили“ – избацили из црквене заједнице и присвојили цркву (Поповић, Богдановић 1956: 238).

У доминантно католичкој средини Венцловић се сукобљавао и са језуитима. О томе говори и један инцидент, у којем умало није озбиљније настрадао. За време Рата за пољско наслеђе (1733–1738) у Шлезију су биле

¹⁰ Град Ђур је припадао каптолу, а средина је била већином католичка. Православна паства је била малобројна и етнички разноврсна, састављена од Срба, Грка и Цинцара. По занимању, углавном су то били шајкаши, трговци, занатлије и сељаци. Трговци су махом били Грци, док су највећи део Срба чинили сељаци и тек нешто трговаца, због чега се претпоставља да су српски парохијани били мање имућни од осталих (Поповић, Богдановић 1956: 234).

упућиване и неке српске јединице. Они који би покушали да дезертирају најчешће су хватани на „скели“ у Ђуру, па су ту и затварани. Једном приликом, Венцловић је отишао у посету затворенику који је био тешко болестан, о чему даље сведочи: „Ишао сам с толмачем к профусу, да би ми пустио исповједати га и причестити. Рече он, пустити се не може, али мени слобода је улести, отвориће ми. А сутрадан рано у понедељник дођо с причештенијем. Профус отрече се, јер то на њему не стоји. Једва намолих двојицу који језик знаду. Ходише к шултусу и комендату. Никако не допустише. У том се дочу до језовита – а ја чекао сам код тамнице. У том дотрча к мени ђак, каза брже да бежим. Ја тек напоље кроз капију, а допадоше два језовита на стражу тражити ме... Ово је врло опак посао, да који христјанин допадне тамнице, то већ и с душом да пропадне...“ (Павић 1972: 21–22).

Окружен нетрпељивошћу Немаца и Мађара, сукобљен са паством или без ње, Венцловић је утеху налазио у свом раду. Током једног од боравака у Ђуру пише: „Толико имјеју мало утјешеније здје и отраду што сам миран у ћелији, не имјеју које досаде ни гареза с ким, ни у цркви људске крамоље, ка у Коморану што сам подесио. Сâм сам у ћелији, сам у цркви настојник...“ (Павић 1972: 24).

2.3.3. Сентандреја

Након пада Будима под турску власт 1541. године становништво Сентандреје је варирало, а Срби је доласком 1690. затичу готово опустелу. Претпоставља се да се тада у Сентандреји настанило око 6000 људи (Бикар 2003: 14), међу којима и монаси подрињског манастира Раче. Стефан Рачанин бележи: „И в'селихом се на некоје мјесто више Будима зовомо Сентандреја... И ту с'градихом хиже, како који може: и церков в'здигохом от древа, близу брега Дунајског, и ту положихом мошти светаго кнеза Лазара србског...“ (Давидов, Медаковић 1982: 25).¹¹ Сматра се да је тада у Сентандреју дошао и Венцловић, а управо при тој цркви-брвнари Св. Луке стицао своје образовање. Према подацима из државних пописа из XVIII века, у Сентандреји је 1720. године било 240 домова, од чега 90% православних. У временима после Велике сеобе, средином XVIII

¹¹ Место некадашње цркве-брвнаре Св. Луке данас је означено крстом, који се налази на Тргу Св. кнеза Лазара (*Lázár cár tér*).

века, Сентандреја је постала духовни и културни центар Срба у Угарској. У то време подигнуто је осам српских цркава.¹²

О Венцловићевом боравку међу Сентандрејцима знамо веома мало. Можемо претпоставити да је већи део времена за које нема биографских података провео у Сентандреји. Извесно је да је овде постао „славни беседник из Сентандреје“, како је забележен у протоколу коморанске цркве по доласку у овај град 1739. године. Стога, иако је збирке проповеди завршавао у Коморану и Ђуру, верујемо да се критика упућена тамошњим парохијанима није много разликовала од оне коју је изговарао Сентандрејцима.

О томе каква је атмосфера владала на богослужењима и како је изгледао народ којем је проповедао, сазнајемо из Венцловићевих текстова које је приредио М. Павић. Литургију слушају „распаси, огољених прсију, разјапљени, нахерени и кривошије, раскорачено и бесрамно стојећи“. „Сва им воља и памет негде напољу борави... Говоре молитву, а умље (им) збраја добитке и хесапи имовину, главно и доходак, штету и разметак, вересије и непродају...“ Док слушају његове речи пребрајају „пријатеље и непријатеље, седиште и путове, пољске ли које послове сашивајући лукавство и мунитве, дабу и парнице“, не одајући проповеднику ни толико поштовања колико „слуга своме господару или официром својим војиштани, ја л му на беседи пријатељ пријатељу...“ Његови слушаоци ће уместо литургије радије поћи за „лепом, накићеном младом женом“ ако је сретну на путу за цркву, уместо „душевне гозбе“ пре поћи за „гњилу сопру“ да би „на први једек стигли, и други не би им засели места, да би угодили своме телу и зајазили би се пијући по ваздан, попевајући, шалећи се, лакрдишући, претичући један другога с

¹² У нади да ће се брзо вратити у своју постојбину, Срби су одмах након Сеобе градили једноставније куће и цркве од дрвета. Касније, када су постали свесни да повратак у завичај неће бити брз, или да га уопште неће бити, почели су да подижу и грађевине од трајнијих материјала. Тада подигнуте зграде храмова и данас стоје: Саборна или Београдска црква (освештана 1764, посвећена Успењу пресвете Богородице), Благовештенска (1752), Пожаревачка (1759, посвећена св. арх. Михаилу), Преображенска (1746), Оповачка (1746, посвећена св. Николи), Ћипровачка (1753, посвећена св. ап. Петру и Павлу) и Збешка (1738, посвећена Силаску Св. Духа). Понеки детаљи на зградама ових храмова права су ремек-дела тадашње архитектуре. Већина цркава подигнута је на местима ранијих брвнара.

беседом и смејући се грохотом, и ништа им није досадно ждерући до поноћи...“ (Павић 1972: 84, 49, 91)

Грађанство и шајкашко племство чинило је језгро Венцловићеве пастве. Њих је сматрао представницима народа и стога је највише речи прекора упућено управо њима. „Гледао их је како из накићених кућа пуних скупоценог украшеног посуђа долазе нацифрани на ’коловођење игре и поскочнице’, како се на трговима ’заслађују са свирали и хегеди’, како се размећу ’пасмани оделом са златним и сребрним чипкама опточеним’, како носе ’шарене хаљине и свилу с гајтани златни’, како проносе ’доламе и ћурдије са сребром и златом’ шаране, како се ’драгим камењем и с бисером’ ките, и обувају ’ципеле и пантофле с куфијом навезене’. Зими их је гледао како улазе у цркву ’с лисицама и са самури, с пасји кожетинами’ и како изазивају ’срдобољу и намћор пизмени’, завист и гнев бедне шајкашке солдатеске и паорије, која је уза њих стајала на проповедима сентандрејских, коморанских и ћурских цркава, гола, боса, одрпана, ’снебивајући се и стискујући у себи’“ (Павић 1972: 76, 84).

Са друге стране, Венцловић је био свестан и тога да шајкашка паства „мрзи и видети своје свештенике“, те да их „светују и карају, коре, поднашају се и подсмехују, погледају их свуда, меркају им на трагове куд ходе, што ли чине, како се носе“. Уместо да пароси проповедају народу, шајкаши свештеницима „беседу хватају, вичу на њих и туже се; штоно би ваљало поповом чинити и на људе меркати, то су сад људски послови“. Због тога Гаврил не критикује само паству, већ узрок налази у понашању самог свештенства: „Јер смо подобни томе... Него смо раскаљени шњима уједно и одвише долије испијамо, шалу и маскару проводећи, карамо се и псујемо ружећи се. Јоште и кунемо долазећи у домове, прегледамо младе и девојке, куће и посуђе, мотрећи што изести и попити. И то поваздан јоште и ноћи примакнемо. Потом изгледајући на зубе кирију пружену што ли нам се јоште свиди у вољу радимо измамити, те к себи одшикати још и с преваром! Сретнемо ли ко ли кад кога туђина путем, сву мисао и умиљање приложимо што издрамчити да се зајазимо и то нам је човечно посеђивање с науком људско! Јоште и чувене злочесте речи преносећи те свађати људе. Како да нисмо пристали за укор и шегу својим људма“ (Павић 1972: 83–84).

У оваквим околностима, у времену великих промена, неизвесности и страдања, делећи судбину пастве са којом се и сукобљавао и коју је критиковао покушавајући да је просвети, Венцловић је проводио свој монашки живот. Често на граници опстанка, радио је вредно и много, служио, проповедао и писао своје беседе.

2.4. Књижевни рад

Књижевни рад Гаврила Стефановића Венцловића и данас је предмет полемика у научној јавности. Без обзира на то како се посматра његова улога, Венцловићево дело је својим обимом и садржајем јединствено у српској књижевности. Овај вредни писар за собом је оставио руком писане зборнике, од којих неки имају и преко 740 листова и у којима је често сам израђивао иницијале и минијатуре (Трифунровић 1972: 66, Остојић 1905: 37). Међу њима су преноси са рускословенског на српкословенски и преводи са црквенословенског на народни српски језик.¹³

Око седам хиљада страна исписао је на српкословенском језику. Ради се о текстовима богослужбене намене, као што су канони, молитве, тропари, кондаци, акатисти, разне молитве за освећење и др. (Павић 1972: 97)

Најстарији данас познати Венцловићев препис је *Служабна књига*, на којој је радио од 1711. до 1716. године (Поповић, Богдановић 1956: 235). Године 1717. у Сентандреји завршио је рад на буквару, који је до недавно био приписиван Кипријану Рачанину (Јовановић, Стефановић 2013: 331). У буквару је записао да му је „перводеланије“, тј. почетничко дело, о чему сведочи и његов прилично неуједначен рукопис (Стефановић 2013: 308–309). Исте године завршио је и *Минеј за август*, а негде у то време и *Минеј Св. Луке за март и април*.¹⁴ У запису у *Минеју за август* наводи: *ище слова до конц(а) не навикох* (Синдик, Гроздановић-Пајић и Мано-Зиси 1991: 121), што говори о томе да је ово један од његових првих преписа. Године 1725. преписао је *Часове и богородичник* (Павић 1972: 97).

¹³ У овом раду под називом „црквенословенски“ подразумевамо српкословенску и рускословенску редакцију старословенског језика.

¹⁴ *Минеј Св. Луке за март и април* није датиран, а према воденим знацима сматра се да је настао негде између 1717. и 1720. године (Синдик, Гроздановић-Пајић, и Мано-Зиси 1991: 115).

У Коморану је започео, а 1734. у Ђуру завршио *Разглаголник истинаго живота*. У јуну следеће године приредио је *Сабраније разних словес ради избора от разних књиг нарекохом јој име Пресађеница*, својеврсну антологију списа светих отаца (Поповић, Богдановић 1956: 235). У четвртој деценији XVIII века преписао је *Црквени зборник* (око 1730–40),¹⁵ *Молитве и акатисте* (1739) и *Каноник* (1739) (Павић 1972: 96–97).¹⁶

Важно је напоменути да се у Библиотеци Епархије будимске налази и *Минеј за мај* (инв. бр. СА 14), који се у досадашњој литератури не наводи у попису Венцловићевих дела. Н. Синдик сматра да би се према палеографско-ортографским особинама овај рукопис могао приписати Венцловићу, а као време настанка претпоставља прву четвртину XVIII века, када је преписао и остале минеје (Синдик, Гроздановић-Пајић и Мано-Зиси 1991: 116).

У време док је Гаврил преписивао богослужбене књиге на српскословенском дошло је до велике експанзије рускословенског. Након Сеобе, на новонастањеним просторима није било довољно богослужбених књига. Иако је познато да су досељеници са собом носили и црквене књиге, њихов број није био довољан за богослужбене потребе у новој средини. Могућности преписивачких школа при храмовима биле су ограничене, а оснивање штампарије Србима није било дозвољено све до 1770. године. Са друге стране, агресивна језуитска пропаганда спровођена је и посредством црквених књига штампаних ћирилицом, на српском језику. „И бојећи се од тих превара, Срби су стали тражити и употребљавати само оне књиге које су синодским допуштењем биле штампане у

¹⁵ Према *Каталогу рукописа и старих штампаних књига – збирка Српске краљевске академије*, саставио Љ. Стојановић, Београд, 1901.

¹⁶ *Служабна књига* данас се налази у Москви, у фондовима музеја Румјанцова, М. бр. 401 (Павић 1972: 96–98). *Минеј Св. Луке за март-април* и *Минеј за август* се чувају у рукописном фонду Библиотеке Српске православне епархије будимске у Сентандреји под сигнатурама СА 16 и СА 13. Остали рукописи су похрањени у Архиву САНУ, под инв. бр. 31 (140), 71 (138), 77 (134), 78 (132), 84 (270), 92 (267), 93 (268), 94 (271), 95 (135), 96 (133), 97 (136), 98 (272), 99 (139), 100 (269) и 101 (137).

Русији и чији је строги православни карактер самим тим био гарантован.“ (Скерлић 1923: 143)¹⁷

Ипак, пресудни чинилац за продор и усвајање рускословенског била је подршка митрополитâ. Године 1733. митрополит Вићентије Јовановић наређује да црква и свештенство набаве нове књиге, али „да будућ всја московскаја или ашче која кијевопечарскаја, обаче синодалнаја“. Сматра се да је за време његове управе (1731–1737) српскословенски језик сузбијен, а рускословенски усвојен. У извештају српске цркве у Будиму од 1. јануара 1745. године стоји да је на тај дан у цркви било само осам српских рукописних књига, а да су све остале руске синодалне (Скерлић 1923: 143–147).

Иако је стварао у време велике експанзије рускословенског, Венцловић је један од последњих стваралаца који је писао на српскословенском. Његовим рукописима из четврте и пете деценије XVIII века завршава се употреба српскословенског језика у књижевности (Ивић 1997: 70).

Оригиналнији и обимнији део Венцловићеве заоставштине чини око девет хиљада страна писаних лепим и чистим народним језиком, највећим делом у форми беседа. Писане свечаном ћирилицом, али упрошћеним правописом, биле су намењене онима који нису вични компликованом црквеном писму (Павић 1972: 98) – највероватније парохијским свештеницима за потребе проповеди, али могуће и свима онима који су желели да се образују и учвршћују у вери.

Уверење да поучне црквене књиге треба преводити на народни језик, као и огроман труд који је у то уложио, имају порекло и главни ослонац у схватањима украјинских теолога и просветитеља, чија је дела преводио и приређивао (Миловановић 1982: 13). Сматрао је да од туђих знања и обичаја ваља узети све што се може корисно употребити: „Ако је што снаход се стојеће за нашу потребу

¹⁷ Формална обавеза коришћења рускословенских богослужбених књига постојала је још од раније. Године 1654. московски патријарх Никон је организовао сабор који је, између осталог, имао за циљ исправљање црквених књига од грешака насталих преписивањем и прештампавањем. Том сабору је присуствовао и пећки патријарх Гаврило, који је потписом обавезао Српску православну цркву на употребу ревидираних литургијских књига, које су имале одобрење Московског синода (Чурчић 2007: 24).

које биље и на туђојзи ливади, нека је то узбрати! Не за сазнање себи злочеста се држања, ама на случај којих год лекова.“ (Павић 1972: 36)

Тридесетих и четрдесетих година XVIII века у Ђуру и Коморану Венцловић је преписао и превео више рукописних зборника (Трифунковић 1972: 29). Од рукописа на народном језику који су данас познати најстарији је *Поученија и слова разлика* из 1732. године. Затим је преписао *Мач духовни* у три књиге. Прва књига је из 1736, док друга није датирана. За трећу књигу Владан Јовановић 1911. наводи да ју је пронашао у тадашњој Карловачкој патријаршијској библиотеци, али се данас та књига не налази у библиотеци Патријаршије београдско-карловачке. Године 1740. завршио је *Житија, слова и поуке* и *Великопостник*, а 1743. *Пентикости* и *Слова изабрана*,¹⁸ међу којима се налазе и беседе на Благовести. *Поученије изабраноје*¹⁹ у две књиге преписао је 1745. и 1746. године.²⁰

Како констатује Челица Миловановић, „он је морао радити брзо — кад би иначе у једном људском веку успео да својом руком испише и илуминира хиљаде и хиљаде страница!“ (Миловановић 1981: 31). О брзини којом је радио може посведочити и његово писмо, које је неуједначено и веома немарно. „Има се утисак као да његова слова пливају или се таласају лево-десно.“ (Васиљев 1996: 170–171)

И сам Венцловић у поговору прве књиге превода *Мача духовног* напомиње да је књигу писао у журби, да би свака беседа била готова на време, како би је могао говорити у недељу у цркви: „... на мене бист ради ученија ва цркви. Того ради сице писах на хитошти да би се скорије готово случило ка приходештеј недељи на службу“. Затим додаје: „... аште что нест коме људех које слово за ползу глаголати и учитељу не свиди се о том, а ви то чрвенилом начртајте и

¹⁸ У Каталогy рукописа и старих штампаних књига Љ. Стојановића стоји погрешна 1745. година. Према Венцловићевом запису на последњој страни овог списка јасно је да је он завршен 1743 (Анђелковић 2008: 11).

¹⁹ За *Поученије* у Каталогy рукописа и старих штампаних књига Љ. Стојановића стоји да је наставак *Пентикости*.

²⁰ Сви наведени рукописи се налазе у Архиву САНУ, под инв. бр. 94 (271), 92 (267), 93 (268), 84 (270), 97 (136), 98 (272), 99 (139).

преиди. Може се сије глаголати и сицева против људи. Јаковије натуре сут људије сице и глагол к њим подбајет ва науку их, а јеже нест потреба сија, остави на други раз“ (Јовановић 1911: 118).

Поређењем оригинала *Мача духовног* са Венцловићевом прерадом, Владан Јовановић је установио да је Гаврил слова преводио оним редом којим су му била потребна, дакле не у изворном редоследу, већ у оном који је одговарао долазећем празнику (Јовановић 1911: 118).

Проучаваоци Венцловићевог дела дали су различита мишљења о квалитету његових превода. Она се могу приписати и различитим рукописима које су анализирали. Тако, В. Јовановић сматра да је превод често нејасан, а неретко и лишен смисла. Чини му се да је Гаврил преводио реч по реч и реченицу по реченицу (Јовановић 1911: 118). Са друге стране, Челица Миловановић позитивније оцењује његов преводилачки рад. Она наводи да се Венцловић увек трудио да схвати смисао, па када би то успео, давао би и сопствена објашњења преведеног текста, појачавајући и наглашавајући његову поенту. Ако би употребио страну или необичну реч, тумачио ју је или тражио одговарајућу реч из народног говора. Та објашњења, сматра она, иако најчешће умесна и оправдана, понекад могу да буду и потпуно промашена. Такође, Венцловићев језик, богат и разноврстан у наративним партијама, постаје доста непрецизан када су у питању филозофски и метафизички термини (Миловановић 1981: 30, 41).

Занимљиво је да је цитате из Светог писма преводио прилично слободно на народни језик (Миловановић 1982: 13). Павић, чак, сматра да се „у његовом обимном делу налази у ствари један слободан, али ванредно песнички и успео превод готово целе Библије, и кад би се ти одломци, расути у виду цитата и парафраза, скупили и систематизовали, ми бисмо схватили да смо имали један класичан превод Светог писма стотину и више година пре појаве Вуковог и Даничићевог, а на истом уметничком нивоу“ (Павић 1972: 182). Слободан превод цитата из Светог писма на народни језик је новина која се први пут појавила у издањима Печерске лавре у Кијеву. Ч. Миловановић сматра да се огроман Венцловићев труд заснива и на чврстом уверењу да поучне књиге треба

преводити на прост народни језик, а да та идеја потиче управо од украјинских теолога и просветитеља чија је дела приређивао (Миловановић 1982: 13).

Велики део његових текстова чине преводи рускословенских барокних проповеди на народни језик, што је било прилично одступање од оновремене праксе, када су садржаји црквено-богослужбене књижевности исписивани на црквенословенском (Стефановић 2013: 307). Тематски, зборници које је преписивао не разликују се изузетно од сличних средњовековних зборника, али слободним увођењем народног језика добијају другачији стилски израз (Трифунровић 1972: 29).

2.5. Извори и узор

Још за време школовања код Кипријана Рачанина у Сентандреји, Гаврил се сусрео са украјинским и руским штампаним богослужбеним књигама (Тимотијевић 1995: 66).²¹ Рускословенски предлошци оставили су трага на писање и опремање његових српскословенских текстова (Стефановић 2013: 307).

Извесно је да је Венцловић имао на располагању зборнике Лазара Барановича *Мач духовни* и *Труби словес проповедних*, као и *Кључ разуменија* Јоаникија Гаљатовског, на које се често позива. Такође, М. Тимотијевић сматра да је Гаврилу вероватно било познато и неко од издања *Учитељног јеванђеља* Кирила Транквилиона Ставровецког (Тимотијевић 1995: 64).

Живећи и радећи, према сопственом сведочењу, у скромним и скученим условима, преписујући из туђих књига и често се селећи дуж Дунава, Венцловић је могао имати само скромну личну библиотеку. Челица Миловановић сматра да се избор своди на свега две-три књиге. Поред *Учитељног јеванђеља*, међу њима је извесно била збирка беседа Григорија Богослова, коју он назива „књига Назијанз“, јер се преводи и преписи из ове књиге налазе у различитим збиркама на којима је радио у периоду од 14 година (1732–1745). Такође, упоређујући

²¹ Тимотијевић сматра да представу о фонду који му је тада могао бити познат пружа попис књига које је патријарху Арсенију III Чарнојевићу послао Петар Велики 1703. године, као и попис књига из патријархове заоставштине. О томе видети: Тимотијевић, Мирослав, „Гаврил Стефановић Венцловић и барокна пикторална поетика“, *Рачански зборник* I, Бајина Башта 1995, стр. 74.

Венцловићев *Великопостник* са кијевским издањем Триода, она претпоставља да је користио или барем имао увида у украјински предлогак (Миловановић 1982: 9, 13). Поред Григорија Богослова, свети оци чија је дела Венцловић најчешће преписивао и преводио јесу Јован Златоусти, Јован Дамаскин, Козма Презвитер, Григорије архиепископ солунски, Атанасије архиепископ александријски, Андреј Критски и други (Витковић 1872: 155). Данас је познато да дела светих отаца Венцловић није преводио из оригинала, како је претпостављао М. Павић, већ да су она до њега долазила посредством српскословенских превода и руско-украјинских зборника.

Владан Јовановић претпоставља да је до ових књига можда дошао случајно, али да је вероватније да је неко од црквених старешина тражио да се Србима пошаље зборник готових беседа, јер их, у недостатку учених и књижевних људи, није имао ко састављати. Послате су проповеди Лазара Барановича, који се већ прославио у борби против увођења уније у Русији (Јовановић 1911: 124).

Гаврилу, као парохијском проповеднику, за проповедање у току целе године била су довољна само два приручника – један празничног и други недељног типа (Тимотијевић 1995: 66). Његов књижевни рад, међутим, својим обимом и садржајем далеко је превазишао те оквире.

2.6. Одједи Венцловићевог књижевног рада

Тешко је оценити колики су одјек могли имати Венцловићеви напори на увођењу народног језика у писану књижевност. Питање је и колико је то тада и било могуће, јер како наводи Поповић, „ни суседни народи, много културнији него наш, нису имали решен овај проблем“. Гаврил Стефановић Венцловић није био на утицајном положају, није било штампаних књига којима би се његова идеја ширила, а у првој половини XVIII века код Срба још увек није постојала класа која би била заинтересована да подржи овакве просветитељске напоре (Поповић, Богдановић 1956: 237).

Са друге стране, поставља се питање да ли је Венцловићев рад имао утицаја на народ. Владан Јовановић сматра да није могао имати великог успеха, јер, све и

да је превод Барановичевих беседа био штампан и дистрибуиран, у то време је било врло мало писмених људи. Даље, наводи да ни прост руски народ није могао разумети „фине и утанчане доказе и против-разлоге, нити уживати у облицима красноречја Барановичева“, па стога то није било могуће ни српском народу, који је у то време био на сличном степену духовног развоја. Ипак, В. Јовановић признаје и да је Гаврилов превод био у предности над руским оригиналом, како због рога што је био писан народним језиком, тако и због тога што се Венцловић посебно задржавао на питањима из свакодневног живота која је нарочито обрађивао. Према томе, иако његов књижевни рад у то време није имао већег утицаја, проповеди су код слушалаца морале имати успеха, о чему сведоче и оновремени списи који Венцловића помињу као „славног беседника из Сентандреје“ (Јовановић 1911: 125–126).

2.7. Дилеме о Венцловићевом стваралаштву

Гаврил Стефановић Венцловић нашао се у средишту расправа историчара књижевности о (дис)континуитету старе са новом српском књижевности. „Тај XVIII век, који је растрзао Србе између Старе Србије и Угарске, између православља и католичанства, између рата и мира, варао је проучаваоце српске књижевности, носећи у једној руци прошлост, а у другој будућност“ (Мишић 2004: 213). Основна дилема око које се расправљало била је да ли је нова српска књижевност у XVIII веку настала из средњовековног наслеђа или као потпуно нова, без икаквих веза са старом књижевношћу, која је, по неким мишљењима, пропала заједно са српском деспотовином XV века (Мишић 2004: 213).

Милорад Павић Венцловића, заједно са Кипријаном Рачанином, Арсенијем III Чарнојевићем и Арсенијем IV Јовановићем Шакабентом, сврстава међу „најбоље песнике барокног медијевализма“ (Павић 1991). Са друге стране, овакав став је наишао на критике неких ауторитета, међу којима су најзначајнији Ђорђе Трифуновић и Јован Деретић, који не оповргавају чињеницу да барок постоји у српској књижевности XVIII века, али указују на непрецизно дефинисане термине као што су „барок“, „барокни медијевализам“, „барокни стих“, „барокни садржај“ и др. (Мишић 2004: 217) Деретић сматра да је Венцловићево дело, иако садржи

барокне стилске елементе и народни језик, структурирано по обрасцима и моделима који су важили у старој књижевности (Деретић 1972: 710).

Деретић такође истиче да ни Павићева квалификација Венцловића као песника не стоји: „Све Венцловићеве 'песме' о којима говори Павић нису у ствари никакве песме, а најмање песме које је у том облику написао Венцловић, већ су само поетски фрагменти из разних његових текстова издвојени, а често и насилно истргнути из контекста, а потом презентирани у стиховној форми као песме... Невоља је у томе што ми из начина како је презентиран тај текст стичемо утисак као да је стварно реч о поменутој самосталној поетској целини, о песми коју је у таквом облику написао Венцловић, а не о фрагменту истргнутом из већег дела.“ Као пример наводи „Похвалу Светој Петки“, коју Павић представља као песму слободног стиха, а заправо се ради о похвалном слову преведеном из зборника Лазара Барановича (Деретић 1972: 713).

Ђорђе Трифуновић сматра да не стоји ни Павићева теза о Венцловићу као сакупљачу народних пословица. Он наводи да изреке које је Венцловић бележио у већим целинама, вероватно нису биле претежно народна појава, за шта износи више разлога: постојале су средњовековне збирке превода мудрих изрека (*Речи изабрани древних мужи философ*); роман о Александру Великом, *Александрида*, једна од најчитанијих књига средњег века, била је уједно и зборник пословица; неке пословице су биле непосредно пренесене из библијских књига (Трифуновић 1972: 29–30).

Многи аутори нагласили су важност поступка којим би се утврдило шта је заправо оригиналан Венцловићев текст, а шта су преводи. Челица Миловановић указује на то да Павић често Венцловићу приписује ауторство текстова које овај само преводи. Тако, на пример, он „модерном књижевном прозом“ назива и два синаксарска текста из Триода које је Венцловић прилично верно превео са црквенословенског на српски језик, а за које је утврђено да су дело Никифора Калиста Ксантопула, из прве половине XIV века (Миловановић 1981: 29). Ни „прва драма на српском језику“ – Венцловићева беседа на Благовести – није изворно његова, већ се ради о слову у облику дијалога, какво се среће још код

Јована Златоустог *Περὶ ἱεροσύνης. Λόγος 2*, а касније и код Климента Охридског (Трифуновић 1972: 29–30).

Питање оригиналности Венцловићевог књижевног рада једно је од оних око којих мишљења још увек нису усаглашена. Ставови у многome зависе од тога да ли се Венцловић сматра писцем средњовековне или нове књижевности, као и од тога шта се уопште сматра оригиналношћу књижевног дела.

Трифуновић негира Венцловића као оригиналног барокног писца, а доводи у питање и постојање изворног српског барока у рукописној књижевности (Мишић 2004: 218, 220). Он сматра да је Гаврил углавном преписивач и преводилац, а тек у малој мери се о њему може говорити као о оригиналном писцу у савременом значењу те речи (Васиљев 1996: 172).

Жанрови средњовековне књижевности (беседе, слова и др) били су одређени строгим канонима, који су се вековима преносили и поштовали. Школован у духу те традиције, Венцловић је вероватно био свестан тога да се од њега нити очекује, нити је прихватљива било каква радикална иновација. Узимајући у обзир став Лава Виготског, по којем „свако новостворено дело носи нешто оригинално, макар својеврстан однос према наслеђу (традицији) и свако ново дело нуди свој свет који је бар за нијансу другачији од спознатих светова у другим делима“, Мишић даје за право Павићу када каже да „Венцловићеву оригиналност треба тражити у опусу који је ослобођен вишевековних стега поетског манира“ (Мишић 2004: 218–219). Челица Миловановић додаје да је један од неспорно оригиналних Венцловићевих поступака уврштавање беседа савремених писаца у оквире традиционалних збирки беседа (Миловановић 1981: 40).

Чини се, међутим, да би сви могли бити сагласни са закључком Челице Миловановић: „Док год се систематски не одвоји све оно што је Венцловић преузео из својих извора од онога што је сам уметнуо и додао, све дотле не би требало изрицати дефинитиван суд о Венцловићу као личности и као књижевном посленику уопште. Да је он изразита личност и да има пуно књижевних заслуга,

несумњиво је, али које и какве су то заслуге, то није, чини нам се, досад сасвим прецизно утврђено и исказано.“ (Миловановић 1981: 28)

У том смеру прилажемо и овај рад, као покушај да се упоредном анализом једног дела Венцловићевих беседа допринесе детаљнијем упознавању и сагледавању његовог преводилачког, односно приређивачког поступка, као и будућим разматрањима његове оригиналности.

3. Беседе на Благовести

3.1. О празнику Благовести

Празник Благовести (25. март/7. април) прославља догађај када се архангел Гаврило јавио Богородици и обзнанио јој да ће зачети и родити Исуса Христа. Сматра се да се овом вешћу архангела остварило пророчанство старозаветних пророка и да је њоме почела историја Новог завета и хришћанског спасења. Овај догађај у Библији је записан само у Јеванђељу по Луки (Лк 1, 26–38). Тих свега неколико стихова вековима надахњују ствараоце бројних уметничких дела: слика, песама, молитава, беседа итд.

У Православној цркви Благовести се убрајају у 12 великих празника (Мирковић 1961: 13). Ово је и један од најважнијих празника у народном календару православних Словена. За дан Благовести везани су многи обреди дочекивања пролећа. Обележава се као дан „отварања земље“, буђења природе из сна, долетања птица итд.²² (Толстој, Раденковић 2011: 27)

Подаци о установљењу овог празника на Истоку прилично су позни и обавијени тамом. Сматра се да је постојало постепено обликовање празника од краја IV до половине V века, али сигурна сведочанства о њему потичу тек из VI–VII века (Мирковић 1961: 44; Φίλιας 2008: 91–92).²³ У IV веку света Јелена је у Назарету подигла базилику на месту где се према предању налазила кућа у којој су се догодиле Благовести. Око овог храма развило се поштовање према Богородици и догађају Благовести, али оно није имало форму празника установљеног у календару и вероватно је било ограничено само на тај град. Касније, са почетка V века, имамо указатеље да се сличан празник повезује са

²² О култу Благовести код Срба и других словенских народа видети нпр: Светлана Толстој, Љубинко Раденковић (ур.), *Словенска митологија. Енциклопедијски речник*, Београд, Zepher Book World 2011, 27–29; Мила Босић, *Годишњи обичаји Срба у Војводини*, Музеј Војводине, Нови Сад 1996, 229–231; Миле Недељковић, *Календар српских народних обичаја и веровања за просту 1995*, Ваљевац, Ваљево 1995, 158–159; Шпиро Кулишић, Петар Ж. Петровић, Никола Пантелић (ур.), *Српски митолошки речник*, 2. доп. изд, Етнографски институт САНУ, Београд 1998, 36–37; Миле Недељковић, *Годишњи обичаји у Срба*, Вук Караџић, Београд 1990, 28–29.

²³ Желимо да изразимо захвалност мр Драгици Тадић-Папаниколау на преводу делова књиге Г. Ν, Φίλιας, *Οἱ Θεομητορικὲς ἐορτὲς στὴ λατρεῖα τῆς Ἐκκλησίας*, Γρηγόρη, Атина 2008.

празновањем Рођења Христовог, али се и даље не може са сигурношћу тврдити да се ради о празнику Благовести (Φίλιας 2008: 92). У вези са тим је и податак да празник није увек слављен 25. марта, већ 18. децембра, односно непосредно пре Божића. Дуже времена (до XI века) празник је у појединим заједницама слављен чак на оба датума, док коначно није свугде прихваћен обичај да се слави 25. марта (Мирковић 1961: 45). Јасно сведочанство, а истовремено и хронолошки прво, о празновању Благовести 25. марта налазимо у „Пасхалној хроници“ (624) у којој се наводи податак да су „свети оци празник установили 25. марта“ (Φίλιας 2008: 97). Још једну сигурну потврду о овом празнику на Истоку даје нам 52. канон Трулског сабора (692), који наређује да се „у дане поста свете четрдесетнице врши литургија пређеосвећених дарова, осим суботе и недеље, и светог дана Благовести“ (Мирковић 1961: 44).

Према мишљењу савремених теолога празновање Благовести 25. марта утврђено је крајем VI и почетком VII века, а сматра се да су постојала три стадијума у формирању празника: ранохришћанско поштовање Богородице и догађаја из њеног живота (па према томе и догађаја Благовести), установљавање 25. марта као дана зачећа Господњег, девет месеци пре 25. децембра, датума који је током IV века одређен као дан Христовог рођења, и на крају, коначно установљење и распрострањивање празника крајем VI и почетком VII века (Φίλιας 2008: 98–99).

3.2. Претходни беседници који су писали беседе на Благовести

Поред библијске основе у Јеванђељу по Луки (1, 26–38), детаљнија и исцрпнија сведочанства о овом празнику налазимо и у апокрифном извору, Јаковљевом протојеванђељу из II века (Јовановић 2005: 9–31). Лукина приповест садржана је и у најдревнијим Символима вере (већ од II века), као и у ранохришћанским предањима из периода када празновање Благовести још није било установљено (Φίλιας 2008: 99).

Претходно наведена историја установљавања празника уско је повезана и са развојем беседа на Благовести. Наиме, иако из ранијег периода, постоје беседе попут три слова св. Григорија Чудотворца (III век), једна беседа Атанасија

Александријског (IV век) и др, које се наводе као беседе на Благовести, оне се сматрају неаутентичним јер, као што је речено, празник није старији од IV века.

На основу досадашње литературе покушали смо да направимо списак беседа на Благовести источних отаца, од најранијих које смо нашли у изворима, закључно са беседом Николе Кавасиле (XIV век). Сабрали смо 32 беседе на Благовести. Највећи број преузели смо из списка који је објавио Г. Н. Фиљас (Φίλιας 2008: 193–195), а овом низу додали смо још и беседе из радова Л. Мирковића (Мирковић 1961) и А. Јефтића (Јефтић 2002: LXXVI), а из Мињове збирке (Migne) обухватили смо још шест беседа.

1. Григорије Чудотворац (око 213 – око 270), *Слово прво на Благовести пресвете Богородице Деве Марије* (спорно), PG 10, 1146–1156.
2. Григорије Чудотворац (око 213 – око 270), *Слово друго на Благовести пресвете Богородице Деве Марије* (спорно), PG 10, 1156–1170.
3. Григорије Чудотворац (око 213 – око 270), *Слово треће на Благовести пресвете Богородице Деве Марије* (спорно), PG 10, 1171–1178.²⁴
4. Атанасије Александријски (276 – 373), *Проповед на Благовести пресвете Владичице наше Богородице* (неаутентично), PG 28, 917–940.
5. Јован Златоусти (347 – 407), *Слово на Благовести пресвете Богородице* (неаутентично), PG 50, 791–795.²⁵
6. Јован Златоусти (347 – 407), *Слово на Благовести пресвете Богородице* (неаутентично), PG 60, 755–760.
7. Јован Златоусти (347 – 407), *Слово на Благовести Богородице и против Арија* (неаутентично), PG 62, 763–770.
8. Петар Хрисолог, епископ Равене (око 370 – 450), *О Благовестима пресветој Марији Деви*, PL 52, 575–577.
9. Хрисип Јерусалимски (прва половина V века), *Светој Марији Богородици*, M. Jugie, “Homélies mariales byzantines”, *Patrologia Orientalis* 19 (2), 1926, 336–343.

²⁴ Истоветно је неаутентичном слову Јована Златоустог, PG 50, 791–795.

²⁵ Истоветно је слову Григорија Чудотворца спорне аутентичности, PG 10, 1171–1178.

10. Теодот Анкирски (прва половина V века), *Светој Марији Богородици и на свето Христово Рођење*, М. Jugie, “Homélie mariales byzantines”, *Patrologia Orientalis* 19 (2), 1926, 318–335.
11. Прокло Цариградски (прва половина V века), *Похвала пресветој Богородици Марији*, PG 65, 679–692.
12. Василије Селевкијски (V век, †458), *На Благовести пресветој Богородици*, PG 85, 425–452.
13. Антипатрос Востријски (V век, †460), *На Благовести пресветој Богородици*, PG 85, 1776–1792.
14. Аврам Ефески (V век), *Слово на Благовести Богородици*, М. Jugie, “Homélie mariales byzantines”, *Patrologia Orientalis* 16 (3), 1921, 442–447.
15. Анастасије Антиохијски (VI век), *На Благовести пречистој и Богородици Марији*, беседа прва, PG 89, 1376–1385.
16. Анастасије Антиохијски (VI век), *На Благовести свехвалној Владичици нашој Богородици*, беседа друга PG 89, 1385–1389.
17. Исихије Јерусалимски (V век), *Светој Марији Богородици*, PG 93, 1453–1460.
18. Исихије Јерусалимски (V век), *Светој Марији Богородици*, PG 93, 1460–1468.
19. Софроније Јерусалимски (560 – 640), *Слово на Благовести пресветој Богородици*, PG 87/3, 3217–3283.
20. Андреј Критски (660 – 740), *На Благовести пресветој Владичици нашој Богородици*, PG 97, 881–913.
21. Јован Дамаскин (676 – 749), *Проповед на Благовести Деве Марији*, PG 96, 643–648.
22. Јован Дамаскин (676 – 749), *Слово на Благовести пресветој Владичици нашој Богородици*, PG 96, 648–661.
23. Јован Дамаскин (676 – 749), *Слово на Благовести пресветој Владичици нашој Богородици*, PG 96, 648–661.
24. Герман I Цариградски (634 – 733), *Слово на Благовести пресветој Богородици*, PG 98, 320–340.²⁶
25. Јован Геометар (X век), *Слово усклично или похвално на Благовести пресветој Богородици*, PG 106, 812–847.

²⁶ Иста беседа приписује се и Јовану Дамаскину (Јефтић 2002: 76).

26. Лав VI Мудри (866 – 912), *На Благовести, када је радост благовештена Деву и клетва разрешена*, PG 107, 21–28.
27. Михаило Пселос (1018 – 1079), *Слово на Поздрав*, М. Jugie, *Homélies mariales byzantines*, Patrologia Orientalis 16 (3), 1921, 517–525.
28. Јаков монах (†1099), *Слово на Благовести пресветој Богородици, одабрано из светих списа*, PG 127, 632–660.
29. Исидор Солунски (крај XII и почетак XIII века), *На Благовести свепреславној и благодатној Владичици нашој Богородици и Приснодеви Марији*, PG 139, 72–117.
30. Герман II Цариградски (око 1175 – 1240), *На Благовести*, PG 140, 677–735.
31. Григорије Палама (1296 – 1359), *Беседа 14: На Благовести свепречистој Владичици нашој Богородици и Приснодеви Марији*, ЕПЕ 72, 1985, 374–395.
32. Никола Кавасила (1322–1392), *На Благовести пресветој Владичици нашој Богородици и Приснодеви Марији*, Изд. П. Νέλλα, Ἡ Θεομήτωρ, Ἀθήναι, Ἰδρυμα Εὐαγγελιστρίας Τήνου, 1968, 118–161.

Библијска основа, као што је наведено, записана је у свега неколико стихова у првој глави Јеванђеља по Луки (Лк 1):

26. А у шести мјесец послан би од Бога анђео Гаврило у град галилејски по имену Назарет, 27. Дјевојци зарученој за мужа, по имену Јосиф, из дома Давидова; и дјевојци бјеше име Марија. 28. И ушавши к њој анђео рече: Радуј се, благодатна! Господ је с тобом. благословена си ти међу женама! 29. А она видјевши га, уплаши се од ријечи његове и мишљаше: какав би ово био поздрав? 30. И рече јој анђео: Не бој се. Марија, јер си нашла благодат у Бога! 31. И ево зачећеш и родићеш сина, и надјенућеш му име Исус. 32. Он ће бити велики, и назваће се Син Вишњега, и даће му Господ Бог пријесто Давида оца његова; 33. И цароваће над домом Јаковљевим вавијек, и царству његову неће бити краја. 34. А Марија рече анђелу: Како ће то бити кад ја не знам за мужа? 35. И одговарајући анђео рече јој: Дух Свети доћи ће на тебе, и сила Вишњега осјениће те; зато и оно што ће се родити биће свето, и назваће се Син Божији. 36. И ето, Јелисавета рођака твоја, и она заче сина у старости својој, и ово је шести

*мјесец њој, коју зову нероткињом. 37. Јер у Бога је све могуће што каже. 38. А Марија рече: Ево слушкиње Господње – нека ми буде по ријечи твојој! И анђео отиде од ње.*²⁷

Апокрифно Протојеванђеље Јаковљево, такође у кратком сегменту, износи приповест о Благовестима, али садржи и одређене измене у односу на библијско сведочанство: 1) Богородица је изашла из куће да наточи воду; ту прима поздрав анђела којег, међутим, не види; уплашена од непознатог гласа, враћа се у кућу и наставља с ручним радом; 2) појављује се анђео који је умирује и објављује јој зачеће Спаситеља; 3) на Богородичину сумњу у остварење објављеног, анђео одговара да ће се све остварити доласком Светог Духа; 4) Богородица на крају прихвата објаву.

*6. А Марија узе црвац и истка га. 7. И узе крчаг и оде напоље да захвати воде, и чу глас који јој говораше: “Здраво теби која си пуна благодати, Господ је са тобом. Благословена си ти међу женама.” 8. И погледа она лево и десно да види одакле глас долазише, а онда тресући се оде назад у кућу, и спусти крчаг и узе црвац, и седе да настави са ткањем. 9. А анђео Господњи стаде поред ње и рече: “Не бој се Марија, јер си нашла милост у Бога.” 10. Чувши то, она се запита шта би то требало да значи. 11. А анђео јој рече: “Господ је са тобом и затрудњећеш,” 12. на шта она одговори: “Шта! Да ли ћу затрудњети од живог Бога и родити као и остале жене?” 13. Али анђео одговори: “Не тако Марија, него ће Дух Свети доћи на тебе и сила Свевишњег осјениће те; 14. зато и оно што ће се родити биће свето, и назваће се Син Божиј, и назваћеш га Исус, јер ће Он да спасе народ Свој од греха. 15. И ево Јелисавета твоја тетка, и она затрудње сном у старости својој, 16. и ово је шести месец њојзи, коју зову нероткињом, јер у Бога све је могуће шта рече.” 17. А Марија рече: “Ево слушкиње Господње; нека ми буде по речи твојој.”*²⁸

Неки од наведених отаца држали су се прилично верно библијске приповести, односно Протојеванђеља, док су други слободније тумачили,

²⁷ Цитирано према преводу Синода СПЦ.

²⁸ Цитирано према: http://www.pravoslavljje.net/index.php?title=Протојеванђеље_Јаковљево.

додавали, па и значајније мењали изворну основу. У своја два слова Анастасије Антиохијски (PG 89: 1376C–1385C, 1385C–1389B) прилично се доследно држао поменутих извора, али је увео и једну значајну новину, нагласивши да се „оваплоћење Слова“ догодило у тренутку када је анђеол поздравио Богородицу. Ову напомену касније су понављали и други аутори. Значајније додатке приповести о Благовестима доноси Исихије Јерусалимски (PG 93: 1453A–1467B). Богородица је, према његовој беседи, потресена објављеним речима, мисли да је анђеол изиграва и оптужује га да је ушао у дом заручене жене. Касније, пошто је анђеол увери о дејству Духа Светога, она престаје да сумња. Андреј Критски (†740) у свом слову (PG 97: 881B–913A) приказује анђела који се пита – пре објаве Богородици – на који начин ће испунити своје послање. Новитети Андрејево приповести настављају се Богородичином забринутошћу и сумњом да је његова појава магија (Фиљас 2015: 10).

Посебну пажњу привлачи дијалогска беседа Германа I Цариградског (PG 98: 320C–340A), у којој врхуне новине црквене књижевности када је у питању повест о Благовестима, у односу на одговарајући библијски, односно апокрифни извор. И у Германовој беседи истиче се Богородичина сумња, како у присуство анђела, тако и у његову објаву. Марија чак сумњичи анђела да је дошао као претња њеној девствености или да је заблуди као змија Еву. Сматра, дакле, да је он заводник односно демон, упркос томе што признаје да се диви лепоти његовог стаса и лица. Богородичина сумњичавост се односи и на речи које јој анђеол објављује. Њен страх је изражен готово током читавог дијалога. Она страхује да ће скандал који ће уследити укаљати добар глас њених родитеља, пита се где ће утећи када се сазна за њену трудноћу, а њена сумња не јењава чак ни када је Гаврило подсети на њихово некадашње „познанство“, док је Богородица боравила у Светињи над светињама Храма. На њена страховања, сумње и оптужбе анђеол одговара објавом Спаситељевог оваплоћења и упорним величањем Богородице. Дијалог се завршава познатом реченицом из библијске приповести (Лк 1, 38): „Ево слушкиње Господње – нека ми буде по ријечи твојој!“ (Фиљас 2015: 11)

Сви наведени елементи беседе постављају питање извора Германове приповести, о чему се Г. Фиљас даље пита: „Које је то (непознато) предање које

обрађује? Јер, чак и ако припишемо један део приповести његовом списатељском надахнућу, постоје извесни елементи који вероватно имају древнију основу. Премда не постоји поуздан одговор на питање о изворима које је Герман користио, јасно је да његова приповест није бајка. Чини се да је богословско предање о Богородици било врло добро познато Герману, који га утеловљује у дијалог Богородице са анђелом.“ (Фиљас 2015: 12)

Ова беседа, која се приписује и Јовану Дамаскину, посебно је значајна за наше истраживање, јер је једна од отачких беседа која је у Венцловићевој преради привукла велику пажњу проучавалаца његовог дела. О њој ће бити још речи у одељку 3.3.3, али и у другим поглављима.

Црквени писци после Германа Цариградског уз мање или више додатака понављају тему Богородичиног страха, неповерења и одлучног противљења анђелу и његовој објави. И приповест монаха Епифанија (†1015), нешто старија од Јаковљеве, доноси занимљиве новитете. Он износи да је Богородица, када је имала дванаест година и док се још налазила у храму, у часу молитве видела светлост и чула глас који је долазио из жртвеника и који јој је објавио да ће родити сина. У приповести се напомиње да је Богородица чувала тајну о овом виђењу и да га је открила тек по Вазнесењу Господњем (PG 120: 193B). Овај податак је јединствен у црквеним списима о богородичиним празницима. Међутим, у тексту се не ради о Благовестима, пошто Епифаније о њима говори у наредним поглављима свога дела (Фиљас 2015: 12).

Овим прегледом отачких беседа желели смо да прикажемо како се кроз историју развијала приповест о Благовестима. У наставку, приказујемо који елементи ове приповести, на који начин и посредством којих извора су доспели у беседе које читамо у Венцловићевој преради.

3.3. Венцловићеви узор и *Беседа на Благовести*

Беседа на Благовести,²⁹ писане на народном језику, налазе су у рукописној књизи *Слова изабрана*.³⁰ Овај зборник завршен је 1743. године, а данас се чува у Архиву САНУ под бројем 137.³¹ Књига је врло обимна (745 листова) и садржи слова и друге текстове на различите празнике, које је сабрао и пренео Гаврил Стефановић Венцловић. *Беседа на Благовести* налазе се на странама 591а–727а. Венцловић их најављује на следећи начин: М(ѣ)сеца марта· въ кѣ д(а)нѣ· На бл(а)говѣщеніе прес(ве)тыѣ вл[а]д[ы]ч[и]це нашеѣ б(огороди)це и пр(и)снод(ѣ)вы м(а)ріе: сказаніа, и словеса· предвод'наа на ср'бскы языкъ. за просте люде. ѿт[ъ] многинх[ъ] с(ве)тых[ъ] събран'на· пов'нтелнаа· приказител'на· похвал'наа (591а).

Поред отачких беседа, Венцловић је користио и друге изворе, међу којима и зборнике Лазара Барановича и Јоаникија Галатовског, о чему је већ било речи у поглављу о књижевном раду Гаврила Стефановића Венцловића.

У зборнику *Слова изабрана* записано је укупно тринаест беседа на Благовести које ћемо навести онако како су оне наведене у Гавриловом рукопису:

1. *Прво слово Јована Златоустог* – СЛОВО Пр'воѣ. и похвал'ное. нже въ с(ве)тых[ъ] о(т')ца нашего іованна златовстаго. архіеп(и)ск(о)па· Кон'стан'тинопол'скаго (591а–595а)
2. *Друго слово Јована Златоустог* (2 дела) – Слово· второе· на с(ве)тоѣ бл(а)говѣщеніе пр(е)с(ве)тыѣ б(огороди)це: тогожде· іован'на зл(а)т(оо)устаго (595а–603б)
3. *Слово Јована Дамаскина* (4 дела) – Слово трет'ѣ· на бл(а)говѣщеніе пр(е)с(ве)тыѣ б(огороди)це· пр[е]п[о]д[о]б'наго о(т')ца нашего іован'на из дамаска града (603б–625а)
4. *Слово Максима Исповедника* (5 делова) – Слово четвр'тоѣ· на бл(а)говѣщеніе· прес(ве)тыѣ б(огороди)це. с(ве)таго мазѣмла, исповѣд'ника (625а–652б)

²⁹ Иако су текстови које обрађујемо различитих књижевних жанрова – слова, поуке (поученија), тумачења (тлкованија) и пролог – због потребе да их све обухватамо једним термином користимо појам *беседа*.

³⁰ Занимљиво је да су *Слова изабрана* једини Венцловићев рукопис у којем постоје беседе на Благовести. Само још у *Разглаголнику* (1734, Архив САНУ, бр. 135) пронашли смо један краћи текст на српскословенском, који се приписује Максиму Исповеднику (л. 506а).

³¹ Љ. Стојановић, *Каталог рукописа и старих штампаних књига. Збирка Српске краљевске академије*, Београд 1901, број 101, 155–171.

5. *Прво слово Лазара Барановича из Трубе* (2 дела) – слово петое здаѣ. нз' трѣбе. ѿ (652б–661а)
6. *Друго слово Лазара Барановича из Трубе* – слово тогож[е] лазара. зде шестое. на бл(а)говѣщеніе, прес(ве)тыє б(огороди)це (661а–666а)
7. *Треће слово Лазара Барановича из Трубе* (2 дела) – слово сед'мое. на бл(а)говѣщеніе, прес(ве)тїє б(огороди)це (666а–676б)
8. *Четверто слово Лазара Барановича из Трубе* – слово осмое. тогожде. на бл(а)говѣщеніе прес(ве)тыє б(огороди)це (676б–679б)
9. *Пето слово Лазара Барановича из Трубе* – ѿ том'же празднице. деветое слово (679б–681а)
10. *Тлкованије и Пролог* (2 дела) – слово десетое. на втр'ни по єв(аг)г(е)лію. нан на канѣне. по тїи пѣсми по сед[а]лнои. єв(аг)г(е)ліє ѿт[ъ] лѣкы. зачело. ѿ (681а–691б) и прологъ по ѿи пѣсны на оутр'ни. чтемъ. М(ѣ)с(е)ца Мар'та. кѣ д(а)нъ. споменъ праздниемъ. бл(а)говѣщенїа. преслав'ніє бл[а]д[ы]ч[и]це нашеє б(огороди)це и пр(и)сно м(а)ріє (691б–693б)
11. *Прво слово Јоаникија Галатовског из Кључа* (3 дела) – повчєніа лѣтѣргинска. нз' ключа кнн҃ге рѣске. сказиванїє. слово зде. ѿ пр'вое. На бл(а)говѣщеніе прес(ве)тѣй, б(огороди)цы. стих[ъ] (693б–710а)
12. *Друго слово Јоаникија Галатовског из Кључа* (2 дела) – сказиванїє второе. здаѣ дванадесетого слова. на бл(а)говѣщеніе пр(е)с(ве)тѣй б(огороди)цы. стих[ъ] (710а–720б)
13. *Слово из Учительног јеванђеља* – слово. гї. нз' повчєніа (720б–727а)

Венцловић прилично прецизно и доследно наводи директне предлошке које је користио. Следећи ове наводе, за сваку од Венцловићевих беседа на Благовести успели смо да пронађемо по један или више одговарајућих извора у доступним словенским рукописним, односно старим штампаним књигама. Ради се о текстолошки истим или веома сличним беседама које су, међутим, записане у зборницима који никако нису могли бити доступни Венцловићу, било по времену настанка, било по месту на којем су се налазили. Само за неколико њих можемо

претпоставити да су заиста били Венцловићеви директни предлошци, о чему ће касније бити више речи.

За прве четири беседе у Венцловићевом зборнику наводи се да су дела Јована Златоустог (прве две), Јована Дамаскина и Максима Исповедника. Међутим, увидом у горе наведени списак отачких беседа на Благовести може се установити да оне нису аутентичне.³² Показало се да беседе које су биле распрострањене у словенским зборницима под именима појединих отаца од ауторитета, које је и Венцловић користио, претежно нису аутентичне или су спорне аутентичности, о чему ћемо изнети више детаља, за сваку беседу посебно.

У даљем тексту дајемо кратак преглед садржаја свих тринаест *Беседа на Благовести* у облику у којем их Венцловић доноси, са освртом на могуће изворе. Приликом овог описа, текстове *Беседа* посматрали смо као целину, те нисмо посебно раздвајали дословно пренесене делове од Венцловићевих допуна и парафраза. Посебну пажњу Гавриловим прерадама посветили смо у поглављима о преводилачком поступку, стилским одликама и типологији *Беседа*.

Две беседе Јована Златоустог посматрамо сваку засебно, будући да оне изворно представљају независне текстове. Са друге стране, пет слова Лазара Барановича, односно два Јоаникија Гаљатовског сагледавамо као целине, јер су као такве доследно пренесене из зборника ових аутора.

3.3.1. Прво слово Јована Златоустог

Прву беседу коју доноси у свом рукопису, Гаврило наводи као *Прво слово Јована Златоустог* – СЛОВО Првое. и похвалное. нже въ с(к)рыхъ о(т)ца нашего юанна златовстаго. архіеп(н)ск(о)па. Константинопольскаго (591а–595а). Из претходно наведеног

³² Познато је да су псеудоепиграфи у древној црквеној литератури били веома честа појава. У различитим кодексима исти текстови приписивани су различитим ауторима. Није редак случај да се једна иста омилија у неким кодексима приписује рецимо Јовану Златоустом, на другом месту Василију Великом, на трећем пак неком трећем, а негде да се пронађе без имена аутора. Посебно је велики број текстова који се приписују Јовану Златоустом. Многи од њих настали су након његове смрти. Различити аутори писали су под његовим именом, сакривајући се иза великог ауторитета овог аутора, вешто подражавајући његов стил. Познато је и да су многа аутентична дела отачке литературе, временом доживљавала значајне измене у бројним различитим преписима, редакцијама, а нарочито преводима на друге језике.

списка слова отаца цркве видимо, међутим, да нема аутентичних беседâ на Благовести Јована Златоустог. Текстолошки готово идентична беседа оној коју је Венцловић прерадио, наводи се у Мињовој *Патрологији* као друго слово на Благовести Григорија Чудотворца (PG 10, 1156–1170), уз напомену да је и њена аутентичност спорна. Ми смо беседу коју Венцловић преноси нашли и у више ћирилских рукописа, такође под именом Јована Златоустог.³³ Један од таквих преписа у рускословенској или српскословенској редакцији свакако је био доступан Гаврилу Венцловићу. Нисмо подробније поредили словенску верзију која нам је била на располагању са Венцловићевим текстом, али се већ на први поглед види да је та беседа заиста била основа Венцловићевог превода. У библиотечком фонду Епархије будимске,³⁴ као ни међу књигама које је Гаврило Витковић донео у Београд,³⁵ нисмо пронашли ни један зборник у којем је записана ова беседа, тако да нам непосредан Венцловићев предложак није био на располагању.

Беседа је исписана на свега девет страна, у првом лицу. Почиње описом стварања света, а затим преласка твари из старог у ново и збивањима у Космосу у тренутку Христовог зачећа и рођења. Поред јеванђељске верзије о Благовестима,

³³ Видети нпр: Ћоровићева рукописна збирка, Универзитетска библиотека „Светозар Марковић“, Београд, бр. 30; Стојановић, Љубомир, *Каталог Народне библиотеке у Београду IV, Рукописи и старе штампане књиге*, Београд 1982, бр. 261 (437), стр. 76, бр. 468 (104), стр. 302, бр. 465 (732), стр. 287.

³⁴ Даниловић, Драгана, „Сентандреја и Библиотека Српске православне епархије будимске“, *Годишњак 1979*, Народна библиотека Србије, Београд 1979, 379–384; Кисић, Милица, „Фондови Библиотеке Српске православне епархије будимске у Сентандреји“, *Годишњак 1979*, Народна библиотека Србије, Београд 1979, 384–388; Мано-Зиси, Катарина, Надежда Синдик, „Црквенословенске књиге XVIII-XIX века Библиотеке Епархије будимске у Сентандреји (каталог II)“, *Археографски прилози* 10/11, Народна библиотека Србије, Београд 1988–89, 149–277; Петров, Милан, „Прилог историји српских библиотека у 18. веку“, *Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор*, Филолошки факултет, Београд 1969, 95–106; Синдик, Надежда, „Рукописи и старе штампане књиге у Библиотеци Српске православне епархије будимске у Сентандреји“, *Годишњак 1979*, Народна библиотека Србије, Београд 1979, 388–393; Синдик, Надежда, „Приновљене рукописне, старе и ретке штампане књиге у Библиотеци Српске православне епархије будимске у Сентандреји“, Народна библиотека Србије, Београд 2002, 401–443; Синдик, Надежда, Мирослава Гроздановић-Пајић, и Катарина Мано-Зиси, *Опис рукописа и старих штампаних књига Библиотеке Српске православне епархије будимске у Сентандреји*, Народна библиотека Србије, Београд 1991; Синдик, Надежда, Катарина Мано-Зиси, „Црквенословенске књиге XVII-XIX века Библиотеке Епархије будимске у Сентандреји“, *Археографски прилози* 9, Народна библиотека Србије, Београд 1987, 181–277; необјављени попис старих штампаних књига Српске православне црквене општине у Будимпешти.

³⁵ Витковић, Гаврило, *Списак изложених историјских, књижевних и уметничких споменика српских*, Београд 1889.

у беседи налазимо много општих места, низове поређења – добра и зла, неба и земље, Еве и Богородице, Адама и Христа – и неколико десетина икоса³⁶ са анафорским понављањем „радуј се“, карактеристичним за форму акатиста.

Поједина места су, међутим, и веома занимљива и поетична у Венцловићевој преради. Читамо једну визију Христовог рођења, стилски блиску старозаветним пророштвима: видѣмъ[ъ] гдѣ новы нзворъ нз'внрѣ. а стаараа бѣнарнна прѣснше. млаадо се зачннѣ. н м(а)тн раагга съдетѣла. собомъ[ъ] ненарѣшенаа. дѣте саамо печаты своѣ нзлазакъ крозъ м(а)теръ. родинаю виднмъ[ъ] бѣзмѣжнѣ. с(ы)на бѣз' о(т')ца н в'ло с'ѣйнѣ свѣздѣ. с пеленами повѣена м[а]д[ѣ]нца. а свѣ тваръ др'жы. насѣ наанкѣю н(ѣ)б(ѣ)сноиѣ пр(ѣ)столѣ. а маар'ва се прнсвоѣава х'рѣвѣм'скоиѣ прѣдстоѣаню. н(ѣ)б(ѣ)сно свѣт'ленѣ с'ѣюѣн чѣдо показѣю. агг(ѣ)лн се радѣю. а пастырн свѣраюѣн прорнчѣ. вѣх'вы ѿ б(о)гѣ баю. а юврѣйскы поповы на б(о)гѣ х'лѣз нз'носе. иродова вѣаада се оу'кыда. н смрт'ъ[ъ] се собаара. ад' се вежѣ. а ѣв'ва попева. змаѣ ѣцаа ѿдъ[ъ] ѣадъ дер'теѣн се. глѣдеѣн своѣ роб'лѣ попѣщано нз таи'нинца напоѣ. а мѣчнтѣль ѿстаѣ саамъ оу' мѣкы. млаадо дѣте снѣ снѣаюѣн. наспораава мѣко своѣмъ маѣкы н х'рааны ѣ саамо. с рѣкамаи ношено носы свою мѣ носинаю. зато н ѣа се страшиномъ[ъ] стрѣпѣн те б(о)жѣ тайнѣ (519б–520а).

3.3.2. Друго слово Јована Златоустог

Другу *Беседу* Венцловић доноси као слово. второе. на с(вѣ)тѣе бл(а)говѣщенѣ пр(ѣ)с(вѣ)тыѣ в(о)городнѣ: тогожде. ѿан'на зл(а)т(ѣ)стаго (595а–603б). Текстолошки готово идентичну беседу, уз додатних неколико уводних реченица, пронашли смо у словенским зборницима, где се такође приписује Јовану Златоустом³⁷. Иста беседа наводи се у Мињовој *Патрологији* као неаутентична беседа Јована Златоустог (PG 50, 791–795), али и као треће слово Григорија Чудотворца (PG 10, 1171–1178), такође спорне аутентичности. Ни за ову беседу, као ни за претходну, у одговарајућим фондовима³⁸ нисмо пронашли текст који је могао бити Венцловићев директан извор.

³⁶ Видети нпр: Трифуновић, Ђорђе, *Азбучник српских средњовековних књижевних појмова*, Нолит, Београд 1990, стр. 111.

³⁷ Видети нпр: *Панегирик* из XVI века, који се чува у збирци рукописа Универзитетске библиотеке „Светозар Марковић“ у Београду под редним бројем 1.

³⁸ Видети фусноте и .

Беседа је исписана на 18 страна и подељена у два дела. Венцловићевих уводних неколико реченица не подударају се са словенским изворима. Очигледно их је унео како би повезао беседу са претходном. Након тог кратког увода, текст уз уобичајене мање или веће Венцловићеве интервенције, доследно прати предложак. Прво се, дакле, даје неколико основних података о значају празника, а затим наставља детаљнији опис догађаја везаних за Благовести.

Говори се о значају Христовог рођења за људски род. Следи поређење Еве и Богородице и опис Божијег плана за враћање људског рода на прави пут посредством девојке која неће бити непослушна попут Еве: *после то ѿпетъ(ъ) в(о)жн агг(е)лъ с' н(е)ба нмаде з д(ѣ)вои́комъ мѣдромъ и безгрѣшномъ[ъ] зговоръ потайны за повраќаніе ѿт[ъ] вражіа плена людско г' в(о)гъ пакъ да бѣде оу славженіу (596а).*

Архангел је дошао и да најави долазак давно изгубљеног спасења грешном прародитељу: *послатъ(ъ) бы архангг(е)лъ гав'ринъ носѣи а́дѣмъ слободны пасошъ. да се в'рне натрагъ оу свою домовннѣ райскѣ (596а).*

Следи низ анафора које почињу са *посланъ бы*, којима се набрајају разлози његовог доласка. Износе се биографски подаци о Богородици и Јосифу, претежно засновани на подацима из протојеванђеља. Занимљива је претпоставка да је Марија смишљено била заручена за Јосифа, да је ђаво не би преварио дознавши за пророштво Исајијино: *се д(ѣ)ва въ чреѣ затнетъ(ъ). и родиткѣ с(ы)на е́ммануила. в(о)гъ а с' нама ... да се що ѣаво хитлены не досеты ни проз'на ѿд[ъ] не славченъ тѣ в(о)жю башенъ тайнъ пре времена ... те ѿд[ъ] оно добн и в'ро ѿнъ на све д(ѣ)вои́ке мѣркааше пажеѣн. алъ вѣѣъ за пр'стеноваатѣ с мѣжемъ[ъ] не хаше (598а).*

Затим се детаљно описује како Бог позива архангела Гаврила да му нешто учини у тајности, јер се сажалио на људски род који сав страда због греха првог човека, али и на самог заблуделог Адама, који у аду чека спасење: *зато хоѣ доле синѣн. да потраажнмъ[ъ] тога забавгѣна а́дѣмъ кѣд[ъ] се е подѣѡ гдѣ лї е хѣднїнкъ. а сздатъ е на мой образъ с моѡмъ[ъ] рѣкомъ[ъ] жѡм ми га е да се до конца стопы. грѣх[ъ] је вѣѣъ ѡматорїѡ. и забораѡленъ мѣ ѡстаѡ. виднмъ таа моя стѡваръ ни пода що бы. и зам'гта и поѡды. сзздаата ми в'ра и лепа спраѡа. сѡсѡа се порѡшы. а сѣ зѡмъ ѡтхраанїено що је, ѡно вѣковн колю и ждѣрѣ. раѡи ѡста празанъ ѿт[ъ] сѣлаана и запѡсты (599б–600а).*

У другом делу беседе (600б–603б) представљен је веома живописан дијалог између Бога и архангела Гаврила³⁹ у којем га Бог учи како да разговара са нежном девојком, Маријом, и да јој саопшти благу вест, а да је при том не уплаши: *знашъ нїе оно пророкъ свободны. него плаш'лива сама дѣвоѣка. а менї є посвѣѣена. с пр'вым[ъ] ти гласом[ъ] такы ѡбрадѣи є смѣш'но и весело. то рѣци м(а)рїи. радѣи се девоѣко, леп' сам' ти гласъ донѣω (600б).*

Гаврил се предомишља, није сигуран да ли ће моћи добро да учини то што се од њега тражи, а Бог га помало нестрпљиво охрабрује: *та цю се то снѣбѣвашъ, и смѣкаш' се оу себѣ ω ты гав'ринѣ (601б).*

Дијалог се наставља. Гаврило у неверици испитује Бога како је то могуће да се обистини такво чудо, а Бог му наводи примере многих чуда која је чинио у Старом завету. Гаврило је и даље забринут и пита се како тело девојке може издржати огањ божанства, на шта му Бог одговара примером старозаветне купине која је горела у пламену, али је огањ није спалио. На крају, архангел оставши без даљих питања и аргумената долази Богородици са речима: *радѣи се ѡбрадованна м(а)рїе г(о)с(по)дъ с тобою (602б).*

3.3.3. Слово Јована Дамаскина

Трећу *Беседу* Венцловић наводи као *Слово третїе. на бл(а)говѣщенїе пр(е)с(вѣ)тыє в(о)городнїце. пр[е]п[о]д[о]б'наго о(т')ца нашего ѡан'на из дамаска града (603б–625а).* Ово слово је, такође под ауторством Јована Дамаскина, распрострањено у словенским рукописима.⁴⁰ Из списка отачких беседа видимо да се Дамаскину приписују две беседе на Благовести (PG 96, 643–648 и PG 96, 648–661). Ниједна од њих, међутим, текстолошки не одговара беседи из словенских рукописа која је била Венцловићев предлог. Одговарајућа беседа постоји у Мињовој *Патрологији*,

³⁹ М. Павић је у свом избору из Венцловићевих зборника *Црни биво у срцу* објединио дијалогске делове друге беседе Јована Златоустог и беседе Јована Дамаскина (3.3.3) и приредио их као тзв. „благовештенску драму“ *Удворење Арханђела Гаврила девојци Марији* (Павић 1996: 411–441). Беседа Јована Златоустог представљена је као „Пролог на небу“ и „Удворење прво“, док је Дамаскинова беседа подељена на друго и треће „Удворење“ и „Епилог на земљи“.

⁴⁰ Видети нпр: *Поменик водичнички*, Архив САНУ, бр 32. Исписан је српскословенском редакцијом, а сматра се да је настао крајем XV или почетком XVI века (Стојановић 1901: 209–210) или *Панегирик* из XVI века, такође српскословенске редакције, који се чува у збирци рукописа Универзитетске библиотеке „Светозар Марковић“ у Београду под редним бројем 1.

али се наводи као слово на Благовести Германа Цариградског (PG 98, 320–340). У литератури је већ скренута пажња на то да се Германова беседа у словенским рукописима приписује Јовану Дамаскину.⁴¹ Нисмо имали приступ предлошку за који бисмо поуздано тврдили да га је Венцловић могао користити.⁴²

Беседа је исписана на 44 стране и подељена у четири дела. О овој беседи је већ је било речи у поглављу о отачким беседама, а овде ћемо се детаљније позабавити Венцловићевом прерадом.⁴³

У уводном делу (603б–610а) говори се о радости празника, а верници се позивају на „веселу гозбу Богородичину“: свакаа добродѣна фела· многосѣбраано н мнлок'р(в)но к' праздникъ множаство поб(о)жны людїи, събор'но ѡ скѣпцины· радѹиѣи се з' двшамн. д(с)хов'но да свѣткѹемо овы бл(а)гы н прѣхвалѹены д(а)нѣ· ѡ б(о)гѣ с красным[ъ] пѣсмами свою тафрѣ да провадимѹ на стрѣне веселеѣи се ѡ д[а]в[ы]да ц(а)ра красной к'ѣри приспеломѣ юѣи ц(а)рскомѣ годѣ. съ затнцаанїем[ъ] стрѣлавамо се к' новоѣ овоѣ цр(')ков'ноѣ на гощенїе софрн (604а).

Празник Благовести се доводи у везу са пролећним буђењем природе, што је у складу и са народним веровањем распрострањеним код Словена (Толстој, Раденковић 2011: 27): свѣцопочнѹваты н многотѹвѣт'ны свѣтлы съборѣ. лепо се цнфрасто пресѹдека с нахнтенїем[ъ]· с отымѣ н с(вѣ)таа цр(')ква хѹбако цвѣтаа· ѡт[ъ] д(а)н(а)сь· н ѡт[ъ] стѹдена змѣ'на мѣраза. на тепло н многоцвѣтасто пролет'нїе времѣ се ѡбраѣа· н часно свѣтце на висннѣ истнїе· хѹбакѣи н покрѹкѣи своѣ лѣтѣ наѣмѣ доле пѣща зрѣчно (604а). Затим се осврће на јеванђељску верзију повести о Благовестима, Гаврилов долазак и поздрав Богородици: радѹи се (604б). Анђеоски поздрав се затим понавља у виду неколико

⁴¹ Атанасије Јефтић наводи: „Постоје три *Беседе на Благовести* приписане Св. Дамаскину: једна на арапском (латински превод у PG 96, 643–648) и две на грчком (PG 96, 648–661 и PG 98, 320–340; ова последња приписана и Св. Герману Цариградском, преведена и на старосрпски, има по садржају и форми много заједичког са Дамаскиновим *Каноном на Благовести*, са песнички драматизованим дијалогом између Архагела и Богородице)“ (Јефтић 2002: LXXVI).

⁴² Видети фусноте и .

⁴³ Дамаскиновој беседи у Венцловићевој преради пажњу су посветили, између осталих и Г. Витковић, „О књижевном раду јеромонаха Гаврила Стефановића“, *Гласник Српског ученог друштва*, Београд 1872, Ђ. Трифуновић, *Српска књижевност у књижевној критици – стара српска књижевност I*, Београд 1972, М. Павић, *Гаврил Стефановић Венцловић*, Београд 1972, Ч. Миловановић, „О изворима и књижевном поступку Гаврила Стефановића Венцловића“, *Зборник Матрице српске за књижевност и језик*, књ. 29, св. 1, Нови Сад 1981, 27–42 и Т. Јовановић, *Стара српска књижевност. Хрестоматија*. Београд – Крагујевац 2000, 250–255.

десетина анафора, у форми акатиста.⁴⁴ Овај део беседе, у Гавриловој преради није преведен на народни језик већ је остављен на српскословенском.

Следи познати дијалог из ове беседе, који није карактеристичан за црквене проповеди и богослужбена читања.⁴⁵ Дијалог протиче у настојањима архангела да убеди Богородицу да је он заиста Божији посланик, као и да је увери у истинитост вести коју јој доноси. Богородица је изразито неповерљива, а на тренутке и груба. У више наврата покушава да га отера из свог дома и до самог краја дијалога не верује његовим речима: На то одговори ч(н)стаа д(ѣ)војка и рече к' агг(е)лѡ мр'цало натраагъ· ѡбѣнѣн дѣ ты мом'че наоколо ѡд[ъ] мене подалеко. те нзааѣн нз мога граада наполе, и об'коли ми надале о(т')чѣвнѡ мою· ѡдѡвѡд[ъ] поскорѣ да си нзмакаѡ· ѡтстан(и) се ты твога долазка к' моѡѡи кѡѣн· те ѡт[ъ] мон вратаа хинтро се ѡдѡи не долази ти тѡ заговѡарати мѣ· а мени хѡдоѡ ѡв'дѣ не продааѣ тѡи тѡи мѡсѡла· ни ми мѡаз'ны гласѡа казѡѡ ... вѡднѡи' те да си сѡс'ма лѣпѡ и хѡбаѡѡ мѡмакѡ с' красна стѡса· цѡфрасто ѡдѡвѡнѡ, гнѡдаѡа ѡбѡаѡа сѡѣтѡла. аѡ те чѡд'не тѡѡе рѣти ми говорѡне ѡт[ъ] тебе ѡи ни каѡд[ъ] ни сѡмѡ чѡла· сѡе ми се чѡнѡи да неѡи ты мене не вѡраѡшѡ (608б). Анђео јој, као доказ да је свако чудо Божије могуће, наводи пример првосвештеника Захарије и њене рођаке Јелисавете, која је под старе дане затруднела.

У другом делу беседе (610а–615б)⁴⁶ наставља се живописан дијалог између архангела и Богородице. Марији је и даље непријатно у присуству анђела, страхује да ће је комшије видети са непознатим момком и да ће тиме навући велику срамоту на себе и Јосифов дом. Занимљив је и део у којем се Марија духовито и помало иронично „прошалила“ са анђелом: таѡарѡ м(а)рѡа прошалѡи се с' агг(е)лѡм[ъ], те мѡ то рече. ѡ мѡад[ъ] юнѡче· днѡ'но ѣ то тѡѡе чѡдно к' мѡи оуказѡвѡнѡ· и стоѡнѡ ти вѡ'лѡ ѣѡдѡ лѣпѡ оуказѡе. аѡа како си ти то сѡѣѡ др'знѡти тако ѡв'дѣ оулез'ти к'

⁴⁴ Видети нпр: Трифуновић, Ђорђе, *Азбучник српских средњовековних књижевних појмова*, Нолит, Београд 1990, стр. 15–17; Јовић, Александра, „Акатист као химнографска форма”, *Православна теологија и култура - зборник са научног скупа одржаног 25-26. децембра у Нишу*, Центар за црквене студије, Ниш 2009, 159–167.

⁴⁵ Видети: Трифуновић, Ђорђе, *Азбучник српских средњовековних књижевних појмова*, Нолит, Београд 1990, стр. 380.

⁴⁶ Други део беседа објављен је у Г. Витковић, „О књижевном раду јеромонаха Гаврила Стефановића“, *Гласник Српског ученог друштва*, Београд 1872. и Т. Јовановић, *Стара српска књижевност. Хрестоматија*. Београд – Крагујевац 2000, 250–255. О издању М. Павића видети фусноту.

Исаијина, у којима је овај догађај одавно предсказан. Затим каже да ће отићи у своје родно место, Витлејем и чекати да се породи уздајући се у помоћ Божију.

Јосиф је, међутим, и даље љут и разочаран: ѿ ты нова млада, цю се нінсамъ ѿ тебе никад[ъ] наадаѡ те срамоте дочекати н принмити. нінсамъ ли ја тебе нз б(о)жїе цр(҃)кѣ неѡпоганиѣнн нн натрѣниѣн чинмъ к' себѣ прнкатїѡ. н кад[ъ] самъ на пѣт(ъ) пошѡ раадити ми ѡ лѣбѣ, чинмъ кѣмѡ се храаннты (6161а–616б). Пребацује јој што је изневерила његово поверење: те ја ч(н)стомъ д(ѣ)воѣком(ъ) без ѡузрока те пошѣнн ѡставих[ъ] код[ъ] своѣ кѣѣ 8 домѣ. пакъ цю то садъ видым[ъ] ѡу тебеы. м(а)т(е)рѣ неѡвздаанн, а не д(ѣ)воѣкѣ. брѣже ми казѣи н нзговори то твоѣ шааранїе н длакавы посаѡ (616б)

Марија се позива на Мојсијев закон и оно што се по њему чини у оваквим приликама: а за њеке людске земљане сѣдѣхъ и не маарѣ. а наипослѣ яа зато башѣ слабо хажѣмѣ. была ли с тобомѣ оуѣдѣно. д(а)н(а)сѣ ли ѡт[ѣ] тебе ѡтишѣла и растала се. ако тѣ е що сѣ мног[ѣ] мѣчно боравѣти. а ти ли оуѣнны по адѣтѣ вашѣмѣ. оу зааконѣ моисѣѡвѣ тако се пѣнше. ако би се гдѣ нашѣла тѣа д(ѣ)воѣка с прѣнѣдом[ѣ] покварѣна. дати ѡнѣ се драмѣ сребра. пакѣ ѣ пѣстѣти ѡт[ѣ] себѣ. нека ндѣ кѣд[ѣ] е двѣ оѣн водѣ (617а).

Затим се поново враћа на пророштво Исаијино, покушавајући да докаже Јосифу да су управо њих двоје ти о којима пророштво говори: **и** **щ**о **м**н **т**ы **н**а **о**во **п**исмо **м**енн **д**ае^шъ **о**дговоръ, **а** **з**аа **м**е **н**е **п**и^ше **л**и **с**е **о**вако **ѡ** **н**саннѡ **п**ророчествѡ. **к**р'но **о**у **п**орѡкѡ **д**ати **к**ѣ **с**е **з**апечат'лена **к**ннга **т**ак'вом[ъ] **ч**(о)в(ѣ)кѡ **к**он **з**наа **п**исмо. **а** **т**о **к**ѣ **р**е^ши **н**ѣ **з**аа **м**е **и**а **е** **н**е **м**огѡ **ч**итати **н**и **п**рогледати **е** **в**нше. **н**мѡ **с**амъ **в**ѣѣъ **с**вою **к**'ннгѡ **н** **д**оста **с**ам **с**е **н**ачат'ѡ **е**. **к**ако **м**н **с**е **ѡ** **т**омѣ **м**нн. **д**а **н**е **ѡ**звѣде **п**раво **ѡ** **т**екн **н**зрече^но **т**о **п**ророчество **н**здаав'на **п**одмѡк'лом[ъ]. **з**а **п**рѡѡ **т**и **ж**енѡ. **н** **п**оследню **н**здаатѡ **д**(ѣ)вои^кѡ. **д**а **с**е **ѣ**ако **н**е **с**ѣла **н**а **щ**о **н**з'лазы **т**о. **т**е **н**е **ѡ**ч'нны **к**ое (617а).

Јосиф је и даље љут и не верује јој. Тражи да му покаже момка са којим га је преварила да би одбранио своју укаљану част како доликује: *злѡдѡ шеврѡнїштѣ маарѡ злѡдѡ. дѣѣ право оукаажн мн твога м(н)л(о)ст'ныка· кон є то таї са мъном[ъ] пронашаѡ се ортаакъ оу моїѡнїзн кѡѣн· те мн напред[ъ] донесы тога слѡчест'никка цю є тѡ срамѡтѡ оу'иннїѡ н покоръ моѣ родѡ навѡѡ· да мѡ такы на паню главѡ· с моїѡм[ъ] дѡн'гїерском[ъ] бравѡм[ъ] ѡтфїрним[ъ]. защо онъ їндїа мою старост[ъ] ѡбез'часты те мн образ[ъ] ѡцр'ни, да самъ за рѡгѡ н чпот(ъ) мею свн двѡнанстѡ колена инс(ран)лѣквы* (617а–617б).

Марија затим губи сваку наду да ће га уверити у истинитост својих речи, тужно моли Јосифа да је не отера одмах из свог дома, већ да јој остави још мало времена да размисли куда би пошла: почекај ме да још почекај. и немој ме сасла тако потајемъ одѣјати ни протеривати скоро из свога дома наполе. нинсам се ја навърнала прескнѣивати овамъ онамъ. кѣд[ъ] ли чедернѣнца тако оамъла знаамъ засад[ъ] нти, где ли се подѣти на коју страанѣ. које ли знаамъ оу кѣѣ на станъ доѣн. док' се не промислимъ[ъ] и провѣдимъ[ъ] наапре о себѣ гдѣ би се стаанѣла и свѣр'ла код[ъ] кога. а сад' самъ ево ни жнѣва ни мртѣва. ни знаамъ ода[ъ] брнѣе що от[ъ] себе чинити. молни' те дай ми мало мнѣра док' се баарѣ просвѣстимъ, що да чинимъ[ъ] кѣд[ъ] ли да нѣемъ (617б–618а).

Разговор се наставља и у четвртом делу беседе (612а–625а). Јосиф јој понавља да што пре оде свом љубавнику, са којим је затруднела, а она одговара да би га врло радо пронашла, али не зна где да га тражи: а донста ја би и без твога ме шнаганѣ отиш'ла к' нѣмѣ. да мѣ се баарѣ јошъ некѣ пѣтъ нагледамъ[ъ] нѣгова несписна краасна и лепозрачна лица хѣбавниѣ. те се ш' нинѣ надпирати за то. крощо онъ мѣни рече радѣи се. кад' ме е садъ снашла голема тѣга дер'танѣва (622а).

Старац поново образлаже свој бес и жали због тога што је пристао да узме невину девојку и брине о њој. Након још једне дуге препирке, Јосиф помало попушта и дозвољава јој да остане код њега док не одлучи куда ће ићи. Појављује се, међутим, још једна брига: зашто садъ и дрѣгы бѣлаѣ дошао намъ е на главѣ. ево стнгла е такаа заповѣстъ ода[ъ] рнѣскога цесара ач'гѣста. те свѣ вѣселѣннѣ маало и велнко мѣжко и жен'ско све препнѣсю, на сѣзнаанѣ колнко д(ѣ)шаа нѣлаа под[ъ] своом[ъ] др'жавомъ. ваѣа и мѣни таѣо где се пнѣше с током[ъ] заѣд'но се оупнѣсати. алъ не знамъ що да чинимъ[ъ]. како тебе напнѣсати. своом[ъ] женомъ стнѣ' ме е пнѣсати те, јеръ људѣ знаѣѣ да ми ннѣнѣ женѣ. а трѣдѣна си д(ѣ)воѣкомъ како те моѣѣ пнѣсати (623а).

Следећег дана долази до преокрета. Јосиф говори Марији да је сањао чудан сан у којем се и њему јавио анђео: та не знамъ, нешто самъ чѣд'но снѣо оѣе ноѣн. не з'намъ да лѣ е то агг(ѣ)лѣ бѣо що ми се е на снѣ оуказаѣо те ми рече. јоснѣ с(ѣ)не д[а]в[ѣ]д[ѣ]ѣ не оустрѣчѣи се с отога ода[ъ] м(а)рѣе що е она трѣдѣна др'жати ѣ код[ъ] себе за своју ти женѣ (623а). Марија му потврђује да је то Гаврло и каже: приправи ми гдѣгод[ъ] какѣѣ вртѣпннѣ гдѣ би роднѣла оѣо дѣте. и ода[ъ] нашега рода ми понѣнѣ бабѣиѣѣ ѣвѣреѣанкѣ. коѣа би и оѣѣ потѣйнѣ с таѣѣм[ъ] спѣзнѣла не проглашѣѣѣ. и по заѣнѣѣѣ мѣни би вѣр'но послѣѣжнѣла (623б).

Јосиф додаје да му је у сну речено да ће се Марија породити у некој пећини и каже јој да припреми све што је неопходно. Затим јеванђељским речима исказује велико поштовање Богородици, али и бригу и страх од путовања које их чека и Ирода који у страху од рођења спаситеља наредио да се погуби сва мушка новорођенчад. Старац се каје што није одмах поверовао Маријиним речима, али сада зна да ће се родити Христос, спаситељ свих, кога ће величати сва земља. На крају и Богородица с радошћу прихвата све што их чека: тадар' се вѣѣ н б(огороди)ца провеселы те рече. бл(а)го мены. велнко мн се свѣтаю овы д(а)наш'ны д(а)нѣ оуказаа. що мѣ є повнѣшо славнты г(оспод)ъ. с(кѣ)то мѣ нмѣ нѣгово и м(н)л(о)стѣ ꙗ нѣгова ѿд[ъ] рода до рода. над[ъ] тнмѣ люд'ма кон га се воє (624б).

3.3.4. Слово Максима Исповедника

Четврту беседу на Благовести Венцловић наводи као слово четвртѡе на бл(а)говѣщеніе прес(кѣ)тыѣ б(огороди)це. с(кѣ)таго маѣнма, исповѣд'ника (625а–652б). У Мињовој *Патрологији*, као ни у сабраним делима Максима Исповедника⁴⁷ не наводи се ни једна беседа на Благовести под његовим ауторством. Међу словенским рукописима пронашли смо једну беседу на Благовести која се приписује овом црквеном оцу,⁴⁸ чији почетак одговара Венцловићевој беседи, али их нисмо детаљније упоређивали. У фондовима⁴⁹ који су Венцловићу могли бити на располагању нисмо пронашли беседу Максима Исповедника.

Беседа је прилично дуга, исписана на 56 страна и подељена на пет делова. Први део (625а–613б) сачињен је од општих места, хвалоспева Христу и Богородици и препричавања различитих важних догађаја из Светог писма. Детаљно се говори о стварању света и описују најважнији догађаји из књиге Постања. Дају се и тумачења појединих библијских симбола. Посебна пажња посвећена је симболици броја шест са објашњењем због чега је баш у шестом

⁴⁷ О сабраним делима Максима Исповедника видети нпр:
http://pravlib.ru/books.html#Преподобный_Максим_Исповедник
http://azbyka.ru/otechnik/Maksim_Ispovednik
http://azbyka.ru/otechnik/Patrologija/scan-patrologia-graeca/1#_90

⁴⁸ Стојановић, Љубомир. *Каталог Народне библиотеке у Београду IV. Рукописи и старе штампане књиге*. Београд 1982, бр. 421 (332), стр. 319.

⁴⁹ Видети фусноте и.

месецу послат архангел да јави Богородици радосну вест. Тема Благовести уводи се тек у другој половини друге беседе. Наглашава се важност Богородичиног порекла од колена Аврамовог и Давидовог: *кр'но по телес'номѣ завітѣю ѿд[ъ] нѣх' се тег'ли до м(а)рїѣ х(ристо)с(ъ)* (625б).

Даље се говори о немогућности поимања Бога и о томе колико је човек мали и недостојан у односу на Творца: *здатељу. каковым[ъ] ли гласомъ запои мѣ ч(о)вѣчы кзыкъ оум'лико. коимъ съ страхом[ъ] с поаніем[ъ] савъ свѣт(ъ) и овы и оны гор'ны сѣзжы* (626а), па се наставља: да ако би неко и ѿ б(ог)ѡ свој раз'говоръ з дръгом[ъ] сконмъ нмаѡ писати б(о)жїи образъ. нека се понапре покѣсы дръго що є сзздаато, а нескнѣно є и неѡбѣзват'но док'роразсѣд'но (626а). Затим се описује да је све настало речју Божијом, а за човека се каже: *кстѣ ѡко щоно є словесна животинна. да рече[ъ] ч(о)в(ѣ)кѣ. за двѡтъ слнчанъ образъ. чѣдна скона велнка и двоѣкаа. чѣдна слеплѣна смеса* (626б). Описују се најважнији догађаји од стварања света, при чему се хронолошки прилично прецизно прате наводи из књиге Постања. Нарочита пажња посвећена је живописном приказу првородног греха, Божијег гнева, прогона човека из Раја и томе како је човек остао на земљи под вражјом владавином и окренуо се злу. Следи опис потопа као Божије казне за суноврат човечанства: *кръ неста валимѡ людѣ на зем'ли. що да чинны ш' нмѡ. погѣбы савъ свѣт(ъ) маахом[ъ]. све шнромъ с водомъ потопы. те ѡпра свѣт(ъ) ѿд[ъ] оне прѣкѣ поганы* (629а), али и опис милости Божије и жеље да се људски род не искорени у потпуности: *ѡстави ноѡ за людско нз'нова семѣ. и пакъ нмѡ нз'нова дръгомѣ нз'даде б(ог)ъ свою заповѣд[ъ]. др'жати, и свој пород[ъ] к отомѣ вчнтн и наказивати. да се боѣ б(ог)а. и зла не чинѣ. донек'лѣ тако др'жаше се оу своѣ спажаню. а кад[ъ] се размножише. ѡпет(ъ) свиннѣ быше. те б(ог)а заборакише* (629а). Затим се говори о Аврааму, Исаку, Јакову и Јосифу и веома детаљно о Мојсију. Описују се најважнији догађаји из његовог живота, његов значај за спасење Јевреја из египатског ропства и сва чуда која је чинио вођен Божијом вољом. Говори се и о Исусу Навину, уласку у Ханан, о многобројним судијама и пророцима које је Бог слао да врате људски род на прави пут, али људи својекол'ны и слн. зааконѡ право не к'тише сѣдржаавати (630а).

У другом делу (613б–637б), претходни опис наставља се дочаравањем Божије љубави и труда на спасењу људског рода: *Како що ковати нл' мѣ кѡнчїѡ с прекалнваніем[ъ] понаавлѡ кою стаарѡ справѡ. брако пощѣна хр(и)стїани. тако и б(о)гъ съ*

своѡм[ъ] 8право[ъ] често како н саади виднѡ 8 сваче[м]8 понав'ла оваа[ъ] свѣт[ъ]. да 8 скакад[ъ] цѣѡ н свега добра пѣнѣ. а люде пакѣ с отинѡ[ъ] понав'ла. съ саа на добро н свраѣаю[ъ]. кое з добротворе[ъ] свонѡ н с нагледа[ъ]. ѡт[ъ] саа съ закланѣ[ъ] н нзбако[ъ]. н с наако[ъ] своѡм[ъ]. а дрого н с каранѣ[ъ] с преѣнѡм[ъ] рааз'анко[ъ]. приводе[ъ] люде злоче[ъ] под[ъ] сво[ъ] ярамѣ на свою службу (631б). Затим се, као увод у причу о Благовестима, говори о пророштву Исаијином као најави овог догађаја. Интересантн је детаљ да су свештеници Богородицу заручили за Јосифа да не би била брука пред људима што је неудата: а дрого да н овосвѣтско[е] кнез8 карни[ъ]8 ѣаво[ъ] цр[ъ]8, не препинати цо д(ѣ)во[ъ]цы с ласко[ъ]. б(о)ж[ъ]а тайна съкр[ъ]е се с' оудад'бо[ъ] ѡѡ. каа с фере[ъ] закнѣаю[ъ] сво[е] д(ѣ)во[ъ]т'ство с обрада[ъ] (636а). Следе хвалоспеви Богородици, уз један морализаторски опис: нит[ъ] 8 таа д(ѣ)во[ъ]нца кдаа напо[е] нзлаз[ъ] нз свога ѡѡ двора. нит[ъ] се 8 по кон'шнѣк8 скнтала. з' д(ѣ)во[ъ]каа шалити се, на' м8 съ женаа з'борѣ з'борити (637а). Аутор пореди Богородицу са осталим старозаветним женама које нису имале толико вере и нису биле достојне као она: алѣ крозѣ ов8 ти с[в]ѣт8 д(ѣ)во[ъ]к8 бл(а)г(о)с(ло)вен[ъ]8 вѣ женах[ъ]. савѣ женскы родѣ ѡста бл(а)г(о)с(ло)венѣ (639а).

Затим се свечаним тоном говори о рођењу Христовом, о значењу његовог имена и радости његовог васкрсења. И у овој беседи налазимо дијалог између архангела и Богородице. Девојка је у неверици након што је од анђела примила блавест: савшаю[ъ] стрѣпы, н рада 8 а двострѣко се плаши. ѣд'но свѣнне таѡ 8 раѡ прекаре (642а). Плаши се да не прође као Ева н по д(ѣ)во[ъ]т'кы гови[ъ] м8 (642а) поставља много питања и дуго се справља са анђелом. Пита га о зачећу без мужа: а како ѣ то мени савити се кадѣ ја за м8жа не з'наамѣ. ѡ агт(е)лѣ ѣднѡ се ја твонѣ тымѣ рѣт'ма г'дѣ ми зач'нѣ оуказѣшѣ, н роденѣ не по заветѡ людско[е] свр[ъ]хѣ наатѣре. неможно ми се то свнды. потѣхлѣне с8 чини ми се те рѣты. вѣѣѣ ако б(о)ж[ъ]а промена коѡ то на мени се прѣн пѣт[ъ] здѣсы. а како би ја б8дав'ши д(ѣ)во[ъ]ком[ъ] ннате д[ъ]ете родила. како ли ѣ8 снсаа донти мл[а]д[е]нца свога. ѡдкѣдѣ да ми се спору млеко (642б).

Следи веома изражајна Маријина реплика, зачињена занимљивим фолклорним мотивима и богата стилским фигурама: велнш' ми нзат'кати ц(а)рк8 пор'фир8. понаапре оукааж ми ѡснов8 ѡда ца к[ъ] нзаа[ъ]. оуказѣшѣ гроз'гѣ. а каѡ м8 ѣокотѣ н лоза. пинташѣ посеан8 п'шеннѣ8. а каѡ дай н семе. хѣаанш[ъ] цѣѣѣ 8кааж ми ѡд[ъ] нѣга коренѣ н ср'шанк8. а цо ми 8казѣшѣ за ц(а)ра праз'н8 полатѣ. без потребе цо к ниѡнѣ нзнѣтра валиа. а свр'хѣ свега тога како би робниа свога ѡѡ г(о)с(по)дара родила, н 8рааднѣца

своѣ ствары. нигдѣ не смещенога· да га оу себы сместы едѣно црѣво женско· свхонѣ трѣскы ако се
ватра прнкѣты еда є некѣ съжеѣн. башѣ ѣа тинмѣ твонмѣ мазз'ннмѣ] н шалнвмѣ] рѣчма не
могѣ свѣровати (642б).

Анѣо наставља да је уверава у истинитост воље Божије коју јој је објавио. Каже јој да је добила Мојсијеву палицу и набраја сва чуда која је Мојсије њоме учинио: нмаашъ ѿ томе мовсеовѣ чюдотвор'нѣ палцѣ. когаго є морѣ дно ѡтворила· докле і(сра)нан каа по сѣхѣ про҃коше· н ѡпет(ъ) над[ъ] фараоновом[ъ] слоумъ затвори н га. а ѡ кр҃пѣтѣ ꙗказю҃хн мѣ чѣдо· оу смію се прѣвѣртѣ· н ѡпет(ъ) оу рѣцы диг'нст(ъ) бы шаап(ъ). н пакъ мѣ ѣданъ оударацъ нз сѣха камена водѣ оу безводной нысы нз'точы. а н дрѣгы пакъ аароновъ орахѣвъ сѣхы шаапъ без принсаде земліанє како зелено пролнста н орахѣ нз'несе (644б–645а)

ИТД.

Као потврду за своје речи говори јој да је Божијом милошћу и њена рођака Јелисавета, нероткиња, под старе дане затруднела: ево виѣъ твоє кѡнє елсавѣѣ закр'жлаве неродінліє· како она оу свою сѣднню стара баба бѣдав'шн· затрѣдны, онако матора, те пророка с(ы)на роды· сѣхы коренъ прораств'анкѣ ето нз'несе· те без' влаги сѣха баш'ча съ цвѣћемъ прораасты· по б(о)жїѡй волн н без'влаж'наа зем'ліа· цвѣкіє н новє расанкє зеленє плоды· н ѡ безроднон много кєсеніє повр'ѣ наспораава се· каааръ є б(о)гъ оу свєдѣ· те цо год[ъ] хоѣє, такы оно н бѣде· еда не може онъ н тебе д(ѣ)воїком(ъ) оу'чнннтіи м(а)теромъ· н опет(ъ) матеръ д(ѣ)воїкомъ· по проречєнню крєдмннѣ (645а–654б).

На крају, анђео помало губи стрпљење и моли је да коначно прихвати његове речи: та вѣѣъ преволн се ч(н)стаа д(ѣ)во. н дааѣ мн агг(е)лѣ послатѣ твоѣ глас(ѣ) преклонит(ѣ). испѣсти таѣ глас(ѣ). когано рад[ѣ]. оуташкаткѣ се с мироу[ѣ] сва н(е)б(е)сна, земљана н пренспод'наа стварѣ (645б). Марија након тога покорно пристаје да се на њој испуни промисао Божија: ето ја вых[ѣ] свѣиенъ свѣнтакъ, нека се б(о)жїе слово напише оу мѣны. ја рѣно киша да нзаспе се на мѣ. ево кѣпина некѣ е дажеже гор'ни огань. ево свѣт'ниакъ на нѣмѣ да свѣтлы горѣа свѣѣа. рѣч'ка ја. нек' се съспе н срѣчїи се ман'на. ја постела, може лежи младоженца. ц(а)рскаа самѣ столнца. нека сѣд'не ц(а)рѣ. цр(')ква самѣ да влече архїереѣ. тако ево ѣ томе склоннтоѣ ѣди д(ѣ)воицы. такы н б(о)жїе слово оуги оу д(ѣ)воицѣх полатѣ. тадарѣ н н(е)б(е)сне силе с людма се скѣпа нз'мѣшаше (647а–647б).

3.3.5. Пет слова Лазара Барановича

Након беседе Максима Исповедника следи пет слова Лазара Барановича. Беседе Лазара Барановича које је Венцловић, како и сам наводи, пренео из штампаног зборника *Труби словес*, анализирали смо према издању из 1674. године.⁵⁰ Међу старим штампаним књигама Српске православне црквене општине Епархије будимске налази се једно издање овог зборника. Зборнику недостаје насловна страна, па нисмо били у могућности да установимо из које године је наведено издање, али се у тешко читљивом запису на грчком језику на страни 2а помиње Ђур, због чега бисмо, уз велику резерву, могли да претпоставимо да је овај зборник у неком тренутку био на располагању Гаврилу Венцловићу.⁵¹

Прва беседа, слово петое здѣ. из' трубе ѿ (652б–661а), почиње очекивано, парафразом јеванђељске верзије и тумачењем догађаја на Благовести. Ова тема се више пута понавља и препричава. Беседа је састављена већином од општих места и молитвословља. Пореди се Богородица са Евом и Адам са Христом. Занимљиво је да Бог упућује архангела на земљу у највећој тајности тако да нї свн, н(е)б(е)сны агг(е)лн скоро не прознадѣ за то. ни пакѣ ѣако на землн не сетїн се с коїом[ѣ] наамером[ѣ] своїом[ѣ] хитленом[ѣ]. дотлѣ да се то забашѣры цо б(ог)ѣ чнны. докле пакѣ исподнѣ и поврааты чл(окѣ)ч(а)скы род[ѣ] с прѣкога попѣз'нѣѣа и заблѣдениа на прѣвы становнт(ѣ) мѣ наачннѣ. те да испѣны с' нзбор'лнм[ѣ] д(с)шев'ннм[ѣ] люд'ма онаа агг(е)л'скаа горѣ места ѿткѣдно сѣ испалн овы злн агг(е)лн цюно сѣ садѣ бесовы, нашн ѿпаакы дѣш'маны и мѣчнтелн пак'лены (655а–655б).

Затим, свечано и опширно говори се о начину на који је архангел поздравио Богородицу: и т'ко бы то тако смнш'лено на крат'ко све поздравлїванїе вїд'но свр'шїѡ како цо агг(е)лѣ то б(огородн)цн лѣпо скѣпа све цѣло по свемѣ съставкы те нзрѣте. и с велнкым[ѣ] к' нїѡїзн пощенїем[ѣ] свр'шнто нзговоры: радѣї се ѿбравован'на (565а). За разлику од појединих претходних беседа, овде Богородица без оклевања одмах прихвата архангелов позив, а као контраст дају се поређења са старозаветним личностима које су сумњале у реч Божију (Ева, Захарија, Сара): неголн з' драге воле

⁵⁰ Баранович, Лазар, *Труби словес проповідних*, Друкарня Києво-Печерської лаври, Київ 1674. Зборник *Труби словес* штампан је 1674. и 1679. године.

⁵¹ Зборник је у необјављеном попису старих штампаних књига Српске православне црквене општине у Будимпешти заведен под редним бројем 114.

приваты б(огородн)ца агг(е)л'скъ рѣтъ. више не ѿговаара. кроме що га запинта како ће без
мѣжа родити (657a). Уз похвалу Богородици наводи се и седам Богородичиних
реплика из Светог писма, али у обрнутом редоследу: бедамъ рѣтый хр(н)скѣанин. находити
се оу с(вѣ)томы евр(аг)г(е)лїю. Како чинило. що н е с(вѣ)таа б(огородн)ца нзрек'ла. пр'во. да
рече[тъ] последнѣ, н на пр'вом[тъ] свр'шнм[тъ]. кад[тъ] е ѡ кана галлеѣ на свады к' с(ы)нъ рекла.
овы сватовы садъ неймадъ що пнтн. неймадъ кинна. то сѡ иѡн рѣты пожалне н домоустаростне ѡ
пощенїю сколе. дрого каде ѡ юросалмѣ треѣн д(а)нъ наагїе нзг'белїена иѡн с(ы)на. рече мѡ ѡ мѡе
детеш'це защо наама тако чинишъ. те скривено ѡд[тъ] насъ нз'остаешъ да тѣжнмѡ за тобом[тъ],
не знаюѣн кѡд[тъ] си се подеѡ. то е ето м(н)локр'вство големо. треѣе, цѡно слагамъ на свады за
винно рече. що вама ин(с)сѣ мѡн г(о)с(по)дннъ с(ы)нъ заповѣды н рек'не. то да нмаате, без рѣчи
вадъ Послашатн га н ѡсловатн. то сѡ рѣчи наоуке н свѣтоваанїа. Четвр'то каде догїе трѣд'на г'
захааринѡн кѡн, те се поз'дравы с' кѣнсаавѣтомъ. онѣ он'де бїахъ иѡн беседе потеш'не, н ѡ добрѡ
раз'говорне. петѡ. каде запинта агг(е)ла како ће родити. н то сѡ рѣчи ѡсвестне. разсѣдне. последка
промаатранїе. шеста рѣтъ. цѡно рече, ево ја самъ сѡшкннїа г(о)с(по)дннова. то е смиренїе. хѡдо н
сннско држаанїе. сед'маа беседа быѣ иѡн. каде се ѡ с(ы)нъ оу себе порадова з д(с)шомъ н рече
вѣлчїнт(ъ) д(с)ша мѡа г(оспод)а (657б–658a).

Барановичеве беседе нарочито обилују химнографијом и цитатима из
Светог писма као и различитим поукама о правом хришћанском животу. Поучне и
едукативне мисли се углавном преносе уткане у библијске цитате или
парафразирани.

У другом слову, ѡво тогѡж[е] лазара. зде шестѡе. на бл(а)говѣщенїе, прес(вѣ)тыѣ
б(огородн)це (661a–666a), помало се одступа од теме Благовести. Оно је усмерено ка
слушаоцу и обилује поукама. Износи се занимљива интерпретација јеванђелске
основе о силаску Светог Духа на апостоле: юванъ с(вѣ)ты каже. каднѡ х(рнсто)с(тъ). рече
нмъ ѡсезати га по ѡкр(')снѣхъ. н дѡх'нъ нз' оуста на ннх[тъ]. те нмъ рече. принѣте д(с)хъ
с(вѣ)тъ. тынм[тъ] времѣном[тъ] нз' оуста мѡ с(вѣ)ты нз'леты, тааѣ голѡбѣ с(вѣ)ты д(с)хъ.
бл[а]г[о]д[а]тъ дааръ с(вѣ)тога д(с)ха. що га оуловнше на пшенн'ном[тъ] зр'нек'лю с
пѡсѣаатым[тъ] з' б(о)жнмъ словомъ на доброй нѣвы. сѡ ѡтворенымъ оустыма оу'т(е)н(н)цы
оу'ватнше с(вѣ)тога д(с)ха. како що н д[а]в[н]дъ казѡюѣн вѣлы, зннѡх[тъ] ја н привѡкох[тъ] оу себе
д(с)хъ. ама патѣ с(вѣ)ты д(с)хъ ннх[тъ] половы. каде е ш' ннма тако ѡкрѣтаѡ како цѡ е саамъ
зактеѡѡ, сѡ замрежаатнма (664a–664б).

У контексту ове приче скреће се пажња и на јеретике који су погрешно
веровали: крѣтннъ макїдоны каа ѡстреѣхъ вреѡаше оуловнтн тога голѡба. каде се ѡтмѣтааше

не зватн га б(о)гомъ. него то зчааше и говорааше да є н д(ѡ)хъ б(о)жїа стваръ. алъ ап(о)с(то)лн,
не кано крагънцы голѡба да оуѡатнше. ала само с(вє)того д(ѡ)ха к' себы прнмаамнше те н ооста
код[ъ] ннхъ (664б).

У трећем Барановичевом слову, слово сед'моє. на бл(а)говещенїе, прес(вє)тїе
б(огородн)це (666а–676б), које је подељено у два дела, записан је дијалог између
Богородице и архангела. Тема је страх Господњи. Анђео јој у више наврата говори
да не треба да се плаши ичега, јер је нашла милост код Господа, док она уз
различита објашњења понавља да се сваки човек мора бојати Бога, ако жели да
остане на правом путу: Не бої се м(а)рїе, рече к' м(а)рїи арханг(є)лъ. не старай се. честиты
дааръ добїла си код[ъ] б(ог)а. одговори на то д(ѣ)воїнка к' арханг(є)лѡ. те мѡ рече. алъ тако є
заказано ѡ пнсмѡ. боїте се г(оспод)а свн нєговы с(вє)ты. а мєнн кроцо велншъ не боїтн га се.
пакъ іої рече арханг(є)лъ. ты си с(вє)таа. ѡт[ъ] с(вє)тынх(ъ) выш'шаа н много болїаа. тебн се
то принстон каа м(а)т(є)рн цѣло доконало мнловатн г(оспод)а б(ог)а, а не боїтн се. зацоно
права м(н)л(о)стъ нз ср[']дца страхъ протєрѡе напоїе. рече мѡ м(а)рїа. ѡ з'наам[ъ] да тога радъ
н ты си слетїѡ од[ъ] б(ог)а те си к' мєнн дошаѡ. кєръ ѡ б(ог)а се бонмъ. те н в'ло стрепнм[ъ]
од[ъ] нєга. пнше се да г(о)с(по)данъ агг(є)лъ б(о)говоиз'анк'це ѡб'колєнїем[ъ] свонмъ од[ъ] зла
спажаа. велнш' мн радѡї се, оу' тоїе сва мї є моѡ радост[ъ] да се бонмъ г(оспод)а б(ог)а. ѡн'да
мї є весело ср[']дце каде оу' себы стрепнм[ъ] од[ъ] б(о)жїегъ нмєна. тако н пророкъ каажє.
г(оспод)н поставн мн твоє раабѡ да мї є за страхъ твоє нзговор'но слово. н не само людїа, него
н вама агг(є)ломъ ваїаа ваї' га се боїтн. зацоно прєд[ъ] ннмъ н хєрѡвїмн стрепє ѡт[ъ]
страха н др'кѡ сєрафїмн (666б–667а).

У сличном маниру наставља се ово слово на следећих неколико страна, при
чему се, уз мање измене, многи сегменти понављају. Аргументи су често
поткрепљени библијским цитатима и парафразама: говорн то слободно ѡт[ъ] ѱал'ма. не
бонм' се зла кєр'но съ мнѡм' си ты зїєд'но. моїе слѡхѡ даѡ си радо веселїе. ѡ тоїе н моє смєрене
костн хоїе се порадоватн (670а); Каажє пророкъ нсаїа. н быткїе вама сѡе оѡе рѣчн тако, каа ѡ
пнсмѡ напнсатє под[ъ] пєчатѡм[ъ] рєчн. ... ннтн н т'ко моїе прочатнтн. кроїе їєд'на саама
с(вє)таа б(огородн)ца. коїано є н б(о)жїє слово с(ы)на мѡ моїа смєстнтн оу' себы (674а–674б).
Кроз дијалог се провлаче и моралне поуке пастви: б(ог)ъ не глєдаа на образъ людскы.
негоїи на ср[']дца нмъ глєды ко є как'вє їѡды. н ѡ свакоїе родѡ н плємєнѡ ко се бон б(ог)а
прнвата га б(ог)ъ к' себы (675а). На крају се Богородица покѡрава архангеловим
речима, а беседа се завршава похвалом Богородици.

Четврта и пета беседа слово осмоє. тогожде. на бл(а)говѣщеніє прес(вє)тыє богородице (676б–679б) и ѿ том'же празднице. десятоє слово (679б–681а) доста су краће од претходне три. Углавном их чине делови са химнографијом и библијским цитатима. У четвртом слову пажњу привлачи један парафразирани цитат апостола Павла: кааже ап(о)с(то)лѣ. оу ꙗѣѣи н пинкю неѣма б(о)жїа ц(а)рства. ама ако є браш'но твоѣ тр'ѣххѣ хлѣбѣ агг(є)лскы н пинѣ тї є нз'ворѣ жинвы. бак'лєнє ѿ пинсмѣ н б(о)гомолствѣ. ц(а)рство є б(о)жїє, свака прав'да н ч(и)сто здр'жаанє н мнрост[ѣ], цоно є с' н(є)ба н постало (678а).

Читамо и поетично обраћање архангела Богородици: рече арханг(є)лѣ. ѿд[ѣ] н(є)б(є)сны єво ѿ тебе доказем[ѣ] радостѣ. а ѿд[ѣ] зем'ляны, како н ты цо си зем'ля. н д[а]в[ы]дѣ б(о)гѣ ѿ тоѣ зем'ли то, глашаа. бл(а)говолнѣ єси г(о)сподн твою зем'лю. а оу пренсподниѡѣ ѣаволн се мѣте препадаюѣн плашанко. тога рад[ѣ] оукааза ти кє се с(ы)нѣ б(о)жы оу тѣлѣ. коєно кє нс тебе свагдаш'нє д(ѣ)воѣке наа се принднѣти, те с отым[ѣ] раскварити вражїє сплете н послове мѣ слѣ. н ты на тога єдовнта аспнда н люта васнлнска змїа настѣпнши. те кєшѣ згазнтн н сѣтр'тн лава н змаа. саама кєшѣ мѣ згрѣхати глаавѣ. каде цр(ѣ)ков'нѣ глаавѣ х(и)ст)а родншѣ. б(о)га бо вѣздыскала єси ноѡмѣ съ сконм[ѣ] ти рѣкала пред' собоm[ѣ], н нн се преварила. тебе змїа не преласкала м[с]дрѣ д(ѣ)воѣкѣ кано адамовицѣ єв'ѣѣ (678б).

У Венцловићевој преради пете беседе Лазара Барановича, да ли због много понављања молитвословља и општих места или због журбе, неколико сегмената пренето је на српскословенском, тј. није преведено на народни језик. На пример: велнчѣй д(с)шо моа г(о)спод)а. н вѣзрадова се д(с)хѣ моѣ ѿ б(о)жє сп(а)се моєmѣ. м(о)лн зачєтаго ѿт[ѣ] с(вє)таго д(с)ха. да вѣ безаконы насѣ зачєтнх[ѣ], н вѣ грєсѣх[ѣ] рожден'ннх[ѣ]. нже сп(а)сенїа нашего радн прншады сп(а)сєтѣ: сїа вѣстѣ, радѣи се ѡбравован'на г(о)сподѣ с тобою. глас(ѣ) бл(а)гы бл(а)жнт(ѣ) костн. сєго радн вѣзапы м(а)рїа. се бо ѿт[ѣ] н(ы)нѣ бл(а)жєт(ѣ) мє вѣсн родн (680а).

3.3.6. Тлкованије

У потрази за могућим предлошком Венцловићевом *Тлкованију*, слово десетое. на стр'ни по єв(а)г(є)лїю. нлн на канѣнє. по гїѣ пѣсми по сєд[а]лноѣ. єв(а)г(є)лїє ѿт[ѣ] лѣкы. зачєло. ѿ (681а–691б), у једном дигиталном фонду⁵² наишли смо на *Евангелиє с*

⁵² <http://old.stsl.ru/manuscripts/staropechatnye-knigi>

толкованием из 1756. године,⁵³ чији текст одговара Венцловићевом. Ова штампана књига настала је након Венцловићевих *Беседа*, али је извесно да је неко од њених претходних издања или преписа морало бити Гаврилов узор. Идентификовани предложак се у књизи која нам је била на располагању такође приписује Јовану Златоустом, што по свему судећи не може бити аутентично. Наиме, међу сабраним делима Јована Златоустог⁵⁴ нема тумачења Јеванђеља по Луки. Једно недатирано издање оваквог тлкованија налази се и међу старим штампаним књигама Српске православне црквене општине Епархије будимске.⁵⁵

У стилу својственом књижевном жанру тлкованија (толкованија),⁵⁶ даје се прво кратак цитат из Јеванђеља, а затим тумачење (тлкованије) тог одељка. Потом се наводи следећи цитат, којем опет следи тумачење и тако наизменично. Венцловић се прилично верно придржава предлошка, уз адаптације својствене његовом раду. Занимљиво је, међутим, да он своја тлкованија не преписује од почетка јеванђељске верзије (Лк 1, 26), већ тек од 39. стиха, када Марија одлази Јелисавети. Дакле, изостаје разговор између Марије и архангела. Иако би ово могло деловати као Венцловићев произвољни избор стихова, увидом у типик постаје јасно да се ради о четвртом *зачалу*,⁵⁷ које је одређено за читање на јутрењу Благовести.

Тако је у средишту *Тлкованија* које је Венцловић пренео на народни језик, сусрет Марије и Јелисавете, а не разговор архангела и Богородице, који се помиње само узгред: **єѡ(аг)г(є)лїє ѡт[ъ] лѡкы. зачело. ѿ. Бъ времє ѡно, вѣстакъши м(а)рїа. нде къ горънаа съ тащанїемъ въ градъ ісдовъ, и вѣннде въ домъ захарїннъ. и цѣловаа єлїсавѣтѣ: тл'кованїе. сѣмѣ. Радостанвѣ бл(а)говѣщенїю гав'ринлов(ъ) глас(ъ). како принѣм пр(н)снод(ѣ)ва**

⁵³ <http://old.stsl.ru/manuscripts/staropechatnye-knigi/332?fnun=219>

⁵⁴ Видети нпр: [http://pravlib.ru/books.html#Святитель_Иоанн_Златоуст_\(Полное_собрание_творений\)](http://pravlib.ru/books.html#Святитель_Иоанн_Златоуст_(Полное_собрание_творений)).

⁵⁵ Зборник је у необјављеном попису старих штампаних књига Српске православне црквене општине у Будимпешти заведен под редним бројем 110. Недостаје му насловна и првих неколико страна, због чега нисмо били у могућности да га датирамо.

⁵⁶ Видети нпр: Трифуновић, Ђорђе, *Азбучник српских средњовековних књижевних појмова*, Нолит, Београд 1990, стр. 348–349.

⁵⁷ Видети: Трифуновић, Ђорђе, *Азбучник српских средњовековних књижевних појмова*, Нолит, Београд 1990, стр. 92 и Симић, Прибислав, *Хиландарски типик монаха Романа 1331*, Епархијски управни одбор Епархије жичке, Краљево 2010, стр. 151.

м(а)рїа. да кѣ она зачѣти н родити с(ы)на б(о)жїа. н то доѣх ѿд[ъ] агг(е)ла. да н захарїнна жена елсавѣѳа оу свою ѿѿн старостъ затрѣднїла є. такы како є ѿставы агг(е)лъ, трѣкоуѣ ѿде на горѣ оу град[ъ] юдинн(ъ). гдѣно захарїа пр[е]дтѣчѣтъ о(та)цъ бораваѣше. кѣно радѣѣн ѿѿн се да нагледѣа свою тѣ вѣрѣ ѿт[ъ] плѣмена родѣннѣ. а за дрѣго пакъ. да поболѣ се н вѣщїе оуразѣмн до краѣ (681а–681б). Марија и далѣ размишлѣа о разговорѣ са анѣлом, још увек помало сумнѣа у његове речи и брїне се због свега што се догодило и што је тек чека: а н саслѣа за днѣотѣ чѣгѣше се. ако є зансто право како се то, ѿт[ъ] толнко хнлѣд[ъ] годїнна чѣвено н прорїцѣто кѣрѣ кѣ се б(о)гъ на зѣм'лн ѿт[ъ] д(ѣ)воїнке женѣске фелѣ родити. како то нїѿнѣ се прїлѣчї. да она нарѣте се б(о)жїа м(а)тн. а све се пакъ боѣше тога. да не ѣзѣде прекара (681б). У таквом расположењу и са тим бригаѣа, она одлази својој рођѣци Јелїсаветї: свѣрете к елсавѣѳа цѣо є м(а)рїа кѣа за свою ѿѿн дрѣгѣ м(а)т(е)рѣ дрѣжаѣше. даде ѿѿн понапре пощенїе ѿт[ъ] себѣ кѣа старїѿн н мѣще м(а)т(е)рѣ. поздравїн се ш' нїѿмѣ. пакъ се загрѣнше тѣ се полюбїнше мѣгю совоу[ъ]. како є лѣдет(ъ) женѣмн. кад[ъ] се двѣ прїѣтелнѣ свѣродннѣ лн състанѣ подаѣв'но не вѣделѣ се ѣ састѣткѣ (681б–682а).

У тлкованију следећег цитѣта из Јеванѣлѣа даје се тумачење Јелїсаветїнїх речи: **ев(а)г(е)лїе**. Н нспл'нн се д(с)хоуѣ с(вѣ)тѣмѣ елсавѣѳѣ. н вѣзѣпїн гласѣмѣ вѣлїнѣмѣ н рѣте. бл(а)г(о)с(ло)вен'наѣ тѣ(и вѣ) женѣх[ъ]. н бл(а)г(о)с(ло)вен(ъ) плодъ чѣрева твоего. **тл(')к(ованїе)**. Пре тога елсавѣѳа проста є жена бѣла ннѣ оу себѣ нмѣла прорѣцѣскога дрѣха. док'лѣ к' нїѿнѣ не догѣ б(о)гоноснѣа м(а)рїа. тѣ се ш' нїѿмѣ полюбї. а по томѣ ѿѿн мѣгю се цѣлїнѣваню, понапре дїте ѿѿн оу трѣвѣхѣ напѣнн се с(вѣ)тога д(с)ха тѣ се зангѣра. н послѣ пакъ з дѣтннѣ се д(с)ха елсавѣта просѣвѣсты. тѣ запѣче н она кѣа прорѣчнѣа прорїцѣтн ѣ говореню своѣмѣ. н то се нїѿнѣ з'тодн ѿ[дѣ] д(ѣ)воїчннѣа гласѣа н заѣаха (682а–682б).

У другом делу *Тлкованија* у Венѣцловїћевѣј прѣради (686б–691б), по истѣм принципѣ смењују се цитѣти из Јеванѣлѣа и њїховѣг тумачења, а текст се завршаѣа Мариїнїм повратком кућн, каѣа је дошло време да Јелїсавѣта роди Јована Крстїтелѣа (Лк 1, 56). Иако нїсѣмо детаљно упорѣдїлї прѣложѣк са Венѣцловїћевїм текстом, вѣћ и на прѣвї поглед уѣчљїво је да је Гаврїлово *Тлкованије* знѣтно дѣже од прѣдлошка, тѣ да је чѣсто пуштаѣо перѣу на вољѣу. Његоѣа инспїрацїја може се понекаѣд вїдѣтн и на основѣ саѣржаја тлкованија у његоѣој прѣради: прѣѣорѣвнѣ с' елсавѣѳѣмѣ заѣкѣно нмѣ до трн м(ѣ)с(е)ѣа. послѣ тога ѿпѣт(ъ) се к' своѣмѣ доуѣ оу ѿѿнфѣвѣ кѣѣхѣ натѣг' се повѣратѣ. кѣно он'ѣ бїѣше агг(е)лъ дошаѣ к нїѿнѣ з добрнмѣ[ъ] гласѣмѣ[ъ] ѿ х(рн)с(то)ѣвѣ казѣтн ѿѿн роденю ѿд[ъ] нѣ. шѣстога м(ѣ)с(е)ѣа. то кѣтѣ на по годннѣ ѿтѣкаѣо є бѣла затрѣдннѣа елсавѣта с' ѿѣѣанѣмѣ[ъ] х(рн)с(то)ѣѣмѣ[ъ] прѣдтѣчѣмѣ[ъ].

зато д(ѣ)воѣнка и оде одонѣд[ъ] дола· кр'но за она трн м(ѣ)с(е)ца докѣ є он'де б(огородн)ца престаала· декет(ъ) м(ѣ)с(е)цѣй, клнсаке-фы тамамъ навр'шн се. те прнспе коѣ време родити дѣйте· а оно є на гласѣ дворѣ г(о)с(по)дѣскы· хокіє много людство мѣжко жен'ско да се скѣпа он'де събѣра на чѣдо и за нагледаніє раадѣ роденіа пр[е]д[е]чева· нн'дн оу так'вом[ъ] калабалѣкѣ нїє коѣ се 8 колн свндѣло обер'тати се тамо· а н нн адета тога не быаше пощеніем[ъ] г(о)с(по)дѣска рода д(ѣ)воѣкѣм находити се, нн бавити оу коме людскомъ калабалѣкѣ. те внше раад[ъ] кога заазора и рет'н, оде дола свокоѣзн кѣѣн· гледати своє коѣ послове· како ако н старацѣ коснфѣ· ако здесы с пѣта доѣн· да є наагїє н затѣєє кє код[ъ] своє кѣѣ мѣ, н не вн се цо раз'ср'дїо на ню за одлазєніє на далеко а за много тамо бавєніє (690б–601а).

3.3.6.1. Пролог

У Гавриловом зборнику након *Тлкованија* следи *Пролог*, прологъ по ѣѣ пѣсны на оутр'ни· чтемѣ· М(ѣ)с(е)ца Мар'та· кѣ д(а)нѣ. споменѣ празнѣемѣ. бл(а)говѣщенїа. преслав'нїє бл[а]д[ы]ч[н]це нашеє б(огородн)це н пр(н)сно м(а)рїє (691б–693б), који Венцловић није посебно нумерисао. Верујемо да се то могло десити омашком, јер пролог⁵⁸ није саставни део тлкованија, нити је као такав записан у зборницима који су нам били на располагању. Текст пролога који је Венцловић прерадио пронашли смо у једном рускословенском прологу.⁵⁹ Ово је други од три текста који су у тој књизи предвиђени за читање на празник Благовести. Текст овог пролога се у идентификованом предлошку приписује Јовану Златоустом, али у Мињовој *Патрологији* нисмо пронашли одговарајућу беседу. У каталогу штампаних књига Библиотеке Епархије будимске пронашли смо више пролога који су по времену настанка и месту на којем су се налазили могли бити доступни Венцловићу.⁶⁰

Пролог је исписан на пет страна. Текст очекивано почиње поменом празника и описом догађаја на Благовести. Претежно се понавља све што је речено у ранијим беседама: о љубави Божијој, о чистоти Девиној, о спасењу света које ће уследити рођењем Спаситеља итд: Ђзвєсты с(ы)на агг(е)лѣ д(ѣ)в(н)цн. о(т')ца велнкаго агг(е)ла, свѣѣта велєй· на землн б(ог)а сказа агг(е)лѣ м(а)рїн. сего м(ѣ)с(е)ца. кѣ дванстѣты. Д(а)н(а)сѣ споменѣ н праздннкѣ понаѣпр'вы свїм[ъ] н започело нашеѣм сп(а)сенїю

⁵⁸ Видети нпр: Трифуновић, Ђорђе, *Азбучник српских средњовековних књижевних појмова*, Нолит, Београд 1990, стр. 291.

⁵⁹ <http://sobornik.ru/text/prolog/prolog03-05/page/prolog03-25.htm>

⁶⁰ Видети: Мано-Зиси, Катарина, Надежда Синдик, „Црквенословенске књиге XVIII-XIX века Библиотеке Епархије будимске у Сентандреји (каталог II)”, *Археографски прилози* 10/11, Народна библиотека Србије, Београд 1988–89, стр. 151–158.

свѣт'кѣло кесело. с(вє)то бл(а)говѣщеніє прес(вє)тє вл[а]д[ы]ч[и]цє нашеє в(огородн)це, н пр(и)снод(ѣ)вы м(а)ріє· каде с н(є)ба послааты ѿт[ъ] в(ог)а о(т')ца к нѡнѣн догѣ агг(є)лъ сказати· ѿт[ъ] постан'ка свѣта в(о)говговор'нѣ за ч(о)вѣчаскѣ ѿд[ъ] врага нз'бавѣ. (691б–692а).

Под Венцловићевим пером, на народном језику, и оваква општа места повремено добијају нову боју и другачији тон. Тако ће, на пример, с(ы)нъ в(о)жій оу ч(о)вѣчаско се тѣло н об'анкло прєводѣнѣтн· н на землн каа н ч(о)в(ѣ)къ жинѣтн н боравитн· док'ле нстрѣне ч(о)вѣчы родъ н кврталнше га· ѿд[ъ] вражіє владде· ѿд[ъ] грѣха н ѿт[ъ] пакла· н пакъ приведе га ѣ своє в(о)госъзнаніє· н после н ѣ рай, кон га оузбѣдѣ заслѣжнлы (692а). Архангел Гаврил се по доласку у Назарет дуго чуди и премишља пре него што се коначно одлучи да се обрати Богородици и донесе јој лепу вест: оузе се много ѡ томе размиш'ляти н вр'ло се чѣгаше ѡ томе послѣ како то може быти, с памѣѣх се договараше· т'коно є ѣ внш'нєм[ъ] н(є)вѣ, ннкінм[ъ] недоз'наат[ъ] нн нзмиш'ленъ т'ко є цо є какав' лї є соком[ъ]. седеѣн мѣ свр'хъ найвишега н(є)ба· а на зем'ли ногє своє др'жеѣн· те такав[ъ] велнкъ н високъ· зак'теде нз'нова се на землн родити ѿд[ъ] їд'не хѣде д(ѣ)воїке· те се сместити оу жен'скої оутробы. на когано нн шестокрнлаты серафимн цо наблнзѣ око нїєга дворе· н многоокаты хїєрѣкїмн цо на ннма н сѣды. гледати ннкаако не могѣ ѿт[ъ] велнке мѣ горѣѣ зраке· пакъ с' єдномъ єто своїѡмъ рече съ словом[ъ] свонм[ъ] говор'анвнм[ъ] нзколн се тѣлесанъ оу'ннннннн ч(о)в(ѣ)ком[ъ]· ѡпет[ъ] стнще се н рече ѣ себы. та ѡво мї є в(о)жїн загажааны свѣт[ъ] н слово нздаато· каага мн га казати· їа цо стонмъ н ѣзалад[ъ] ѡв'де ѡклевам[ъ]· те не ндем[ъ] да тѣ мн порѣченост[ъ] нскаажем[ъ] доброй д(ѣ)воїцы. ѡде тааєм[ъ] оу домъ стар'ца їѡснфа· к' пренепорѣчнѡї, н преч(и)стої м(а)рїн. казати їѡї тай в(о)жїн з добромъ доконааты нздав'на договоръ (692а–692б). Затим у сличном стилу следи сусрет Гаврила и Богородице, њено запрепашћење и негодовање због његове објаве и на крају њен пристанак и молитвословље.

3.3.7. Два слова Јоаникија Галъатовског

Два слова Јоаникија Галъатовског — повчєніа лїт'ургїнска. нз кљюча кннге рѣс'ке. сказїнѣанїє. слово зде· лї пр'вое. На бл(а)говѣщеніє прес(вє)тѣї, в(огородн)цы. стїх[ъ] (693б–710а) и сказїнѣанїє второе· здѣ дванадесетѡга слова· на бл(а)говѣщеніє пр(є)с(вє)тѣї в(огородн)цы· стїх[ъ] (710а–720б) — која је Венцловић, како и сам наводи, пренео из штампаног зборника *Кључ разуменија* анализирали смо према издању из 1659.

године.⁶¹ Међу старим штампаним књигама у данашњим фондовима Епархије будимске не налази се ни једно издање овог зборника.⁶²

Беседе Јоаникија Гаљатовског у Венцловићевој преради привлаче посебну пажњу. Оне се упадљиво разликују од других, јер иако су у зборнику Гаљатовског намењене читању на празник Благовести, сам тај догађај готово да се у њима и не спомиње или се помиње само узгред. Највише пажње посвећено је Богородици и њеним чудима, односно њеној улози у спасењу света. Беседе су саздане од мноштва барокних алегорија, а у њиховом средишту је барокно учење о Богородици какво не налазимо у другим Венцловићем *Беседама на Благовести* (Тимотијевић 2000). Учење о Богородици и њено величање испреплитано је са мноштвом моралних и богословских поука утемељених у Светом писму, житијима светих, сведочанствима и предањима из црквене историје и учењима о анђелима и анђеоским чиновима. Ови описи преносе нам готово опипљиву слику Богородице из барокне иконографије.

У Првој беседи, повченїа лїтѣрѣинска. нз ключа кнїге рѣс'кѣ. ѿказиванїе. слово зде· ал' пр'вое. На бл(а)говѣщенїе прес(вѣ)тѣй, в(огородн)цы. стих[ъ] (693б–710а), описани су анђеоски чиновни, као и који људи доспевају у сваки од девет анђеоских „редова“ или „хорова“: 8 пр'воем наїннїем[ъ] хорѣ подолѣ блнжѣ к' нацѣ хорѣ, ксѣ просто манїн агг(е)лн не г(о)с(по)да. цо свѣда сѣвжѣ· под[ъ] архагг(е)л'ском' сѣ заповѣсѣх. оу дрѣгомѣ повнїем[ъ] хорѣ бораке архагг(е)лн· повнїе нїх[ъ]. оу трекумѣ редѣ стое кн(е)зовн. внїе ннх[ъ] четврто є хоро владѣ· цо свѣд[ъ] владѣаю· оу петомѣ повнїем[ъ] редѣ сѣ. начѣла· то кст[ъ] поглаварн· оу шестомѣ внїем[ъ] хорѣ сѣв сѣ г(о)с(по)да. оу сед'мом[ъ] хорѣ. пр(е)столи· да рѣтем[ъ] в(о)жїе столнцѣ сѣдѣн агг(е)лн слав'нн· оу осмом[ъ] свр'хъ тїю редѣ м[8]дрн хїерѣвннн многоочнты. конно за свѣцо знадѣ н вндѣ. а оу понаївнїем[ъ] гор'нїем[ъ] хорѣ деветомѣ бораке серафннн око в(о)л сѣвжѣнн н дворѣнн· н по свн ты агг(е)лскы редовы· хоѣ допослѣ с(вѣ)ты людн разреѣены бытн н бораветн. по в(о)жїю сѣдѣ. кадѣ достанѣ свою плаѣх сваке по своѣмѣ трднѣмѣ послѣ ѿв'дѣш'нїем[ъ]· кон се како ѿ двнн сѣвжѣнн в(о)л ѿв'дѣ поднзѣѣ (698б).

Богородица има своје место у сваком од наведених анђеоских чиновна: Ицѣла прѣт(н)ста д(ѣ)ва м(а)рїа своѣ столнчнѣа мѣста горѣ на н(е)бѣ. мѣгю свнцѣ агг(е)лн· цоно н кѣ ѿт[ъ] деветъ рѣкѣ ѿбаш'ка редѣ· девет[ъ] агг(е)лскы хороѣ (698б). То се потврђује

⁶¹ *Кључ разуменија* штампан је 1659, 1660, 1663. и 1665. године.

⁶² Видети фусноте и .

различитим историјским догађајима или предањима из црквене историје, као и ангажовањем Богородице у тим догађајима у корист оних који у њу верују и који јој се моле. Тако, на пример, нмаа прѣт(н)стаа д(ѣ)ва своѣ место· н ѝ томе ар'хагг(е)л'скоме хорѡ. зацо н она докѡн'днсѣ г(о)с(по)дн наамер'не послове 'вдне· каде є гр'ікы цар(ѣ) лавѣ кер'менннѣ иконоборацѣ, мѣт'іѡ н немінр'іѡ хр[н]ст'іанѣ. за иконѣ да н не потнтѡю. ѡвн се б(огородн)ца тадарѣ ѝ снѡ нѣговоѣ м(а)т(е)рн· Те іѡн рече. нека напѡны пѡнѡ с вр'хомѣ 'ташѡ кр'вн· н нап'іѡ ш' н'іѡме своѣ с(ы)нѡ лавѡ. н то є белегѣ нѣмѡ б'іѡ· керѣ кѣ скоро сломѣ смр'ѣх погннѡтн· како н стало мѡ се є то· ѡвнѣ га гр'іцн. н досадѣ т'ко сломѣ досагюѣ хр(н)ст'іаном(ѣ)· скоро саамѣ съ сломѣ ѡвр'шѣ. како се ѡ томе пншѣ· т'ко рече прол'іѡва кр'вѣ 'і(о)в'ѣтѡ. н нѣгова кѣ се мѣще ѡнѣ просѡтн (701б–702а).

На сличан начин набрајају се и остали редови: Мегю пр(е)столаы жнвнтн кѣ сѡд'іѣ· бнровн еш'кѡтн. н тнм[ѣ] прнлнчны цю людма сѡде. сваком[ѣ] по правнцы без' хаатѣра н мннта, јед'нако болгаром[ѣ] н снромахом[ѣ]. пѡт'ннкѡ н домакнѡм[ѣ]. познан'цѡ н несѣзнан'цѡ. кер'но агг(е)л'ске онѣ столнце голѣмѡ правнцѡ нмадѡ оу себѡ б(о)ж'ію· с отога кѣ хора ѡнн внсокы пр(е)столаѣ ватрен'н бѡѡ цю га є пророкѣ даннлѣ вндѡ гдѣ б(ог)ѣ о(та)цѣ сѣды на нѣмѡ. н людма за то своѣ вндѣнѣ кааза. (705б).

На крају беседе наводи се да је Богородичино место и у највишем реду, међу серафимима: Ѡу серафнм'скоме хорѡ понайгор'нѣм[ѣ] бытн кѣ м(ѡ)ч(е)ннцн· конно тако х(рнст)а б(ог)а мнѡю да н д(ѡ)шѣ своѣ за нѣга полааѡѡ. свою кр'вѣ проснплю· сваке мѡке н бедѡ подносе· зацоно серафнмн то н есѡ б(о)ж'іа любав(ѣ) н мнлост[ѣ]· ѡ томе се ѡнн дѡр'ма распаляю. голѣмѡ свою желю нмаюѣн нмѣ г' б(ог)ѡ· н люде на то пробѡгюю. да бн мнловалн б(ог)а н 'чез'нѡлн за ннмѣ ѡд[ѣ] желѣ нмѣ· с отога є хора бѡѡ ѡнн серафнмѣ. цю га є вндѡ пророкѣ нсѡїа· како цю н самѣ каажѣ· пѡстн се рече ѡтз'горѣ јѣданѣ к' мѣнн нз'мѣгю серафнмѡ серафнмѣ. н нмѡшѣ оу рѡцн горѡѣ оугалѣ. цю га б'іашѣ с клѣцнмѡ нз' олѡара оузѣѡ· те ш' ннмѣ дотѡте се мнмѣ оуст'нама: горѡѣн ѡг'лѣнѣ прознаннѡе· серафнм'скѡ жѣж'кѡ до б(ог)а нмѣ любавѣ цю се ш' н'іѡме распаляю. н люде до те так'ѡе любавн подѡрѡю нмѡтн нмѣ г' б(ог)ѡ. нмаа прѣс(ѡ)таа своѣ тронѣ б(огородн)ца, н оу томе серафнм'скоме хорѡ. керѣ она н вр'ло желнѡ мнѡѡ б(ог)а· н спажаа ѡд[ѣ] беде те люде кон б(ог)а· мнѡю, н порѣд[ѣ] б(ог)а за правослаѡнѡѡ вѣрѡ оустѡю ѡтпнрѡѣн кѣ (707а–707б).

У другој бесѣди, ѡказнѡванѣ вторѡе· здѣ дванадѣсѣтога слова· на бл(а)говѣщен'іѣ пр(е)с(ѡ)тѣй б(огородн)цы· стнх[ѣ] (710а–720б), алегорнје су јѡш заннмљнѡнје. Богороднца се порѣдн и повѣзује са 11 неба на којнма су разлнчнѣ звѣзде. Свако од овнх неба, односно звѣзда, снмбол је јѣдне од Богороднчннх врлнна, којнма је

она стекла „непролазно небеско право заступništva“.⁶³ Тако су Богородица и њено чудотворно посредовање за спас грешника доведени у везу са целокупном космологијом (Тимотијевић 2000).⁶⁴ Тумачења се поткрепљују аргументима из Старог и Новог завета, као и примерима из црквене историје.

Ову беседу већ је описао Мирослав Тимотијевић (Тимотијевић 2000). На том опису засновали смо њено представљање у нашем раду, уз одређене коментаре и допуне оригиналним цитатима из Венцловићеве беседе, наводећи их на начин на који смо то учинили и при приказу осталих *Беседа на Благовести*.

На почетку образлаже се симболичка веза Богородице и неба: По славѣ
 право наша цр(‘)ква н(е)бомъ назнѣлѣ, прѣт(н)стѣ д(ѣ)вѣ б(огородн)цѣ. говорѣн к’ нѣшнѣ. що
 да те наричемо ѿ обрадован’на м(а)ріѣ. н(е)бо. крѣ мн то знаамо да б(ог)ъ горѣ на н(е)вѣ
 борабы. по д[а]в[ы]д[о]вѣ оуказиваню. к’ тебы оуднгох[ъ] мое ош жывѣемѣ на н(е)б(е)сѣхъ.
 та н оу прѣт(н)стоу оутробы дѣвонкѣ м(а)ріѣ (710a). „Она има моѣ да учини свако чудо,
 али њена небеска власт није бесконачна, и своди се на видљиви део неба
 састављен од седам планетарних сфера. То су Месец, Меркур, Венера, Сунце,
 Марс, Јупитер и Сиријус, чијим посредством Богородица утиче на људски живот
 већ од рођења сваког човека“ (Тимотијевић 2000):⁶⁵ како се пинше да нмаа еданаиштора
 горѣ н(е)б(е)са. по сказиваню филосов’скоме, н свѣздохтатаца. ... Свакинм[ъ] тинмъ н(е)бомъ
 естѣ прѣт(н)стаа б(о)гоневѣста наша бл(а)гаа ц(а)р(н)ца. зашо що год[ъ] н(е)б(е)са нмаах н що
 ан чинѣ. све то н она нмаа н то послѣ (710б–711a).

О првој небеској сфери Венцловић пише: пр'во є ово над[ъ] намиں понайниже
н(є)бо. шо на нѣмѧ м(ѣ)с(є)цъ стон. м(ѣ)с(є)цъ такъ снаагѧ нлаа. н то чинны. да раасте

⁶³ Повезивање небеских тела са Богородичиним врлинама било је опште место барокне мариологије. Оно се често среће и у католичкој маријанској литератури већ од последњих деценија XVI века (Тимотијевић 2000).

⁶⁴ Схватања Јоаникија Галјатовског, Димитрија Ростовског и Варлаама Јасинског била су позната и у другим срединама словенског православног света (Тимотијевић 2000).

⁶⁵ „Визија Богородице Јоаникија Гаљатовског, коју доследно прихвата и Гаврил Стефановић Венцловић, заснована је на христијанизацији астролошке Мајке света, која се у барокном херметизму често тумачи и илуструје са круном од дванаест звезда. Оваква тумачења Богородичиних чудотворних посредовања уобличена су спајањем тумачења сакралне астрологије са учењем о Богородичином непорочном зачећу и њеном небеском статусу. Богородица је постала невидљива веза између неба и земље, чиме је низ старих и већ одавно христијанизованих астролошких веровања укључен у званичну маријанску побожност. Потврђује то и Гаљатовски када на почетку друге проповеди на Благовештење истиче да своје тумачење Богородичиног чудотворног посредовања заснива на учењима филозофа и астролога. Он се, поред низа црквених отаца, позива и на Гросерову књигу о планетама“ (Тимотијевић 2000).

ч(о)в(ѣ)къ. и нз дѣтета быка. големо ч(о)в(ѣ)къ. кѣтъ и с(вѣ)таа б(огородн)ца с отым[ъ] месечным[ъ] н(е)бомъ. и она маале люде на големо оузднже (711a). Као илустрација Богородичине помоћи „малим људима“ наводи се прича о цариградском офицеру Леона Капрала, коме је Богородица наговестила да ће постати византијски цар: кданъпѣт(ъ) 8 ц[а]риградѣ лесонъ капралъ шетаюѣи мѣ се снапола порѣд[ъ] бедена градскога саамѣ. нещю чатааше с(вѣ)тоѣ б(огородн)ци. а текъ чѣ оуздгоръ с' н(е)ба каа женскы глас(ъ) гдѣ к' нѣмѣ говоры. каза мѣ с(вѣ)таа б(огородн)ца да кѣ онъ ц(а)рѣ быти. и наскоро з'бы мѣ се то прореченіе. те нз маале мѣ офиціе. щю є то кданъ десетник(ъ). и нс' тога бы грѣкы ц(а)рѣ велкы др'жацѣ монархъ. та и досад[ъ] здѣшаю се те спрече. конно за патронѣ. да рече[ъ]. прѣтелицѣ. нмаа себы с(вѣ)тѣ б(огородн)цѣ. те юѣи се молы. и нз' вѣнѣца от[ъ] пѣка снромааш'ка. поднѣне на големо она ч(о)в(ѣ)ка. те болгарном[ъ]. на гласѣ г(о)с(по)дном[ъ] оутинни за преласно. и воѣка ер'тава корѣннше на краѣство и ц(а)рство. може юѣи се кад[ъ] хоѣе. коме щю помоѣи. кога ли нз' ер'гѣ отрести и обогатити (711a–711б).

На сличан начин се са Богородичиним посредовањима повезује утицај осталих планета на човеков живот: друго є пакъ повнше свр'хъ пр'вога. н(е)бо. щю на нѣмѣ свѣз'да планета стон, нменомъ. мер'кврѣсѣ. под[ъ] томъ планетом[ъ] коѣ се деца роде на свѣт(ъ). бѣдѣ мѣдри разговор'ни. веселы. хоратаціе. нзбор'лы на глаасѣ людн. сладкоговор'нѣ. тако и с(вѣ)таа б(огородн)ца чинны. кон се нѣѣи подлажѣ. даае нмѣ памет(ъ) и говоръ. ако сѣ соком[ъ] и замѣзены блекани. она и просвѣсѣе (711б).

Следи треће небо, на којем је планета Венус, затим четврто на којем се налази Сунце. „Богородица посредством Сунца лечи слепе, глухе, неме и добру свест несмишљенима даје’. Као доказ оваквог чудотворног деловања наводи се цариградска икона Богородице Одигитрије која је исцелила два слепца.“ (Тимотијевић 2000) На петом небу је планета Марс, изнад ње „звезда планета Јупитер“, седмом небу је „Сатурнус“.

Изнад тих седам небеса је осмо, непрозирно небо, „тврдо“, на којем су све звезде и које заклања сфере изнад. Невидљиве сфере почињу деветим кристалним небом, чија се веза са Богородицом тумачи на следећи начин: дѣето н(е)бо. и то є н(е)бо прозранто. вѣди се кроз[ъ] нѣга. свинмѣ тнма н(е)б(е)сы и прѣч(н)стаа д(ѣ)ва б(огородн)ца се наричѣ. кѣтъ она и крншал'нни[ъ] н(е)бомъ. те како крнш'таалъ др'жеѣи га свпроѣъ свн'ца. запалюе пѣш'чаны прах[ъ]. баарѣт(ъ). тако и прес(вѣ)таа б(огородн)ца запалюе з' б(о)жѣом(ъ) любав'лю ср(')дѣа грѣш'нни[ъ] люд'ма да бы започѣли б(о)гѣ мнловати. а не оковѣтскы грѣх[ъ] (716б).

На последњем, једанаестом небу борави сам Бог, а Венцловић га назива „амперијско”: Иданајсто є н(є)бо понајвише свр[']хъ свѣю н(є)б(є)саа· гор'нє н(є)бо що є. каа ѡв'дє що є стрєха над[ъ] кѡм[ъ]· ам'перейско то се н(є)бо нарнчє. б(о)жїа столица. како то саамъ б(ог)ъ за то гор'нє н(є)бо казѡє крозъ нсаїю пророка· те велы· н(є)бо є моѣ пр(є)столъ· а зем'ля мї є моє поднож'є (718б). „Поред њега стоји Богородица, која му гледа лице. Већ сама чињеница да небеска царица стоји пред Богом Оцем, а не пред Сином као у ранијим деизисним представама, јасно указује на уздизање Богородичиног посредништва у барокном сколастичком богословљу“ (Тимотијевић 2000): н прєс(вє)таа є б(огороди)ца с отым[ъ] вр'хним[ъ] н(є)бомъ· каконо н наша с(вє)таа цр(')ква съ своѡм[ъ] попєв'ком[ъ]. з' б(о)жїим(ъ) є столом[ъ] нарнчє говорєѣн к' нѡѡзѣн· днєв'нє сѡ твое тааїнє· б(огороди)цє (718б–719а).

3.3.8. Поученије

Последњу беседу у свом зборнику Венцловић наводи као: Слово. г҃ъ из поучєнїа (720б–727а). Познато је да су *Поученија изабрана* израз који се у српској археографији одомаћио за руски назив *Учительное евангелије*. Такође је познато да се у црквеној књижевности под овим називом јављају зборници различитог порекла, редакција, али и садржаја.⁶⁶ Овоме додајемо и чињеницу да смо у потрази за Венцловићевим предлошком више пута уочили да се назив зборника повремено погрешно наводи као жанровски различито тлкованије.⁶⁷

Први проблем у трагању за Венцловићевим извором представља чињеница да он није навео нити један прецизнији податак о поученијима из којих је преписивао *Поученије на Благовести*. Међу Гавриловим зборницима налазе се три која у називу имају *поученије*: *Поученија и слова разлика* (Архив САНУ 271) и *Поученије изабраноје* (Архив САНУ 139) и *Поученије изабраноје* (Архив САНУ

⁶⁶ Видети нпр: Трифуновић, Ђорђе, „О неким питањима проучавања Поученија изабраних у старим словенским књижевностима”, *Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор* LXXIX 2013, 3–18.

⁶⁷ На пример у каталогу Н. Синдик (Синдик, Гроздановић-Пајић, и Мано-Зиси 1991: 137), рукопис једног *Учительног јеванђеља* (ЂУР1) наводи се као *Тумачење јеванђеља*. Такође, у више записа које налазимо у различитим издањима учитељних јеванђеља стоји да је књига у којој су записани „тлкованије”. Видети нпр: бр. 288 (Мано-Зиси, Синдик 1988–89: 196), бр. 38 (Синдик, Мано-Зиси 1987: 209).

269).⁶⁸ У прва два Венцловић наводи да их је преписивао из књига *Поученије* штампано у Литови 1569.⁶⁹ и *Поученије изабраноје* штампано у Москви 1697. године.⁷⁰

Имајући у виду ове податке, истражили смо *Учителна евангелија* односно *Поученија изабрана* у данашњим фондовима Епархије будимске и дошли до закључка да се текстолошки мање или више иста беседа може наћи у десетак рукописних и штампаних зборника. Међу њима је, судећи по подацима о књигама или записима, четири могло бити доступно Венцловићу.⁷¹ Верујемо да је *Евангелије учителное* (Москва 1697)⁷² могло бити директан предложак, јер се Венцловић, као што је већ наведено, на њега позива у једном од својих зборника.⁷³ Друга књига коју сматрамо могућим предлошком је рукопис *Тумачење Јеванђеља*⁷⁴ (ЂУР1), који се, судећи по запису, у Ђуру налазио у исто време кад и Венцловић.⁷⁵

Беседа је исписана на свега 14 страна и није подељена. Веома мало се говори о догађајима на Благовести. Пажња је посвећена прослављању

⁶⁸ Изворима Венцловићевих *Поученија* бавили су се Ч. Миловановић (Миловановић 1982: 10–13) и М. Тимотијевић (Тимотијевић 1995: 64–65).

⁶⁹ У Венцловићевом рукопису *Поученија и слова разлика и пролози* (Архив САНУ 271) налазимо неколико текстова уз које Гаврил наводи да су преузети „из књиге старог поученија штампатаго в Литове при краљу полском Жигмунду при митрополиту кијевском Јоне в љето 1568” (Миловановић 1982: 12). Ч. Миловановић наводи да је наведена година (1568) време почетка, а 1569. завршетка штампања књиге.

⁷⁰ „Кључ за идентификовање те књиге [*Поученије изабраноје*, одн. *Евангелије учителное*, Москва 1697] налази се у Венцловићевом рукопису *Поученије изабраноје* (Архив САНУ бр. 139, Каталог бр. 99) писаном 1745, док се делови из исте књиге налазе и у збиркама *Поученије изабраноје* (Архив САНУ бр. 269, Каталог бр. 100), *Пентикости* (Архив САНУ бр. 272, Каталог бр. 98) и *Слова изабрана празником* (Архив САНУ бр. 137, Каталог бр. 101), насталим између 1743. и 1746.” (Миловановић 1981: 10)

⁷¹ Књиге бр. 37 и 38 (Синдик, Мано-Зиси 1987: 208–209), бр. 228 (Мано-Зиси, Синдик 1988–89: 196), ЂУР1 (Синдик, Гроздановић-Пајић, и Мано-Зиси 1991: 137–140).

⁷² Књига бр. 37 (Синдик, Мано-Зиси 1987: 208).

⁷³ Видети фусноту .

⁷⁴ Видети фусноту .

⁷⁵ У литератури се наводи да је Венцловићу било доступно и *Учителное евангелије* Кирила Транквилиона Ставровцеког (бр. 36, Синдик, Мано-Зиси 1987: 206). Увидом у Транквилионове беседе на Благовести установили смо да оне нису биле Гаврилов предложак.

хришћанских празника и саветима и поукама за частан хришћански живот, што иначе представља карактеристику жанра поученија.⁷⁶

У уводу се укратко говори о значају празника и о томе како са радошћу треба прослављати празник: просвѣтлюемо се поб(о)жно с китеним[ъ] цифраюћи се (721а). Затим о значају оваплоћења Исуса Христа који је дошао на свет да спасе људе који страдају због првородног греха. Детаљно се описује Адамов пад и људска гордост која га је на то навела – жеља да буде раван Богу, након чега је прогнан из Раја. Христос је дошао да нас(ъ) кон смо ѝ његовој праавој вѣры н ѝ хр(н)стіанскоме зааконѣ нзпод[ъ] смрѣти адовѣ ѿтквпн (721б).

Даље се говори о разлици између телесног и духовног: ко се с тѣлом[ъ] бавы тай к овоме свѣтѣ се н дрѣжы, н о немѣ сва мѣ є мнсаѡ како бн га стекаѡ, а ѡнааѣ га є прошаѡ (721б). Затим опет о понашању и односу према ближњима у празничним данима: ѡваѣ єво празникѣ оукратко мн реѣн. наша є промена к' понаав'ляниѡ. прѣвога намѣ райскога жнт'ка безбрыж'лива заа се. тога рад[ъ] дѣж'нн смо га поб(о)жно свѣт'ковати, н д(с)шев'но ходити. пощено с правнцом[ъ]. м(н)локр'вно н крот'ко. не пѣшити се по себѣ нн се ѡ кѣити н бѣити, спрѣјати се на кога. н ѝ носѣ дѣхати мр'шало. него с мнромѣ. з дѣгоподношеніем[ъ] по с(вѣ)томе д(с)хѣ, оу добротвор'ствѣ се н желн състајати дрѣгѣ з дрѣгомѣ (722а). У наставку се говори о дужности хришћана да брину о својим ближњима: м(н)локр'вства пожалнѣ внше ѡд[ъ] насѣ нстеже б(ог)ѣ. внше неголи справѣ коє под(с)шнѣ. сва є његова г(о)с(по)дѣства тафра н пом'па ѝ людскоме м(н)локр'вствѣ н жаліенію по браћн намѣ своіѡй нелагодној н невољној. ѡ є то пропатити намѣ ѡ мѣтно с постараніем[ъ] за браћѣ. вр'ло є то браќо оугодно н прнвратно г(оспод)ѣ б(ог)ѣ ѡд[ъ] насѣ внше ѡт[ъ] поста н многотаннсаніѣ. крѣ ѡ томе велнкѣ заповѣд[ъ] б(о)жїю нмаамо. помаагати неіачн н оскѣдннмѣ тѣжннком[ъ] (722б–723а).

Говори се и о борби против зла. Наглашава се значај молитве за непријатеље, иноверне и зле људе, а не само за ближње и праведне: како ѡ насѣ с(вѣ)то пнсмо оуты. н то наше за свакоѡке люде моленіе. велнко хваїдише нашој д(с)шн. заѡо без людске мегюсоб'не любовн свога сп(а)сенїѣ д(с)шев'на не можемо нматн. а то нас(ъ) прнвлаачн м(н)локр'вство съ свнма дрѣжати кад[ъ] се за све люде б(ог)ѣ молимо. те не текѣ само ѡ се хр(н)стіанн с отога мегю собом[ъ] лѣпо се почитѣю н паде се. него н злочестннке, невѣр'не н

⁷⁶ Видети нпр: Трифуновић, Ђорђе, *Азбучник српских средњовековних књижевних појмова*, Нолит, Београд 1990, стр. 237.

наше слотворе дѣш'мане· заѡстѣже н· те то наше за ннх[ъ] м(о)лѣнне· не даа нмъ на нас[ъ] свѣрнѣти се днѣмачнѣти н беснѣти се· з глобѡм[ъ] с прѣѣнѡм[ъ]· с' ѡбѣѣнѡм[ъ]· н с' ѡстаалнм[ъ] зѡлѡм[ъ] поврѣнѡм[ъ] (723б). Ово се додатно аргументује и описом љубави Божије која је иста за све људе: свн'це ѣд'нако даѡ ꙗ да с'н· та вѣр'ным[ъ], та невѣр'ным[ъ]· слнмъ н добрнм[ъ]. кншѡ ѡдз'горъ ѣд'нако пѣщаа· правнм[ъ] н неправнм[ъ]. свѣю нас[ъ] заснѣе съ сваком[ъ] бл(а)готом[ъ] (724а).

Указује се и на значај милосрђа, племенитости и молитве у животу верника: рѣке нека сѡ вѡмъ прѡжѣне на дѣлѣнне снрѡмашн· н на свако добротннѣнне свонмъ блнж'ннм[ъ]· родѡ н кон'шнлѡкѡ своѡ, по наѣвншоѡ заповѣдн б(о)жѣѡѡ. блнжнѣга пѡзнѣти каа саамъ себе (725а), а треба се чувати и злнх и блуднх мнсли које воде у грѣх: ѡтѣѡнѣте се лѡкавогѡ снншлннѡвѡнѡ н слѡпан'тѣнѡ· н тѡжѡжѣн'ске жѣлѣ распалннѡвѡнѡ (725а).

3.3.9. Место Гаврилових беседа на богослужењима

У досадашњој литератури било је више речи о Гаврилу Стефановићу као беседнику. Дискутовало се о зборницима беседа, слова и поука које је преносио на народни језик, о важности и месту проповеди у време када је живео и службовао, о томе да ли их је изговарао напамет или читао, да ли их је записивао пре или након што их је изговарао, као и да ли их је уопште у цркви изговарао у записаном облику.⁷⁷

Дискусије досадашњих истраживача односиле су се на беседе, слова и поуке и на њихово произношење у виду црквене проповеди. Чини се, међутим, да до сада није указивано на значај који су слова светих отаца, поред тога што су могла бити читана као проповеди, имала у богослужењу и као типиком прописана

⁷⁷ Видети нпр: Павић, Милорад, *Гаврил Стефановић Венцловић*, Београд 1972, стр. 128–143; Тимотијевић, Мирослав, „Гаврил Стефановић Венцловић и барокна пикторална поетика”, *Рачански зборник* 1 1995, стр. 66–67; Анђелковић, Маја, *Проповеди на Дан Христовог рођења у преводу и преради Гаврила Стефановића Венцловића. Докторска дисертација*, Филолошки факултет Универзитета у Београду, Београд 2008, стр. 31–32.

чтенија (читања).⁷⁸ Тако се, на пример, *Друга беседа Јована Златоустог*⁷⁹ може изговарати као проповед, али је типиком предвиђена и као једно од чтенија на Благовести.⁸⁰

Имајући у виду дужину појединих беседа (нпр. беседа Максима Исповедника има 56 страна), са разлогом би се могла довести у питање претпоставка да је Венцловић своје *Беседе* читао на богослужењима у целини. Међутим, типиком је предвиђено да се једно чтеније може поделити на више делова, читати у неколико наврата, па чак и у више дана.⁸¹ Дужина чтенија није одређена, али је кроз праксу прихваћено да она буде око десет страна (Скабаланович 2014: 429). Извесно је да је Венцловић баш у складу са овом праксом све *Беседе* поделио на „чести“ од по десетак страна, чак и када у изворним текстовима не постоје такве поделе.⁸²

Такође, није истицано да је у своје зборнике на народном језику Гаврило уносио и друге жанрове црквене књижевности, односно друга чтенија, која су за разлику од слова, која се могу читати и као проповеди, имала своје установљено место у типичу. Венцловић је и сам у наслову сваког од ових текстова прецизно наводио место у богослужењу на којем је предвиђено њихово читање. Као што је раније наведено, међу нашим *Беседама* налазе се и пролог, тлкованије и

⁷⁸ „Важан елемент у богослужењу Православне цркве сачињавају светоотачка богослужбена чтенија ... Она у типичу од самог почетка заузимају врло важно место. ... Чтенија су везана са катизмама и то на тај начин што је свака катизма пропраћена чтенијем, а на канону се читају још два чтенија (после треће и шесте песме канона). ... За време четрдесетнице чтенија бивају и на свим часовима који имају катизме, не рачунајући први час.“ (Симић 2010: 396–397) О чтенијима видети и: Трифуновић, Ђорђе, *Азбучник српских средњовековних књижевних појмова*, Нолит, Београд 1990, стр. 380.

⁷⁹ Видети поглавље 3.3.2.

⁸⁰ Л. Мирковић наводи да је о читањима на Благовести типик неодређен: Евергетидски типик 11. stoleћа прописује чтенија иза вечерње, после катизми, иза полијелеја читање из панигирика слова Григорија Неокесаријског Чудотворца, иза треће песме канона слово кир-Андреја, иза шесте песме канона слово Јована Златоустог које почиње са „паки радост благовештенија...“ (Мирковић 1961: 46). У *Хиландарском типичу* наводи се да се по повратку литије врши служба трећег и шестог часа и да се тада такође чита слово „паки радост благовештенија...“ (Симић 2010: 147)

⁸¹ Типиком се предвиђа да ако је неки текст тако дуг да га није могуће прочитати на четири места на јутрењу једног дана, онда се он почиње читати на јутрењу претходног дана или се продужава у наредне дане (Симић 2010: 398).

⁸² Упоредити са пописом Венцловићевих *Беседа* у 3.3. На пример, *Беседа Максима Исповедника* има 56 страна, а подељена је у пет делова, *Друга беседа Јована Златоустог* од 18 страна подељена је у два дела итд.

поученије.⁸³ У наслову пролога Венцловић наводи да се он чита после треће песме канона: прологъ по ѿнъ пѣснь на оутрѣни чтецъ. М(ѣ)с(е)ца Марта кѣ д(а)нъ. Тлкованије се чита после Јеванђеља на јутрењу или после треће песме канона, што одговара поретку старијих типика: Слово десетое. на 8трѣни по єв(аг)г(е)лїю или на канѣне по ѿнъ пѣсми по сѣд[а]лноу.⁸⁴

Можемо, дакле, закључити да је Венцловић на народни језик преносио и типиком прописане богослужбене текстове. Ово је донекле у супротности са до сада често заступаним ставом да у Гавриловом књижевном стварању постоји оштра граница између богослужбених текстова, на црквенословенском, и оних намењених „простим људем на разумност“, на народном језику. Имајући у виду претходно разматрање, постаје јасно да је Гаврил и део текстова богослужбене намене – чтења – преносио на народни језик.

⁸³ Распоред читања је такав да сваки посебан текст (слово, тлкованије, пролог, поученије...) може бити прочитан у једном моменту богослужења, на пример после било које катизме или песме канона, или у неколико махова (Симић 2010: 398).

⁸⁴ У данашњим парохијским типичима ова читања су значајно скраћена, готово заборављена.

4. Језик и правопис

У *Беседама на Благовести*, већ на самом почетку, Венцловић наговештава који ће језички идиом у њима бити доминантан: *сказанїа, и словеса· предвод'наа на ср'бскы языкъ. за просте людє* (591a). Разумљиво је да је овакав избор био диктиран особеношћу беседа као жанра: оне су биле пре свега намењене непосредном усменом преношењу широком кругу слушалаца. То не значи да су *Беседе* лишене граматичких, лексичких и стилских особености својствених српскословенском или рускословенском језику. Оне су морале доћи до изражаја тамо где се наводе места из књига Старог и Новог завета, молитвословља, делови химнографије или где се дају богословска тумачења одређених појава и сл.⁸⁵

П. Ивић установио је да Венцловићеви рукописи на народном језику имају особине шумадијско-војвођанског дијалекта, или, још тачније, сремских говора, било савремених, било оних из XVIII века. У језичком материјалу *Беседа* налазимо низ фонетских, морфолошких и других особина које наводи П. Ивић (Ивић 1997: 17–18):

- Венцловић пише екавским, уз икавизме: *бїашє, бїахѣ, подсмїа се, вмым[ъ], смнмъ, смншъ, жнѣнтн, желнтн, лєб'днтн, затрѣдннла, нзволїѡ, лєтїѡ* итд.
- доследни ијекавизам у номинативу, акузативу и вокативу једнине именице *дијете*;⁸⁶
- 3. л. мн. презента на -ѡу код глагола *имати, знати*: *нмадѣ* (640б..., 12х), *неїмадѣ* (657б, 685б), *знадѣ* (608б..., 6х), *прознадѣ* (655а), такође по једном и: *дадѣ* (701а), *не смедѣ* (593б);
- аналошко почетно *о* у облицима заменице *огај* са предлогом: *к отомє* (597а..., 19х), *с отым[ъ]* (600а..., 18х), *с отога* (610а..., 17х) итд;

⁸⁵ Желели бисмо да изразимо захвалност мр Миленку Панићу на несебичној помоћи при рашчитавању теже разумљивих места у нашем рукопису, као и указивању на одређене одлике Венцловићевог правописа.

⁸⁶ Видети опширније у поглављу 4.10.2.3.

- показна заменица *ови, они* у ном. и ак. јед. м. рода: *овы бл(а)гы данакъ* (604б), *овы споменъ* (604б), *овы сладкы мед[ъ]* (636а), *на овы свѣт(ъ)* (598а), *за овы праздникъ* (615б), *овиѣ є страшан(ъ)* (592а); *оны оганъ* (602б), *оны хѣдеп'свзъ* (621б), *оны каменъ* (677а), *за оныѣ свѣт[ъ]* (686а), *онин високи пр(е)столъ* (705б), *онин серафимъ* (707а) итд; много ређе: *оваѣ* (592а..., 4х), *овааѣ* (631б), *оваѣѣ* (717б, 722а), *онаѣ* (700а), *онааѣ* (696б), *онааѣѣ* (721б);
- двојака презентска основа глагола *гледати*: *гледам[ъ]* (608б), *гледаа* (667б..., 4х), *гледаюѣн* (722б), и *гледыѣн* (669б, 670а), *гледы* (675а), *гледеѣн* (591б..., 3х);
- презент *ишьем* уместо *шаьем*: *пошнлѣ* (635б), *пошнлѣω* (693б), *шнлѣана* (622а);
- глаголи *отворати, затворати*: *ωтвораа се* (604а), *ωтвораω* (618а), *ωтвораѣн* (663б), *затвораанѣ* (630б), поред: *затваратн* (628б);
- предлози са заменичком енклитиком: *заа ме* (599а, 617а), *заа те* (609б, 675а), *заа се* (611б, 722а), *наа ме* (609б, 615а..., 8х), *наа те* (613а, 618б..., 19х), *наа се* (625б, 632б..., 9х); *предаа ме* (618а), *предаа те* (612а), *предаа се* (616а);
- прилози *каде* (592а, 597а, 601б..., 69х), *ноѣомъ* (629а..., 4х), поред: *ноѣх* (631а..., 3х), *д(а)н(а)съке* (603б, 604б), *д(а)наске* (604а), *д(а)н(а)съке* (604а), *д(а)нъске* (605а), *оудинъ* (612а, 622б, 647а..., 7х), *ѣдинъ* (605б..., 4х), *ѣдинл(ь)* (687а), *ѣдинъ* (631а);
- речца *но* уз заменице, прилоге, везнике и сл: *конно, коѣно, коєно, т'коно, щоно, чинно, ѣрно, гдѣно, ωткѣдно, кадно, кроцоно, зацоно, каконо* (око 300 примера);
- речца *зи* уз заменичке облике: *ниѣнзи, ѡѡнзи, ниѡнзи, ѡѡнѣнзи, твоѡнѣнзи, своѡнѣнзи, тоѣнзи* (преко 50 примера);
- облик *кано*: *кано* (592б, 593б..., 50х), *каано* (708б);
- промена *хв > в* у *хватати*, чување *хв* у *хвалити*;⁸⁷
- промена *хт > кт*: *зак'тевам[ъ], зак'тева, к'теде, зак'теде, ктеω* итд;⁸⁸

⁸⁷ Видети поглавље 4.11.7.

- упрошћаванье групе вѣ: сталѣа (613б), сталѣати (628б), състалѣаю (680б), състалѣнъ (689а, 709а), състалѣаюѣи (685б), ѡсталѣаѣѣ (645а), настѣаю (706а), нспралѣашѣ (675а), нспралѣно (703б), нспралѣноѣ (605а), 8пралѣаю (702а), оупралѣати (655а), за8сталѣаюѣи (719б/720а), поздралѣаю (655б), забалѣашѣ (637а);
- ѣнѣ ум. тѣнѣ: прѣѣниѡм[ѣ] (627б..., 4х), хинѣниѡм[ѣ] (661а);
- упрошћаванье $\partial м > м$: ѡм'ма (618а, 635а), ом'ма (601б);
- *мб у веѣбати*: свѣѣѣ'бала (620б), оуѣѣѣ'бала (683а), проѣѣѣ'бали (706а).

4.1. Археографски опис

Беседе на Благовести налазе се у саставу збирке *Слова изабрана*. У поговору збирке стоји да је завршена 1743. године. Писана је на хартији 4°, на 745 листова (Стојановић 1901: 155).

Текст *Беседа* писан је полуунцијалном ћирилицом, мрким мастилом. Иницијали и почетна слова нових делова, као и неки делови које је Венцловић желео посебно да нагласи писани су киноваром. На ретким местима ницијали су украшени (Анђелковић 2008: 141).

4.2. Словни састав рукописа

У рукопису *Беседа* има укупно 44 словна знака. То су: а, б, в, г, д, е, ж, з, з,
н, и, њ, ћ, к, л, м, н, о, п, р, с, т, ш, ф, х, ѿ, ц, ч, џ, ш, љ, ѝ, ѡ, ѣ, ю, ѥ, ѧ, ѫ, Ѭ, ѭ, Ѯ, ѯ, Ѱ, ѱ, Ѻ, ѻ, Ѽ, ѽ.
Слово е има као варијанту тзв. широко е, чије је писање донекле позиционо
условљено.⁸⁹ Слова і и v такође имају варијанте са двотачком изнад реда: ї, ѳ.
Словима ѧ и ѡ условно означавамо две различите графеме којима Венцловић пише
српске гласове ĩ и ě.⁹⁰

⁸⁸ Видети поглавље 4.11.7.

⁸⁹ Видети поглавље 4.10.2.

⁹⁰ Видети поглавље 4.11.3.

предѣта (600б, 682а..., 5х), млѣцъ = младѣнацъ (684а), влѣа = владыка (602б, 685б..., 4х), прѣпѣнъ = преподобанъ (635б), прѣнъ = праведанъ (623б) итд.

На крају речи најчешће се натписује слово џ, често се натписују слова х, д, т, ређе остала: шалѣ (596б), тѣнѣ (611б), оубогѣ (651б), прѣзѣ (619а), обрадовѣ (654б), момѣ (609а), запѣ (628а, 629а), ненспѣнѣ (644б), ѣвѣ (680б), сѣѣ (686а) итд.

Речи се у огромној већини случајева скраћују изостављањем једног, два или више слова из средине речи: бѣа = б(о)г(о)р(о)д(и)ца, дѣа = д(ѣ)в(и)ца, млѣа = м(о)л(и)тва, млѣн = м(и)л(о)сти, еѣнѣ = еѣ(а)г(ѣ)нѣ, трѣа = тр(и)ца, блѣн = бл[а]г[о]д[а]ти, влѣа = вл[а]д[ы]ч[и]ца итд. Скраћивање изостављањем краја речи, врло је ретко: аѣ = аѣ(ѣ) (609б, 610а, 670б), тѣ = тѣ(ѣ)к(ѣ)нѣ (682б), глѣ = глѣ(ѣ) (693б), лѣ = лѣ(ѣ) (710а) и сл. Понекад се крај речи изоставља када се реч нађе на крају реда: тѣ = тѣ(ѣ) (676б).

Речца же, било да се јавља самостално или у саставу односних и одричних заменица, прилога и сл, често се пише скраћено тако што се на крају речи пише надметнуто ж, а ѣ се изоставља: ѣт[ъ] ѣнѣ (606а), тѣѣ (677б), радѣѣ (678а), ѣ (606а, 693б), ѣѣ (595а, 649а, 704б), ѣѣ (649а), ѣѣѣ (594б), ѣѣѣ (659а), ѣѣѣ (649а), ѣѣѣ (652а) итд. Слично се на више места понаша и повратна речца ѣ, с том разликом што се слово с пише под титлом: радѣѣ (647б, 676а), радѣѣ (606б, 649б), ѣѣѣѣѣ (597б) и сл.

У речи пророкъ и у речима изведеним од ње, иако се ниједно слово не изоставља, скоро редовно пишу се под титлом два надметнута спојена слова о у виду положене осмице. За овакво писање има близу стотину примера: пророкъ (598а, 599а, 600а..., 26х), пророка (598а, 605а, 618б..., 16х), пророкѣ (600б, 701б), пророцы (605а, 610а, 624а..., 11х), пророѣнѣ (682б), пророѣство (617а, 716а), пророѣскы (682а), пророѣска (686б) итд.

Неколико пута среће се и једно натписано о под титлом, док се о у другом слогу пише на основној линији: прѣрокѣ (629б), прѣрокаѣ (638а), прѣроѣства (594б), прѣроѣсѣ (605а, 695а) и сл.

4.6. Писање бројева

На старословенски, односно српскословенски начин, писањем одговарајућих слова са титлом, Венцловић пише бројеве када жели да означи датум, редни број слова (беседе), бројеве глава и зачала и сл: *И(ѣ)сеца марта· къ кѣ д(а)нѣ· ,... 25. дан“* (591а), *Слово· ꙗ҃ко· нзъ повѣстиа· на вѣ(а)говѣщенїе· „слово 13...”* (720б), *слово заче· ꙗ҃ко· „слово овде 11“* (693б), *нзъ трубе· ꙗ҃ко· „из Трубе 1“* (652б), *къ коринтоу[ъ] оу зачело· ꙗ҃ко· „... у зачелу 159“* (713а), *лѣк(а)· глав(а)· ꙗ҃ко· „Лука, глава 1“* (710а), *се глава· къ „ово је глава 24“* (693б), *св(аг)г(е)лїе ѿт[ъ] лѣкы· зачело· ꙗ҃ко· „... зачело 4“* (681а), *глава· ꙗ҃ко· зачело· ꙗ҃ко· „глава 1, зачело 3“* (652б), *по роженїю юѡи на ·ѡ· дана ,... на 40 дана“* (639б) итд.

Поред оваквог начина, редни бројеви беседа и њихових делова често се пишу словима у пуном облику: *Слово· второе* (595а), *Слово третїе* (603б), *Слово седмое* (666а), *деветое Слово* (679б), *третїа часть сего слова* (704б), *Четвертаа часть* (644а), *Четверто хнсе* (621а), *Петое хнсе сего слова* (649б) итд.

На исти начин, дакле у пуном облику а не словима с титлом, пише се и већина основних, редних и збирних бројева у *Беседама*: *днгоше се два кнѣза* (702б), *имѡа дванст[ъ] и кданѣ д(а)нѣ* (702б), *хнлѡдѡ годнна* (596а), *8 прѣвоѡе найннїем[ъ] хорѡ* (698б), *на треѣы д(а)нѣ* (639а), *девето н(е)бо* (716б), *дванадесетого слова* (710а), *за оваа ѡсмѡра н(е)б(е)са* (715а), *ѿт[ъ] десеторы в(о)жїн заповѣды* (634а) итд.

4.7. Велико слово

У рукопису *Беседа* налазимо, углавном на почетку већих целина, приличан број великих слова у виду орнаментисаних иницијала. Таква су слова на пример: *З* (591а), *С* (603б), *П* (710а), *В* (676б), *С* (704б), *Н* (716б) итд. Такође, има и увећаних почетних слова која по висини запремају два, три, понекад и четири реда: *П* (615б), *К* (631б), *З* (644а), *С* (657б), *Н* (698б), *И* (702а) итд.

Властите именице пишу се малим словом, осим малобројних изузетака: *архагг(е)лѣ Гаврїлѣ* (666а), *Гаврїлѣ* (693а), *Гаврїла* (652а), *ѡ Гавро архагг(е)лѣ* (674а), *Нѡе* (680б, 681а), *І(сх)сѣ срѡх[ъ]* (693б), *планета Венѡсѣ* (712а).

Доста често велико слово пише се у насловима беседа (слова) и њихових делова: Слово второе (595а), Слово третје (603б), Слово седмоє (666а), Слово осмоє (676б), Слово десетоє (681а), Сказиваніе второе (710а), Третја часть (637б, 704б), Четвертаа часть (644а), Четверто хисе (621а), Петоє хисе (649б) итд. Понекад се наслови пишу у целини великим словима: ВТОРАЯ ЧЕСТИ (600б) и сл.

При навођењу директног говора на почетку реченице често се пише велико слово: да н пакы рекъ. Радѣи се влад[ы]чїице (594а), то коѣи изглаасы. Радѣи се ѡбравован'наа (605б), рече к нїѡнзи. Слѣшѣи неѡѣсто в(о)жїа (607б), р(е)че д(ѣ)в(н)ца. Не смѣѣи се (617б), рече, ѡснѣѣ. То ти велїиѣ (617б), рече ѡснѣѣ. Како є год[ъ] то было (618б), рече ѡснѣѣ. Но· како се ѣ не бы ѣз'вїѡ (622а), овако скакомѣ говоры. Браѣо. тко є оу чедѣ ѡд[ъ] в(о)г)а заз'ваат(ъ) (665б), говорѣи. Браѣо нїє наша браанѣ и ратѣ (699б) итд.

У осталим примерима – има их нешто преко стотине – тешко је уочити неку правилност у погледу употребе великог слова: оно се понекад пише на почетку већих смисаоних целина, понекад на почетку реченице, али врло често и у средини реченице.

4.8. Интерпункција

У *Беседама* налазимо следеће знаке интерпункције: тачку (· или .), зарез (.), две тачке (:), две тачке са цртом (:~) и три тачке (:~, ретко :).

Тачка је најчешћи знак интерпункције. Венцловић је пише чешће на средини реда (·), ређе на доњој основној линији (.). При томе се тачка врло често колеба између ова два положаја, па је немогуће прецизно утврдити да ли је ближа средини или доњој линији.

Зарез је врло чест знак, али далеко ређи од тачке (на сваких шест до седам тачака долази један зарез). И тачка и зарез имају функцију данашњих одговарајућих знакова, али се врло често пишу и унутар реченице после одређених смисаоних или синтаксичких целина.

За две тачке примера има око стотину. Оне се најчешће пишу после већих садржајних целина, често на местима где би по данашњим правилима дошао нови

ред. Међутим, има примера у којима се и тачка, и зарез, и две тачке пишу и тамо где данас не би дошао никакав знак интерпункције.

Иза појединих беседа или њихових делова, после речи *аминъ* којом се обично завршавају, па према томе на почетку новог слова или дела, често се пишу три тачке: *аминъ: слово третѣ* (603б), *аминъ: третѣа чест[ъ] сего слова* (615б), *амин(ъ): Четврѣтаа честъ:* (644а), *аминъ: слово петое здѣ* (652б), *аминъ: слово тогож[е] лазара: здѣ шестое:* (661а), *аминъ: слово седмоє* (666а), *амин(ъ): слово осмоє* (676б), *амин(ъ): сказиванне второе* (710а), *аминъ: Вторая честъ: сего слова:* (716б) итд.

У истом положају пишу се такође и две тачке с валовитом водоравном линијом, ређе две тачке без линије: *аминъ:~: слово: второе* (595а), *аминъ:~ вторая честъ сего слова* (610а, 657б, 672а, 686б), *аминъ:~ Петое хнсе сего слова* (649б); *аминъ: слово четврѣтое* (624б/625), *аминъ: вторая честъ:* (631б), *ам[инъ]: третѣа честъ сего слова: ~* (704б) итд.

4.9. Писање и изговор грчких слова

4.9.1. Слово *ѵ*

Слово *ѵ* (ижица) у старословенском језику јавља се у речима грчког порекла, као еквивалент грчког слова *υ* (ипсилон).

Код Венцловића ижица се у различитим гласовним вредностима и у различитим положајима среће како у грчким, тако и у српским речима, а има је и у понеком турцизму. Најпре, постоје две варијанте овога слова: обична ижица (*ѵ*) и ижица с двама напоредним тачкама изнад слова (*ѵ̇*). У уставном писму XVI века ижица с двама тачкама имала је гласовну вредност *и*, док се она без тачака изговарала као *ѵ* (Ђорђевић 1990: 114). Слично је и по црквенословенском правопису: ако изнад ижице има неки знак (*ѵ̇, ѵ̆, ѵ̈*), она се изговара као *и*, ижица без знака чита се као *ѵ*. У наставку доносимо приказ дистрибуције ове две графеме у Венцловићевим *Беседама*.

4.9.1.1. Слово *v* пише се у грчким и у једном броју негрчких речи у вредности гласа *в*: *ев(аг)г(е)лнстѣ* (598б..., 9х), *ев(аг)г(е)лїю* (657б..., 7х), *ев(аг)г(е)лїе* (681а..., 5х), *ев(аг)г(е)л'ске* (725а); *ев'ва* (591б..., 7х), *ев'вв* (611а..., 3х), *ев'вы* (655а, 667б), *ев'внно* (604а); *пав'аω* (659а, 668б), *пав'елъ* (695б), *пав'ла* (697б), *пав'ловв* (651б, 665а); *гав'ринлъ* (596а..., 21х), *гав'рїнлъ* (596а..., 4х), *гав'рнлъ* (595б, 716а), *гав'ринла* (607б..., 5х), *гав'ринлв* (591б, 615б); *ав'раамова* (630а), *ав'браамова* (602а), *ав'раам'скимъ* (637а); *еврейскы* (591б), *ев'рейскы* (706б), *ев'рейскы* (689а).

Треба напоменути да се све наведене грчке речи сређу написане и са словом в место ижице, неке чешће, друге ређе, нпр: *еван'гелїю* (652б), *евреѣнkv* (623б), *гав'ринлъ* (654б...), *ев'ва* (597б...) итд.

Такође, налазимо примере негрчких речи, додуше не тако бројне, у којима Венцловић употребљава ижицу уместо очекиваног *в*: *дав'но* (600а), *дав'наш'нїега* (693б), *понав'ла* (631б), *рав'внїм[ъ]* (592б); *кав'гв* (725а), *кав'таном[ъ]* (641а). Слово *ѳ* пише се у вредности вокала и у грчким речима на месту грчког *υ* (ипсилон): *кѳ'пат[ъ]* (636б, 672а), *кѳ'пта* (640а, 710б), *кѳ'пта* (648б), *кѳ'птв* (640а, 644б, 645а), *кѳ'патскв* (712а) итд. – укупно 12х; *мѳ'ро* (593б..., 4х), *мѳ'ромъ* (646б), *мѳ'роносѣла* (606б), *мѳ'роположнїце* (606б) итд. – укупно 8х; *кѳ'парнскъ* (649а...) – укупно 4х; *сѳ'мѣωна* (639б), *сѳ'мѣωню* (650б) – 2х; *ѳ'постаасїю* (649б < грч. *ὀποστασις*).

4.9.1.2. Слово *ѳ* пише се у истој вредности али у српским речима иза меких сугласника *љ*, *њ*, *ђ*: *оу доброй волѳ* (723а..., 5х); *нѳ'ма* (619б..., 16х), *нѳ'хъ* (599а..., 5х), *нѳ'х[ъ]* (598а..., 3х), *нѳ'хово* (628б, 722б), *нѳ'хове* (703а, 725б); *внѳ'ца* (711б), *на доброй нѳ'вы* (664а), *м(а)тн на рвкв нѳ'ха* (596б), *нѳ'хѣюѣн* (668б), *променѳ'вата* (611а), *твгѳ'нъ* (620а), *г(о)сп(о)гѳ* (694а), *по легѳ* (706б).

4.9.1.3. Одступање од досад наведених примера представљају случајеви писања *v*, али не у вредности гласа *в* него гласа *j*. Све примере за ово налазимо у једном истом личном имену: *моvсеѳ* (605а, 629б, 694а), *моvсеа* (629б, 694б), *моvсеωкы* (650б, 653б), *моvсеωкв* (617а, 644б); једном са *ѳ*: *моѳ'сею* (677а).

4.9.4. Слово ψ

У старословенској ћирилици грчко слово ψ, поред тога што је служило као бројни знак за 700, писало се у речима грчкога порекла у вредности *nc* (нпр. ψалмъ).

У Венцловићевим *Беседама* слово ψ јавља се тридесетак пута. Што се тиче речи грчког порекла, писање ψ ограничено је на основу ψал'м-/ψалом-: ψалом[ъ] (710б), ψал'ма (670а..., 3х), ψал'мъ/ψал'мъ/ψалмъ (604а, 696б, 669б..., 16х), ψаломникъ (662б), ψалом'ник(ъ) (659а), ψаломником[ъ] (677б/678а), ψал'мопѣвацъ (709б); ψаломским[ъ] (605б). Од истог корена налазимо још и именицу ψал'тиръ (625а).

Група *nc* у поменутој грчкој речи не пише се помоћу слова ψ само у једном примеру: п'алмъ (700а).

Мимо наведених грчких речи, слово ψ Венцловић користи и за писање српског корена *ncов-/ncуј-*: ψовати (724б), наψѣмъ (618а), ψѣ (725а), ψоваω (706а), ψѣюѣи (619а).

4.9.5. Писање и изговор групе гг

Као и у старословенском и српскословенском, тако исто и код Венцловића налазимо примере писања групе гг у вредности *ng* у грчким речима и по угледу на грчку ортографију. Овакво писање јавља се само у једном грчком корену и у врло фреквентним речима: агг(ε)лъ/агг(ε)лъ (укупно 202х) и ар'хагг(ε)лъ/архагг(ε)лъ (укупно 71х).

У односу на број примера с писањем -гг-, занемарљив је број примера у којима се ове две речи пишу са -н'г- или -нг-: ан'гѣлаа (630б), ан'гѣлн (704б); архан'гѣлъ (597а, 656б); ангѣлаа (708а, 710а), архан(гѣлъ) (668а), ар'хан(гѣлъ) (669б); једном такође са -н'гг-: ан'гг(ε)л'скы (679б).

Вероватно под утицајем ових грчких речи, гг се пише и у словенским речима аг'г'ницѣ (607а), ѣг'г'нѣта (661б).

... 33х), с' наџа (598а, ... 110х), з' влата (614а, ... 73х), ш' ннџе (597б, ... 11х), ш' нџоме (598б, ... 14х) итд.

б) За мукло јер у средини речи има неколико десетина примера: г(о)с(по)дѣска (691а), г(о)с(по)дѣства (722б), безнеѣствѣнаа (647б), рѣтъма (633б), д(ѣ)вѣстав'нинке (638б), оударѣем[ъ] (629б), мѣном[ъ] (617б), хнлешѣно (622б), навѣходоносора (594б), д(а)н(а)сѣке (603б, 604б), принџорѣю (695а), ѣаволѣбаше (655а), свпроѣсталице (637б) итд.

Много чешѣ се на месту муклог јера у средини речи пише пајерак: подѣв'но (595а), лѣннѣци (677б), слад'ка (628а, 679б), слаж'бом[ъ] (695б), свз'но (654а, 698а), пак'ла (655а, 660а), мом'ком[ъ] (611б, 615б), кон'це (594а), слѣп'цима (713а), телес'номѣ (625а), крат'ко (656а), помѣк'ница (627а), оц'том[ъ] (640а), ѣт'ма (634а), браш'но (678а), помѣщ'нице (594а) итд.

С пајерком се врло често пишу и префикси нз'/нс', раз', без', вѣз'/оуз'/сз', ннз': нз'бавѣо (703б), нз'казѣем[ъ] (609б), нс'плести (635а), раз'дрешѣнѣ (594а), раз'точы (688а), без'дно[ъ] (632а), без'смртным[ъ] (641б), вѣз'вѣде (593б), оуз'дигнѣти (708а), сз'могѣ (633а), ннз'ложы (688а), ннз'тѣры (644а) итд.

4.10.1.3. Има неколико случајева, али са доста примера, у којима се дебело јер изговарало као *а*.

а) У предлозима вѣ, кѣ, сѣ: вѣ вѣкы (595а, 603б, 610а..., 10х), вѣ време (649а, 681а), вѣ ѣрекѣ (598а, 606б..., 5х), вѣ с(ве)тых(ѣ) (591а), вѣ тѣѣ (648а), вѣ знаменѣ (650б), вѣ зем'ли (658б) итд; кѣ г(оспод)ѣ (672а), кѣ коринѣтом[ъ] (713а), кѣ мѣѣ (683б), кѣ сп(а)сенѣнѣю (594а), кѣ своен (684б) итд; сѣ свн'цем[ъ] (719а), сѣ словом[ъ] (692б), сѣ страхом[ъ] (624а, 626а..., 6х), сѣ спажаанѣм[ъ] (638б), сѣ слѣш'кннѣамн (637а), сѣ знѣем[ъ] (628а), сѣ шѣгом[ъ] (609б), сѣ женама (637а), сѣ свѣз'дамн (672а), сѣ мном[ъ] (611б, 613а..., 5х), сѣ ѣаломннѣком[ъ] (677б/678а), сѣ безнѣчѣл'ным[ъ] (652б), сѣ ѣл(ѣвѣ)кы (593б), сѣ вѣсемн (661а) итд.

б) У префиксима вѣ-, вѣн-, вѣз-/вѣс-, сѣ- дебело јер такође се изговарало као *а*: вѣвѣсти (649а), вѣжѣг'шѣн (650а), неѣвѣместнѣмаго (592а, 606б), вѣпл'щеннаа (658б), вѣселѣннѣ (623а, 627а, 648а), вѣхода (594б, 651а), вѣтиннѣти (652б); вѣн'же (593б), вѣннѣде (606б, 681а), вѣннѣмаѣ (646а); вѣз'вѣде (593б), вѣз'гла(гола)ти (648а), вѣз'дѣше

(648б), въз'метъ (678а), възнесена (660а), възрадовасте (678а), възсіа (676б), възাপи (682а), възклин'ните (663а), възпитаа (650б), възстекшіа (648а), възхвалетъ (681а) итд; събєзначел'наа (593б), съблаг'нѣ (651а), съвѣтника (633а), съгласно (649б), съдрѣжство (610а), съжалиω (599б), съжеѣи (642б), създатель (626б), съзыдати (643б), съзнаніе (716а), съспє (647а), състала (627а), съсѣд[ъ] (668б), съхрааны (651а), сътинни (651а), съчѣвах[ъ] (622а), съшадѣ (677б) итд.

Префикс въз-/въс- представља особеност црквеног језика у Венцловићевим рукописима. Уместо њега, у оним деловима текста у којима преовлађују црте народног језика, јавља се врло често префикс уз: оузвѣдѣ, оузднгох[ъ], оускр(')снѣѣ, ѣз'днзати, ѣз'раадїω, ѣзвншѣѣω, ѣзмогѣ, ѣскр'съ итд.

г) Одступања у писању и изговору дебелог јера као *а* налазимо за неке случајеве под а) и б), тачније за предлоге къ и съ и за префикс съ-. Једна врста одступања тиче се њиховог писања с пајерком или с нултим знаком, друга се односи на њихово писање с вокализованим полугласником: ка, са, са-.

О писању предлога къ и съ већ је било речи.⁹¹ Префикс съ- такође се пише с пајерком, ређе, и с нултим знаком, врло често. При томе с'/с испред звучних сугласника в, д, г прелази у з'/з: с'ннзінѣаніе (674б), с'носити (601а), с'єднаачити (688а) итд; з'ѣтити (701б), з'грѣшїω (624а), з'десити (692б) итд; свѣза (703а), скрѣтити (659б), с'днловааніа (615а), сплести (600а), створителъ (665а) итд.; зборнїца (619а), зглашеніе (655а), здѣтна (636а) итд.

д) Поред поменутих, постоји још једно значајније одступање у погледу изговора везано за предлоге къ, съ и префикс съ-. Наиме, у њима се, и онда кад су се писали с јером, то јер није увек изговарало као *а*. В. Јовановић, наводећи овакве случајеве у *Мачу духовном*: свѣзѣω, съкрїе, съгрѣшенїа, съмртъ, събыло се, сътворна итд. пропраћа их одговарајућим примерима у којима иза префикса с имамо нулту графему или з испред звучних сугласника: скрѣвено, згрѣшѣѣω, смртными, зѣнало се, створїω итд, да би на крају констатовао: „полугласник се није изговарао, што јасно показују примери где је он испео, па извршена асимилација сугласника, а што се у неким од њих писао, то је само услед утицаја црквеног језика“ (Јовановић 1911:

⁹¹ Видети поглавље 4.10.1.2а.

146). Овакву слику у потпуности потврђују и примери из нашег рукописа, с тим што се наведена појава не односи само на префикс *съ-* који наводи Јовановић, него у подједнакој мери и на предлог *съ* и, у мањој мери, на предлог *къ*.

4.10.1.4. Вокализацијом прасловенских полугласника, тврдог и меког, у јаком положају на српском терену добијен је у књижевном језику и у већини говора један исти рефлекс, *а*. Примера с оваквом, српскословенском или српском вокализацијом, код Венцловића има веома много – близу 900 – у различитим положајима: *любавъ* (592б, 707а), *саздатъ* (599б), *празанъ* (600а), *оганъ* (602б, 645а), *данас(ъ)* (608а), *лаж'ливъ* (609б), *жаздалъ* (622б, 652а), *изабра* (677а), *пророчаска* (686б), *матъ* (688б), *сав(ъ)* (697б), *кратакъ* (710а), *слободанъ* (713б) итд.

4.10.2. Самогласник *е*

Вокал *е* обележава се словима *є* и *ѣ*. При томе се прво слово јавља у две варијанте: тзв. уско *є* и тзв. широко *ѣ*. На почетку речи широко *ѣ* пише се око десет пута чешће него *є*: *єво* (607б, 609б, 612а... 62х), *єтъ* (599а, 635б, 665б... 14х), *єго* (649а, 649б... 13х), *єv(ar)г(є)лнстъ* (598б, 633б... 9х), *єлнсаветъ* (597а, 601б... 7х), *єv'ва* (591б, 609а... 7х), *єлєѣмъ* (664б), *єзнклавъ* (699а), *єш'кинє* (707а) итд. – око 350х. Као што се из примера види, слово *є* у наведеној позицији може означавати било *е* било *је*.

У свим осталим случајевима у вредности вокала *е* пишу се слова *є* и *ѣ* (*јат*). Пошто је Венцловићев језик у основи екавски, с незнатним бројем икавизама и ијекавизама, то је узајамно мешање ова два слова сасвим уобичајена појава.

4.10.2.1. Налазимо најпре велики број примера за писање *е* на месту етимолошког *ѣ*. Ту можемо разликовати неколико случајева:

а) речи у којима се пише искључиво *є*: *вєсєда* (601а, 612а, 614б..., 43х), *зак'тєва* (631а, 643а..., 5х), *долє* (599б, 601а, 604а..., 19х), *врєдє* (604а, 610а, 624а..., 14х), *стрєпинѣ[ъ]* (612а, 614б..., 5х), *чрєва* (614б, 661б..., 5х), *колєно* (625а, 678б) итд. – 385х;

б) речи које се чешће пишу са *є*, ређе с *јатом*: *мєсто* (623б, 695б, 697а..., 41х), *ѡв'дє* (612б, 636а, 641б..., 24х), *вндєти* (599а, 609а..., 11х), *лєпо* (597б, 599а, 600б...,

28х), дѣтѣом[ъ] (593а, 612а..., 4х), црѣво (601а, 602а..., 8х), приѣѣжнѣ (594а, 607б..., 6х) итд. – 562х; наспрам: мѣсто (603а, 650а..., 7 х), ѡвѣдѣ (654а), видѣти (698а, 710б, 719б), лѣпо (605б, 723б), дѣтѣомъ (597а), црѣво (642б), приѣѣгнѣти (614а) итд. – 111х.

У погледу мешања *ѣ* и *ѣ* индикативни су примери суседних именица у којима се један исти наставак некад пише као *ѣ* у обема, а некад као *ѣ* у једној а *ѣ* у другој: ѡ в(ѡ)зѣ сп(а)ѣ (654б, 669а, 680а, 684б), али: ѡ в(ѡ)зѣ сп(а)ѣ (663а, 681а).

в) речи које се чешће пишу с јатом него са *ѣ*: вѣкъ (596а, 660б, 663а..., 40 х), вл(а)говѣщеніѣ (591а, 595а, 603б..., 24х), вѣра (657б, 715а, 715б..., 40 х), тѣло (601б, 625б, 629б..., 22х), рѣтъ (643а, 646а, 647а..., 57 х), грѣх[ъ] (599б, 619б, 643б..., 35 х), гдѣ (599б, 613а, 617б..., 31 х), заповѣд[ъ] (628а, 629а..., 10 х) итд. – 748х; наспрам: вѣтне (606а), вл(а)говѣщеніѣ (666а, 710а), вѣри (685б), тѣло (662а), рѣтъ (640а, 658а, 659б..., 30х), грѣшніке (704б), гдѣ (602б, 614а..., 7х), заповѣди (663б, 702а, 726б) итд. – 157х;

г) речи које се увек пишу с јатом тамо где му је по етимологији место: свѣтъ (598а, 604а, 615а...), свѣтлы (604а, 646а..., 4х), цѣло (598б, 604а, 629б..., 15х), цвѣт[ъ] (607а), цѣлованіѣ (653а), вѣщо (633а, 714б, 722а), рѣка (592б, 665а, 680а) итд. – 335х.

4.10.2.2. Писање *ѣ* уместо етимолошког *ѣ* сразмерно је ређе у односу на обрнуте случајеве. Јавља се у око 170 примера: прилог вѣкъ (596а, 602б, 610а..., 64 х), понаѣвѣла (720а), свѣты (699а, 708а), свѣтааца (708а), свѣтковати (722а), свѣтнню (718б), свѣга (643б, 694а), свѣмъ (603а, 625б..., 8х), погледни (646б), погледнѡ (615а, 654б, 670а), нагледати (620а), ѡвѣлаи (723а), здѣсла (697б), дрѣта (656б), дрѣтъ (632а, 656б), распѣт(ъ) (709б, 717а), вѣщъ „ствар“ (601а), рѣки (666а), вок. кѣвотѣ (650б) итд.

Исте речи налазимо и с правилним етимолошким *ѣ*, додуше неке ређе неке чешће: вѣкъ (621б, само једном наспрам вѣкъ 64х), прид. свѣта (678а), свѣга (593б, 599б, 627а..., 20х), свѣмъ (591а, 592б, 596а..., 25х), погледнѡ (674б, 685а..., 4х), нагледати (684а), здѣсло (698а, 704а), приѣсло (620а, 644а, 646б), дрѣта (662б), рѣки (599а, 611б..., 8х) итд.

4.10.2.3. Слово ѣ пише се и у неким речима грчког порекла, што је и црквенословенска правописна црта: елсавѣта (682б, 690б), елсавѣѣа (681а), елсавѣтн (684а) итд. – 8х, али и: елсавѣта (597а, 682б, 684а), елсавѣто (685а) итд; вѣѣлѣѣмѣ (604б, 619б), вѣѣлѣѣма (614б), вѣѣлѣѣѣ (624б); вѣѣѣѣѣа (640б).

Као што се из наведених примера види, осим што је у појединим речима за обележавање вокала *e* преферирао некад *є*, а некад *ѣ*, Венцловић се није много оптерећивао писањем овог гласа. Претпостављамо да је то стога што *є* и *ѣ* није разликовао у изговору, па се није трудио ни да их разликује у писању. Доказе за то налазимо скоро на свакој страници рукописа. Врло често налазимо на врло малом простору поређане различите случајеве узајамног мешања *є* и *ѣ*. Тако на пример, у једној истој речи може бити и *є* уместо *ѣ* и *ѣ* уместо *є*: *лепозгладно* (646б, 656б).

Сличне примере срећемо и у кратким реченицама као што су: ѿпѡчѡнны кѣѣъ з' бѣсѣдѣ (615б), како є кон свѣты собоѣмъ ѡв'дѣ заслажѣѡ (699а), кроз[ъ] ѡвѣ мноу бѣсѣдѣ кѣѣъ оушаѡ є оу тебѣ (612б).

Пошто смо већ констатовали да је Венцловићев језик у основи екавски, остаје нам да размотримо примере икавизама и ијекавизама који се у *Беседима* срећу.

Икавизмима у Венцловићевим делима посебно се бавио Александар Албијанић (Албијанић 1982, 1987). У корпусу од близу 1500 страна рукописа Албијанић издваја две групе икавизама: фонетске и морфолошке. Међу фонетским икавизмима, који су резултат асимилације *џј* > *иј*, он разматра пре свега глаголе *сејати* (*насејати*, *посејати*, *засејати*), *смејати се*, *подсмејати се*, *грејати*, за које наводи низ примера с икавском заменом јата: *сијати*, *сијем*, *сије*, *насијати*, *посијао*, *подсмија (се)* итд.

У нашем рукопису примера овог типа има врло мало, тачније од наведених глагола само један: подсмѣ се (657а). Других облика, ни икавских ни екавских, од истога глагола нема, као ни од глагола *грејати*. Од глагола *сејати* има неколико облика, али су сви екавски: посеана (593а), посеанъ (642б), посеаатымъ] (664а), посеанънымъ] (603а).

С друге стране, имперфекат од глагола *бити* у *Беседама* увек има облике с фонетским икавизмом *-иј-*: *бїашє* (597б, 598а, 599а..., 25х), *быашє* (700б, 703б..., 6х), *бынашє* (597а, 675а, 691а), *бїнашє* (656б, 689б), *бїахѣ* (658а, 698а..., 5х), *быахѣ* (689б).

Морфолошких икавизама има знатно више него фонетских. А. Албијанић наводи читав низ икавизама од глагола *воleti*, *горети*, *желети*, *живети*, *летети* и др: *волио*, *горио*, *желели*, *живити*, *живио*, *летио*, *лели* итд. (Албијанић 1982: 86–89; 1987: 239–240)

Оваквих икавизама и у нашем рукопису има поприличан број: *жнвѣти* (680а, 692а..., 5х), *жывѣти* (636а), *жнвѣѡ* (699а, 710а), *жнвѣла* (715б), *жнвѣлы* (700а), аор. *прожнвы* (658б); *затрѣднѣти* (607б, 622а, 661б), *затрѣднѣла* (614а, 621а..., 5х), аор. *затрѣдны* (593а, 645а); *нзволѣѡ* (665а, 708а), аор. *нзволы* (644б), *нз'волы* (660а), *преволы* (615а), *бл(а)говолы* (677а); *летѣѡ* (663б), *слетѣѡ* (666б), *одлетѣѡ* (659б), аор. *нз'лѣты* (664а), *полѣты* (632б); аор. *онѣмы* (597а, 610а), *занѣмы* (601б); инф. *лѣб'дѣти* (612б), *стрѣпѣти* (669б), *гладнѣти* (673а), *жѣднѣти* (673а), *желѣти* (673а); *разволѣѡ* (706б) итд.

Павле Ивић, говорећи у прилог сремског порекла Венцловићевог, између осталог наводи: „Са сремским говорима Гаврилов језик се слаже пре свега у погледу екавске замене јата удружене с познатим икавизмима ... и с ијекавизмом у речи *дијете*.“ (Ивић 1997: 17)

У нашим *Беседама* ову реч налазимо са ијекавским рефлексом: *дїѣтє* (591б, 593а, 612б, 613а..., 25х), *дїѣтє* (623а, 642б, 690б, 698а) – укупно 29х, али и екавски: *дѣтѣта* (601б), *дѣтѣтѣ* (611а), *дѣтѣтоѡѡ* (597а), *дѣтѣн'цє* (660а), *дѣца* (598б, 704а..., 5х), *дѣтѣнца* (700а), *дѣтѣнна* (682б), *дѣтѣн'ства* (613б), *здѣтна* (636а) итд. – укупно 45х.

С ијекавским рефлексом налазимо још и: *затрѣднѣти* (656а, 671б) и *м'ѣды* (*мијед* = бакар, месинг, 719а).

4.10.3. Самогласник *и*

Вокал *и* обележава се у *Беседама* помоћу следећих графема: н, ы, ї, і, њ, ѿ, в. Овде смо их навели по фреквенцији, од најчешћих ка најређим, али ради боље прегледности наведена слова разматраћемо другачијим редоследом.

4.10.3.1. Слова ї и і не поклапају се ни по броју примера, ни по положају. Грубо говорећи, у писању удвојеног и скоро редовно се пише і (иі, преко 1000х), ретко ї (їи, стотинак пута), док у осталим случајевима преовлађује ї.

а) У вредности *и* испред ѿ најчешће се пише ї: бїѿ (618а, 618б, 620а..., 21х), говорїѿ (611а, 618а..., 6х), родїѿ (660б, 708а..., 5х), справкїѿ (708а..., 3х), ѿслободїѿ (637б, 668б, 702б); м(а)рїѿмъ (669а), м(а)рїѿм[ъ] (601а, 661а), чїѿмъ (644б), в(о)жїѿѡѡ (634б, 645а..., 5х), в(о)жїѿм[ъ] (599б, 630а..., 5х), в(о)жїѿм[ъ] (667б); вражїѿм[ъ] (628б); жетїѿци (654а), нерадїѿцы (677б), приносїѿцы (654б), хвалїѿцеѡмъ (712а), ѿсїѿны (703б) итд.

б) Испред а и є пише се ї, само по изузетку і: в(о)жїа (601а, 603а, 607б..., 58х), м(а)рїа (609а, 611а, 613б..., 57х), бїашє (597б, 599а, 627б..., 25х), хр(н)стїани (595а, 615б, 633б..., 14х), владїашє (597б, 635б..., 9х) итд. – 415х; нїє (595б, 600а, 614а..., 60х), м(а)рїє (593б, 602б, 607б..., 51х), в(о)жїє (601а, 604б, 616а..., 46х), дїєтє (591а, 612б, 623а..., 25х), сп(а)сенїє (596а, 606б, 625а..., 13х) итд. – 425х.

г) У проклитикама и енклитикама вокал *и* често се пише као ї: 'чєговнїк' дїє (618а), хоѣ дїє славшати (627а), гдѣ дїє що дїє (628а) итд; мѡтїно мїє (623а), токар' мїє сладакъ (668б) итд; лице тїє хвѡво (646а), он' тїє прибежище (677б) итд; що сїє достала (660б) и др; да не вїє с' хвалоѡм[ъ] дїнчїѿ (688а), кон вїє разметнѡн (714б); нїѡны (620б), нїѡ чѡмѡ (628б), нїѡ кон (637а), нїѡ она (674б) итд.; прїѡ авраамѡ (631б), прїѡ ѡноѡ невестн (703а) итд.

д) Испред *ј* на крају основе (у писању н, і, њ) пише се і, ређе ї: араѡинскога (624а), импер. ѡдѡн (608а), неокїсаринскоѡѡ (714б), лїтѡргїнска (693б); посреде разѡм'нїнх[ъ] ц(а)рствїѡн (595а), г(о)сп(о)дстав'нїѡшїа г(о)сп(о)дѡствїѡн (648а) – 6х; г' дѡвоѡкы м(а)рїѡн (591б), г' д(ѣ)внцы м(а)рїѡн (597а) и сл. – 17х, захариннѡ (681а), захаринна (618б, 681а), в(о)г[ъ] нлїннѡ (640а), комп. слабїн: много снїѡѡ н слабїн (705б), сѡлїннѡ м(а)тн (603а), тѡвїннѡ сїннѡ (703а) итд. – 29х; г дѡвоѡкы м(а)рїѡн (600а), рѡцн м(а)рїѡн (600б) и сл.

– 8х, рече к' м(а)рїи (666б), много постраш'ни (592а), дат. јед. оу ѡѡѡи и пінкю (678а), по гласѣ нсаїннѣ (642а) итд. – 16х; в(о)жїиѡи (614б, 684б..., 5х), в[о]жїиѡи (725б) – 7х.

ђ) У неким речима страног порекла у вредности *и* испред сугласника пише се *и*: на почетку речи: идоле (605б), идол'скы (658б); икона (713а), иконоборацъ (701б) и сл. – 6х; ирода (640а), ирода (636б), иродова (591б); и(св)съ сирах[ъ] (693б); и(ра)нли (639а), и(ра)нле (652а); између сугласника: кретиком[ъ] (718б); гав'рилъ (672б); слоам'ска (640б); серафимъ (707а), серафим'ска (707а) и сл. – 5х; хѣрѣвѣи (593б, 667а..., 5х), хѣрѣвѣискоѣ (607а) и сл. – 11х; ар'хистратигъ (637б); миханлъ (652а); стих[ъ] (661а, 693б); само једном са *ї*: лїване (693б) (поред: ливан'скы, въ ливанѣ).

Неке од наведених примера налазимо написане и на другачији начин: иконѣ, ирода, хѣрѣвѣи-, хѣрѣвѣи-, серафим-/серафим-, миханлъ и сл.

е) У неким личним именима из Светог писма пише се *ин*, ређе *їн*: гав'рилъ (596а, 599б, 611б..., 21х), гав'рила (607б, 639б..., 5х), гав'риловъ (636а) итд. – 41х; гав'рїлъ (596а, 597б..., 4х), гав'рїла (661а, 686б); ин(св)съ (623б, 630а..., 9х), ин(св)са (636а, 638б), инс(св)во (683а) итд. – 32х; данилъ (705б), данил(ъ) (702а), данила (600б); једном *и*: даниїлъ (605б); ѣзекїиѣва (651а).

Иста имена ретко се пишу са словом *и*: гав'рилъ, нсаъ (6х и једном и(св)съ; увек када није реч о Исусу Христу: нса(ъ) навїннъ, нсаъ сирах[ъ]), данилово и сл. Име Језекиљ пише се још и са *ї*: ѣзекїлъ.

4.10.3.2. Поред основне функције обележавања гласа *j*, слово *ї* (и кратко) служило је, не тако често, и за писање вокала *и* или групе *ju*:

ї = *и*: ак. мн. *ї* (= *их*): а нїеговѣ свр'хъ чѣда послове ... и саама ты ї прознаѣшъ (643а), ѣмманѣи (633а), ѣм'манѣи (717б), нс'райла (690а), нїи'маарѣ (714а). За последњи пример, турцизам нїи'маарѣ, није искључено да га је Венцловић изговарао са *j* а не са *и*.

ї = *ju*: ном. јед. архїерей: свдїѣ и вл[а]д[ы]кѣ архїерей поповы многы посташѣ (630а), инстр. мн. ар'хїерей: ан'на що роды мегю пророцы свдїамн и ар'хїерей (639а), ном. мн. фарнсей: започѣшѣ велы кнїжѣвнїцы и фарнсей сас'ма с'рднѣи се (664а), лок. јед. галїлїей: ѡ кана галїлїей на свадбѣ (657б), на свадбѣ оу кана галїлїей (634б), дат. јед. ж. рода: рече к'

м(а)рїи ар'хагг(є)л'ъ (666б), глоке намеѣх з' досадоу[ъ] нрааи (702а), наалит'ны ономе издав'на п'шеницѣраздаваиї (640а); г(оспод)ъ с тобою Койно є свр[']хъ н(є)ба (661а), ходатайце (615б, 637б), ходатайцы (606а), нсходатайцы (593б), мххрлєйсаате (674б), коваи'сати (664а).

4.10.3.3. У вредности вокала и пише се слово *ѣ* у две групе примера:

а) у речима грчког порекла: *ѣгѣпат(ъ)* (636б, 672а), *мѣро* (593б..., 4х), *кѣпарнсѣ* (649а...), *гѣпер'дѣлїа* (709а), *сѣмѣона* (639б), *ѣпостаасїю* (649б), *мѣрнс'ны* (695а), *кѣвот(ъ)* (630а, 697а), *ѣзекїл'ъ* (605а, 706б), *лѣтѣргїнска* (693б), *однѣгѣтрїа* (713а) итд.⁹²

б) у домаћим речима иза меких сугласника *љ, њ, ђ*: *колѣ* (723а..., 5х); *нѣма* (619б..., 16х), *нѣхъ* (599а..., 5х), *нѣвы* (664а), *нѣха* (596б), *променѣвата* (611а), *стаанѣла* (618а); *тѣгѣнъ* (620а), *г(о)сп(о)гѣ* (694а), *лѣгѣ* (706б) итд.⁹³

Слово *ѣ* у оваквим примерима имало је двојаку функцију: да означи вокал *и* и уједно мекоћу претходног сугласника. Такву употребу овога слова не налазимо у српскословенским споменицима и она се као оригиналан ортографски поступак приписује Венцловићу (Јовановић 1911: 129).

4.10.3.4. У свим осталим случајевима вокал и обележава се словима *н* и *ы*.

У XVIII веку вокал *ы* је на српском терену већ био изједначен са вокалом *и*. Писање диграма *ы* се, међутим, у ортографским манирима задржало и писало тамо где му је по етимологији било место, али и тамо где није (Анђелковић 2008: 142).

У Венцловићевим *Беседама* огроман је број примера за узајамно мешање *н* и *ы*, при чему је готово немогуће извести неко иоле чвршће правило када се писало једно, а када друго слово.

а) Најпре, имамо неколико стотина примера за писање *н* уместо етимолошког *ы*: *внше* (598а, 610б, 613а..., 47х), *внсока* (695а, 714а), *скрнкено* (657б, 671б, 716а), *завнчїаи* (638а, 726а), *стнд'* (611б, 623а), *внстро* (694а), *мнслн* (712б), *мнслнтє* (694а), *мншнца* (688а), *снновн* (691а), *навнк'ла* (643а), *грнжлнв(ъ)* (619а), *оузднхнванн* (667б), *назнватн* (719а), *плнваю* (710б), *нспнтѣ* (742а), *рнб'лн* (632б),

⁹² Више примера видети у поглављу о писању ижице, 4.9.1.

⁹³ Више примера видети у одговарајућим поглављима о сугласницима *љ, њ, ђ*, 4.11.2 и 4.11.3.

слншанїє (594а), снтъ (689б), кзнцин (663б), пвстнни (712а), робинни (642б, 656б), свѣтинню (718б) итд.

У исто време, у још већем броју примера пише се *ы* где му је по етимологији место: быти (594б, 599а, 601а..., 62х), ном. јед. лич. зам. за 2. л. ты (601б, 605б, 608б..., 124х), выше (622б, 699а), высоко (673б), покрыва (603б), выстрѡм'ливѡ (712а), мыслїѡ (612б), слыши (646б), слышатн (653а), кзык- (591а, 603б, 608б..., 29х); пвстнни (602б, 677а, 703а), пвстнню (712а), робынн (668б), простыннѡ (652а), с(вє)тынн (607а, 644а); ген. јед. д(ѣ)вы (596б, 615б), славы (593б, 607а), оутрѡвы (692б, 710а, 716а/716б), вѣры (679а), ч(н)стѡты (606б..., 3х) итд.

б) Има близу хиљаду примера писања *ы* уместо етимолошког *н*: вєлы (599а, 605а, 632б..., 58х), говоры (592а, 605б, 646а..., 16х), чнны (608б, 610б, 629а..., 16х), др'жы (591б, 597б, 662а..., 11х); оутнны (598а, 698а, 647б..., 9х), ѡдгѡворы (608а, 661б, 666б..., 7х), сѣтворы (593б, 669а..., 5х), поновы (631а, 631б..., 4х); мєны (613а, 614а, 624б..., 14х), тєбы (592а, 595а, 599а..., 65х), сєбы (591а, 593а, 597а..., 111х); д(ѣ)вы (596б, 615б... 6х), тайны (599б, 607б..., 6х), глаавы (641б), горы (629б), магдалинны (637б) итд.

Неке од наведених примера налазимо написане и са *н*: бралинн (696б, 697а), доноси (655а, 671а), молн (697б), мнслн (712б), хранн (671б), ѡставн (629а), родн (595а, 715б), принцн (625б..., 3х), поклонн (618б), поздравн (602б), вѣннн (631а) итд.

Занимљиво је да се мєни пише чешће него мєны (39 наспрам 14 примера), док се тєбн, сєбн пише тако само по изузетку у односу на тєбы, сєбы (5 наспрам 65, 4 наспрам 111 примера).

в) У *Беседама* се запажа тенденција чешћег писања *ы* иза сугласника *ц*. Ово је особина коју Венцловић дугује утицају руског, односно рускословенског језика: в(огородн)цы (605а, 607б, 653а..., 12х), д(ѣ)воицы (633б, 635б, 636б..., 15х), мѡицы (639а, 663б); безбожннцы (640б, 685б), д(ѣ)встав'ннцы (705а, 719б), м(ѡ)ч(є)нннцы (640а), пророцы (605а, 610а, 624а..., 11х) итд.

О томе да у писању слова н и ы у целини није било неке систематичности и доследности сведоче поред осталог и примери у којима на врло кратком одстојању у једним истим облицима имамо написано час н час ы: та мєнн калѣдѣаше попре к' тєбы доѣн (683а), простыниѣ н бл(а)гостиниѣ (646б), мою старост[ъ] ѡбєзчасты тє мн образ[ъ] ѡцр'нн (617б), вѣселн се огань б(о)ж(а)ства н ты се не опаалы (594б), просн н м(о)лн б(огороди)ца х(рист)а б(ог)а да то не г'инны (698а) итд.

4.10.4. Самогласник *о*

Вокал *о* Венцловић обележава на два начина: као *о* и као *ѡ* (омега). У целини, графема *о* неупоредиво је чешћа него слово *ѡ* (20750 према 2995 у нашем корпусу). У одређеној позицији и у одређеним категоријама писање омеге преовлађује, па ћемо на те случајеве посебно обратити пажњу.

4.10.4.1. На почетку речи вокал *о* пише се помоћу омеге чешће него помоћу *о* (1917 наспрам 840). Ту се посебно издвајају две категорије речи:

а) предлози *ѡ*, *ѡдъ/ѡда*, *ѡтъ* готово искључиво пишу се с *ѡ* (ук. 842х): *ѡ* б(о)гъ (591б), *ѡ* томе (592а), *ѡ* х(рист)ѣ (595а); *ѡд[ъ]* нє (592б, *ѡд[ъ]* б(о)га (593а), *ѡд[ъ]* адама (593а); *ѡдъ* мене (725б), *ѡд[ъ]* д(ѣ)вои'нна гласа (682б), *ѡда* ца (642б, 656а...) – 5х; *ѡт[ъ]* страха (591а), *ѡт[ъ]* слагє (592а), *ѡт[ъ]* тебе (592б); *ѡ[тъ]* тебе (593а, 618б, 677б).

Једино мало одступање од овога јесте писање предлога *о* с обичним *о* у свега неколико случајева: *о* родєню (591а), *о* долѡз'кѡ (638а), *о* нїѡм'жє (648а) итд. – 7х.

б) изведенице с префиксима *ѡ-*, *ѡб-*, *ѡд-*, *ѡт-* такође се скоро увек пишу с омегом (616х према 63х *о-*, *об-*, *од-*, *от-*): *ѡпрощенїє* (592б..., 5х), *ѡставы* (615б..., 5х), *ѡслободы* (623б..., 4х), *ѡсташє* (628а..., 4х) итд. – 212х; *ѡбрадован'на* (604а, 606а, 606б..., 32х), *ѡб'сеннтн* (613а, 644б, 656а), *ѡб'колї* (659б), *ѡбрекаѡ* (638б); *ѡдговоры* (608а, 661б, 666б..., 7х), *ѡдвншє* (644б, 656б..., 4х), *ѡдбрааннтн* (697а, 703а), *ѡдговоръ* (617а, 674б, 684б) итд. – 95х; *ѡткако* (624а, 628а, 634б..., 6х), *ѡтговоры* (639б, 662б..., 5х), *ѡтпадошє* (699б, 706а..., 4х), *ѡтпаде* (628а, 721а) итд.

Писање наведених предлога и префикса са словом *ѡ* вуче корене још из старословенског језика, у којем се предлог *ѡтъ* писао често у виду лигатуре ѡ̑, па

се то касније аналогично пренело и на друге предлоге и префиксе који почињу вокалом *о* (Јовановић 1911: 132). Ово врло јасно показују и примери у *Беседама*. Наиме, предлози *отъ* и *одъ/ода*, као и префикс *от-*, пишу се искључиво с омегом (765х). Један једини пут префикс *од-*, поред 95 случајева писања с почетним *о-*, налазимо написан са словом *о-*: *одъстѣпника* (637б). С друге стране, за предлог *о* и префиксе *о-* и *об-* налазимо већи број примера с писањем *о*: *о роденю* (591а) итд. (в. горе наведене примере) – 7х (према 231х са омегом); *обогаћити* (711б), *окалинавшиаго* (649а), *однавола* (621б), *освѣдѣ* (601б) итд. – 35х (према 212х са *о*); *обрадованна* (595а, 603а..., 4х), *объколи* (608а), *обрезивати* (629а), *обречености* (689б) итд. – 26х (према 155х са *о*);

в) Изван наведених предлога и префикса на почетку речи преовлађује писање *о-* (770х према 458х са *о*). Ипак, и овде се у неким речима, односно основама, или пише искључиво слово *о*, или у писању оно преовлађује. Наводимо примере неких речи које се увек пишу с омегом, никада са *о*: узвик *о* – 37х; *обрете*, *обрела*, *обретши*, *обрещешн*, *обрѣсты*; *обраћа*, *обраћаа*, *обраћале*, *обраћаніе*, *обрацающе*; *обрѣ*, *обрѣх*, *обрѣнешъ*, *обрѣхъ*, *обрѣтати*; *особито*, *особливѣа*, *особливо*, *особливо*. Прилог *опетъ* (596а, 602б, 604а...) пише се готово увек тако (54х), а само трипут као *опетъ/опетъ* (625а, 614б, 645а).

Писање омеге и у овим речима вероватно добрим делом последица је аналогичности са врло фреквентним предлозима *отъ/одъ* и префиксима *от-/од-*.

С друге стране, има неколико стотина примера било речи било читавих основа које се пишу или искључиво са словом *о* на почетку, или оно у њима преовлађује. Навешћемо само неке најмаркантније примере: *к отомѣ* (597а..., 19х), *с отымъ* (600а..., 18х), *с отога* (610а..., 17х) итд; *образъ* (599б, 608б, 610б..., 11х), *образа* (619а, 706а..., 6х) итд; *отн* (592а, 619а, 672а..., 12х), *отнда* (605б, 646б..., 7х), *отнто* (613б), *отнѣстно* (638а) итд; именица *отацъ* и њене изведенице пишу се 79х са *о-* и само шест пута са *о-*, итд.

4.10.4.2. У средини речи слово *о* јавља се преко 20 пута чешће него омега (14470 према 650). Постоје две групе случајева у којима се увек пише омега:

а) у групама *јо*, *ло*, *њо* (= *јо*, *ло*, *њо*), укупно 441 пример: *јоћ* (600б, 610б, 621а..., 171х), *својом[ъ]* (623а, 632б, 638б..., 24х), *којом[ъ]* (622б, 626а..., 4х); *војом[ъ]* (598а, 628б..., 7х); *нојџи* (635а, 653а, 656а..., 44х), *прејнојом[ъ]* (689б, 723б..., 4х) итд. За ову ортографску особину могло би се рећи да је оригинална Венцловићева (Јовановић 1911: 133).

б) у страним речима доминира *ω* (ук. 96 примера), ређе се пише *о*:

- само са *ω* пишу се: *јωанъ* (600б, 671а..., 5х), *јωванъ* (682а, 684а..., 4х); *фараωнъ*, (693б, 694а), *фараωна* (629б), *фараωннты* (652а), *фараωновојом[ъ]* (644б); *снѣωновъ* (638а), *сѣѣωна* (639б), *сѣѣωню* (650б); *јωкъ* (660а), *јωкѣ* (651б); *лѣωнъ* (711а), *лѣωна* (703б); *јωакнѣωва* (606а) итд;
- претежно с *ω* пишу се: *јωснѣъ* (598б, 601а, 691а..., 19х); такође и са *о*: *јоснѣъ* (616б, 618а, 618б..., 6х); *сѣωнъ* (604б), *сѣωна* (607а); такође и: *сѣонска* (623б);
- у неким речима претеже слово *о* или имамо колебање: *мωнсеа* (693б), *мωсеωвн* (649б), *мωнсејскаго* (646б); *мωнсеј* (605а, 629б, 694а); *јωда* (636б), поред: *јода* (640а), *јодова* (591б); *гѣѣωново* (641а) и *ѣѣонъ* (638б);

Изван наведених група примера *ω* у средини речи у свим осталим случајевима среће се само спорадично.

4.10.4.3. На крају речи, *ω* се пише иза вокала, иза сугласника пише се *о*.

а) Највећи број примера за писање *ω* на крају речи налазимо у мушком роду радног глаголског придева: *знаω* *ѣ* и *нѣаω* *скою* *к'ннгъ*, *бѣашѣ се растаω*, *како бн га стекаω*; *дошаω* (609б, 632б, 690б..., 17х), *боѣаω* (694а), *бѣω* (695б, 702а, 702б..., 21х), *говорѣω* (708а), *быω* (663б, 664б, 672б..., 29х), *провеселнω* (670а), *вндеω* (597а, 605а, 609б..., 8х), *сѣѣω* (612б), *ѣаω* (615б, 618б..., 4х);

б) У неким именицама и придевима пише се са *ω* на крају вокал *о* који је добијен прелазом *л* у *о*: *паваω* (655б, 662а..., 8х), *пасаω* (662б, 701б..., 5х), *минсаω* (721б..., 3х), *пѣпѣω* (687б), *ораω* (632б); *весеω* (671б..., 3х), *цѣω* (625б, 631б..., 4х), *сѣѣтаω* (624б) итд.

Писање ѿ иза сугласника на крају речи налази се, по изузетку, само у пет примера: ѿ(а)рѿ (674а), зем'лѿ (624б), нзроднѿ (603а), добрнѿ (645б); ѿхѿ (690а). У свим осталим случајевима – има их неколико хиљада – вокал о на крају речи иза сугласника пише се помоћу слова ѿ.

4.10.5. Самогласник у

За писање вокала у Венцловић користи две графеме: диграм оу и лигатуру 8. Њихова фреквенција и дистрибуција изгледа отприлике овако:

- у средини и на крају речи пише се лигатура 8 (5673х);
- на почетку речи пише се чешће диграм оу (900х), ређе лигатура 8 (463х).

4.10.5.1. За писање лигатуре 8 у средини и на крају речи има толико примера да нема потребе посебно их наводити. Зато ћемо се ограничити на примере који представљају изузетак од овог правила. Има их свега десетак. Наиме, Венцловић понекад у средини речи уместо лигатуре пише диграм оу: нз'оум'ѿше (628б), нз'оусты (645б), наоуке (658а), наоумѿ (696а), ѿб'оунѿ (601а), ѿб'оунѿти (677а), пооу'здаанѿм[ъ] (713б), пооу'зраастѿн (682а), неоу'вѿдаѿмо (607а).

4.10.5.2. На почетку речи пише се диграм оу готово двоструко чешће него лигатура 8 (900х према 463х).⁹⁴ Врло тешко је одредити критеријум којег се Венцловић овде држао. Тако, на пример, један исти предлог у пише као оу 478 пута, а 269 пута као 8. Оно што се из грађе може видети, то је следеће:

а) Има речи, односно основа на у- које се увек пишу са диграмом, никада с лигатуром: оутровѿ (593б, 619а, 625б, 635а), оутровѿе (595а, 621а), оутрова (613а); оубо (650а, 651а, 658а, 665б, 673а, 716б); оуловнѿ (664а), оуловнѿти (664а), оуловнѿше (664а); оустанѿкѿе (593а), оустѿти (624а), оустѿе (707б); оум'ла (598б), оум'ртѿвѿнѿе (601б), оумре (640а);

б) Следе основе код којих примера с диграмом има знатно више него оних с лигатуром: оуста (640б, 654а, 664а..., 10х) итд. – 19х : 8ст'нѿе (681а) – 1х; оузе (596а,

⁹⁴ По црквенословенском правопису у овом положају увек се пише оу, док се у средини и на крају речи пише 8. Видети нпр: Ранковић, Зоран, *Црквенословенски језик*, Православни богословски факултет, Београд 2009, стр 7.

601a, 616a..., 11x), оґз'мн (611б, 646a, 688б, 4x), оґз'еω (611б, 707a) итд. – 24x : 8з'е 602б, 685a – 2x; оґм'лк (601a, 631a, 687a..., 6x), оґм'лкω (626a), оґм'нога (644б), оґм'ъ (627б), оґм'ела (682б), оґмоm[ъ] (721a) итд. – 20x : 8м'м[ъ] (616б), 8м'ла (645б), 8моm[ъ] (659б), 8м'лкω (719б) – 4x; оґч(н)т(е)лн (701a, 717a, 719б), оґч'енн (599a, 671a), оґчы (633a, 707a, 723б), оґч'еню (665б, 668a), оґч(е)н(н)комъ (632б, 719a), оґч'е (659a, 706a) итд. – 25x : 8ч'алше (599a, 664б), 8ч'е (701б), 8ч(е)н(н)ком(ъ) (709a), 8ч(е)н(н)цы (664a), 8ч'енн (638б), 8ч'енк[ъ] (671a), 8ч'нтн (629a) – 8x; оґз'б'дешъ (610б), оґз'б'д'е (686б), оґз'б'д'ω (692a), оґз'б'д'ω (705a) итд. – 7x : 8з'б'д'е (617a, 681б) – 2x; оґл'ез'тн (612б, 718a), оґл'ез'стн (712a), оґл'езы (600б), оґл'естн (718a) – 5x : 8л'езе (647a) – 1x; оґмнож'нло (644a), оґмнож'ен'ны (649a), оґмножы (655б), оґмнож'нтн (667б) – 4x : 8множ'ω (681a) – 1x; оґраз'мн (613a, 681б), оґраз'мнлы (723б), оґраз'мннтн (724a), оґраз'м'лкω (595б), оґраз'м'лкω (628a), оґраз'м'ла (715a) – 7x : 8раз'м'нтн (687a), 8раз'м'люю (706б) – 2x; оґлаз'акъ (600б, 601a), оґлаз'к'ω (618a), оґлазы (637a), оґлаз'нтн (718a, 718б) – 6x : 8лаз'к'ω (641a), 8лаз'нтн (718б) – 2x; оґкааза (593б, 603a, 605a..., 12x), оґкааз'нтн (600б, 612a, 624a..., 6x), оґкаазаω (602a, 632a, 717a), оґкаажн (613б, 617a..., 4x), оґкааж'е (623б), оґказ'зе (612б, 624б, 632б..., 10x), оґказ'н'ω (613a, 653a, 710a), оґказ'а (688a, 696a) итд. – 51x : 8кааза (653б..., 4x), 8каазаω (663б, 685a), 8каажн (642б, 646a), 8кааж'е (719б), 8каз'зе (592б, 604б, 626б..., 10x) итд. – 23x; оґч'ннтн (602б, 608a, 645a..., 9x), оґч'нны (598a, 617a, 628a..., 12x), оґч'нн'ω (617б, 625б), оґч'ннна (602б, 712a) итд. – 29x : 8ч'ннтн (601б, 620a), 8ч'нны (596a, 617a, 628a..., 6x), 8ч'нннше (684б, 699б, 700б) итд. – 14x;

в) у неким речима блага предност даје се диграму над лигатуром: оґговаара (663a, 673б), оґговора (610б, 646б), оґговоръ (607б, 646a), оґговорааω (618a) – 7x : 8говоръ (596a), 8говоωоръ (616a), 8говорω (696б), 8говаара (723a) – 4x; оґхо (646б), оґшн (620б, 646б, 653a, 666б), оґш'ю (684a) – 7x : 8хо (646б), 8шн (600б, 610б, 640б) – 4x;

г) има речи с потпуно једнаким или врло приближним бројем диграма и лигатуре: оґј'дно (598б, 604a, 606a..., 19x), оґј'дно (660б) итд. – 20x : 8ј'дно (598a, 604б, 611б...) итд. – 20x; оґправа (614a), оґправе (700б), оґправаω (714б), оґправац'їа (702a), оґправац'їю (593a), оґправа'нтн (655a) – 6x : 8правн (635б), 8прав'нтн (701a), 8прав'н'ω (622б), 8прав'ом[ъ] (631б), 8права'ю (702a) – 5x;

д) најзад, врло су ретке речи које се искључиво пишу с лигатуром: **ѡѣѣѣ** (612а, 613б, 624а, 661а) – 4х.

4.10.6. Удвојени самогласници

Једна од најособенијих правописних црта Венцловићевих, не само у *Беседама* него и у другим његовим рукописима, јесте писање удвојених вокала (Анђелковић 2008: 159–164). У нашем рукопису најчешће се јављају удвојено *a* (у писању *aa*, иза меких сугласника *aa*) и удвојено *u* (у писању најчешће *uu*, ређе *iu*, сасвим ретко *uy*, *iu*, *uu*, *iu*). Удвојено *e* и *o* врло су ретки, док за удвојено *y* нема примера.

Писањем удвојених вокала Венцловић обележава дуге слоге под акцентом, као и постакценатске дужине. Ни у једном ни у другом случају писање удвојених вокала није спроведено доследно, већ се оно може окарактерисати само као општа тенденција.

4.10.6.1. Удвојено *a* у акцентованим слоговима: стаанъ (621б), чаастъ (708б), враага (646а..., 3х), краааа (713б), таабораъ (700б), баарѣт(ъ) (716б), глаавѣ (678б, 701б..., 4х), вѣцаавѣ (620а), поглаваарн (698б), злаатанъ (605а), слааванъ (669а), брааннтн (723а), нсплаатнтн (699а), заговааратн (608а), докѣнднсааватн (701б), маарѣн (686а), прнтрчааваяѣн (716а), слаажѣ (626б, 657б), знаадѣшъ (660а), знааѣ (614а), скаажн (610б), маатіѡ (638б), познааванн (638а), нааѣошѣ (717а), договаарашѣ (692а) итд.

Дуги слог под акцентом може бити и у проклитикама: *зла ме* (599а, 617а), *зла те* (609б, 675а), *зла се* (611б, 722а), *наа ме* (609б, 615а..., 8х), *наа те* (613а, 618б..., 19х), *наа се* (625б, 632б..., 9х).

Примери за дуго *и* под акцентом: вѣдѣ (646б), мѣрѣ (602б), пѣвѣ (649а), лѣнцѣ (693б), мѣнсаѣ (693а, 721б, 726б), помѣѣнѣнѣ (603а, 626а), чѣстѣнѣнѣ (593б), прѣсѣѣнѣнѣнѣ (616б), дѣнѣвѣнѣ (625б), жѣнѣвѣнѣ (662а), пѣнѣсѣнѣ (623а), нарѣнѣсѣнѣ (614а), докѣзѣнѣнѣнѣ (612а), нѣзѣѣнѣнѣнѣнѣнѣнѣ (621а), грѣнѣзѣнѣнѣ (621б), ѡтпѣнѣнѣнѣнѣнѣнѣнѣ (660а), нѣнѣстѣ (662а), прѣнѣмѣнѣнѣ (672б), ѡтѣнѣнѣ (600а, 610а), прѣнѣмѣнѣнѣ (688б), дѣнѣнѣнѣнѣнѣ (706б), пѣнѣсѣнѣнѣ (717б), ѡдѣрѣнѣнѣнѣнѣнѣнѣнѣ (645б) итд.

Примера за удвајање дугог акцентованог *о* нема. Налазимо примере са два вокала *о* који припадају различитим морфемама: *посодав'но* (641а, 697б), *многоскаты* (692б), *белособразны* (607а) итд.

Са друге стране, бројни су примери у којима су вокали *а* и *и* у дугим слоговима под акцентом, а ипак се не пишу удвојено: *станъ* (618а), *въ градѣ* (652а), *главы* (671б), *законъ* (663б), *внлаета* (628а), *млада* (621б), *исказати* (596б), *хвалити* (591а), *казао* (686б), *хвалѣї* (605а), *за ме* (616б), *на ме* (612а, 647а, 675б); *стид'* (611б, 623а), *житакъ* (627а), *син'ко* (696б), *сидишланіе* (626б), *жива* (704а), *написати* (623а), *исаѣ* (608б, 611а), *честитаюѣи* (655б) итд.

Удвајањем вокала у слоговима после акцента обележава се постаценатска дужина: *тѣраа* (707б), *языйкаа* (633а), *стрелаа* (669а), *полатаа* (614б), *масаала* (608а), *н(е)кесаа* (660а); *людїи* (629а, 633а, 688б), *языйкаа* (ген. мн), *рѣтыи* (657б), *столинца* (689а); *доконаавам[ъ]* (679а), *протераашъ* (619б), *нападаа* (621б), *меркаамо* (631а), *идеате* (657б), *полаажъ* (707а); *колинм[ъ]* (614б), *чинишъ* (657б), *приводи* (657б), *говоримо* (663а), *проричъ* (591б); *послаатъ* (596а), *оудата* (636а), *отхрааніе* (599б), *отесаны* (653б), *несписанъ* (647б), *исписат[ъ]* (653б), *проричато* (681б), *протериванїи* (719б); *играаніе* (668а), *ласкааніем[ъ]* (609а), *отидеаніем[ъ]* (723а), *падааніе* (604а), *свшааніе* (607б), *повѣроваа* (609б); *осталаатъ* (645а), *испрааше* (675а), *валаа* (701б), *оувѣкаа* (685а), *сталаа* (613б), *испнѣаа* (700а, 704б, 723а); *поздравїи* (682а), *сместїи* (662а), *наредыи* (677а), *погвѣи* (596а), *бл(а)г(о)с(ло)вїи* (669а), *прошалїи се* (612б); *зидеаръ* (647б), *лекаръ* (596б), *юнаате* (610б), *завнчааї* (634а), *послаанїе* (653б), *оплакы* (630б), *моав'ске* (624а), *ондаа* (689б), *некаако* (680б, 694а), *такаа* (623а), *продее* (608а), *оузнѣааїте* (670а), *хоѣааше* (598а), *мер'кааше* (598а); *иднїнкъ* (622а), *закон'нїнкъ* (602б), *родїица* (635б, 673а, 685б), *оудїиць* (705б), *звїиць* (631а), *босїиаквоид[ъ]* (605б), *исїиір'ской* (712а), *бл(а)госїиивааїте* (725а) итд.

За удвојено *е* и удвојено *о* после акцентованог слога има укупно по три примера: *їдномеє б(ог)ъ* (597а), *деєє доста бѣо изродїо* (598б), *з томеє* (610а); *овоидъ* (617б), *згововоръ* (616а), *квц'ноо* (612б).

Обележавање постаценатских дужина писањем удвојених вокала није спроведено доследно. Има доста примера у којима се уместо очекиваног *аа*, *и* и

сл. пише једно л или једно н: ннат(ъ) (724а), белаи (620б, 623а), крѣгова (716б), др'жаніе (628а, 6330б), вѣрованіе (611а, 658б), глѣдам[ъ] (608б), терашъ (612а), пронагіе (640а), подлажъ (711б), одговараи (725а), юнат'на (639а), натрагъ (595б, 596а, 619б..., 8х), итд; слокобникъ (620а), велимъ (617б), мислишъ (616б), чиннидо (624б), дознк'лю (703а), обекнваным[ъ] (603а) итд.

4.10.6.2. В. Јовановић, говорећи о удвојеним вокалима у Венцловићевом рукопису *Мач духовни*, у посебну групу издваја примере типа православнаа, многаа, тешкѣн, скѣпѣн и сл. У закључку он истиче да је за овакве примере тешко рећи шта представљају: да ли су то остаци некадашњих неконтрахованих наставака сложене деклинације или је то уобичајени начин обележавања дугих вокала (Јовановић 1911: 139–142). И у нашем рукопису оваквих примера има подоста: б(о)гослав'наа (594а), ненеѣстнаа (594а), събѣзнател'наа (593б), мѣроноснмаа (606б), оуспреннаа (607а) итд. – око 50 примера; дрѣгѣн мом'ци (598а), ѡб'цин ѡ(т')ци (724а), пр'вин мѣдар'ци (657а) итд. – неколико десетина примера.

4.10.7. Слоготворно *р* и *л*

4.10.7.1. Слоготворно *р*

Слоготворно *р* у нашим старим споменицима обележавало се на више начина: као *рь*, *р*, *єр*, *ар* и сл. (Белић 1969: 75) Венцловић овај глас обележава најчешће као *р'* (*р* + пајерак), спорадично као чисто *р* и врло ретко као *рь*.

а) За писање *р'* налазимо у *Беседама* укупно 669 примера. Неки од најчешћих су: *вр'ло* (612а, 614б, 615б..., 74х), *вр'ла* (599б..., 4х), *вр'лѣ* (612б, 634а..., 6х); *др'жати* (634а, 661а, 715а..., 12х), *др'жеѣн* (716б, 720б..., 9х), *здр'жалы* (705а), *вѣсєдр'жителъ* (679а), *ѡдр'жнмїе* (648б); *пр'во* (655а, 657б, 658б..., 20х), *пр'вы* (595а, 600б, 635б..., 11х), *понаѣпр'во* (626б, 637а, 717б), *нспр'ва* (721а), *пр'вородна* (641б); *смр'тъ* (592б, 593а..., 6х), *смр'ти* (628а, 631а, 658б..., 19х), *мр'твы* (592б, 630б), *безсмр'тно* (592б), *мр'тва* (618а), *оумр'твљенє* (601б); *свр'хъ* (632а, 642б, 643а..., 14х), *свр'шито* (634а, 635б..., 5х), *вр'хомъ* (701б), *прєвр'шна* (638а), *нзвр'шити* (614б), *навр'ши* (690б); *кр'ви* (638б, 702а, 708а..., 8х), *кр'въ* (645а, 649а..., 6х), *мнокр'вство* (614а, 657б), *кр'вопролїиванїа* (699б), *кр'ваво* (697а), *кр'вава* (632а); *твр'дъ* (715а, 716а), *твр'до* (599а..., 4х), *ѣтвр'днѣ* (643б), *подтвр'ды* (656а), *твр'доѣдѣ* (609а), *отвр'ждаютъ* (651б),

ствр'ждєніє (694а); свєср'до (642а, 686а..., 6х), оу'ср'до (725б), ср'днѣи (664а), раз'ср'дїю (691а), ср'дцє (665б), ср'днѣ (598б), м(н)лоср'дїю (687б), бл(а)госр'дїа (606б) итд.

Полазећи управо од тога да слоготворно *p* Венцловић најчешће пише као *p'*, у скраћеницама типа цр'ква, кр'тъ, срд'це и сл. свуда смо рашчитали као *p* + пајерак: цр(')ква, кр(')тъ, ср[']дце итд, иако, статистички гледано, није искључено да би понеки од ових примера – кад би их писао у пуном облику – Венцловић написао и другачије.

У свим наведеним примерима *p'* налазимо у положају између сугласника. Срећемо и понеки пример за слоготворно *p* (писано *p'*) и у иницијалном положају испред сугласника: *p'*вао (690б), *p'*нѣ (630б); такође и *p'*ватн (600а).

б) За писање слоготворног *p* као обичног *p* има укупно 37 примера: држати (629б, 679б), сдржаавати (630а), здржаавашъ (671б), свѣтодржааца (699б), ннз'код'жааніѣм[ъ] (638а); прѣаш'нѣ (644б, 645б), прѣаш'нѣи (620б), прѣѣ (617а); четврто (698б, 713а), четвртъ (688б); врло (613а, 662а), врлѣм[ъ] (625б); свѣршен'наго (595а), свршѣно (685а), довршѣваніѣ (679а); крстъ (691б), крстѣи (702б), некрѣщеніѣм[ъ] (658б) итд.

в) Најређе се вокално *p* обележава помоћу *p'*: дрѣжацъ (665а), задрѣжаава (615б), крѣвы (643б), прѣвы (645а), сврѣшн (623б).

г) Осим два наведена примера за слоготворно *p* на почетку речи испред сугласника (*p'*вао и *p'*нѣ) срећемо и неколико примера у којима вокално *p* Венцловић увек пише с почетним *p'*: *p'*тава (711б), *p'*тѣ (711б), *p'*таво (686а), 3. л. јед. през. *p'*таѣ (687б), *p'*таѣѣ (661б). Како сматра В. Јовановић, Венцловић вероватно није изговарао почетно *p*, већ оно служи да истакне вокални карактер гласа *p*, и додаје: „Да се то *p* доиста није читало сведоче нам примери *p*та 27^б, *p*ртаѣѣ 27^б.“ (Јовановић 1911: 155)

4.10.7.2. Слоготворно *l*

На месту старог вокалног *l* у језику Венцловићевих *Беседа* имамо најчешће, у око три четвртине свих примера, самогласник *y*. Наводимо неке од најучесталијих примера: *py*на (638а, 677а..., 6х), *ny*пѣны (604а, 645б..., 4х), *ny*пѣнаѣ

(700a, 704б, 723a), пвнѣ (631б, 632б), напвни (682б), пвностѣ (677a); свнѣ (591a, 604a, 630a..., 10x), свнѣца (644б, 669a, 677a..., 9x), свнѣчаноу (713a); дѣжностѣ (595a, 696a, 725б), дѣжнн (722a, 723a), дѣговаанн (659б, 722б), дѣгованн (726a); тѣщѣна (697б, 700б), тѣщѣно (677a, 686a), тѣщѣнохнладно (640a), тѣщѣожнвотны (686б), тѣща (701a); попѣзѣ (622б), пѣзѣѣ (627б), попѣзѣнканн (593a), попѣзѣаню (637б), непѣзѣно (629б), попѣзѣнѣка (655б), скорѣспѣзна (656б); дѣго (698a, 615б, 629a, 648a), дѣгѣ (659б), задѣго (674a), дѣгоподношеннѣцѣ [ѣ] (722a).

Око једне четвртине примера за вокално *л* има другачији рефлекс од *у*. То је најчешће *л'* (40x), затим *л* (5x) и једном *ол'* (прѣтолѣмачити (716a)). У појединим примерима срећемо увек овакве рефлексе, никада *у*: плѣтъ (595a, 651a..., 6x), плѣти (651a, 679б, 680б), плѣтѣю (593б..., 3x), плѣтаскѣ (650a), вѣплѣщенѣа (607a) итд., такође и вѣплѣщѣа (606a) – 18x; тлѣ(ѣ)кѣованѣѣ (682б), тлѣкованѣѣ (681a); влѣхѣвы (591б); вѣздѣлѣ(в)ствѣѣтъ (650a); ѡплѣаѣютѣ (651б).

С обзиром на то да Венцловић *л'* (*л* са пајерком) користи много чешће него само *л*, скраћенице слѣѣ (593б, 648a), слѣѣца (593б, 606б), слѣѣчнѣозрѣчнѣаа (593б) вероватно треба разрешити као слѣ(ѣ)нѣѣ, слѣ(ѣ)нѣца итд.

4.11. Сугласници

4.11.1. Сугласник *j*

Писање гласа *j* у тесној је вези и делимично се поклапа с обележавањем вокала *и*. Главне потешкоће око писања овога гласа потичу отуда што ни у старословенском, а ни касније током српскословенског периода наше писмености, није било посебног знака за *j*, већ се одсуство те графеме надмешћавало постојећим графемама за артикулационо и акустично сродни глас *и* (Анђелковић 2008: 192). Због тога и у Венцловићевим рукописима влада велико шаренило и има доста недоследности у погледу обележавања гласа *j*, па није нимало једноставно обухватити и класификовати све случајеве који се јављају. Сам глас *j* обележава се код Венцловића словима ѣ, и, н, в, ѣ, док се групе *ja*, *je*, *ju* пишу помоћу одговарајућих лигатура ѣа, ѣѣ, ѣю.

1а) На почетку речи лигатура њ пише се свуда где је то очекивано: лич. зам. њ (600а, 608б, 611а..., 135х), њко (592а, 606б, 643б..., 60х), њкова (599а, 624а..., 6х), њрамъ (631б, 668б), њокати (673а, 677б) итд.

- Писање **я** у средини и на крају речи: **юати** (633а, 666б, 667а..., 12х), **выаше** (597а, 675а, 691а), **воіакє** (701б), **д(ѣ)воичко** (609б, 694б), **постати** (623а), **покіати** (660а), **поіаніє** (710б), **свакоіакє** (723б); **моіа** (599б, 609а, 618б..., 24х), **твоіа** (613а, 614а, 615б..., 19х), **краіа** (629а, 629б..., 8х), **потаіа** (721а), **никоіа** (625б); **вар'іакє** (606а), **зас'іа** (603а, 691б), **с'іаїна** (591а, 602б), **об'іава** (672б); **об'іаіа** (601б), **об'іавити** (619а), **подіарю** (707а), **коп'іа** (628б), **орж'іа** (628б), **одіако** (612а) итд. – укупно око 280х.
- За писање **я** уместо **и** у средини и на крају речи има много примера, највише – преко 90 % – иза вокала **и**: **архієреа** (642а, 690б), **сѣлаа** (654а), **зміа** (591б, 597б), **б(о)жіа** (601а, 604б, 608б..., 58х), **непріатеіи** (606а, 714а), **пріатеіице** (682а), **свдііиин** (639а), **чнвіа** (697а), **квіюн'ціа** (631б), **брїаѣв** (688б), **козцііана** (718а), **одбѣиан** (630а) итд. – 445х.

2б) Ако не рачунамо усамљени пример *цѣрквѣсь* (711б), група *ју* у средини и на крају речи увек се пише помоћу лигатуре *ю*, у преко 650 примера. То су уједно случајеви најстабилније и најдоследније употребе неке од трију лигатура: *лаюѣн* (664а), *плааѣю* (695б), *ваааюѣн* (721б), *каааю* (704а), *божѣю* (670б), *нѣюжѣ* (652а), *надѣюшѣн* (651б), *оушѣю* (684а), *пѣюѣн* (618б), *обадѣю* (642а), *покою* (654б), *ѡѡюѣн*

(619а), лнквю (604а), закрнлююѣн (636б), плую (706а); стварю (638б), м(н)л(о)стю (667б), подножю (709б), принморю (695а) итд.

3) Писање лигатуре κ показује највише недоследности и шароликости. Пише се где јој је место у свим позицијама, али се уместо ње пише и ϵ/ϵ .

3а) На почетку речи лигатура *к* пише се двоструко чешће него слово *є*, односно *є*: *к*стѣ (595а, 626б, 634б..., 23х), *к*данѣ (605а, 626б, 629а..., 21х), *к*зыкѣ (614а, 626а, 648а..., 11х), *к*днако (629б, 634а, 639б..., 10х), *к*ло (645а, 656б) итд. – 557х.

Често се пише тзв. широко *є*, чија је употреба готово у целини резервисана за почетак речи (има само петнаестак случајева писања у средини речи иза сугласника): *єврѣйскы* (689а), *єнсавета* (682б), *єдноѣ* (692б), *єсти* (611б) итд. – око 180х. Ретко се пише обично или уско *є*: *єтъ* (654а, 715а), *єнсавета* (597а, 684а), *єже* (688а), *єше* (652а) итд. – 23х.

3б) У средини и на крају речи лигатура ґ пише се неупоредиво ређе него ґ: ґҕд'но (598а, 604б, 611б..., 20х), ґаҕд'но (623а, 636а, 661а..., 7х), ґоґ (624б, 629а..., 6х), дїґеґе (623а, 642б..., 4х), м(а)рїґе (591а, 652б, 668б), ґаґзґе (624а, 676б), ґоґґвати (723а), ґмїґґвѣ (649а), ґерґїґе (702б), ґнґтроїґзґн'на (656б); ґоп'ґм[ъ] (597б, 697а), ґоп(ь)ґе (697а), ґоп'ґе (697а), ґопыґе (697а), ґорґжыґе (669б), ґодножыґе (718б), ґодґорыґе (681б), ґїґеднааґнґтн (688а), ґпрнґїґенааґґаґаґаґо (723а/723б) – 132х; ґнлааґетн (633а), ґостаґе (592б), ґосенґаґе (652а), ґоґлаґнаґаґмлаа (648а), ґарнґсеґе (689а), ґеґеґе (650а), ґнґфлґґеґе (624б), ґарнґґерґей (630а), ґраґїґеґмґ (721б), ґрїґе (653б), ґоґфрншкыґе (711б), ґсвоґеґоґе (700а), ґоґеґе (639б), ґґеґе (639а), ґоґлаґе (711а), ґмлаґнґоґе (687б) итд. – 1158х.

Као што се из наведених примера види, Венцловић је лигатуре писао доста произвољно и недоследно, што се нарочито односи на ђ и љ у позицији иза вокала. О томе сведоче примери мешања ђ и а, љ и ѓ чак и у оквиру једне исте речи или пак на врло малом растојању у суседним речима: *кл(а)годађђа* (651а), *влађђа* (652а), *стођђа* (652б), *б(о)жђа потађа* (721а), *свођа оръжђа* (714а), *б(о)гобођа ђђа* (656а, 674б), *м(а)рђа права собођђа* (675а) итд.

Ако за мешање *я* и *а* постоји макар извесно објашњење, то се за мешање *е* и *є* не би могло рећи, судећи бар по наредним примерима: *ѣсамъ* що *ѣсамъ* (670б), *быю* *ѣ* н *опетъ* *ѣ* таѣ (679а), да *ѣ* наагѣ н *затече* *ѣ* (691а), *моѣ* *ѣ* *арацъ* *гладакъ* н *товаръ* *мѣ* *ѣ* *сладакъ* (668б), *ѣгда* *сѣ* *рекла* *ѣ*си (658а), *Пръвоѣ* н *похвалъноѣ* (591а), *инѣдѣскоѣ* *шатаѣтъ* *се* *санъмнѣ* (648б) итд., сличних примера има доста.

4.11.1.2. Примера за писање слова *й* у Беседама има веома много, у просеку око пет-шест на свакој страни рукописа: *достойной* (612б), *синайской* (629б), *канагалнлейской* (717б), *найвншой* (726б); *нѣоѣзи* (597а, 600б, 602б..., 44х), *д(ѣ)воѣнка* (602б, 608а, 608б..., 33х), *тайна* (621б, 636б..., 4х), *наѣпаче* (606а, 625а, 646а..., 5х), *радѣѣте* (се) (637б, 654а, 662б..., 10х); *таѣ* (595б, 598б, 617б..., 75х), *твоѣ* (608б, 619б, 623б..., 23х), *доброѣ* (664а, 678а, 687а..., 5х), *бѣлаѣ* (620б, 623а), *славшаѣ* (607б, 646б), *нѣмоѣ* (617б) итд. – укупно око 1450х.

4.11.1.3. Писање *ј* помоћу слова *н*.

а) У око 70 примера у позицији иза вокала уместо *й* пише се обично *н*: *дѣвонкѣ* (710а), *вонскы* (646а), *вонскомъ* [ѣ] (713б), *араѣнскога* (624а), *лѣтѣргѣнска* (693б), *тѣбѣ* *платънѣвон* (654а), *оу* *голѣбѣскон* *слицы* (632а), *ѣ* *бѣзроднон* (645а), *горъкон* *пизъмн* (646а), *вѣ* *нѣнѣѣ* (647б, 650б), *нѣоѣзи* (615а), *тронномъ* (686а), *импер.* *нѣ* *вон* *се* (680а), *радѣн* *се* (592а, 606а, 606б..., 11х) итд.

Овакво писање је у већини случајева плод брзине и несмотрености, о чему говори то што се већина ових речи на другим местима и много чешће пише са *й*: према 11х *радѣн* *се* има 122х *радѣѣ* *се*, према *усамљеном* *нѣ* *вон* *се* има 31х *нѣ* *воѣ* *се*, према 2х *вонск-* има 10х *воѣск-* итд. Карактеристичан пример у том смислу представља синтагма *оу* *нашоѣ* *доброѣ* *вѣры*, где се у две суседне речи у потпуно истој позицији и у истом наставку једном пише *й*, други пут *н*.

б) Словом *н* обележава се још и група *ји*. Примере за *ји* иза вокала *и* већ смо навели: *к' м(а)рин*, *б(ог)ъ* *наѣнѣ*, по гласѣ *нѣаѣнѣ*, *б(о)жѣнѣ* и сл. – има их укупно око 90⁹⁵. Овде ћемо додати још понеки пример за *ји* иза осталих вокала. Од великог броја примера само је њих десетак за *ји* иза *а*, *є*, *ѣ*, сви су остали за *ји* иза *о*: *тааншѣ* (620а), *архѣренѣ* (639б), *нѣконѣ* (639а), *сконѣ* (650а), *стонѣ* (593а, 692б),

⁹⁵ Видети поглавље 4.10.3.1д.

боншъ (616б), монма (600а), твондн (675б), двонцы (695б), донлиця (605а) итд. — око 350х.

4.11.1.4. Испред вокала о (у писању ѿ, ретко ѻ) глас ј готово редовно обележава се словом і: іѡнъ (597б, 601а, 611а..., 171х), іѡшъ (592а, 597б, 609а..., 11х), своіѡм[ъ] (602б, 604б, 623а..., 24х), в[ѻ]жїіѡнъ (725б), потаіѡм[ъ] (599б, 653б); іѡвъ (660а), іѡанъ (600б, 671а..., 5х), іѡванъ (664а, 682а..., 4х), іѡсифъ (598б, 601а, 616а..., 19х), іѡрданъ (640а, 645а..., 4х), іѡакимѡва (606а) итд. – 373х.

4.11.1.5. На крају, и најређе, глас *j* обележава се помоћу слова *v*. Сви примери, њих десетак укупно, тичу се једне исте речи, личног имена *моѵсеѣ*: *моѵсеѣ* (605a, 629б, 694a), *моѵсеа* (629б, 694б), *моѵсеовы* (650б, 653б) итд. – 12х и једном са *ѳ*: *моѳсею* (677a). Иначе се ово име на једноме месту пише и са *н* уместо ижице: *моѳсеовымъ* (629б).⁹⁶

4.11.2. Сугласници љ и њ

Сугласнике љ и њ Венцловић обележава на више начина:

4.11.2.1. Испред вокала *a*, *e*, *y* пишу се лигатуре *ia*, *ię*, *iū*: *валля* (595б, 616б, 624а..., 28х), *зем'ля* (601б, 604а, 614а..., 16х), *оумнлѣто* (693б, 712а), *хнладъ* (596а), *с(вє)т(нтє)ля* (651б), *хваалѣше* (683а) итд. – око 320х; *г(о)с(под)ня* (615б, 647а, 656б..., 15х), *славшкння* (658а, 660б..., 4х), *створєня* (627а, 715б), *животиння* (626б, 627б), *покланіам[ъ]* (624а, 676а), *прошнѣя* (726б), *среднѣя* (709а), *ог'нѣя* (704б) итд. – око 240х; *желѣ* (611а, 613б), *саб'лѣ* (628б), *понайболю* (706б, 708б), *роб'лѣ* (591б), *изгуб'леню* (596а), *прїателѣ* (725б), *хвалєна* (615а), *уг'лєнъ* (707а) итд. – око 290х; *нємѣя* (598б, 601б, 605а..., 61х), *выш'нєга* (604б, 605б, 607б..., 16х), *славш'кннѣ* (660б, 662б..., 5х), *споминнѣ* (641а, 666а), *среднѣ* (709а), *детиннѣ* (643б, 682б), *знааннѣ* (683а, 687б..., 5х), *прогонєна* (621а), *лаш'нѣ* (630б) итд. – 885х; *людє* (591а, 619б, 629б..., 53х), *зем'лю* (602а, 627а, 628б..., 18х), *кр'вяю* (592б, 661б), *запалує* (716б), *любавъ* (592б, 707а), *прїателю* (708б), *лївополю* (706а), *бѣлює* (700б), *ключѣ* (693б), *прегінбелюѣи* (603б), *др'вяю* (629а) итд. – око 330х; *даню* (631а, 697а, 720а), *каменю* (629а, 651а), *паню* (617б), *сїмєоню* (650б), *споминню* (670а), *детинню* (683а), *пстыню* (712а), *сманює* (687б) итд. – 186х.

⁹⁶ Видети поглавље 4.9.1.1.

4.11.2.2. Испред вокала о сугласници љ и њ обележавају се са л, н: зѣм'лѡм[ъ] (632б, 697б, 702а), мѣжѡв'лѡм[ъ] (598а), бѡлѡй (641б), вок. јѣд. зѣм'лѡ (624б); зѣм'лѡдр'жцы (702а) итд. – 18х; нѡйѣзи (597а, 600б, 602б..., 44х), нѡмѣ (596а, 598б, 599а..., 17х), прѣк'нѡм[ъ] (629б, 630а), рѣбнѡм[ъ] (647а, 660а), жнѡтнѡм[ъ] (628б), дѡнѡй (660б), прѣнспѡднѡй (678б) итд. – 113х.

4.11.2.3. Групе љи, њи обележавају се на више начина:

а) Најчешће се пише лн, нн: зем'лн (627а, 627б, 628а..., 33х), плаш'лнвк (600б, 602б), пріате'лнц (682а), не'пріате'лн (606а, 714а), кр'алнц (711б), хал'нн (639б, 703а), треп'етлнклн (604б) итд. – преко 200х; кнн'г (598б, 617а..., 4х), кнн'ж'євннц (664а), нн'д (609а, 629а, 629б), нн'ховъ (700б), п'єстннн (712а), гнн'лостн (643б), гор'нн (647а), л'єннв'цн (677б) итд. – 110х.

б) Ако је иза љ, њ дуго и, онда се најчешће пише лн, нн: разлнш'лнваннє (601б), поздрав'лнваннє (692б), похвалнлнваннє (635а), оѡ[ѣ] халннна (661а), рнб'лнн (632б) итд. – око 40х; ш' нннє (597б, 606а, 618а..., 11х), манннѡ[ѣ] (700а), занннѣа (702б), нз'трѡнннваннѡ (721б), сѣравнннѡѡ (647а), комп. цр'ннн (699б) итд. – око 30х.

Понекад се дуго *и* иза *љ*, *њ* обележава на други начин, писањем *ѣн*, ређе *ѣн*: *манѣнцѣ* (705б), 3. л. јед. през. *смаанѣн* (660а), *донѣн* *о*дпаднцѣ (700а), *прѣашнѣн* *о*тааца (620б); *бо*лѣѣ (686б, 699а), *манѣѣ* агг(ѣ)лн (700а), *горнѣѣ* агг(ѣ)л'сцѣ чнновѣ (604а) итд. — око 25х.

в) Группе *ъи, љи* пишу се и као лѣ, нѣ: колѣ (647а, 699б, ..., 5х); нѣма (619б, 626б, 630а..., 16х), вѣнѣца (711б), кинѣ (629б), нѣвы (664а), 3. л. јед. през. нѣха (596б), променѣката (611а), стаанѣла (618а) итд. — око 50х.⁹⁷

4.11.2.4. У средини речи испред сугласника у вредности љ, њ пише се најчешће л, н с пајерком (л', н'): вол'ности (704б), довол'но (659а), драговол'но (604б), земл'наа (606б), неприяте'лска (701а), жел'но (609а), оу'ч(н)т(е)л'скаа (651б); дѣтнн'ства (616б, 720а), дѣтнн'ско (601б), ман'шіе (650б), жан'ца (640а) итд. — око 70х.

У неким случајевима испред сугласника се пише чисто л (ретко н) које има вредност љ: болма (707а), поболма (643а) – поред: бол'ма 4х, побол'ма 2х, пољнтелнаа

⁹⁷ Видети поглавље 4.9.1.2.

(591a), драговољност[ъ] (656б), невољноћ (722б), полскоћ (636a), босінаковом[ъ] (605б); сиротински (720a) итд. – око 15х.

Само једном налазимо писање л + танко јер: бољма (635a).

4.11.2.5. На крају речи љ, њ обележавају се скоро увек помоћу љ, њ: мѣчнтель (591б), оудінь (612a, 622б, 647a..., 7х), ш'кааљ (628a), сп(а)снтель (641б, 659a..., 4х), створнтель (665a), храннтель (687a), нсранљ (690a), оугаљ (707a); огањ (594б, 602a, 630б..., 6х) итд. – око 40х.

4.11.3. Сугласници *ћ* и *ђ*

Сугласнике *ћ* и *ђ* Венцловић обележава на више начина. Најчешће их пише двома варијантама старог слова ђерв (ѣ). Оба Венцловићева слова имају у основи исто стабло, десни лук и пречкицу (ѣ), али на врху стабла једно слово има с леве стране репић с врхом повијеним нагоре и тада има вредност *ћ* (код нас слово ѣ), док друго слово има на врху стабла с леве стране репић са врхом лучно повијеним на доле и тада има вредност *ђ* (код нас слово ѣ)⁹⁸. Иста два слова у истој гласовној вредности налазимо и у другим Венцловићевим рукописима (Анђелковић 2008: 187), док се у неким његовим делима слова за *ћ* и *ђ* такође разликују, али на други начин (Јовановић 1911: 136). У сваком случају, Венцловић је својим морфолошким разликовањем слова *ћ* и *ђ* много година пре Вука учинио озбиљан покушај да реши један од најделикатнијих проблема српске азбуке и правописа (Младеновић 1967: 113).

4.11.3.1. Поменутиим словима ѣ и ѣ обележавају се сугласници *ћ* и *ђ* у домаћим и страним речима, у различитим положајима: испред вокала, у средини речи испред сугласника, на крају речи.

а) За слово ѣ у вредности *ћ* има близу хиљаду примера. Глас *ћ* се искључиво на овај начин обележава:

- испред вокала *и* (писано и, ин, ї, ы): говорѣћн (609б, 656a, 665б..., 27х), мољѣћн (661a, 693б, 710б..., 12х), др'жећн (615a, 622б..., 9х), хвалѣћї (605a); доћн (609a,

⁹⁸ У недостатку бољег решења за писање сугласника *ћ* користићемо мало слово ѣ, а за писање сугласника *ђ* велико слово ѣ.

- испред вокала о: браѡо (591а, 593б, 595а..., 21х), ноѡомъ (629а..., 4х), чнстоѡомъ (708б), горѡкоѡ (645а); такође у турцизмима: наам'кор'ства (627б), наам'корцеѡмъ (725а), нааѡорацъ (687б) итд;
- испред сугласника обично се пише ѣ с пајерком: ѡсеѣ'лнкы (626б), смѡѣ'ня (724а), преѣ'ня (604а), помѡѣ'ница (627а), вѣѣ'ма (612б) итд. – 17х; али има и чисто ѣ: преѣ'ниѡм[ъ] (627б..., 4х), неѡѣ'ноѡ (626а), хнѣ'ниѡм[ъ] (661а) итд;
- на крају речи најчешће се иза ѣ пише дебело јер, које у том положају није имало никакву гласовну вредност: вѣѣ' (696а, 597а, 598а..., 64х), помѡѣ' (671а, 671б..., 9х), свпроѣ' (635б, 637б..., 9х) итд. – 92х; ретко с пајерком: помѡѣ' (675б, 712б), ѡеговнѣ' (618а).

Група *ђи*, поред наведених примера лѣѣ, ѣны и сл. пише се на још један начин, као г҃: т҃г҃ѣнь (620а), г(о)сп(о)г҃ѣ (694а), по л҃г҃ѣ (706б).

4.11.3.2. Други, ређи начин писања *ħ* и *ĥ* јесте помоћу комбинација к, г + лигатуре љ, њ, ју. Јасно је да се овако пишу групе *ħа, ĥе, ĥу, ħа, ħе, ħу*. Међутим, треба

нагласити да је то само њихов најчешћи, али не и једини начин обележавања, пошто се поменуте групе пишу и помоћу слова „ђерв“ (ђ и ѓ) и непрејотованих слова а, е, ѓ. Квантитативни однос између првог и другог начина писања за свих шест група укупно износи 616 према 433, али овај однос од једне до друге групе варира, као што приказују следећи примери:

- група *ђа*: враќа (664б), оуќќаа (685а), хр(н)сќаа (657б), г(о)с(по)днќаа (668б) итд. – 9х; са друге стране: плаќа (719а..., 4х), среќа (620б, 643а, 655б), свќќа (592б, 647а) итд. – 66х;
- група *ђе*: кќ (595б, 613а, 615б..., 149х), кќшъ (593а, 613б, 620б..., 31х), хокќ (608а, 611а, 613а..., 12х), некќ (621а, 624б..., 7х), векќга (593а), домакќ[ъ] (705б), накќкњ (627а), цвќќ (645а) итд. – 284х; са друге стране: хоќ (595б, 612а, 624а..., 48х), ќ (597а, 602б, 614а..., 46х), неќ (597б, 602б..., 10х), воќ (592б, 627б..., 9х), ќешъ (607б, 656а..., 8х), квќ (599а, 616а..., 7х), цвќќ (624б), поврќ (645а), трќќ (657б, 688б), к'ќерќ (708б) итд. – 202х;

Срећу се и четири примера с врло неуобичајеном комбинацијом ѓ+ќ: ќќ (612а, 619б, 656а), теквќќ[ъ] (645а).

- група *ђу*: попеќати кју (615а), квкју (614б), палќкју (674б), пинќу (678а) итд. – 14х; са друге стране: среќв (613а, 656а, 662б..., 16х), ѓв (592а, 619а, 619б..., 15х), квќв (618а, 620б..., 6х), плаќв (686а, 698б..., 6х), хоќв (599б..., 5х), браќв (628б..., 4х), помоќв (636б..., 4х), ѓвдъ (612б..., 4х), радосќв (666а, 679а), соксреќв (717б), др'квќв (697б) итд. – 122х;
- група *ђа*: провинќианќ (614а, 633а, 722а), провинќиати (655а, 686а), провинќиана (633а, 633б), рааѓа (591б, 628а), чвѓашќ (681б, 692а), роѓаќа (618б), сѓѓашќ (601а), хогѓашќ (616а), г(о)сп(о)ѓа (695б), ер'ѓаа (687б), ер'ѓаво (686а), ѓаци (704а) итд. – 44х; са друге стране: г(о)спођа (636б), крађа (618б, 628б), ер'ђавв (661б), раађати (667б), провинђати (720б), хођашќ (598а) итд.; ѓаво (595б, 598а, 617а..., 7х), ѓавола (703а), ѓаволв (636б), ѓавол'ска (631а), ѓавол'башќ (655а), ѓааќа (714а), ѓаќа (714б) – 30х.
- група *ђе*: доѓќ (597а, 598а, 603а..., 27х), вњќњо (598а, 602а..., 14х), такоѓеръ (604б, 605б, 630а..., 13х), нзлаѓќ (601б, 602б..., 10х), нааѓќ (637а, 657б..., 9х), роѓкњю (599а, 611а..., 9х), проѓќ (602а, 615а..., 6х), несвњќњо (591а, 626а..., 5х)

– група *жу*: *мегю* (604б, 605а, 615а..., 40х), *г(о)сп(о)гю* (705б), *досагюе* (702а), *заслагюю* (633б), *нз'мегю* (707а), *посагюе* (689а), *пробѣгюю* (707а), *съзнгюе* (673а) итд; са друге стране: *гютсрѣм'ско* (640б), *мнн'гюшѣ* (661б) – 54х; *г(о)сп(о)ѣх* (705б), *подмлаѣе* (602а) – 2х.

Избор начина писања група *ћа, ће, ћу, ђа, ђе, ђу* у целини носи печат случајности и несистематичности. Једина мала правилност која се међу стотинама примера може запазити састоји се у томе да се у писању неких појединачних речи, односно основа предност даје једном или другом начину обележавања. Тако на пример именице *срећа* и *ћако* пишу се увек са *ћ*, односно *ћ*, никада другачије (*среџа*, *среџь* 19х; *ћако*, *ћакола*, *ћаколаь* и сл. 19х). С друге стране, реч *такогѣръ* и основа *вигѣн-* пишу се искључиво са *-гѣ-*, ниједном са *ћ* (*такогѣръ* 13х; *вигѣнъ*, *вигѣна*, *вигѣно* и сл. 24х). И то је готово све што се тиче неке правилности. Иначе, нису ретки случајеви да се једна иста реч или основа на веома блиском растојању пише час на један час на други начин: *те кѣ* родити *с(ы)на* и *имѣ ље* мѣ се нареѣи (622а), *єво љешъ* зачѣти оу себѣ *те с(ы)на љешъ* имати (656а), *ч(о)вѣкъ ље* ѡт[ъ] *и(ср)наиѡ* оустати *те кѣ* погвѣити *молаавъске кн(є)зове* (624а), *пр[а]в[є]дны ѡснѣѣ* своѣ *домѣ нѣаагѣ* д(ѣ)воѣка *м(а)рѣа* (616а), да *мѣ нѣѣѣ* тако под[ъ] *нишо ѡставити хѡкѣ* з *доброу наглѣдати* (620а) итд.

У старословенским ћирилским споменицима слово *з* употребљавало се искључиво као бројни знак за 6, док је одговарајуће глагољско слово имало гласовну вредност *dz*. Слово *з* и на српском терену до XV века користило се по правилу само за обележавање бројне вредности, при чему се писало као обрнуто латинично слово *s* (*z*). У XIV веку ово слово почиње да се пише као латинично *s* (*s*), а поред бројне добија и гласовну вредност сугласника *з* (Ђорђевић 1990: 113).

114

српскословенског, односно црквенословенског језика. Да је ово слово изговарао исто као з – сведоче примери њиховог узајамног мешања: поред уобичајеног злат-/злаат- има двапут злаат-, поред честог зл- има трипут зл- (Јовановић 1911: 135).

Ова графема јавља се у *Беседама* укупно 160 пута у свега седам корена, у групама зв, зл и зм, и то увек у иницијалном положају.

Корен звѣзда-: звѣзда (636б), звѣздах (591б), ном. мн. звѣздае 2х (715а), звѣздамн (672а); звѣзд'ницѣ [ъ] (711б); звѣздочатааца (711а).

Групу зв на почетку речи налазимо и у корену звѣр-: звѣраадъ (627б), звѣр'ски (689б), звѣр'нѣ се (723б), 3. л. мн. звѣре (се) (725а).

Највише примера за графему з, око две трећине од укупног броја, налазимо за речи са основом зл-: зло (593а, 602б, 608б итд, 18х), зла (616б, 628б...), злх (625б, 628а...), зломъ (599б, 621а...); злога (654б), злнмъ (724б), зле (593б), злн (704б); злоба (592б...), злннѣ (630б...), злнѣ (706а), позлнбнѣ (687б), злнбнѣ (725а); злнѣста (621а...), злнѣворъ (602б...), злнѣст'ннѣ (703б...), злнѣтнѣ (722б...), злнѣбннѣ (620а...), злнѣтннѣ [ъ] (603а), злнѣтнѣ (726б), злнѣм'лѣ (699б), злнѣст'ство (628б), злнѣннѣ (630б).

Корен зл- само у три примера не пише се са словом з него са з: злнѣннѣмъ (596б/597а), злн глнх (598а), злнмъ [ъ] (708а).

Именицу средњег рода *злато* налазимо трипут написану са словом з: злаато (624а, 650б), злаата (624а). Карактеристично је, међутим, да у писању ове речи, као и њених изведеница и сложеница, ипак убедљиво преовлађује писање слова з: злато (648б), злаатх (629а), злаатанъ (605а), пазлаатѣ (661а), позлаѣннѣ (663а), златовстаго (591а), златоноснѣ (607а) итд.

Мимо свих наведених примера налазимо на једноме месту слово з с титлом употребљено у вредности броја шест: прологъ по ѿй пѣснѣ на оутр'нн (691б).

позајмљеница из других језика: форма (708б..., 10х), офније (689а, 711а), фирмацион'товым[ъ] (716а).

4.11.7. Сугласник х

У језику Венцловићевих *Беседа* глас х, бар што се писања тиче, срећемо у различитим положајима и различитим категоријама речи, али има и примера за губљење и замену другим гласовима, као и за х без етимолошког покрића.

4.11.7.1. Чување х

а) У корену српских речи пише се х у близу 700 примера. Наводимо неке најучесталије: д(с)хъ (595а..., 56х), дхховы (703б), д(с)хов'но (603б..., 4х), д(с)ховником[ъ] (712б), под(с)хов'но (721а), дххати (722а), дхх'нх (664а), въздх[ъ] (632б); ходъ (630а), ходити (624а..., 3х), ходаць (692а), ходатайством[ъ] (686б), въхода (594б, 651а), въсходецы (650а), доходъ (596б), нездаходно (614б), нсход[ъ] (693б), мнмоходаць (620а), находити (691а, 699б), похождение (598а, 668а), преходеѣн (633а), принход[ъ] (636а), проходливо (673б), разходна (593а), синходъ (635а), входа (620а); хоѣх (599б..., 5х), хоѣшъ (610б, 6х), хоѣе (595б..., 48х), оухоѣе (694б), хотїω (655а), въсхотѣла (669а), хотенїа (651а); грѣх[ъ] (599б..., 12х), грѣхови (703б), грѣхота (724б), грѣхов'нью (594а); страхъ (667а..., 3х), страха (591а..., 6х), страховнта (601а); вр'ха (660а), вр'хомъ (701б), свр'хъ (642б..., 14х), свр'ха (655б), вр'хнм[ъ] (718б); храанх (611б..., 3х), храанити (617б), хранитель (687а), храніеннцомъ (655а), ѡтхрааніено (599б), прехраны (629б), съхрааны (651а), тѣѡхраніеннцѣ (686б); хѣбавъ (603а..., 4х), хѣбако (599б..., 8х), хѣбавїе (604а), хѣбавнїе (622а); хѣдъ (627а), хѣдо (647а, 658а), хѣднѣ (620а, 673б), хѣднїнкъ (599б); ннховъ (700б), ннхова (700а), ннхово (698а), нїхова (677а), нїхово (628б, 722б); свха (602а..., 4х), свхѣ (629б..., 3х), свхы (644б, 645а), свхлаго (648а), свхой (642б); тр'бѣх[ъ] (671б), тр'бѣхѣ (618б..., 10х) итд.

Нешто издвојен случај представља група хѣ у корену *хвал*-. У нашим народним говорима она врло често прелази у *ѣ* (фала, фалити), ређе у *ѡ* (вала, валити). У *Беседама*, међутим, овај се корен чува у свом изворном облику без иједног изузетка: хвалити (611а..., 7х), хвала (622б..., 3х), хвалеѣн (593б, 670а), хваалаѣше (683а), хвааліенъ (669а), хвалїѡцеѣъ (712а), въсхвалет[ъ] (681а), захвали

(725а), похвала (651б, 671б), похваалн (661б), похвалнѣаніе (635а), похваал'ное (591а), прѣхваліенъ (654б), оуспхвалнѣо (709б) итд. – укупно 68х.⁹⁹

б) У страним речима има око 470 примера за писање х:

- у грцизмима (око 415х): х(рнсто)с(ъ) (605б..., 40х), хр(н)стїанн (595а..., 14х), х(рн)с(то)въ (599а..., 6х), хр(н)стїан'ство (599а), хр(н)стїан'скыи (699б), хр(н)столюбіе (711а), хр(н)стонѣннтаа (649б); ар'хагг(е)лъ (595б..., 27х), ар'хагг(е)лн (698б), архагг(е)л'скы (701б; хоро (698б..., 3х), хора (657а..., 12х), хорѣ (698б..., 16х; захарїа (597а..., 5х), захары (600б, 701б), захариннъ (681а), захаринна (618б, 681а); хєрѣвїмн (593б..., 5х), хєрѣвїмѣв(ъ) (647б, 660а), хєрѣвїмѣа (667а), хєрѣвїмское (607а), хєрѣвнскога (593а); ар'хїереї (609б, 639а), архїерею (597б), архїереице (639б) итд.
- у турцизмима: хнсе (621а..., 6х), хесапъ (634а, 635а), хесапа (625б), прохесапнтн (635а), хесапѣнѣо (633б), хабаръ (664б), хабра (701а), хабароносн(ъ) (692а), заах'метъ (637а), заах'мета (633а), сахата (630а), сахатно (717б), спахїе (702а, 725б), наахїамн (702а), мѣх'мелат'лѣкъ (596б), хнть (617а) итд.
- у позајмљеници из мађарског: хар'цъ (699б).¹⁰⁰

в) У падешким наставцима, као и наставцима за аорист и имперфекат налазимо х:

- у локативу множине именица: въ грѣсѣх[ъ] рожден'ниих[ъ] (680а); на хєрѣвїмѣх[ъ] (610а); въ жєнах[ъ] (639а..., 7х); на горах[ъ] (693б, 709б); въ рнзах[ъ] (663а); по крнхон'скыхъ стенах[ъ] (650б); на н(е)б(е)сѣх(ъ) (720б), на нѣб[ес]ѣх[ъ] (719а), на н(е)б(е)сѣхъ (710а), на н(е)б(е)сѣх(ъ) (650б); прн нсходнщнх[ъ] (649а) итд.

Сви наведени облици срећу се у деловима текста који су под непосредним утицајем црквенословенског предлошка.

⁹⁹ Уп. Анђелковић, Маја, *Проповеди на Дан Христовог рођења у преводу и преради Гаврила Стефановића Венцловића*, докторска дисертација, Филолошки факултет Универзитета у Београду, Београд 2008.

¹⁰⁰ Именицу *харац* у значењу „бој, битка“ Скок наводи као „*madžarski vojnički termin harc < njem. harze 'Streit'...*“ (Skok 1971–1973: 655).

- у генитиву, акузативу и локативу множине: ген. мн: нѣх[ъ] (610а,... 5х), прѣ нѣхъ (620б), въ градѣ нѣхъ (652а), око нѣх[ъ] (598а); мѣх[ъ] (658а), нашѣх[ъ] (650б, 675б); сѣх[ъ] (606а), сѣхъ (652а); вѣсѣх[ъ] (648а..., 4х), вѣсѣх[ъ] радѣ (607а), вѣсѣх[ъ] (594б..., 3х), свѣхъ с(вѣ)тыхъ (686б), ѿт[ъ] мѣх[ъ] с(вѣ)тыхъ (591а), вѣсѣх[ъ] с(вѣ)тихъ (708а); нз мѣтвѣх[ъ] (637б, 640б), бл(а)гѣх[ъ] (594б), в(о)ж(а)ставѣх[ъ] (650а), в(о)жѣх[ъ] (724а), ѿд[ъ] вѣшѣх[ъ] (660б), ѿд[ъ] вѣрѣх[ъ] (621а), земѣх[ъ] (595а), ѿт[ъ] мѣх[ъ] (591а), мѣх[ъ] (649а), н(ѣ)в(ѣ)сѣх[ъ] (595а), н(ѣ)в(ѣ)сѣх[ъ] (652а), плѣтѣх[ъ] (679б), плѣтѣх[ъ] (649а), развѣх[ъ] (659а), свѣх[ъ] (652б), хѣх[ъ] (721а), чл(ѣ)тѣх[ъ] (663б); ак. мн: на нѣх[ъ] (619б, 628а, 664а..., 6х), за нѣхъ (706б), поглаждѣх[ъ] (703б); за вѣсѣх[ъ] (607а); на насъ грѣхѣх[ъ] (693б), насъ ѿбогѣх[ъ] достѣх[ъ] сѣх[ъ] (595а), зачѣх[ъ] (680а), рождѣх[ъ] (680а); лок. мн: на горах[ъ] мѣх[ъ] (693б), на горах[ъ] мѣх[ъ] (709б), въ с(вѣ)тыхъ (591а), по мѣх[ъ] стѣх[ъ] (650б).
- у 1. л. јед. аориста и у 3. л. мн. имперфекта: 1. л. јед. аор: вѣх[ъ] (693б, 709б), прѣх[ъ] (592а, 619а), вѣх[ъ] (619а, 647а), сѣх[ъ] (608б, 619а), ѿх[ъ] (620а), нзѣх[ъ] (620а), вѣх[ъ] (620б), вѣх[ъ] (620б), зачѣх[ъ] (620б), ѿх[ъ] (622б), чѣх[ъ] (622б); 3. л. мн. импф.: вѣх[ъ] (658а, 698а..., 5х), дрѣх[ъ] (689а), свѣх[ъ] (629а), мѣх[ъ] (697а), ношѣх[ъ] (689а), чѣх[ъ] (630а), чѣх[ъ] (634а) итд.

4.11.7.2. Губљење х

а) За губљење, односно неписање х у корену речи нема много примера: лѣба (617б), ѿ лѣба (616а), лѣбацъ (636а), поред хлѣба (607а, 677б, 678а), хлѣба (673а); трѣба (616а, 665а), поред трѣба- 11х.

У прилогу *одмах* имамо истовремено упрошћавање групе *дм* и губљење *х*: ѿмѣ (618а, 635а), ѿмѣ (601б) – ово је црта која Венцловићев језик зближава са сремским говорима (Ивић 1997: 17).

б) У генитиву множине глас *х* се чешће изоставља него што се обележава (преко стотину примера): нехѣ нѣстѣх[ъ] (673б), ѿно нѣ бѣло (629б); ѿт[ъ] мѣх[ъ] вѣх[ъ] (608а), тѣх[ъ] мѣх[ъ] (608а), ѿд[ъ] нашѣх[ъ] прѣх[ъ] ѿх[ъ] (620б), нз вѣх[ъ] вѣх[ъ] ѿх[ъ]

Ова црта подудара се са сремским говорима који би могли бити у основици Венцловићевог језика (Ивић 1997: 17), а налазимо је и у другим његовим делима (Албијанић 1987: 173), (Анђелковић 2008: 180–181).

4.11.7.5. Сугласник *х* без етимолошког покрића

Венцловићев језик није лишен случајева у којима се појављује *х* које нема етимолошког покрића: *халава* (704б), *пахоры*, *пахор'скы* (695б) итд.

Посебан случај представља турцизам арапског порекла *фајда*, *фајдисати* (Škaljić 1966: 276), који Венцловић увек пише са групом *хв* уместо *ф*: *хвајдх* (611а..., 5х), *хвајда* (690б), *хвајде* (609б), *хвајднше* (639а..., 4х), *хвајдсати* (666а) итд.

Као општи закључак о употреби слова и гласа *х* у Венцловићевим *Беседама* могло би се рећи следеће: тамо где му је место а где га није писао, Венцловић свакако није ни изговарао *х*. Тамо где га је писао по свој прилици га није свуда изговарао. У којој је тачно мери употреба *х* одраз његовог стварног изговора, а у којој мери је то дуг писарској традицији – не може се поуздано рећи (Јовановић 1911: 173). Оно што из грађе пада у очи то је нарочито велика несразмера између броја примера у којима се *х*, бар што се писања тиче, чува у корену речи (преко 1200х) и броја одговарајућих примера у којима је *х* изостављено (свега десетак). Узроке овој појави треба тражити пре свега у јакој ортографској традицији и утицају предлогака којима се Венцловић служио (српскословенски, рускословенски, руски), поготово ако се зна да је у његово време процес губљења *х* (и његове делимичне замене) у многим штокавским говорима био већ далеко одмакао (Ивић 1985: 34).

5. Преводилачки поступак

Током досадашњег излагања више пута смо се осврнули на констатацију да би за детаљнију стилско-језичку анализу Венцловићевих прерада, као и за даље проучавање његовог дела, било потребно одвојити оно што је у његовом раду изворно од онога што представља превод, прераду или парафразу познатих и непознатих изворних дела.

У овом делу нашег рада покушали смо да начинимо још један корак на том путу, посматрајући начин на који се Венцловић односио према предлошцима, као и у којој мери се одважавао да и сам проговори кроз беседе које је преводио.

Приликом анализе Венцловићевог преводилачког поступка усредсредили смо се на девет од укупно тринаест беседа: једно слово Јована Дамаскина,¹⁰¹ пет слова Лазара Барановича из *Труби словес проповедних*,¹⁰² два слова Јоаникија Галатовског¹⁰³ из књиге *Кључ разуменија*¹⁰⁴ и једну беседу из *Учительног јеванђеља*.¹⁰⁵ Слова која смо проучавали налазе се на 170 од укупно 274 стране на којима су записане Венцловићеве беседе на Благовести.

¹⁰¹ Венцловић наводи: Слово третје· на бл(а)говѣщеніе пр(е)с(вє)тыє в(огородн)це· пр[е]п[о]д[о]б'наго о(т')ца нашего юван'на нз дамаска града (603б–624б).

¹⁰² Венцловић наводи: Слово петое здѣ· нз' трѣбе· а҃· на бл(а)говѣщеніе прес(вє)тыє вл[а]д[ы]ч[и]н[и]це нашеє в(огородн)це н пр(н)сход(ѣ)вы м(а)рїе (652б–681а).

¹⁰³ У литератури постоје различита уверења о језику којим је писан *Кључ разуменија*. Неки аутори наводе да је у питању полско-руски, други украјински, трећи да је он близак народном малоруском језику. На основу наше грађе рекли бисмо да се ради о руско-украјинском језику богатом полонизмима. Желели бисмо да изразимо захвалност мр Миленку Панићу на помоћи при рашчитавању појединих делова текста Јоаникија Галатовског.

¹⁰⁴ Венцловић наводи: повчєніа лѣтѣр҃гнѣска· нз кључа кнѣге рѣс'кє· сказѣнванѣ· слово зде· а҃· пр'вое· На бл(а)говѣщеніе прес(вє)тѣй, в(огородн)цы (693б–720б).

¹⁰⁵ Венцловић наводи: Слово· г҃· нз повчєніа· на бл(а)говѣщеніе· прес(вє)тїе н пр(н)сход(ѣ)вы вл[а]д[ы]ч[и]н[и]це нашеє в(огородн)це (720б–727а).

За беседу Јована Дамаскина одлучили смо се јер је она до данас више пута привлачила пажњу истраживача који су се бавили Венцловићевим радом.¹⁰⁶ Нисмо имали приступ предлошку за који бисмо поуздано веровали да га је Венцловић могао користити. Поређење смо радили према беседи која се приписује Јовану Дамаскину, записаној у *Поменику водичничком*,¹⁰⁷ при чему смо поједина нејасна или нечитка места проверавали у текстолошки скоро идентичној беседи која се налази у једном Панегирику из XVI века.¹⁰⁸ Оба рукописа су српскословенске редакције, иако верујемо да је предлогак који је Венцловић имао пред собом био рускословенски, као и већина предлогака које је користио.

Беседу *Из Поученија*, како је назива Венцловић, одабрали смо након што смо у каталогу Библиотеке Епархије будимске учили рукопис *Учитељно јеванђеље*,¹⁰⁹ рускословенске редакције, за који верујемо да је могао бити извор из којег је Гаврило пренео ову беседу. Судећи по запису, рукопис се налазио у Ђуру у исто време када је у том граду боравио Гаврил. Анализу Венцловићеве беседе радили смо према поменутом рукопису.

Беседе Лазара Барановича и Јоаникија Гаљатовског које је Венцловић, како и сам наводи, пренео из штампаних зборника *Кључ разуменија*¹¹⁰ и *Труби словес*,¹¹¹ анализирали смо према овим зборницима.¹¹² При избору беседа водили

¹⁰⁶ Дамаскиновој беседи у Венцловићевој преради пажњу су посветили, између осталих и Г. Витковић, „О књижевном раду јеромонаха Гаврила Стефановића“, *Гласник Српског ученог друштва*, Београд 1872, Ђ. Трифуновић, *Српска књижевност у књижевној критици – стара српска књижевност I*, Београд 1972, М. Павић, *Гаврил Стефановић Венцловић*, Београд 1972, Ч. Миловановић, „О изворима и књижевном поступку Гаврила Стефановића Венцловића“, *Зборник Матрице српске за књижевност и језик*, књ. 29, св. 1, Нови Сад 1981, 27–42 и Т. Јовановић, *Стара српска књижевност. Хрестоматија*. Београд – Крагујевац 2000, 250–255.

¹⁰⁷ Зборник се налази у Архиву САНУ, под р. бр. 32. Исписан је српскословенском редакцијом и сматра се да је настао крајем XV или почетком XVI века (Стојановић 1901: 209–210).

¹⁰⁸ Рукопис припада збирци рукописа Универзитетске библиотеке „Светозар Марковић“ у Београду, р.бр. 1.

¹⁰⁹ Сигнатура ЂУР1 у Н. Синдик и др, *Опис рукописа и старих штампаних књига Библиотеке Српске православне епархије будимске у Сентандреји*, Београд – Нови Сад, 1991, стр. 137.

¹¹⁰ Гаљатовский, Иоанникий, *Ключ разумения с[вя]щенником законным и свецким належачый*, Друкарня Києво-Печерської Лаври, Київ 1659, <http://www.rare.univ.kiev.ua/ukr/showbook/showbook.php3?0166662>.

¹¹¹ Баранович, Лазар, *Трубы на дни нарочитыя*, Друкарня Києво-Печерської лаври, Київ 1674, http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_ir/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=ELIB&P21DBN=ELIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P.

смо се мишљу да су штампани зборници, у недостатку поузданог директног предлошка, погоднији за анализу Венцловићевог преводачког рада, јер нису били подложни изменама у мери у којој су то биле рукописне књиге. Осим тога, у литератури је већ примећено да је Венцловић често и радо преносио текстове Барановича и Гаљатовског и да је према њима гајио посебно поштовање.¹¹²

Поређењем са наведеним предлошцима настојали смо да раздвојимо дословно пренесени текст од оног који представља Венцловићеву прераду. У анализираним беседама препознали смо неколико врста Гаврилових интервенција: допуне које немају паралелу у предлошку, затим слободније парафразе изворног текста, превођење лексема из оригинала речима другачијег облика, истог или блиског значења и преношење сегмената на српскословенском.

У текстовима *Беседа* које дајемо у прилогу овом раду, као и у примерима који следе, ове интервенције графички су приказане на следећи начин: једноструком линијом подвучена су Венцловићева уметања; двоструком линијом подвучено је превођење синонимима; таласастом линијом обележени су слободнији преводи и парафразе; испрекиданом линијом означени су делови текста које је Венцловић пренео на црквенословенском; верно преведени делови текста нису подвучени. Места у примерима на која смо желели посебно да укажемо, осенчена су сивом бојом.

Примере наводимо тако што прво дајемо цитат из предлошка, а затим Венцловићев превод. Предлошци су означени на следећи начин: Д – беседа Јована Дамаскина, Б – беседе Лазара Барановича из *Труби словес*, Г – беседе Јоаникија Гаљатовског из *Кључа разуменија* и П – поученија, тј. беседе из *Учитељног јеванђеља*. Венцловићев превод је означен са В.

Пошто смо на овај начин упоредили Венцловићеве *Беседе* са наведеним предлошцима, покушали смо да сагледамо најкарактеристичније одлике његовог

¹¹² Имали смо у виду да постоји више издања ових зборника. *Труби словес* је штампан 1674. и 1679. године, а *Кључ разуменија* 1659, 1660, 1663 и 1665. године.

¹¹³ Видети нпр: Ч. Миловановић, „О изворима и књижевном поступку Гаврила Стефановића Венцловића, II“, *Зборник Матице српске за књижевност и језик*, књ. 30, св. 1, Нови Сад: Матица српска, 1982, 5 и М. Павић, *Гаврил Стефановић Венцловић*, Београд, 1972, 133–134.

преводиачког поступка. Надовезујући се на досадашње анализе Гаврилових превода,¹¹⁴ посматрали смо неколико основних праваца у којима тече његов рад на адаптацији текста.

Попут ранијих истраживача, и ми смо као најчешћу и најкарактеристичнију особину препознали различите начине на које Гаврил допуњава изворни текст. Даље, показало се да приликом преношења Гаврил повремено, иако ређе, изоставља одређене делове предлошка.

Затим, посматрали смо како Венцловић приступа превођењу изворног текста. Највећи део предлошка он верно преводи на народни језик. У сразмерно малом броју реченица дословно преузима појединачне црквенословенске речи из предлошка. Значајно је већи број примера у којима је очевидно његово настојање да избором што различитијих изражајних средстава на народном језику измени, оживи и приближи текст слушаоцу.

Венцловићеву креативност при превођењу илуструју и примери мање или више синонимичних низова, у којима поједини изрази варирају према истој речи у предлошку.

Као што је установљено у литератури, једна од најважнијих одлика Венцловићевог књижевног рада уопште је напор на превођењу цитата из Светог писма. Један број тих цитата припада и православној химнографији.

Важно је поменути да је, поред тога што је смело и вредно преносио на народни језик, Венцловић поједине краће или дуже делове текста остављао на црквенословенском, најчешће само мењајући редакцију. Није ретка појава мешања српскословенског и народног језика, понекад чак и у оквиру исте реченице.

¹¹⁴ Видети нпр: В. Јовановић, „О језику Гаврила Стефановића Венцловића“, *Српски дијалектолошки зборник*, књ. 2, Београд, 1911, 105–306; Ч. Миловановић, „О изворима и књижевном поступку Гаврила Стефановића Венцловића“, *Зборник Матице српске за књижевност и језик*, књ. 29, Нови Сад: Матица српска, 1981; Д. Стефановић, „О неким језичко-стилским особинама Венцловићевих списа о Светој Петки“, *Рачански зборник* 7, Бајина Башта, 2002, 49–60.

5.1. Венцловићева проширења приликом превођења

Начин на који Венцловић уноси допуне у текст који преводи до сада је већ разматран у литератури.¹¹⁵ Још је Владан С. Јовановић, почетком XX века, на примеру Венцловићеве верзије Барановичевог *Мача духовног*, показао да на 94 реда оригинала долазе 164 Венцловићева реда. То значи да су Венцловићеве парафразе, додаци, умети и поуке износили више од трећине изворног текста. У другом случају В. Јовановић показао је да у преради на 94 реда оригинала стоји 70 Венцловићевих редова, што га је природно навело на констатацију да компаративна оцена Гавриловог дела захтева посебну експертизу у сваком конкретном случају, од дела до дела (Павић 1972: 233–234).

У беседама које смо анализирали покушали смо на сличан начин да покажемо колике су Гаврилове допуне у односу на изворни текст. Податке који следе износимо ради боље илустрације, иако имамо у виду да оваква врста квантитативног поређења није у потпуности меродавна. Упоредили смо број речи у сегментима Венцловићевог текста који представљају веран превод са бројем речи унетих или парафразираних делова. Показало се да Венцловићеве интервенције на беседама из *Кључа разуменија*, *Учитељног јеванђеља* и *Дамаскиновој беседи*, чине приближно половину текста. Са друге стране, у беседама из *Труби словес* Гаврилове допуне чине свега једну петину, што потврђује чињеницу да овај вредни писар није увек био једнако инспирисан предлошком.

Венцловићева прерада Дамаскинове беседе садржи укупно 7947 речи, од чега смо 3400 идентификовали као оригиналан Венцловићев текст, а 95 речи као парафразе. У беседама из *Кључа разуменија* од 10 011 речи 3987 чини Венцловићев оригинални текст, а 1588 парафразе. Беседе из *Труби словес* садрже

¹¹⁵ Видети: В. Јовановић, „О језику Гаврила Стефановића Венцловића“, *Српски дијалектолошки зборник*, књ. 2, Београд, 1911, 105–306; Ч. Миловановић, „О изворима и књижевном поступку Гаврила Стефановића Венцловића“, *Зборник Матице српске за књижевност и језик*, књ. 29, Нови Сад: Матица српска, 1981, 27–42; Д. Стефановић, „О неким језичко-стилским особинама Венцловићевих списа о Светој Петки“, *Рачански зборник* 7, Бајина Башта, 2002, 49–60; Т. Јовановић, „Прича о три пријатеља као проповед код Гаврила Стефановића Венцловића“, *Рачански зборник* 8/9, Бајина башта, 2004, 37–47; С. Јелесијевић, *Изворна књижевна дела Кијевске Русије у српскословенској рукописној традицији*, докторска дисертација, Филолошки факултет, Београд, 2012, 211.

10857 речи, од чега смо 1863 означили као оригинални, а 936 парафразирани текст. У беседи из *Учитељног јеванђеља* пребројали смо 2354 речи, од чега 1198 оригиналног текста и 493 парафразираног.

Допуне које Венцловић уноси у текст јављају се у виду сегмената различите дужине. Понекад се они састоје из само једне или две речи, а понекад од целе реченице или више реченица. Посебно су занимљиви они сегменти у којима се Венцловић удаљава од оригинала и уноси делове који не само да немају паралеле, већ нису ни строго везани за контекст предлошка.

Приликом анализе примере смо разврстали по дужини сегмената које је Гаврило уносио у текст. Ови сегменти се, осим по дужини, разликују и по садржају, односно порукама које је Венцловић желео да упути својим слушаоцима и читаоцима, о чему ћемо детаљније проговорити у тематској анализи.

5.1.1. Бројни су примери у којима Венцловић реченицу из оригинала проширује само краћим сегментом од једне, две или три речи. Често је додатак само понека партикула, заменица, везник и сл. Овим допунама он претежно не утиче на значење текста, већ само наглашава и појашњава поједине исказе из оригинала. Кратке допуне налазе се понекад и на више места у истој реченици:

Дамаскин

Д. пришьствїѣ кышняго ц(а)ра несповѣдилю

В. доходакъ к' тебы кыш'нїега ц(а)ра недоумшлїеиъ (609б)

Д. жнвь г(оспод)ь б(ог)ь мон како ч(н)стаа ксмь

В. тако ми мога г(о)с(по)днна б(ог)а ... како самъ я ч(н)стаа а(ѣ)воѣка (618а)

Баранович

Б. Б(о)гъ слово явиса въ Плоти

В. тѣ нз' нк б(о)гъ слово яказа нам[ъ] се тѣлесно (653б)

Б. Величѣнтъ д(с)ша моѧ Г(оспо)да, Словеса М(о)л(н)твы и Бл(а)годаренїѧ

В. величѣнтъ д(с)ша моѧ Г(оспо)да ... то сѧ нѣне рече б(о)гомолскѣ и бл(а)годарѣне (657а)

Б. Улови д(с)ха с(вѧ)т(а)гѡ и М(а)ріа, в' то время, егда найдѣ на ню

В. оуловы с(вѣ)того д(с)ха и м(а)ріѧ д(ѣ)в(н)ца. оу то время каде саамъ паде на ню (655а)

Б. Постави рабѧ твоѣмѧ

В. постави ми твоѣ раабѧ (667а)

Б. Г(оспо)дѣ с' Тобою

В. тааѣ г(оспо)дѣ є б(о)городн)це с тобом[ъ] (669б)

Гальатовски

Г. Пр(є)ч(н)стаѧ д(ѣ)ва м(о)литсѧ Б(ог)ѧ за всѣх[ъ] люде(ѣ)

В. ч(н)стаѧ д(ѣ)ва· за све люде она горе моли се г(оспо)дѧ Б(ог)ѧ (697б)

Г. бо написанѡ

В. тако се ѧ быблѧ пишѣ (700б)

Г. пр(є)ч(н)стаѧ д(ѣ)ва матцѣ егѡ въ снѣ показаласѧ

В. яви се б(о)родн)ца тааарѣ ѧ снѧ нѣговоѣ м(а)т(є)рѧ (701б)

Поученије

П. и б(о)гъ кождѣлѣ быти

В. зактеваюѣи то· да он(ъ) б(ог)ъ бѣде (721а)

П. си єсть танны сїа сила

В. и то є овоѣ тайны снаага (721б)

П. сего ради стоятъ с(вѧ)щ(є)нницѧ якоже ѡб'щни ѡ(т)ци мнроу

В. зато свѧда стоеѣи наши с(вѣ)щеници· кано ѡб'щни ѡ(т')ци мнрѧ (724а)

П. Красного дне и свѣт'лого праздника бл(а)говѣщеннѧ

В. Краснога н краснога овога дна праздникъ бл(а)говѣщенїа (720б)

Посебно су значајни примери са једним или два квалификатива. Уметање квалификатива је чест и карактеристичан поступак којим Гаврило настоји да приближи, појасни или живље дочара појам из предлошка. „Примери показују да су квалификативи, често као проширења информација, у служби објашњавања. Они, неретко, доприносе и поетско-језичком изражавању.“ (Стефановић 2002: 52) О квалификативима ће бити више речи у поглављу о стилским фигурама, док у следећим примерима приказујемо на који начин их писар уноси у изворни текст:

Дамаскин

Д. видѣши юноше бл(а)говиднаго

В. видни' те да си сасма лѣпъ н хубавъ момакъ с красна стаса (608б)

Д. красота н сладость соутъ г(лаго)ли твои

В. сладка днвота лѣпа твоѣ сѣ те, беседе (613б)

Д. н всакъ языкъ бранны

В. н сваки з' блатѣ меснать языкъ (614а)

Д. ѿ земльнелъ же соудншоу вса тебѣ нерадено боудн

В. а за ѿвы людскы земляны сѣдъ хнть н не маарн (617а)

Д. слоужити г(оспод)оу б(ог)оу моемоу сътвор'шомоу ме

В. г(оспод)ѡ б(ог)ѡ моѣ слѡжити ч(н)сто, а не поганѡ конно ме ѣ створѣѡ (621б)

Баранович

Б. съ Посланїемъ посланъ бѣ Архагг(е)лъ къ Д(ѣ)вѣ М(а)рїи

В. с книж'ном[ъ] послааннцом[ъ] послаат(ъ) бы архагг(е)лъ г' девойкы м(а)рин (653а)

Б. не на скрижалехъ Каменныхъ

В. не на каменны моуссовы скрижалин (653б)

Б. се Раба Г(о)с(по)дна, бѣди мнѣ по гл(агол)ѡ твоѣмѡ

В. нек' ли то бѣде по твоѣмъ говоренію доказиваѣхъ (656б)

Б. слово твоѣ въ страхъ

В. за страхъ твоѣ изговор'но слово (667а)

Гальатовски

Г. бо єн хвалѣтъ[ъ] всѣхъ люде

В. кроцоно савъ свѣтъ[ъ] ню гласовито хваалы (694б)

Г. прѣзначалн тын трн станы, трн с(ы)ны Ноевы, Снмъ, Хамъ, и Яфетъ

В. и таа трн людскаа на свѣтъ обаш'ка рѣда постала съ ѡт[ъ] ноевы трію мѣ с(ы)новѣа· снма хамѣ, и афѣта (695б)

Г. и Пр(є)ч(н)стаа Д(ѣ)ва

В. Пр(є)ч(н)стаа д(ѣ)в(н)ца м(а)рїа. ѡбѣнма и ан'нина єво єд'норогієна к'ѣн (696а)

Г. Мѣст[ъ] пр(є)ч(н)стаа Д(ѣ)ва мѣстце и в' н(є)бѣ межн всѣмн Анг(є)ламн

В. Имаа прѣч(н)ста д(ѣ)ва м(а)рїа своѣа столнчнаа мѣста горѣ на н(є)бѣ. мѣгю свнма агг(є)лн (698б)

Поченије

П. ѡкоже пишеть, даже въс(ы)новленне приндем[ъ]

В. како се ѡ томъ пишє. и ѡ в(о)жїє синов'ство оувєдє (721б)

П. даже к томоу не боудем[ъ] рабн, но свобод'ни

В. да више к отомє не бѣдело оу вѣрѣмѣхъ роб'ствѣхъ (721б)

П. и молнмъса ѡ всѣх[ъ] ч(є)л(о)в(ѣ)цѣхъ ѡкоже оучитъ нас(ъ) писанне

В. те се м(о)лнмо за све люде вѣр'не и невѣр'не· како цю насъ с(вє)то писмо оучы (723б)

5.1.2. Венцловић реченицу из оригинала некада проширује и дужим сегментима, који варирају од неколико речи до читавих зависних или независних реченица.

Ове допуне се могу јавити и на више места у једној реченици, а у појединим примерима уметнути текст по обиму превазилази изворни.

Дамаскин

Д. ѡкоже ѡбаче азъ въ оужасе быхъ

В. да сам[ъ] се вр'ло препада, н дор' се пронепаазила оу себы (608б)

Д. рожденіе не оувѣдаемо

В. недоу'нано ти родение безъ д(ѣ)вои'т'ког(ъ) померена к'варѡ (609б)

Д. и сего ради не хошоу бл(а)говѣщеніе приети

В. зато и не принимаю твоего ѡбрѣцѣнїа, ни га слышамъ ако що ми говоришъ (611а)

Д. прѣде бо въ мою хнжоу безъ ѡповѣданїа, приближити се къ миѣ

В. ама како си ты то слышашъ доу'нати тако ѡв'де оулези'ти к' менн ѡбиди[ъ] се, безъ гласа ѡ мою крѣпцѡ, ни крѣпцѡ оу вѣдѣти, ни запиташъ свобода ли є оуѣн (612б)

Д. не бои се мариамъ

В. не бои се, ни се що ѡт[ъ] чѣга предади мариамъ'лиє (613а)

Д. се раба г(осподь)на бѣди миѣ по г(лаго)лоу твоему

В. ѡш си крѣ сам[ъ] се к отолє предади те сам' ти рек'ла, се раба г(о)с(под)на, бѣди м'не по г(лаго)лѡ твоему (615б)

Баранович

Б. Бл(а)годать вам' и миръ

В. бл[а]г[о]д[а]тъ и миръ ѡт[ъ] б(ог)а да вам' се оумножи (655б)

Б. но къ всѣм' речеи

В. ама допосле пак(ъ) к' свинѣ жидовом[ъ] казвюѣн се ѡвако є говоришъ (660б)

Б. Радѣи ѡбладованнаа. Написа ап(о)ст(о)лъ

В. радѣи се ѡбладован'наа: пише ап(о)с(то)лъ павел(ъ), те ѡвако свакомъ говори (665а–665б)

Б. ѿ(ы)нѣ ч(е)л(овѣ)ч(е)скоу не нмѣщелѣ гдѣ главы подклонити

В. ч(о)вѣчел(ъ) с(ы)нѣ· цю нигдѣ на земли ни толнко места свога нїе нмаѡ· гдѣ бы свою главѣ от[ъ] сн҃ца от[ъ] кншѣ ли подклонїѡ (669а)

Гальатовски

Г. ѡбавалѣ Моисей нти до Фараона и мовити до него: вымоуалѣ неспособною мовою своєю

В. на то оустрѣчаѡ се є· и боѡ Моисей нти к' ц(а)рѣ фараонѣ такѣ не з҃годне проѣз ц(а)рѣ рѣчи говорити мѣ· те се є пред[ъ] б(о)гом[ъ] своим[ъ] мааном[ъ] ѡдринцаѡ· како не може то ѡд[ъ] нїега быти· юрѣ ѡнѣ є ѡу ꙗзыкъ мѣстѣ (694а)

Г. же и мов Б(о)гѣ оуста ѡтворит' и навѣнт[ъ] мене, цю маю мовити

В. да мой б(ог)ѣ хоѣ то оу҃чнити· те и моѡ ꙗє оуста ѡтворити· и навѣнткѣ мѣ цю є за потребѣ нз҃говѡарати (694б)

Г. ѡ чим[ъ] Пр(е)ч(н)стаѡ Д(ѣ)ва сама Прор(о)ковала, мовачи: ѡт[ъ] н(ы)нѣ бл(а)жат' ма вси Родн

В. како цю є ѡна и сама то прорек'ла код[ъ] елисаветѣ з захарїиѣ домѣ ѡ себѣ· ѡтсѡдѣ рече· бл(а)жет[ъ] мѣ ꙗси Родн (695а–695б)

Г. бо люде посполнѣ дѡт[ъ] паном[ъ] сконм[ъ] дан(ъ)

В. пахорн, пор'цїю плаѡѡю и десѣтакъ съ земли и нз҃даѡ своѡй г(о)с(по)дн (695б)

Г. и теперѣ котрын люде мают' за Патронѣ Пр(е)ч(н)ствю Д(ѣ)вѣ

В. та и досѡд[ъ] здѣшаю се те спрекѣ· конно за патронѣ· да речеми[ъ]· прїателнѣ· нмаѡ себѣ с(вѣ)тѣ б(огородн)цѣ (711а–711б)

Поученије

П. законѡу бо б(о)жїю не повннѡѣтѣѣ· ннѣ бо можѣтѣ

В. зааконѣ се б(о)жїю, ни цр'(о)ковном[ъ] оустаавѣ не покаара· ннѣ можѣ лакоуацѣ нкад[ъ] покоран[ъ] быти и тафраїѡ (722а)

П. дол'жнн єсмы скорѣити и ѡ братнн нашѣн соу҃щнх[ъ] во плененїи

В. дѣжнн сѣо тѣжнѣти и брѣнѣти се за нашѣ брѣѣх кон сѣ оу коѣѣи неволѣи. оу робѣствѣ лѣи, и по тѣмъ нѣнѣцаа (722б)

П. и вса кѣи ч(ѣ)л(о)в(ѣ)къ долъженъ естъ молѣнтсѣ на всакомъ(ѣ) мѣстѣ

В. Тако гѣръ и сва кѣи по себѣ сва кѣи д(а)нъ да нѣла своѣ молѣнѣ доконаавати. гдѣ се год[ѣ] собомиъ находитъ на свакоѣ мѣстѣ и пѣтѣ (726а)

5.1.3. Понекад Гаврил додаје целе реченице или чак више реченица, разрађујући и развијајући мисао из предлошка. Оваквим допунама он настоји да „оживи и обогати основни текст народским изразима и колоквијалним обртима“. На тај начин, исказ из оригинала, често сув и незанимљив, добија сасвим нову боју и живахност (Миловановић 1981: 35).

Дамаскин

Д. и не ѡбнѣкохъ съ тоуждѣнѣмъ отъ[ѣ]ноудъ бесѣдовати

В. не принѣстѣи мѣи се вѣнѣше. з. дрѣгы мѣи[ѣ]и своѣа разговѣра нѣлатѣ. нѣи то и саама закѣтекамъ[ѣ] чѣнѣти. и стѣдѣи мѣ се вѣло да бѣи сѣ какѣвомъ[ѣ] мѣшѣкомъ страаиомъ[ѣ]. шо бесѣдѣти. а мѣлаааа мѣи[ѣ]и. нѣи вѣдѣти не закѣтекамъ[ѣ]. а кѣиоли да своѣи кон разговѣръ своѣи нѣлаа бѣи шѣи нѣица (608б–609а)

Д. вѣл(а)говѣствѣю ти радость вѣл(а)говѣщенѣа

В. р(ѣ)чѣ, агг(ѣ)лѣ. знаа мѣ те какѣвѣ сы натѣрѣ д(ѣ)воѣко. алѣ га сво тебѣи лѣжѣанкѣи мѣлазѣица не доносѣи мѣ[ѣ]. негѣи прааѣвѣ ти радость нѣзѣказѣемъ[ѣ] шо ѣ заа те болѣ (609б)

Д. и мѣужѣи не сѣвѣмъ

В. нѣти за мѣжѣкѣи странѣи знаа мѣ. негѣи таѣи шо ѣ предаа мѣ бѣи нѣлашаѣи и говорѣи ѣ са мѣи[ѣ]и кѣио дрѣгѣи и бѣатъ(ѣ) мѣи. пощѣио нѣзѣ далѣгѣи стѣѣи. вѣаата нѣи ѣтворѣаѣи. нѣи на оулазѣкѣи нѣи нѣлазѣкѣи. вѣиѣ се кѣи[ѣ]и мѣиѣ. прааѣе га нѣсто нѣста (618а)

Д. ѣда агг(ѣ)лѣ вѣѣашѣ вѣ сѣнѣи ѣвѣлен мѣи се и рѣкѣи мѣи

В. р(ѣ)чѣ. ѣѣи(ѣ)лѣ. сѣтѣрад(а)нѣ. та не знаа мѣ. неѣио саа мѣи чѣдѣио сѣиѣи оѣи ноѣи. не зѣнаа мѣ да лѣи ѣ агг(ѣ)лѣ бѣи шо мѣи се ѣ на сѣи оуѣказаѣи те мѣи рѣѣ (623а)

Д. се раба г(ѣ)спѣдѣи)нѣи бѣи дѣи мѣи по г(ѣ)лѣго)лѣи твоѣи

В. ѣго си юрь самъ] се к отоме предааа те самъ ти рек'ла. се раба г(о)с(по)днѣ. бѣди м'не по
гл(а)голѣ твоѣмъ. ѣ вѣѣъ що више ѡдъ] мене ницешъ. що ли ѣкашъ тѣ. док' те мой старацъ
затече. те и обадоуе нзрѣжены бѣдоу. ты кѣшъ знамъ нз'маѣи и ѡтинти. алъ мени кѣ гор'ко
пасти с цан'гызанѣмъ] нѣговымъ] и спот(н)танѣмъ] (615б)

Баранович

Б. Бл(а)говѣстѣвет' Архагг(е)лъ Б(огородн)цѣ: подобаше Ч(н)стоѣ Д(ѣ)вѣ, Бл(а)говѣствованіе
 прѣати ѿ Ч(н)стаго Ягг(е)лскаго Чина; нмѣаше принести словеса Г(о)с(по)днѣ, словеса ч(н)ста:
 подобаше и самоу Ягг(е)лѣ приносашемъ, ч(н)стѣ быти

В. лѣпъ гласъ гавриѣл доносы д(ѣ)воѣкы. како то и вѣдѣаше ч(н)стоѣ д(ѣ)воѣчны. добаръ
гласъ] и прининти ѡтъ] ч(а)стнога агг(е)л'скога г(о)сп(о)дства. тако то прининка и бѣаше
принести те г(о)с(по)динне големе ч(н)сте рѣчи. и самоу томе приносѣщѣ агг(е)лѣ нзбор'ли и
слав'нѣ на гласъ прѣдъ] агг(е)лѣ г(о)с(по)динѣ. б(огородн)цы. конно ѡдъ] ц(а)ра ц(а)р(н)цы
потайны ѡнъ гласъ] доноси. зашо и то є понаѣзавише ѣдо како то н(е)б(е)сны не само ц(а)рѣ.
него и творецъ све стварѣ. догокара се съ землиномъ] ц(а)р(н)цомъ. с' єд'номъ д(ѣ)воѣкомъ].
снрот'номъ без' м(а)т(е)ре без' о(т')ца. с тѣломъ] хранинцомъ. како ѣе съ сконмъ ц(а)рствомъ
оупраляти. що ли чинити ш' нинѣ. како ли прокингати. нека то и ш' нѣномъ волюмъ] бѣде
 (654б–655а)

Б. Бѣдмъ словесъ чтецъ въ Ѣв(а)г(е)лїи, ѣже нзрече Пр(е)свѣтаа Б(огородн)ца. Первое: Бина не
 нмѣт'

В. Бѣдмъ рѣчѣи хр(н)стіани. нахоуи се оу с(вѣ)тоу Ѣв(а)г(е)лїю. Како чатиню. що и є
 с(вѣ)таа б(огородн)ца нзрек'ла. пр'во. да речеи] послѣднѣ. и на пр'вомъ] свр'шнмъ]. кадъ] є ѣ
кана галлеѣ на скадбы к' с(ы)нѣ рекла. ѡвы сватовы садъ нѣмладѣ що пнти. не ѣмладѣ кинна
 (657б)

Б. Велнчнтъ д(с)ша мой Г(оспо)да

В. велнчнтъ] д(с)ша мой Г(оспо)да: кадъ] є тако погледаѡ наа ме хѣдѣ. ѡтселе скакы рѡдъ
хоѣе ме з динкомъ] хвалити (657б)

Б. Понеже Бл(а)говолн Г(оспо)дъ в' земли своей, хотѣ, да дастъ плодъ свой

В. юр'но г(оспо)дъ прискоуа се з добротворенѣмъ] к' своѣй мѣ земли. а мн смо хр(н)стіани
таа нѣгова зем'ля що ю б(о)гъ назнре. каара и мнѣе. ниѣѣи мѣ да нздае свой плодъ (675а)

Гальатовски

Г. Когды посылааъ Б(о)гъ Моисеа до Фараона Крола Египетского, и казалаъ мовити ема, жебы выпастна' з' египтс люд[н] I(зра)нлски(н)

В. За оног(ъ) дав'наш'нега добы. Кадъ е б(ог)ъ. пошнлао пророка моисеа, к' егѣпатскома ц(а)рѣ фараонѣ. те ма закала. да ма нмаа говорити. не молеѣн се ни на колена пред[ъ] нимъ падаюѣн каа ц(а)рѣ. него стоѣн спроѣъ оѣю ма н оѣро говорѣн. да пасты люде инс(ран)лске нз своѣ ма землек нзааѣн (693б–694а)

Г. же не мога' от[ъ] кнака днѣи мовити

В. а ода[ъ] много даанаа нмаа како ница ни говорити не може. и он'дрѣ бнстро и разговѣтно говорѣнѣ кааа ч(о)в(ѣ)кѣ пред[ъ] ц(а)ремъ и свѣи ма болаи да е. лише о так'вомъ жвстроим[ъ] послѣ беседа: и о чѣма оѣ рѣчи докѣн'днсеѣмъ (694а)

Г. назначна' и мене Б(ог)ъ дна н(ы)нѣшнего, жебым[ъ] мовнаъ до Пр(е)ч(и)стон д(ѣ)вы Кролекон всего свѣта и хвалнаъ оню, бо сего дна ест(ъ) с(ва)то, Бл(а)говѣщенїе Пр(е)с(ва)тон Б(огородн)ици

В. и мене е г(оспод)ъ б(ог)ъ ево одрѣдо данаш'нега дна. да бы хвалене рѣчи нз'говаарао, до преч(н)сте д(ѣ)в(и)це м(а)рїѣ. ц(а)р(и)цы свѣга свѣта. како людскоѣ. тако нсто. и агг(е)лскоѣ. а б(о)жїи(н) м(а)теры. те некаако за мака мї е. так'воѣ г(о)сп(о)гѣ. оуслантн се. с неразѣм'ством[ъ] хвалнтї е. алъ шо да чинным[ъ]. оуздаюѣн се на нѣнѣ разборнтѣ добрѣ к люмаа м(н)л(о)стнѣѣ волю. кааа ми се покѣнтн. нзараа[ъ] овога велкога года. нѣна д(а)наш'нега праздника. бл(а)говѣщенїа прес(ве)тоѣ б(огородн)ицы (694а)

Г. перше показала днтаткомъ малымъ, потымъ то в' дванадцати

В. понаапре оукаазао се е бїо дететом[ъ] маѣч'кым[ъ]. после дванаѣстогодншанъ, каа[ъ] га м(а)ти с ѡснфом[ъ] тражеѣн треѣы д(а)нъ нааѣоше оу кер(с)с(а)нм'скоѣ цр(')кви дншпошаюѣн ма се о к'ннзи с матори оу(н)т(е)ли (717а)

Поученије

П. прельстнбоса прао(те)ць наш(ъ) адамъ з'мнеѣмъ, и злоначалнымъ врагомъ дїаволом(ъ)

В. заѡно испр'ва. нашъ шакѣн'дет(ъ) се адамъ ода[ъ] змїѣ свнзданїем[ъ] злѣ вѣще прекары лѣкакога испр'ва людомор'ца сотоне врага. шо га навр'ды с' оумом[ъ] свонм[ъ] внсоко се днзати шо нїе ни може быти (721а)

П. н б(о)гъ кождеаѣ быти

В. зактеваюѣи то· да онъ(ъ) б(о)гъ бѣде· забораки се тога да є вод[ъ] земли за сажбѣ б(о)жїю
сздаати (721)

П. н молатса ѿ всѣмъ мнрѣ оумиренне

В. молє се, ѿ свѣмъ свѣтѣ еднако· да б(о)гъ смнры мегюсоб'но внаает(ъ)· те свакы рад[ъ]
немира да престанє ꙗ земли рат(ъ)· н раздоръ оу вѣри· таа ннаат(ъ) н смѣнїа що є многоаа
(724a)

П. н снхъ ради долж'ни єсмы д(оу)хов'но прызд[']новати н д(оу)хов'но ходити пр[ѣ]п[о]добнємъ
н правдоу любовнѹ н кротостнѹ

В. тога рад[ъ] дѣж'ни смо га поб(о)жно свѣт'ковати, н д(с)шев'но ходити. пощенє с правнцѣм[ъ].
м(н)локр'вно н крот'ко· не пышити се по себѣ ни се що кѣити н бѣити, спрѣати се на кога· н ꙗ
носъ дѣхати мр'шало (722a)

5.1.4. У појединим случајевима јеромонах Гаврило проширује предложак дужим сегментима који нису уско повезани са садржајем превођеног текста, већ у њему имају ослонац или инспирацију за даљу разраду. То су најчешће *дигресије* које представљају садржински мање или више самосталне целине. Овакви сегменти, који немају паралеле у изворном тексту, посебно су значајни за проучавање оригиналности Венцловићевог стваралаштва.

Дамаскин

Д. 0

В. да каде стнже с пѣта мѣ оу назаарет(ъ)· пр[а]в[е]дны ѿснфъ· доѣе своје доми· нзаагє
д(ѣ)воѣка м(а)рїа нс кѣе пред[ъ] нїга, свсретнѣ га н лепо дочека· згледнѣ є онъ· ѿ, внде да є
здѣт'на· вр'ло мѣ тѣжно бы н одер'тин се що не може быт(н)· оде внѣтра, ннѣа ѿнѣ наполю не
рече· док' се не смєсты оу доми· после седе оу внѣтра н дозвѣа є насаало предаа се· оузе є на
мндрост(ъ)· те є налепо тнхо поче распнтнкати· що то бы вод[ъ] нї· нлѣ є кѣд[ъ] на странѣ
скнтала се· нлї є ко он'де к' нїѿнѣ швнѣа се долазеѣи, те є то добїла оу себѣ (616a)

Гальатовски

Г. 0

В. а тко лн се све стараѡ, само ѡвога свѣта како ће се лепо ѡб'жнвнѣти да є болїй н напреднїи· тааї саамъ може то з'натн да тамо вѣѣъ ннѣа некїє нматн· ѡт[ъ] свега є маазаѡъ ѡстаѡ. нн прнстаѡ тамо нн ѡваѡ· а т'ко лн ѡще по снн пѣтовї є ходїѡ, н с неправ'дом[ъ] се є 8 слобы жнвїѡ. тым[ъ] є место 8їєд'но з' ѣволи вѣч'наа мѡка (699а)

Г. 0

В. ѣ люд'ма добры н б(о)гобоѡз'анкы, нзарадъ свое м(н)л(о)стн, н преч(н)сте мѡ д(ѣ)вы м(а)рїе· нїегове драаге м(а)т(е)ре по вол'ностн. х(р)сто(с(ъ)· б(о)г[ъ] нашъ, нспвнма ѡнн свѣтъ праз'на места. ѡткѡд'но сѡ нспалн ѡвн сн ан'гелн· ѡо се садъ нзпод[ъ] н(е)ба выѡю· н како є горе кое агг(е)лско хоро ѡт[ъ] кое рѡке· внше внше· тако по нїма кїе горе. н добре хр(н)стїанїе· внше внше разрѣнватн за стаїанїе. конно ѡв'де за ѡвога жнвота· болїе болїе оузбѡдѡ рааднлы ѡ д(8)шн се поднжѡн· оу шестоїе хорѡ бораке све агг(е)лскаа г(о)сп(о)да (704б–705а)

Г. 0

В. а аколи тко то мнслн по калвннскы· с повздаанїем[ъ] своим[ъ] на б(о)жїю м(н)л(о)ст[ъ]· на б(о)жїю лн м(а)т(е)р[ъ]· н на кое свѣце· грѣшєн н не ѡтстаюѣн се· да мѡ се ѡпросте· ннкад[ъ] то неѣе бытн. нан пакъ оу тоїе др'жн ѡпрошенїе ѡо се є нсповѣдаѡ н прнчестїѡ. а не кае се мѡчєн свое тѣло· таї да н не мнслы да є ѡпрошенъ, 8 тоїе н на свд[ъ] б(о)жїн з' грѣхом[ъ] хоѣе нзаѣн· н с оннм[ъ] д(8)ховннком[ъ] заїєд'но кон га баадїава дрешн н праша. те мѡкѡ тег'лнтн· ако се ѡв'де с мѡком[ъ] не ѡчнстн н не нспере. кад[ъ] престане ч(о)в(ѣ)к[ъ] н с' кзыком[ъ] н ср[']дцємъ грѣшнтн· н толнко скон сѡзаа пролїе· колнко є на кр'їенїю воде на нїєга нзасѡто· он'даа вѣѣъ з'натн кїе да є прошенъ ѡт[ъ] свега мѡ грѣха. тако с(вє)ты о(т')цн казѡю. ннтн без трѡда нн без сѡзаа коїе нмаа прошенїе· а сѡшай дєте повздааннцы без мѡке за ѡпрошенїе грѣхова скон· ѡо намъ ап(о)с(то)лѡ паваѡ казѡе пншѡн къ корннтѡм[ъ] оу зачєлѡ· рїѡ. ако за ѡвога намъ жнвота текъ само 8 х(р)ста се хоѣемо 8з'датн без нашега трѡда. то понайгоры сло ѡт[ъ] скїн люды. єда рече х(р)сто(с(ъ)· грѣхѡ є нагнаѣац[ъ]· да не бѡде то. вѡздаасн речєно є· комыжло по дѣлом[ъ] єго (712б–713а)

Поученїе

П. 0

В. зато по за(по)вѣстн б[о]жїѡн· како є саамъ крозъ пророка нсїю рекаѡ б(о)г[ъ]. вн с(вє)щеннцы молате се н говорнте моїмъ людма· да моїє заповѣдн сѡшѡю н творе· данъ на данъ велы ѡнн менє ншѡ· а саамн собои[ъ] оудааю се ѡдъ менє с престѡплнванїем[ъ] мога мн заказїнванїа· н како да н нагєдаїмъ· како лн ѣѡ нмъ помѡѣн· кад[ъ] самн себы сло копаю:

єко н ѿ вѣмъ се лепо молиш[ъ]. н за б(о)га вѣсь просиш[ъ]. бааръ тѣ заповѣст[ъ] б(о)жїю
испѣвайте цю нїе мѣстна. свесрдо се за вѣе тѣ люде (725а)

П. 0

В. ако се вѣмало ѿ любави дрѣшимо. тѣ се ѿднако за вѣе люде молимо. н ѿ свѣмъ б(о)га
бл[а]г[о]д[а]римо. наалет[ъ] з добромъ полночию. никога не кѣдило ни ѿпадамо. с отога
дрѣжаниа се такъва свако бл(а)го доходы н рнне. Толнко браѣо да се просвѣстимо цю мн саамн
чинимо. ни на кога да не злѣбимо. сваки гаарезъ кангѣ ташкаюѣн. са ца ли се згааѣа, с отога
языкъ за зѣбе лепо є дрѣжати. н рѣке съзжмѣати к' себѣ (724б–725а)

П. 0

В. м(н)лѣкрѣства пожалнѣ вѣше ѿд[ъ] насъ нстѣже б(о)гъ. вѣше негѣли справе коє под(с)шнє.
сѣа є негѣога г(о)с(по)дѣства тафра н помѣпа ѿ людскоме м(н)лѣкрѣствѣ н жалєню по браѣн
намъ своѣѣмъ нелагѣднѣмъ н неволнѣмъ (722б)

5.1.5. Самосталне целине Венцловић понекад додаје и на српскословенском, премда у знатно мањем броју примера. Допуне су у виду зазива и општих места из православне химнографије.

Г. 0

В. єгож[є] оугонз'нѣти спѣдѣи нас(ъ) х(р)ист[є] б(о)ж[є]. ѿко бл(а)гъ н чл(ѣвѣ)колюбацъ; ам[иннѣ]
(704б)

Б. 0

В. м(о)л(н)твами прес(вѣ)тыє б(о)гѣроушнє. г(о)с(по)ди ис(х)с[є] хр(и)ст[є] б(о)ж[є] нашъ. помилѣи
насъ. ам[иннѣ] (666а)

Г. 0

В. бл(а)г(о)с(ло)вен'наа ты єси въ женах[ъ] н мы гл(а)голаемъ. н бл(а)г(о)с(ло)венъ плод[ъ]
оутробы. твоєє. ѿко родила єси х(р)ист[а] сп(а)снѣтелѣа д(с)шамъ нашимъ[ъ]. єгоже оубѣ
м(н)л(о)стнѣа намъ сътвори. н(ы)нѣ. н въ д(а)нѣ сѣа. ам[иннѣ] (716а–716б)

5.2. Изостављање сегмената изворног текста при превођењу

Приликом прерађивања текста Венцловић, поред тога што уноси нове сегменте у превод оригинала, повремено изоставља одређене краће или дуже делове текста. Важно је нагласити да је број оваквих примера значајно мањи од броја допуна и своди се на свега десетак примера у сваком од анализираних текстова. Посматрајући ову појаву, имали смо такође у виду да је изостављање текстуалних целина, поред тога што је део преводачког и прерађивачког поступка, у неким примерима очигледно последица лапсуса, омашке, превида или неразумевања.

5.2.1. У неколико случајева изостављен је само краћи сегмент, једна или две речи, понекад на више места у реченици. Ова појава се најчешће може приписати преводачком поступку.

Дамаскин

Д. г(лаго)лы љн **оубо рѣснотнѣно** въскорѣ г(лаго)лн

В. бр'же љн казѣи н нзговоры (616б)

Поученије

П. **и** молатса

В. моле се (724а)

П. но **и** вѣр'нии всн

В. него свинѡ[ъ] хр(н)стїаном(ъ) (726а)

П. неѣвнст'на **бо** естъ бл(а)годать

В. б(о)жїа є бл[а]г[о]д[а]тъ неѣвнстанва (726а)

П. **воплотнѣнса** ѿ д(оу)ха с(ва)т(о)го н ѡ(а)рїа пр(е)ч(н)стна **и пренепороч'ныа** н приснод(ѣ)вѣа

В. н ѡд[ъ] ѡвѣ прет(н)сте д(ѣ)воиѣ ѡ(а)рїе ... з' д(с)хѡмъ с(вѣ)тымъ (721а)

5.2.2. Занимљивији примери су они у којима је Венцловић изостављао дуже сегменте, понекад и целе реченице. Често су то општа места, понављања или компликоване црквенословенске сложенице. Не можемо, међутим, са сигурношћу тврдити када је до изостављања дошло омашком, а када са намером. Понекад је прилично извесно да није разумео неки део предлошка или га је сматрао сувишним и неразумљивим за оне којима су беседе биле намењене, па га је једноставно изоставио или заменио својим текстом.

Баранович

Б. Укрѣпѣѣтъ разꙋмно, егда глаголетъ: Не бойса М(а)рїамъ. Сице явлено свое посланїе исполнаетъ, егда глаголетъ: Се зачнешн въ чревѣ, и родиши с(ы)на

В. памѣтно є теши· каде рече· ево ѣешъ зачѣти оу себѣ те с(ы)на кѣшъ имати (656а)

Б. и таѡω бω рѣка твоѡ наставитъ мѡ, и оудержитъ мѡ десница твоѡ Увидѣ Бєл҃гїе ѿгω Ц(а)рь Д(а)в(ы)дѣ, глаголаѣ: Бєл҃гїи Г(о)с(под)ь н(а)шъ

В. алъ и он'де кїе мє досєѣн твоѡ рѣка и нааѣн мє. и твоѡ кїе мє десница задр'жати и преместити с места (659б)

Б. Радѣйсѡ ѿбродованнаѡ Г(о)с(по)дѣ с' тобою. Слова сѡтъ Архагг(є)ла Гаврїла къ Пр(є)с(ва)тѣи Д(ѣ)вѣ М(а)рїи, написаннаѡ оу с(ва)т(а)го ѿв(а)гг(є)л҃ста Дѡки, в' Глав(ѣ): ѿ. в' зач(алѣ): ї.

В. рад[о]уи се ѿбродован'на· г(оспод)ъ с тобою (661а)

Б. нже естъ Х(ристо)с(ъ) Г(оспо)дѣ, въ градѣ Д(а)в(ы)д(о)вѣ; Бѣди ми по глаголѡ твоємѡ

В. щоно є г(о)с(по)динъ х(ристо)с(ъ)· оу д[а]в[ы]д[о]вѡ градѡ (666а)

Б. Ты же радоватисѡ повелѣваешн: Радѣйсѡ ѿбродованнаѡ Г(о)с(по)дѣ с' тобою

В. а ты ми заказѣшъ радovati се· рад[о]уи се ѿбродован'наѡ (668а)

Б. напишетъ то[и]ждє Ип(о)ст(о)лѣ; Сегω ради Радѣйсѡ ѿбродованнаѡ

В. да тога радъ и ты радѣи се ѡ ѿбродован'на (673б)

Б. Того, не бойса нна. аки бы рекъ Соломон(ъ): Того всако бойса

В. ѡсведѣи неѡ никога се дръгоѡ не бой· ко ли се неѡ кон (674а)

Гальатовски

Г. з' того Хоръ былъ Тронъ огнистын з' колали огнистыли

В. с отога ꙗ хора онин всокы пр(е)столъ ватренїи быѡ цю га ꙗ пророкъ данила видѡ (705б)

Г. Внтай ласки полнаа П(а)нъ з' тобою, еще н дла тогѡ пр(е)ч(и)стала д(ѣ)ла маеть в' н(е)бѣ
мѣстце з' прена(н)с(ва)тѣйшою Тро(и)цею, вышше всѣхъ людеи с(ва)тыхъ, н вышше всѣхъ
Хорѡв(ъ) Анг(е)лскыхъ

В. радѣи се ѡбрадованнаа г(оспод)ъ с тобою (708б–709а)

Г. такъ молнл' до неѣ Анг(е)лъ Гавріла: Радѣи се ѡбрадованнаа Г(о)с(по)дъ с тобою, внтай
ласки полнаа П(а)нъ с тобою

В. радѣи се ѡбрадованнаа г(оспод)ъ с тобою (716а)

Поученије

П. понеже тако оучитъ н такѡ повелѣваетъ намъ н совѣщаетъ. н б(о)ж(е)ственныи
с(вѣ)щен'ныи ап(о)с(то)лъ

В. ѡвако насъ) оучын н ѡговаара· х(и)с(то)въ с(вѣ)ты ап(о)с(то)лъ (723а)

П. даже к томоу не боудемъ) рабн, но свобод'ни. не к томоу пристраст'ни. но бестраст'ни

В. да више к отоме не бѣдемо оу вразѣмъ робствъ ... него ѡ ч(и)стоты ѡ правды свободни
бравимъ (721б)

П. независт'на бо есть бл(а)годать н всѣхъ призываетъ, не ток'мо с(ва)щен'ныа, но н всѣхъ
протихъ. н всакын ч(е)л(о)в(ѣ)къ дол'женъ есть молнитсѡ на всакомъ) мѣстѣ. н ѡ
ц(а)рствїи еже ѿ б(о)га, н ѡ ц(е)ркви н ѡ приносоущ'ныхъ вѣрѣ

В. б(о)жїа ꙗ бл[а]г[о]д[а]тъ независтанка· н скїю насъ) скѣпа еднако съзивае на добротинение·
Такоже н сваки по себѣ сваки д(а)нъ да имѡа свое моление доконаавати· где се годъ) собоимъ
находѡ на свакоме местѣ (726а)

П. тон бо хошетъ всѣхъ) ч(е)л(о)в(ѣ)къ сп(а)стисѡ н на разоумъ истиннѣ принти. аще ли же
б(о)гъ хошетъ всѣхъ человекъ сп(а)стисѡ н прити на разоумне его. вос'хощемъ н мы

В. крѣ онъ то зак'тева да би се сви людн сп(а)сли· н ѡ ниемъ се право оуразумилѡ· неголи н
мин то да зак'тевамо (723б)

П. ꙗкоже оуѣнтъ насъ(ъ) писанне велю бо пол'зоу ходатанъ д(оу)ши еже молитсѧ ѿ всѣхъ ч(е)л(о)в(ѣ)цѣхъ. понеже на любов(ъ) приквонитъ

В. како що насъ с(вѣ)то писмо оуѣи. и то наше за свакоѧке люде молѣнїе. вѣлико хвайднше нашой д(с)ши (723б)

У до сада наведеним примерима¹¹⁶ приметна је Венцловићева недоследност, како при уношењу, тако и при изостављању сегмената. Сегменте које у неким случајевима изоставља, у врло сличним ситуацијама он додаје изворном тексту. Тако, на пример, на једном месту изоставља сегмент из предлошка:

Б. еще рече Архагг(е)лъ: Тома сѧ смѣшати, ѿ негоже Г(оспо)дъ ѡнце свое ѿвращаетъ

В. и тай нек' се оу себе смѣа и снѣбѣа се ѿд[ъ] ѧдѣа. ѿт[ъ] когано в(ог)ъ свое лице ѿдвращаа (669а)

На другом месту, пак, сличан сегмент уноси при преводу:

Д. вл(а)говѣствѣю ти радость вл(а)говѣщенїа

В. р(е)че, агг(елъ). ... него предавѣ ти радость нѣказѣмъ що є заа те боле (609б)

5.3. Преводилачки поступак

До сада смо се осврнули на примере у којима Венцловић умеће или изоставља сегменте из предлошка. У наставку ћемо покушати да прикажемо на који начин преноси, односно преводи поједине изразе.

Понекад, он дословно преузима реч из предлошка. Овакви примери нису чести, а дословно преузете речи налазе се унутар сегмената на народном језику, па стога претпостављамо да су овакви случајеви последица брзине у раду.

Чешће се, међутим, труди да измени, оживи и приближи текст слушаоцу настојањем на избору што различитијих и живописнијих изражајних средстава на народном језику. Пре свега, веома је приметна тенденција ка својеврсном стварању синонима изворном тексту. У случајевима када је црквенословенске

¹¹⁶ Видети поглавља 5.1.1–5.1.4. и 5.2.1–5.2.2.

речи могао пренети облички сличним или идентичним средствима, он је настојао да пронађе речи истог значења, али са другачијим обликом. Поред тога, понекада је у трагању за различитијим и разноврснијим изразом донекле одступао од значења изворног текста, али је при томе смисао остао исти. Посебно су драгоцени примери Венцловићевих покушаја да компликовану и мало разумљиву терминологију описно пренесе на народни језик.

5.3.1. Говорећи о овој појави у Гавриловим преводима, Владан Јовановић наводи да је његов народни језик често „измешан са црквеним, будући да је он био црквени човек, па имајући сваког дана посла са тим језиком, знао је добро тај језик, те је често и нехотице грешио, узимајући место народних облика и речи – црквене, што је потпуно појмљиво, јер народни језик не може од једанпут ући у књижевност потпуно чист и одмах се потпуно одомаћити“ (Јовановић 1911: 113). Примери дословног преношења црквенословенских речи у *Беседама* наводе нас на закључак да је уношење лексема за које није било тешко наћи паралелу у Гавриловом народном језику најпре последица омашке или непажње, услед брзине којом је радио. Неке од пренесених речи, иако истог или сличног облика, немају исто значење у народном језику, а неке, верујемо, нису могле бити разумљиве слушаоцу. Сигурно је, међутим да је одлично познавао и разликовао српско-прости језик од књижевног црквенословенског.¹¹⁷

Баранович

Б. ꙗкоже в' началѣ, Б(о)гъ рече: Бѣди свѣтъ, и бысть свѣтъ

В. како не почела що не б(о)гъ рекаше: бѣди свѣтъ(ъ), и бы свѣтъ(ъ) (658а–658б)

Б. Раждеженно слово твоє сѣло, Архагг(е)ле

В. сасла е рече твоє то говореніе разждежено архагг(е)ле (675б)

Поученије

П. вражда естъ на б(о)га

¹¹⁷ О црквенословенским лексемама са српскословенским или рускословенским ликом детаљније ћемо говорити у поглављу о лексици (6.1.1).

В. вѣрѣѣ на в(о)г(а) (722a)

П. с(вѣ)щ(е)нници ѿкоже ѿбѣщани ѿ(т)ци мироу

В. с(вѣ)щеници· кано ѿбѣщани ѿ(т)ци мироу (724a)

Галѣатовски

Г. Чти ѿтца твоѣго и м(а)т(е)рь

В. Чати рече твоѣ о(т)ца и м(а)терь (708a)

Занимљиво је да је на исти начин, под утицајем оригинала, Венцловић у неколико случајева преузео поједине полске речи из зборника Јоаникија Галѣатовског:

Г. не чинати нѣмъ кривды

В. кривде не чине (702a)

Г. Межи владѣци бѣдѣтъ жити люде, котормы спротивляютьса злымъ дѣломъ, войну з ними точатъ

В. Мегю владѣлци. кѣ· боравити. конно спровоѣтъ бавола борѣти се оудинѣ воюю (703a)

5.3.2. Паралелно са лексемом у предлошку, Венцловић понекад користи израз из српског народног језика који се значењски мање или више подудара са предлошком, али има другачији облик. На пример, тамо где је из оригинала једноставно могао преузети к' первои м(а)т(е)ри нашеи ѿвѣѣ, он наводи к' нашои староѣвѣнѣи бабы еѣвы (655a). Занимљиво је да је у оваквим примерима избегавао да употреби облици сличне изрази из народног језика којих иначе има у његовом лексичком фонду.

Дамаскин

Д. и не ѿбикохъ ... бесѣдовати

В. не принстон ми се ... разговора имати (608б–609a)

Д. Захарїа пророкъ їерен

В. ар'хієрєй пророкъ захахарїа (609б)

Д. д(оу)хъ с(вє)ты наидєтъ на тє

В. с(вє)ты кє д(с)хъ напасти наа тє (613а)

Д. нн снѣсн хлѣба от(ь) трапєзѣ моєє

В. ннѣи кєшъ ты внше лєба кєстѣ за мѡмѣ асталом[ъ] от[ъ] софрє мѣ (617б)

Д. н оужасають оумь твоѣ

В. вєсєдє н памят(ъ) твою нескѣстє (621б)

Баранович

Б. научєнн быти нѣмѣи

В. можемо ѡ томє сє ѡбъвѣстити (653а)

Б. къ д(ѣ)вѣй ѡбръчєнної мѣжєи

В. г' д(ѣ)воицы прѣстєновѣстоѣ за мѣжа (653б–654а)

Б. радѡстѣ твоєѡ ѡбрадованнаѡ

В. твога ти гѡдѣнѣ ѡбрадован'наѡ (654б)

Б. тогда дѣволъ прїидє

В. он'даѡ є сѡмо самъ сѡтана дѣволъбашє бѣашє понапрє дошаѡ (655а)

Б. ѿ врємєнє в' нєжє рєчє

В. от[ъ] то добнє ѡткако мѣ рєчє (663а)

Б. єгда ѡбладашє нѣи, ѣкожє хотѣшє, акн оуловлєныи

В. кадє є ш' нѣи тако ѡкрєтаѡ како цю є сѡмѣ зактєваѡ, сѣ замрєжаатиѡ (664а–664б)

Гальатовски

Г. бо Владзы мають мѡцъ над[ъ] дєхѡи злыи

В. кєръ властѣи нѣидѣ ѣкѡстъ свою над[ъ] дємонѣ (703а)

Г. справѣданкѣ сѣдат[ъ] БОГАТОГО и БЕБОГОГО

В. ЩО ЛЮДИМА СЪДЕ СКАКОМ[ъ] ПО ПРАВНИЦЫ БЕЗ' ХЛАТЕРА И МИНТА КА'НАКО БОЛІАРОМ[ъ] и СНРОМАХОМ[ъ] (705а)

Г. а ЗЛЫХЪ караєтъ

В. а ЗЛНЦЕ каара (706а)

Г. ОУДАРНІА' РЪКОЮ по лицѣ ЯРІА

В. ШНК'НЪ ШАКОМ[ъ] ОУЗ ОБРАЗ[ъ] АРІА (707б)

Г. и теперъ котрын ГРѢШНЫИ людѣ

В. и садъ кон МНОГОГРѢШ'ЛНВЦИ (712б)

Поченије

П. велнѣ ТАННЕСТВО

В. голема Б(О)ЖІА ПОТАМ (721а)

П. СОВЕРЪШЕНЪ Ч(Є)Л(О)В(Ѣ)КЪ

В. ЦѢЛОКЪПАНЪ ... ЧЛ(ОВѢ)КЪ (721а)

П. ПРАО(ТЄ)ЦЪ наш(ъ) адамъ

В. нашъ ШЪКЪН'ДЕТ(Ъ) сѣ адамъ (721а)

П. Д(ОУ)ХОВ'НО ПРАЗД[']НОВАТИ и Д(ОУ)ХОВ'НО ходити

В. ПОБ(О)ЖНО СЪѢТ'КОВАТИ и Д(Ъ)ШЕВ'НО ходити (722а)

П. на истин'ноу ПРНТИ

В. на истин'нѣ ДОБІ (724а)

П. С(ВЛА)ЩЕН'НИЦИ

В. С(ВЄ)ЩЕННОМЪ РЄДЪ (726а)

5.3.3. Бројни су примери у којима се уместо израза у предлошку наводи изражајно средство које нема исто значење са предлошком, али се његовим уношењем не мења смисао, већ само благо модификује.

Дамаскин

Д. г(лаго)лю ти прочеѣ

В. то ти нзвѣсцюем[ъ] (611б)

Д. ѡко ѡнсаветы оужика твоѡ

В. ѡ ѡнсавети твоѡи прѣтелицы (611б)

Д. днѣ'лю се бо бл(а)говѣщенію твоѣмоу

В. днѣ'но є то твоє ... оуказиваніє (612б)

Д. жьзль ловленіа сътвори мѣ прієти те

В. жазаль ловленіа ... наведе мене нз'ваднѣти те (622б)

Д. ѿда агг(е)ль бѣаше вѣ с'нѣ ѡв'лен ѡн се и рекы ѡн

В. да лї є то агг(е)ль бїѡ що ѡн се є на снѡ оуказаѡ те ѡн рече (623а)

Баранович

Б. ѡмѡже ѡмѡ ѡснфѣ, ѡ домѡ д(а)к(ы)дова

В. що се зове ѡснфѣ д[а]к[н]д[о]ва подрѣтла (654а)

Б. Гавріилъ Архагг(е)ль бл(а)гїи

В. гав'рило драагы (654а)

Б. написѡ ап(о)столѣ

В. вѣлы намѣ ап(о)с(то)лѣ (654а)

Б. подобаше ч(н)стои д(ѣ)вѣ

В. како то и вѣлѣдѣаше ч(н)стои д(ѣ)воици (654б)

Б. Не на трасеніє, но въ радость

В. не за стресаніє, него на нѣрааніє вєсєло твое походєніє нз'лазѣ (668a)

Гальатовски

Г. котрын лают[ъ] за патронкѣ пр(є)ч(н)ствю д(ѣ)вѣ

В. конно себѣ за прѣателицѣ нмадѣ с(вє)тѣ б(огородн)цѣ (698a)

Г. н теперѣ на которыхъ людеѣ непрѣателѣ настѣпюуть

В. та н садѣ ... конѣ се хр(н)стїаном(ъ) ѡд[ъ] дѣш'маана неколя сѣг'н (703a)

Г. Межи Влэдзѡм бѣдѣтъ жити люде, которын спротивляютьсѣ злым' дѣхѡм', войнѣ з ннѣм точатѣ

В. Мею владѣлицѣ. кѣ. боравити. конно сѣпроѣтъ ѣавѡла борѣн се оудѣнѣ воюю (703a)

Г. Мѣст' Прєч(н)стаѣ д(ѣ)вѣ мѣстѣ в' н(є)бѣ з' прєна(н)с(вѣ)тѣншою Тро(н)цею вышше всѣхъ

В. Нмаѣ прєч(н)стаѣ д(ѣ)вѣ ... свое за сєдєніє ѡнѣ мєсто. н код[ъ] с(вє)тє тро(н)цє наблнзѣ (708a)

Поученије

П. ѡко с(ы)нѣ б(о)жини с(ы)нѣ ч(є)л(овѣ)чѣ бываєтъ

В. с(ы)нѣ б(о)жин. с(ы)нѣ се ч(о)вѣчѣ оучинны (721a)

П. нѣо по плотн хѡдѣщєн

В. ко се с тѣлом[ъ] бавѣ (721б)

П. даж[є] б(о)га ч(є)л(о)в(ѣ)ком(ъ) сѣтворитѣ

В. да ч(о)в(ѣ)ка оу б(о)га прєѡбр'нє (721a)

П. н всѣхъ вєлнчнѣ

В. н за свѣ г(о)сп(о)дѣ (723a)

П. н принти на нстин'ноу вѣроу б(о)жню

В. з вѣрѣ нашѣ хр(н)стїанскѣ да долазє (723б)

5.3.4. Међу највреднијим примерима Венцловићевог књижевног рада су места на којима се уместо израза из предлошка наводи објашњење на српском народном језику.

Венцловић на извешан начин декомпонује црквенословенске термиолошке изразе, јер његови слушаоци у свом појмовном свету нису имали ни близу толико разрађен систем терминологије као они којима су се обраћали Дамаскин, Гаљатовски или Баранович. Такође, Венцловићева термиолошка лексика на народном језику није била на нивоу његових предложака, те су стога била потребна допунска објашњења (Стефановић 2002: 52).

Дамаскин

Д. н не ѡбнкохъ съ тоужднѣ от[ь]ноудъ бесѣдовати

В. не принстон ми се вше з доугы момѣи свога разговора имати (608б)

Д. бл(а)говѣствѣю ти пришествѣе

В. з добромъ[ъ] ти скажемъ[ъ]. доходакъ (609б)

Д. іако мариамъ не бесчинствова

В. да га м(а)ріа нинсамъ шаренымъ[ъ] пѣтемъ пошѣла грѣшнѣ (610а)

Д. скажи ми ѡного д(о)с(то)инство

В. только искажи ми ... откуда є т'ко є таѣ чеговнѣ' лї є (618а)

Д. н моужа не съвѣмъ

В. нити за мужкѣ странѣ знаамъ (618а)

Д. н порожденїа от[ь]рочетѣ моего злословнѣ' ме

В. те пороженїе моего де(те)та ми нагрнза ме ѡвѣи н рѣжѣи. (619а)

Д. іако да таниѣ съхраннѣ

В. кога би н овѣ потайнѣ с таакъ[ъ] спазнѣ не проглашѣи (623б)

Баранович

Б. рече Радостъ Бл(а)говѣстникъ: Роднши ѿ(ы)на

В. рече сладкы гласоноша родиткѣшъ с(ы)на (633а)

Б. Бл(а)говѣствованіе прѣати

В. добаръ гласъ и принидти (654б)

Б. се слова Любве

В. то є єто м(н)локрѣство големо (657б)

Б. вы же возжаждете лѣннѣи

В. а ви лѣннѣи отъ жеи малаѡавати (677б)

Гальатовски

Г. оцнаѣмѣютъ волю Б(о)жю

В. б(о)жѣ писмо 8 глаавъ нмъ оубоѣ (702а)

Г. грѣховъ хронатса

В. а ница не грѣше (703б)

Г. тын ѡда ѡнатъ

В. то сѣ ѡдотворцы (703б)

Г. и всѣхъ людей некрѣныхъ

В. ни кон нисѣ православноє кѣре (718б)

Поученије

П. но солгаса

В. 8 томе стнже га лажа (721а)

П. Бл(а)гопріятно єс(ть) б(о)гоу братне.

В. вѣло є то браѡ оугодно и прѣвѣтно г(оспод)ѣ (722б)

П. ниже илѣнтѣ подыш'ленїа лоукава

В. отвѣайтѣ се лѣкавогъ сдншлнваннѣ (726б)

П. дол'женъ естъ молнтисѧ

В. имаа своѣ моленїе доконаавати (726а)

Гаврилова објашњења на народном језику најчешће иду у смеру повећања разумљивости преведеног текста. Међутим, у неким случајевима Венцловић бира сложенији израз од оног у изворном тексту. Типични примери су превођење сложеницама на местима где је могао бити употребљен дослован превод:

Д. явнт' ми протечѣ явлен ми се въ снѣ

В. оуказатѣ ми ѿ свемѧ сноприходацъ (623б)

Б. сладост[ъ] же нх', исцѣленїе д(8)ши

В. те нѣхова сладостъ є д(8)шолѣтнаа (677а)

Г. Б(о)гъ даєт' моцъ людем', чнненѧ чѣдѡвъ

В. даає б(о)гъ люд'ма снаагѧ ... и чѣдоуинненїе (704а)

5.3.5. Занимљива решења се јављају и приликом превођења одређених богословско-филозофских садржаја.

Дамаскин

Д. и всѧкъ ѧзыкъ брѣнны оублажѣт' те

В. и сваки з' блатѧ мѣснатъ ѧзыкъ наголемѡ хокѣ те днчнтн и бл(а)женнѧ те наринцати (614а)

Д. и се рек'ши къ ч(ъ)ст(ъ)номѡу начел'никоу агг(е)лскомоу и се рекши ѡставї ю

В. то д(ѣ)воѣка нз'говори к' ар'хагг(е)лѧ гав'ринѧ, и ѡнъ такы є ѡставы (615б)

Баранович

Б. прїати ѿ Ч(н)стагѡ агг(е)лскаго Чнна

В. принднтн ѿт[ъ] ч(а)стнога агг(е)л'скога г(о)сп(о)дства (654б)

Б. Г(о)с(по)дь Вседержитель с' Тобою

В. г(оспод)ъ свєга дръжацъ с тобою є (655а)

Б. Яще себе н сѣгъбо раба нарече Воплотивыйсѧ нс' тебе

В. ако се є н двострыко слягом[ъ] нарекаю рогъны с' ч(о)вѣтымъ стасомъ ѿт[ъ] м(а)рїє д(ѣ)воице (660б)

Б. Не бойсѧ м(а)рїє, ѡбрѣла бо єси бл(а)годать оу Б(о)га

В. Не бой се м(а)рїє, рече к' м(а)рїѣ архангг(е)лъ. не старай се честны дѣлѣ добыла си код[ъ] б(о)га (667а)

Гальатовски

Г. н пожнвалъ з нини, тѣло н кровь х(ресто)вѣ

В. те се н ѡно прнчесты (704а)

Г. въ вѣки вѣкомъ, аминь

В. з вѣкъ вѣчнты, аминъ (709а)

Г. бо х(ресто)с(ъ) двѣ натурѣ в' себѣ маєт'

В. кр'но х(ресто)с(ъ)· ѡд[ъ] двѣ є формѣ състакнѣ (709а)

Поученије

П. храмъ собѣ создавъ

В. себы тѣло ч(о)вѣче създаа (721а)

П. но б(о)голюб'ци

В. ама ѡ д(х)шин н ѡ б(о)гѣ да нмаамо свою намъ заабава (721б)

П. оуподобим'сѧ б(о)гоу

В. б(о)гѣ да нааанкѣмо (723б)

П. прнпадаемъ б(о)гоу

В. метанишѣи до зем'ли пред[ъ] б(о)гомъ (724б)

Иако је Венцловићев превод богословских садржаја најчешће успео, у неким од примера је тачност преноса сумњива. Треба, ипак, имати у виду да је у анализираном тексту њихов број сразмерно мали.

Баранович

Б. Образъ ҃҃постаси О(т)чѣ, ѿ нем'же речено

В. образъ б(о)жїа цѣла стаса· цѣло ѿ немѣ и изречено бы (662а)

Б. образ[ъ] ҃҃постаси ѿчѣи Г(оспод)ь

В. образъ очиногъ стаса г(о)с(по)динъ (673б)

Поученије

П. слоужителѣи б(о)га слова

В. слагѣ б(о)жїегъ заказивани (723а)

5.4. Синонимични низови

Венцловићева креативност у одабиру речи најбоље се може уочити на примерима мање или више синонимичних низова у којима значења појединих израза варирају према значењу исте речи у предлошку. Они се јављају у оквиру једне реченице или у нешто ширем контексту. Таквим варирањем речи неретко се у Гавриловом тексту губи фигура из изворног текста заснована на понављању, попут анафоре.

Најчешће је један члан низа преузет из предлошка, уз могућу фонетску адаптацију или без ње, док су остали чланови претежно елементи српског језичког изражавања. „Они су засигурно разумљивији обичним и неуким људима, али, по правилу, значењски и по функцији изражавања „виших“ и „нижих“ садржаја нису адекватни првима. У Гавриловом тексту, међутим, најчешће и једни и други припадају истом низу, што доводи до извесне значењске и функционалне нивелације. ... Ипак, стиче се утисак да при стварању

синонимичних низова писац није нарочито обраћао пажњу на правило диглосије.“
(Стефановић 2002: 57)

Баранович

скринжалаин

Б. Не на скринжалаехъ Каменныхъ, но на скринжалаехъ с[е]рдца плотныхъ ... не на скринжалаехъ каменныхъ, но на скринжалаехъ с[е]рдца плотныхъ

В. не на каменты моуссовы скринжалаин, него на отесааны от[ъ] грѣха изглажены. 8 вѣры твр'дїи меснаты ср'дци ... не на дасница отесааты с каменна, него на гол8 гладкомѣ добр8 иоѣ ср[']дц8 (653б)

драхма

Б. Бдова, оберѣтши драхм8 возрадовася ... Язъ въ женахъ Бл(а)гословенная, оберѣтохъ не драхм8 тѣмнѣ, не серебро, ни злато, но тѣ драхм8 ... Имят[ъ] къплю дѣяти М(а)риа сею Драхмою. ... Имят' сѣя Драхма Красотѣ, и Образ' Упостаси

В. оудовница пронааѣ инн'гюш8 и в'ро се о ниоѣ порадова ... а ты бл(а)г(о)с(ло)вен'ная мѣхъ женама· из'наагѣ не драхм8 с'рѣав8 серебро ни злаато· него тааѣ ск8пы белегъ ... може м(а)рїа съ своимъ драх'мом[ъ] ... нмаа овы авкат[ъ] в'ро х'бавъ печатъ из'ображенъ на себы образъ б(о)жїа цѣла стаса (621б–622а)

Плот[ъ]

Б. вѣдет' Плот' ѿ Плоти моеа: тѣм'же с[е]рдце мое, и плот[ъ] моа возрадовастася о б(о)жѣ живѣ. Возрадовася с[е]рдце, Ч(н)стаа бо с[е]рдцем[ъ], б(ог)а озриши. Возрадовася Плот' твоа: слово бо б(о)жїе Плот[ъ] вѣдет[ъ]

В. быти кѣ н месо оу[ъ] мога ли меса· зато ср[']дце и свѣ ли тѣл8 радѣ се о жинвомѣ б(ог)8. провеселна се е чинста твоє ср[']дце каде б(ог)а оу себы внде· с отыме и цѣло тело се радѣ· кр'но б(о)жїе слово нс тебѣ тѣлесно внде се (662а)

оуловитъ

Б. Оуловнша Уч(е)н(н)ци Д(8)ха с(ва)таго, оустнами ѿверстыми; Уста моа ѿверзох[ъ], и привлекох[ъ] д(8)хъ; но и Д(8)хъ с(ва)ты(н) оулови а, егда обладаше нли, такоже хоташе, аки оуловлеными ... Македонїи, аки истребѣ ловаше Голуба, егда не исповѣда Д(8)ха с(ва)таго

быти Б(о)га, но тварь токмо. Ап(о)с(то)лн не такъ истреби Голуба, оуловнша самаго Д(с)ха с(ва)т(а)го. Улови Д(с)ха с(ва)т(а)го и М(а)риа, в' то время, егда найде на ню

В. съ отворенымъ оустыма оу(т)е(н)цы оуватише с(ве)тога д(с)ха. како що н д[а]в[н]дъ казюѣн велы, зннх[ъ] иа н прнвяхох[ъ] оу себе д(с)хъ. ама пате с(ве)ты д(с)хъ ннх[ъ] половы. каде є ш' ннма тако окретаѡ како що є саамъ зактеваѡ, съ замрежаатнма ... кретингъ македоны каа истребѣ вребаше оуловити тога голуба. каде се отметаше не звати га б(о)гомъ. него то зчааше н говорааше да є н д(с)хъ б(о)жїа стварь. алъ ап(о)с(то)лн, не кано крагѣицы голуба да оуватише. ама само с(ве)тога д(с)ха к' себе прнмаамнше те н оста код[ъ] ннхъ. оуловы с(ве)тога д(с)ха н м(а)рїа д(ѣ)в(н)ца. оу то време каде саамъ паде на ню (664а–664б)

бл(а)годать

Б. Не бойса М(а)ріе, оберѣла бо єси бл(а)годать оу Б(о)га. Послвша М(а)риа гл(агол)ющаго: Ищѣте, н обращаєте: съ боазнїю нска, съ радостїю оберѣте бл(а)годат(ь) оу Б(о)га, гл(агол)ющаго: Язъ мене любашїа люблю, н нщвїи мене, обращаѣт[ъ] бл(а)годать. Ищвшаа М(а)рїа Г(оспод)а, оберѣте бл[аго]д[а]т'. ... Не бойса М(а)ріе. Рече къ М(а)рїи Архагг(е)лъ: Не бойса, оберѣла бо єси бл(а)годат' оу Б(о)га

В. не бой се мааро не бой. наш'ла си ты бл[а]г[о]д[а]т[ь] оу б(о)га. савшала є м(а)рїа що се пнше то. нщнте н нааѣн кїете. з боанем[ъ] она нска. н с радостѣ наагїе срѣѣѡ оу б(о)га. како що н велы г(оспод)ъ. кон мене мнлаю. те н іа мнлаемъ. н конно мене трааже онн то свою срѣѣѡ трааже. н м(а)рїа нщвѣи іоѣ б(о)га. наагїе свою вр'лѣ срѣѣѡ. шоно се з пнсла бл[а]г[о]д[а]т[ь] добро пронаходенїе назнвѣ. ... Не бой се м(а)рїе, рече к' м(а)рїи ар'хагг(е)лъ. не старай се. честнты даярь добнла си код[ъ] б(о)га (666а–666б)

Нго

Б. свободою, єюже Х(рнсто)с(ъ) насъ свободи, стойте; н не пакн нгомъ работы обдержнтелса; Колмн ты пате свободою Х(рнсто)мъ дарованною вынх стоншн! Нго же с(ы)на твоего бл(а)го, аще гл(агол)ешн: се раба Г(о)с(по)дна, нгомъ работы не обременнса; Нго бѡ егѡ бл(а)го, н время егѡ легкѡ єсть. Носашей ти вѣ чревѣ, воскликнетъ ѡ тебѣ Ц(а)рь Д(а)в(ы)дъ: Бса слава дщере Ц(а)ревкы в'нхтръ. Носашн на рѣкахъ Б(о)га, н ты гл(агол)ати бѣдешн: Нго мое бл(а)го

В. оу той свободн, с коим'но є нас(ъ) х(рнсто)с(ъ) ослободїѡ др'жте се н стойте. а не нз'нова пакъ под[ъ] товаръ несносн се подлаажнте: да колнко пате ты м(а)рїе свакад[ъ] оу б(о)годаатої ти свободн стоншъ. твоега с(ы)на сѣд'ло бл(а)гое. ако н велншъ то єво іа самъ г(о)с(под)на рокиннѣ. с посленым[ъ] бременом[ъ] се не пр'тн. Нго є нєгоко драаго н бре[ме] мѣ є лако. носѣи ти га оу тр'бѣхъ. подвнкнхткїе ѡ тебы ц(а)рь д[а]в[ы]дъ. сва є слава ц(а)ревої к'ѣры оу нїѡнзи

нзѣстра. а нѣѣхаюѣи ти на рѣкѣ г(о)с(по)днѣи. н сама кѣшѣ то нзговаарати. моѣ є ꙗрѣмѣ
гладѣкѣ (668б–669а)

Начатокѣ н Конецѣ

Б. Радѣѣса ѡбродованнаѣ, с' радостѣю начах', Начатокѣ бо, нже єсть веселѣе Ѧгг(є)лѡмѣ,
роднши, с' Радостѣю н конѣс. Роднши бо Конецѣ. Роднши Того, Нже рече: Ѧзѣ єсмѣ Ѧлфа н
ѡмега, Начатокѣ н Конецѣ ...Радѣѣса оубѡ ѡбродованнаѣ Г(оспод)ѣ с' тобою Начатокѣ н
Конецѣ

В. радѣѣ се ѡбродован'на. юр'но таѦѣ начѣтакѣ цю є веселѣе агг(є)л'ско роднѣи кѣшѣ ты. такѡ
пакѣ радѡсѣх н доконаавѣмѣ. радѡсти кѣшѣ роднѣи краѦѣ н конѣцѣ. какѡ ѡнѣ самѣ ѡ себѣ
то н нсказѣ тѣко є собоѣмѣ. ꙗ самѣ рече. аѦ'фа н ѡ пр'вы н послѣднѣи ... радѣѣ се
ѡбродован'на г(оспод)ѣ с' тобою. започѣтакѣ н доврѣнѣнѣ (679а)

Галѣатовски

мѣсцѣ

Г. Маѣтъ Пр(є)ч(н)стаѣ Ѧ(ѣ)вѣ мѣсцѣ... Маѣтъ Пр(є)ч(н)стаѣ Ѧ(ѣ)вѣ мѣсцѣ... Маѣт' Прѣч(н)стаѣ
Ѧ(ѣ)вѣ мѣсцѣ... Маѣтѣ] пр(є)ч(н)стаѣ Ѧ(ѣ)вѣ мѣсцѣ н в' н(є)бѣ... Маѣтѣ] тѣды пр(є)ч(н)стаѣ
Ѧ(ѣ)вѣ мѣсцѣ межи людѣи... Маѣт' Прѣч(н)стаѣ Ѧ(ѣ)вѣ мѣсцѣ в' н(є)бѣ з' прѣна(ѣ)с(ѣ)тѣѣнѣю

Тро(н)цею

В. нѣла б(огородн)ца своѡ сѣдѣѣх стѡлнцѣ. (696б); нѣла прѣс(ѣ)таѣ б(огородн)ца своѣ
прнстонцѣ. (697а) нѣла прѣс(ѣ)таѣ б(огородн)ца своѣ прнстонцѣ. (697а) Нѣла прѣч(н)ста
Ѧ(ѣ)вѣ м(а)рѣа своѣа стѡлнѣнаѣ мѣста горѣ на н(є)бѣ... (698б) нн'дн прѣс(ѣ)таѣ ѡѡ
г(о)сп(о)гѣ Ѧ(ѣ)ѡѣка ц(а)рска м(а)рѣа, нѣла своѣ мѣсто... (699а) Нѣла прѣч(н)стаѣ Ѧ(ѣ)вѣ
б(огородн)ца, наша ѡѡ ц(а)р(нц)а. своѣ за сѣдѣнѣ ѡѡ мѣсто. н кодѣ с(ѣ)тѣ тро(н)цѣ
наблнзѣ (708а)

патронка

Г. котрын маѡтѣ] за патронкѣ пр(є)ч(н)стѣю Ѧ(ѣ)ѡѣ ... н тепѣрѣ котрын лѡдѣ маѡт' за
Патронкѣ Пр(є)ч(н)стѣю Ѧ(ѣ)ѡѣ

В. конно себѣ за прѣѣтѣлнцѣ нѣлаѣ с(ѣ)тѣ б(огородн)цѣ. (698а) ... та н досадѣ] зѣѣшаѡ се тѣ
спрѣкѣ. конно за патронѣ. да рѣѣмѣ. прѣѣтѣлнцѣ. нѣла себѣ с(ѣ)тѣ б(огородн)цѣ (711а–711б)

жидок'

Г. Дознал(ъ) тогѡ еденъ жидок' в' Константинополю, который пришол(ъ) до ц(е)ркви з дѣтми хр(н)стіанским(н), и поживалъ з ними, Тѣло и Кровь Х(ри)стова, вернувшись до дома сказал(ъ) тоѡ отцевн своемъ, тѣды отецъ егѡ бѣдѣи жидомъ невѣрным[ъ] розгнѣвалса барзо на сына своего

В. нш'ли деца, гаци причестивати се рано оу цр(')кви. замеша се ѡд'но ш'нма непоз'нано и од'но инфѣтѣ дѣте. те се и оно причесты. а каде дома догѣ. кааза онъ то скоме о(т')цѣ и м(а)т(е)ри невѣрным[ъ] жидом[ъ], да се е причестіѡ тѣла и кр'ви х(рн)с(то)вои. а отац' мѣ стакларъ бѣаше. бо'ло се онъ за то на своѡ дѣте разлюты (704а)

Ѣпископски радъ

Г. бо за тоѡ оударене хотѣли скиняти с(ва)тогѡ Николаа з ѡрады Ѣп(н)скопскогѡ ... с(ва)тыи Николай zostалъ при оу радѣ Ѣп(н)скопском(ъ)

В. кѣахъ да га измет'нѣ из в[а]д[ы]ч[аства] за таи мѣ оударацъ. ... тако с(в)етый никола опет(ъ) мир'но оста оу скоме митрополитствѣ (706б)

5.5. Прераде цитата из Светог писма и химнографије

Познато је да је једна од најважнијих одлика Венцловићевих беседа његов пионирски рад на преношењу богословских садржаја са црквенословенског на народни језик. Многи истраживачи истакли су значај његових превода делова Светог писма за које није имао претходних узора у српском народном језику. Не знамо колико је основана Павићева тврдња да се у његовом обимном делу „налази у ствари један слободан, али ванредно песнички и успео превод готово целе Библије“ (Павић 1972: 182). Неспорно је, међутим, да је монах Гаврило превео велике делове Старог и Новог завета.

Истицано је, такође, да је Венцловић књиге за богослужбену употребу само преписивао српскословенском редакцијом, а да је беседе, које нису строго богослужбени текстови, преносио на народни језик са жељом да их учини што разумљивијим и доступнијим. До сада, међутим, није често запажано или довољно наглашавано да су поједини библијски цитати које је Гаврил преводио, истовремено и део православне химнографије. Поред тога, у прерађеним

текстовима налази се и химнографија која није заснована искључиво на цитатима из Светог писма (тропари, кондаци, акатисти и др). Неки од ових текстова, или бар њихови делови, врло се често, чак и по неколико десетина пута понављају у анализираним беседама. У случају *Беседа на Благовести*, очекивано, најчешће је присутна химнографија посвећена Богородици и Богородичним празницима.¹¹⁸ Тако с правом можемо рећи да је Венцловић пионирски и супротно начелима средњовековне диглосије преносио и православну химнографију на народни језик. Извесно је да ови преводи нису заживели у богослужбеној употреби,¹¹⁹ али су његовом заслугом садржаји ових делова „појућег богословља“¹²⁰ вероватно по први пут постали разумљиви „простим људем“.

Као ни у претходно посматраним одликама Венцловићевог преводачког поступка, ни овде не можемо приметити доследност или јасан принцип. Поред тога што је смело и вредно преносио на народни, Гаврил је поменуте садржаје неретко остављао на црквеном језику. Понекада се идентични делови химнографије могу пронаћи и на народном и на српскословенском језику. Поред тога, честа појава је и мешање језика – Венцловић наизменично користи народни и црквени језик, понекад чак и у оквиру исте реченице.

¹¹⁸ Најчешћи су текстови, односно делови текстова *Богородице Дјево, Величит душа моја Господа, Достојно јест, Господ просвјешченије моје, О тебје радујетсја свјакаја твар*, делови 50. псалма и делови Благовештенског акатиста.

¹¹⁹ О првим иницијативама за превођење богослужења на народни језик, 60-тих и 70-тих година XIX века, видети нпр: К. Кончаревић, *Језик и православна духовност. Студије из лингвистике и теологије језика*. Крагујевац 2006, 229.

¹²⁰ Појам „појуће богословље“ смо преузели из: Кончаревић, Ксенија, „Пролегомена за расправу о нашем богослужбеном језику“, *Богословље* 44 (1–2), Богословски факултет Српске православне цркве, Београд 2000, 149–163.

5.5.1. У Беседама посебну пажњу привлаче преводи различитих цитата из Библије, делови химнографије, молитвословља, заживи и општа места речи богородице Апостола, Христа, пророка, псалмопевца. Преводи су претежно дословни, али има и оних слободнијих, исписаних колоквијалним језиком, којим се постиже непосреднији однос са паством, али и нека врста осавремењавања садржаја. Посебно је занимљиво да јеромонах Гаврил повремено уноси своје допуне и у ове делове текста.

Дамаскин

Д. њако вели мнѣ величїе силнын и с(ве)то имѣ его. и м(н)лостъ его въ родъ и родъ на боющѣхъ се его

В. велико ми се свѣтаѡ овы д(а)наш'ны д(а)нѣ оукааза· цю мє є повїнїѡ слѡвнты г(оспод)ѣ. с(ве)то мѡ нмє нїегово и м(н)л(о)стѣ є нїегова ѡд[ѣ] рода до рода· над[ѣ] тїмѣ люд'ма кон га се боє¹²¹ (624б)

Баранович

Б. Рече же М(а)риамъ къ Анг(е)лѡ; Какѡ вѣдет' се? понеже мѡжа не знаю

В. каде мѡ рече· а како то може ѡд[ѣ] мене быти· каде за мѡж'кѡ страанѡ не знаамъ¹²² (656б)

Б. Нпокѣда Величїе ѿгѡ Ц(а)рь Д(а)в(ы)дѣ: Како поїдѡ ѿ Д(с)ха твоегѡ? Ыце в'зыїдѡ на Н(е)бо, Ты тамо єси: Ыце снїдѡ въ ад', тамо єси; Ыце возмѡ крнлѣ мон рано, и вселюсѡ въ послѣднихъ мѡра, и тамо бо рѡка твоѡ наставнѣ ма, и оудержнѣ ма Десница твоѡ

В. по д[а]к[ы]д[о]вѡ сказываню: да велике големине нашега г(о)с(по)днна и дѡге мѡ сасма рѡке· и кѡдаа рече знаам[ѣ] бегати кѡд[ѣ] ли се подѣти и скрѣти нз'пред[ѣ] твога д(с)ха. ако да се испенїем[ѣ] на н(е)бо. ты си саамъ тамо горе· да ако ли сплзємѣ доле под[ѣ] зем'лю оу дѡбнне адове. и тамо си ты. ако бы и кано п'тница с крнл'ма рано ѡдлетїѡ чакъ за море ѡ кое тамо пѡстолинне скрѣти се. алѣ и он'де кї мє досекн твоѡ рѡка и нааѣн мє. и твоѡ кї мє десница задр'жати и преместити с места¹²³ (659б)

¹²¹ Уп. Лк 1, 49–50. Део песме Богородици *Величит душа моя Господа*, која се пева на недељном и празничном јутрењу између осме и девете песме канона.

¹²² Уп. Лк 1, 34.

¹²³ Уп. Пс 139, 7–10.

Б. Тѣмъже Павелъ глаголетъ: Нѣсте скон, кѣплени бо есте цѣною

В. зато намъ то н вѣлы паваѡ. нинсте вѣн по себы скон г(о)с(по)дары. ама робовн стѣ. кѣрно
цѣномъ стѣ кѣплѣны¹²⁴ (661б)

Б. М(а)ріа возопи къ Б(ог)ѡ: Слѣхъ моему далъ(ъ) еси радость н веселіе, возрадуютъ[']са кости смиренныя. ѿгда призрѣ на смиреніе Рабы своея. возрадуютъса кости смиренныя

В. ондаа н м(а)ріа подвижнѣхъ г' б(ог)ѡ те рече. моје слышанію даѡ си б(о)ж(е) веселѣхъ радость.
порадоваткѣ ми се н моје хѣде кости.¹²⁵ каде си погледаѡ на снзност[ъ] свое ти робини¹²⁶
(662а)

Б. Г(оспод)ь просвѣщеніе мое н сп(а)ситель мой, кого са оубою? Г(о)с(по)дь защититель животъ моему, ѿ кого са оустрашъ?

В. та г(о)с(по)динъ б(ог)ъ є свакад[ъ] моје просвѣтлѣваніе н мой сп(а)ситель. ја ѡт[ъ] кога би
се бояла. г(оспод)ъ є моје животъ заклон(ъ). н кога се знаамъ плашнѣ¹²⁷ (674а)

Б. Написа Ісаїа: Н бѣдѣтъ[ъ] вамъ вса са словеса, акн словеса Книгъ печатлѣнныхъ, емаже аще дасть ѡ ч(е)л(овѣ)кѣ, оумѣющъ книгамъ, глаголющн: Почти се, н рече; не могъ почести, печатлѣнны бо сѣтъ

В. Кааже пророкъ нсаїа. н быткѣ вама све ѡе рѣчи тако, каа ѡ писмѣхъ написате под[ъ]
печатом[ъ] речн. н таа книга запечатена дати кѣ се, книжнѣ ч(о)в(ѣ)кѣ. конно зна чати. н
рѣчи мѣ се да є прочиты. а ѡнъ кѣ то ѡговоръ дати те рѣчи. ја є донста не могъ прочитати,
защо запечатлене сѣ те к'ниге тврдо¹²⁸ (674а–674б)

Б. Ѣлци въ Х(рист)а кр(е)стнстеса въ Хр(и)ста ѡблекостеса

В. по ап(о)с(то)ловъ сказанію. кон стѣ се ѡ х(рист)а кр(и)стны. то с отымѣ оу х(рист)а стѣ се
преобзклн¹²⁹ (679б)

¹²⁴ Уп. 1. Кор 6, 20.

¹²⁵ Уп. Пс 51, 8.

¹²⁶ Уп. Лк 1, 48. Део песме Богородици *Величит душа моя Господа*, која се пева на недельном и празничном јутрењу између осме и девете песме канона.

¹²⁷ Уп. Пс 27, 1. Прокимен апостола на литургији и прокимен пред паримеје.

¹²⁸ Уп. Ис 29, 1.

¹²⁹ Уп. Гал 3, 27. Песма која се пева након миропомомања и на појединим празничним литургијама, уместо Трисвете песме (на Васкрс, Божић, Богојављење, Велику суботу, Духове, Лазареву суботу).

Гальатовски

Г. еше покажетса Х(рсто)с(ъ) и сѣдѣю срогнѣ въ д(е)нь остатнѣй, гды бѣдет[ъ] локити до людей грѣшных[ъ]: Идѣте от[ъ] мене проклятын въ огнь вѣчный

В. на страш'номѣ ономѣ сѣдѣх(рсто)с(ъ): оправиткѣ нти свѣ грѣшнѣице и беззаконнѣице сѣдѣно с погани. каде рек'не идите од[ъ] мене проклетницы оу огань вѣчны¹³⁰ (704б)

Г. вѣдѣг(ъ) Ап(о)с(то)ла Павла: ѿгда приѣде кончина лѣтом[ъ], посла Б(ог)ъ единородногѡ с(ы)на своегѡ раждаема от[ъ] жены

В. како шо ап(о)с(то)лъ павло за х(рист)а намѣ доказѣ. кад[ъ] вѣлы догѣ край годинама. он'даа посла Б(ог)ъ единородногѡ свогѡ с(ы)на од[ъ] женѣ с роденѣмъ¹³¹ (709а)

5.6. Преношење црквенословенских сегмената и мешање језика

5.6.1. Са друге стране, поред тога што је преводио на народни језик, Венцловић није занемаривао ни потцењивао ни традиционални црквенословенски. „Тај језик, посебно српска редакција његова, био је њему толико близак да се понекад имао утисак да ни сам није свестан кад из једног у други прелази“ (Миловановић 1982: 14). В. Јовановић наводи да Венцловић и сам „вели да у овој књизи (Мачу духовном) није све написано просто, јер оно што се говори Богу намештено је по писању књижевном, тј. црквеним језиком, а што људима, то је просто – народним језиком“ (Јовановић 1911: 118). Дакле, у појединим примерима он преноси у духу средњовековне диглосије: реченица тече на народном језику, али се на црквеном преноси помен празника, молитвословље, речи Богородице, архангела Гаврила, апостола, псалмопевца или неког светитеља из житија, након чега се наставља, односно враћа на народни језик. Црквенословенским деловима се „потврђује да су садржаји списа у деловима са народном основом исто тако део црквене књижевности као што су то и одређени садржаји на црквеном језику“ (Стефановић 2002: 54).

¹³⁰ Уп. Пс 25, 41.

¹³¹ Уп. Гал 4, 4.

Баранович

Б. егда гл(агол)етъ: Бл(аго)с(ло)венна ты в' женах[ъ]. Кто тако смысленно возмогл' бы совершити цѣлованіе, якоже Агг(е)лъ

В. що рече́но бы ѿ ѿи́. Бл(а)г(о)с(ло)вен'наа ты въ женах[ъ].¹³² и т'ко бы то тако слыш'лено на крат'ко сеѣ по здравліи ваніе вѣд'но свр'ш'ѿ како що агг(е)лъ (656а)

Б. и гл(агол)и съ радостію всегда: Велнчнтъ д(с)ша моѧ Г(оспо)да, и возрадоваса д(с)хъ моѧ ѿ Б(о)зѣ сп(а)сѣ моеѧ[ъ]

В. и свакаа[ъ] радо и весело каадо си изговараати ове свое ѿ себѣ речн. Велнчнт(ъ) д(с)ша моѧ Г(оспо)да. и възрадова се д(с)хъ моѧ ѿ Б(о)зѣ сп(а)сѣ моеѧ[ъ]¹³³ (654а–654б)

Б. егда рече: Вѣди мнѣ н(ы)нѣ по гл(агол)ѧ твоѧ

В. такы рече к' агг(е)лѧ. Вѣди мнѣ по гл(агол)ѧ твоѧ¹³⁴ (657а)

Б. Хвалнт[']са Б(огородн)ца, гл(агол)ющн: Велнчнт[ъ] д(с)ша моѧ Г(оспо)да, и возрадоваса д(с)хъ моѧ ѿ Б(о)зѣ сп(а)сѣ моеѧ'

В. хвалии се право с(ве)таа Б(огородн)ца говорѣнн. Велнчнт(ъ) д(с)ша моѧ Г(оспо)да. и възрадова се д(с)хъ моѧ ѿ Б(о)зѣ сп(а)сѣ моеѧ[ъ]¹³⁵ (662б–663а)

Б. Тебѣ же повелѣно ми Бл(а)говѣстити Радост[ъ]: Радѡйсѧ ѡбрадованнаѧ, Г(оспо)д' съ тобою;

В. ааъ сво тебѣ зааказано ми бы радѣ глас(ъ) донети чѡвѣнъ. радѡи се ѡбрадован'наа Г(оспо)д' съ тобою¹³⁶ (667б)

Б. егда оубѡ Б(огородн)ца рече: Велнчнтъ д(с)ша моѧ Г(оспо)да, и возрадоваса д(с)хъ моѧ ѿ Б(о)зѣ сп(а)сѣ моеѧ. сотвори мнѣ велнчїе силнѡи

¹³² Уп. Лк 1, 28.

¹³³ Уп. Лк 1, 46. Прокимен апостола или паримеја и део песме Богородици *Величит душа моја Господа*, која се пева на недельном и празничном јутрењу између осме и девете песме канона.

¹³⁴ Уп. Лк 1, 38.

¹³⁵ Уп. Лк 1, 46. Прокимен апостола или паримеја и део песме Богородици *Величит душа моја Господа*, која се пева на недельном и празничном јутрењу између осме и девете песме канона.

¹³⁶ Уп. Лк 1, 28.

В. КАДЕ ОВЫ Б(О)ЖІН ГРАДЪ С(ВЕ)ТАА Б(О)ГОРОДНЦА ПОХВАЛЫ Г(ОСПО)ДА Б(ОГ)А. ТЕ ОКЕ РЪЧН НЗ'РЕЧЕ.
ВЕЛНІТНТ(Ъ) Д(С)ША МОА Г(О)С(ПО)ЛА. Н ВЪЗРАДОВА СЕ Д(С)ХЪ МОЇ О Б(О)ЗЕ СП(А)СЕ МОЕМЪ. ІАКО
СЪТВОРЫ МНѢ ВЕЛНІЕ СНАНЫ¹³⁷ (669а)

Б. Тебѣ во рекѣтъ: Бл(а)гословенна еси в' женах[ъ]

В. теби кѣ се говорити. Бл(а)г(о)с(ло)венна ты кѣ женах[ъ]¹³⁸ (673а)

Гальатовски

Г. ѿ чин[ъ] Пр(е)ч(и)стаа Д(ѣ)ва сама Прор(о)ковала, мовачи: ѿт[ъ] н(ы)нѣ бл(а)жат' ма вси
 Родн.

В. КАКО ШО Е ОНА Н САМА ТО ПРОРЕК'ЛА КОД[ъ] ЕЛСАВЕТЕ 8 ЗАХААРИИ8 ДОМ8 О СЕБЫ. ѿТСАДЪ РЕЧЕ.
Бл(а)ЖЕТ(Ъ) МЕ ВЪСН РОДН¹³⁹ (695а–695б)

5.6.2. Поред тога што одређене наводе преноси на црквенословенском, Венцловић их на неким местима одмах затим преводи и на народни језик. „Беседник је тако омогућио слушаоцу и да чује актуелизовани исказ техником сказа, али и да разуме његово значење уколико није зналац црквенословенског језика, вршећи тако и просветитељску улогу.“ (Милановић 2001: 14) Један од Венцловићевих узора за овакав поступак свакако је био Гальатовски, који је такође повремено преводио на овај начин. У његовој беседи налазимо нпр: Радѣйтеса н веселѣтеса іако МЗДА ВАША (заплата в(а)ша) многа на н(е)б(е)сех(ъ).

Баранович

Б. ѿ Г(о)с(по)дн, азъ рабъ твоѣ, азъ рабъ твоѣ, н с(ы)нѣ рабы твоѣа

В. ѿ Г(ОСПО)ДН. АЗЪ РАБЪ ТВОЈ. ІА САМЪ Г(О)С(ПО)ДННѢ СЛ8ГА ТВОЈ. СЛ8ГА САМЪ ТИ Н С(Ы)НѢ ТВОѢ
СЛ8Ш'КННІЕ¹⁴⁰ (660б)

¹³⁷ Уп. Лк 1, 46. Део песме Богородици *Величит душа моја Господа*, која се пева на недељном и празничном јутрењу између осме и девете песме канона.

¹³⁸ Уп. Лк 1, 28.

¹³⁹ Уп. Лк 1, 48. Део песме Богородици *Величит душа моја Господа*, која се пева на недељном и празничном јутрењу између осме и девете песме канона.

¹⁴⁰ Уп. Пс 116, 16.

Гальатовски

Г. дла тогѡ мовнтѣ Б(о)гѣ до людѣй: ѡко брѣнїе пѣти поглаждѣ нхѣ, ѡкѣ болото на дорозѣ зглаждѣ нхѣ

В. тога радн кроз' а[а]в[ы]да то н говорыѣ Б(о)гѣ до ѡсїѡны людѣ: ѡко брѣнїе пѣты поглаждѣ нхѣ. каа блато на пѣтѣ тако бѣ н з'газнтн¹⁴¹ (703б)

Г. тоѣ образѣ малювалѣ Яп(о)с(то)лѣ Явка, гдѣ жнлѣ на свѣтѣ, называно то(ѣ) образ[ѣ]: Однгїтрїа, проводнелка

В. икона с младаѣн'цемѣ Б(о)городн'ца. ѡ ю є написѡ с(вѣ)ты єв(аг)г(ѣ)лнстѣ лѣка. члѡтѡр'на. прозвана именоу[ѣ] однгїтрїа. то кст[ѣ] проводница (713а)

5.6.3. Претходни примери би могли навести на закључак да Венцловић у највећој мери следи начела средњовековне диглосије. Уметањем превода црквенословенског текста на народни, као што илуструју претходни примери, он не нарушава ова правила. Налазимо, међутим, и места на којима се овакви наводи уносе делом на српскословенском, а делом на народном језику. Тако се дешава да у одређеним сегментима, чак и у истим реченицама, долази до мешања језика. Понекад, на пример, Богородица говори наизменично народним и црквеним језиком. На овај начин се оба језичка израза изједначују и тиме се суштински одступа од диглосије, чија је основна одлика разликовање узвишенијег, „посвећеног језика“ од оног са народном основом.

Дамаскин

Д. се раба г(о)сподѣ)нѣ боудн мнѣ по г(а)го)лоу твоѣму. н се рек'ши кѣ ч(ѣ)ст(ѣ)номоу начел'никоу агг(ѣ)лѣскомоу н се рекши ѡставї ю. оуслышнѣ прочеє что кѣ нѣн праведнн ѡснѣ г(а)го)лѣть.

В. чѣѡ сн крѣ сам[ѣ] се к отомѣ предааа те сам' ти рек'ла. се раба г(о)с(пол)нѣ. бѣдн м'нѣ по гл(а)голѣ твоѣму.¹⁴² ѡ вѣѣѣ ѡ внше ѡд[ѣ] мене нщешѣ. ѡ ли чѣкашѣ тѣ. док' те моѣ старацѣ затѣчѣ. те н ѡбааѡє нзрѣжѣны бѣаѣмо. ты кѣшѣ знамѣ нз'маѣн н ѡтннѣ. алѣ мѣнн кѣ гор'ко

¹⁴¹ Уп. Пс 18, 42.

¹⁴² Уп. Лк 1, 38.

ПАСТН С ЦАНГРЫЗАНІЕМЪ] НІЕГОВЫМЪ] Н СПОЧ(Н)ТАНІЕМЪ]· то д(ѣ)войка нз'говори к' ар'хагг(е)лѣ гаг'ринаѣ. н онъ такы е ѡставы (615б)

Д. Не вопрошай же ѡ д(ѣ)во Пребл(аго)с(ло)веннаа! Какѡ се вѣдетъ, понеже мѡжа не знаю; Бѣа Ч(н)ста Ч(н)стымъ: ѿ тебе Ѣднныа Ч(н)стыа, н Раждаемое с(ва)тое, наречет'са С(ы)нъ Б(о)жій

В. НЕ ВЪПРОШАЙ ЖЕ ѡ д(ѣ)во бл(а)г(о)с(ло)вен'на· како се вѣдетъ, ндеже мѡжа не знаю.¹⁴³
Ч(н)стымъ е скащо Ч(н)сто¹⁴⁴. нз' тебе кд'не прет(н)сте н рааггано е свѣто· с(ы)нъ Б(о)жій
зватникъ се¹⁴⁵ (622б)

Д. Іако велн мнѣ велнчїе сильнын н с(вє)то нмѣ юго· н м(н)лостъ юго вѣродъ н родъ на бжещыхъ се юго· кмоу же слава н дрѣжава въ вѣкы вѣкомъ аминь

В. ѡо ме е повнїсїѡ словнты г(оспод)ъ. с(вє)то мѣ нмє нєгово н м(н)л(о)стъ ю нєгова ѡд[ъ]
рода до рода· над[ъ] тнмъ люд'ма кон га се бже.¹⁴⁶ ѡмѣж[е] слава н дрѣжава· н н(ы)нѣ н
пр(н)сно, н въ вѣкы вѣкомъ[ъ]· аминь (624б)

Баранович

Б. Велнчнтъ д(с)ша моѡ г(оспо)да, н возрадовасѡ д(с)хъ моѡ ѡ Б(о)зѣ сп(а)сѣ моєм'

В. ВЕЛНЧНТЪ д(с)ша моѡ г(о)с(по)да. н порадова се моѡ д(с)хъ ѡ Б(ог)ѡ моѡ сп(а)снтелю¹⁴⁷
(665б)

Б. Сєдмоє: Велнчнтъ д(с)ша моѡ г(оспо)да, Словеса М(о)л(н)твы н Бл(а)годаренїѡ

В. сєд'маа БЕСЕДА БЫЙ ІОИ· КАДЕ СЕ ѡ С(Ы)НѢ ОУ СЕБЫ ПОРАДОВА З д(с)шомъ н рече ВЕЛНЧНТЪ]
д(с)ша моѡ г(оспо)да¹⁴⁸. КАД[ъ] е ТАКО ПОГЛЕДАѡ НАА МЕ ХВАД· ѡТСЕЛЕ СВАКЫ РОДѢ ХОѢ МЕ З
ДНКОМЪ] ХВАЛНТИ¹⁴⁹. ТО СѢ НІЕНЕ РЕЧЫ Б(о)ГОМОЛСКЕ н бл(а)годаар'не (658а)

¹⁴³ Уп. Лк 1, 34.

¹⁴⁴ Уп. Тит 1, 15.

¹⁴⁵ Уп. Лк 1, 35.

¹⁴⁶ Уп. Лк 1, 49–50. Део песме Богородици *Величит душа моја Господа*, која се пева на недељном и празничном јутрењу између осме и девете песме канона.

¹⁴⁷ Уп. Лк 1, 46–47. Изобразителни псалм који се пева као први антифон на изобразителној литургији.

¹⁴⁸ Уп. Лк 1, 46. Део изобразителног псалма који се пева као први антифон на изобразителној литургији.

¹⁴⁹ Уп. Лк 1, 48.

Б. се же рабѡтающїи ѿи, ѿсти нѡѡт[ъ], гл(агол)етъ Г(оспо)дь; н Ты оубо раба Г(оспод)на, Хлѣб' ѿсти бѡдешн съ н(е)б(е)се съшѣдый

В. ѡво кон ѡены послѡю н ѡсти кѣ¹⁵⁰ вѣлы г(оспод)ъ. н ты оубо раба г(о)с(под)на. хлѣбъ кѡшъ кѡсты с н(е)ба снш'лыи (673а)

Б. Рѣтетъ н тебѣ рабѡтающей себѣ Г(о)с(по)дь, нже ест' с' тобою: Язъ есмъ хлѣбъ сошѣды[и] с' н(е)б(е)се, да ѡси н живѡ бѡдешн въ вѣки. се рабѡтающїи ѿи гл(агол)ет' пнти нѡѡт', вы же возжаждете лѣннѡи.

В. теѡи ж[е] рабѡтающей г(о)с(под)ви рѣтет' се. ѡт[ъ] г(оспод)а нже с тобою. азъ есмъ хлѣбъ съшѣды съ н(е)б(е)се. да ѡси н живѡ бѡдешн. ѡво кон ѿи сѡже пнти кѣ. а ви лѣннѡи ѡт[ъ] жеѡи ѡлазѡаѡати¹⁵¹ (678а)

5.6.4. Повремено, Венцловић веће делове текста оставља на црквенословенском. Дужина оваквих сегмената може бити од неколико реченица, па до читавих страна. Као што примећује Ч. Миловановић: „Прва половина превода тече сасвим лепо, на народном језику ... Превод је, као и обично у Венцловића, читак и живахан, донекле слободан, али у целости веома веран оригиналу. Међутим, негде око половине језик се мења ... Венцловић одједном више не преводи него једноставно преписује из оригинала, мењајући само редакцију, тј. од руске прелазећи на српскословенску. ... Да ли је он то намерно чинио, због природе самог текста ..., или му се грешка случајно омакла, можда зато што је на том месту био прекинуо писање па га тек касније наставио, тешко се може утврдити. Али да се са оба језика он савршено лако и природно служио, то остаје ван сваке сумње.“ (Миловановић 1982: 14). Томе у прилог говори и чињеница да у неким, додуше веома ретким случајевима Венцловић интервенише чак и на црквенословенском тексту.

Баранович

Б. Словеса М(о)л(и)твы н Бл(а)годаренїѡ. Бѡ твоѡ словеса Пр(е)ч(и)стаѡ Д(ѣ)во свѣтъ Бл(а)гѡѡ, Мѡдраѡ, н Утѣшающѡѡ. Но егда рѣкла еси: Бѡди мнѣ по гл(агол)ѡ твоѡѡ, сїе всѣхъ паче сѡхъ

¹⁵⁰ Уп. Јн 6, 35.

¹⁵¹ Уп. Јн 6, 35.

нашеиѡ даде радость и веселїе; ѡ семь словѣ похвалнѡся трез[ъ] д(а)в(ы)да: ѿрн҃гнѡ с[е]рдце мое слово бл(а)гѡ. бл(а)гѡ: неѡ бл(а)гѡ бл(а)гѡ бл(о)га породнши. гл(агол)н: и вѣдѣтъ въ бл(а)гѡволенїе словеса оуст[ъ] мнѡхъ. бл(а)гѡволенѣ еси г(о)сподн к' земли твоей, иже даде плодъ свой рекши: бѣди мнѡ. ѿ д(с)ха с(вѣ)та зачала еси ч(и)стаа д(ѣ)во въ чревѣ твоемъ: воплощенна б(о)г(а). и ꙗкоже в' началѣ, б(о)гъ рече: бѣди свѣтъ, и бысть свѣтъ

В. то сѡ ннѣ рече б(о)гомолскѣ и бл(а)годаар'не. ѡ б(о)жїем[ъ] иѡн нагледнѡ добротвор'ствѡ: вѣса твоя словеса преч(и)стаа д(ѣ)во бл(а)гаа сѣтъ. мѡдра и потѣшнѣна. нѣ ꙗгда сїе рекла еси. бѣди мнѣ по гл(агол)ѡ твоемъ. сїе пате вѣсѣх[ъ] нннх[ъ] слѡхъ нашеиѡ даде радость веселѡ. ѡ семь словеса саама и похвалнаа се еси трезъ д[а]в[ы]да твоего прао(т')ца. гл(агол)н, ѡтрн҃гнѡ с[е]рдце мое слово бл(а)гѡ. тѣмъже оубо бл(а)гѡ и бл(а)гѡ бл(о)га породнѣши гл(агол)нши. и вѣдѣтъ(ъ) въ бл(а)гѡволенїе словеса оустъ мнѡх[ъ]. бл(а)гѡволенѣ еси г(о)сподн въ землн твоей иже даде плод[ъ] свой рекши бѣди мнѡ. ѡт[ъ] д(с)ха с(вѣ)таго зачала еси ч(и)стаа д(ѣ)во въ чревѣ твоемъ. воплощеннаа б(о)г(а). како не почела шѡ не б(о)гъ рекаѡ. бѣди свѣтъ(ъ), и бы свѣтъ(ъ) (658a–658b)

Б. Ты аще бы еси древле рекла: бѣди мнѡ по гл(агол)ѡ твоемъ, древле роуѡ ч(е)л(овѣ)ч(е)скоу бл(а)гѡ събыло быса: аще и н(ы)нѣ доволно скоро, понеже доволно бл(а)гѡ. Ты роднши с(ы)на, ѡ немъже ѡлоомннѣ: тои рече и быша, тои повелѣ, и создашасѡ. и тебѣ тожде дарует': да ꙗгда речеши, и вѣдет', повелѣши и создждѣт'сѡ. твоимъ с(ы)номъ всѡ быша, и без' него ннѣтоже бытъ, еже бытъ; и тобою пр(е)ч(и)стаа б(о)городнѣ, всѡ вѣдѣтъ, без' тебе же ннѣтоже вѣдѣтъ, еже вѣдѣтъ, в' попетенїи сп(а)с(е)нїѡ н(а)шегѡ

В. ты бл(а)г(о)с(ло)венна въ женах[ъ]. аще бы древле рекла бѣди мнѡ по гл(агол)ѡ твоемъ. то древле роуѡ ч(е)л(овѣ)ч(а)скоу на добро и збыло би се. аще н(ы)нѣ доволно скоро. понеже доволно бл(а)гѡ. ты роднши с(ы)на. ѡ немъже ѡлоомннѣ(ъ). таи рече и быше. тои повелѣ и създѣше се. и тебѣ тожде сїе дарует(ъ). да ꙗгда речеши, и вѣдет(ъ). повелѣши и съзждѣтъ(ъ) се. твоимъ с(ы)номъ вѣса быше. и без' него ннѣтож[е] бытъ. еже бытъ[ъ]. и тобою преч(и)стаа б(о)городнѣ, вѣса вѣдѣтъ(ъ). без' тебе же ннѣтож[е] вѣдѣтъ. еже вѣдѣтъ. оу постаранїю нашего сп(а)с(е)нїѡ (659a)

Б. и речеши съ ѡлоомннѡмъ: с[е]рдце мое и плоть моя возрадовастѡ ѡ б(о)жѣ живѣ. се раба добраа, раба и бл(а)гаа, оуже бл(а)гѡ бл(о)га бл(а)гаа м(а)ти, ѡ малѣ была еси вѣрна, ꙗко зачнѣши ѿ д(с)ха с(вѣ)та: над[ъ] мнѡгнѡи та поставнѣтъ г(о)с(по)дѣ, иже естъ с' тобою, и речетъ: бнїи к' радост' г(о)сподѡ твоего; возрадет'сѡ с[е]рдце сокращенное, и смиренное, и радость твою никтоже возметъ ѿ тебе. радѡи ѡбраваннаа, д(с)хъ с(вѣ)тый найдѣ на та

В. н речеши съ ѿломинкомъ: срѣдце мое н плѣтъ моя възрадовасте се ѿ б(о)же живее. се раба
добра н бл(а)га: нже бл(а)гаго б(о)га бл(а)га м(а)ти. ѿ маале была еси вѣрна. яко зачѣши
ѿдѣтъ д(с)ха света. надѣтъ мнози те поставитъ г(о)сподъ нже крѣтъ с тобою, н речетъ ти.
вѣнчанъ въ радость г(о)спода своего. тогда възрадетъ се н твое съкрѣщенное срѣдце
смирѣнно-радостно ж[е] твое никѣтоже възметъ ѿтъ тебѣ: радѣи се ѿбраванна, д(с)хъ с(в)еты
нане наа те (678a–678б)

Б. ꙗко дождъ с' н(е)б(е)се на рѣно сонде, ты м(а)риа рѣно, рѣно ѿ плотн ѿдаленое, снѣ ты ѿ
похотѣи плотскыхъ. х(р)сто(с)ъ дождъ нмже рѣно твое ѿросна, м(а)риа рѣно, в' неже ѿблеще
ѿгнецъ б(о)жїи, н насъ ѿблекаетъ

В. ꙗкоже дождъ съ н(е)б(е)се на рѣно съниде. ты м(а)рїе рѣно сы, ѿтъ плѣти ѿдаленно е.
снѣ ты ѿтъ похотѣи плѣтскихъ. х(р)сто(с)ъ: дождъ. нмже рѣно твое ѿроси се. марїа бы
кано ѿвѣе рѣно, що се ѿ неѣ преоденъ б(о)жїе ѿгнѣ (689б)

Б. хвалиса м(а)риамъ, гл(а)голющи: величитъ д(с)ша моя г(о)с(по)да, н возрадоваса д(с)хъ мой
ѿ б(о)жѣ сп(а)сѣ моему. мои сп(а)са ѿ д(с)ха с(в)а таго зачатого, да насъ въ беззаконїи
зачатыхъ, н въ грѣсѣхъ рожденныхъ, сп(а)с(е)нїа ради нашего пришедый, сп(а)сѣтъ. вѣсть бл(а)
)га бл(а)житъ крѣсти. сѣ вѣсть радѣи ѿбраванна г(о)сподъ с тобою, бл(а)житъ крѣсти, сего
ради возопи м(а)риа, се бо ѿ н(ы)нѣ бл(а)жатъ ма вси роди

В. хвали се марїамъ ѿ г(о)спода б(о)га твоего що е с тобою, те говорн. величай д(с)шо моя
г(о)спода: н възрадова се д(с)хъ мой ѿ б(о)жѣ сп(а)сѣ моему. м(о)ли зачѣтаго ѿтъ с(в)ѣтаго
д(с)ха. да въ беззаконїа насъ зачѣтихъ, н въ грѣсѣхъ рожденныхъ. нже сп(а)сѣнїа нашего
ради пришады сп(а)сѣтъ: сѣ вѣсть радѣи се ѿбраванна г(о)сподъ с тобою. гласъ бл(а)гы
бл(а)житъ крѣсти. сего ради възопи м(а)рїа: се бо ѿтъ н(ы)нѣ бл(а)жетъ ме кѣси роди
(680a)

Б. твои же рѣцѣ правды держатъ, н гл(а)голющи: ѿзъ правдою явлюса лицѣ твоему, насыщѣса
внегда явитъ ми са слава твоя. м(а)т(е)рѣмъ н д(ѣ)вамъ славо, ты чистаа с[е]рдцемъ, прежде б(о)
о)га ѿзриши въ плотн, послѣжде же н мы речемъ: н видѣхомъ славу его

В. твое же рѣце прес(в)ѣтаа д(ѣ)во, правды дрѣжетъ. н гл(а)голющи: азъ правдою явлю се лицѣ
твоему. насыщѣ се кѣнегда явитъ се ми слава твоя. м(а)т(е)рѣмъ н д(ѣ)вамъ славо. ты
ч(и)стаа срѣдцемъ прежде б(о)га ѿзриши въ плѣти: а после н мы: како св(а)г(е)ланствъ каже.
н видѣмо славу его (680б)

У Венцловићевој преради беседе Јована Дамаскина налазимо сегмент на
српскословенском, који се простире на скоро две стране овог рукописа.

В. рад[о]у[и] [се]. в[р]ло, к[ѣ]ер'ко ц(а)ра д[а]в[ы]да. и майко нстинного н(е)б(е)снога х(рист)а ц(а)ра, нелажна д(ѣ)в(н)це м(а)рїе. конно земланым[ъ] ц(а)ремъ. наипаче вѣр'ным[ъ] бар'іаке раз'вїа и владост[ъ] нмъ над[ъ] непрїателн даае. радѣи се, обрadowан'на. ѿакнмова и ан'нна дашн. нже в[ъ] м(о)д(н)твѣ непорочно р[о]жльши подоб'не времем[ъ] снх[ъ] жнтїю. рад[о]у[и] се, обрadowан'наа. нже ѿт[ъ] колена д[а]в[ы]д[о]ва. ц(а)рскаа же и левнтскаа, и ѿт[ъ] анны ж[е] б(о)гомъарїе пате надежде в[ъ]зраст'шы. рад[о]у[и] се. обрadowан'на, нж[е] ѿт[ъ] д(ѣ)вства в[ъ] сама с(в)ета с(в)е)тынх[ъ] в[ъ]спнтав'шїи се, и ѿт[ъ] агг(е)ла тайно пншѣ прїем'люшїи. радѣи се, обрadowан'наа. нже ѿт[ъ] агг(е)ла радости бл(а)говѣщенїа. радость ннзг(а)л(агол)ан'нью, и в[ъ] нстиннѣ ннсповѣданнѣ мровн. нсходатанвшїи. рад[о]у[и] се. обрadowан'наа, багровнанаа трѣленнїе. нже н(е)б(е)снога и зем'наго ц(а)ра заа ны в[ъ]плщ'ша се оукрасн'шы. радѣи се, обрadowан'наа. нже сїанїе ѿтачаскы бл(а)г(о)сти и свѣта онаго невьместнмаго ннглѣже. неболезан'но в[ъ] тревѣ в[ъ]местнв'шн понесла есн. радѣи се, обрadowан'на мїроноснмаа землѣ и жнконосна корабнце. и нокаа мїроположннїе д(с)ховнаа. нже в[ъ]сего мїра мїро. подател'нннн конннн нспл'нн'шн. радѣи се, обрadowан'наа заатаа в[ъ]нстин'нѣ канл'ннїе, и ч(н)стоа прес(в)е)тоа и нескв'рое ч(н)стоты скровнїе. рад[о]у[и] се. обрadowан'наа. незахолнмаго сл(н)ца вѣчно жнвѣщаго. и в[ъ]сѣ тварѣ бл(а)г(о)стїю ѿзарающаго пл'тїю мровн в[ъ]зсїав'шы. радѣи се, обрadowан'на. в[ъ]сесвѣтлы об'лаче ннзмѣнны жнвотворнваго д(с)ха. нже бл(а)госѣдаго дажда в[ъ]зрастнв'шы. и в[ъ]сего мїра ѿроснв'шїи. радѣи с(е). обрadowан'наа. б(о)гопсїатлен'наа дѣры жнвота нашего. нже каннѣ яко васѣ в[ъ]ннде, и нзннде съ пр(н)сносѣе слово б(о)га и о(т)ца. радѣи се, обрadowан'наа. зем'ным[ъ] сп(а)сенїе. нже скрѣбѣ в[ъ] радость прѣтворы. и зем'наа н(е)б(е)снмъ свѣткѣпал'шїи. и краждн раздрѣшнв'шн с[р]едостенїе. радѣи се, обрadowан'наа. дозо ч(н)стоты неосежаемаа. и древо бл(а)госѣда до[607a]броднствен'но. крннѣ белобразны нстин'наго д(ѣ)вства. радѣи се, обрadowан'на, ннскѣсобрѣна юннїе, нже тѣл'ца малкома оупнтав'шїа. и клнтіе оно н(е)б(е)сноа в[ъ] тревѣ носнв'шн. рад[о]у[и] се, обрadowан'наа, нескв'роаа аг'т'ннїе. нже багровлас'ноа, ѿбаче ѿв'че оно колюю за в[ъ]сѣх[ъ] насѣ жрен'ноа, прес(н)стымаа рѣкаа скѣтав'шн. рад[о]у[и] се. обрadowан'на, и непорот'наа, неѣртожнаа отроковнїе. нже зачѣтіе стран'но и р[о]жденїе неоувѣдаемо. зем'нымъ неболезан'но показавшн. радѣи се, обрadowан'на, нже в[ъ]сѣх[ъ] радн в[ъ]сепозлаащенны кок'теже с(в)е)тынн, и жаз'ле б(о)госаажденны цвѣт[ъ] процав'тшы. радѣи се, обрadowан'на. свѣщносны и златоносны свѣтна'ннїе. свѣтовннмаа трапезо. нже жнконосны хлѣбѣ на себѣ носѣшїи. радѣи се, обрadowан'наа, нже хїерѣмское и пресѣданое ц(а)ра славы сѣдлнїе. и б(о)га слова в[ъ]пл'шенїа царскаа полато. рад[о]у[и] се. обрadowан'на. ѿд(с)шевлїенны и прїастны ц(а)рствюшы граде. тобою бо н(ы)ннн ц(а)рствюшїи градъ пр(н)сноскрѣплїемъ веселнт[ъ] се. радѣи се, обрadowан'на, горо б(о)жїа тѣт'наа. горо оуснреннаа, горо сїоннаа, горо ѿсенїеннаа, горо несекома. горо б(о)жїа ѿд(с)шевлїеннаа. рад[о]у[и] се, обрadowан'на. покрове псїал'ным[ъ], и застѣпннїе страш'наа. нже нстин'нью те б(о)г(о)ролнцѣ нсповѣдающнмъ. радѣи се, обрadowан'наа м(а)рїе. хр(н)стїаном[ъ]

ВЪСЕМЪ ЛНВ'НОЕ БЛ(А)ГОУВѢТ'ЛНВОЕ ПРНБЕЖНЩЕ. Н ВЪСАКО ВЕЛНКО СЪЛѢАН'НО Н ДОБРОТѢ ПРЄВЫШ'ННЄ
ЧІДО НЕДОМНСАННО. РАД[О]УИ СЕ Ч(Н)СТАА Д(Ѣ)ВО Б(О)ГОУВѢСТО: Это око лнн грѣшны. колнко сло се
кадры былн наг'нтн н 8ВѢВѢСТНТН З' Б(О)ГОДАУНСТВОГА ПНСЛА. К' Н(Є)Б(Є)СНОЇ НЕВѢСТН, С
НАШНМЪ С НЕКАІАЛЫМ[Ъ] ОУСТ'МА. ТОЛНКО Н ПРОГОВОРНСМО НА ВАШЕ СЛЫШААНІЕ ЗА ПОЧАСТЬ
ПОХВАЛНКАНЫ ПР(Є)С(ВЄ)ТОЇ Б(О)ГОРОДН)ЦЫ. (606а–607б)

6. Стилско-језичке одлике *Беседа на Благовести*

Стилом Венцловићевог језичког израза бавило се више аутора. Премда постоје неки заједнички именитељи, став о стилско-језичким карактеристикама његовог књижевног рада варира. Милорад Павић тако наводи: „Венцловићево песничко дело – пише Ролф Дитер Клуге – сам аутор је наменио усменом предавању; да би остварио тај циљ, он се служи реторском, декламаторском, чак и театрално-драматском дикцијом. Све је то подвучено широком скалом гласовних и музичких ефеката (алитерацијама, гласовним сликањем, понављањем и варирањем одређених гласовних комплекса), језичким средствима (анафорични обрти и понављања речи, игре речи, паралелизми и друго) и стилистичким средствима (изненађујућа и необична поређења и метафоре, антитетски обрти, склоност ка парадоксалним, каткад и неразумљивим формулацијама, ка оксимори и хиперболи, често ка сировом сензуализму), што даје за право да се говори о ’маниристичком стилу’ који већ прелази у барокни *conchetto*“ (Павић 1972: 179). Познато је да су многе Павићеве констатације о Гавриловом књижевном стваралаштву негиране од стране различитих аутора,¹⁵² а у основи већине замерки стоји чињеница да се Павић није бавио идентификацијом оригинала и поређењем Венцловићевих прерада са изворним текстовима, већ је сав рад посматрао као Гаврилов ауторски. Стога Ч. Миловановић наводи: „Ако говоримо, на пример, о његовој ’кончетистичкој школи’, ... морамо најпре у самом тексту одвојити оно што је заиста само Венцловићево, па на основу тога доносити крајњи закључак. ... Значи, ако хоћемо да говоримо о кончетистичком стилу ових проповеди, треба јасно да кажемо да је кончетист био – Гаљатовски, а да је Венцловић само радо преводио његове беседе на српски језик“ (Миловановић 1981: 33). Ми бисмо се сложили најпре са констатацијом Димитрија Стефановића да је Гаврил свој израз градио тако да одговара проповедима, али да при томе није занемаривао ни стилски ефекат (Стефановић 2002: 58).

¹⁵² Видети нпр: Трифуновић, Ђорђе, *Српска књижевност у књижевној критици – стара српска књижевност I*, Београд 1972, 62–89; Деретић, Јован, „Мистификације око Венцловића и старе поезије”, *Књижевна историја* IV (6) 1972, 705–722; Миловановић, Челица, „О изворима и књижевном поступку Гаврила Стефановића Венцловића”, *Зборник Матице српске за књижевност и језик* 29 (1), Нови Сад 1981, 27–42.

Можемо констатовати да однос аутора према Венцловићевом стилу варира у зависности од тога да ли су и у којој мери они настојали да раздвоје текст предлошка од Венцловићевих допуна и прерада. Такође, значајан чинилац у доношењу суда о стилу је и избор анализираног текста. Као што је раније показано, Гаврил није са истим ентузијазмом приступао свим предлошцима – неке је преводио мање-више дословно, док је код других додавао дуже дигресивне сегменте. У нашем раду, настојали смо да одлике Венцловићевог стила потражимо само у сегментима за које нисмо нашли паралеле у текстовима које смо идентификовали као предлошке. Подсећамо, ипак, да предлошци који су нам били доступни нису увек они из којих је Венцловић преписивао.

Други проблем у оцењивању основних карактеристика Венцловићевог стила индиректно описује Ирена Грицкат: „За правилно разумевање и оцену неког текста са стилске стране потребно је имати не само специјалних знања, него и ширег познавања епохе и њене идеологије, а можда чак и урођеног или бар добро изграђеног смисла за такво истраживање. ... Што се тиче старог српског стваралаштва ... треба, разуме се, имати на уму византијске а преко њих античке грчке, као и хебрејске утицаје; и ова материја, према томе, мора се бар донекле познавати, нарочито зато што се уз владање општим чињеницама може тачно одредити – шта је било оригинално у старој српској књижевности, а тога је свакако било доста“ (Грицкат 1972: 118). Сматрамо да се овај став, иако изречен у односу на стару српску књижевност, може применити и на Венцловићев рад, тим пре што је он на њој био школован и био под њеним великим утицајем.

У наставку, као решење И. Грицкат нуди следеће: „Стилским фигурама се може приступити са литерарних позиција, тј. са разумевањем њиховог лексичког смисла и са естетским судом о томе да ли је – и какав – стилски ефекат достигнут; а може се приступити и лингвистички, што значи без момента оцене успешности или неуспешности, али са указивањем на технику настанка фигуре“ (Грицкат 1972: 118). Узевши у обзир наведену проблематику – неопходност раздвајања оригиналног текста беседа од Венцловићевог, дозу непоузданости при идентификацији предложака, као и комплексност и ширину приступа потребног

за квалитативну оцену стила – одабрали смо да у даљем разматрању следимо управо овакав „лингвистички пут“.

Са друге стране, приликом анализе Венцловићеве лексике сматрали смо да би раздвајање текста на дословно преведене сегменте и оне који то нису било беспредметно, па чак и контра-продуктивно. На тај начин би се ван истраживачког фокуса нашли бројни значајни и меродавни примери. За разлику од анализе стилских фигура, где нам је од суштинског значаја за сагледавање основних одлика Венцловићевог стила било да препознамо да ли је он неку фигуру преузео или пак сам створио, при лексичкој анализи свака реч – било да је део превода, парафразе или оригиналног Гавриловог сегмента – пружа ваљан извор за проучавање његове лексике.

Стога су одлике Венцловићеве лексике посматране на свих тринаест беседа, док је стилско-језичка анализа спроведена на девет одабраних текстова.

6.1. Лексика Венцловићевих беседа

Када је реч о језику и стилу, истраживачи¹⁵³ су једнодушни у оцени да је Венцловић у својим списима демонстрирао изузетан језички таленат и велико стилско мајсторство.

Користећи читав низ средстава и поступака, како стандардних тако и иновативних, у области творбе речи, синтаксе, лексике, фразеологије, стилистике и реторике, Венцловић је у својим делима постигао изванредну разноврсност и богатство језичког израза.

Још у најстаријим радовима¹⁵⁴ о Венцловићу и његовом делу примећена је, посебно у жанру проповедне књижевности, у коју спадају и *Беседе на*

¹⁵³ Видети нпр: Ivić, Pavle, „Jezik Gavrila Stefanovića Venclovića i srpski govori oko Budimpešte”, *Hungaro-slavica*, Elte Szlav Tanszéksoportja, Budapest 1997, 97–100; Стефановић, Димитрије, „Напомене о синтакси и лексици у језику ’Житија светог владике Максима’ од Гаврила Стефновића Венцловића”, *Реферати и саопштења. I, Сеобе и изгнанства као тема у југословенским књижевностима / 20. Научни састанак слависта у Вукове дане, Београд, Панчево, Нови Сад, Тршић 11-16. 9. 1990.*, Међународни славистички центар, Београд 1991, 389–396.

¹⁵⁴ Јовановић, Владан, „О језику Гаврила Стефановића Венцловића”, *Дијалектолошки зборник Српске краљевске академије* (2), Београд 1911.

Благовести, својеврсна диглосија. Она се огледа у напоредној употреби двају језичких идиома: црквенословенског српске, ређе руске редакције – с једне стране, и народног – с друге стране. Најбоља илустрација за ово језичко двојство могу бити читаве синтагме или реченице дате паралелно на црквенословенском и у преводу на народни језик:¹⁵⁵ слыши даши и вѣждъ· слышай добро к'ѣр'ко и глѣдай (646б), се раба г(о)с(под)ниа, ево сам[ъ] г(о)с(по)динова слыш'киниа (657а), ѿ г(оспод)и, азъ рабъ твоѣ· на самъ г(о)с(по)динне слыга твоѣ (660б), тако брѣнїе пѣты поглааждѣ нхъ· каа блато на пѣтѣ тако ѣз и з'газнтѣ (703б), н(е)бо закнлюю облацѣ· по сказанью ѿ ал'ма· одѣвающеи н(е)бо облакы (710б).

6.1.1. Црквенословенизми

Поред низа фонетских, морфолошких и синтаксичких црта карактеристичних за црквенословенски језик, у тексту *Беседа* налазимо мноштво црквенословенских лексема са српскословенским или рускословенским ликом: поц'р'паемъ (594а), кс(та)ства (592а, 603а, 650б), вонгиди (606б), пищѣ (606а), ц'ѣв'нице (625а), пр(н)сновкр'ѣп'паемъ (607а), вѣп'лщ'ша (606а), пл'тїю (593б, 606б, 650а), наипаче (606а..., 5х), зрѣщѣ (594б), влх'вы (591б), неосежны (625б), вѣщъ (601а, 693а, 706б), знждителѣ (592б), неосежаема (606б), неч'ртожна (607а), прелаастна (597б), отроковниче (594б, 607а), ѿбаче (607а), вѣсачаска (593б, 660а), сѣрасл'на (593б, 636б), оуничижити (619а), предстател'ниче (594а, 675б), прїем'лющїи (606а), ѿтнѣд[ъ] (624б, 683б), капниша (594б) итд.

Међу творбеним црквенословенизмима најкарактеристичније су бројне именице средњег рода на -їе: бл(а)говѣщенїе (591а, 595а..., 12х), сп(а)сенїе (596а, 606б..., 13х), еч(аг)г(е)лїе (681а, 682а..., 5х), смиренїе (658а, 660а..., 6х), зачетїе (607а, 610б..., 5х), поклонанїе (615б, 652б, 727а), м(н)л(о)срдїе (652а), направ'ленїе (594а, 594б), испл'ненїе (594б, 647б), знаменїе (648а, 649б, 650б), келнїе (607а, 669а..., 4х), пов'ченїе (634а, 693б, 720б), веселїе (651б, 677б), ц'ѣлованїе (653а), сказанїе (715б), сїанїе (592а, 606б), селенїе (594б, 648а), з'данїе (596б, 631б) итд. Овим именицама у српском народном језику одговарају именице на -е с јотовањем претходног сугласника. Њих такође има доста у *Беседама*: шааранѣ (616б), кааланѣ (616б),

¹⁵⁵ Видети поглавље 5.6.2.

камене (619б), знамене (624а), др'жане (628а, 630б), занашене (628б), створене (592а, 626б..., 4х), пресвѣтване (616б), миловане (625б, 634б), честитане (593б), опрошане (592б, 596б..., 5х), веселе (661б, 670а, 679а), здрав'ле (706б), оускр(')снѣе (592б), пнѣе (629б, 632а..., 4х), зчнѣе (641б), цвѣе (642б) итд.

Творбени црквенословенизми су и суперлативни облици са суфиксом-ѣиш-: новѣише (593б), свѣтлѣиша (594а), преславѣиша (647б), ч(а)стнѣиша (647б), г(о)сп(о)дставѣиша (648а), др'жавнѣиша (648а), силнѣиша (648а), начелнѣиша (648а), твр'дѣиша (648а), пространнѣише (648а), краснѣишаго (663а).

На плану синтаксе веома је честа типична црквенословенска конструкција *апсолутни датив*. То је самостална синтаксичка јединица велике старине, настала у старословенском по угледу на грчки апсолутни генитив, а најчешће је имала значење временске, ређе узрочне зависне реченице.¹⁵⁶ Апсолутни датив Венцловић је очигледно као готов модел преузео из предлога којима се служио, али га је обилато користио и у деловима текста у којима преовладава народни језик: зашто она **свѣѣи ѿ ѿ** оу цр(')кви. Тако е казала была архіерею (597б), м(а)рїа **ншѣи ѿ ѿ** в(ог)а. наагѣ свою вр'лѣ среѣх (666б), код[ѣ] цр(')кве **борав'лѣи ѿ ѿ**. цнг'р'но е свѣжла в(ог)ѣ (696а), онде кѣ своє сп(а)сѣнїє стѣи **борав'лѣи мѣ** насамѣ (696а), лѣонѣ капралѣ **шѣтаѣи мѣ се** снаполѣ порѣд[ѣ] бѣдена градскога **самѣ**. нещѣ чатаашѣ (711а), ѿ томѣ се ѿнн дѣр'ма распалюу. голѣмѣ свою желю **нмѣи нмѣ** г' в(ог)ѣ (707а), кад[ѣ] га м(а)ти с ѿснѣом[ѣ] тражѣи треѣи д(а)нѣ нааѣоше оу кр(с)лнм'скоѣ цр(')кви **дншпошѣи мѣ се** ѿ к'ннзи с маторн оу(н)т(ѣ)лн (717а), **нѣнѣи ти** на рѣкѣ г(о)сп(о)днѣи. н самѣ кѣшѣ то нзговаарати (668б), гав'рнѣ драагы нзвѣсѣе драагѣ радѣстѣ в(огородн)цы. **борав'лѣи ѿ ѿ** ѿв'дѣ (654а) итд.

Као што се из примера види (има их још велики број), апсолутни датив је код Венцловића нешто модификован и упрошћен у односу на црквенословенски. Именски део најчешће је изражен неком заменицом у дативу: *мн*, *мѣнн*, *ти*, *мѣ*, *ѿ ѿ*, *намѣ*, *нмѣ*, док се партицип јавља у окамењеној адвербијализованој форми на -ѣи (данашњи глаголки прилог садашњег времена): *пролазѣи*, *прорнѣи* (603б, 605а 2х), *говѣи* (609б, 611б... 22х), *стрѣи* (616а, 668а), *пїѣи* (618б) итд. У литератури

¹⁵⁶ Видети нпр: Ђорђевић, Петар, *Старословенски језик*, Матица српска, Нови Сад 1975, 175.

је већ примећено да ова конструкција често иде на уштрб разумљивости текста (Стефановић 2002: 54). Тако, на пример, у реченици: *арханг(е)лъ гав'ринлъ. каза пророкъ захары славѣѣи ѿ оу ол'тааръ* (600б) очекивано би било да прилог *славѣѣи* има исти субјекат као и глагол у главној реченици (*каза*), те би се према томе односио на архангела Гаврила. Међутим, очигледно је да код Венцловића цела реченица има други смисао: архангел Гаврил каза пророку Захарији док је овај (Захарија) служио у олтару. Сличних примера има још.

6.1.2. Народни језик

Језички израз са народном основом у *Беседама* представљен је великим бројем речи и израза, конструкција и обрта који су део народног језичког блага и какве не можемо наћи у црквенословенском, руском или у другим предлошцима који су Венцловићу били доступни. Тим наслеђеним лексичким благом Венцловић се обилато и зналачки служио, али ни њему самом није била страна језичка креација, било да је реч о његовом оригиналном стваралаштву или његовим преводима и адаптацијама.

Имамо најпре читав низ обичних, стилски немаркираних речи за изражавање конкретних и апстрактних предмета и појмова. То су именице: *маар'ва* (591б), *тр'ѣз* (616а, 665а), *надницъ* (634б), *ср'шанкъ* (642б), *зндааръ* (647б), *стакларъ* (704а), *бр'кашнлы* (634а), *швквн'дѣдъ* (643а), *ѣ(о)гобойше* (667б, 674б..., 4х), *наам'корѣѣмъ* (725а), *накнаѣацъ* (713а), *дѣлаака* (690а), *недонос'те* (682а), *пелен'ѣтѣ* (711б), *ѣдовнѣ* (700а), *к'анца* (683а), *стрѣха* (718б), *жеж'кѣ* (707а), *юрн'шѣм[ъ]* (700б), *попек'ком[ъ]* (718б), *неѣаѣи* (722б), *снебыванѣм[ъ]* (657а), *позздаанѣ* (671б, 674а, 696б), *животованю* (627а, 658б, 696б), *каанѣнѣм[ъ]* (723б), *наингиванѣ* (726б), *слопатѣнѣ* (722б), *преѣара* (681б, 686б), *крив'дѣ* (702а), *кривнѣ* (725а), *снаага* (659б, 721б), *глобѣм[ъ]* (723б), *слаботнню* (683б), *ѣблѣкло* (688б), *загонѣт'ка* (716а), *людство* (645б, 691а, 721б), *преѣниѣм[ъ]* (627б, 631б..., 4х), *сванѣка* (690б) итд; глаголи: *харати* (723б), *ѣовати* (724б), *рѣжнѣи* (724б), *сѣѣрнѣи се* (723б), *днѣм'нѣи* (723б), *з'газѣи* (703б), *навѣи* (602б, 699б, 708а), *навѣивати* (725а), *пропатѣи* (722б), *занѣѣѣтати* (609б), *нзрѣгати* (653б, 674б), *зг'рѣн'ѣати* (643б), *не хаѣашѣ* (598а), *мѣр'каашѣ* (598а), *прѣнѣлазѣишъ* (се) (600б), *ѣпреѣаѣты* (се) (600б), *ѣѣѣѣнѣ се* (659б), *ѣѣѣѣѣѣѣ* (645а), *заѣашѣры* (655а),

снѣбыка сѣ (669б), оуѣѣ'баа (683а), распѣды (688б), оуздаюкн сѣ (694а) итд.; придеви:
маторъ (698а), здѣтна (636а), старостанкъ (624б), непорѣш'нѣ (685б), разборнтѣ (694а),
шѣвр'тнѣ (696б), помам'на (703б), юнаат'ны (704а), кощянавы (714а), цѣлокѣпанъ (635а,
638б, 721а), безернж'лиа (722а), нелагодной (722б), осквдницъ (723а) итд; прилози:
здалѣдъ (673а, 722а), ласно (685б), нз'нѣтра (608б, 639б, 682б), полако (692б, 697б),
оѣаш'ка (695б, 698б), потан'кѣ (655а), бол'болъ (686а), безѡѣ'знрѣ (701а), нанзмакъ
(597а) итд.

Даље, приличан је број речи и израза који су у великим тезаурусима пропраћени квалификативима као што су: разговорно, фамилијарно, шаливо, погрдно или пејоративно, фигуративно, вулгарно и слично. Те је речи Венцловић свакако црпео из живог, свакодневног говора људи из своје средине и слушалаца којима се у цркви обраћао, те су оне њима морале бити добро познате и разумљиве: *ждѣрѣ* (600а), *бленѣ се* (640б), *шевр'даа* (687б), *подкожнше* (се) (689б), *отшїнка га* (703а), *замѣзены блекани* (711б), *тѣры оу онѣ катренѣ пеѣъ* (704а), *латы онога дѣмона* (703а), *полѣматн* (697а), *хак'нѣ* (697а), *ѣппы* (697а), *згрѣхатн* (678б), *здѣрѣг'гати* (670б), *сло р'нѣ* (630б), *наазѣбанъ* (619б), *грѣхнѣла* (592б) итд.

Слично претходним речима, многи устаљени изрази и фразеологизми које у *Бесѣдама* можемо посвуда наћи, део су живог говорног језика: на добру вољу (620а), пљки сиромаси (689б), преко нз'ма (595б, 685а), без' нз'ма (636б, 677а), ѿд[ъ] маніе рѣке (708б), ѿт[ъ] средніе рѣке (709а), оу окоу плачливой долачи (654а), за мѣкѣ мї є (694а), мѣкѣ те҃гланти (712б), на мѣке се дати (720а), на видѣло ѿбѣавити (619а), сплести се оу кош'тацѣ (600а), ѿд[ъ] кѣда пѣцаѿ (622а), паараюћи своє ср[']дце (638а), глобе намеѣѣ (702а), б(ог)а за плѣни ставили (676а), на добро приведе (646б), бѣлаи мѣ снаагѣ (620б), те ми образ[ъ] ѿцр'ни (617б), оузе є на мндрост(ъ) (616а), ѣ носѣ двѣхати мр'цало (722а), памѣт' ми се завр'ѣе (643а), нди кѣд[ъ] те оти воде (619а), с' м(а)тер'ним(ъ) млѣком[ъ] самѣ ѿдоена (614б) итд.

6.1.3. Разговорне конструкције

У наративним деловима и дијалозима, али и другде, Венцловић се врло радо служи читавим спектром колоквијалних израза и разговорних конструкција, често на тај начин оживљавајући и богатећи штур и понекад сувопарни текст

предлошка. Разговорни фразеологизми користе се и ради прилагођавања текста слушаоцима и постизања блискости (Милановић 2001: 10): онџ љшн ч(о)в(ѣ)ка (707б), шнк'нѣ шаком[ѣ] оуѣ образ[ѣ] арїа (707б), такы скопа га за чѣпе „одмах га ухвати за косу“ (704а), насред[ѣ] таабора хак'нѣ ивлїана с коп'їем[ѣ] ѣ пр'сн пронѣзїн га (697а), б(о)жїе пїсмо ѣ глаавѣ нмѣ оуѣрѣѣ (701б), ѡт[ѣ] тѣѣожен'ског(ѣ) пїполюнїа н наїнгїнванїа (726б), боѣ се сѣ свонмѣ тѣлодѣ (719б), да се с наїа шегаю по сокалїн (718б), док' се нїе раскотїла (самосат'скаа своєкол'на кресѣ) (714б), много цюща н прїкалам'люю ѡт[ѣ] себе (657а), Бл(а)го сн тої маїцы коїа га родїла· тога· онога лн ѣнп'шѣ (639а), ѡткѣда є т'ко є таї чегѡвнї· лї є (618а), поврѣѣѡ бн їа нїега н ѣватїѡ (620а), да се баарѣ наѣѣемѣ ш' нїнїе н нѣрѣжїнм' га, канѡ нїцѡ ч(о)в(ѣ)ка (618а), да мѣ такы на паню глаавѣ· с моїѡм[ѣ] дѣн'гїер'ском[ѣ] бравѡм[ѣ] ѡтфїнрїм[ѣ] (617б), зацѡ онѣ ѣндїа мою старѡст[ѣ] ѡбѣз'часты (617б), кон є то таї са мѣном[ѣ] пронашаѡ се ѡртаакѣ (617б), нѣгѡворы то тѡѡе шааранїе н длакавы посаѡ (616б), скоро се топн ѡд[ѣ] менѣ (617б), многоѣ срамѡтѣ н бѣлаїї нїаам[ѣ] прѡтег'антн (612а), ѡ чѣмѣ то шнїешѣ (611б), а цѡ сн се н ѡбѣзаѡ тѣ толнко ѡко менѣ, тѣ не шнїеашѣ н нѣешѣ свонмѣ пѣтем[ѣ] (611б), док'лѣ н ты тѣ сѣ м'ном[ѣ] ѣїд'но нїнсн налїпїѡ· ако стнг'нѣ старецѣ доїа оу ѡвы паарѣ (611б) итд.

Учесталост употребе разговорних обрта и колоквијализама, међутим, није увек индикатор Венцловићеве оригиналности у смислу потпуне независности од предлошка. У литератури је већ упозорено на то да „живахност приповедања и колоквијални тон не треба да нам буду мерило при одвајању Венцловићевих оригиналних текстова од оних које је однекуд преузео“ (Миловановић 1981: 36).

Посебан колорит *Беседама* дају речи и облици дијалекатског порекла: каде (592а..., 69х), ноџомъ (629а..., 4х), д(а)н(а)съке (603б, 604б), оуџинль (612а..., 7х), омъма (618а, 635а), такы/такый (599б..., 35х), сасма/сасъма (599б..., 21х), тадаръ (598а..., 15х), свагдаръ (609а), к отоме (597а..., 19х), с отым[ъ] (600а..., 18х), с отога (610а..., 17х), овы бл(а)гы данакъ (604б), оны каменъ (677а), сталиатн (628б), нспраляаше (675а), оупраляатн (655а), ш' нинме (597б..., 11х), ш' нџоме (598б..., 14х), назинв'ле (715а, 716б), прозинв'ле (636б), дозинв'лемо (710б), пр[']стеноваата (611б), напінсато (653б), прорінцато (681б), свр'шнто (634а..., 5х), склопнто (657б), нз'гласнто (637б) итд.

6.1.4. Узвици

Живост приповедања и блискост духу разговорног језика Венцловић постиже и учесталом употребом бројних узвика, као и неких речци: ω , $\omega x[\text{ъ}]$, $\omega x\omega$, $x\epsilon\dot{\text{и}}$, $\text{лел}\epsilon$, ѣ , $\text{д}\epsilon$, $\text{д}\epsilon\text{д}\epsilon$, $\text{но д}\epsilon$, $\text{н}\epsilon\text{д}\epsilon$, ето , ама . Најчешћи је узвик ω , који се претежно користи за обраћање уз вокатив именица, али и другде: ω $\text{д}(\text{ѣ})\text{војко}$ (610б, 613а, 641б), ω $\text{обрадован'на м}(\text{а})\text{рїе}$ (710а), ω $\text{юснф}\epsilon$ (599а), ω $\text{ты гав'рин}\epsilon$ (601б), ω $\text{млад}[\text{ъ}]$ $\text{юнач}\epsilon$ (612б), ω $\text{вн}\epsilon$ $\text{да }\epsilon$ здѣт'на (616а), ω $\text{да бл}(\text{а})\text{го сн томе } \text{чрѣв}\epsilon$ (639б), ω $\text{да } \text{ч}\epsilon\text{дна}$ вр'ла гласа (646б), ω $\text{да велнка тога твога м}(\text{н})\text{локр'вства}$ (646б), ω $\text{да велнке двѣнне балага}$ свакога (659б) итд. Следе други узвици: $\omega x[\text{ъ}]$ ѣд'ны ѣ $\text{ч}(\text{о})\text{в}(\text{ѣ})\text{къ}$ (703б), $\omega x\omega$ $\text{рѣт}\epsilon$ $\text{нелас'но }\epsilon$ $\text{быти і}(\text{сран})\text{нлю}$ (690а), $x\epsilon\dot{\text{и}}$ $x\epsilon\dot{\text{и}}$ жазалаъ лов'ленїа (622б), $x\epsilon\dot{\text{и}}$ $x\epsilon\dot{\text{и}}$ вннмъ ѣ твою мѣннтѣв маро (616б), $\text{ѣ}\omega$ $\text{лел}\epsilon$ мѣны (657а), ѣ $\text{защо вѣкъ не прнватиш' мн рѣчи}$ (608б), ѣ $\text{защо тін мааро попѣзе се}$ (622б), $\text{оудрн д}\epsilon$ чнтн патн (701а), $\text{но д}\epsilon$ $\text{нсто }\omega$ томе смотринмо се (656б), $\text{н}\epsilon\text{д}\epsilon$ $\text{на добрѣ волю текъ толнко нскаажн мн га}$ (620а), $\text{а д}\epsilon\text{д}\epsilon$ $\text{отннн талмо до ннх}[\text{ъ}]$ (610а), $\text{д}\epsilon\text{д}\epsilon$ право оукаажн мн (617а) итд. Врло су фреквентне речце ето и ама (преко стотину примера): $\text{добра мѣ вола ето бы}$ (615а), $\text{онаа ето дароносца носы}$ (635б), $\text{то }\epsilon$ ето $\text{м}(\text{н})\text{локр'вство големо}$ (657б), с отнмъ ето отнма (677а), $\text{таа ето места на землн}$ (698а); ама $\text{кад}[\text{ъ}]$ ннша ннша (630б), $\text{ама ты сн све н преш'ла}$ (708б), $\text{ама како ѣе м}(\text{а})\text{рїа поднетн огань}$ (602а), $\text{ама то бїаше саама с}(\text{вѣ})\text{таа в}(\text{огородн})\text{ца}$ (701а) итд.

6.1.5. Позајмљенице

Саставни део језика *Беседа* чине и позајмљенице из других језика, не рачунајући црквенословенски и руски: грчког, турског, немачког, мађарског и других.

Грцизми, као што је познато, представљају најстарији слој позајмљеница у српском језику. У *Беседама* их има доста, и најчешће су то речи које означавају разне религијске појмове или појмове из црквено-богослужбене сфере. Већина њих је и данас мање или више позната и разумљива и чини неотуђиви део лексичког блага савременог језика: $\text{агг}(\epsilon)\text{лъ}$ (592а..., 75х), $\text{архагг}(\epsilon)\text{лъ}$ (596а..., 12х), $\text{кп}(\text{н})\text{скопѣ}$ (714б), $\text{архїеп}(\text{н})\text{ск}(\text{о})\text{па}$ (591а), архїерей (609б, 639а), мнтрополнт'ства (707б), патрїархъ (605а..., 5х), протопопа (642а), калѣгкеры (699б, 705а), покалѣгкертн (696а), архнстратнгъ (596б, 605б, 692а), $\text{ап}(\text{о})\text{с}(\text{то})\text{лъ}$ (599а..., 25х), однгѣтрїа (713а), $\text{ев}(\text{аг})\text{г}(\epsilon)\text{лїе}$

(681а..., 5х), еѵ(аг)г(е)лнстѣ (598б..., 9х), икона (713а), олѧра (707а), кѣвотъ(ъ) (630а, 697а), ѱалом[ъ] (710б), ѱалтѣръ (625а), омофъ (707б), длїа (708б), гѣпер'длїа (709а), латрїа (708б), ѡаво (595б..., 8х), дѣмонн (703а), адъ (592б, 645б), каѳолнчаскаа (718а), идолє (605б), екстенїа (724а), клеа (636а), лѣтъргннска (693б), керсѣ (714б), керетнкъ (706а), каньне (681а), ѣпостаасїю (649б), поган'ска (702б); кринъ (607а), кедаръ (693б, 709б), кѣпарнсѣ (649а..., 4х), мѣро (593б, 606б, 649а), пор'фіра (648б), трапезо (607а), тронъ (707а), коморa (698б), галїа (702б), монархъ (711а), гнган'тн (714а), стнх[ъ] (676б, 710а), маллѧавакн (677б) итд. Срећемо и један број речи хебрејског порекла које су преко грчког ушле у наш језик: серафимн (634а..., 4х), херувимн (593б..., 5х), амннѣ (595а..., 22х), сатана (650б, 655а, 689а), фарисей (664а), ман'на (647а), пасхе (634б), фараона (629б).

Сразмерно највећи број позајмљеница у *Беседима* отпада на турцизме, у које убрајамо не само изворно турске речи, већ и оне које су у српски посредством турског ушле из арапског, персијског, хебрејског, грчког и других језика.

Међу турцизмима налазимо најпре један број речи које су и данас мање или више у живој употреби и имају исто значење као и у Венцловићево време: *занаат*(ъ) (622б), *двш'манъ* (620б), *конакъ* (596б, 624б), *ортаакъ* (617б), *меѣдаанъ* (619а), *фереџом[ъ]* (636б), *сакати* (706а), *бѣнара* (620а), *амаанет(ъ)* (598б), *белай* (620б, 623а), *бѣцаакъ* (620а), *хав'аію* (620а), *кон'шнакъ* (637а, 726б), *хвайда* (690б), *бар'аке* (606а), *бѣлюке* (700б), *зѣвѣом[ъ]* (723б), *кѣюн'џа* (631б), *кав'гъ* (725а), *таг'момъ* (726а), *аадетъ* (697а), *бериѣет'на* (628а), *кѣртаанше* (692а, 702а, 722б), *наам'ѣорства* (627б), *пнз'ма* (592б, 628б), *софрн* (603б), *ѣнфѣт'ѣ* (704а) итд.

Следи низ нешто ређих турцизама као што су: зватаалію (644а), хнѣ (617а), ѣндѣ (617б), дерѣтъ („јад, брига, мука, бол“, 669б), наахѣмн (702а), ѣхѣци („пањеви, кладе“, 640б), ѡбегеннсаа (од *обегенисати* „заволети, одабрати по свом укусу“, 620а), внааѣтъ (645б), двнѣгѣнна („тесар, дрводеља“, 600а, 611б), гѣтѣрѣмѣско (од *ђутурум* „онемоћао, оронуо“, 640б), кавѣтаномѣ] (641а), пешѣкѣшѣ („дар, поклон“, 624а), хѣсапѣ („рачун“, 634а, 635а) и сл.

Најзад, тридесетак турцизама су мало фреквентне речи, од којих се неке не могу наћи у свим речницима савременог српског језика, а понеке чак ни у

речницима турцизма: гааннлвкъ (богатство, изобиље, 605а), дашѣа (тужилац, 620б), довлет'авкв (од *довлетлук*: срећа, благостање, богатство, раскош, обиље, 686а), єжнклвкъ (мањак, недостатак, 699а), єш'кинлє (јасно, много, здраво, 707а), заахмєтъ (труд, напор, тегоба, дангуба, невоља, напаст, 637а); нчогланы (пажеви, дворани, 700б), љбанє (од *јабана*: страна, други крај, туђина, туђе место, 622б), кецѣн (од *јецечија*: јело, храна, јестиво, 678а), калабалвкв (од *калабалук*: мноштво, множина, гомила, метеж, гужва, 691а), маазълъ (свргнуто, смењено; без ичега, празних руку, 699а), мххрлєйсаатє (од *мухурлеисати*: запечатити, жигосати, 674б), пачарнза (од *пачариз*: штета, квар, 602б), пещемаалкѣ[тъ] (од *пештемаљ*: велики убрус, 592а), ракамма (од *ракам*: бројка, рачун, 635а), саафн (чисто, прави, отворени, 706б), сер'самма (од *серсам*: коњска опрема, 690б), тар'зъ (начин, облик, 709а), тел'бинзе (од *телбиз*: зао, покварен човек, варалица, 689а), телвинз'авкъ (поквареност, 722а), вѣднше (од *ујдисати*: доликовати, приличити, пристајати, 657а), оулак'ѣн (од *улакчија*: гласник, гласоноша, 597б), хедеп'сзъ (безобразник, човек неваспитан, неуљудан, 621б), хилє (од *хила*: лукавство, превара, подвала, неправда, лаж, 617б, 720а), хнсє (део, 621а..., бх), хззърно (од *хзуран*: докон, беспослен, безбрижан, 640б).

Значење појединих турцизама код Венцловића одудара од значења какво се обично дефинише у речницима. Тако на пример за глагол *докундисати* Шкаљић наводи значење „нашкодити, наудити“, Речник Матице српске „додијати, досадити“, Речник САНУ „нанети штету, наудити; доскочити (некоме), доћи главе; додијати, дозлогрдити, дојадити“ и сл. Међутим, код Венцловића је ова реч имала значење отприлике „објавити, посведочити“, што се може закључити из контекста у којем се јавља: како що соломонъ ѿ томъ доквн'днсѣ говореѣн (643б), докле се год[ъ] сва пророчаскаа писма не испяне таа коѣ за нас[ъ] доквн'днсѣю (624б), и ѿ темъ ове рѣчи доквн'днсѣмъ православ'ни хр(н)стїани (694а), ѿ тоѣ тайны б(о)жїѡѣ ѡд[ъ] агг(є)ла ѡѣ доквнднсаатоѣ (684б) итд. Или, за реч *тафра* Шкаљић наводи значење „љутит и ватрен напада ријечима“, док код Венцловића иста реч (или њене изведенице тафраѣѣ, тафраан, тафреноѣ) има сасвим друго значење, што се из контекста јасно види: бл(а)гаа· части, пощенѣ берникѣта· тафре (656а), с красным[ъ] пѣсмаи своѣ тафре да проковидѣ на стрѣне веселеѣ се (603б), нѣти може лакомацъ нкад[ъ] покоран[ъ] быти и

тафраџа· т'ко се т'ѣл(с)но др'жы (722а), н(е)б(е)са намъ б(о)ж'ю тафрали слава оуказю (715а), оу толнкой мѣ тафреной славы (627б) итд.

Поједини турцизми имају код Венцловића нешто измењен лик у односу на оне какви се данас обично јављају или како се наводе у речницима: мѣхмелат'лвкъ (муханатлук „осетљивост, страшљивост“, 596б), хоросп'а (ростија, 621а), нрлаи, нрлаиом[ъ], нрлаетскы (раја, 702а, 695б), баад'ава (бадава, 712б), хабаръ (хабер, абер, 664б), хаатера (хатар „пристрасност“, 705б), гаареџъ (гараз „пакост, злоба, пизма, мржња“, 628б, 725а).

Венцловић је искористио могућност да се од речи с турском основом, помоћу српских префикса и суфикса граде нове речи, па је тако настао низ изведеница: ѡбаталк'но (644а), ѡбегенсала (620а), бернѣт'на (628а), дер'танкы (677б), дер'теѣн (591б), ѡдертити (609б), доквндисаавати (701б), дѣн'г'ер'скы (622б), нрлаетскы (695б), оуѣг'мнше (664а), кон'ш'инскым[ъ] (661б), наам'ѣор'ства (627б), наам'ѣор'цемъ (725а), тафреной (627б), хвайдисати (666а), прохесапнати (635а), безх'инлеш'на (604б), хѣзѣр'но (640б) и сл.

Налазимо и понеку хибридную сложеницу са основама из двају језика – грчког и турског: ѣволѣаше „главни ѣаво, ѣавољи поглавар“ (655а), или турског и српског: хабароносн(ъ) „онај који носи, доноси глас или вест“ (692а).

Мимо наведених турцизама налазимо у неким речима и турске суфиксе -ија, -лук и -ли. Они се могу додавати на турске основе: оулак'џин (597б), давџа (620б), квюн'џа (631б), тафраџа (722а); мѣхмелат'лвкъ (596б), гааннлвкъ (605а), дѣн'г'ер'лвком[ъ] (616а), доклет'лвкѣ (686а), калабаллвкѣ (691а), ѣзнквкъ (699а), телбнз'лвкъ (722а), кон'шинлвкѣ (637а, 726б); шинш'ем'ли (597б), ботали (639б), тафрали (715а), а могу се додавати и на српске основе: нздаваџа (598б), провадаџа (603а), прндоставаџе (625б), п'шеницораздаваџи (640а), оуправаџа (702а), нзѣор'ли (654б).

У поређењу с турцизмима сразмерно је невелик број позајмљеница из других језика. Имамо најпре један број германизама: грофови (702а), фрнш'ко (пофрнш'ко) (593а, 601б), ѡфнџнром[ъ] (597б), пахори (пахор'скы) (695б), франџеркы (700б). У Венцловићевој речи чпот(ъ) није тешко препознати германизам који савремени речници наводе као шпот „исмејавање, ругање, срамоћење“ (< нем.

spotten), нпр.: те мн образ[ъ] оцр'ни, да самъ за рѣгъ н чпот(ъ) мегю сви двананстъ колена инс(ран)лѣвы (617б). Број хунгаризама, с обзиром на средину у којој је Венцловић живео и делао, изненађујуће је мали: бирѡвн (од *бирѡв* „општински старешина, кмет; слуга општинског старешине“, 705б), еш'кѡти (од *ешкут* < мађ. *esküdt* „сеоски судија, поротник“, 705б), хар'цъ (< мађ. *harc* „бој, битка“, 699б)¹⁵⁷, рыфа (од *риф* „стара мера за дужину од око 75 cm“, 688b), фѣла („врста, пасмина, сој“, 593a..., 4x), нег'ѣла (*негве* < мађ. *nyűg* „окови“, 635б).

Имамо најзад један број речи романског порекла, најчешће латинског или италијанског. Неки добро познати латинизми по распрострањености представљају тзв. интернационализме: фор'ма (708б), пом'па (пом'паш'но) (722б, 633a), наатѡре (595б..., 11x), полатѣ (604б, 681б); затим нешто ређе речи латинског порекла: фир'мамент'товым[ъ] (од *фирмамент* < лат. *firmamentum* „небески свод“, 716a), провѣн'дѡ (од *провенда*, чешће *пребенда* < новолат. *praebenda* „црквено имање; приход од таквог имања“, 695б).

6.1.6. Сложенице

У области творбе речи пажњу заслужују, поред осталог, сложенице и именице субјективне оцѣне, као карактеристичне стилеме којима је Венцловић у знатној мери обогатио свој језички израз.

По критеријуму врста речи међу сложеницама највише је придева – око 150, затим око 120 именица, петнаестак глагола и десетак прилога.

Најстарији слој сложеница чине калкови са грчког, којих је у српској књижевности током читавог средњег века било веома много. Ту су препознатљиве сложенице с првим делом на бл(а)го-, добро-, много-, вѣсе- и сл. (грч. *εὖ-*, *παν-*, *πολύ-* итд). У Венцловићевим *Беседама* оваквих сложеница има на десетине. Ту су именице: бл(а)говѣщеніѣ (591a..., 12x), бл(а)говолѣніѣ (658a), бл(а)годаарѣниа (697б, 723a), бл(а)годааніа (651a), бл(а)говѡханіѣ (650a), бл(а)гѡчастіа (649б/650a), бл(а)госр'дїа (606б), добродѣтели (648б), добротворѣніѣ (687a), добротинѣніѣ (638б..., 5x), доброговѣнаніѣм[ъ] (637a),

¹⁵⁷ Уп. Skok, Petar, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, JAZU, Zagreb, 1971–1973, „harc“.

многочетанни сани (722б), многораспінтнванієм[ъ] (657а), многоцвѣтіє (649а), въсєдръжитєль (679а) итд.; придеви: бл(а)говгод'наа (678а), бл(а)говѣтанвое (652а), бл(а)госр'даго (606б), бл(а)гособра(з)ны (640а), бл(а)горастворєнны (648б), доброполѣт'наа (640б), добропошєны (633б), доброродна (604б/605а), доброланствен'но (606б/607а), доброразсѣд'но (621а), многочєдны (604б), многоцвѣт'ны (604а), многохитлаєна (646а), многожелєва (604б), многоговор'ливѣ (712а), въсєсвѣтлы (594б, 606б), въсєбл(а)г(о)с(ло)вен'на (594а), въсєпѣтаа (594а, 594б) итд.; глаголи: бл(а)говѣстити (610а), бл[а]г[о]д[а]р[и]ти (625б), бл(а)госинѣяти (673а), нзбл(а)госинѣяти (690а) итд. Сложєних именица и придева са б(о)го- у првом делу има неколико десєтина, са близу стотину примера: б(о)гобогоязлив'ци (674б), б(о)гознанство (690а), б(о)гомѣдріє (606а), б(о)гоо(та)цъ (678а), б(о)гопоз'нааніє (717а), б(о)говгодінванію (595б), б(о)гоч(о)в(ѣ)ка (636а), б(о)гогласны (605б), б(о)годахнѣтѣга (607б), б(о)гозрѣтны (593б), б(о)голюбаз'наа (593б), б(о)гослав'наа (594а), б(о)гослѣстна (614б), б(о)готєт'ное (649а), б(о)готкаанаа (648б) итд.

Нарочито је велик број сложєница које се, према грчким узорима, јављају у функцији епитета вєзаних за Богородицу, Христа, Св. Тројицу, арханђєлє, анђєлє, пророкє и сл, које су карактеристичнє за православну химнографију: нєнскѣсѣбратна юнице (607а), сл(')начнѣозрѣчнаа, сл(')нца нєзахѣднѣаго колєсницє (593б), нєнскѣсѣмѣжна нєвѣсто (683а), радѣи сє обрѣдован'на. свѣщѣносны и златѣносны свѣтлѣннѣє. свѣтѣвнѣднѣаа трапєзѣ (607а), рад[о]уи сє двєры сп(а)сєлѣм[ъ], пламєн'ноносна клєщє (594а), радѣи сє стл'пє ог'нѣоблачны (684б), радѣи сє, г(о)с(по)донѣннѣа м(а)ріє (593б), въсєпозлащєнны ков'чєжє с(вє)тынн, и жаз'лє б(о)гослаждєн'ны (607а), радѣи сє обрѣдован'на мѣроноснѣаа зємлє и живѣносна корабнѣє и новаа мѣроположннѣє (606б); єдинѣєды тѣой с(ы)нѣ (652а), роды с(ы)на о(т')цѣ сѣрасл'наа, єдносѣщна и сѣбєзнѣчєл'наа (593б), єд'нѣрогѣєны б(о)жін с(ы)нѣ (685б); живѣнѣчєл'нє тро(н)цє (613б), тро(н)ца с(вє)таа и єдносѣщ'наа (595а); вєлнкы гав'рнѣ(ѣ). єто потайны слѣга хѣбѣроноснѣ(ѣ) (692а); шєстѣкрѣлаты сєрафимн (692б), хѣрѣвнѣднѣаа многѣоитнѣ (698б); вєлнкогласѣвнѣты мєгю пророцы ... нєлѣа (633а); с(вє)тонѣннѣаа и лєпѣз'глєднѣаа нєвєста, єр(ѣ)с(а)лѣм'скы град[ъ] (604б) итд.

6.1.7. Дєминутивнѣ, хипѣкориститици, аугмєнтативнѣ

Каѣ експрєсивна јєзичка срдєства Вєнцѣловић радѣ користити и именицє субјєктивнє оцєнє – дєминутивє, аугмєнтативє, хипѣкориститикє и пєјѣративє. У

6.2. Стилске фигуре у Венцловићевим беседама

¹⁵⁸ Видети поглавље 5.

6.2.1. Фигуре изговора

Асонанцу (понављање истих самогласника) користи нешто чешће, али не толико често да би се она могла приписати његовом стилу. Штавише, стиче се утисак да је асонанца пре последица граматичких условљености него свесне жеље аутора. Томе у прилог говори и чињеница да су примери асонанце много учесталији у деловима текста који представљају Венцловићеве краће допуне и слободније преводе предлошка, него у ширим ауторским целинама, које немају паралеле у оригиналу. Овакви сегменти су нешто слободнијег израза, па би се пре у њима могле очекивати стилске фигуре употребљене са намером, али то овде није случај. Налазимо највише примера у којима се фонетски ефекат остварује понављањем самогласника *о* односно *у*, док су асонанце са другим самогласницима ређе: ама допосле пак(ъ) к' свинѣ жидовомѣ казѣюѣн се овако е говорѣо (660б), доходѣмо к отомѣ (710б), ѡ себѣ ове ѡ нѡѡѣн пророчаске рѣчѣ говорѣти (695а), мѡн неубоено бл(а)го нѡмѡ оу земѡмѡн сѡловѣ нѡмѣ свон (658б), н с памѣкѡ се снѣжѡ предѣ б(о)гомѣ слѣшѡѣн мѣ, н вѣло мѣрѣкѡ мѣ на говорѣ (674б), крѣто се дрѣжеѣн с разѡмомѣ (707б), дрѣгѣ, братѣ, кѣмѣ, прѣтѣлю (708б); понављање самогласника *и*: ин(сѣ)сѣ мѡй г(о)с(по)дѣнѣ с(ы)нѣ заповѣдѣ (657б), то кѣтъ свѣдѣ некошѣнѣкомѣ безѣѣнѣмѣ по ѡвоѣ

нмъ смрѣти д(8)ше до пакла нмъ (658б); понављање *е*: те с лебденемъ н лепымъ [говѣанемъ] (655а); понављање *а*: томе с отога гласа вама се доносна радовати (671б)...

Алитерација (понављање истих сугласника) јавља се са приближно истом учесталостију као асонанца. За разлику од претходне гласовне фигуре, за ову се стиче утисак да је Венцловић користи са извесном намером или бар осећајем за звучни ефекат. Срећемо примере у којима се дословно преведена реч или синтагма допуњава тако што се гради алитерација: дѣжнн смѡ тѣжнн (722б, понављање сугласника *жс*), с лѣкавымъ образѡмъ сѣмнскимъ. те є на сѡо наведе (654б, понављање *з*), кѣнѣ цр(ѣ)кѣв. н три самѡтворна мрамѡрѣна (714а, пон. *р*), агг(є)лѣ нзѡрѣн н сѣлѣнѣ на гласѣ (654б, пон. *л*)...

Још један аргумент у прилог овој тези налазимо и у синтаксичким целинама које су уметнуте или слободно преведене, а код којих је извесно да је Венцловић бирао речи које ће дати одређен звучни ефекат: ни се що кѣннн н бѣннн. спрѣтати се на кога (722а), хѣбѣкѣ н поврѣкѣ своє лѣче нмъ доле пѣща зрѣтно (604а), носеѣн бл(а)гога б(о)га (669а), лѣпъ гласъ гавѡнѣлѣ доносѣ д(ѣ)воѣкѣ (654б), сѣшѣла є м(а)рѣа що сѣ пнѣ (666а), нека ѡннн пѣче плаѣѣ кон сѣ б(о)гѣ за плѣѣн ставнѣлѣ (676а), ако смѡ добры. н ѣ вѣры тѣрѣлѣ (679б), нзнѣтра подѣпрѣ цр(ѣ)ковнѣ табѣнъ (714а)...

Премда ретки, веома су занимљиви примери код којих постоји понављање више различитих фонема, са преплитањем. Тако се у једном примеру у првом делу реченице понавља сугласник *н/њ*, док се у другом преплићу *ч/ћ* и *о*: не молеѣн се ни на колѣна прѣдъ ннмъ падаюѣн каа ц(а)рѣ. него стоѣѣн сѣпроѣъ ѡтѣѡ мѣ н ѡшрѡ говорѣѣн (693б). Учесталост *н/њ* опада ка крају реченице, док се *ч/ћ* повећава. У другом примеру наилазимо на смењивање *н* и *и*: нно да нннн ѡчѣнннѣ (712а).

Алитерација обухвата и понављање истих слогова,¹⁵⁹ које се такође јавља у невеликом броју примера. Попут асонанце, вероватније је последица граматичке повезаности речи него Венцловићевог стилског поступка. Наводимо примере код којих се, иако условљено слагањем падежа, добија звучни ефекат вишеструким понављањем истог слога: с коѡмъ намерѡмъ своѡмъ хнтѣномъ (655а), с н(є)бошъ него н сѣ земѡмъ свѡмъ цѣломъ (668а), страшнмъ сѣ н стрѣпнмъ (676а), ннѣо

¹⁵⁹ Видети нпр: Solar, Milivoj, *Teorija književnosti*, Školska knjiga, Zagreb 1979, стр. 62.

д(ѣ)воичко з добротиненієм[ъ] борава'леніе (694б), ским[ъ] сконм[ъ] наачинном[ъ] чинстоѣомъ
добриніом[ъ], кааа'росѣз, владдом[ъ] (708б), ѣд'нога х(рист)а истин'нога б(ог)а нзарадн. тога
(709б).

Са друге стране, **римоване конструкције** су прилично честе и разноврсне. Употребом римованих парних конструкција и сродних израза Венцловић постиже еуфонијски ефекат, који слушаоцима омогућује да лакше усвајају и боље памте садржај беседа. Најједноставније су оне где су римоване речи узастопне или веома блиске: кѣити н бѣити (722а), ѡд[ъ] боа н вбоа (726б), здрако н прако (619а), з тойзи тѣзи (697а), было н свило се (616б), ѡо бы бы. то се выше не раз'бы (622б), вл[а]д[ы]ч[н]ца ц(а)р(н)ца (610б), главнице доносне масанце (681а), ѡтговаара маара до г(о)с(по)дара (654б), маловр'станъ жинтакъ сасма кратакъ (710а)...

Још је М. Павић уочио значајно место метра и риме у Венцловићевом опусу, претпостављајући да је Гаврил, између осталог, писао и стихове.¹⁶⁰ Више аутора је оспорило ову тезу, наводећи као један од аргумената и то да је Павић графичком поделом текста у „стихове“ довео у заблуду читаоце да је Венцловић заиста стварао оригиналне песме.¹⁶¹ Не оспоравајући ову критику, употребићемо исти графички поступак, али само ради наглашавања ритмичности појединих римованих фрагмената, који представљају Венцловићев слободан превод или допуне предлошка: наалит'на є томе \ н(є)вз свн'чаноме (713а), те рете неѣмаарз \ зндар'скомъ Поглаваарз (714а), а вн кјете жеднити, \ те н каапи воде желити (673а), б(ог)ъ є з свемз \ н свѣ є оу нјемз (665а), то мз н даде: \ те ѡо нїє знаѡ \ такы знаде (706б), комз се може \ тааѣ да н др'жы \ н то твѡры \ ѡо се говоры. (662а), моѣ є парамъ гладакъ \ н товар' мї є сладакъ \ сасма вр'ло лакъ (668б), алъ нјено ср[']дце чнсто \ нзргати кје слово сладко (653б), овы сан агг(є)ли \ ѡоно сз садъ бесовы. \ наши ѡпаакы дзш'маны \ н мз'нтелн пак'лены \ н таа цѣлнваны. \ да рѣтем[ъ] поздрав'лин(ва)ны \ людска раазанка (655б).

На једном месту налазимо занимљив пример, који би могао ићи у прилог томе да је Венцловић, ако не са јасном намером, онда бар са осећањем за звучање,

¹⁶⁰ Видети: Павић, Милорад, *Гаврил Стефановић Венцловић*, Београд 1972, стр. 12–13, 49, 99–100, 116–117.

¹⁶¹ Видети нпр: Деретић, Јован, „Мистификације око Венцловића и старе поезије”, *Књижевна историја* IV (6) 1972, стр. 716.

бирао и ређао речи. Следећи фрагмент представља веран превод предлошка, али је избором и редоследом речи постигнут музички ефекат. Он, наравно, може бити и случајност, али треба имати у виду да овог ефекта не би било само да је Венцловић употребио неки синоним или другачији ред речи: кѣ'но како се є оу х(рнст)ѡ ч(о)вѣчаскаа скона з' б(о)гомъ срочнла. \ тако и прес(вє)таа б(огородн)ца з' богомъ се є присковнла \ кѣ'но она є роднла \ хр(н)ста с(ы)на б(о)жїа (709а).

Још један пример стилске фигуре која се ретко среће у *Беседама* је **епизеукса** (понављање истих речи): и како є горе коє агг(є)лско хоро ѡт[ъ] коє рѡкє· внше внше· тако по нїма кє горе· и добре хр(н)стїанє· внше внше разрєћнвати за стаїанє· конно ѡв'дє за обога жнвота· болє болє оузвєдѡ рааднлы ѡ д(8)шн се поднжѡн (704б). Није јасно зашто је Венцловић овде користи, јер не само да би реченица без удвојених речи била комплетна, већ оне ремете њен ток и чине је нешто тежом за разумевање. Налазимо и случај удвојеног вокатива, какав се користи и у савременом језику, али га Венцловић, необично, прати удвојеном личном заменицом: ѡ д(ѣ)војко д(ѣ)војко чвдана тн сн ты (610б).

Полиптотон (понављање исте речи у различитим облицима) Венцловић користи чешће. Углавном се ради о споју различитих падежа именице или заменице, а понегде и варирању глагола по лицима: сѡстаїати дѡгъ з дѡгомъ (722а), дѡгъ за дѡга (726а), то нїєно и ѡдвнше веселы се ср[']дце кад[ъ] є г(оспод)ъ свакад[ъ] оуєд'но ш' нїѡмє нїє нїѡнън за потребѡ каа наїа (663б), како ѡнъ саамъ ѡ себѡ то н нс'казѡ т'ко є собои[ъ] (679а), ѡ томе н дѡгъ дѡга тєв'тншнтн каїа (679а), плааѡѡ с плаѡомъ (695б), н(є)б(є)са н(є)б(є)сѡ (716б); кон мене мнлѡю· тє н ѡ мнлѡемъ (666б)...

На неколико места реч из предлошка проширује својом синагмом тако да се добије ова стилска фигура: вѡтрєна војска с вѡтрєннм[ъ] мѡчєвыма (697б), нз'мєгю сєрафнма сєрафнмъ (707а)...

Анафору срећемо на неколико места. Најчешће се ради о понављању краће синтагме или једне речи: како є їданъ б(ог)ъ· тако на свѣтѡ кє н їд'на б(о)жїа цр(')ква· їд'но кр'щєнє прааво· н їд'на вѣра истѡт'нє ап(осто)лске сѡборнє цр(')квє (724а), оу нашой слободн· код[ъ] наше ц(а)р(н)цє б(о)жїє м(а)терє (603б), даждъ мн сѡ радѡстїю гла(гола)тн·

даждѣ и слишатеакиѣ съ радостію слышати (653а), ниѣи безъ тѣхъ да ни безъ сѣхъ да коѣи нѣаа поищеніе (713а), ако сѣаагѣ оу коѣи потреби. ако що дрѣго (714б)...

Епифора је веома ретка. Венцловић је ствара тек понекад, допуњавајући предложак: каа ц(а)рѣ желы за тобом[ѣ] видети твою ти красотѣ. и глѣдыи наа те. и нѣради тебе. на савѣ рѣд[ѣ] ч(о)вѣчн мнло глѣдыи (670а).

Комбинација претходне две фигуре, **анадиплоза**, се јавља у врло занимљивом облику, за који можемо претпоставити да је надахнут „плетенијем словес“. Анадиплоза (А) се налази угнеждена између две реченице које граде епифору (Б): ја не оумини[ѣ] ти ни зѣнаи[ѣ] за кога више казати. (Б) кроме що сам' ти рек'ла, рек'ла сам[ѣ]. (А) ето, то ти и садѣ казѣи[ѣ] (Б) (620а).

Симплоху проналазимо у Венцловићевом преводу Дамаскинове дијалошке беседе. Занимљиво је да се јавља у врло сличним колоквијалним конструкцијама са вокативом скраћеног облика личног имена: залазѣ шеваанѣишѣ мларо залазѣ (617а), потѣкаѣ ме ма коѣо потѣкаѣ (617б), не боѣ се мларо не боѣ (666а). С обзиром да ове конструкције представљају проширење предлошка, претпостављамо да је Венцловић, поред осталих средстава, симплоху користио да би говор ликова приближио говору пастве.

Међу фигурама дикције, Венцловић најчешће користи **парономазију** (понављање истозвучних речи). У највећем броју случајева нижу се речи изведене из истог корена, при чему су то углавном именица и глагол: она нас(ѣ) скони[ѣ] покровом[ѣ] покрывѣ (603б), ар'хагг(ѣ)лѣ гав'ринѣ, прес(вѣ)той б(огороди)цы м(а)рин глашаа овы радостанѣ гласѣ (672а), мором[ѣ] ли мори люде (701б), шник'нѣ шаком[ѣ] (707б), саамѣ ѿт[ѣ] своѣ мѣ добре воле преволѣат(ѣ) (724б)...

Налазимо опште место радыи се ѿбравованна (610б) и његове варијације тебы радѣет' се ѿбравован'наа (653а), с радѣиѣм радѣати се (663а), као и друге конструкције од истозвучних глагола и прилога или придева: те весело провеселиѣи се (603б), зѣнашѣ да кѣ нас(ѣ) и ѿбавѣи нѣзѣбѣиѣнѣи ѿбѣиѣна клѣнова вода за неколю пѣиѣи ѣ наѣи (618б)...

Парономазију Венцловић користи и у разноврсним другим комбинацијама врста речи: сѣѣткѣиѣ весело з' дѣшѣиѣи под(ѣ)хѣиѣно (721а), вѣлнѣи бл(а)гы празѣиѣиѣи бл(а)говѣиѣиѣи гѣд[ѣ] (721б), грѣхѣиѣи нѣааѣи за то. гѣлѣиѣи а грѣх[ѣ] ѣ

свакы дѣшогѣацѣ (726а), свакы по себѣ свакы д(а)нѣ да нмаа своє мольеніе доконаавати (726а), ѡд[ъ] боа н ѡбоа (726б), вѣѣѣ що бы бы то се выше не разъбы (622б), гав'рнло драагы нзвѣсѣе драагѣ радостѣ б(огородн)цы (654а), те саамѣ нз' не зракѣ раб'скѣ наа се ѡд[ъ] раабѣ приваты (680а), к' ниѡнѣн на м(о)лнтвѣ н на пох'валѣваніе ниѣнѣннѣ (710б), браѣо ннкомѣ ннчнм[ъ] дѣж'ны не ѡстайтѣ (695б)...

Издвојили бисмо конструкције са суперлативима. У примеру то постраш'нїемѣ ѡт[ъ] земланы ц(а)рѣва съ страхом[ъ] (668б) именица и суперлатив, и поред палатализације, слично звуче. Међутим, у примеру зато понайбол'ьма свега добра (724б) упаривање је на основу значења, јер услед неправилног суперлатива фонетски ефекат изостаје.

6.2.2. Епитети

У складу са усвојеним начелима анализе текста, посматрали смо само оне епитете за које је извесно да не представљају директан превод предлошка. Они се најчешће налазе у саставу целина којима је Венцловић проширивао изворни текст приликом превођења, али често стоје и као појединачне речи, убачене уз постојећи епитет, а неретко и на местима где га у оригиналу нема. Како је констатовано у литератури, Венцловић додавањем квалификатива настоји да својој пастви појасни значење апстрактних мисли и појмова, као и да надомести недостајућу терминологију (Стефановић 2002: 52).¹⁶² Међутим, посматрајући анализиране беседе као целину, можемо приметити и то да Венцловић епитете не умеће са истом учесталостју у све беседе. Стога претпостављамо да је критеријум којим се водио био добрим делом и субјективне природе: у беседама или деловима беседа који су му били инспиративнији, које је можда чешће читао, или за које је имао више времена, налази се више додатих епитета него у другима.

Уношењем епитета тамо где их нема у предлошку, Венцловић појачава експресивност излагања и подвлачи особину појма која је од значаја за тренутну мисао: насѣ хѣлнх[ъ] (721а), бы цѣлокѣпанѣ б(ог)ѣ н чл(овѣ)кѣ (721а), нз раа бы ѡсѣнѣ протѣрат(ѣ) (721а), оу нашоѣ добронѣ вѣры (723а), праава истинна (724а), истиннитога

¹⁶² О начину на који Венцловић умеће квалификативе у свој превод било је већ речи у поглављу о преводилачком поступку. Видети поглавље 5.1.1.

н(е)в(е)снога х(рист)а ц(а)ра (606а), твр'доѣздѣ д(ѣ)воицѣ (609а), н(е)в(е)снѣ красоте веселе (615а), сладкы слышателью (653а), гааннавка наспор'на (661б), б(о)госгосд'ливѣ д(ш)шѣ (666а), гласовитѣ хваалы (694б), кѣпарнѣ мѣрнѣ (695а), н толкѣ тѣщенѣ корабѣ (703а), осѣи люды (703б)...

На местима где у предлошку епитет већ постоји, Венцловић често додаје квалификатив истог или сличног значења: честитѣ гааннакѣ вр'лы (605а), памятно н смиш'лино натрагѣ одговара (656б), г(о)с(по)динѣ снаажанѣ н снловитѣ на войскы (669б), 8 распаалинои ватренои пеѣнны (704а)...

Поједини уметнути епитети немају потпуно исто значење као они из предлошка, већ је веза више асоцијативна: ч(н)стаѣ без' покора (614б), драгокол'но н мир'но свѣткѣ (604б), онои лествицы оуздиг'нхтои н испралинои (605а), выш'ниѣга велнкога ц(а)ра (605б), големои н страш'нои тайны (610а), многосплетаанѣ чѣднѣ беседе (611а), бѣлостѣ невѣрнѣ бѣдѣ (613а), слово драаго н сладко (662б)...

Најчешће се ради о паровима са везником и, који понегде може бити и изостављен: подѣ ѣакол'скомѣ н смир'номѣ владомѣ ѣд'наако стон (722а), по враѣи намѣ своиѣ нелагодной н неколной (722б), оугодно н приватно г(оспод)ѣ б(ог)ѣ (722б), овы бл(а)гы н прѣхвалиены д(а)нѣ (603б), не бѣдн тако скоро плаха н жѣстра (608а), краасна н лепозратна лица (622а), хѣло н сннско држаанѣ (658а), слочеѣта невалала рѣѣѣ (679а), сли бесовы н пакостны (699б)...

Неки епитети су део и других стилских фигура. На пример, код парова епитета м(н)локо'вно н крот'ко (722а) и на голѣ гладкоме добро иѣи ср[']дцѣ (653б) срећемо алитерацију – понављање сугласника *к* и *р*, односно *г* и *л*; бл(а)гы праз'ничный бл(а)говѣщенїѣ госдѣ (721б) је парономазија; међу тыиѣ кн(е)зови снловитыиѣ (702б) чини риму; незголы грѣхѣ (619б), невисокыи мом'ци (714б) су еуфемизми, а мает'ка сѣ деца (714б) хипокористике. Нешто више примера налазимо за епитете који истовремено представљају и кључни део метафоре: д(ш)шек'но ходити (721б), м(а)рїѣ нинсамѣ шареныиѣ пѣтемѣ пошла грѣшити (610а), ватренѣ рѣке (611б), ощро говорѣи (693б)... Ипак оваква места су пре изузеци него правила и не можемо их сматрати нарочитим одликама Венцловићевог стила.

Занимљиво је било истражити и уз које појмове најчешће стоје епитети. Најбројније примере налазимо за епитете уз реч, говор и беседу: наша моба... приватна и годна б(о)г (726а), рече к' агг(е)лс мршало натрагг (608а), агг(е)лз налепо проговори (608а), отговорин мс пакъ м(а)рја плахо (612а), вражы шапат(ъ) (620б), с хвбавимъ разговоромъ (654а), весело кадра си изговарахти (654б), рече пожалне и домо старостне (657б), слово драго и сладко (662б), беседане рече (666б), изговорно слово (667а), отъ неколи говорити тужно (670б), беседе нераздорне (674б), писма беседанкомъ (674б), слоуеста неважала рече (679а), добротворане и сладке рече (679а), воре рече (679б), ошро говорехи (693б), незгодне... рече (693б), внстро и разговетно говорене (694а), гласовито хваалы (694б), лепо нсказати (711а), лепо просимъ (711а), проговори к' ншнзи, гласовито (712а), свакх твордх и мчнотнх рече (716а)...

Епитети уз име мајке Божије се разликују у зависности од тога ко их изриче. Беседник истиче њену светост, чистоту, побожност и мудрост, већином кроз сталне епитете: ч(н)стаа д(ѣ)војка (608а), ч(н)стаа без' покора (614б), ч(н)ста н пошѣна д(ѣ)војка (608б), прѣч(н)стѣ д(ѣ)в(н)це м(а)рїе (610а), прес(вѣ)тыѣ д(ѣ)вы м(а)рин (615б), прес(вѣ)таа б(о)гом(а)тн (660а), бл(а)гаа ц(а)р(н)ца (711а), честитѣ славѣ (660б), пачетно и снш'љено натрагъ одговара (656б)... У дијалогским беседама, додајући и слободно превodeћи епитете у говору Богородице, Венцловић настоји да истакне њену смерност, понизност и богобојажљивост: мене страш'ливѣ (667б), наа ме хѣданѣ погледаа (673б), свагдаш'нѣ д(ѣ)војкѣ (678б), хѣдѣн ми трѣвшатоѣ за вкорѣ поз'нан'цем[ъ] (619б)... Епитетима у репликама архангела Гаврила беседник осликава Богородицу као упорну и жустру у жељи да сачува своју чистоту: твр'доѣдѣ д(ѣ)војкѣ (609а), не бѣдн тако скоро плаха н жѣстра (608а), отговорн мѣ пакъ м(а)рїа плахо (612а)...

Уз име Божије такође преовлађују стални епитети: выш'ній б(о)гъ (614а, 615а), жнкога б(о)га (653б), ин(с)сѣ б(о)ж(а)стак'ный (669а), выш'ний [ъ] б(о)гъ (672б), выш'нѣга велнкога ц(а)ра (605б), нстин'нога б(о)га (709б), нстиннитога н(е)б(е)снога х(р)ист)а ц(а)ра (606а), снловны г(о)сподъ (624б), г(о)с(по)динъ снаажанъ и снловн(ъ) на войскы (669б)...

У исказивању односа човека према Богу, код Венцловића посебно место заузима епитет *хџн*. Њега користи учестало и готово по правилу када је потребно

исказати смерност и скрушеност: насъ хѣдинхъ (721а), наа ме хѣднѣ погледаа (673б), хѣднѣ раабѣ свою (619б), то є смеренїе. хѣдо н сннско дѣжаанїе (658а)...

Епитет који Венцловић најчешће користи је големъ. Њиме веома ретко означава конкретну физичку одлику (големъ ч(о)в(ѣ)къ (711а), големъ снаагѣ (714б)), већ га скоро увек користи за истицање одређене апстрактне особине или појма: големоу н страш'ноу тайны (610а), големо сннскодѣжаанїе себе (657б), голема грѣхота (724б, 726а), големъ радостъ (620б), големы лааѣ (670б), линка голема (708б), м(н)локрѣство големо (657б), големъ срѣѣ (670б), мѣкомъ големомъ (663б)...

Епитети се у највећем броју случајева јављају у облику придева за којим следи именица на коју се он односи. Око три пута мањи је број инверзних конструкција, попут: н(е)б(е)снє красотє веселе (615а), брнѣ дѣртанѣ (622а), одъ кваара слога (654б), гааннаѣка наспор'на (661б), срѣѣ честитѣ (665а), кѣпарнѣ мѣрнѣ (695а), воѣка ер'гаѣ (711б)...

Понегде је именској синтагми додата и заменица, у контексту у којем би се она иначе подразумевала. Тиме се постиже ефекат понављања који доприноси изражајности епитета: хѣднѣ раабѣ свою (619б), ѣ провн'номъ послѣ мѣ (680а), богате мѣ рѣке (724б), лаокати кѣ с тѣж'на болѣстѣна нмъ ср'дца (677б)...

Наилазимо и на занимљиве конструкције, код којих се између низа епитета и именице умећу синтагме: како що є жєдноме ч(о)в(ѣ)къ слаа'ка н мѣла за пнѣ стѣаєна на врѣнны вода (679б), разборнтѣ добѣ к люда м(н)л(о)стѣѣ волю (694а), по браѣн намъ своѣмъ нелагоднѣ н неволнѣ (722б), наамеромъ своѣмъ хнтѣномъ (655а)...

Понеки низови епитета се разбијају уметањем именице у средину: тѣѣжен'ске желе распалѣванє (727а), честитѣ гааннаѣкъ вр'лы (605б), телесно кааѣанє поганѣ (617а), сан бєсовы н пакостны (700а), мєгю расхал'нымъ жєнаамъ лааѣ'лнмъ (703б), высокы ѣкы ѣ снази крѣти кощѣнаѣ (714а)...

Епитете проналазимо и уз глаголске именице. Приближно је подједнак број конструкција са и без инверзије: добрѣмъ зактеваню (723б), ѣ мнѣр'номє борѣв'леню (725б), каѣѣѣѣѣ цѣлѣванѣ (653а), големо сннскодѣжаанїе себе (657б), предъ ннмъ плаш'нѣ преклѣанїе (667б), бнстро н разговѣтно говоренє (694а), мѣчномъ животованю

(696б); нграани весело (668а), неко големо ѿ б(ог)ъ разъбирани весело (719б), разсѣивани вѣщо (714б), кааненемъ нашимъ м(н)л(о)стивымъ (723б)...

Придеви у функцији епитета се, у мањем броју, срећу и у саставу именских предиката: не бѣди такѡ скоро плаха и жѣстра (608а), како тѣ видимъ да си вр'ло старостанѣ (624б), и кроз' нихъ даде б(ог)ъ люд'ма снаагъ. да сѣ якы фрнш'ки юнаат'ны и хитры (704а)...

Прилози у функцији епитета су знатно ређи од придева и јављају се отприлике у једној четвртини примера. Неки од занимљивијих примера су: весело се разиграва (721б), нехаатно прокедело (722б), ако се валяло ѡ любави др'жини (724б), ево и я вад' се лепо молимъ (725б), лепо дичити, навелико сз'дизати (611а), радо надклонити оуши ваше (653а), внѣено прославити (676б), оумлиаго и положено ... прнзник'лю (712а); пропатити нашъ що мѣтно (722б), ѡт'ъ неколи говорити тѣжно (670б), просило сидлиаго (720б)...

На неколико места сусрећемо неуобичајене епитете, језгровите изражајности или неочекиване употребе: тѣжно б(ог)ъ се за нихъ молимъ (723а). Овде тѣжно не означава мољење које је тужно, како се у први мах чини, већ пре има значење „са жаљењем“. Сличан поступак сажимања присутан је и у следећем примеру: ѣволи се мѣте препадајући плашанѡ (678б) – препадајући плашанѡ схваћено дословно звучи као оксиморон. Међутим, овде има значење „препадајући тако да уплаше“.

Наилазимо и на супротан поступак, где се једноставна и уобичајена реч мења неуобичајеном. У примеру пофрншкы... датн.кѣ (711б) је из ширег контекста јасно да пофрншкы има значење „пре, најпре“.

У појединим случајевима, прилично ретким, али веома драгоценим, Венцловићев језик просто заблиста, а епитети су ванредно успели, па чак и песнички: свакы з' блата меснатъ языкъ (614а), грнжливъ д(а)нъ (619а), беседе неразмр'снѣ (674б), жѣстроумъ посла (694а), цѣктасте рѣчи (694б), чекајући люте смр'ти (697а), овај нашъ малобр'станъ житакъ (710а), замѣзены блѣкани (711б), снажны среѣх (714а), высокы якы ѡ снѣзи крѣти кошнѣны (714а).

м(н)лостнкой майцы нашої прош'ни м(н)локр'вно врата ѿтворати (663б), сви скѣпа вор'влекѣн с' хнѣнѣом[ъ] идемо к нѣмѣ (661а)...

Са друге стране, присутан је и обрнут поступак, када се конкретни појмови представљају необичнијим и апстрактнијим: грешници су „они који су Евиног трага“, поштени они којима су „руке праве у сваком мерењу“, хришћани су „Божија земља“; срамота је „црн образ“, а лукавство „образ змијски“: конмъ то тымъ шо сѣ еу'винна траага (658б), нека сѣ вимъ рѣке пале ѿт[ъ] тѣгѣг[ъ] зааноса н крагѣ праве ѣ сваком[ъ] мереню (726а), а мин смо хр(н)стїанн таа нѣгова зем'ла шо ю б(ог)ъ назнре каара н мнлѣ (675а), да мин не цр'нишъ тѣ образа (619а), с лѣкавым[ъ] образом[ъ] с'минским[ъ] (655а)...

Метафора се може јавити у неколико језичких форми.¹⁶³ Предикативна или копулативна метафора означава облик код којег субјекат има дословно, а предикат пренесено значење. Код Венцловића овај облик није нарочито заступљен: а ты саама быст[ъ] ков'тегъ мысл'номѣ ноевы (680б), а мин смо хр(н)стїанн таа нѣгова зем'ла шо ю б(ог)ъ назнре каара н мнлѣ (675а)... Уколико из метафоре изостане помоћни глагол међу саставним деловима, именски део предиката постаје апозиција, а метафора се назива апозицијском. За овај облик метафоре у беседама на Благовести налазимо свега неколико примера: ты м(а)рїѣ ... твога с(ы)на сѣд'ло бл(а)гоѣ (668б), понеко хнсе керсы сѣ плевѣ (724а), за нѣхво слопатеніе тѣш'ко ли лѣговање (722б)...

Једна од најопштијих карактеристика Венцловићевог књижевног поступка је понављање синтагми које имају исто или слично значење. Код метафора се овакво понављање најчешће реализује низањем пренесеног и дословног значења. Некада Венцловић додаје метафору изворном тексту, на месту где је у предлошку нема: тѣсно мї ѣ ѿтсвѣдаа нн з'наам[ъ] шо чинити нн како се ѿдговарати (619а), с лѣкавым[ъ] образом[ъ] с'минским[ъ] (655а), те порогеніе мѣга де(те)та мин нагрнза мѣ ѣзюѣн н рѣжѣн (619а)... Ипак, много чешће предлозак проширује својом метафором са разрешењем: н вригѣ намъ с наше глааве скнда, минростъ дааѣ (725б), она нас(ъ) свонм[ъ] покровом[ъ] покрыва ѿт[ъ] сваке наапасти н сѣн нескндов'нїнца н пазы лѣпо (603б), ако мѣ

¹⁶³ Видети нпр: Јелачић Србуљ, Виолета, *Rhetorikè téchne*, Београд 2007, стр. 197.

пославшашъ и рѣчѣмъ принѣмшъ (609б), шнбашъ и ндешъ сконѣмъ пѣтемъ (611б), те га вѣло тааншъ ѡдъ мене, и траагъ мѣ кроѣшъ (620а)...

Сажимањем метафоре до облика у којем остаје само синтагма у пренесеном значењу настаје лексичка метафора. У *Беседама на Благовести* лексичку метафору најчешће срећемо у виду глагола или глаголске синтагме. Типични примери су замене глагола у циљу постизања сликовитости или разговорног израза, ближег слушаоцу: и по свакомъ грѣхъ ваалаюѣи се (721б), и на ово написато соломономъ мнѣмъ (667б), то слово цо се е ѡдбѣлѣло с тѣломъ (674б); не пѣшнѣи се по себѣ (722а), ни се сѣтити ѡ чѣмъ то шнѣшъ (611б), цо мѣ толнко кошѣннѣшъ ч(о)в(ѣ)чѣ (620а), те не шнбашъ и ндешъ сконѣмъ пѣтемъ, докъле и ты тѣ съ мномъ вѣдно ниси налѣпѣо, ако стигъне старацъ дома оу овы паарѣ (611б), те порогиѣне мѡга дѣ(тѣ)та мнѣ нагрѣза мѣ вѣюѣи и рѣжеѣи (619а), тѣко се оръи те оустѣе за свою вѣрѣ (707б), побѡлѣ кѣ га нѡшѡнѣи ѣ бесѣди (708а), кѣдъ ли чѣмѣрнѣица тако ѡмѣмъ знаамъ засадъ ити (618а)...

У настојању да беседу приближи пастви, Венцловић понекад гради и развијеније метафоре. На тим, додуше ретким, али значајним местима исијава његов несумњиви таленат за реч. На пример, у исказу твоѣ оутрѡба гнѣздо естѣ кокошъкѣ нашоѣ х(рист)ѣ (680б) користи неубичајен симбол за Богородицу – „гнездо“ и још необичнији за Христа – „кокошка наша“, па свакодневним и слушаоцу лако схватљивим односом „гнездо–кокошка“ слика однос Богородице и Христа. На једном месту Венцловић са готово сликарском вештином гради приказ Божије моћи: те те е законѣо ѡдъ в(о)жѣ железъне дѣговѣиѣ палице (725а).

На једном примеру можемо пратити како Венцловић читаву библијску алегорију сажима, приближавајући је слушаоцу, али истовремено не губећи суштину. Он пише: вѣлы намъ ѣ еѡ(д)г(ѣ)лѣю г(о)с(по)динъ х(ристо)с(ъ), трѣгѣте на д(ѣ)шевномъ пазарѣ за времена (661б). У предлошку стоји: Рече Христосъ Господъ: Куплю дѣѣте (184б) („тргујте“), тако да Венцловићев текст делује као слободнији превод. Међутим, мало подробнија анализа показује другачије. У предлошку је парафразиран стих из Јеванђеља по Луки¹⁶⁴ којим почиње парабола о господару који својим слугама оставља десет кеса сребра да га умноже тргујући, а по

¹⁶⁴ „Дозвавши, пак, десет својијех слуга даде им десет кеса, и рече им: ’Тргујте док се ја не вратим.’“ (Лк 19, 13)

повратку сваког награђује по заслуги. Венцловић локализује ову референцу у библијском тексту, затим параболу тумачи са разумевањем, а потом је сажима и враћа у изворни контекст. У овом светлу, постаје јасно да се не ради о простом слободном преводу, већ о брилијантом поетском поступку.

6.2.4. Символи

Неки од наведених примера метафора обилују симболима, па су се могли сврстати и у ову стилску фигуру. У Венцловићевом тексту није увек могуће недвосмислено оценити неку фигуру као симбол, метафору или други троп. Ово је једна од одлика које његово књижевно стварање има заједничко са средњовековном књижевношћу. Како наводи Лихачов: „Средњовековни симболизам често замењује метафору симболом. То што ми сматрамо метафором, у многим случајевима се показује као скривени симбол, рођен у трагању за тајним подударностима материјалног и 'духовног' света“ (Лихачов 1972: 19).

У наставку, Лихачов даје критеријум за разликовање симбола од осталих фигура: „Ослањајући се првенствено на теолошке доктрине или на преднаучне системе представа о свету, симболи су уносили у књижевност снажну струју апстрактности и по самој својој суштини били су директно супротни основним уметничким тропима – метафори, метонимији, поређењу итд, заснованим на сличности или прецизном издвајању онога што је главно, на реално запаженом, на живом и непосредном доживљају света. Супротно метафори, поређењу, метонимији, симболе је увела у живот првенствено апстрактна, идеалистичка богословска мисао“ (Лихачов 1972: 191). При анализи симбола у Венцловићевом тексту као основну смерницу настојали смо да користимо наведени критеријум. Фигуре које би се могле класификовати на више начина означили смо симболима тамо где веза дословног и пренесеног значења не би могла бити успостављена без богословског предзнања или познавања устаљеног фонда средњовековних симбола.

У *Беседама на Благовести* најзаступљенији су симболи везани за Богородицу. Они представљају синониме за њено име, преузете из богатог средњовековног фонда. Венцловић у својим допунама изворног текста користи

устаљене симболе и то превасходно у шаблонским конструкцијама. Тако, Богородицу најчешће назива ч(н)стаа д(ѣ)войка (608а, 672а, 706а...), или само ч(н)стаа (613б), д(ѣ)войка (666б), д(ѣ)во...ч(н)стаа (676б), прес(є)таа д(ѣ)во (680б). Међутим, понекад искорачује из шаблона, слободнијим преводом или другачијом нијансом симболичке везе. На пример, на месту на које је једноставно могао да преведе, „чистој деви“, он користи деминутив ч(н)стой д(ѣ)войчицы (654б).

На сличан начин, често се среће и симбол царице: вл[а]д[ы]ч[и]ца ц(а)р(н)ца (610б), ω выш'нѣа ц(а)р(н)це (660б), гор'нѣа ц(а)р(н)ца (698б), наша велнка ц(а)р(н)ца (708а), наша вл[а]д[ы]ч[и]ца (710а), или престола: б(о)гноснаа столица (610б), ц(а)рско селенѣ н(є)б(є)снога ц(а)ра (610б), али наилазимо и на необичније симболичке асоцијације са Христом као царем: г(о)с(по)днова двор'кнѣа (671б), г(о)сп(о)га д(ѣ)войка ц(а)рска (695б). Исто тако, поред устаљених наша вл[а]д[ы]ч[и]ца б(о)гонекѣста (697б), б(о)гонекѣста наша бл(а)гаа ц(а)р(н)ца (711а), некѣсто б(о)жѣа (607б), м(а)т(є)рн б(о)жѣѣ (709б), наша вл[а]д[ы]ч[и]ца прсч(н)стаа д(ѣ)ва м(а)ти б(о)жѣа (710а), читамо и ω ты нова млада (616а), матерем[ъ]. н д(ѣ)воичка славо (711б). Венцловић, дакле, када се ради о симболима у вези са Богородицом, углавном преузима устаљене обрасце. На појединим местима их делимично мења, са циљем приближавања слушаоцима.

Са друге стране, издвојили бисмо и неколико примера којима постиже управо супротно – подизање степена апстракције и потребног богословског знања да би се симбол растумачио. Негде користи референце на библијски текст, као ѡѣнѣа н ан'нѣа єво ѣд'норогѣна к'ѣн (696а). На једном месту превод допуњава са говори се. да си ты град[ъ] выш'нѣга велнкога ц(а)ра (605б), што није могло у потпуности бити јасно слушаоцу који не познаје симболичку везу Богородице и града – Јерусалима.¹⁶⁵

Опет, на неким местима Венцловић тумачи симболе из изворног текста: ωтваалн се каменъ ωд[ъ] антице горе без ч(о)вѣты рѣкѣ ... таа гора б(огороди)ца се наричѣ д каменъ без рѣкѣ ωттр'женъ х(рсто)с(ъ) (605б).

¹⁶⁵ „Јерусалим је због храма назван градом Божијим ... Као што је у храму боравио Бог и јављао се и општио са људима, тако је и у Пресветој Богородици боравио тај исти Бог...” (Шпановић 2004: 117–118)

Однос Богородице и Христа је представљен и аналогично са материјалним драгоценостима: нмаа овѣ дѣкѣтѣ вѣло хѣбѣвъ пѣсѣтъ нѣ'ображенѣ на себѣ (662а), чѣстѣты дѣдѣрѣ добѣла сѣ кодѣ] в(о)г(а) (666б), ама ты радостѣ] ѡдѣ] агг(е)ла докѣнансѣатѣ. н голѣмы дѣдѣрѣ достаде (670б)... Скренили бисмо пажњу на пример: нѣ'наагѣ не дѣхѣмѣ ерѣѣвъ сѣвѣро нн зѣлатѣ. него тааѣ сѣхѣпы бѣлѣгѣ (661б). „Скупи белег“ се може протумачити као драгоценост, вредност, али и као жртва, предодређеност за страдање.

Истражујући појмове који се користе као симболичке слике, најчешће наилазимо на речи „руке“ и „глас“. Венцловићу појам руке служи да означи моћ, како људску, тако и божанску, и то посебно моћ употребљену за пружање помоћи или заштите: рѣкѣ нека сѣ вѣмѣ прѣжѣне на дѣлѣнѣ сѣроѣаашн (726б), дѣдѣ нѣ'бѣнѣ'но сѣвѣхѣ нашѣ потребѣ ѡдѣ] богѣтѣ мѣ рѣкѣ (724б), а ето ты прѣч(н)ста зѣ дѣ'жаанѣмѣ] на сѣон тѣ рѣкѣ н вѣ'ло жѣлѣ'но носѣкѣш' га (609а), ѡдѣ] моѣ вѣтрѣне рѣкѣ оузнѣлаа естѣ (611б), да вѣлѣнѣ голѣмѣнѣ нашега г(о)с(по)дѣнна н дѣгѣ мѣ сѣсѣла рѣкѣ (659б), оу чѣюно рѣкѣ сѣвѣко бѣ(а)гѣ лѣжѣ (676б), в(о)жѣю тафѣрѣлѣ сѣвѣхѣ оуказѣю. н нѣгѣвѣн мѣ рѣкѣ мѣнѣ(с)торѣю сѣвѣрѣнѣ (715а)...

Глас означава радосну вест, коју архангел Гаврило доноси Богородици: лѣпѣ гласѣ гѣвѣрѣнѣлѣ доносѣ дѣ(ѣ)вѣйкѣ. како то н вѣмѣдѣашѣ ч(н)стоѣ дѣ(ѣ)вѣйѣнѣцы. дѣбѣрѣ гласѣ н прѣнѣнѣтѣ ѡтѣ] ч(а)стѣнога агг(е)лѣскога г(о)сп(о)дѣства (654б), ѡдѣ] ц(а)рѣ ц(а)рѣ(н)цы потѣйѣны ѡѣн гласѣ доносѣ (654б), ѡтѣкако мѣн рѣчѣ сѣладкѣ гласѣношѣ. родѣтѣкѣшѣ с(ы)на. н нѣменовѣкѣш' га нѣс(с)ѣмѣ (663а), сѣво тѣбѣ зѣкаѣзѣно мѣн бѣ радѣ гласѣ доносѣтѣ хѣвѣнѣ (667б), н томѣ сѣ отѣго гласѣ вѣлѣа сѣ доносѣна радѣвѣтѣ (671б), прѣс(вѣ)тоѣ в(о)гѣродѣнѣцы м(а)рѣн гласѣаа овѣ радѣостѣнѣ гласѣ (672а)...

6.2.5. Метонимија

Метонимија представља фигуру којом се слика гради на основу просторне, временске или друге повезаности са појмом који представља. Ова веза почива на односу између појмова који постоји у стварном свету, за разлику од симбола, где је та веза апстрактна и по правилу је потребно познавање „кода“ којим се симбол повезује са појмом који представља.

Најчешћи вид метонимије који Венцловић користи је замена узрока последицом и то посебно тако што апстрактнији појам или радњу представља конкретнијом физичком представом која тај појам прати или из њега проистиче. На пример, уместо „љутити се“ каже ѡ нось дѡхати мрщало (722а). Уместо „видео је“ користи стоѣѣи сѡпроѡъ оѣю мѡ (693б) или да мѡ є прѣд[ъ] очима было (605б). Тамо где је просто могао рећи „умиру“ служи се изражајнијим сликама глаакѡ гѡкѣ (706а) или свою крѡвъ просиплю (707а). „Глас“ у једном случају представља вест: лѣпъ гласъ гавринаъ доноси д(ѣ)воѣкы (654б), а у другом речи: с конмъ гласом[ъ] бѡ те пакъ на видѣло ѡбѣшати (619а).

Занимљиву илустрацију овог Венцловићевог поступка налазимо и у следећем примеру: в(ог)ъ се ѡу повѣнткѡ видѣ с телом' се оукааза з' д(ѡ)хом' се проз'наде (665а). Без Венцловићеве интервенције, ова реченица престављала би тек уобичајен богословски исказ. Међутим, увођењем мотива повијеног новорођенчета, он апстрактну слику оживљава и приближава свакодневном искуству.

Сличан поступак користи и да би појачао изражајност поруке коју упућује пастви. Уместо глаголског облика користи метонимијску замену: ѡ сваком[ъ] вашѣмъ ходѡ и послѡ весело в(о)жѣ нѣде оузнмаѣѣте прѡко напредъ. спомниѡѣи га (670а), ѡкѣ нека сѡ вѡмъ прѡжѣне на дѣленѣ снрѡмаѡѣи (726б), с отѡга ѣзыкъ за зѡбѣ лепо є дрѡжати. н ѡкѣ сѡз'жѡѣати к' себѡ (725а)...

Претходни примери приказују вид метонимије који Венцловић најчешће употребљава – замену узрока и последице. Други видови су, у мањем броју, такође присутни. Тако су деловима тела представљене личне особине, оруђа или радње: ѡна нѣмъ подѡры ср[']дѣ да волиѡм[ъ] своѡм[ъ]. прѣстаѡ грѣшѣти (712б), каѡати прѣлежно с разцѡвѣѣеным[ъ] ср[']дѣѣмъ (712б); прѣгледа гаѣ ѡѡ под[ъ] своѡм[ъ] ѡжѡмъ нѣмаѡ (660а), ѡѡ кон ч(о)в(ѣ)къ закѣѡа саѡмъ на тога н нѡде н на ѡжѡ даѡ мѡ (699б), те нѣ ѡ ѡѡмъ не грѣше. нн с' ѣзыѡмъ. а нн с конм[ъ] посѡмъ (703а), кад[ъ] прѣстане ч(о)в(ѣ)къ н с' ѣзыѡм[ъ] н ср[']дѣѣмъ грѣшѣти (712б)...

6.2.6. Синегдоха

Синегдоха представља подврсту метонимије, којом се реч која означава целину употребљава да означи један њен део, као и да део означи целину, или се употреби једина уместо множине и множина уместо једнине (Јелачић Србуљ 2007: 200).

Венцловић синегдоху користи ређе и са мање разноврсности него метонимију. Употребљава је углавном тако што личност као духовну и физичку целину представља једним њеним делом, који је репрезентативан у датом контексту. На пример, новорођенче назива „пеленчетом“ када жели да нагласи његову незрелост и слабост: да каа[ъ] є она ка'номъ пеленчетѣ говоръ аааа то бол'ма ... свѣстѣ дати кѣ своимъ[ъ] хвалѣоцемъ (711б).

Личност је најчешће приказана делом тела, карактеристичним за одређени оквир. Појам „руке“ представља особу кроз њено делање, посебно у моралном погледу: нека сѣ ваѣ рѣке пале, от[ъ] тѣгѣг[ъ] зааѣноа и крагѣ, праве ѣ свакомъ[ъ] мѣреню (726а). „Образ“ означава изглед, лик, који може бити како духовни: пред[ъ] неѣннимъ образомъ[ъ] ч(а)стнимъ[ъ] (720б), тако и физички: б(ог)ъ не глѣдаа на образъ людскы, неголи на ср[ъ]дца нмъ глѣды ко є какъѣ ѣды (675а). У последњем примеру у низу налазимо још једну синегдоху исте врсте („срца“), при чему је она и разрешена. Низање истоврсних фигура, као и фигура са разрешењем представљају карактеристичне Венцловићеве стилске поступке, какве срећемо кроз читав текст.

Појмови као што су „глава“, „душа“ и „крв“ углавном се срећу у синегдохама из фонда општих места: ты си млада жен'ска глаава (621б), коанко а(з)шаа нмаа под[ъ] своимъ[ъ] др'жавомъ (623а), с кр'влю х(рн)с(то)вомъ нскѣпленю (722а)...

Други видови синегдохе су знатно ређи. Налазимо неколико примера замене множине једнином: док'ле сѣ чл(окѣ)кѣ саамъ ... с покааніемъ не отѣавы (722а), нзнѣти кою хвалѣнѣ рѣч[ъ] (694а), раадити ми ѿ лебѣ, чинмъ ѣемо сѣ храниты (616а); односно замену природних непогода њиховим градивним елементима: сѣтѣвати и отѣраанити овога свѣта ѿд[ъ] ватре и воде и ѿт[ъ] свакога холѣа (704б).

6.2.7. Перифраза

Перифраза је стилско средство којим се са више речи представља оно што је могло бити казано са мање (Јелачић Србуљ 2007: 195).

Мотив који је најчешће исказан овом фигуром је Богородичино безгрешно зачеће. Венцловић каже: тѣ є то доѣнла оу себѣ (616а), достаѡа оу себѣ дїете (620б) или, мало узвишенијим тоном, прес(вє)таа тро(н)ца ... нмала є своє мєсто бораѡно оу нїѡнзы (708а). Перифразом настоји да истакне врлину Богородичине чедности, на начин који би, чини се, био близак његовим слушаоцима: нїє свѣи'бала мшш'кє странє (620б), що ѡна нїє сє ѡцєтнла (661б), недоу'нано ти родєнє без д(ѣ)вои'т'ког(ѣ) подлєрєна к'вара (609б). Богородичину чедност негде и додатно подвлачи, тако што уз појам из изворног текста д(ѣ)војка ниже неколико својих перифраза са истим значењем, као на пример: кад' самѣ ѡ д(ѣ)војка н за мѡжа нє знаамѣ, ннт(ѣ) самѣ с кнѣмѣ вѣн'чаата (611а).

Овај поступак срећемо и код других мотива, у мање или више развијеном облику: дѡр'ма ходы нн'гдє нє стон (717б), тај ч(о)в(ѣ)кѣ є м(н)л(о)стивѣ дѡблѡѣ дѡшєван(ѣ), потєж'лив(ѣ) на дѡбрѡтвор'ство (712а)...

Венцловић перифразе најчешће гради тако што уместо глагола употребљава именицу са истим кореном речи, а затим бира предикат тако да добије исто или сродно значење. На пример, уместо „наругаше ми се“ каже ѡга мє сколы (619а); „разговарати“ постаје свога разговѡра нматн (608б); „не долази“ је ѡтстан(н) сє ты твога долазѡка к' моѡи' кѡн (608а); тѣ скривєно ѡд[ѣ] насѣ нз'остаєшѣ (657б) стоји тамо где је могло бити једноставно „кријеш се“, а уместо „трули и умире“ поетичније пол[ѣ] влѡдѡст[ѣ] смѡтнѣ н гнѡдѡстѣ подпадє (721а).

Налазимо и занимљив пример где уз перифразу насталу описаном техником стоји и друга, добијена двоструком негацијом: оу сваѡмє дѡбрѡ довлєт'нѣ, ннчнѣ[ѣ] нєѡсѡданѣ (622б). Ипак, овакви примери су веома ретки, па не можемо рећи да је двострука негација један од Венцловићевих стилских поступака.

6.2.8. Синоними

Синоними, у виду синонимских парова, се често срећу у *Беседама на Благовести* и представљају један од видова општег Венцловићевог књижевног поступка – понављања, низања истозначних или блискозначних речи или синтагми. Не можемо са сигурношћу рећи да ли је овај поступак преузео из књига са којима је долазио у додир или је он последица беседничког дара – тек, извесно је да га је усвојио и са истрајношћу и посвећеношћу примењивао. Томе у прилог стоји и чињеница да низове синонима најчешће налазимо у деловима текста које је Венцловић сам дописао или слободно превео, попут: за то се ница не старай, нит(ъ) се що брнны (614а), како що н д[а]в[н]дъ казюѣн велы (664а), нит(ъ) кѣ неговъ, ц(а)рствъ нкад[ъ] быти краѣ ни кон'ца (660б), кръ проси н д(о)ли (698а), н га вали' се лепо, молиш[ъ] н за б(о)га вась просиш[ъ] (725б), за среѣх нмъ н бернѣ (725б), много шоша сла, н неволе (700а), грѣха нам' се свакога вр'ло вали пазити, н клонити се (726а), боѣти н с себы, стрепити (669б), що валаа н заповѣла (695б), оу свакоѣ самъ сажбы кааара н валаа (671б), никога не кздиню ни опадааю (724б), дгг(е)лъ на лепо проговоры, то рече к' нѣоѣзи (608а)...

Са друге стране, о посвећености том поступку сведоче и примери у којима је Венцловић дословно преводио предложак уз допуњавање синонимима. За разлику од неких других стилских поступака, где су Венцловићеве интервенције имале за циљ да изворни текст приближе слушаоцу, овде то није случај, јер би он био јасан и сам по себи. Понављања имају за циљ да пажњу слушаоца задрже на једном појму. Гомилањем речи и привременим успоравањем ритма излагања указује се на важност појма, наглашава неко његово својство или појачава изражајност императива. На овај начин постигнут је и естетски ефекат. У наредним примерима, Венцловић преузима појам из предлошка, али додаје и свој синоним: с тобомъ є г(о)с(по)динъ) ы б(о)гъ (654а), чааст' ли. нл' дѣ хвала (708б), не бой се ни се що препадан (670б), с тобом[ъ] є скѣ цѣло н(е)ко (665а), съ землиом[ъ] свомѣ, цѣлом[ъ] (668а), г(о)с(по)динъ снаажанъ н словит(ъ) (669б), она лѣты н вѣда болестникѣ (715б)...

Низови синонима могу бити различите врсте речи, а најчешће су то глаголи: нагрнза дѣ ѡзюѣн н рѣжѣн (619а), дѣр'ма си прѣонѣо н навалѣо (619а), да н,

нзсече и повје (696б), за то се ница не старай, ннт(ъ) се що брнны (614а), не кой се нн се що препадай (670б), него то зчааше и говорааше да є н д(з)хъ б(о)жїа стваръ (664б), она лєты и вїнда болестникє (715б), крѣ проси и м(о)ли (698а), хоће те хвалити и лєпо днѣити (611а), промєтати се и трговати (661б), хвєлє и ржє (707б), неправдє състалаю и сплєхъ (680б), лногє кѣкє и цр(ѣ)квє се сронилє и попадає (697б)...

У највећем броју примера глаголски облици су у истом времену и лицу, али ређе налазимо и неуобичајеније конструкције, сачињене од презента и његовог синонима у облику глаголског прилога садашњег: како що и д[а]в[н]дъ казѣюћн вєлы (664а), гдє се находы борав'лєћн тѣа гор'нѣа ц(а)р(н)ца (698б), воюю с нами борєћн се (700а)... Сличне конструкције често се срећу у Светом писму.

Примери за друге врсте речи су нешто ређи. Срећемо синонимске парове именица, придева и прилога: с токомъ є г(о)с(по)днн(ъ) ы в(о)г(ъ) (654а), нїє зѣа те страва нн плашєнє (675а), многѣтством[ъ] и каадросѣхъ (710а), лногаа бѣда и неволя мє снаагє (669б), не чннє намъ квалра нн пакостн (725а); г(о)с(по)дннъ снаажанъ и снловнт(ъ) (669б), бѣдн справ'на и готова (608а), слав'нє на гласъ (654б); ш' ннмє оуѣд'но єто свн скѣпа (721б), ѡвр'ѣ се оуокругъ наоколо (717б)...

Међу низовима именица посебно су занимљиви они код којих се као синоними користе позајмљенице: не раба нн сѣзшкннѣ (660б), людомор'ца сотонє враага (721а), сатана ѣаколѣбашє (655а), наародн и кѣзыци (724а), за среѣхъ нмъ и вєрнѣъ (725б), лногъ срамотъ и бєлааѣ нмаам[ъ] протєг'лнтн (612а), нє кога є града·ваарошн лы (618а), запалює пѣш'чаны прах[ъ]·баарѣт(ъ) (716б), тѣга дєр'танѣа (622а), ннт(ъ) кїє нїеговъ ц(а)рствъ нкад[ъ] быти краа нн кон'ца (660б), рєтє нєймааоѣ, зндар'сколѣ Поглавааоѣ (713а)...

6.2.9. Антоними

Антоними, тачније антонимски парови, нешто су ређи у односу на синониме, али нису мање маркантна језичко-стилска средства. Њихова најчешћа улога је фигуративно представљање целине као јединства крајности.

Венцловић приближно подједнако често допуњава постојеће низове као што и умеће своје: вѣр'нє и невѣр'нє (723б), тє свѣ вѣселєннѣ маало и велнко мѣжко и

ЖЕН'СКО СВЕ ПРЕПИСЮ (623а), ОТ[Ъ] КОГАНО СТРЕПЫ Н(Е)БО Н ЗЕМ'ЛЯ (676а), ЈЕД'НАКО БОЛІАРОМ[Ъ] Н СНОРАХОМ[Ъ], ПЪТ'НИКЪ Н ДОМАКЕМ[Ъ], ПОЗНАН'ЦЪ Н НЕСЪЗНАН'ЦЪ (705б); КАДЕ ДОГЕ СЪАНТИ ЖИВЫМ[Ъ] Н МР'ТВЫМ[Ъ] (717а), ВРАТА НІЕ ОТВОРАЮ· НН НА ОУЛАЗ'КЪ НН НЗЛАЗ'КЪ (618а), ТЕ·Н НАМА ДВОСТРОКО Д(С)ШН Н ТЪЛЪ ХВАЙАНШЕ (726а)...

Када се користе за означавање целине, антонимски парови се најчешће спајају везником *и*, али налазимо и неколико другачијих примера. Срећемо полисиндетске низове са речцама *та* и *иа*: ТА ВЪР'НЫМ[Ъ], ТА НЕВЪР'НЫМ[Ъ] (724б), ІА НА СНЪ ІА ОУ ОУМ'ЛІЕ (700б), као и са заменицом *ко*: ТАК'ВО ЋЕ ТАМО Н МЕСТО НМАТИ СВОЕ МІГЮ КОМЪ АГГ(Е)ЛН· КО ВЪШЕ, КО СНИЖЕ (699а), или у конструкцији КАКО ЗА ХО(Н)СКИАНЕ, ТАКО Н ЗА ННОВЪР'ЦЕ (725б). Антоними се јављају и у асиндетском низу: ГДѢ БЫ СВОЮ ГЛАВЪ ОУТ[Ъ] СЪН'ЦА ОУТ[Ъ] КИШЕ *ли* ПОДКЛОНИ (669а).

Друге функције антонима у Венцловићевим беседама су ређе. Налазимо их употребљене ради појачавања значења контрастом, у виду споја наглашеног појма и негације његове супротности, као у примерима: НЕ ГНІЕВА· НЪ РАДОСТИ (676б), Г(О)С(ПО)ДАРНЦА ... СВОМЕ ТЪЛЪ Д НЕ СЛЪШКНИИ (705б)...

Још једна улога антонима је исказивање појма који се налази између крајности, а за који или није лако пронаћи одговарајући термин или се он елегантније исказује негативом: А САД' САМЪ СВО НН ЖИВА НН МР'ТВА (618а), НН ОБ'ДЕ НН ТАМО (673б), Н ПОШЕНІЕ ТАК'ВО ДА ІОШ НЗДАДЕМО НЕ ВЪШЕ НН С'НИЖЕ (709б), КОННО НН СЛА НН ДОБРА НН СЪ ЧИНЫЛН (700а)...

6.2.10. Понављања

Једна од најизразитијих особина Венцловићевих *Беседа на Благовести* су понављања – низови речи, синтагми и реченица истог или сличног значења. О овом поступку је било речи раније у тексту, када смо разматрали начин на који Венцловић приступа превођењу и проширивању изворног текста, док ћемо га овде размотрити из стилског угла.

Понављање је, извесно, до Венцловића могло доћи под утицајем старе српске књижевности где је, како констатује Томислав Јовановић, неговано још од Св. Саве, па кроз читав њен век (Јовановић 1990: 188). Овај поступак Лихачов

сматра једном од основних одлика „јужнословенског стила“: „Нагомилавање синонима, синонимских спрегова сличних поређења, толико карактеристичних за јужнословенски стил, не само што апстрахује излагање: оно до крајњих граница појачава његову експресивност и емфатичност“ (Лихачов 1972: 138).

Појачавање изражајности излагања може се сматрати најопштијом и најважнијом улогом коју понављања имају код Венцловића. Ако имамо у виду чињеницу да је *Беседе на Благовести* писао пре свега за потребе излагања на богослужењу, у животном добу када је већ имао знатно беседничко искуство, тим пре постаје извесно да ову фигуру треба посматрати пре свега као опробано и ефикасно реторско средство. Примери понављања су разноврсни, како по облику, тако и по сродности елемената који се нижу. Најчешће су то синоними, односно синтагме које имају исто или врло слично значење. За нијансу слабију семантичку везу налазимо код низова чији елементи имају блиско, али не и потпуно исто значење.

Најзаступљенији вид понављања су парови синонима, о којима је већ било речи, па ћемо овде истражити друге видове понављања. Налазимо читав низ парних конструкција које не представљају синониме, већ се ради о синтагмама блиског значења. Оне су често толико тесно повезане да прелазе у плеоназме, попут: ш' нинде оујед'но ето скн скѣпа (721б), ске скѣпа ѡјед'но (655б), д(ѣ)воицы прѣстеноваатой за мѣжа (653б), те трѡана ѡстанем[ъ] з дѣтетом[ъ] (612а), оу трѣхх зачѣты дѣте (620б), кад[ъ] се ѡт[ъ] м(а)тере роды (711б), говор'на гласа (620б), с' ѡд'номъ д(ѣ)воицом[ъ] срѡт'номъ без' м(а)т(е)ре без' о(т')ца (655а), злнм[ъ] навантн (708а), гдѣ се находы борав'лѣн (698а), ѡ томѣ донѣмъ сннѣм[ъ] хорѡ (700а), ако мѣ н не внншѣ свакад[ъ] отнмѣ (612а)...

Понављања се срећу и у конструкцијама чији елементи немају потпуно исто значење, већ су повезани по сличности. Основни мотив је исти, али уз мање варијације у значењу. Ове варијације немају за циљ да нагласе различитости у семантичким нијансама, већ управо супротно, да приказивањем из различитих углова пруже свеобухватнију слику или јаснију поруку: с прннѣннванѣм[ъ] н кааненѣм[ъ] нашнм[ъ] м(н)л(о)стнвнм[ъ] (723б), мнлѣйте н пазнте се лепо сѣ скон камѣ дѡш'мани (725а), несѡпоганѣнѡ нн натрѡнѣнѡ (616а), н то сѡ рѣтн ѡсвестнѣ разсѡднѣ (658а), а

мин сѣо дѣжнѣ ѿ свѣдѣхъ хвалѣти га н славѣти (660а), дрѣжте се н стоѣте (668б), него то
сѣааше н говорааше (664б), како що се н ѿ пѣсѣмъ ѿ тоѣ доноси те велѣи се (724а), чѣастъ ан.
нл' мѣ хвала (708б), ѿд[ъ] сѣа законѣмъ н браанѣти (723а), за свѣю стараа се н
проиш'ла (724б), те срамѣте дочекати н принѣти (616а), корѣнише на краалство н ц(а)рство
(711б)...

Ређе наилазимо на парове чији елементи нису појединачне речи, већ
синтагме сличног значења, као на пример: то є смирѣнїе. хѣдо н сннско дрѣжанїе (658а),
ѿбѣнѣн де ты моуѣ наѿколо ѿд[ъ] мене подалеко (608а), лепо ѿ пошѣню дрѣжѣн право
сѣтѣкю (672б), рааждорѣ оу вѣри таа инаат[ъ] н смѣк'на що є многаа (724а), нз
нзтрѣнѣванѣ н ѿд[ъ] вѣнѣте смѣти (721б), право се дрѣжѣи н ч(н)сто (723а)... Неке од
њих Венцловић примењује на више места у истом обрасцу: ѿ неговоѣ правѣи вѣри н
ѿ хр(н)стїанскоѣ зааконоѣ (721б), да н б(ог)ъ на правѣи вѣри н зааконоѣ хр(н)стїанскѣ ѿкрѣне
(726а).

Парове реченица сличног значења налазимо у невеликом броју примера. То
су по правилу независне реченице, са евентуалним изостављањем понављања
предикта, попут: н ѣа вѣм' се лепо молиш[ъ] н за б(ог)а вѣсѣ просиш[ъ] (725б), наголемѣ
хѣкѣ те дѣнѣти н бл(а)женнѣ те наринѣти (614а), како се ѣа не бы ѣз'вѣи н ѿд[ъ] ѣа пѣцаѣ
(622а), т'ко є оу чѣмъ ѿд[ъ] б(ог)а заз'ваат[ъ]. ко є на що постаѣи н ѿрежѣнѣ (665б)... Када
се користе у негацији, то је углавном у полисиндетској форми, ради појачавања
исказа упозорења, прекора или дистанцирања: не забѣраѣѣѣте се. ни се що
ѿб'нехаатѣте (726а), ни кѣц'ноѣ оу вѣрата. ни запѣнтаѣи слѣбода лї є оуѣи (612б), нѣти мѣ є
к ѿтоѣе воле, а ни коѣ желе нѣмаѣѣ (611а)... Сличну употребу срећемо и у упитном
облику: що вѣѣ стѣишѣ тѣ, ѣа лѣ ѿклеѣашѣ (621б), као и у императиву: Не боѣи се
м(а)рїе, рѣте к' м(а)рїѣ ар'хагг(е)лѣ. не старѣи се (666б). Занимљиву реченичну
конструкцију налазимо у примерима где се понављање остварује глаголским
прилогом садашњим: говѣѣи мѣи анѣ'но пондаалека говѣраше к' мѣи (618б), воюѣ с нами
ворѣѣи се (700а), како що н д[а]в[н]дѣ казѣюѣи вѣлы (664а)...

Таутолошки низови од два члана су најзаступљенији облик у *Беседама на*
Благовѣсти, али Венцловић користи и низове од три или више елемената. Некада
овакве вишечлане низове гради око појмова из предлошка, на местима где
постојећу слику жели да учини наглашенијом, живљом и уверљивијом. У том

циљу користи више поступака: гомилање синонима, попут частн, пощени берикјета· тафре (656a), она даае людма оум'лк памет(ъ) н разумъ (713a), моа колена прекланам[ъ]· дохланмъ прнпадаюѣн лн г' зем'лн покланам[ъ] се (676a); затим појашњавање, као м[8]дрн хервнмн лногоуѣнты. конно за сващо знадз н внде (698б) или ширење слике блиским појмовима, на пример оу коѡѡн неколн, оу рокствз лн. н по там'ннцаа (722б), гдє се год[ъ] собомъ находы на свакоде местз н пѣтз (726a), н на свако добротнненє свомъ блнж'ннм[ъ]· родз н кон'шнлвкз свомє (726б). Ипак, најчешће настоји да израз из изворног текста прошири тако да он буде близак слушаоцу, те задобије и задржи његову пажњу: а таѣ цо лн рече радѣн се· такы се съкры, н ннгдаѣ га на мєѣдаанз нєѣма· ннт(ъ) лз траага нмаа кѣд[ъ] є ѡтншаѡ (619a), цѡ людма свдє. сваком[ъ] по правнцы бєз' хаатєра н мннта. кд'нако боларом[ъ] н снромлхом[ъ] (705б), како га те телєснє сластн нє знамъ· ннтн нкад[ъ] самъ то зактевала. тз пробз вндєтн с мѣш'комъ стрѣком[ъ] да бн сє ѡпоганнла (622б), вндм' тє да сн сас'ма лѣпъ н хѣбавъ момакъ с красна стаса· цнфрасто ѡдєкєнъ. гнздава образа свѣтла (608б)...

Исте поступке Венцловић примењује и код вишечланих таутолошких низова који нису изграђени на основи из изворног текста, већ их у потпуности сам ствара: клєтн н ѡвкати· хѣлнтн лн за кнм[ъ] (724б), н кнш'ка· заалнш'нога др'жаня код[ъ] себє. н лакомотн (726б), како бє сѣ свомъ ц(а)рствомъ оупраллати· цѡ лн 'нннтн ш' ннмє. како лн прокннгати (655a), нзарад[ъ] нєправєд'ны н крѣкы послова лѣкакы (701б), ѡкы слн агт(є)лн цѡно сѣ садъ бєсовы, нашн ѡпаакы дѣш'маны н мѣчнтєлн пак'лєны (655a)...

Најразвијеније облике фигуре понављања налазимо у виду набрајања, где Венцловић настоји да мисао пренесе навођењем што већег броја илустрација. Овај поступак је карактеристичан за места на којима покушава да оствари што ближи контакт са слушаоцима, ради преношења моралне или верске поруке: за ц(а)ра н г(о)с(по)дѣ мѣ. за своє сплхїє. за вѡнцанє н поглакааре нїховє. за кн(є)зовє своє н внровє. за своѣ рѡд[ъ] н прїатєлє (725б), ц(а)рн краалн кн(є)зовн сплхїє грофовн зем'лѡдор'жцы (702a), него да рєчєм[ъ] како свомє кон'шн· дрѣгз. братз. кѣмз. прїатєлю лн комє цѡ сє ѡв'дє нздаає (708б), мѣдрн разговор'нн· вєселы· хораташїє. нзбор'лы на глаасз людн (711б), трѣдєн сє. с потом[ъ] с метаннсаанєм[ъ] с нєспаванєм[ъ] с подѣѡбом[ъ] за своє тє грѣховє (712б), лєты слєпє. глѣхє. нємє. н добрѣ свѣстъ. нєслнш'лєннм[ъ]· даає (713б)... Ређе, набрајања срећемо и у полисиндетском облику: ѡ жнвѡтз ѡ здрав'лю ѡ сп(а)сєнїю (725б), прєста злоба н падаанє. н карннны покѡръ н цѡта за рѣгз наша (604a)...

Поједини начини на које је саздана фигура понављања нису бројни, али одскачу од општег обрасца, те сматрамо да би их требало посебно истаћи.

Проналазимо низове код којих су елементи постављени тако да им значење варира од слабијег ка јачем, у градативном поретку: що нїє нн може быти (721а), никад' се то нїє злєсно ннт(ъ) се є кад(ъ) чало (614а), не пронаагє се ннкоє ласке лаже нн вараланце (679а), не съ слочестнм(ъ) сревром(ъ) з двкати лы (661б), з глобом(ъ) с преѣнмом(ъ) с' обѣѣнванїем(ъ) н с' оостаанм(ъ) зсавмом(ъ) повреѣнвати плєннн лн н харати (723б)...

Негде се понављање по сличности остварује негацијом супротности: радєн се обрадован'наа н ннща не тѣжн (654а), ако є наша прошнн по б(о)жїѡн волї те нїє що свпроѣ (726б), сва сн отсвѣдаа ч(н)стаа н без маанє (612б), с коїѡм'но є свѣт(ъ) създаатъ н др'жн се скрѣсто без' полєрааннє (656б), саанн без' ннїє полѡѣн (714б), лаєт'ка сѣ деца была невнсокн мѡм'цн (714б)...

На неколико места проналазимо најсажетије облике понављања, у виду конструкција без везника. То могу бити низови квалификатива, попут слочєста невалала рѣтъ (679а), с распаалєнон ватренон пєїнны (704а), лудн ощ'рѡм'ны бнстрѣ памєтн (714б) или одредбе за начин као нпр: ваа лн раднтн з др'хатом(ъ) оу страахѣ (668а).

Занимљиве су и конструкције код којих се понављање остварује различитом врстом речи. На пример, значење глагола се понавља глаголом именицом: смаатмо се оу своєє смншлїнваню (721а); именице глаголом: з лннком(ъ) хвалнтн (658а), просвѣтлюємо се поб(о)жно с кнтєнїем(ъ) цнфраюѣн се (721а); придева глаголом: а ннєѣ каѡнн не блатє се (703б). Налазимо и понављање актива пасивом: нєста ѡн га нзпрєд(ъ) оїю бы нескнѣнѣтъ (615б).

6.2.11. Преплитања

„Истанчани стил 'плетенија словес', који се појавио и раширио на Балкану у XIV и XV веку, развијао се не без руског утицаја и управо у Русији достиже свој највећи процват.“ (Лихачов 1972: 14) Школован на традицијама старе српске књижевности са једне стране, а преписујући и превodeћи руско-украјинске зборнике са друге, Венцловић је извесно морао бити под утицајем овог књижевног поступка.

Стил „плетенија словес“ није лако једнозначно одредити, па су се многи аутори служили описним одредницама као што су „китњаст“, „реторичан“, „метафоричан“ и сл. (Mulić 1963: 4) Један од најчешће цитираних покушаја да се овај стил ближе одреди понудио је Лихачов: „Овај однос према речи огледа се у његовој звучној страни (алитерације, асонанце итд), у етимологији речи (повезивање речи истога корена, исти етимолошки наставци итд), у тананости њене семантике (повезивања синонимска, таутолошка и др), у љубави ка грађењу нових речи, сложеница, калкова према грчком и др.“ (Трифуновић 1990: 252) Ђорђе Трифуновић даље даје конкретнију дефиницију: „У највишим својим домаћајима 'плетеније словес' чини јединство многих стилских особености: апстракција; богате лексичке асоцијације; синонимика; синонимска поређења; губљење стварног значења речи; таутологија; игра сазвучја гласова; неологизми; игра речи; дуга набрајања; перифразе; понављање; нагомилавање епитета и др.“ (Трифуновић 1990: 253)

Сви ови књижевни поступци, њихово преплитање, низање и нагомилавање имају за циљ апстраховање излагања и појачавање његове изражајности. Према мишљењу Лихачова, „циљ писца се састоји у томе да опширним причањем, дугим описом отвори уши слушаоца, да их присили да схвате оно што они некако нерадо, лењиво слушају. То значи да је задатак писца у експресији сликања, у сталном довођењу до свести читаоца података о светоме, у стварању, код читаоца, побожног односа према светоме. Отуда бесконачна понављања, крајње успоравање приче, које читаоца присиљава да обрати пажњу управо на оно што је писац хтео да је обрати, и које појачава емфатичност приповедања, јер успоравање причања скоро увек појачава његову емоционалност.“ (Лихачов 1972: 142) Овакво схватање „плетенија“ можемо лако повезати са општим одликама Венцловићевог књижевног стварања – тежњом да придобије слушаоце, просвети их и пренесе им моралне поуке.

Занимљива је и једна критика овог Лихачовљевог става: „Ја то схваћам, међутим, мало другачије него Лихачов који споменуто мјесто интерпретира као задатак писца да опширним приповједањем присили слушаоце схватити оно што они, тобоже, нерадо и лијено слушају; мени се пак чини да је смисао наведених

цитата у настојању да се опширним приповиједањем отупи слух слушалаца за конкретну реалност, те да се тако сва њихова пажња пренесе на подручје емоционалне перцепције, да се конкретно и рационално подвргне апстрактном и емоционалном.“ (Mulić 1963: 20–21) Не можемо искључити могућност да је и ово, макар несвесно, могла бити Венцловићева намера. Међутим, имајући у виду слику пастве, коју нам на неким местима и сам беседник преноси не штедећи речи прекора, овакву могућност сматрамо мало вероватном.

Неке примере „плетенија словес“, односно неке фигуре које би се могле сматрати његовим видом – перифразе, епизеуксе, низове синонима, парономазије и др. – смо већ обрадили као посебне целине. Овде ћемо се усредсредити на конструкције у којима се више стилских фигура налази испреплетано. Фигуре могу бити испреплетане на различите начине, а пореци које срећемо код Венцловића су низ (образац ААББ), опкорачење (АББА) и учешљавање (АБАБ).

Преплитања код којих фигуре стоје у низу могу настати низањем синонимских односно антонимских парова: да б(ог)ъ смнры мегъсоб'но вилаетъ. те сваке радъ] немра да престане в зем'ли ратъ] (724а) – смнры/немра, немра/ратъ]. Такође, у низу кога би и ова потайнъ с таакъ] спазна не проглашюѣи (623б) пароними потайнъ/с таакъ] су додатно појачани негацијом своје супротности, не проглашюѣи.

Највећи број примера налазимо за опкорачења. Њих карактерише то да преплитање започиње једном врстом стилске фигуре, затим се наставља другом, а завршава првом врстом. Врсте стилских фигура које граде преплет могу бити исте или различите. На пример, б(о)гоноснаа столица. ц(а)рско седенје н(е)б(е)снога ц(а)ра (610б) садржи два пара синонима: б(о)гоноснаа/н(е)б(е)снога ц(а)ра и столица/ц(а)рско седенје. Први пар синонима се налази на почетку и на крају, а други у средини преплета. Слична је ситуација у примеру нисаѣ оне ѣдан да ме лас'но на кою некалалостъ] преколиншъ с ласкаанѣмъ] (609а), где се комбинују две парономазије – парови речи са сличним звучањем, односно истим кореном: лас'но/с ласкаанѣмъ] и некалалостъ]/преколиншъ].

Парономазија (понављање речи са истим кореном) представља фигуру која се најчешће комбинује са другим фигурама у преплетима. То могу бити

синоними, као у примеру негди и дн то да закѣвамо собои[ъ]. по нашоѣ пакостн коланко смо кадрн б(ог)ѡ да наанкѡмо ѡ томѣ добром[ъ] закѣваню (723б). Проналазимо и сажетију форму, где се између истозвучних чланова умеће синоним једног од њих: ѡт[ъ] саѣ наамоѣ пакост'анкы саотвораа (722б).

Парономазија се комбинује и са сродном фигуром, полиптоном, који такође чине истозвучне речи, али само оне које представљају различите облике исте променљиве речи – падежа за именице, рода, лица или времена за глаголе итд. У примеру тадаръ свакога пѣно блага хокѡшъ нѣмѣи каде родншъ богата б(ог)а. ѡу чѣно ѡкѡ свако бл(а)го лежы (676б) истозвучни пар богата б(ог)а опкорачен је полиптоном свакога пѣно блага/свако бл(а)го.

Ова фигура се понекад у преплету јавља и сама, као у: како коиѡ онѣ саиѣ ѡ хоѣ дѣн. то томе. и ѡно ѡноме дѣрѣ ѡт[ъ] сеѣѣ дѣе (715б), где се парови то/томе, и ѡно/ѡноме налазе између дѣн/дѣе.

Нешто ређи облик преплитања од опкорачења је учешљавање. Њега чине наизменична смењивања различитих стилских фигура. У овом облику се налазе најразноврснија и најбогатија преплитања која срећемо у *Беседама на Благовести*. По правилу, једну фигуру увек чини парономазија, док се као остале смењују синоними, антоними, полиптон, епизеукса (понављање истих речи) и друге. Тако на пример, налазимо алтернацију антонимских парова и контраста: свѣце кѣ'нако дѣо ѣ дѣ с'ѣ. та вѣр'ным[ъ], та невѣр'ным[ъ]. злѣмѣ и добромѣ. кнѣ ѡдз'горѣ кѣ'нако пѣща. правнѣ и неправнѣ (724б), при чему антоними вѣр'ным[ъ]/невѣр'ным[ъ] и правнѣ/неправнѣ истовремено представљају и парониме. На другом месту читамо и досадѣ т'ко злѣмѣ досагѣ хр(н)стѣанѣ: скоро саиѣ сѣ злѣмѣ ѡвѣр'шѣ (702а), где смењују парономазија досадѣ/досагѣ и епизеукса злѣмѣ/злѣмѣ.

Већина претходно наведених примера преплитања настала је Венцловићевим допунама изворног текста, на местима где у предлошку овај поступак није примењен. То нас наводи на закључак да је Гаврил преплитања стварао свесно, са посебном пажњом и намером, а не да је тек копирао обрасце које је сретао током свог рада на преписивању. У прилог овој тврдњи наводимо

два примера самосталног Венцловићевог текста, у којима видимо вишеструка смењивања различитих стилских фигура, а које све обједињује заједничка мисао: клѣти н ѡвѣти· хѡлти ли за кини[ъ]. нїе лъ то голема грѣхота· свпроѣъ б(о)жїе заповѣсти· рѡжнѣи люде· каа[ъ] є б(о)гъ заповѣди· бл(а)госнѣ'мѣти н молѣти се· а не клѣты (724б); ѡбѣдованна м(а)рїе· ѡже съ радостїю агг(е)л'скоє цѣлованїе оуслышала єси· ѡ радостнои[ъ] твоєи[ъ] цѣлованы· даждѣ ми съ радостїю гла(гола)ти· даждѣ н слышатеи[ъ] съ радостїю слышати (653а).

6.2.12. Поређења

Најзаступљенија су поређења духовног и материјалног света. Њихова улога није првенствено у томе да сугеришу дуализам света и „духовни смисао“ материјалних ствари, већ пре да слушаоцу приближе апстрактне појмове успостављањем веза са свакодневним, добро познатим стварима и дешавањима. На пример, сложену есхатолошку представу анђеоских хорова коју гради Галатовски, Венцловић у свом преводу пореди са сликом војне јединице, која је извесно била блиска његовом слушаоцу: сѡако є то агг(е)л'ско хоро сааъ попраз'но ... каа оу кѡм'паны ок'де воѡакаа каа[ъ] є манїе (699а). Или, у сличном маниру: гор'нїе н(е)бо що є· каа ѡв'де що є стрѣха наа[ъ] кѡм[ъ] (718б), каа сахатно велнко коло що н ѡстаала кола вѡ'ты за соком[ъ]: н прес(вє)та б(о)городнѣа· тымъ ѡкретнїи[ъ] се н(е)бомъ наричє (717б), н с(вє)таа б(о)городнѣа є наалн'на є томе н(е)бѡ свн'аномє (713а), колнко є велнка была на гласѡ кано ц(а)р(н)ца (673б), м(а)рїа ѡако се ѡѡз'анѡвсти б(о)жїе др'жн каа тѡр'ла ѡа[ъ]· слаааааа (666б)... Слика са којом се пореди не мора бити из непосредног искуства, већ је довољно да код слушаоца може створити јасну и живу представу. Тако, Венцловић позива паству: весело провеселїи[ъ] се 8 м(н)л(о)сти брат'скы каа 8 ц(а)рскоме двѡрѡ на час'ти (603б).

Супротно томе, у појединим примерима Венцловић својом интервенцијом замагљује значење предлошка. Иако уводи конкретан појам у поређење, читав смисао бива само још апстрактнији: были сѡ хѡрѡвїи с м'ногини[ъ] отнїа· що се на нїи[ъ] с(вє)ты д(8)хъ каа на кѡїа ѡѡаашє (706б). Улога поређења у овом и сличним примерима није, дакле, у приближавању смисла, већ у стварању живописније представе. Сличан поступак срећемо и у примеру: хєле таа крнѡнца кано краѣа подмѡкаа· наа те н наа мє кїе се дѡтерати (618б).

Живописне представе Венцловић ствара и поређењима између световних појмова, али су, за разлику од претходних примера, оне у овом случају врло конкретне: кръ доръ каа мѣна анце мѣ блнстааше (618б), да се бааръ наѹземъ ш' ннѣ н нзрѣжнмъ га. кано нншо ч(о)в(ѣ)ка (618а), оно дїете лепо ч(н)сто каа маторъ ч(о)в(ѣ)къ проговоры (698а), говорѣо є са м'номъ кано дръгъ н братъ мн. пощено нз далкѣ стоѣн (618а); а сад' самъ каа некаа вр'ло злочѣста хороспїа прогонѣна (621а), страшнмъ се н страпнмъ кано по дѣжностн ѿдъ нѣга (676а).

На неколико места, Венцловић предложак допуњава поређењима која садрже референце на библијски текст: наалн'но н к' ап(осто)лскомъ оученю к' нама говорѣнъ, прославнѣ б(о)га оу вашнмъ тѣлеснмъ (665б), с(вѣ)ты ап(о)с(то)лъ паваѿ... доказѣ намъ, каа добры пастнръ говорѣн (699б), 8 тој планетн кон се родѣ. бываю высокы якы 8 сназн крѣтн кощѣнавы. каа зааточнїнци гнган'тн¹⁶⁶ (714а)...

Како наводи Д. С. Лихачов: „Захваљујући свом 'идеолошком' или 'идејном' значају, средњовековна поређења су се сразмерно лако еманциповала од текста у коме се налазе. Она су често стицала самосталност, поседовала унутрашњу заокружљеност мисли и лако постајала афоризам“ (Лихачов 1972: 215). У Венцловићевим беседама проналазимо неколико поређења која би се могла уклопити у овај средњовековни образац: како є єданъ б(ог)ъ. тако на свѣтѣ є н єд'на б(о)жїа цр(ѣ)ква. єд'но кр'щенїє прааво. н єд'на вѣра нстот'нє ап(осто)лске съборнѣ цр(ѣ)квѣ (724а), како що на н(є)вѣ свѣз'дѣ с'ѣаю. тако. даровы с(вѣ)того д(с)ха. нз' поб(о)жнѣ ч(о)в(ѣ)тѣ д(с)шѣ наполе внѣно сѣваю (715а), м(н)локр'ства пожалнѣ внше ѿдъ наш нстеже б(ог)ъ. внше неголн справѣ коє под(с)шнѣ (722б).

6.2.13. Контраст

Контраст се, у различитим облицима, у *Беседама на Благовести* јавља чешће од поређења и то у готово двоструко више примера. О његовом најсажетијем облику, антонимским паровима, већ је било речи у претходном тексту, док ћемо овде ближе сагледати развијеније форме.

¹⁶⁶ Иако се гиганти помињу на више места у Старом завету, није најјасније на шта се односи „заточници“. Вероватно је то: „А после тога наста рат у Гезеру у Филистејима; тада Сивехај Хусафанин уби Сифаја који беше рода дивовског, и бише покорени“ (1. Дн 20, 4).

Један од преовлађујућих мотива је контраст између духовног и материјалног, небеског и земаљског, душе и тела. Овај мотив има значајно место у средњовековној књижевности, о чему Лихачов говори: „Свет земаљски и свет небески, свет материјални и свет духовни, према томе, не доводе се само у склад него се и супротстављају. Тај елеменат антитезе скоро свагда је присутан у средњовековном поређењу и представља неизбежан резултат његовог идеолошког карактера, који не допушта уметничку непрецизност, иначе уобичајену у поређењу“ (Лихачов 1972: 215). Не улазећи у расправу о томе да ли и у којој мери Венцловићев књижевни рад припада средњовековној књижевности, можемо приметити да се примери контраста света земаљског и света небеског уклапају у наведену констатацију Лихачова: ако се боншъ овъде кога сзда и сзе парънице сзда и пресъѣнканіе горъко и незтешно тало кѣ быти онога свѣта (616б), многымъ[ъ] людѣмъ богу нмъ ннхъ[ъ] тръбѣ, а оу б(о)городичнѣ цркви нсты б(о)гъ створитель црква борава съкривено (665а), с тобомъ є н сва земаля. кръно н(є)бо є г(о)с(под)нѣ. а земаля мѣ є подножнаа (665а), да бы започелн б(о)гъ мнловати. а не окосвѣтскы грѣхъ[ъ] (716б), тѣко лѣ є отъ[ъ] свое младасти до смръти све текъ вѣло ѿ д(с)ши радѣ. а за свое тѣло ннша нѣ маарѣо (699а), н(є)б(є)сны не само ц(а)ръ. него и творацъ све стварн. договаара се съ земаляномъ[ъ] ц(а)р(н)цомъ (655а)...

„Други мотив за контраст у беседама је илустровање добра и зла, исправног и неисправног понашања и поступања. Контрасти са овом функцијом нарочито су чести у беседама шајкашима, где је овакво сликовито изражавање, нарочито уколико је било употпуњено дугим набрајањем или поређењем, имало пуну стилогеност“ (Милановић 2001: 22). У *Беседама на Благовести* срећемо мотиве добра и зла постављене тако да је добро нека врста оруђа и штита у борби против зла: наалетъ[ъ] з добромъ подносимо (724б), не допущаа нмъ ни б(о)гъ нзаради нашега к' ннма добротворства шо слоумъ навѣнвати нмъ (725а), на добро и наволоє а ѿдъ[ъ] сла ѿдвраќаю (700б)...

Као што то констатује А. Милановић, Венцловић контраст користи и када жели да појача морализаторску поруку слушаоцима. Она треба да нагласи све благодати исправног поступања са једне стране, и све штетне последице погрешног са друге: а б(о)гъ с отинмъ[ъ] ѿдѣѣннмъ[ъ] сконмъ ѿдъ[ъ] ннѣга. чнмъ ѿнн да могоу шо навѣнати. него саамн себы навѣнше (699б), оу тоу слободн. с коимъно є насъ[ъ]

х(рнсто)с(ъ) ослободѣо др'жте се н стоите. а не нз'нова пакъ под[ъ] товаръ неспосни се подлаажнѣ (668б), к окомѣ свѣтъ се н др'жы. н о нѣмъ сва мѣ є мнсао како бн га стекао. а онаай га є прошао. а т'ко лн се к' н(є)бѣ др'жн. тай се внше о д(с)шн стараа (721б–722а)... Такође, налазимо и парафразу хришћанске поуке о окретању другог образа: ко лн ѱѣ. лепо мѣ одговарай. оударацъ поднеси (725а).

Венцловић користи контраст и за појачавање изражајности излагања, на различите начине. У појединим примерима значај одређене ситуације наглашава њеном неочекиваностју, односно преласком из једне крајности у другу: нн тога образа цо га ннкад[ъ] нн на снѣ ннсамъ вндеа. сад' га на ѣке пред[ъ] собомъ гледам[ъ] (608б); н таа кратка мала нѣна рѣтъ на колнко добро свнма нздаагѣ (659б), от[ъ] савш'кнне своомъ м(а)т(є)ромъ є оукааза (664б)...

Некада овом фигуром подвлачи свеобухватност неке појаве, попут: свнм[ъ] хр(н)стѣаном(ъ) ѣд'нако. како мѣш'коѣ фелн, тако н жен'скоме стрѣкѣ (726а) или б(о)жѣ писмо ѣ глаавѣ нмъ оубр'ѣ. ша нм' се валаа клоннн. цо лн творнн (701б).

Посебан случај наглашавања чини понављање негацијом супротности, видом контрастног паралелизма. Појава бива упечатљивија када се упореди са својим негативом, а врлина јаче светли у мраку греха: ннси ты от[ъ] ч(о)в(ѣ)ка роженъ. него д(с)хъ сн (609а), обнк'ла самъ на г(оспод)ѣ б(ог)ѣ моје савжнн ч(н)сто, а не погано (621б), не молеѣн се нн на колена пред[ъ] ннмъ падаюѣн каа ц(а)рѣ. него стоеѣн свпроѣ отѣю мѣ н ошро говореѣн (693б), не зглеана. него зм'анва (719б)...

Контрастни паралелизам је поступак карактеристичан за библијски текст. На појединим местима Венцловић препознаје фрагменте и парафразе из Светог писма, те допуњава предлогачак у истом маниру: ко се хоѣ хваалнн. о г(оспод)ѣ б(ог)ѣ нек' се хвалы, вѣлы ап(о)с(то)лѣ, а не с чнмъ дрѣгым[ъ] (665б).¹⁶⁷

Контрастом се слика и моћ Богородице, која се, занимљиво, манифестује на овом свету. За разлику од приказа божанске свемоћи, који неретко почивају на

¹⁶⁷ Сегмент ко се хоѣ хваалнн. о г(оспод)ѣ б(ог)ѣ нек' се хвалы највероватније представља Венцловићев превод цитата: „А који се хвали, Господом нека се хвали“ (2. Кор 10, 17). Наставак вѣлы ап(о)с(то)лѣ, а не с чнмъ дрѣгым[ъ] је, претпостављамо, парафраза стиха: „А ја Боже сачувај да се чим другим хвалим осим крстом Господа нашег Исуса Христа, ког ради разапе се мени свет, и ја свету“ (Гал 6, 14).

емоцијама стрепње и страха, Богородичина снага исказује се кроз помоћ малима и слабима: и нз' бѣнѣша ѿт[ъ] пѣка снрѣмаш'ка: подиг'не на големо она ч(о)в(ѣ)ка. тѣ болярном[ъ]. на гласъ г(о)с(по)днном(ъ) оутинни за преласно (711б), ако съ соком[ъ] и замззены блекани: она и просвѣсѣ (711б), доборъ свѣсть несмнш'ленни[ъ] даае (713б)...

У неколико примера контраст је искомбинован са другим фигурама. Венцловић зазив из изворног текста допуњава обраћањем слушаоцима, чинећи истовремено и контраст и паралелу. Са једне стране, Богородицу и присутне поставља напореда као очигледне супротности, али се обема странама обраћа на исти начин, молбом, поредећи своју понизност пред слушаоцима са оном пред Богородицом: молим[ъ] прес(вѣ)тѣ д(ѣ)вѣ б(огороди)цѣ за помоѣтъ. а ваше хр(и)столюбѣ лепо просини[ъ] за мало послѣшанѣ (711а).

Спој два међусобно супротна поређења срећемо у следећем примеру: више ѿт[ъ] свѣта бѣхъ свѣтаы. а кад[ъ] ѿпалоше цр'нин ѿд[ъ] мрака ѿсташе (699б).

Занимљив је пример два пара контраста, који су истовремено супротстављени један другом: вѣзнош'ливым[ъ] главѣ сннжа: а ннске оузданѣ на велнко (670б). Контрасти вѣзнош'ливым[ъ]/сннжа и ннске/оузданѣ састављени су од међусобно испреплитаних антонимских парова вѣзнош'ливым[ъ]/ннске и сннжа/оузданѣ.

Преплитање контраста може бити и вишеструко и богато разгранато. У наредном примеру се смењују афирмативни (А) и негативни (Н) сегменти три исказа. Сегмент А1 је контраст сегменту Н1 итд: (Н1) да више к отоде не бѣдемо оу вражѣмъ роб'ствѣ. (Н2) ходеѣи намъ по свон воля желнво. и по сваком[ъ] грѣхъ кааляюѣи се. (А1) него ѣ ч(и)стоты ѣ прав'ды слободни боравнмо. (Н2) не оковѣтожелнв'цы. (А3) ама ѿ д(ѣ)ши и ѿ б(о)гѣ да нмаамо свою намъ забава. (Н3) ни тѣлеснѣ волю себы кнадеѣи. (А3) него д(ѣ)ши место тамо ватаюѣи (721б). Ако мало ближе размотримо овај пример, приметимо да је први исказ контраст: да више к отоде не бѣдемо оу вражѣмъ роб'ствѣ ... него ѣ ч(и)стоты ѣ прав'ды слободни боравнмо. Други је паралелизам, али супротстављен првом исказу: (не) ходеѣи намъ по свон воля желнво. и по сваком[ъ] грѣхъ кааляюѣи се ... не оковѣтожелнв'цы. Трећи исказ се наставља на други као његова супротност, а сам се састоји из смена афирмативних и негативних сегмената: ама

ѿ д(8)шн н ѿ б(ог)8 да нѣаамо свою нѣмъ заабава8. / нн тѣлесн8 волю себѣ кнадеѣн. / него
д(8)шн место тамо ватаюѣн.

6.2.14. Хипербола

Венцловић ретко користи хиперболе у беседама на Благовести. Судећи по досадашњим радовима на тему беседа шајкашима,¹⁶⁸ чини се да је и у другим беседама ова фигура мало заступљена.

Налазимо свега неколико хипербола у правом смислу. Занимљиво је да је у свима присутан мотив воде – као кише (у смислу природне непогоде), средства за утољивање жеђи или покајничких суза: ѿо нигде на земли нн толнко места свога нїе нѣаѿ. гдѣ бы свою главу ѿт[ъ] сн[ъ]ца ѿт[ъ] кнше лн подклонїѿ (669а), а вн кїеје жединнн, тѣ н каапп воде жединн (673а), толнко свон сззаа пролїе. колнко є на кр[ъ]щенїю воде на нѣга нзасѣто (712б).

Неке фигуре би се, формално, могле сматрати хиперболама. Међутим, посматрано са становишта данашњег језика, честом употребом изгубиле су много од своје уметничке вредности: големо се т8до так'во 8каза тако да сав(ъ) свѣтъ то вїде (697б), н непрїателє нїхове оу пакленом[ъ] мор8 стопнн. да нѣмъ н траага нестане (703а).

6.2.15. Обраћање слушаоцима

Кроз Венцловићев преводачки и приређивачки рад на беседама стално провејава његово настојање да придобије своју публику, час рационално, приближавајући им језик и смисао излагања, час емоционално, интензивирајући његов тон и изражајност. Стога помало чуди чињеница да се у беседама на Благовести среће сразмерно мало фигура којима се успоставља непосреднија комуникација са слушаоцима: обраћања, реторских усклика, питања и солилоквија (реторских питања са одговором).

¹⁶⁸ Уп. нпр: Анђелковић, Маја, *Проповеди на Дан Христовог рођења у преводу и преради Гаврила Стефановића Венцловића*. Докторска дисертација, Филолошки факултет Универзитета у Београду, Београд 2008, Милановић, Александар, „Стилогеност Венцловићевих беседа на народном језику”, *Рачански зборник* 6, Бајина Башта 2001, стр. 9–25.

Венцловић се својој пастви, уз понизност, обраћа позивом на послушање. Тај позив срећемо неколико пута у истој конструкцији: ТАКОГѢЪ Н ВАСЪ СВѢЮ ЛЕПО ПРОСИМЪ ЗА ПОСЛАШААНІЕ С' ОУСР'ЛІЕМЪ (695а), МОЛИМЪ ПРЕС(ВЄ)ТѦ Д(Ѣ)ВѦ Б(ГОРОДН)ЦѦ ЗА ПОМОЃЪ. А ВАШЕ ХР(Н)СТОЛЮБІЕ ЛЕПО ПРОСИМЪ ЗА МАЛО ПОСЛАШААНІЕ (711а).

Непосредан однос са слушаоцима покушава да створи и ради обраћања пажње на речи апостола Павла, које у наставку парафразира: А СЛЫШАЙДЕТЕ ПОСЛѢДАННЦЫ БЕЗЪ МѢКЕ ЗА ОПРОЩЕНІЕ ГРѢХОВА СВОИ. ШО НАМЪ АП(О)С(ТО)ЛЪ ПАВЛѦ КАЗѦ (713а).

На појединим местима, опет, помало је нејасно зашто Венцловић оловљава слушаоце, будући да тиме ремети прилично разумљиву нарацију. Претпостављамо да је у наредном примеру обраћање употребљено као начин да се излагање на тренутак заустави, те дâ већа важност Богородичиним речима које затим следе: АКО Н З ДРѢГОУЧОМЪ БЕСЕДОМЪ АРХАНГ(Е)ЛЪ Г ДѢВКѢЦЫ М(А)РИНЪ ДРААГЫ СЛЫШАТЕЛН. Н ОНА НА ТО ОДГОВОРЫ ТЕ Рече (661б).

6.2.16. Реторско питање

Обраћање пастви Венцловић понекад чини крајње срдечно и наставља питањем којим, чини се, настоји да одржи ту ноту блискости: Е. ДРААГА БРАЃО ХР(Н)СѢАНН. ПРОЗНАСТЕ ЛИ КАКЪО ПОЩЕНІЕ ВАШАА ЧИННТИ ПРЕТ(Н)СТОЙ Д(Ѣ)ВЫ М(А)Т(Е)РН Б(О)ЖІЕЙ (709б). Указујући на претходно излагање, проповедник настоји да га посебно нагласи и учврсти у свести слушаоца.

На сличан начин, Венцловић реторским питањем најављује тему излагања, настојећи да за њу придобије пажњу аудиторијума: Н ШО Е ОВАА НАМЪ РАДОСТЪ (668б), Н О ЧЕМЪ ОВЕ РЕЧН ДОКЪН'АНСЕМЪ православни хр(н)стіани (694а); ЗАШО ЧОВѢКЪ Е МНОГО СНИЖЫ Н СЛАБЫ ОДЪ АГГ(Е)ЛА (705б)...

Реторским питањем настоји и да мотивише слушаоце да сами увиде како у пракси треба применити хришћанско учење: Е. ПАКЪ КАКО ДА МОЖЕМО КОГА КЛЕТН Н УОВАТН. ХВАНТИ ЛИ ЗА КИМЪ. НІЕ ЛЪ ТО ГОЛЕМА ГРѢХОТА. СПРОѢ Б(О)ЖІЕ ЗАПОВѢСТИ. РѢЖИТИ ЛЮДЕ. КАДЪ Е Б(О)ГЪ ЗАПОВѢДѦ. БЛ(А)ГОСНѢ'ЛІАТН Н МОЛНТИ СЕ. А НЕ КЛЕТЫ (724а–724б), Н КАКО ДА Н НАГЛЕДАМЪ. КАКО ЛИ ЋЗ НМЪ ПОМОЃИ. КАДЪ САМИ СЕБЫ ЗЛО КОПАЮ (725б)...

При превођењу Дамаскинове дијалогске беседе, Венцловић допуњава предлошак вишеструким реторским питањима, ради подизања драматичности сцене: алъ оны хедѣп'сѣзъ кон свѣд[ъ] свою може наѣн· защо се оу тѣгѣ мѣша (621б), защо не ндѣшъ к' нѣмѣ боравити ш' нинѣ· шо вѣѣъ стоншъ тѣ· ша ли оклевахъ (621б).

У појединим случајевима, Венцловић допуњава реторско питање из предлошка својим одговором, формирајући солилоквиј. Иако је оваквих места свега неколико, вредно их је поменути као још један од инструмената којима Гаврил настоји да истински допре до својих слушаалаца: а кога ѣ то тайна мѣ· ѣстѣ ѣто оваа (721а), а з'натѣ ли шо оны оуѣг'мнше от[ъ] х(рист)а· с(вѣ)тога д(с)ха (664а)...

6.2.17. Изреке

На пословице и изреке у Венцловићевим беседама указао је још М. Павић (Павић 1972: 176), а каснији аутори то илустровали додатним примерима, попут А. Милановића (Милановић 2001: 10) и М. Анђелковић (Анђелковић 2008: 98). Међутим, ови аутори нису раздвајали Венцловићев текст који представља дослован превод предлошка од оног који је Венцловићева слободнија творевина, па стога сматрамо да би са опрезом требало узети квалификације одређених сегмената као пословица или изрека који би се могли приписати Гаврилу. Ђ. Трифуновић наводи: „Извесне изреке које се изворно приписују Гаврилу Стефановићу Венцловићу веома су блиске 'Књизи проповедниковој'“ (Трифуновић 1990: 110).

Узимајући у обзир само оне сегменте који немају паралелу у предлошку, а који би се могли окарактерисати као изреке, можемо рећи да они најпре представљају сажете елементе хришћанског учења:

нитн може лакомацъ нкад[ъ] покоран[ъ] быти н тафрашѣа (722а),

к' окомѣ свѣтѣ се н др'жы· н о нѣмѣ сва мѣ ѣ мнсаѣ како бн га стекаѣ· а онааѣ га ѣ прошаѣ· а т'ко ли се к' н(ѣ)бѣ др'жн· таѣ се внше ѣ д(с)шн стараа (721б–722а),

бѣз людскѣ мѣгюсов'нѣ любовн свога сп(а)сѣнѣа д(с)шев'на не можемо нмѣти (723б),

б(ог)ъ не глѣдаа на образъ людскы· неголи на ср[ъ]дца нмѣ глѣды ко ѣ как'вѣ ѣды (675а),

бѣз д(с)ха люди не могѣ се жинвити (680а).

7. Типологија Венцловићевих интервенција

У претходним поглављима¹⁶⁹ бавили смо се Венцловићевим преводилачким поступком и стилским одликама делова текста који представљају његове допуне, односно парафразе. Показали смо да се интервенције јављају у виду сегмената различите дужине, који се понекад састоје само од неколико речи, а некад од целе реченице или више њих. У наставку ћемо се детаљније бавити дужим сегментима Венцловићевог изворног текста како бисмо сагледали које теме у њима превладавају.

У литератури¹⁷⁰ се на различите начине приступало тематској анализи Гаврилових беседа и скренута је пажња само на поједине њихове одлике. Нису нам познати радови у којима је пажња посвећена тематском проучавању изворног Венцловићевог текста, издвојеног од текста предлошка. Стога ћемо се овде посветити тематској анализи изворних сегмената. На овај начин јасније се може сагледати које теме потичу од изворних аутора беседа (Дамаскина, Бараноича и др), а које су Гаврилове. За потребе овог рада, уз одређене измене и допуне, надовезали смо се на класификацију коју је дала М. Анђелковић (Анђелковић 2008: 56–75), с том разликом што је ауторка анализирала беседе у њиховој целовитости, не издвајајући посебно сегменте који непосредно припадају Венцловићевом ауторству.

Раније смо скренули пажњу на то да се учесталост и обим његових интервенција разликују од текста до текста. У поглављу о преводилачком поступку показали смо да допуне и прераде у беседама из *Кључа разуменија*, *Учитељног јеванђеља* и Дамаскиновој беседи, чине приближно половину текста, док се, са друге стране, у беседама из *Труби словес* Гаврилове интервенције свode на свега једну петину.

¹⁶⁹ Видети поглавља 5 и 6.

¹⁷⁰ Видети: Анђелковић, Маја, *Проповеди на Дан Христовог рођења у преводу и преради Гаврила Стефановића Венцловића. Докторска дисертација*, Филолошки факултет Универзитета у Београду, Београд 2008; Миловановић, Челица, „О изворима и књижевном поступку Гаврила Стефановића Венцловића”, *Зборник Матице српске за књижевност и језик* 29 (1), Нови Сад 1981, 27–42; Павић, Милорад, *Гаврил Стефановић Венцловић*, Београд 1972; Стефановић, Димитрије Е., „О неким језичко-стилским особинама Венцловићевих списа о светој Петки”, *Рачански зборник* 7 2002, 49–60.

Уочили смо два основна тематска аспекта Венцловићевих допуна. Један представљају катихетске поуке о библијским садржајима, богословским учењима, као и полемике о православљу као „јединој правој вери“. Други чине практични савети о томе како треба водити исправан хришћански живот. Проповедник говори о традиционалним хришћанским вредностима и заповестима и залаже се за то да оне не буду само формално усвајане, већ и да се практично примењују.

Горња подела није увек егзактна, јер се тезе мотивски и тематски гранају и преплићу. Проповедник неуморно настоји да тему беседе асоцијативно повеже са свакодневним искуством, да беседу учини истовремено и поучном и сврсисходном, али и да је испуни што већим бројем најразличитијих информација, од практичних до теолошких

7.1. Празничне теме

Надовезујући се на текст предлошка, Венцловић у три своја сегмента наглашава значај празника. Његове допуне доприносе остваривању непосредности са слушаоцима и наглашавају значај заједништва, црквеног сабрања и „милокрвства“.

Гаврил говори о празничном расположењу и духовној радости у којој треба проводити празник:

Краснога и јаснога овога дна праздникъ бл(а)говѣщенїа. браћо хр(н)стїани. бл(а)годаримо г(оспод)а б(ог)а. кон смо га дочекали. да га лепо њ м(н)локр'вствѡ међу собом[ъ] братскы хъбако и провадино свѣткѡюѣи весело з' дѡшамн под(ѡ)хов'но (720б–721а).

Он подвлачи и проширује поруку о важности љубави и живота у миру са ближњима у празничним данима:

тога рад[ъ] дѡж'ни смо га поб(о)жно свѣт'ковати. и д(ѡ)шев'но ходити. пошєно с правницом[ъ]. м(н)локр'вно и крот'ко. не пѡшнѣи се по себѡи ни се що кѣнѣи и бѣнѣи. спрѣјати се на кога. и ѡ носѣ дѡхати др'шало. него с мнромъ. з' дѡгоподношенем[ъ] по с(вє)томе д(ѡ)хѡ, оу добротвор'ствѡ се и жєли сѡстѡити дрѡгъ з' дрѡгомъ (722а).

Подсећа слушаоце на значај Богородице којој је посвећен празник и на њену заштитничку љубав према онима који је славе:

ТЕ ВЕСЕЛО ПРОВЕСЕЛІНДО СЕ 8 М(Н)Л(О)СТН БРАТ'СКИ КАА 8 Ц(А)РСКОМЕ ДВОР8 НА ЧАСТН. ОУ
НАШОЙ СЛОБОДН. КОД[Ъ] НАШЕ Ц(А)Р(Н)ЦЕ Б(О)ЖІЕ М(А)ТЕРЕ. ОНА НАС(Ъ) СКОМЛ[Ъ] ПОКРОВОМ[Ъ] ПОКРЫКА
ОТ[Ъ] СВАКЕ НАПАСТН Н СЛІН НЕСКНДОВ'НІНЦА Н ПАЗЫ ЛЕПО (6036).

7.2. Теолошке теме

У неколико наврата Венцловић даје своја појашњења појединих теолошких тема за које сматра да су сувише апстрактне да би биле схватљиве његовим слушаоцима. Објашњења су поједностављена и разложена са циљем да се што успешније приближе неугом човеку.

У цитатима које доносимо, посебну пажњу поклатио је оваплоћењу Христовом, Богородичином безгрешном зачећу и значају који јој је Творац указао изабравши је да роди Спаситеља. Богородица је, у складу са барокном мариологијом,¹⁷¹ представљена као небеска царица. Изразито је занимљива Венцловићева представа о томе да Творац–Цар, не само да је одабрао обичну, смртну жену за мајку свог Сина, него се са њом и „договара“. Однос Творца и Богородице Гаврил представља као брачну заједницу: наглашава Божију жељу да рођење Христово буде у складу са Маријином слободном вољом. Поред тога, Богородица је равноправна господарица овог света, која се пита и о свим другим одлукама које доноси Цар небески.

Са друге стране, ова идеја би се можда могла посматрати у контексту Гаврилових залагања за бољи положај жена.¹⁷² Наиме, ако је и сам Господ указао овакво поштовање и поверење једној „девојци сиротици без оца и мајке“, тим пре би исто поштовање женама требало да указују и његови слушаоци у својим породицама:

ЛѢПЪ ГЛАСЪ ГАВРИЛАЪ ДОНОСИ Д(Ѣ)ВОЙКЫ. КАКО ТО Н КАЛАДІАШЕ Ч(Н)СТОЙ Д(Ѣ)ВОЙНИЦЫ.
ДОБАРЪ ГЛАС(Ъ) Н ПРИМІТН ОУТ[Ъ] Ч(А)СТНОГА АГГ(Е)Л'СКОГА Г(О)СП(О)ДСТВА. ТАКО ТО ПРИМКА Н
БІАШЕ ПРИНЕСТН ТЕ Г(О)С(ПО)ДНОВЕ ГОЛЕМЕ Ч(Н)СТЕ РѢЧН. Н САМОМЕ ТОМЕ ПРИНОСИОЦ8 АГГ(Е)Л8
НЗБОР'АН Н СЛАВ'Н8 НА ГЛАС8 ПРЕД[Ъ] АГГ(Е)ЛН Г(О)С(ПО)ДНН8. Б(О)ГОРОДН)ЦЫ. КОМНО ОД[Ъ] Ц(А)РА

¹⁷¹ Видети: Тимотијевић, Мирослав, „Сузе и звезде: о плачу Богородичиних чудотворних икона у бароку“, Растко, 2000, http://www.rastko.rs/rastko-ukr/au/timotijevic_cudotv.html.

¹⁷² Видети: Павић, Милорад, *Гаврил Стефановић Венцловић*, Београд 1972, стр. 113–115.

ц(а)р(н)цы потайны юѡй глас(ъ) доноси. зашо н то є понайзавнше чѣдо како то н(є)б(є)сны не
сало ц(а)ръ, него н творацъ сѣ стварн. договаара сѣ съ землином[ъ] ц(а)р(н)цом[ъ]. с' ѣд'ном[ъ]
д(ѣ)вои́ком[ъ]. снрот'ном[ъ] без' м(а)т(є)рє без' о(т')ца, с тѣм[ъ] храненицом[ъ]. како ѣ сѣ
свом[ъ] ц(а)рством[ъ] оупраляти. шо ли чинити ш' нинѣ. како ли провингати. нека то н ш'
нином[ъ] волюм[ъ] бѣде (654б–655а).

Богородица ѣе, заједно са Христом, владати и у Божијем царству којем
„неће бити краја ни конца“:

конно кѣ сѣ оу ѡковлєкоѡ долмовны ѡцарити. тѣ над[ъ] инс(ран)ли оу вѣкъ вѣчнты хоѣ
ц(а)рвати. ннт(ъ) кѣ нєговѣ ц(а)рствѣ нкад[ъ] быти краи ни кон'ца рече юѡй агг(є)лѣ. а
оуѣдно ш' нинѣ н тѣбы такогѣръ ѡ выш'нѣа ц(а)р(н)це. кроцоно н ты кѣшѣ ш' нинѣ
ц(а)рвати оудинѣ вѣчнто. зато н велн ти сѣ радѣи сѣ ѡбрадован'на (661а).

Гаврил на занимљив начин интерпретира и причу о безгрешном зачећу.
Наводи да све треба да се догоди у великој тајности како се ђаво не би досетио и
покушао да се умеша у Божију промисао. Ова идеја није блиска хришћанској
догматици, нити се може наћи у канонској приповести о Благовестима. Она,
међутим, асоцира на народно веровање у могућност да се „урекне“ нешто велико
и важно уколико се открије пре него што се догоди. Верујемо да је увођење
тајанствености и магијског веровања у овај опис послужило да се слушаоци
додатно заинтересују и да им се још сликовитије приближе наведени садржаји:

тадаръ ѡпет(ъ) ѡ томѣ преко поглавнта свога мѣ агг(є)ла ѡ томѣ своѣ зглашеніє с
оком[ъ] ц(а)р(н)цом[ъ] каазати юѡй то посла га. тѣ с лебѣнїем[ъ] н лепым[ъ] говїанїем[ъ] то
валѣдїашѣ нїемѣ сѣ потан'кѣ насаало преа[ъ] нїом[ъ] нсказнвати мѣ по рѣаѣ б(о)жїѣ таїнє.
тако да нї сви, н(є)б(є)сны агг(є)ли скоро не прознадѣ за то. ни пакъ ѣаво на земли не сѣтїи сѣ с
коїом[ъ] наамером[ъ] своїом[ъ] хнтлєном[ъ]. дотѣ да сѣ то забашѣры шо б(о)гъ чнны. доклѣ
пакъ нсподнѣ н поврааты чл(овѣ)ч(а)скы рѡд[ъ] с пр'вога попѣз'нѣа н заблѣдєнїа на пр'вы
становнт(ъ) мѣ наачннѣ. тѣ да нспѣны с' нзбор'лнм[ъ] д(ѣ)шєв'ннм[ъ] люд'ма онаа агг(є)л'скаа
горѣ мѣста ѡткѣдно сѣ нспали ѡвы зан агг(є)ли шоно сѣ садѣ бєсовы, нашн ѡпаакы дѣш'маны н
мѣчнтєли пак'лєны (655а–655б).

Венцловић се осврће и на тему сотериологије,¹⁷³ наводећи да је за спасење и искупљење за првородни грех, поред Христове жртве, неопходно и људско покајање:

ЗАЩО СВЕ ТѢЛЕСНО ТО СТАРАНИЕ ВѢЩО О САМОЖИВѢСТВѢ ПАКЪ КА Н ОТПРЕ ПОД[Ъ]
БѢКОЛ'СКОМ[Ъ] Н СМР'ТНОМ[Ъ] ВЛАДОМЪ КЕД'НААКО СТОИ. НІЕ С КР'ВЛЮ Х(ОН)С(ТО)ВОМЪ ИСКУПЛЕНО.
ДОК'ЛЕ СЕ ЧЛ(ОВѢ)КЪ САМЪ НСПОД[Ъ] СВѢСТКЕ НААТЪРЕ С ПОКАЈАНІЕМЪ НЕ ОТБАВЫ (722а).

Интересантно је и Гаврилово настојање да на илустративан начин појасни хришћански догмат о Светој Тројици – личност Бога Оца који је непојмљив и недокучив човеку у својој ипостаси и Исуса Христа, чије ће „по човечеству лице“ видети сви свети:

КЕ'НО СВИ С(ВЕ)ТИН ГЛЕДАТИ КІЕ Б(О)ЖІЕ ЛИЦЕ. ОНОЛИКО КАКО ЦО ГА АГГ(Е)ЛИ ВНАЕ С'ТАЙНѢ
ЗРАКЪ ОД[Ъ] Б(О)ГА. А ЛИЦА ОУ Б(О)ГА НЕЙМА ДА ГА КО МОЖЕ ВНАЕТИ. ДОК' СЕ САМЪ НЕ ВКААЖЕ ОУ
КОИОУ ДРУГОУ НААЛНКУ. НЕГОЛИ ТО ІАС'НО ЦО Е Х(ОН)С(ТО)ВО ПО Ч(О)В(Ѣ)ЧАСТВѢ ЛИЦЕ МѢ ХОЋЕ СВИ
С(ВЕ)ТИН ВНАЕТИ (719а–719б).

7.3. Библијске теме

У поглављу о преводилачком поступку говорили смо о Гавриловим преводима навода из Светог писма.¹⁷⁴ Констатовали смо да их је најчешће верно преводио, али су слободним увођењем народног језика они добили другачији стилски израз. Повремено је, међутим, уносио своје допуне и у библијске цитате.

Приметно је да су његове интервенције увек у служби појашњавања и актуелизовања библијских прича, посебно у ситуацијама када су у предлошку само назначени неки догађај или личност из Библије, за које се подразумева да су читаоцу познати. Венцловић настоји да овакве библијске референце употпуни навођењем приче на коју оне указују. Овај поступак нам указује и на то да су његовим слушаоцима оваква објашњења била неопходна, што посредно сведочи о степену знања његове пастве.

¹⁷³ Сотериологија = хришћанско учење о спасењу људи, учење о Христу као спаситељу и искупитељу човечанства.

¹⁷⁴ Видети поглавље 5.5.1.

Тако, уз помоћ неколико краћих уноса приближава слушаоцима старозаветну причу о трудноћи Аврамове жене Саре (1. Мој 18, 12–14):

ни се є [Богородица] изволинваню оу себеы подсмѣхивала каа авраамова под[ъ]
сеньком[ъ] сар'ра. како се за ню пинше. кад[ъ] б(ог)ъ авраамъ рече овога doby. быкѣ тн от[ъ]
саре с(ы)нъ. дотѣ она то н подсмѣа се. рече оу себеы. яко леле мѣны. що мн досад[ъ] за младости
нѣ было. да од[ъ] сен'добы быт(н) ли мн то ч'адо. та стара а мѣж[ъ] мн кошъ постары (657а).

На једном месту, надовезујући се на предложак, парафразира библијску приповест о Благовестима, додајући и да је она сведочанство јеванђелисте Луке:

неголи з' драаге коле прикаты б(огородн)ца агг(е)л'скѣ рѣтъ. внше не отговаара. кроме
що га запинта како ќе без мѣжа родити. ако н пр'вин мѣдар'ци много шоца н понкалам'люю
от[ъ] себе беседе. за шаарѣ говорливѣ. како що к' ч'елѣ оу бесѣдн з'нѣше съставакъ. по
раз'абрааню. такы рече к' агг(е)л'ѣ. бѣдн мнѣ по гл(агол)ѣ твоѣмѣ. на то оде агг(е)л'ъ од[ъ] нѣ.
како єв(аг)г(е)лнстъ лѣка посведочава о томѣ. н оу окомѣ що се велы се раба г(о)с(по)днѣ. єво
сам[ъ] г(о)с(по)дннова слав'кннѣ (657а).

Венцловић настоји да оживи причу из Постања о Мојсијевом одласку фараону (2. Мој 3, 10–12). Својим допунама развија Мојсијев лик у правцу у којем би, по његовом мишљењу, он био сликовитији и ближи слушаоцима:

За оног[ъ] дав'наш'нѣга doby. Кадъ је б(ог)ъ. пошлѣао пророка моусеа, к'
егѣпатскомѣ ц(а)рѣ фараонѣ. те мѣ заклаза. да мѣ нѣлаа говорити. не молеѣн се ни на колѣна
пред[ъ] нѣмъ падајуѣн каа ц(а)рѣ. него стоеѣн свпроѣъ о'їю мѣ н оцро говорѣѣн (693б);

н боѣао моусеѣ нти к' ц(а)рѣ фараонѣ так'ке нез'годнѣ проѣѣ ц(а)ра рѣти говорити мѣ. те
се је пред[ъ] б(о)гом[ъ] своѣмъ мааном[ъ] одринцао. како не може то од[ъ] нѣга быти. јеръ
онъ є оу ѣзыкѣ мѣтаѣ. а од[ъ] много даанаа нѣлаа како нѣца ни говорити не може. н он'дре
бнстро н разговетно говоренѣ каѣа ч(о)в(ѣ)кѣ пред[ъ] ц(а)ремъ н свѣн мѣ боѣарн да је. лише о
так'вомъ жѣстроу[ъ] послѣ беседа: н о ч'елѣ ове рѣти докѣн'днсеѣмъ православ'ни хр(н)стїани
(694а).

Венцловићева појашњења библијских догађаја не иду само у смеру парафразирања навода из предлошка, већ он понегде даје и њихова тумачења. На пример, пророштво Данилово он прво допуњава тако да оно постаје изражајније, а затим додаје и његово остварење у Новом завету:

ДАНІЙЛЪ. ОУ ОНО ДОБЫ ШО ХОЌЕ ДА СЕ СЪБЪДЕ ДОПОСЛѢ. КАКО ТАДАРЪ ДА МЪ Є ПРЕД[Ъ] ОУИИА БЫЛО. ТАКО ПРАКО ОНО СКАЗЫВАШЕ. ТЕ РЕЧЕ. ОУТВААЛИН СЕ КАМЕНЪ ОД[Ъ] АНТИЦЕ ГОРЕ БЕЗ Ч(О)ВѢЧЫ РЪКЪ. Н НПОСЪТНРА СВѢ ІДОЛЕ ПОГАН'СКЕ БОГОВЕ. ТО ПРНКОДЫ. ЗА Х(РН)С(ТО)ВО БЕЗ МЪЖА ОД[Ъ] М(А)ТЕРЕ РОГЕНІЕ МЪ. КР'НО ТАА ГОРА Б(О)ГОРОДНЦА СЕ НАРИНЧЕ. А КАМЕНЪ БЕЗ РЪКЪ ОУТТР'ЖЕНЪ Х(РНСТО)С(Ъ) (605б).

Допуном цитата апостола Павла Венцловић настоји да посебно истакне део библијског текста који је у предлошку изостављен. Актуализује га и даје као препоруку за честит хришћански живот:

АП(О)С(ТО)ЛЪ ПАВАЛЪ ЖЕНАЛИН ЗАКАЗЪЕ ДА ННСѢ БЕСЕДАНКЕ Н 8 ЦР(')КВИ ДА МЪЧЕ. КОНИМЪ ТО ТЫМЪ ШО СЪ ЄУ'ВИНА ТРААГА. КОЕНО НА СВОМЕ КЪЗЫКЪ СМР'ТЫ ІАДЪ НОСЕ КАА ЄВ'КА, ШО Є ОУТ[Ъ] ЗАПРЕКЕНА ДР'ВЛА ВОЌЕ ОКЪШАЛА. ТО ЛЮДМА СЕ ЗАКАЗЪЕ. ВАШЕ ЖЕНЕ ПОД[Ъ] ЗААТВОРОМ[Ъ] ДА СЕДЕ 8 ПОКОРНОСТИ БЕЗ[Ъ] МЪК'НИЕ НЕК' СЕ ОУЧЕ. СЕБЕ Н СВОЮ ДЕЦЪ. А НЕ ОСТААЛЕ МЪЖКЕ ЛЮДЕ (658б–659а).

И следећи цитат потврђује Гаврилово добро познавање Светог писма. Он вешто сажима девету и десету главу Књиге пророка Данила¹⁷⁵ и стилски и лексички их приближава пастви:

ЗА ДАНИЛОВО ДОБЫ КАД[Ъ] СЪ ТАМО І(СРА)НИН БЫЛН ЗАПЛЕНІЕНИ ДО СЕДАМДЕСЕТ(Ъ) ГОДЫНА. А ПРОРОКЪ ДАНИЛ(Ъ) МОЛЫШЕ СЕ Б(О)Г ДА Н ВѢКЪ КЪРТАЛИШЕ НЗ РОБ'СТВА. 8 ТОМЕ ДОГІЕ К' НЕМЪ АР'ХАГГ(Е)ЛЪ ГАВРИЛАЪ ТЕ МЪ РЕЧЕ. НЕ ТЪЖИ ДАНИЛЕ. СВО ІА САМЪ ДОШАО ПОСЛААТЪ ОД[Ъ] Б(О)ГА ДА ВАС(Ъ) НЗВЕДЕ ОУ ВАШЪ ВЛАДЕТ(Ъ). АЛЪ ЄТО ВР'ЛО МІ Є ДОСАД[Ъ] СПРЕЧАО ПЪТЪ КН(Е)ЗЪ ПЕР'СКОГА Ц(А)РСТВА. НИМА АВАНСТ[Ъ] Н КААНЪ Д(А)НЪ ШО СМО СЕ ЗА ТО ПРЕСЪПНКАЛИ. Н ДА МН НІЕ ОУ ПОМОКЪ БІО ДОШАО НАШЪ Г(О)С(ПО)ДННЪ МНХАНАЪ НЕ З'НААМ[Ъ] ШО БИ ЧИНІО. ОН' МН ПОМОЖЕ. ТЕ ДОБНХ[Ъ] ТО НЗ'ВЕСТИ ВАС(Ъ) (702а–702б).

Поред Светог писма, он је својим парохијанима, инспирисан текстом предлошка представљао и поједине апокрифне списе. Налазимо парафразе из дефтероканонске Књиге Товита, чију трећу главу Венцловић врло сажето препричава:

НЗ' ТОГА РЕДА Є БЫО АР'ХАГГ(Е)ЛЪ РАФАНАЪ. ШО Є ПРОВОДІО ТОВИННА СІННА. ТЕ ГА ОЖЕНИ. Н ШО Є БЫО СЛЫ ДХ[Ъ] ПРІ ОНОЈ НЕВЕСТИ САРН ТЕ ІОИ Є МОРІО МЪЖЕКЕ. АЛТЫ ОНОГА ДЕЛОНА ИМЕНОМЪ АЗ'МОДЕНА. ОУШІНКА ГА ТЕ ГА СВѢЗА. ОУ КЕГ'ПАТСКОЈ ПЪСТЫНН. ДА ТОВЫ КВАРА НЕ ХУНИ (703а–703б).

¹⁷⁵ Упоредити са Дан 9, 2-24 и 10, 12-13.

7.4. Полемичке теме

Међу Венцловићевим допунама посебно су уочљиве оне у којима настоји да истакне узвишеност и надмоћ хришћанства, односно православља, у односу на друге конфесије и религије. Он поручује да без „праве вере“, хришћанске, нема спасења, при чему са мање или више острашћености критикује некрштене, иноверне и припаднике других вера:

тє како кроз' адама сви вѣт'ном[ъ] смрѣх помирѣ. то кєтъ свимъ некрещеником[ъ]
бєзвѣр'ним[ъ] по овој нмъ смр'ти д(с)шє до пакла ндѣ. тако пакъ кроз[ъ] х(рн)с(то)во
вѣровање сви жнвы з дѣшамн оу вѣт'номє жнвотоканю остаю (658б);

догє намъ х(рнсто)с(ъ). да нас(ъ) кон смо 8 нєговој праавој вѣры н 8 хр(н)стїанскоме
зааконѣ нзпод[ъ] смр'ти адовє ѿткѣпи (721б).

Може се рећи да се ова тема посредно или непосредно провлачи кроз већину Венцловићевих коментара. Овакво настојање не може се посматрати издвојено из друштвеног и историјског контекста. У Гаврилово време Срби у Угарској били су под великим притиском да се приклоне унији. Стога није случајно што су међу његовим изворима били Лазар Баранович и Јоаникије Галатовски, украјински беседници прослављени у борби против уније у Русији.¹⁷⁶ Прерађујући њихове беседе, Венцловић преузима разрађени полемички апарат ових аутора. Уз то, настоји да излагања употпуни и прилагоди својој средини.

Упозорава да су све друге вероисповести лажне и јеретичке, наглашавајући да је само једно право крштење и само једна права вера источне, апостолске, саборне цркве:

зационо јед'на є таа праава истинна цо є ѿ б(ог)ѣ наша православ'на вѣра. а догго свѣ є
лажа. акаръ їа вѣра была. оу свакој се находн много мало лн. понеко хнсе кресы слє плєкє.
своевол'не за ннат(ъ): како є једанъ б(ог)ъ. тако на свѣтѣ є н јед'на б(о)жїа цр(')ква. јед'но
кр'щєнїє прааво. н јед'на вѣра источ'не ап(осто)лске съборне цр(')кве (724а).

Наглашава и да Богородица посебно штити оне који се одлучно боре за православну веру:

¹⁷⁶ Опширније о томе видети у поглављу 2.5.

крѣ она н вѣло желнво мнлѣе б(ог)а· н спажаа ѿд[ъ] беде те люде кон б(ог)а· мнлѣю, н поред[ъ] б(ог)а за православ'нѣ вѣрѣ оустѣю ѿтпнрѣн ꙗ (707a–707б).

Иако је у својим проповедима посебну пажњу посвећивао борби против уније, Венцловић се осврће и на проблем исламизације, који је и даље био присутан, пре свега у старој постојбини. Стога нам је привукао пажњу један сегмент о борби против јеретика и Јевреја, у који је он унео и Турке, иако их аутор предлошка не наводи:

т'ко се ор'ан те оустѣе за свою вѣрѣ н законѣ жвстрѣ напнрѣн се свпроѣѣ кон кретинка. тѣраака лн н жндова. кон хѣлѣ н рѣже хр(и)ст'иан'скѣ вѣрѣ. внтѣн на ннх[ъ] са затнцаанѣмъ сконмъ крѣто се др'жеѣн с развмом[ъ] без' встроѣанѣ (707б).

Важно је, међутим, истаћи да насупрот наведеним ставовима о неприкосновености „једне праве вере“, налазимо и позив на помирење и јединство, љубав и мир међу свим људима. Венцловић наводи да су пред Богом сви једнаки и да је важно молити се за све људе, не само за хришћане:

защо без людске мегюсоб'не любови свога сп(а)сенїа д(с)шев'на не можемо имати· а то нас(ъ) привлаачи м(н)локр'вство съ свима др'жати каа[ъ] се за све люде б(ог)ѣ молнмо· те не текъ само що се хр(и)ст'ианн с отога мегю собома[ъ] лѣпо се почитѣю н паже се· него н слотестннѣ, невѣр'не н наше слотворѣ двш'манѣ (723б);

зато свѣда стоѣн нашн с(вѣ)щеннцн· кано ѿбѣщн ѿ(т')цн мнрѣ. промнш'лаюѣн нмъ за све люде н стараюѣн се ѿ свѣт'їемъ сп(а)сенїю по нѣној дѣжностн· моле се, ѿ свѣмѣ свѣтѣ ꙗднако· да б(ог)ъ смнры мегюсоб'но внааѣт(ъ)· те сваке рад[ъ] нелира да престанѣ ѣ зем'ли рат(ъ). н раздорѣ оу вѣрн· таа ннаат(ъ) н смѣнѣна що ѣ многаа (724a).

7.5. Морализаторске и поучне теме

Нема сумње да су међу Венцловићевим оригиналним сегментима најбројнији они у којима јеромонах Гаврил износи различите морализаторке и поучне савете. Под морализаторским саветима подразумевамо оне који говоре о етичким нормама хришћанства. Они су код Венцловића најчешће неодвојиви од својеврсних поука о владању у цркви, у свакодневном животу и у односу према ближњима.

Чести су сегменти у којима се слушаоци позивају на безусловну љубав и милосрђе, нарочито према слабијима, несрећнима, болеснима и немоћнима. Венцловић неуморно инсистира на овој хришћанској заповести, која прожима све књиге Новог завета и патристичку мисао.

У тексту који наводимо он истиче да је љубав према ближњима важнија и од типиком прописаних „многометанија“ и постова, односно да суштина вере увек мора бити испред форме, што представља и једну од главних окосница расправа Христа са фарисејима и јудејским свештеницима.¹⁷⁷ Венцловић је сличну ситуацију препознавао у својој заједници. Страхопоштовање народа према цркви и црквеним великодостојницима, као и социјалне и материјалне разлике међу парохијанима погодиле су окружењу у којем је превасходни значај имало испуњавање очекиваних друштвених норми, док су суштинске вредности православља често биле занемарене.¹⁷⁸

М(Н)ЛОКР'ВСТВА ПОЖАЛНКА ВНШЕ ОД[Ъ] НАСЪ НСТЕЖЕ Б(ОГ)Ъ. ВНШЕ НЕГОЛН СПРАВЕ КОЕ ПОД(8)ШНЕ. СВА Е НЕГОВА Г(О)С(ПО)ДЪСТВА ТАФРА Н ПОМ'ПА 8 ЛЮДСКОМЕ М(Н)ЛОКР'ВСТВ8 Н ЖАЛЕНЮ ПО БРАЋН НАМЪ СВОЮИ НЕЛАГОДНОИ Н НЕВОЛНОИ. ЦО Е ТО ПРОПАТНТИ НАМЪ ЦО ЛИЧНО С ПОСТАРААНЕМ[Ъ] ЗА БРАЋ8. ВР'ЛО Е ТО БРАЌО ОУГОДНО Н ПРИВАТНО Г(ОСПОД)8 Б(ОГ)8 ОД[Ъ] НАСЪ ВНШЕ ОУТ[Ъ] ПОСТА Н ЛНОГОДЕТАННСАНИА. КРЪ О ТОМЕ ВЕЛНК8 ЗАПОВЕД[Ъ] Б(О)ЖЇЮ НЛАААЮ. ПОМААГАТИ НЕИЧН Н ОСКВДНИМЪ ТЪЖНИКОМ[Ъ] (7226–723a);

ДР8ГАА Е ФОР'МА ПОЩЕНИА Н ПОКЛОН(Ъ) ОД[Ъ] МАНИЕ Р8КЕ НЕ Г(О)С(ПО)ДЪСКАА. НЕГО ДА РЕЧЕМ[Ъ] КАКО СВОМЕ КОН'ШН. ДР8Г8, БРАТ8, К8М8, ПРИТЕЛЮ ЛН КОМЕ ЦО СЕ ОВ'ДЕ НЗДААЕ. ТО СЕ ЗОВЕ Д8ЛІА (709a).

Венцловић у моралистички контекст ставља и друге теме које сматра важним за духовни живот појединца. Најчешће су то однос према ближњима, однос духовног и телесног, блуда и чедности, однос између полова, између богатих и сиромашних.

О потреби да се духовно претпостави телесном Венцловић каже:

¹⁷⁷ Видети нпр: Лк 11, 37–54, Мк 2, 23 – 3, 6.

¹⁷⁸ Видети поглавље 2.3.

да внише к отомѣ не бѣделю оу вразѣмъ робѣствъ. ходѣхъ на мѣ по свон волиа желнко. н по
свакомѣ грѣхъ вааляюхъ се. него с ч(н)стоты с правды слободни бравнлю. не
овоскѣтожелнкѣцы. ама о д(с)шн н о б(ог)с да намаамъ свою на мѣ заабава (721б);

И ꙗ мин. садъ оу злосн жинкѣхъ. к окомѣ свѣтѣ съ свомѣ наатѣромѣ прнлеплены.
тѣлеснѣ волю нспвняюхъ цѣло. а не д(с)шевнѣ. кою за що лн талло мнслнмъ плахъ о дѣ б(ог)а
нмлатн. него толнко да се здинѣ препорѣтелю прес(вѣ)тоѣ д(ѣ)вы м(а)рн вл[а]д[ы]ч[н]цн нашой
б(огородн)цн (720б).

Занимљиво је поређење овоземаљског богатства и славе са телесним и грешним:

тѣко се тѣлено дрѣжы. таѣ б(ог)с оугоднтн не може. него окомѣ свѣтѣ по враагѣ волю
траажн. да е богатѣ. чвкѣнѣ н внѣнѣ (722а).

Причу из предлошка о анђеоским хоровима Гаврил даље разрађује наводећи који ће људи и на који начин заузети упражњена места палих анђела. Истиче да посебну хвалу и дивљење заслужују „девственици“ – они који су у чедности провели цео живот, међу које убраја и „праве калуђере“. Ова синтагма може се протумачити и као дискретна референца на стање међу монаштвом.¹⁷⁹

Ѣ люама добры н б(о)гобогаз'анкы. нзарадъ своѣ м(н)л(о)стн. н прѣч(н)сте мѣ д(ѣ)вы
м(а)рѣ. ннеговѣ драагѣ м(а)т(е)рѣ по вол'ностн. х(рнсто)с(ѣ). б(ог)ѣ нашѣ. нспвнѣа онн свѣтѣ
праз'на мѣста. откѣд'но сѣ нспалн овн злн ан'гелн. що се садъ нзподѣ н(е)ба выпаю. н како е
горе коѣ агг(е)лско хоро отѣ коѣ рѣкѣ. внше внше. тако по нѣма кѣ горе. н добре хр(н)стѣанѣ.
внше внше разрѣнкватн за стаѣнѣ. конно ов'дѣ за овога жнвота. боле боле оузбѣаѣ рааднлы о
д(с)шн се поднжѣхъ. оу шестомѣ хорѣ бораке ске агг(е)лскаа г(о)сп(о)да. талло мѣгю нѣма кѣ
бравнтн д(ѣ)встак'ннцы. неженѣны людн н д(ѣ)воѣке. кон сѣ до своѣ нмѣ смртн ч(н)сто
здр'жалы. те се ннсѣ оу себы разжнзали. нн що некалѣало пернлы поганѣхъ себе. н праавы
калѣгѣры (704б–705а).

Међу заслужним „девственицима“ су и супружници који „као брат и сестра сиротињски живе“:

¹⁷⁹ О Венцловићевој критици монаштва видети нпр: Павић, Милорад, *Гаврил Стефановић Венцловић*, Београд 1972, стр. 113–115.

и пакъ. женины. а ч(н)сто съ се вѣд'но др'жааи те нинсѣ лежааи заѣд'но. него каа брат(ъ) и сестра до смр'ти се пазнааы. по смротинскѣ се живѣхѣи с трѣдом[ъ] безъ сваке хинлѣ. ѡ постѣ. ѡу м(о)л(н)твы. ѡт[ъ] свога раадѣнѣя половницѣ за д(с)шѣ нздааюхѣи (725а).

У беседи Јоаникија Галатовског о анђеоским чиновима и редовима, Венцловић користи прилику да се надовеже на тему из предлошка и допуни је својом критиком уживања у овоземаљским пропадљивим добрима, која кваре човека и сврставају га у редове ђавола, односно похвалом духовног уздизања у тежњи за вечним животом:

т'ко ли є ѡт[ъ] своє младаости до смр'ти скє текъ вѣло ѡ д(с)шѣ раадѣ. а за своє тѣло ница нїє маарѣѡ. нит(ъ) се є каа[ъ] на цю ср'дѣѡ ѡв'дѣ. таи кє по ѡ нааи'гор'нїем[ъ] хорѡ быти. како и ѡ ѡал'мѣ се пиншѣ. свакоѣ по неговѣ послѣ онога свѣта. б(ог)ъ кє исплаатити. а тко ли се скє стараѡ. само ѡвога свѣта како ће се лепо ѡб'живити да є болии и напредни. тааи саамъ може то з'нати да тамо вѣхѣ ница некє млати. ѡт[ъ] свега є маазаѡ ѡстаѡ. ни прѣстаѡ тамо ни ѡвамо. а т'ко ли иѡщѣ по сани пѣтовѣ є ходѣѡ. и с неправ'дом[ъ] се є ѡ слобы живѣѡ. тым[ъ] є место вѣд'но з' ђаволи вѣчнаа мѡка (699а).

Поједини морализаторски делови Гаврилових проповеди сачињени су од низа практичних савета за свакодневни живот у складу са хришћанским начелима. Беседник позива на самопреиспитвање, уздржавање од свађа, оговарања и мешања у туђе послове:

ако се вааало ѡ ѡубави др'жинѡ. те се јед'нако за скє люде молимо. и ѡ свѣмѣ б(ог)а бл[а]г[о]д[а]римо. наалет(ъ) з добромъ подносимо. никога не кѡдимо ни ѡпадамо. с отога др'жааи се так'ва свако бл(а)го доходы и ринѣ. Толнко браћо да се просвѣстимо цю мин саамн чинио. ни на кога да не слобинѡ. сваки гаарѣзъ кав'гѣ таш'каюхѣи. са ца ли се з'гааѣа, с отога кѣзыкъ за зѡбе лепо є др'жати. и рѣке съз'жмѣати к' себы (724б–725а).

7.6. Однос према молитви

Стална и усрдна молитва је, поред љубави према ближњима, још један важан мотив у оригиналним деловима проповеди. Молитва заузима посебно место међу темама у Венцловићевим допунама *Беседа на Благовести*. Он на различите начине покушава да прикаже њену важност и место у животу православних верника.

Гаврил проповеда да молитва треба да претходи свакој одлуци, и да буде присутна у „сваком ходу и послу“:

ѡ браћо хр(и)стіани· весело славѣте г(оспод)а б(ог)а· ѡ сваком[ъ] вашемъ ходѡ и послѡ
весело б(о)жїе нмѣ оузнмайте прѣво напредѣ· спомниюхн га (670a).

Истиче и да је молитва дужност хришћана према Богу, који се о свима и о свему стара:

ѡданъ б(ог)ъ конно є сє и сѣтворїѡ сє то свѣдаа знаа и преглѣда гдѣ шо под[ъ]
скоом[ъ] рѡкомъ нмаа· шо лн сє гдѣ чинны· а мн смо дѣжнн ѡ свѣдѡ хвалити га и славити
(660a).

Молитву ставља и у контекст међуљудске солидарности, чију важност стално наглашава, наводећи да су чланови заједнице, када нису у могућности да на други начин помогну ближњима у невољи, дужни да се за њих неуморно моле:

с врагом[ъ] и с овым[ъ] свѣтом[ъ] на нашем[ъ] крщеню ѡбѣѡан смо сє коєвати· да не
ѡдарамо натрагъ· вама намъ ѡд[ъ] сла законикати и браанити свакога ч(о)в(ѣ)ка· и
поред[ъ] бегѣны оуставити сѣ ѡтнмаанкѣм[ъ] ѡт[ъ] сла· ако лн шо саамн собом[ъ] ннсмо кад'рн
помоѣн· нн кога добра нмѣ прибавити· а ѡно тѣжнѡ б(ог)а сє за ннх[ъ] молимо да нмѣ
поможе· то можемо· кон ѡ томѣ хаата· и нааглы помоѣъ оучинити· и хоѣ га б(ог)ъ послѡшати
(723a).

Такође, сматра да је веома важно шта човек молитвом тражи од Бога. Бог, како каже Гаврил, неће услишити себичне жеље за овоземаљским добрима које нису „души за хвајду“:

ако є наша прошннѡ по б(о)жїѡй волї· те нїє шо сѡпроѣъ· на коє смо доконаанїє· и свѣтскє
тафрѣ· достаткѣмо то шо проснмо· а ако лї є д(с)шн на к'варѣ· ѡ томѣ знаамо да неїма ннща·
шо є право· и д(с)шї є за хваїдѡ· на ѡгледанїє снромаашїн и немоѣ'нїн· на коє добро ѡчїненїє· ѡ
томѣ наша моленнѡ славша· и даає намъ свакад[ъ] нааспор'но г(о)с(по)динъ б(ог)ъ (726b).

У једном коментару подучава слушаоце одговарању на литургији, током јектеније,¹⁸⁰ у којој, између осталог, стоји и молба Богу да се сви људи уједине „у једну хришћанску цркву“. Стога се Гаврил пита: како је могуће да „кунемо и

¹⁸⁰ Видети нпр: Трифуновић, Ђорђе, *Азбучник српских средњовековних књижевних појмова*, Нолит, Београд 1990, стр. 128.

псујемо“ оне за које се у цркви молимо? Ово преставља још једну манифестацију његовог сталног настојања да укаже на лицемерје у међуљудским односима и на површно, формално практиковање православља:

ЕДА БИ СЕ СВИ НААРОДИ И КЪЗЫЦИ ПРИКЪПИЛИ СЪ КЪДНЪ ХР(И)СТЪАН'СКЪ ЦР(Ь)КВЪ. ТО ОУ КЪТЕНІА НА СВАКОМ[Ъ] ЦР(Ь)КОВ'НОМ[Ъ] ПРАВНАЪ ГОВОРЕ ПОПОВИ. А И МН ПAKЪ НА ТО ОДГОВАРАМО. ТЪ ВЕЛЫМО. Г(О)С(ПО)ДИ ПОМ(И)ЛѦИ. И ПОДАИ Г(ОСПОД)И. Е, ПАКЪ КАКО ДА МОЖЕМО КОГА [7246] КЪСТИ И ШОВАТИ. ХЪЛНТИ ЛН ЗА КИМ[Ъ]. НІЕ ЛЪ ТО ГОЛЕМА ГРѢХОТА. СЪПРОКЪ Б(О)ЖІЕ ЗАПОВѢСТИ. РЪЖНТИ ЛЮДЕ. КАД[Ъ] Е Б(ОГ)Ъ ЗАПОВѢДИ. БЛ(А)ГОСНѢЛТИ И МОЛНТИ СЕ. А НЕ КЪСТЫ. ОУКЪД'НО БРАЖО ДА СЕ ЗА СВЕ МОЛНИМО ПО ЗАПОВѢДИ НАМЪ. МСТАНИШЕИ ДО ЗЕМ'ЛЕ ПРЕД[Ъ] Б(О)ГОМ(Ъ). ДА БИ СВІЮ ПОМ(И)ЛОВАО. САМЪ ОУТ[Ъ] СВОЕ МЪ ДОБРЕ ВОЛЕ ПРЕКОЛАТ(Ъ) (724а–724б).

О значају који Венцловић придаје молитви сведочи и следећи цитат. Беседник прво парафразира текст оригинала у којем се говори о молитви за све ближње, а посебно за надређене и за оне који су на власти. Затим додаје подужи текст у којем образлаже неопходност свакодневне молитве за све, од највећих до најмањих, за пријатеље и непријатеље, а за опште добро и појединца и заједнице. Настојећи да оствари непосредан однос са паством, он чак лично преклиње своје слушаоце да се труде да буду што ревностији у молитви и испуне ту „заповед Божију“ која „није мучна“. Наглашава да дужност непрестане молитве није само свештеничка, већ и свих верних:

ІА. КАДЪ СТО ЗАПОВѢДА СЕ НАМЪ ЗА НАШЕ ПАКОСТАНКЕ СЛОТВОРЕ МОЛНТИ СЕ. ДА ЦО БИ РЕК'ЛИ ЕДА ЗА СВОЮ БРАЖ НЕ ВЪЛТА НАМ' СЕ Б(ОГ)Ъ МОЛНТИ. ТА ТО НАМЪ И ЕСТЬ ВЪЛНКА ДЪЖНОСТЬ ЗА СВЕ ХР(И)СТІАНЕ МОЛНТИ СЕ. ПОНАИКОЛ'МА ЗА НАШЕ СТАРІЕ. ЗА Ц(А)РА И Г(О)С(ПО)ДЪ МЪ. ЗА СВОЕ СПАХІЕ. ЗА ВОИЩАНЕ И ПОГЛАВААРЕ НІХОВЕ. ЗА КН(Е)ЗОВЕ СВОЕ И БИРОВЕ. ЗА СВОИ РОД[Ъ] И ПРИТЕЛЕ. МОЖЕ И ПРОШ'НЕ НА ДОБРО НАМЪ ЗА НИХ[Ъ] Г(ОСПОД)Ъ Б(ОГ)Ъ ОУСР'ДО ВЪЛТА ДОНОСИТИ НАШЕ. КЪД'НО НІХНО ОУ МІНЪ БОРАВ'ЛЕНІЕ И СЛОБОДА. НАСЪ ОД[Ъ] СЛА ЗАКЛАНИ. И БРНГЪ НАМЪ С НАШЕ ГЛАВЕ СКИНДА, МІНРОСТЬ ДААЕ. ЗАТО ПО ЗА(ПО)ВѢСТИ Б(О)ЖІОИ. КАКО Е САМЪ КРОЗЪ ПРОРОКА НСАЮ РЕКАО Б(ОГ)Ъ. ВИН С(КЕ)ЩЕННИЦЫ МОЛНТЕ СЕ И ГОВОРИТЕ МОИМЪ ЛЮДИ. ДА МОЈ ЗАПОВѢДИ СЪШАЮ И ТВОРЕ. ДАНЪ НА ДАНЪ ВЕЛЫ ОНИ МЕНЕ НІШ. А САМИ СОБОМ[Ъ] ОУДААЛЮ СЕ ОДЪ МЕНЕ С ПРЕСТЪПЛЕНІЕМ[Ъ] МОГА МН ЗАКАЗАНІА. И КАКО ДА И НАГЛЕДАМЪ. КАКО ЛН ЪЪ НАМЪ ПОМОЖИ. КАД[Ъ] САМИ СЕБЫ СЛО КОПАЮ: ЕВО И ІА ВЪЛ' СЕ ЛЕПО МОЛИМ[Ъ]. И ЗА Б(ОГ)А ВЪСЪ ПРОСИМ[Ъ]. БААРЪ ТЪ ЗАПОВѢСТ[Ъ] Б(О)ЖІЮ НСПЪНИАТЕ ЦО НІЕ МЪТ'НА. СЪСР'ДО СЕ ЗА СВЕ ТЕ ЛЮДЕ (ПО) ПОДРЕТАЪ И ПО РЕДЪ ВІШЕ НСКАЗАТЕ МОЛНТЕ. КАКО ЗА ХР(И)СТІАНЕ. ТАКО И ЗА ИНОВѢР'ЦЕ. О ЖИВОТЪ О ЗАРАВ'ЛЮ О СП(А)СЕНІЮ. ЗА СРЕЖЪ НАМЪ И БЕРНІЪ. О МІНРОМОЕ БОРАВ'ЛЕНІЮ. НА ВОИСКН СЪЗВАНЮ. И НАДЪПАНЮ НАШЕ НЕПРІАТЕЛЕ. КОННО

НИШ ДА НАСЪ ПОГАЗЕ Н НАШЕ ДОБРО С' ІАГ'МОМЪ РАЗ'ВЪКЪ. ЗА НЕКЕР'НЕ. ДА Н Б(ОГ)Ъ НА ПРАДЪВЪ КЪРЪ Н
ЗААКОНЪ ХР(Н)СТІАН'СКЫ ОКРЕНЕ. Н ТАА ЗА НЊХ[Ъ] НАША МОБА. ВЕЛИКО Є ОД[Ъ] НАСЪ ПРИВАТНА Н
ВГОД'НА. Б(ОГ)Ъ: ТЕ Н НАМА ДВОСТРЪКО Д(С)ШН Н ТЪЛЪ ХВАЙДИШЕ. А АКОЛИ ТО НЕЋЕМО ЧИННИ НН СЕ
МОЛНТИ. ГРѢХОТЪ НДААМО ЗА ТО. ГОЛЕМО. А ГРѢХ[Ъ] Є СВАКЫ ДВШОГЪБАЦЪ. ЗАТО Н ОПЕТ(Ъ) ВЕЛИМ[Ъ]
ТОГА ВАМЪ ДВГОВАНИ НЕ ЗАБОРАВЛЯЙТЕ СЕ. НН СЕ ЦО ОБ'НЕХААТНТЕ. ПР'ВО ЗА ЦР(')КОВ'НИКЕ ВАШЕ
МОЛЕЊИ СЕ. ПОСЛЕ ЗА ВОЙЦАНЕ, Н ЗА СВЕ ЛЮДЕ. ЗАШОНО ТАА ДВЖ'НОСТ[Ъ] МОБЕНА ДРЪГЪ ЗА ДРЪГА. НЕ
САМО С(ВЕ)ЩЕННОМЪ РЕДЪ ОТ[Ъ] Х(Р)ИСТА Н АП(О)С(ТО)ЛА МЪ ПРЕДАТА Є. НЕГО СВІМ[Ъ]
ХР(Н)СТІАНОМ(Ъ) ЈЕД'НАКО. КАКО МЪШ'КОЊ ФЕЛИ. ТАКО Н ЖЕН'СКОМЕ СТРЪКЪ. МОЛНТИ СЕ ЈЕД'НИМЪ ЗА
 ДРЪГЕ (725а–726а).

Својеврсну синтезу свих наведених тема којима се Венцловић бави представља цитат који доносимо у наставку. Навод је у потпуности Венцловићев, тј. не садржи парафразе, већ Гаврил наставља и даље разрађује тему из предлошка о греху и покајању. Ово је један од најсмелијих и најсамосталнијих Венцловићевих сегмената, којим се он удаљава од изворног текста и проговара самостално.

Гаврил, прилично оштрим тоном, критикује калвинистичко¹⁸¹ схватање опроштења греха, засновано на предестинацији.¹⁸² Венцловић инсистира на томе да искључиво поуздање у Божију милост, без личног труда и жртве – ако се човек „с муком не очисти и не испере“ – не може донети спасење. Критикује и духовнике који „бадава (олако) дреше и праштају“, јер ће и они заједно са грешником „муку теглити“. Човек се може спасти тек када „с језиком и срцем престане грешити и толико својих суза пролије колико је на крштењу воде на њега изасуто“. Позива се на свете оце, а све потврђује речима апостола Павла, слободно превodeћи цитат из Посланице Коринћанима: „Ако за овога нам живота тек само у Христа се хоћемо уздати без нашега труда, то понајгори смо од свих људи.“¹⁸³ Поређењем са савременим преводом овог навода видимо да му је

¹⁸¹ О калвинизму у Мађарској видети нпр: Kovacs, Teofil, „Kálvin és a magyarországi és erdélyi reformátusság”, <http://www.c3.hu/~klio/klio103/klio022.html>.

¹⁸² О калвинистичком схватању опроштаја видети нпр: „Calvinism“, у: *Encyclopedia of the Reformed Faith*, D. K. McKim, D. S. Wright (yp.), Westminster/John Knox Press, Louisville, Kentucky, U.S.A. 1992, стр. 48–50.

¹⁸³ Упоредити са 1. Кор 15, 19: „И ако се само у овоме животу надамо у Христа, јаднији смо од свију људи.“

Гаврил, променом реда речи, изменио смисао како би поткрепио своју тврдњу. Као закључни аргумент користи парафразу Христових речи из јеванђеља по Матеју.¹⁸⁴

а ако ли тко то мисли по калвинскы: с повздааніемъ[ъ] сконмъ[ъ] на в(о)жїю м(н)л(о)стѣ: на в(о)жїю ли м(а)т(е)рѣ: и на кое свѣще: грѣшеѣи и не отстаюѣи се: да ли се опросте: ни каа[ъ] то неће быти. ни пакъ оу томе дрѣжн опрошеніе що се є исповѣлао и причестїю. а не кае се лихтеѣи свое тѣло: таѣ да и не мислы да є опрошенъ. з томе и на свд[ъ] в(о)жїи з' грѣхомъ[ъ] хоће нзаѣи: и с онимъ[ъ] д(с)ховникомъ[ъ] заѣд'но кон га баадїава дрѣшн и праца. те лихкѣ тег'линт: ако се ок'де с лихкомъ[ъ] не ѡчисти и не испере. каа[ъ] престане ч(о)в(ѣ)кѣ и с' кзыкомъ[ъ] и ср[']дцемъ грѣшнѣи: и толнко скон свздаа пролїе: колнко є на кр'щеню воде на неѣа нзаѣсто: он'даа вѣѣ з'нати кѣ да є прошенъ ѡт[ъ] свега ли грѣха. тако с(в)еты о(т')ци казѣю. ниѣи без трѣда ни без свздаа коме нмаа прошеніе: а слышайдете повздааніцы без лихкѣ за опрошеніе грѣхова скон: що намъ ап(о)с(то)лѣ паваѡ казѣе: пишѣи кѣ коринтомъ[ъ] оу зачѣлѣ рѣѣ. ако за овога намъ жнвота текъ салл з х(р)стѣа се хоѣемо зз'дати без нашега трѣда. то понайгоры сло ѡт[ъ] свїи люды. єда рече х(р)сто(с)ѣ: грѣх є нагнаѣацѣ: да не вѣде то. вѣздааи речеи є: комиждо по дѣломъ[ъ] єго (712б–713а).

7.7. Допуне у беседама Јоаникија Галатовског и Јована

Дамаскина

У претходним поглављима било је речи о беседама Јована Дамаскина и Јоаникија Галатовског у Венцловићевој преради.¹⁸⁵ Ове беседе се посебно издвајају својом садржином, разноврсношћу и преплитањем тема. Као што смо већ констатовали, Венцловићеве интервенције најчешће су тесно повезане и условљене текстом предлошка, па се углавном своде на појашњавање појединих садржаја из оригинала и повећавање динамике излагања. Будући да се ови предлошци својим садржајем разликују од других *Беседа на Благовести*, и поједине теме којима се Гаврил бави у својим допунама другачије су од оних у осталим беседама.

¹⁸⁴ Упоредити са Мат 16, 27: „Јер ће доћи Син Човјечији у слави Оца својега са анђелима својим, и тада ће узвратити свакоме по дјелима његовим.“

¹⁸⁵ Видети поглавља 3.3.3 и 3.3.5.

7.7.1. Допуне у беседама Јоаникија Гаљатовског

Беседе Јоаникија Гаљатовског можда на најбољи начин приказују Венцловићев просветитељски труд. Оне се разликују од других, између осталог, и по бројним референцама на различиту црквену литературу. Наиме, у тексту Јоаникијевог оригинала на маргинама стоје референце на књиге Светог писма, житија светих и сведочанства и предања из црквене историје. Велики број реферисаних текстова Венцловић уноси у свој превод, парафразирајући их и преносећи у колоквијалном тону. На тај начин, он настоји да својим слушаоцима ове садржаје приближи, наводећи податке до којих нису могли сами доћи, а који су неопходни за потпуно разумевање беседа.

Не можемо са сигурношћу тврдити где је Гаврил проналазио назначене текстове. Претпостављамо да их је познавао од раније, срећући се са њима међу бројним страницама које је преписивао и преводио. Уношење оваквих допуна на још један начин показује Гаврилово искрено настојање да просвети слушаоце. У том смеру важно је приметити да овакве катихетске теме он настоји да приближи не само садржином, већ и начином презентације: поред тога што су писане језиком пријемчивијим простом народу, излагање је динамичније и живописније од оног из предлошка.

Тако, на пример, у изворном тексту Гаљатовски тек овлаш помиње Св. Петра Атонског, а на маргини наводи житије на које се позива. Венцловић, пак, текст проширује ширим контекстом приповести о светитељу, уносећи своју парафразу житија:

Каде є ринѣскы поннѣип(ъ) петаръ бѣ ѡ наоумѣ ꙗко казаше ѡ се: те се є ѡдрекѡвоє каанѣ. и обрече се до свое смѣрти сѡзжати г(оспод)ѡ б(ог)ѡ: разминш'аваше се кѡд[ъ] бн на страанѡ ѡтнша ѡ да нико не з'наа кѡд[ъ] се є подѣ ѡ за неѡга. оу томе оуказа мѡ с(в)етѡа б(огороди)ца м(н)лостъ свою. на снѡ мѡ догѣ к' не мѡ. те мѡ то рече. да нде тамо ѡ аѡн'скѡ горѡ. ꙗко се сад[ъ] с(в)етѡа гора називѡ. и онде кѣ свое сп(д)сенїе стеѣн бѡрав'лѣн мѡ насамѡ. и то онъ такы послѡша и оучинны: те бѣ с(в)етъ. до неѡга є пѡста была онаа гора: онъ є прѡвы насельн (696а).

Сличан поступак примењује и на месту где Гаљатовски укратко наводи предање о Св. Меркурију. Венцловић га проширује слично као у претходном

примеру, али овде, поред катихетске улоге, живописан детаљ из житија служи истовремено и да остави утисак на слушаоца, чему у прилог стоје и наводи попут: „чекајући љуте смрти“, „тим часом он ђипи, лати своје копље“ и „хакну Јулијана с копљем у прси пронужи га“:

[illegible]

На сличан начин, из *Историје Барона Цесара*¹⁸⁶ доноси приповест о томе како је Богородица одбранила Цариград од персијске војске. Краћи навод Гаљатовског Венцловић знатно проширује, градећи свеобухватнију и живљу слику догађаја. Повремено, чини се, пушта перу на вољу, уносећи описе каквих извесно нема код украјинског аутора, попут „изађе у њихов табор с многима хубаво оденути фрацимерки и с млади ичоглани цареви“:

Како се є таа прѡбаа н згоднаа была доста пѡт(ъ) с так'внм[ъ] нїєн'з'ннм[ъ]
ц(а)рнградѡ ѡбранинванїем[ъ] ѡд[ъ] непріател'скє воїске. єданъпѡт(ъ) быашє под[ъ]
ц(а)рнграад(ъ) дош'ла тѡщєна пер'ска воїска. н наоколо ѡб'колнаа загонєн се юрїнїем[ъ] да га
оу'з'мѡ. єто ты єд'номъ добн. вндєшє пер'сы гдѣ єд'на вр'ла г(о)сп(о)ѣа. кроз' капїю градскѡ
нзаагє оу' ннхѡвъ таабѡрѡ с' многїа хѡбаѡ ѡдєнѡтн фрацїнєркы н с' млаады нчѡланы
ц(а)рєвы. прознашє онн да є то ц(а)р(н)ца нзнѡтра, н з'чїннїшє іѡн пѡт(ъ) да ндє к' шаторѡ
вєзїнѡвѡ. рєкошє занрѡ ндє да прѡсн мнрѡ. а такы ѡстаѡншє бытн сє. док'лє вндє що ѣє сє
доконатн. ама то бїашє саама с(вє)таа б(огородн)ца. що н чѡваашє ц(а)рнград(ъ) ѡд[ъ]
непрїатєла. догє ѡна тако с тафром[ъ] до шатора вєзырѡва кроз[ъ] воїскѡ тѡр'скѡ. н он'дє є
нєста. донєк'лє онн чєкашє що нє тога да бѡдє. пакъ многаа г(о)с(по)да ѡдошє да вндє що сє то
за много доконааѡа. тє ѡна нє нзаазы нспѡд[ъ] шатора. ннтн кога хѡбѡ нїлаа. вндєшє кѡѡ

¹⁸⁶ О *Историји Барона Цесара* у Венцловићевим прерадама видети: Миловановић, Челица, „О изворима и књижевном поступку Гаврила Стефановића Венцловића”, *Зборник Матице српске за књижевност и језик* 29 (1), Нови Сад 1981, стр. 34–36.

НЕЙДА Е ОН'ДЕ. ННТН Ю Е ВЕЗИНОЪ ВНАЕСО ЗАКЛЕ НМ СЕ. ТЪДНШЕ СЕ ШО БН ТО БЫЛО. КАД[Ъ] СЪ Е СВН
ВНАЕАН КЕРЪ Е ОН'ДЕ ДОШ'ЛА. НЕ СВЕРОВАШЕ. НЕГО СЕ ЗА ТО СВАДНШЕ МЕГЮ СОБОМ[Ъ]. ОУДРН ДЕ, ЧНТН
ПАТН. БЫШЕ СЕ Н СЕКОШЕ. ТАЙ Д(А)НЪ ДО НОЃН. ТЪЦА Н ПОГНБЕ. НА СЪТРАД(А)НЪ ОДОШЕ НЗПОД[Ъ]
Ц(А)РНГРАДА СКОМЛЪ ПСТЕМЪ НАТРААГЪ. А Н ГР'ЦН Н ПОТЕРАШЕ, КАДЪ ВНАЕШЕ КЕРЪ Н Е ДНОГО НЗГННШЛО
ТЕ БЕЖЕ (700б–701а).

Сличан наратив срећемо и у Венцловићевим проширењима текста Гаљатовског на месту где он указује на Житије св. Марије Египћанке Софронија Јерусалимског. Гаврилова допуна, за разлику од предлошка, садржи детаљан опис догађаја Богородичиног јављања Марији Египћанки. Шире посматрано, можемо рећи да је ово једна од особености Венцловићевих допуна – он настоји да код својих слушаалаца створи комплетну слику, попут сцене на којој се одвија радња из житија. При томе, „ликови“ проговарају језиком који је слушаоцима близак и уверљив:

КАКОНО ШО Е СААЦА ПРНВР'НЛА БЫЛА. М(А)РІЮ ЕГѢПАТСКЪ С КЪРВАРС'ТВА ІОЃН К' ПОКАІАНІЮ.
КАД[Ъ] СЕ ОУ КЕР(Ъ)С(А)ННД'СКОЃ ЦР(')КВН ОНА СНАПОЛН ПРЕД[Ъ] ІКОНОМ[Ъ] Б(О)ГОРОДН'НОМ[Ъ] МОЛАШЕ.
А НИКААКО НЕ ДАВАШЕ ІОЃН СЕ ОУЛЕЗ'СТИ 8 ЦР(')КВЪ ДА ЦѢЛАСЕ Ч(А)СТНН КР(')СТЪ. СВѢ ЈЕ НЕШО С
ВРААТА ЦР(')КОВ'НЫ НАТРАГЪ ОТРИНВАШЕ. ОНА ЗАТО ОУЗЕ ПЛАКАТИ ПРЕД[Ъ] ІКОНОМ[Ъ] С(ВЕ)ТЕ
Б(О)ГОРОДН'ЦЕ. 8 ТОМЪ ОУЛОБІ ЈЕ Б(О)ГОРОДН'ЦА Н ДОВЕДЕ К' ВЕЛНКОМ[Ъ] ПОКАІАНІЮ. ПРОГОВОРЫ К' НІОЃНН.
ГЛАСОВНТО. ТЕ ІОЃН РЕЧЕ. ННО ДА НННН ОУЧНННЛА ТЫ МААРО. НЕГО ШО ТН ВЕЛНМ[Ъ] ТАКЫ ТО ОУЧННН.
НДН ПРЕКО ІОР'ДАНА Н ТАМО КІЕШ' СЕ СП(А)СТН 8 МНРЪ. КАКО ОНА ДОТЪ ТАЙ ГЛАС(Ъ) ОД[Ъ]
Б(О)ГОРОДН'ЦЕ ШО ІОЃН РЕЧЕ. ТАКЫ ДНЖЕ СЕ Н ТР'КОМ[Ъ] ОДЕ ЗА ІОР'ДАНЪ 8 ПСТЫНЮ (712а).

Једно место у слову Гаљатовског је, чини се, посебно надахнуло Гаврила. У другим наводима он се оквирно држи предлошка, а његове допуне заснивају се на сажимању и парафразирању делова приповести из црквене литературе који нису ушли у изворни текст. Овде се, пак, он неочекивано слободно удаљава од оригинала и развија причу. Приповеда о „злим бесовима“, који хришћане, а посебно „калуђере и попове“ желе „црне з душами да учине“. На тренутак се враћа предлошку да би у контексту свог излагања парафразирао речи апостола Павла, а затим наставља поуком о томе како човек може доспети у анђеоске редове: „голем рат и харц овде ш њима ваља да има који мисли тамо доћи“.

ТОГА РААДЪ. ПО СВН ТЫ ХОРАА АГГ(Е)Л'СКИ С(ВЕ)ТІН ЛЮДН РАЗРЕГІЕНЫ Н НАСЕЛІАНН ХОКІЕ БЫТН.
КЕР'НО СВАКО Е ТО АГГ(Е)Л'СКО ХОРО САДЪ ПОПРАЗ'НО Н СЪНКАВЪ Е МЕГЮ ННМН НА БРОЮ. КАА ОУ

кѣмъ паны окъде коѣакаа каа[ъ] є мѣнѣ. защо нз свакога онога хора понеко хнсе нзараа[ъ] гр'аннѣ понз'падало є доле ѡа[ъ] оны агг(є)л'скы арман'ды. те се 8'инннше ребеаїє сан бесовы н пакостны нама. а б(ог)8 с отинм[ъ] ѡдбїтанїем[ъ] сконм[ъ] ѡа[ъ] нїга. чинм[ъ] ѡни да могоу що наваднѣ. него саамн себе наваднше. внше ѡт[ъ] сн'ца бїах8 свѣтаы. а каа[ъ] ѡтпадоше цр'ин ѡа[ъ] мѣаака ѡсташе. толнко с' єд'ни хр(н)стїанн се боре. а понаївнше с кал8гѣры н с поповы. да н ннх[ъ] так'ке цр'не з' д(8)шамн оут'нне како що с8 саамн, н свѣд8 н оу пак'ло. кога на що по колѣ м8 грѣх[ъ] наведеѣн. що кон ч(о)в(ѣ)кѣ зактева саамъ на тога н нѣде н на рѣк8 дааю м8, то находити да чинны н скр'ше свою волю. зато н пиншѣн с(вє)ты ап(о)с(то)лѣ паваѡ влад8 нѣхок8 ѡ чєм8 ѡни над[ъ] намн нмад8 доказѣ намъ, каа добры пастырѣ говорѣн. браѣ нїє наша браанъ н ратѣ к люда по тѣл8 н кр'вопролїванїа. Неголи нашъ є хр(н)стїан'скыи голємъ хар'цѣ, н тежакѣ бої свпроѣ нашн д(8)шєв'ны непрїатєлѣ нашега слов'ма. к начєлом[ъ] н властєм[ъ]. до свѣтодржааца помр'чны овога вѣка. слнм[ъ] нзпод[ъ] н(є)ба д8ховом[ъ]. ѡтнѣдѣ нє допыцаю ѡни тамо коме доѣн оу онаа агг(є)л'скаа хора, ѡткзано сн ѡни испанн. голєм[ъ] ратѣ н хар'цѣ ѡв'де ш' ннма валаа да нма, кон мнслы тамо доѣн. много щоца сла н неколє вала м8 подносити без ѣз'бє. крѣ знад8 ѡни то да б(ог)ѣ с люда ѡнаа ннхова агг(є)л'скаа мєста праз'на испнма. зато ѡни н воюю с намн бореѣн се н на сло наведеѣн. ѡдвѣраюѣн насѣ на своє воле к окомє свѣт8. да бы онаї нє достаанн. н вр'ло се мало тин находы кон га трааѣ (699а–700а).

7.7.2. Допуне у беседи Јована Дамаскина

Дијалошка беседа Јована Дамаскина у Венцловићевој преради посебно се издваја по карактеру и учесталости његових интервенција на тексту предлошка.¹⁸⁷ Можемо чак рећи да Гаврилова креативност и удаљавање од средњовековног поетског манира овде достижу свој врхунац када су у питању *Беседе на Благовести*.

Стил и језик Гаврилових допуна нису без утицаја предлошка. Писан колоквијалним и непосредним тоном, изворни текст свакако је погодовао начину на који Венцловић иначе приређује *Беседе*. Дијалог између Богородице и архангела Гаврила већ је по својој форми одговарао Венцловићевој мисији – приближавању садржаја пастви – али он одлази и корак даље, осавремењујући га бројним колоквијализмима и детаљима који имају за циљ да радњу учине

¹⁸⁷ У ранијем тексту истакнуто је да и сама изворна беседа привлачи пажњу тиме што у њој врхуне новине црквене књижевности када је у питању прича о Благовестима, у односу на одговарајући библијски односно апокрифни извор. Видети поглавља 3.2 и 3.3.5.

динамичнијом и уверљивијом. На пример, Богородица се обраћа анђелу са: ѿвѣстѣхъ те брате шчо мн говоришъ. и то свѣ разъбирамъ. те видѣмъ [ъ] те како нѣси ты штъ [ъ] ѿ(о)вѣ(ѣ)ка роженъ. него д(с)хъ си. алъ не знамъ кон. Речима Челице Миловановић, Гаврил је „тачно осетио драмски, понекад чак комички набој текста који је имао пред собом, и врло спретно га пренео у српски говорни језик да би више подвукао психолошке нијансе које се крију у једноставним али прегнантним дијалозима оригинала“ (Миловановић 1981: 38).

Обратили бисмо пажњу и на један Гаврилов поступак о којем није било много речи у досадашњој литератури.¹⁸⁸ У предлошку, реплике се нижу једна за другом, без наратије. На маргинама се, као у драмском тексту, налазе имена „ликова“ (Богородице, архангела Гаврила, Јосифа). Венцловић ове ознаке разрађује, додајући „глас“ наратора. На пример, на месту где у предлошку стоји:

ѸДА АГГ(Ѹ)ЛЪ БѢЯШЕ ВЪ С'НѢ ЯВ'ЛЕН МН СЕ И РЕКЫ МН

Венцловић наводи:

ρ(ε)τε. ιωσн(φ)ъ. ... αα λĩ ε το αγγ(ε)λъ бїω шо лн се ε на сн8 ουκ азаω τε лн рετε (623a).

Овим поступком он постиже већу разумљивост текста и лакше праћење дијалога.¹⁸⁹ Такође, веома често, уместо једноставног рече м(а)рѣа Венцловић уноси додатни колорит у радњу, попут: На то одговори ч(и)стаа д(ѣ)војка и рече к' агг(е)лс мо'шало н(а)трагъ (608a).

Гаврилово надахнуће не завршава се уметањем оваквих наративних сегмената, већ он интервенише и на управном говору. Његове допуне толико су честе и разноврсне да бисмо се усудили чак рећи да се унутар Дамаскиновог слова крије читава једна мала Венцловићева дијалошка беседа. Другим речима, ако би се издвојили његови сегменти разастути у виду допуна дијалогу из изворног текста, добио би се мање или више независан оригиналан Венцловићев дијалог.

¹⁸⁸ Видети: Миловановић, Челица, „О изворима и књижевном поступку Гаврила Стефановића Венцловића”, *Зборник Матице српске за књижевност и језик* 29 (1), Нови Сад 1981, стр. 38.

¹⁸⁹ На неким местима, да ли због пада концентрације при prepисивању или можда због тога што је изворни текст на том месту био оштећен на marginи, Венцловић губи синхронизацију између назначених ликова и њихових реплика. Тако се дешава да Марији припише Јосифове речи и обрнуто, али обилкујући их тако вешто да слушаца тешко може приметити да нешто није у реду; тек поређењем са изворним текстом постаје јасно где је дошло до грешке.

У прилог овој претпоставци као пример доносимо први део Дамаскинове беседе, при чему ћемо приказати само Гаврилове оригиналне, односно парафразирани сегменте. На местима где је то неопходно због контекста, навешћемо и поједине верно преведене делове изворног текста. Венцловићеве интервенције једнако су заступљене и у другом, трећем и четвртном делу ове беседе, што се може видети у првом прилогу, на странама 610а–615б, 616а–621б и 621б–624б.

Овим поступком нисмо желели да се залажемо за то да је Гаврил аутор „прве драме на српском језику“, како гласи у више наврата оспорена Павићева квалификација. Намера је била да прикажемо учесталост и садржајност Венцловићевих допуна, из којих се, на још један начин, може видети његова даровитост за речи, као и искрено и неуморно настојање да допре до својих слушалаца.

Подсећамо да су у примерима које доносимо Гаврилове интервенције графички приказане на следећи начин: једноструком линијом подвучена су Венцловићева уметања; двоструком линијом подвучено је превођење синонимима; таласастом линијом обележени су слободнији преводи и парафразе; верно преведени делови текста нису подвучени.

Одломак из првог дела беседе:

На то одговори ч(н)стаа д(ѣ)војка и рече к' агг(е)лх мр'шало натрагъ. ѿвѣнѣи де ты моу'че наоколо од[ъ] мене подалеко. ... одовѣд[ъ] поскорѣе да си нзмакаѿ. ѿтстан(н) се ты твого долазка к' моуѿи кѣн. ... к' отомѣ пакъ коу агг(е)лъ налѣпо проговори, то рече к' нѿѿнз. та послашаи мѣ мало д(ѣ)војко. док' ти нскажѣмъ по рѣдх на шо сам[ъ] к' тебы послаат(ъ). а не бѣдн тако скоро плаха и жѣстра. ево своу даав'наш'ны договоръ сааъ хокѣ б(ог)ъ да доконаа. те то зак'теде на вндео свѣмъ нзнѣтн. ... рече мѣ ѿпет(ъ) д(ѣ)војка. вндемъ те да си сас'ма лѣпъ и хѣбавъ момакъ с' красна стаса. цнфрасто ѿдевенъ. гнзлава образа свѣтла. алъ те чѣд'не твое рѣтн мн говорене ѿт[ъ] тебе шо и ннкад[ъ] ннсамъ чѣла. све мн се чнны да нешо ты мене не вараашъ. ... а ево и свога мн зарѣч'никка на вѣѣъ нмам[ъ] пр[а]в[е]дна ч(о)в(ѣ)ка. те мѣ знадх людн чѣа самъ под[ъ] пр'стеном[ъ] жена. не принстон мн се внше з' дѣггы моу'цн свога разговора нлатн. нн то и саама зак'текам[ъ] чнннтн, и стндинъ се вѣ'ло да би с' как'ком[ъ] мѣш'комъ страаном[ъ], шо бесѣднтн. а млааах моу'тад[ъ], нн вндетн не зак'текам[ъ], а камоли да своу

кон разговоръ свой нмала бн ш' нмла. рече агг(е)лъ. та ѿа те добро знаамъ како си ты ч(н)ста и
поиена д(ѣ)воѣка. тако да ти на свѣтѣ неѣма д(ѣ)воичкогъ паара. зато самъ ѿа от[ъ] б(ог)а и
послаат[ъ] доѣи к' тебы на поздаано. толнко послашай ме сестро моя. ... р(е)че. м(а)рїа. чѣмъ
brate що ми говоринш[ъ]. и то свѣ раз'бырамъ. те видимъ[ъ] те како нинси ты от[ъ] ч(о)в(ѣ)ка
рогѣнъ. него д(с)хъ си. алъ не знамъ кон. ... алъ ѿа донста нинсамъ оне ѣдан да ме лас'но на кою
невалялоост[ъ]. преколиншъ с ласкаанїемъ[ъ]. ако бы кое мааз'лице преда м'номъ[ъ] нз'водїѡ. юще
ты ннкад[ъ] на овакѣѣ твр'доѣдѣ д(ѣ)воичкѣ нинси се намерїѡ ... р(е)че. агг(елъ). знаамъ те
как'ве си натѣре д(ѣ)воичко. алъ ѿа ево тебы лаж'ливѣ мааз'лице не доносимъ[ъ]. ... коласто
склаено одело що га на себы носиншъ. проказѣ те кр' си с' ц(а)рскога подрѣла. ... що и сама то
скаад[ъ] нс'казѣшъ говорѣи да еси таа. зато отселе и ѿа те нзоб'личѣмъ що си, коѿа ли
нмашъ быти. ако ме послашашъ и рѣч' ми принимшъ. рече д(ѣ)ва. що е хвайде тѣ тебы много
и зановѣтати. ... р(е)че. агг(елъ). но. веламъ ти. да кад[ъ] сѣ нз'вр'ше мое ове рѣчи що ти
каажѣмъ оу свое нмъ томѣ време. он'даа кїш' сѣ сѣтити и проз'нати томѣ недоз'наноу[ъ]
заподѣла оукаазъ. тадааръ вѣѣѣ почѣ д(ѣ)воичка распитивати агг(е)ла. с конмъ наачинномъ[ъ] то
може ѡд[ъ] нїе быти. (608а–610а)

Имајући у виду овакве примере, чини се да се монах Гаврил на тренутке потпуно саживео са текстом – препушта му се, могли бисмо рећи да ужива у њему. У литератури, као и у досадашњем излагању, истицано је Венцловићево неуморно настојање на приближавању садржаја беседа пастви. Ипак, не треба губити из вида ни то да је овај преписивач у њима могао налазити и лично задовољство, утеху и разоноду, посебно у тренуцима самоће и разочарања, о чему и сам сведочи у једном писму: „Толико имјеју мало утјешеније здје и отраду што сам миран у ћелији, не имјеју које досаде ни гареза с ким, ни у цркви људске крамоље, ка у Коморану што сам подесио. Сѧм сам у ћелији, сам у цркви настојник...“ (Павић 1972: 24)

8. Закључак

Лик и стваралаштво Гаврила Стефановића Венцловића до сада су привукли пажњу бројних истраживача. Његов загонетни живот и богато дело проучавали су историчари књижевности, филолози, историографи, историчари уметности, етнологзи и други. И поред свих напора, о Гавриловом животу се врло мало зна, а велики део његових рукописа ни до данас није представљен јавности.

Многа питања у вези са овим вредним ствараоцем и даље су отворена. Биографски подаци су малобројни, непотпуни и неповезани, па се о већем делу његовог живота не зна готово ништа, а нису познати ни место ни време његовог рођења и смрти. Различита су мишљења о томе којој књижевној епохи припада Гаврилов рад, а у вези са тим се поставља и питање његове оригиналности. Није извесно ни колико је његово дело имало значаја у времену у којем је живео. Заслуге које му се, међутим, не могу оспорити су у томе што је, с једне стране, у време великог продора рускословенског језика био међу последњим писарима који су остали доследни србуљској традицији. Са друге стране, био је један од првих који су народни језик увели у књижевност, па и у богослужење. Превођењем важне богословске литературе настојао је да својој пастви приближи дела писана на њима тешко разумљивом црквенословенском језику, попут беседа светих отаца, али и савремених барокних писаца, у оно време познатих украјинских проповедника Лазара Барановича, Јоаникија Гаљатовског и других.

Циљ нашег рада био је да се пре свега филолошком анализом рукописне грађе, која до сада није у већој мери проучавана, покаже Венцловићева књижевна и језичка даровитост, као и рад на приближавању сложених богословских садржаја необразованом народу. Поред тога, његова дела посматрали смо и као сведочанство о друштвеним приликама и духу времена.

Тема истраживања биле су беседе на Благовести у преводу и преради Гаврила Стефановића Венцловића, које се налазе у рукописној књизи *Слова изабрана*, завршеној 1743. године. Нашу грађу чини тринаест беседа: два слова Јована Златоустог, слова Јована Дамаскина и Максима Исповедника, пет слова

Лазара Барановича, два Јоаникија Гаљатовског, тлкованије, поученије и пролог на Благовести.

У намери да се приближимо Венцловићевим беседама осврнули смо се најпре на историју установљења и обележавања овог празника, која је уско повезана и са развојем беседа на Благовести. Истражили смо како су се оне развијале кроз векове, од изворне приповести из Светог писма, преко Јаковљевог Протојеванђеља и слова светих отаца, до Венцловићевих извора.

Након прегледа отачких беседа, приказали смо који су елементи овог новозаветног апокрифа, на који начин и посредством којих извора доспели у беседе које читамо у Венцловићевој преради.

Затим смо се бавили идентификацијом Гаврилових предлогака, разматрајући изворе из којих је наш проповедник највероватније преузео беседе на Благовести исписане у зборнику *Слова изабрана*. Велику помоћ при идентификацији извора представљала је чињеница да је Венцловић прилично прецизно и доследно наводио предлошке које је користио. Следећи ове наводе, Венцловићеве изворе потражили смо најпре у библиотечким фондовима Епархије будимске и Архива САНУ, међу књигама које су му могле бити на располагању. За текстове које нисмо пронашли у овим библиотекама успели смо да идентификујемо по један или више одговарајућих извора у другим доступним словенским рукописним, односно старим штампаним књигама. Ради се о текстолошки истим или веома сличним беседама записаним у зборницима који, међутим, већином нису могли бити доступни Венцловићу, било по времену настанка, било по месту на којем су се налазили.

У досадашњој литератури било је више дискусија о томе да ли је Гаврил своје беседе записао пре или након што их је изговарао, као и да ли их је говорио напамет или читао. Дужина појединих беседа навела је на сумњу да су оне уопште могле бити у целини произношене у цркви. Полазећи од начина на који је сам Гаврил у насловима беседа упутио на њихово место у богослужењу, може се закључити да оне извесно јесу читане на службама. Типиком је, наиме, предвиђено да се дужи текстови могу поделити на више делова и читати у више

наврата, чак и у неколико дана, што управо одговара начину на који је Венцловић изделио текстове беседа, чак и када таква подела не постоји у изворном тексту.

Осим тога, у досадашњим истраживањима Гаврилове беседе претежно су посматране у контексту црквених проповеди, при чему најчешће није указивано на то да поједина слова светих отаца имају своје место у богослужењу и као типиком прописана *чтенија* (читања). Тако се, на пример, *Друга беседа Јована Златоустог* може изговарати као проповед, али и као једно од чтенија на Благовести. Поред тога, међу своје беседе Гаврил је уврстио и друге жанрове црквене књижевности – пролог, тлкованије и поученије – које имају прецизно одређено место у богослужењу, које и Венцловић доследно наводи. Ова чињеница донекле је у супротности са до сада често заступаним ставом да у Гавриловом књижевном стварању постоји оштра граница између богослужбених текстова, на црквенословенском, и оних намењених „простим људем на разумност“, на народном језику. Можемо, дакле, закључити да је Гаврил и део текстова богослужбене намене – чтенија – преносио на народни језик.

Одлике Гавриловог правописа и језика посматрали смо на свих тринаест *Беседа на Благовести*. Сагледали смо основне одлике, навели њихову учесталост и подвукли типичне карактеристике.

У досадашњим истраживањима установљено је да Венцловићев језик има особине сремских говора. У складу са тим, и у *Беседама* срећемо читав низ икавизама карактеристичних за сремске говоре. Такође, у нашем корпусу налазимо потврду и свих других у литератури наведених одлика Венцловићевог говора, као што су доследни ијекавизам *дијете*, 3. л. мн. презента на -ду, аналошко почетно *о* именице *отај* и др.

У рукопису *Беседа* налазимо приличан број великих слова, пре свега у виду орнаментисаних иницијала. У осталим случајевима, тешко је уочити неку правилност у погледу употребе великог слова: оно се понекад пише на почетку већих смисаоних целина, понекад на почетку реченице, али врло често и у средини реченице.

Венцловић употребљава готово искључиво дебело јер (ѣ), а може се рећи да танко јер (ѣ) пише само по изузетку. Разлоге за писање дебелог јера треба тражити, између осталог, и у томе што се Венцловић, као и остали Рачани, служио руским црквеним књигама, од којих је неке и сам преводио и прерађивао.

Означавање гласа *е* прилично је недоследно. Он се обележава словима *ѣ* и *ѣ*. При томе се прво слово јавља у две варијанте: тзв. уско *ѣ* и тзв. широко *ѣ*. На почетку речи широко *ѣ* пише се око десет пута чешће него *ѣ* и у тој позицији може означавати било *е* било *је*. У појединим речима је за обележавање вокала *е* преферирао некад *ѣ*, а некад *ѣ*. Иначе, пошто је његов језик у основи екавски, *ѣ* и *ѣ* није разликовао у изговору, па се није трудио ни да их разликује у писању, за шта налазимо доказе на скоро свакој страници рукописа. Често на малом простору срећемо различите случајеве мешања *ѣ* и *ѣ*.

Слично важи и за писање слова *и* и *ы*. О томе да у њиховом писању није било неке систематичности и доследности сведоче, поред осталог, и примери у којима на врло малом растојању у истим облицима имамо написано час *и* час *ы*.

Једна од најособенијих Венцловићевих правописних црта, не само у *Беседама* већ и у другим његовим рукописима, јесте писање удвојених вокалних слова. У нашој грађи најчешће се јављају удвојено *аа* (иза меких сугласника *аа*) и удвојени вокали, најчешће *ии*, ређе *ѣи*, сасвим ретко *ыи*, *ѣи*, *иѣ*. Писањем удвојених вокалских слова Венцловић обележава дуге слоге под акцентом, као и поста акценатске дужине. Ни у једном ни у другом случају означавање удвојених вокала није спроведено доследно, већ се оно може окарактерисати само као општа тенденција.

У погледу обележавања гласа *ј* влада велико шаренило и има доста недоследности. Сам глас *ј* обележава се словима *ѣ*, *и*, *н*, *ѣ*, *ѣ*, док се групе *ја*, *је*, *ју* презтежно означавају лигатурама *ѣа*, *ѣѣ*, *ѣѣ*, иако и ту има приличних одступања. Венцловић је лигатуре писао доста произвољно и недоследно, што се нарочито односи на *ѣа* и *ѣѣ* у позицији иза вокала.

Сугласнике *ђ* и *ђ* Гаврил обележава на више начина. Најчешће их пише двома варијантама старог слова *ђерв* (ѣ). Словима *ѣ* и *ѣ* обележавају се

сугласници *h* и *ḥ* у домаћим и страним речима, у различитим положајима. Ређи начин писања *h* и *ḥ* је помоћу *к*, *г* и *џ*, са лигатурама *кџ*, *јџ*. Писање група *ha*, *he*, *hu*, *ha*, *he*, *hu* у целини носи печат случајности и несистематичности.

Групе *li*, *ni* Венцловић често ижицу с дијерезом (*ÿ*): *kolÿ*, *nÿm*. Овакав начин писања сматра се Венцловићевом иновацијом.

У писању слова *x* постоји изразита несразмера између великог броја примера у којима се оно чува у корену речи и ретких места на којима је изостављено. Узроке овој појави треба тражити пре свега у јакој ортографској традицији и утицају предложака којима се Венцловић служио, нарочито ако се зна да је у његово време процес губљења *x* у многим штокавским говорима био већ далеко одмакао.

Приликом анализе Гавриловог преводилачког поступка, посматрали смо начин на који се он односио према предлошцима, као и у којој мери се одважавао да и сам проговори кроз беседе које је преводио. Поређењем одабраних девет беседа са претходно идентификованим изворима покушали смо да укажемо на неколико основних праваца у његовом раду на адаптацији текста. Настојали смо да, колико је то могуће, јасно раздвојимо и обележимо места која су верно пренесена на народни језик, места која су слободније преведена или парафразирани и она која немају паралеле у изворном тексту.

Као најчешћи и најмаркантнији Венцловићев поступак препознали смо проширивање текста предлошка. Проширења се јављају у виду сегмената различите дужине: понекад се они састоје из само једне или две речи, а понекад од целе реченице или више реченица. Посебно су занимљиви они сегменти у којима се Венцловић удаљава од оригинала и уноси делове који не само што немају паралеле, већ нису ни строго везани за контекст предлошка. Оваква места нарочито су значајна за проучавање оригиналности Венцловићевог стваралаштва.

Покушали смо, такође, да сагледамо колике су Гаврилове допуне у односу на изворни текст. Показало се да наш вредни писар није увек био једнако инспирисан предлошком. Венцловићеве интервенције на беседама из *Кључа разуменија*, *Учитељног јеванђеља* и на Дамаскиновој беседи, чине приближно

половину текста, док, са друге стране, у беседама из *Труби словес* оне износе свега једну петину.

Даље, показало се да Гаврил повремено изоставља поједине делове предлошка, али је број оваквих примера знатно мањи од броја допуна.

Венцловићеве интервенције одликују се недоследношћу, како при додавању, тако и при изостављању сегмената. Сегменте које у неким случајевима изоставља, у врло сличним ситуацијама он додаје изворном тексту, при чему није могуће установити неки одређени критеријум за ове поступке.

Посматрали смо и на који начин јеромонах Гаврил преноси, односно преводи поједине изразе. Понекад он дословно преводи или чак преузима реч из предлошка, али се чешће труди да измени, оживи и приближи текст слушаоцу настојањем на избору што различитијих и живописнијих изражајних средстава на народном језику. Повремено је, у трагању за разноврснијим изразом, донекле одступао од значења изворног текста, али је при томе смисао остао исти. Посебно су драгоцени примери Венцловићевих покушаја да компликовану и мало разумљиву терминологију описно пренесе на народни језик. Објашњења на народном језику најчешће иду у смеру појашњавања преведеног текста. Међутим, у појединим случајевима Гаврил бира сложенији израз од оног у изворном тексту.

Многи истраживачи истакли су да је Венцловић књиге за богослужбену употребу само преписивао српкословенском редакцијом, а да је беседе, које нису строго богослужбени текстови, преносио на народни језик са жељом да их учини што разумљивијим и доступнијим. Познато је, такође, да се у оквиру беседа налазе се и преводи делова Светог писма за које није имао претходних узора на српском народном језику. До сада, међутим, није често запажано или довољно наглашавано да су поједини библијски цитати које је Гаврил преводио, истовремено и део православне химнографије. Поред тога, у прерађеним текстовима налази се и химнографија која није заснована искључиво на цитатима из Светог писма (тропари, кондаци, акатисти и др). Неки од ових текстова, или бар њихови делови, врло се често, чак и по неколико десетина пута понављају у анализираним беседама. Тако с правом можемо рећи да је Венцловић пионирски и

супротно начелима средњовековне диглосије преносио и православну химнографију на народни језик. Извесно је да ови преводи нису заживели у богослужбеној употреби, али су његовом заслугом садржаји ових делова „појућег богословља“ вероватно по први пут постали разумљиви „простим људем“.

Као ни у претходно посматраним одликама Венцловићевог преводилачког поступка, ни у овом случају не можемо приметити доследност или јасан принцип. Поред тога што је смело и вредно преводио на народни, Гаврил је поменуте садржаје неретко остављао на црквеном језику. Понекада се идентични делови химнографије могу пронаћи и на народном и на српскословенском језику. Честа појава је и мешање језика – Венцловић наизменично користи народни и црквени, понекад чак и у оквиру исте реченице. Ово потврђује у литератури изнету претпоставку Ч. Миловановић да се „са оба језика он лако и природно служио“. Томе у прилог говори и чињеница да у неким, додуше веома ретким случајевима, Венцловић интервенише чак и на црквенословенском тексту.

Кад је реч о стилу и језику, истраживачи су једнодушни у оцени да је Венцловић у својим списима показао изузетан језички таленат и велико стилско мајсторство.

Венцловићева лексика под снажним је утицајем диглосије, која се огледа у напоредној употреби двају језичких идиома: црквенословенског српске, ређе руске редакције – с једне стране, и народног – са друге. Поред низа фонетских, морфолошких и синтаксичких црта карактеристичних за црквенословенски језик, у тексту *Беседа* налазимо мноштво црквенословенских лексема са српскословенским или рускословенским ликом. Типична црта пренета из црквенословенског је и апсолутни датив, који је Венцловић очигледно као готов модел преузео из предлога којима се служио, али га је обилато користио и у деловима текста у којима преовладава народни језик. Апсолутни датив је код Венцловића нешто модификован и упрошћен у односу на црквенословенски.

Језички израз са народном основом у *Беседама* представљен је великим бројем речи, израза и конструкција који су део народног језичког блага и не налазимо их у црквенословенском, руском или у другим предлошцима који су

Венцловићу били доступни. Тим наслеђеним лексичким благом Венцловић се обилато и зналачки служио, али ни њему самом није била страна језичка креација, било да је реч о његовом оригиналном стваралаштву или његовим преводима и адаптацијама. Лексичком фонду народног израза припадају како обичне, стилски немаркиране речи, тако и бројни разговорни, шаљиви и пејоративни квалитетиви, узвици, као и фразеологизми. Као експресивна језичка средства Венцловић радо користи и именице субјективне оцено – деминутиве, аугментативе, хипокористике и пејоративе. Хипокористике Венцловић не гради само од заједничких именица, већ и од личних имена (Марија, Јосиф, Гаврил), најчешће у вокативу, попут „Маро“, „Јосо“, „Гавро“ и сл. Ипак, учесталост употребе разговорних конструкција и колоквијализама, као што је већ истицано у литератури, није увек показатељ Венцловићеве оригиналности у смислу потпуне независности од предлошка.

Венцловићеву лексику карактерише и знатан број турцизама, од којих су се неки одржали и до данас. Посебно су занимљиви они који се не могу наћи у свим речницима савременог српског језика, понеке нисмо пронашли чак ни у речницима турцизама, а значење појединих одудара од наведеног у речницима. Карактеристичан Венцловићев поступак је и грађење речи од турске основе и српских суфикса.

Одлике Венцловићевог стила посматрали смо на сегментима текста који немају паралелу у предлошку, како бисмо стекли увид у оне стилске особености које су аутентично његове. Као једну од најопштијих карактеристика стила препознали смо употребу различитих низова и понављања. Са једне стране, фигуре се граде на основу сличности по звучању. Понављање истих сугласника (алитерацију) и самогласника (асонанцу) срећемо приближно подједнако често, и чини се да их Венцловић гради са извесном намером или осећајем за звучни ефекат. Међу стилским фигурама које се заснивају на звучању најучесталија је парономазија (повнављање истозвучних речи), при чему су то најчешће речи са истим кореном. Његов осећај за звучање посебно се истиче у прилично честим и разноврсним римованим парним конструкцијама.

Са друге стране, једна од најизразитијих стилских одлика Венцловићевих *Беседа на Благовести* су понављања – низови речи, синтагми и реченица истог или сличног значења. Примери понављања су разноврсни, како по облику, тако и по сродности елемената који се нижу. Синонимски парови често се срећу у *Беседама на Благовести* и представљају једно од најупечатљивијих обележја Венцловићевог стила. Антонимски парови нешто су ређи у односу на синониме, али нису мање маркантна језичко-стилска средства. Низање епитета такође је чест и карактеристичан поступак, којим Гаврило настоји да приближи, појасни или живље дочара појам из предлошка.

Најразвијеније облике понављања налазимо у виду набрајања, којима Венцловић настоји да мисао пренесе навођењем што већег броја илустрација. Овај поступак карактеристичан је за места на којима покушава да оствари ближи контакт са слушаоцима, ради преношења моралне или верске поруке.

Још један вид понављања среће се приликом употребе метафора, када Венцловић прво наводи појам у пренесеном, а затим и у дословном значењу. Метафора се претежно јавља у функцији конкретизовања апстрактних, обично богословских појмова. Присутан је, међутим, и обрнут поступак, када се конкретни појмови представљају апстрактнијим, ради живописнијег излагања. На сличан начин, Венцловић користи и поређења, која су међу његовим најучесталијим стилским средствима.

Премда малобројна, веома су занимљива преплитања, настала Венцловићевим проширивањима изворног текста, на местима где у предлошку овај поступак није примењен. Ово нас наводи на закључак да је Гаврил преплитања стварао свесно, са посебном пажњом и намером, те да их није само преузимао као обрасце из изворних текстова.

Кроз *Беседе на Благовести* непрестано провејава Венцловићево настојање да своје слушаоце придобије и са њима успостави непосреднију комуникацију. Стога донекле изненађује чињеница да проналазимо сразмерно мало реторских фигура обраћања, усклика, питања и солилоквија.

Посматрајући веће оригиналне Венцловићеве сегменте препознали смо две основне тематске категорије у које се могу сврстати његове допуне и парафразе. Прву представљају катихетске поуке о библијским садржајима, богословским учењима и полемике о православљу као „јединој правој вери“. Другу чине практични савети о томе како треба водити исправан хришћански живот. Проповедник говори о традиционалним хришћанским вредностима и заповестима и залаже се за то да оне не буду само формално усвајане, већ и да се практично примењују.

Дата подела, наравно, није увек егзактна, јер се тезе мотивски и тематски гранају и преплићу. Гаврил неуморно настоји да тему беседе асоцијативно повеже са свакодневним искуством, да беседу учини истовремено и поучном и сврсисходном, али и да је испуни што већим бројем најразличитијих информација, од практичних до теолошких.

Мотиви које најчешће срећемо су љубав, молитва, скромност, милосрђе, духовна задовољства насупрот телесним, православље као једина права вера и друга општа места хришћанског учења, наслеђена из јеванђељске и патристичке мисли. У његовим прерадама, међутим, захваљујући начину на који их је пренео и представио својим парохијанима, поткрепивши их примерима из свакодневног живота, ова места добијају сасвим нови изглед – престају да буду очекивана општа места и постају илустративне, разумљиве и, што је најважније, актуелне поуке блиске оновременом слушаоцу.

Констатовали смо и да су Венцловићеве интервенције најчешће условљене и тесно повезане са текстом предлошка, па се углавном свODE на појашњавање појединих садржаја из оригинала и повећавање динамике излагања. Пошто се беседе Јована Дамаскина и Јоаникија Гаљатовског посебно издвајају својим садржајем, разноврсношћу и преплитањем тема, и поједине теме којима се Гаврил бави у допунама тих текстова другачије су од оних у осталим беседама. Можемо чак рећи да у беседи Јована Дамаскина Гаврилова креативност и удаљавање од средњовековног поетског манира достижу свој врхунац када су у питању *Беседе на Благовести*. Писан колоквијалним и непосредним тоном, изворни текст свакако је погодовао начину на који Венцловић иначе приређује *Беседе*. Његове

допуне толико су честе и разноврсне да бисмо се усудили чак рећи да се унутар Дамаскиновог слова крије читава једна мала Венцловићева дијалошка беседа из које се, на још један начин, може видети његова даровитост за речи, као и искрено и неуморно настојање да допре до својих слушаца.

Овакви, дужи и слободнији оригинални сегменти указују на то да се монах Гаврил на тренутке потпуно саживљавао са текстом – препуштао му се, могли бисмо рећи да је уживао у њему. Стога, не треба губити из вида ни то да је у писању могао налазити и лично задовољство, утеху и разоноду, посебно у тренуцима самоће и разочарања.

Овим истраживањем покушали смо да једном од до сада ређе коришћених метода – идентификовањем предлогака и раздвајањем оригиналног Венцловићевог текста – на примеру *Беседа на Благовести* из различитих аспеката сагледамо његов преводачки, књижевни и просветитељски рад.

Наше проучавање потврдило је неоспорни значај и јединственост дела Гаврила Стефановића Венцловића. Заслугама овог вредног писара, које су већ истицане у досадашњим истраживањима, додали бисмо и чињеницу да је Венцловић пионирски и супротно начелима средњовековне диглосије на народни језик преносио и текстове богослужбене намене – чтенија и православну химнографију. Са друге стране, својеврсна тајанственост којом су обавијени живот и рад овог вредног монаха, оставља много простора за даља истраживања.

Можемо констатовати да је једна од најупечатљивијих одлика Венцловићевог рада недоследност. Почев од самог рукописа, преко правописа и језика, лексике и стила, преводачког поступка и односа према диглосији, закључно са избором тема о којима проговара у ауторским сегментима – све носи снажан печат тренутног надахнућа, усредсређености и расположења овог преданог писара и у неком смислу писца. Могло би се рећи да једину несумњиву доследност у његовом раду представља неуморно и искрено настојање на просвећивању пастве.

Питање оригиналности Венцловићевог дела, које је често било предмет расправе у литератури, сложено је и својим обимом превазилази оквире овог рада.

Узимајући у обзир све до сада речно, сложили бисмо се, међутим, са констатацијом Маријана Мишића да „Венцловићеву оригиналност треба тражити у опусу који је ослобођен вишевековних стега поетског манира“. *Беседе на Благовести* свакако показују да има доста основа за даља истраживања у том правцу.

Представљена грађа потврђује да је јеромонах Гаврил своје проповеди промишљено обогаћивао садржајима и детаљима које је сматрао најприхватљивијом духовном храном за своје парохијане. Увидом у његове оригиналне сегменте може се стећи и посредна етнографска слика његовог окружења, као и поједина сазнања о друштвеним приликама и духовном и културном стању његових слушаца.

Одабрани текстови представљају само мали део стваралаштва Гаврила Стефановића Венцловића на народном језику. Њихов обим и садржај, међутим, довољни су да потврде неопходност и значај проучавања осталих, до сада недовољно испитиваних дела. Надамо се да ће наше истраживање подстаћи даља трагања за његовим аутентичним мислима, илустративним представама и погледима на свет, сакривеним међу хиљадама руком писаних страна.

9. Начела приређивања текста

Приликом приређивања текста *Беседа* држали смо се следећих начела:

1. Раздвојене су све речи које су у оригиналном рукопису писане састављено.
2. Иницијали, иницијална и велика слова оригинала репродукована су великим словом.
3. Надредни знаци (акценти, спирити и титле у скраћеницама) изостављени су. Задржани су надредни знаци који су саставни део слова (ĩ, ñ, ÿ), пајерак (') и титла за означавање бројне вредности.
4. Натписана слова спуштена су у редове без посебног означавања.
5. Лигатуре т+и, а+у, т+в, а+г, л+г и др. разрешене су без посебне ознаке, док су лигатуре џ и 8 задржане.
6. Графијске варијанте појединих слова (z, d, p, c, t и др.) нису репродуковане, осим широког e.
7. Задржани су изворни знаци интерпункције, при чему тачан положај тачке између горње и доње линије реда није увек било могуће прецизно утврдити.
8. Кустоде, које се налазе при дну сваке стране, нису репродуковане.
9. Скраћенице су разрешене на следећи начин:
 - а. скраћенице под титлом или с титлом изнад натписаног слова разрешене су у полукружним заградама; у речима с титлом реконструише се и јер (ъ) на крају речи после сугласника и пајерак (') иза слоготворних *p* и *l*: цр(')ква, кр(')стъ, смр(')тъ, оускр(')снѣ, сл(')нѣ и сл;
 - б. скраћенице без титле (с натписаним словима) разрешене су у угластим заградама.
10. У изломљеним заградама дата су испуштена слова или речи, нпр: љнлок'р(в)но, св(н')чаногъ, дe(тe)та и сл.

У текстовима девет *Беседа* које смо поредили са идентификованим предлошцима (једно слово Јована Дамаскина, пет слова Лазара Барановича из *Труби словес проповедних*, два слова Јоаникија Гаљатовског из књиге *Кључ разуменија* и једно слово из *Учитељног јеванђеља*) Венцловићеве интервенције графички су приказане на следећи начин:

- једноструком линијом подвучена су Венцловићева уметања;
- двоструком линијом подвучено је превођење синонимима;
- таласастом линијом обележени су слободнији преводи и парафразе;
- испрекиданом линијом означени су делови текста које је Венцловић пренео на црквенословенском;
- верно преведени делови текста нису подвучени.

Библиографија

Рукописна грађа

Стефановић Венцловић, Гаврил, *Слова изабрана*, Архив САНУ бр. 137 (101).

Зборник житија и слова, Универзитетска библиотека „Светозар Марковић“ у Београду, Њоровићева рукописна збирка, бр. 75.

Панегирик, Универзитетска библиотека „Светозар Марковић“ у Београду, Рукописна збирка, бр. 1.

Поменик водичнички, Архив САНУ, бр. 32 (138).

Учительно јеванђеље, Библиотека Српске православне епархије будимске у Сентандреји, БУР, 1.

Електронски извори и грађа

„Сканированные книги Patrologia Graeca”, *Православная энциклопедия «Азбука веры»*, 2015, http://azbyka.ru/otechnik/Patrologija/scan-patrologia-graeca/1#_90

„Евангелие (с толкованием)”, *Свято-Троицкая Сергиева лавра. Старопечатные книги*, 1756, <http://old.stsl.ru/manuscripts/staropechatnye-knigi/332?fnum=219>

„Преподобный Максим Исповедник”, *Православная энциклопедия «Азбука веры»*, 2015, http://azbyka.ru/otechnik/Maksim_Ispovednik

„Преподобный Максим Исповедник”, *Семинарская и святоотеческая. Православные библиотеки*, http://pravlib.ru/books.html#Преподобный_Максим_Исповедник

„Пролог”, *Соборник*, <http://sobornik.ru/text/prolog/prolog03-05/page/prolog03-25.htm>

„Протојеванђеље Јаковљево”, *Православље*, http://www.pravoslavljje.net/index.php?title=Протојеванђеље_Јаковљево

„Святитель Иоанн Златоуст (Полное собрание творений)”, *Семинарская и святоотеческая. Православные библиотеки*,

[http://pravlib.ru/books.html#Святитель_Иоанн_Златоуст_\(Полное_собрание_творений\)](http://pravlib.ru/books.html#Святитель_Иоанн_Златоуст_(Полное_собрание_творений))

Баранович, Лазар, *Трубы на дни нарочитыя*, Друкарня Києво-Печерської лаври, Київ 1674, http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_ir/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=ELIB&P21DBN=ELIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P.

Галятовский, Иоанникий, *Ключ разума с[вя]щенником законным и свецким належачый*, Друкарня Києво-Печерської Лаври, Київ 1659, <http://www.rare.univ.kiev.ua/ukr/showbook/showbook.php3?0166662>.

Панегирик, Манастир Тројица, Манастир Тројица код Пљеваља 1595, <http://ubsm.bg.ac.rs/latinica/dokument/1/panegirik-slova-i-pohvale-svetih-otaca>.

Свето писмо, превод Синода СПЦ, <http://www.pouke.org/svetopismo/biblija.php?lang=sinod>

Полный церковно-славянский словарь, 2015, <http://www.orthodic.org>

Тимотијевић, Мирослав, „Сузе и звезде: о плачу Богородичиних чудотворних икона у бароку”, *Растко*, 2000, http://www.rastko.rs/rastko-ukr/au/timotijevic_cudotv.html

Церовић, Љубивоје, „Срби у Словачкој”, *Растко*, 1997, http://www.rastko.rs/antropologija/ljcerovic_srbi_slv.html#_Toc412640836

Kovacs, Teofil, „Kálvin és a magyarországi és erdélyi reformátusság”, 2010, <http://www.c3.hu/~klio/klio103/klio022.html>

Migne, Jacques P., *Patrologiae Cursus Completus*, <http://patristica.net/>

Литература

Албијанић, Александар, „Икавизми фонетског и морфолошког порекла у језику Гаврила Стефановића Венцловића”, *Зборник за филологију и лингвистику* XXV (2), Матица српска, Нови Сад 1982, 83–90.

- Албијанић, Александар, „Кратак осврт на треће лице множине презента у језику Гаврила Стефановића Венцловића”, *Зборник за филологију и лингвистику* XXXVI (1), Нови Сад 1983, 79–82.
- Албијанић, Александар, „Прилог проучавању неких морфолошких особина у језику Гаврила Стефановића Венцловића”, *Зборник за филологију и лингвистику* XXXVI (1), Нови Сад 1983, 63–78.
- Албијанић, Александар, „Најмаркантније језичке особине Венцловићевог рукописа *Поученија и слова разлика* (1732)”, *Сентандрејски зборник* 1, Београд 1987, 237–251.
- Анђелковић, Маја, *Проповеди на Дан Христовог рођења у преводу и преради Гаврила Стефановића Венцловића. Докторска дисертација*, Филолошки факултет Универзитета у Београду, Београд 2008.
- Белић, Александар, *Основи историје српскохрватског језика. Фонетика*, Београд 1969.
- Бикар, Федора, *Сентандреја у огледалу прошлости*, Ф. Бикар – Српска самоуправа, Нови Сад – Будимпешта 2003.
- Кулишић, Шпиро, Петар Ж. Петровић и Никола Пантелић, „Благовести”, у: *Српски митолошки речник*, Етнографски институт САНУ, Београд 1998, 36–37.
- Толстој, Светлана, Љубинко Раденковић, „Благовести”, у: *Словенска митологија. Енциклопедијски речник*, Zepter Book World, Београд 2011, 27–29.
- Босић, Мила, *Годишњи обичаји Срба у Војводини*, Музеј Војводине, Нови Сад 1996, 229–231.
- Васиљев, Љупка, „Буквар из 1717. године - дело Гаврила Стефановића Венцловића”, *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику* 39 (2) 1996, 169–184.
- Витковић, Гаврило, „О књижевном раду јеромонаха Гаврила Стефановића”, *Гласник Српског ученог друштва* 1872.

- Витковић, Гаврило, *Списак изложених историјских, књижевних и уметничких споменика српских*, Краљ. српска државна штампарија, Београд 1883.
- Вујаклија, Милан, *Лексикон страних речи и израза*, IPS – Просвета, Београд 2009.
- Грицкат, Ирена, *Актуелни језички и текстолошки проблеми у старим српским ћирилским споменицима*, Народна библиотека СР Србије, Београд 1972.
- Давидов, Динко, „Срби у Коморану и Ђуру”, *Рачански зборник 2*, Фондација „Рачанска баштина“, Бајина Башта 1997, 20–31.
- Давидов, Динко, Дејан Медаковић, *Сентандреја*, Југословенска ревија, Београд 1982.
- Даниловић, Драгана, „Сентандреја и Библиотека Српске православне епархије будимске”, *Годишњак 1979*, Народна библиотека Србије, Београд 1979, 379–384.
- Деретић, Јован, „Мистификације око Венцловића и старе поезије”, *Књижевна историја IV (6) 1972*, 705–722.
- Дьяченко, Григорій, *Полный церковно-славянский словарь*, Издательский отдел Московского Патриархата 1993, <http://www.slavdict.narod.ru>.
- Ђорђевић, Петар, *Старословенски језик*, Матица српска, Нови Сад 1975.
- Ђорђевић, Петар, *Историја српске ћирилице*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд 1990.
- Ивић, Павле, *Дијалектологија српскохрватског језика: увод и штокавско наречје*, Матица српска, Нови Сад 1985.
- Ивић, Павле, „Језик Гаврила Стефановића Венцловића и српски говори око Будимпеште”, *Hungaro-slavica*, Elte Szláv Tanszéksoportja, Budapest 1997, 97–100.
- Ивић, Павле, „О дијалекту и пореклу Гаврила Стефановића Венцловића”, *Рачански зборник 2*, Бајина Башта 1997, 15–18.
- Јелачић Србуљ, Виолета, *Rhetorikè téchne*, Rhetoricé téchne, Београд 2007.

- Јелесијевић, Снежана, *Изворна књижевна дела Кијевске Русије у српскословенској рукописној традицији. Докторска дисертација*, Филолошки факултет, Београд 2012.
- Јефтић, Атанасије, *Празничне беседе*, Српска књижевна задруга, Београд 2002.
- Јовановић, Владан, „О језику Гаврила Стефановића Венцловића”, *Дијалектолошки зборник Српске краљевске академије* (2), Београд 1911, 105–306.
- Јовановић, Томислав, *Књижевно дело патријарха Пајсија. Докторска дисертација*, Филолошки факултет Универзитета у Београду, Београд 1990.
- Јовановић, Томислав, *Стара српска књижевност. Хрестоматија*, Филолошки факултет – Нова светлост, Београд – Крагујевац 2000.
- Јовановић, Томислав, „Прича о три пријатеља као проповед код Гаврила Стефановића Венцловића”, *Рачански зборник* 8–9, Фондација „Рачанска баштина“, Бајина Башта 2004, 37–47.
- Јовановић, Томислав, *Апокрифи. Новозаветни*, приредио и на савремени језик превео Томислав Јовановић, Просвета – Српска књижевна задруга, Београд 2005, 9–31.
- Јовановић, Томислав, Димитрије Е. Стефановић, *Венцловићев сентандрејски Буквар 1717*, Радионица „Венцловић“ – Арте, Будимпешта – Београд 2013.
- Јовић, Александра, „Акатист као химнографска форма”, *Православна теологија и култура - зборник са научног скупа одржаног 25-26. децембра у Нишу*, Центар за црквене студије, Ниш 2009, 159–167.
- Кисић, Милица, „Фондови Библиотеке Српске православне епархије будимске у Сентандреји”, *Годишњак* 1979, Народна библиотека Србије, Београд 1979, 384–388.
- Ковијанић, Ристо, „О Гаврилу Стефановићу-Венцловићу”, *Зборник Матице српске за књижевност и језик* 1, Матица српска, Нови Сад 1953, 164–165.

- Кончаревић, Ксенија, *Језик и православна духовност. Студије лингвистике и теологије језика*, Крагујевац 2006.
- Лихачов, Д. С., *Поетика старе руске књижевности*, Српска књижевна задруга, Београд 1972.
- Мано-Зиси, Катарина, Надежда Синдик, „Црквенословенске књиге XVIII-XIX века Библиотеке Епархије будимске у Сентандреји (каталог II)”, *Археографски прилози* 10/11, Народна библиотека Србије, Београд 1988–89, 149–277.
- Милановић, Александар, „Стилогеност Венцловићевих беседа на народном језику”, *Рачански зборник* 6, Фондација „Рачанска баштина“, Бајина Башта 2001, 9–25.
- Милеуснић, Слободан, „Рачани у Великој сеоби”, *Рачански зборник* 2, Фондација „Рачанска баштина“, Бајина Башта 1997, 50–57.
- Миловановић, Челица, „О изворима и књижевном поступку Гаврила Стефановића Венцловића”, *Зборник Матице српске за књижевност и језик* 29 (1), Нови Сад 1981, 27–42.
- Миловановић, Челица, „О изворима и књижевном поступку Гаврила Стефановића Венцловића, II”, *Зборник Матице српске за књижевност и језик* 30 (1), Нови Сад 1982, 5–17.
- Мирковић, Лазар, *Православна литургија или Наука о богослужењу Православне источне цркве*, Свети архијерејски синод Српске православне цркве, Београд 1961.
- Мишић, Маријан, „Полемике о делу Гаврила Стефановића Венцловића (I)”, *Свеске. Књижевност, уметност, култура* 72, Мали Немо, Панчево 2004, 213–222.
- Младеновић, Александар, „Још једно писмо Гаврила Стефановића Венцловића”, *Зборник Матице српске за књижевност и језик* 12, Матица српска, Нови Сад 1964, 134–136.

- Младеновић, Александар, „Обележавање гласова *ћ* и *ђ* у рукопису *Мач духовни* Гаврила Стефановића Венцловића”, *Зборник за филологију и лингвистику* X, Матица српска, Нови Сад 1967, 113–124.
- Недељковић, Миле, „Благовести”, у: *Годишњи обичаји у Срба*, Вук Караџић, Београд 1990, 128–129.
- Недељковић, Миле, „Благовести”, у: *Календар српских народних обичаја и веровања за просту 1995*, Ваљевац, Ваљево 1995, 158–159.
- Остојић, Тихомир, *Српска књижевност од велике сеобе до Доситеја Обрадовића*, Срп. Манастирска штампарија, Сремски Карловци 1905.
- Павић, Милорад, *Гаврил Стефановић Венцловић*, Српска књижевна задруга, Београд 1972.
- Павић, Милорад, *Барок*, Научна књига, Београд 1991.
- Павић, Милорад, *Црни биво у срцу: легенде, беседе, песме*, Просвета, Београд 1996.
- Петковић, Сава, *Речник црквенословенскога језика*, Српска манастирска штампарија, Сремски Карловци 1935, http://www.svetosavlje.org/slovenski/pdf/Recnik_CSL_A4.zip.
- Петров, Милан, „Прилог историји српских библиотека у 18. веку”, *Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор*, Филолошки факултет, Београд 1969, 95–106.
- Поповић, Душан Ј., *Срби у Војводини*, Матица српска, Нови Сад 1959.
- Поповић, Д. Ј., М. Богдановић, „Девет писама Гаврила Стефановића Венцловића”, *Зборник Матице српске за књижевност и језик* (IV-V), Нови Сад 1956.
- Радојчић, Никола, „О презимену и пореклу Гаврила Стефановића Венцловића”, *Гласник Историског друштва у Новом Саду* 4 1931, 314–316.
- Радонић, Јован, Мита Костић, „Инвитуторија цара Леополда I и привилегије српске”, у: *Сеоба Срба 1690*, Радојка Горјанац, Петар Милошевић (ур.), Београд 1990, 43–54.

- Ранковић, Зоран, *Црквенословенски језик*, Православни богословски факултет, Београд 2009.
- Речник српскога језика*, Матица српска, Нови Сад 2011.
- Речник српскохрватског књижевног и народног језика*, Институт за српски језик САНУ, Београд 2014.
- Симић, Прибислав, *Хиландарски типик монаха Романа 1331*, Епархијски управни одбор Епархије жичке, Краљево 2010.
- Синдик, Надежда, „Рукописи и старе штампане књиге у Библиотеци Српске православне епархије будимске у Сентандреји”, *Годишњак 1979*, Народна библиотека Србије, Београд 1979, 388–393.
- Синдик, Надежда, „Приновљене рукописне, старе и ретке штампане књиге у Библиотеци Српске православне епархије будимске у Сентандреји”, Народна библиотека Србије, Београд 2002, 401–443.
- Синдик, Надежда, Мирослава Гроздановић-Пајић и Катарина Мано-Зиси, *Опис рукописа и старих штампаних књига Библиотеке Српске православне епархије будимске*, Народна библиотека Србије – Матица Српска, Београд – Нови Сад 1991.
- Синдик, Надежда, Катарина Мано-Зиси, „Црквенословенске књиге XVII-XIX века Библиотеке Епархије будимске у Сентандреји”, *Археографски прилози 9*, Народна библиотека Србије, Београд 1987, 181–277.
- Скабаланович, Михаил, *Тумачење типика*, Истина, Шибеник 2014.
- Скерлић, Јован, *Српска књижевност у XVIII веку*, Издавачка књижарница "Напредак", Београд 1923.
- Стефановић, Димитрије Е., „Напомене о синтакси и лексици у језику *Житија светог владике Максима* од Гаврила Стефновића Венцловића”, *Реферати и саопштења. 1, Сеобе и изгнанства као тема у југословенским књижевностима / 20. Научни састанак слависта у Вукове дане, Београд, Панчево, Нови Сад, Тришћ 11-16. 9. 1990.*, Међународни славистички центар, Београд 1991, 389–396.

- Стефановић, Димитрије Е., „О неким језичко-стилским особинама Венцловићевих списа о светој Петки”, *Рачански зборник* 7, Фондација „Рачанска баштина“ 2002, 49–60.
- Стефановић Карацић, Вук, *Српски рјечник: 1852*, Просвета, Београд 1986.
- Стојановић, Љубомир, *Каталог рукописа и старих штампаних књига: збирка Српске Краљевске Академије*, Српска краљевска академија, Београд 1901, 84–171.
- Стојановић, Љубомир, *Каталог Народне библиотеке у Београду, Рукописи и старе штампане књиге*, Београд 1982.
- Стошић, Љиљана, *Српска уметност: 1690–1740*, Балканолошки институт САНУ, Београд 2006.
- Тимотијевић, Мирослав, „Гаврил Стефановић Венцловић и барокна пикторална поетика”, *Рачански зборник* 1, Фондација „Рачанска баштина“, Бајина Башта 1995, 61–76.
- Трифуновић, Ђорђе, *Српска књижевност у књижевној критици – стара српска књижевност I*, Београд 1972.
- Трифуновић, Ђорђе, *Азбучник српских средњовековних књижевних појмова*, Нолит, Београд 1990.
- Трифуновић, Ђорђе, „О неким питањима проучавања Поученија изабраних у старим словенским књижевностима”, *Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор* LXXIX 2013, 3–18.
- Фиљас, Георгиос Н., „Благовести Пресветој Богородици”, *Каленић* 2, Српска православна епархија шумадијска, Крагујевац 2015, 10–14.
- Чурчић, Лазар, „Доситеј и Рачани у Срему”, *Рачански зборник* 13, Фондација „Рачанска баштина“, Бајина Башта 2007, 23–30.
- Шпановић, Марко, *Православно учење о Богородици*, Православац, Шабац 2004.
- McKim, D. K., D. S. Wright, „Calvinism”, у: *Encyclopedia of the Reformed Faith*, Westminster/John Knox Press, Louisville, Kentucky, U.S.A. 1992, 48–50.
- Maretić, T., *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, JAZU, Zagreb 1981.

- Mulić, Malik, *Srpski izvori "pletenija sloves". Doktorska disertacija*, Zagreb 1963.
- Šagi-Bunić, Tomislav J., *Povijest kršćanske literature*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1976.
- Škaljić, Abdulah, *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku*, Svjetlost, Sarajevo 1966.
- Skok, Petar, *Etimologijski rečnik hrvatskoga i srpskoga jezika*, JAZU, Zagreb 1971–1973.
- Solar, Milivoj, *Teorija književnosti*, Školska knjiga, Zagreb 1979.
- Φίλιας, Γεώργιος Ν., *Οί Θεομητορικὲς ἑορτὲς στὴ λατρεία τῆς Ἐκκλησίας*, Γρηγόρη, Αττίνα 2008.

¹⁹⁰ Реч је накнадно написана изнад реда.

следъ з'гледати. радѣи се дѣшевное н(е)б(е)сно вѣн'же б(о)гъ пл'т'ю въселѣи се. рад[о]у[и] се],
 злаатое свѣтло, и свѣщ'ниче б(о)гозрач'ны. радѣи се рѣт'ко испл'нѣ ман'ны х(р)ист)а
 живопитанные пиши. рад[о]у[и] се], доброту яков'ла юже нз'браа б(о)гъ, и болашю агг(е)лъ
 сътворы. рад[о]у[и] се], лествице н(е)б(е)снаа, юже съниде б(о)гъ. съ чл(овѣ)кы пожне и на
 н(е)б(е)са въз'веде чл(овѣ)ч(а)ство. радѣи се б(о)городн)це съсѣде д(ѣ)вства, ков'чеже словесны
 б(о)ж(а)ставные славы. рад[ѣ]и се сл(')нчн)зрачнаа, сл(')нца незаходимаго колеснице. сл(')нце
 възсѣавши недомѣн'ное. рад[о]у[и] се], б(о)голюбаз'наа, чѣдо чѣдесемъ новѣйшее. рад[о]у[и] се],
 мѣро ч(а)стное бл(а)гоухаеи въсатаскаа, и мѣро [594а] пл'ное. радѣи се, предвѣнаа и препѣтаа.
 радѣи се невесто неневѣстнаа. да и паки рекъ. Радѣи се влад[ы]чнице въсепѣтаа м(а)ти б(о)га)а
 слова. рад[о]у[и] се серафимов(ъ) преслав'нѣйшаа и пребол'шаа свѣщ'и. рад[о]у[и] се], свѣтлѣйшаа
 ц(а)река полато, иже свѣт(ъ) нестер'ни възсѣавши. рад[о]у[и] се], свѣтоносное н(е)бо. истин'ны
 свѣтъ облнстающ'и. и мѣрѣ кон'це озрающы. и мѣрѣ грѣхов'нѣю прогонѣши. радѣи се
 приежице хр(н)ст'яноу и др'жако. рад[о]у[и] се дѣры сп(а)сѣмы(ъ), пламен'носнаа клеще.
 рад[о]у[и] се], клетвы раздрѣшеніе въсѣб(а)г(о)с(ло)вен'на. радѣи се грѣш'ни(ъ) приежице и
 испорч'ниче мѣрѣ въсѣмъ помощ'ниче. радѣи се пад'шн(ъ) исправ'леніе. въставленіе же и
 ствр'жденіе. рад[о]у[и] се, тишино и пристанище къ сп(а)сѣнію¹⁹¹. радѣи се, слншаніе новое и
 нзрѣченіе гл(агол)анію. рад[о]у[и] се, даре дан'ны от[ъ] б(о)га, преслав'наа, и б(о)гослав'наа
 вл[а]д[ы]ч(и)це. радѣи се, скороа застѣп'ниче, и предстател'ниче истин'но призывающ'и. те.
 Тѣм'же въси въп'ем' ти. Радѣи се, рад[о]у[и], источ'ниче. нз' негож[е] вода жив'ны истече
 живот'ніе кап'ле. от[ъ] негоже живанъ почр'паемъ. и д(с)шев'ніе наснщаем[ъ] се бл[а]г[о]д[а]ти.
 рад[о]у[и] се], [594б] отвр'ш'а р[о]ждаством[ъ] твоим[ъ], двѣры въхода жив'ны. и райское
 селеніе намъ нщущимъ богато подающ'и. рад[о]у[и] се]. свѣршен'ное исправ'леніе вѣр'ным[ъ]
 твоимъ ракомъ. радѣи се славо с(в)ещенникомъ(ъ), с(в)ет(н)е)лемъ оукрашеніе и доброту. рад[о]у[и]
 се], пророкомъ въсѣмъ испл'неніе. рад[о]у[и] се], нищимъ богатаство и скровище. радѣи се, въсх[ъ]
 бл(а)гнх(ъ) внаа отроковнице пребл(а)гаа пребл(а)гаа и въсепѣтаа, радѣи се въсесвѣтлы об'лаче,
 въ теби бо испл'нише се въса пророч'ства. ок' бо те дѣрѣ нарече къ раю зрѣщ' на истокъ, юже
 нѣсть ник'тож[е] мнѣла, развѣ твоего и въсего мѣра твор'ца: а дрѣгы кѣпнѣ горѣщ' и не
 опалаемъ. въ те бо въселѣи се огань б(о)ж(а)ства. и ты се не опаалы. и нн' же горѣ с(в)ѣтѣю.
 от[ъ] тебе бы окрѣнынт(ъ) каменъ не рѣкама мѣжаскыма, и съкрѣшы въса капница, развѣнаго
 навѣходоносора. а ннѣ, источникъ печател'ны. порода б(о)гослажд'еннаго от[ъ] вѣтнаго садовѣа.
 по истин'не велнко и преслав'но ѣст[ъ] еже о тебе творит(ъ) се танн'ство б(о)городн)це: Ты о
 пр(е)с(в)ѣтаа д(ѣ)во. выш'ш'и еси въсакое хвалы. как'ва бо таа мѣна мѣст(ъ) быти, мнѣже те
 дос(то)нно похвалим[ъ] мѣж[е] [595а] от[ъ] тебе пл'тъ пріетъ и роди се самъ б(о)гъ. тебы
 въсакое кстаство н(е)б(е)сныхъ и зем'ныхъ[ъ] часть приносит(ъ). подоб'но бо кстѣ. ты бо

¹⁹¹ Дитографию м. сп(а)сѣнію.

истинны пр(е)столъ еси. ты посреде разумныхъ] ц(а)рствѣи свѣтовныхъ] ѡсѣанїемъ сїаеши.
 надеже славятъ) се о(та)цъ вѣшнїй. егже[е] слав нѣше прсенающю. и покла(на)ютъ) се
 с(ы)нъ егже роды. и славословятъ) се д(с)хъ с(в)е)ты нже въ оутробѣ твоѣй ц(а)р(н)це
 р(о)ж(да)ствомъ) дѣйствова. ѡ обрадован'на м(а)ти. тобою бо тро(н)ца с(в)етаа и єдиносщ'наа
 въсемъ познана быстъ], нже вѣровавшихъ] въ с(ы)на твоего х(рист)а б(ог)а нашего. нъ съ
 собою и насъ оубогихъ], достонныхъ] сътвори. прїѣти съвршен'наго твоего бл(а)годѣїа. ѡ
 х(рист)ѣ инс(с)е г(о)с(по)дѣ нашемъ. съ нмъже слава о(т')цъ, ч(а)стъ и др'жава. кѣп'но съ
 с(в)е)тымъ д(с)хомъ. и н(ы)нѣ и пр(н)сно, и въ вѣкы вѣкомъ аминъ:~:

Друго слово Јована Златоустог (595а–603б)

Слово· второе· на с(вє)тоє Бл(а)говѣщенїе пр(є)с(вє)тыє в(огородн)це: тогожде· іоан'на
зл(а)т(оо)устаго·

Почнати намъ браѣо хр(н)стїанн. понайбол'ма дѣжностъ нмаа овы ѿт[ъ] свїи праздника
вєанкы годова· пр'вы нашємъ с праздника радо и весело прибавленъ сп(а)сенїю нзарад[ъ]
Бл(а)говєще[595б]нїа прєс(вє)тє в(огородн)це празд'ннка· що є нїѡн, таї прєко нз'ма в'ро
сладакъ хѣбагы глас(ъ) ѿтзгоръ с' н(є)ба донєѡ ар'хагг(є)л'ъ гав'рин'ъ. да кє сє ѿт[ъ] нїє родити
г(о)с(по)динъ в(ог)ъ нашъ с' ч(о)вѣчаскнм(ъ) образом[ъ]· и ч(о)вѣчаскы род(ъ) хоѣє ѡсвободити
нзпод[ъ] ѣавола и паклены мѡка· то є наше слободє доказыванїє было· пакъ натрагъ зазванїє
наше оу в(о)жїю волю. и ѿт[ъ] пр'вога много зановєтнога старозакон'нога писма повратакъ, и
доходєнїє к' ласномъ ѡ в(о)гъ богатномъ оуразум'лєваню, и к правом[ъ] лѣпом[ъ] х(рн)с(то)вѣ
зааконъ д(с)шєвномъ бораб'лєнїю· а ѿт[ъ] пр'вога намъ слотєстє наавкє и наатѣрє, ѡтѣпанїє
заарєт'но бєз повратка нн с мнєслю: Нєго сѣє знапрєдакъ, г' болєм[ъ], в(о)гѡгѡдинваню затнцати
нам' сє вала: єво и то є доста за голємо чѣдо г'дє на започєт'кѣ овога нова хр(н)стїанскога
закона що нїє ннкад[ъ] то чѣвєно было. с' єд'ном[ъ] д(ѣ)воїкомъ ста сє вєанкы ар'хагг(є)л'ъ
разговарати. кроцо и що то можє быти· тога радъ· єр'но с пр'вомъ на свѣтѣ жєном[ъ] оу раю
єв'ном[ъ], доклє є іѡшє д(ѣ)воїкомъ ч(н)стомъ была. а похот'лєва за грѣхом[ъ] на ср[']дцѣ.
разумє то ѣаво· и кроз[ъ], [596а] смїю оузє разговоръ ш нїѡмє нматн свої лѣкавы. како да
ѡдвраты родъ ч(о)вѣчаскы ѿт[ъ] в(ог)а и погѣбн га· що и єчнны. зато мєщє нїєга· послє то
ѡпет(ъ) в(о)жїи агг(є)л'ъ с' н(є)ба нмадє з д(ѣ)воїкомъ мѣдромъ и бєзгрѣш'ном[ъ] єговоръ
потайны за повраканїє ѿт[ъ] вражїа плєна людско г' в(ог)ъ пакъ да бѣдє оу сѣзжєнїю. пншє сє
да є шєстога м(ѣ)с(є)ца агг(є)л'ъ ѿт[ъ] в(ог)а послаатъ бѡ оу назаарєт(ъ) г' д(ѣ)воїцн
пр'стєноваатой за мѣжа· кон є то таї шєсты м(ѣ)с(є)цѣ. єстъ пр'во да рєчємъ по вѣка и рока
ѿт[ъ] адамова постатка было є он'даа вѣѣъ прош'ло ѡд[ъ] оно добн пєт(ъ) хнлѣд[ъ] и пєт(ъ)
стотннъ годына. на по шєстє хнлѣдє є было· зацо хнлѣдѣ годнна то сє єданъ вѣкъ брѡн да є·
тога врємєна послаат(ъ) бѣ гав'рїн'ъ· сказѣюѣн мѣ како ѡпєтъ свємѣ овомє свѣтѣ настатн ѣє и
доѣн сп(а)сєнїє. що є дав'но с почєтка нзгѣб'лєно было· послаат(ъ) бѣ ар'хагг(є)л'ъ гав'рїн'ъ носєѣн
адамѣ слободны пасошъ· да сє в'рнє натрагъ оу свою домовннѣ райскѣ. нєк' сє днѣнє с пр'вога мѣ
падаанїа давнѣшнїєга. и ѿт[ъ] сѣзє паклєнє нспѣстн сє вѣѣъ. посланъ бѣ рєчє сє [596б] шєстога
м(ѣ)с(є)ца. то єст[ъ] на по годннє· шєст[ъ] м(ѣ)с(є)цн по годннє др'жїи сє· посла сє гав'рїн'ъ к'
ч(н)стой д(ѣ)вы м(а)рїи· да жєн'скы мѣхмєлат'лѣкъ. прєѡб'р'нє оу ч(а)стно пощєнїє. послаат(ъ) бѣ
архнстратнгъ. прнготовити ч(н)стомѣ младнѣѣ конакъ· послаат(ъ) бѣ каа нєкы в'р'лы кѣмъ с
пр(')стєном(ъ). да ѡбрѣчы з'данїє своєє здѣтєлю. послаат(ъ) бѣ гав'рїн'ъ· г' жнвѡй полатн

ц(а)ра агг(е)лскога· г девоѣкы іосифовоѣ препорѣчѣнны, чѣваноѣ за младаго инс(с)а х(р)ист)а ч(н)стоу д(ѣ)воѣкы недотакнѣтой· с мѣжком[ъ] шаалоу[ъ] съ заднрааніем[ъ] око нѣ· посла се агг(е)лъ на то· да нсказѣ клоненіе от[ъ] грѣха, а прѣкомъ свѣмъ опрощеніе нматн. посланъ бы г' болестанкы[ъ] лекарь. данна раана. нѣѣн прѣд[ъ] сваноукием[ъ]· послатъ бы гав'рїилъ нсказати доходъ отина с(ы)на. цо боравы горе оу внш'нѣга б(ог)а о(т')ца нѣд'ры, како тааѣ ꙗ то цо га доле м(а)тн на рѣкѣ нѣха. посла се оузнаантн седеѣга горе на н(е)б(е)сноѣ столнцы. н доле оу земліаноѣ пещернны лежеѣга оу яслаа. посланъ бы блжы воакъ· сказѣѣн тайнѣ ц(а)рскѣ. потаю обележнѣ с веровааніем[ъ]. а не злознаа[597а]ніемъ н з големоу[ъ] брт'ком[ъ] пар'бом[ъ]· нн с над'говааніем[ъ] конмъ· тайнѣ с показаніемъ свон намъ грѣхѣа с прнпаданіем[ъ] г' зем'ли покланіатѣ. а нѣмеренѣ с разминшаніем[ъ] ѡ б(ог)ѣ. нн с' нспнтнваніем[ъ] мѣрено како н комѣ лн лнцѣ вала се наапрѣ покланіатн· о(т')цѣ· с(ы)нѣ лн, на' мѣ д(с)хѣ. то ꙗ· недостнжно. ꙗдноме б(ог)ѣ поклонъ· нсказнвати вала· алъ не прѣмератн кое ꙗ потеже вѣѣ лї ꙗ· н понз'бор' лї ꙗ· вѣ шесты м(ѣ)с(е)цъ· посланъ быст[ъ] б(о)гомъ архан'гѣлъ гав'рїилъ г' д(ѣ)внцы м(а)рїн. кон ꙗ тай шесты м(ѣ)с(е)цъ. ꙗстъ то было ѡд[ъ] оно добы нанзмакъ шестога м(ѣ)с(е)ца от[ъ] како га ꙗ· захарїа вндеѡ оу ол'тарѣ казѣѣн мѣ ꙗр ѣ с(ы)на нматн. н с некерѡванѣ мѣ ѡнѣмы. а елнсавѣта быѣше зачѣла ѣ себѣ пр[е]д[ѣ]т[ѣ]т[ѣ] іѡваана. н по ѡком[ъ] послѣ з'наа се да ꙗ тако. каде догѣ агг(е)лъ к' м(а)ры. казати ꙗрѣ с(ы)на б(о)жїа хоѣѣ она роднтн. нзарадъ к отомѣ повздаанѣ вѣрѡвааню, то іѡѣ рѣѣ· ꙗѡ н твоѣа свродннца елнсавѣта· под[ъ] свою старостъ с(ы)на ꙗ зачѣла. ѡѡ вѣѣ шесты іѡѣ ꙗ м(ѣ)с(е)цъ от[ъ] како ꙗ трѣдна з дѣтѣтомъ. а ню свн зѡѣ нероднліѡм[ъ] рѣѣ· по зач'нѣѣ іѡваанѡѣ то ꙗ тай шесты м(ѣ)с(е)цъ· кад[ъ] пакъ к нїѡнзн агг(е)лъ [597б] дошаѡ бїашѣ. ꙗр'но понапрѣ оулак'цїн валадїашѣ¹⁹² нзааѣн прѣд[ъ] г(о)с(по)днном[ъ] н глас[ъ] мѣ доходлнѣ прѡносптн, ꙗрѣ ндѣ· кано г(о)с(по)д(с)кы ѡрѣженѡсацъ цо напредѣ прѣд[ъ] свонмъ офнцїнром[ъ] с коп'їем[ъ] съ шншем'лн· валадїашѣ с(е) ѡгласннѣ наапрѣ ѣказати прѣд[ъ] свѣт'лнм[ъ] г(о)с(по)дѣскым[ъ] долазеніем[ъ]· шестога м(ѣ)с(е)ца пакъ посланъ бы ар'хагг(е)лъ гав'рїилъ г' д(ѣ)воѣкы зарѣченоѣ мѣжѣ. а не здрѣженоѣ за женѣ. него текъ препорѣченоѣ да ꙗ др'жы н спажа ꙗ код[ъ] себѣ лепо за неко времѣ. зацо она слѣжеѣн іѡѣ оу цр(')квн· Тако ꙗ казала была архїерѣю н с(вѣ)щеннком[ъ]· да се нѣѣ за мѣжа оудааватн· тога рад[ъ] ѡпет[ъ] пощенѣ стар'цѣ. комѣ внше не вала жена, прѣдадоше ꙗ за здр'жаніе, н пр'стенѡвашѣ ꙗ зато ш' ннмѣ· да ꙗ спажа кано свою с' храаном[ъ] н с' ѡделом[ъ]. старѣа се за ню· н не пѣсты от[ъ] себѣ· а она да га слѣшаа н раадн мѣ по кѣѣн, цо ꙗ жен'скы посаѡ· а ца рад[ъ] она то бы зарѣчена каа с мѣжѣм[ъ]. зато по ѡѡмѣ пѣтѣ. како н св'ѣа оу раю докъ ꙗ іѡшѣ н ч(н)стоу д(ѣ)воѣком[ъ] была· алъ мѣжа ꙗ нмала свога· н змїа ѣ д(ѣ)воѣч'ствѣ ню ꙗ прѣлаастнла· [598а] а по дрѣгом[ъ] послѣ пакъ нзарадн тога іѡѣ се ꙗ слѣчнло то за мѣжа походеніе з' б(о)жнм[ъ] хотеніем[ъ]. да се цо ѣако хнтлѣны не досѣты нн проз'на

¹⁹² Написано валадїаша.

ѡд[ъ] нѣ славѣнъ тѣ б(о)жїю башенъ тайнъ пре времена. Защо нз д(ѣ)войке пронзаша на ѡвы свѣт(ъ) вниже сташе се вѣнчѡм[ъ] ц(а)рѣ. юрѣно чѣѡ є то н знаѡ онъ пакостникъ. с(вѣ)таго пророка нсаїе ѡколѣ прореченїе вписаша. се д(ѣ)ва въ чрѣвѣ зачнет(ъ). н родиткѣ с(ы)на єммануїла. б(о)г а с' наѣла. тѣ ѡд[ъ] оно добн н вр'ло онъ на сѣ д(ѣ)войке мѣркааше пазѣн. алъ вѣѣъ за пр'стеноваатѣ с мѣжѣм[ъ] не хашѣ, кано вѣѣъ под[ъ] мѣжов'лѡм[ъ] є колѡм[ъ]. а д(ѣ)войкамн дораастѣм[ъ] хоѣаше ѡ квар'ном[ъ] ѡз рѣкѣ. н злѣ гласѣ. алн пр'стеноваатѣм[ъ] порѣчїемн неѣла злѣ гласѣ. защо дрѣгїн мѡм'цн внше се не запѡдеваѡ ѡко нѣх[ъ]. тога рад[ъ] г(о)с(по)динъ б(о)гъ то н оутѣны да за мѣжа погїе. а кад[ъ] ѡ томѣ навр'шн се по годннѣ ѡт[ъ] како є вѣд'но с мѣжѣм[ъ] была, шестога м(ѣ)с(ѣ)ца пнше се. догїе ар'хагг(ѣ)лъ гав'рїилъ г' дѣвойкѣ ѡбрѣчен'ноѣ за мѣжа нменѡм[ъ] ѡснфа. нѣга тадаръ не бїашѣ домѣ. хоѣашѣ по своѣ послѣ дн'гїер'скоѣ. н чѣнѣ. како н що казѣ пророкъ тѣ велн за ѡво[598б]га мѣжа з' д(ѣ)войком(ъ) бѡрав'лїѣн мѣ. датн ѣ се рѣчѣ к'ннгѣ запѣчатлена томѣ мѣжѣ. що знаѣ чатнтн н нѣла кннгѣ. ѡ чѣмѣ се таѣ под[ъ] печѣтом[ъ] к'ннгѣ нзѣв'люѣ. ако нїѣ то рѣчѣно тако за ѡвѣ ч(н)стѣ без мѣанѣ д(ѣ)войкѣ покрѣвѣно. н комѣ то мѣжѣ датн кїе се. т'ко лї є нздавацїѣ тай. єсѣ свн цр(')ковны Поповы. ѡнї є предадошѣ ѡт[ъ] подрѣтѣла д(а)в(ы)д(о)ва стар'цѣ ѡснфѣ др'вотесаарѣ. тай єто ѡснфъ знаѡ є н нѣмѡ своѣ к'ннгѣ. дрѣгѣ мѣ нїѣ за потребѣ было чатнтн. алѣ ѣданъ ѣмѣнет(ъ) предаат(ъ) вѣлѣло мѣ є ѡузѣтн на ѡставѣ чѣваѡѣн цѣло код' себѣ. онъ є вѣѣъ своѣ пр'вѣ жѣнѣ бїѡ нѣмѡ н ѡстарїѡ ѡуѣд'но ш' нїѡмѣ. децѣ доста бѣѡ нзрѡдїѡ. знаѡ є що є жѣна. ѡнаѣ ѡуѣм'рѣла. а децѣ ѡсталѣ мѣжѣка н жѣнска дѡраасѣла. на що мѣ є дрѣгаѣ жѣна ѡу старѡстн мѣторѣ. негѡ наагонѣ рад[ъ] н за хахаатѣрѣ с(вѣ)щеннчѣскы ѡт[ъ] събѡра м(а)рїѡ прїнѣмѣ к' себѣ. кано н рѡгѣкѣ своѣ. ѡ(т')ца нн м(а)терѣ своѣ вѣѣъ тадаръ нїѣ нѣмѣла. да є знаѣла кѣд[ъ] натраггѣ домѣ ѡтнтѣ. а ѡснфъ како н єв(а)гг(ѣ)лнстѣ що за нїѣга свѣдѡчы да є бѣѡ правѣ н како с(вѣ)тъ ч(о)в(ѣ)къ. зато нѣмѣ н намѣтнѣшѣ дрѣжатї є. н да є ср'днт(ъ) ѡу кѡѣ до[599а]бѣ не ѡттерѣѣ ѡт[ъ] себѣ. тога рад[ъ] ѡбрѣчншѣ га ш' нїѡмѣ да не мѡжѣ ѡдѣбѣтн кроз[ъ] децѣ за щѡгод[ъ] нз кѣѣ мѣ. н нѣмѣ є ѡдѣватн н пѣзнтн кѣѣ своѣ жѣнѣ. а велнкѣ своѣ децѣ бїашѣ се растѡ. к'ѣрн нзпѡздаваѡ. самъ ч(н)сто ѡ своѣ се пощѣню жнѣв'лѣашѣ. вр'ло н нѣхъ свѣтѡваашѣ н зѣашѣ з г(о)с(по)дннѣм(ъ) наказнѣванїѣм[ъ] лѣпо се др'жатн. како що н ап(о)с(то)лъ пакѣлъ казѣ за ѣд'нога мѣ с(ы)на да кад[ъ] є дошѣѡ с пѣта мѣ ѡучѣнїѣ по зѣм'лн н верѣнїѣ на хр(н)стїан'ство ѡу юр(ѣ)с(а)лнмѣ на вндѣнїѣ състѣтн се ѡн'дѣ з дрѣгнѣмѣ ап(о)с(то)лн. дрѣгога нїѣд'нога рѣчѣ ап(о)с(то)ла не мѡгохъ он'дѣ вндѣтн. нн се с конѣмѣ състѣтн. кромѣ. ѣѡковѣ по телѣснѡм[ъ] рѡгїѣню г(о)с(под)нїѣга брѣта. не ѡт[ъ] д(ѣ)войкѣ м(а)рїѣ да є х(рн)с(то)вѣ брѣт(ъ) онъ. негѡ. ѡт[ъ] ѡснфѡвѣ пр'вѣ жѣнѣ, рѡгїѣнъ. подайтѣ рѣчѣ пророкъ к'ннгѣ запѣчатѣнѣ мѣжѣ таковѣм[ъ] що знаѣ к'ннгѣ. то єстѣ кон є вѣѣъ нѣмѡ своѣ мѣ вѣн'чѣатѣ жѣнѣ. а ѡнъ ѣ велн н самъ се ѡтѣбѣтн тѣ ѣ рѣѣн. ѡтѣстан'тѣ мѣ се. ннѣсѣ вѣѣъ зѣѣ мѣ к'ннгѣ, не мѡгѣ н ѣѣ чатнтн. а кроцо не мѡж[ъ] н чатнтн ѡ ѡснфѣ. зато рѣчѣ не мѡгѣ н прочѣтнтн юр сѣ тѣ кннгѣ тѣвр'до запѣчатленѣ. ѣѣ за кога сѣ то тѣбѣ на ѡ[599б]ставѣ, за съчѣванїѣ предаатѣ. свѣга свѣта

съз'датељу рече, ксѣ ѿчекивно, на спажаніе препорѣчно даате: шестога такы мѣс(е)ца ѡдѣ
 б(ог)а бы послатѣ гав'ринѣ арханг(е)лѣ прогледати, тѣ запечатленѣ к'нигы: с' ѡбавкомѣ
 заповѣсѣхъ мѣхъ б(о)жїѡмѣ. рече мѣхъ б(ог)ѣ. но де доѣн арханг(е)лѣ гав'ринѣ. хоѣхъ те послати до
 єд'ного мѣста да мнѣ вѣр'но и повздаанно с' потаѡмѣ. моѡѡ нѣнсказатоѡ, ннкінѣ дознаатоѡ
 тайны ѡтсѣжншѣ. єто єд'номѣхъ нсто тебѣ то засадѣ нсказѣмѣ. него томе покренен'номѣхъ
 чѣд'номѣхъ послѣхъ хѣбако послѣжнѣ. єр'но нзарадѣ свога мнѣ м(н)л(о)ср'дїа. съжалиѡ самѣ се на тай
 ч(о)вѣчаскы рѡдѣ. цо сѣе гѣенѣ се н гнѣе право н крнко. нзарадн єд'ного ч(о)вѣка. н то є
 даав'но было. цо є скрнвїѡ адамѣ: зато хоѣхъ доле снѣнѣ. да потраажнмѣ тога заблѣгена
 адама кѣдѣ се є подѣѡ гдѣ лї є хѣднїнкѣ. а саздатѣ є на моѡѡ образѣ с' моѡмѣ рѣкомѣ
 жаѡ мнѣ га є да се до конца стопы. грѣхѣ н вѣѣѣ ѡматорїѡ. н забораб'ленѣхъ мѣхъ ѡстаѡ.
 внднмѣ таа моѡа стварѣ нн пода цо бы. н зам'гїа н потады. създаата мнѣ вр'ла н лепа справа.
 сасма се порѣшы. а съ сломиѣ ѡтхраниєно цо є, [600а] ѡно вѣковн колю н ждѣрѣ. раїѡ ѡста
 празанѣ ѡтѣ сѣлаана н запѣсты. жнкот'но др'во с' плантнтымѣ ватренымѣ мѣчѣмѣ дав'но
 се чѣба. враата ѡтѣ бернѣетного мѣста с' храаномѣ затворена сѣ. а на цо є. кадѣ ннко нїе за
 то. с' оборенного ннз' терена ѡдѣ бор'ца врага мнѣмѣ. н мѣще ч(о)вѣка нделѣ ѣа саамѣ оу
 образѣ чѡвѣхъхъ потаєнѣ. сплестн се оу кош'тацѣ те се пор'ватн с' отымѣ бор'цемѣ. аан то да се
 нѣ прочѣе. да нѣ ѣтѣе онѣ нз'предѣ мене. єрѣ то ѣа таанѣ н ѡдѣ ѡкы сѣїѡ н(е)б(е)сны снла.
 цнглѡ тебѣ єд'номѣхъ то доказѣмѣ за з'наанїе. Него ѡтнды доле г' дѣвоїкы м(а)рїѡ оу
 назаарѣтѣ галнлѣйскы цо є за дѣн'гїєрнна іоснфа обрѣчена. ндн к' ѡтоме д(с)шѣв'номѣ жнвомѣ
 граадѣ. цо є за нїега пророкѣ нзрѣкаѡ. прѣслав'наа гл(агол)ашѣ се ѡ тебѣ граадѣ б(о)жн. ндн к'
 моѡе бесѣднѣхъ раїѡ. к' нстот'ннмѣ враат(н)ма монма. ндн к' моѡе красноѣе гласнѣомѣ доми
 валиѡмѣ сѣлѣ. г' дрѣгоѣе зѣмлянѣхъ н(е)бѣхъ. к' шнрокомѣ гѣстѣ облакѣ. те налѣстн н ѡгласы
 мога снлазѣка крѣпѣ. ндн ѣготовлѣн'ной с(вѣ)тоѡ мнѣ цр(')квы. к' моѡѡ нз' воле мнѣ мнлоѡ
 полатн. к' частной нѣвѣстн. ѡтндн насаа[600б]мо к' нїѡнзѣ. те оу ѣшн проговорн тоѡ словесной
 сѣннцы. згот'вн мнѣ съ сѣшѣанїемѣ ѡѡѡ ѡтѣ тебѣ бесѣдѣ моѡѡ оулазѣкѣ оу нїѡ. н то се пазн.
 да некако тѣонѣмѣ предѣ нїѡ долаз'комѣ н с' оуглѣдомѣ. кано даннла. нѣ прѣстражншѣ є
 плахо. нлѣ є з' говорѡмѣ прѣнѣраажншѣ. да ѡн се д(с)ша н ср[']дѣ нѣ ѡпрѣпаасты нн сѣстѣ ѡ
 тебѣ. него лепѡ тнхо н кротѣко оулезы оукаазатн ѡѡѡ сѣ. знаншѣ нїе ѡно пророкѣ слѡбодны. него
 плаш'анѣа саама дѣвоїка. а менї є посѣѣѣена. с' пр'вымѣ тн гласѡмѣ такы ѡбѣрадѣ є
 сѣмѣш'но н вѣсело. то рѣцн м(а)рїѡ. радѣѣ се дѣвоїко, леп' самѣ тн гласѣ дѣнесѡ. радѣѣ се
 вѣзрадован'наа. да н ѣа кроз' нїѡ ѣд'нѣ євѣ пом(н)лѣмѣ. н породѣ ѡѡѡ, ѡдѣ неколѣ
 ѡслѡбоднмѣ. н нздѡкоднмѣ пакѣ к' сѣбы оу своѣ н(е)б(е)сно ц(а)рство. вѣт'ны нмѣ добры
 жннтѣкѣ. с' агг(е)лн ѣ єд'но здѣрѣженїе, аммнѣ.

ВТОРАЯ ЧЕСТЬ.

После како ар'хагг(е)лъ гав'ринлъ. каза пророкъ захары сльжеѣн мѣ оу ол'таарѣ по стааромѣ зааконѣ б(о)жїю сльжеѣ. да кїе мѣ се с(ы)нѣ родити. іоанѣ велнкы пророкъ н х(рн)с(то)вѣ пр[е]дт[е]ча: на по годнїе пакѣ шестога м(ѣ)с(е)ца. ѡпет(ѣ) посла тога ар'хагг(е)ла б(ог)ѣ. оу назааретѣ. [601а] к' іосифової обрѣтѣницы д(ѣ)воїкы м(а)рїи. да іоѣ з' добром[ѣ] каажє крѣ кїе она зачєти н родиткїе б(о)жїа с(ы)на тѣлесно внгїена ч(о)б(ѣ)ка. оузе онѣ тѣ г(о)сп(о)д'скѣ заповѣстѣ. како є зачѣ. такы сн҃гїе доле оу назаретѣ гдѣно іосифѣ с' мларїом[ѣ] сѣгашє. стаде оу градѣ. н потє се раздїнш'лати ѡ томє. како то може быти. говорашє саамѣ оу себы. страш'на є то вѣщѣ, н беседа оум'лє мн надназѣ. н несвѣстница ѡб'оумѣла. ѡ томѣ чѣдноме послѣ. како є то. т'ко є страшанѣ хєрѣвїом[ѣ], н недознанѣ сєрафїом[ѣ]. цо є агг(е)лскым[ѣ] снамѣ н(е)б(е)сным[ѣ] неможно поднєти. то онѣ ѡбѣлава іед'ної неснажної д(ѣ)воїкы с'носити. тє самѣ собом[ѣ] велы к' нїої доѣн. н ѣ ню се смєстити. н то за чѣдо гдѣ іоѣ се ѡбрѣтє кроз[ѣ] бесєд'но іед'но чѣвєно сльшанїе оусєлнѣ се оу ню. ѡсв҃гїєнє єв'вє к'ѣрѣ ндє да є прославы н на голємо є повїнсы. тє мн велы да мѣ прїготовїм[ѣ] сльшаню іоѣ оулазакѣ. може ли тако смєстити нїєно црєво нгдє несмєщеннога. донста є за днѣотѣ тє тайнє б(о)жїє чѣдо. страховнѣ тога послѣ: тако єто агг(е)лъ ѡ томє се раздїнш'лїнѣшє. пак(ѣ)[601б] г(о)с(по)дѣ вл(а)д(ы)ка к' нїємѣ то рєчє. та цо се то снєбїнѣшѣ, н смѣлѣш' се оу себы ѡ ты гав'ринлє. чємѣ ли се чѣдїншѣ то. а ннєн лы попрє ты ѡд[ѣ] мєнє послаат(ѣ) быѡ г' захарыї ар'хїєрєю. тє мѣ проклаза за іѡвааново родєнїє. а кадє ти нє свѣрѣва. он'даа га занємѣ да нє може говорити до саамѣога тога внгїєнѣ дєтєтѣ мѣ рогїєнѣ. нє осѣдїн лы стар'ца с мѣчїанїєм[ѣ]. како ты клєтѣв нз'рєчє. я, такы і подтѣвр'днх[ѣ] нє с тѣомѣ ли доказїнѣнїєм[ѣ] нзаагїє дѣло на вндѣло. єда нєродїнѣлѣ єлнсаавєтѣ нє затрѣднѣ. маторост' се помлаады. разглав'лїєны оудн ѡчѣр'ст'нѣшє. разслаба телєснаѣ ѡб'ѣчѣ фрїш'ко. н єто н закр'ж'лава зєм'лѣ лєпѣ нз'нєсє класѣ. нєродна зачє. н цо ѡд[ѣ] мєнє нє може быти каажн мн, конно сам[ѣ] словомѣ свѣщо сѣздаѡ. цо нзрєко то ом'мѣ н з'бн сє. а ты цѣ радѣ оупадє оу двострѣко раздїнш'лїнѣнїє: н цо пакѣ на то агг(е)лъ ѡтгѡворы. то рєчє. ѡ вл[а]д[ы]ко. цо є то лєїтн болєстн тѣлеснє. н замр'шєнє оуз'ловє ѡдрєшїнѣтн. н слабє оумр'тѣлїєнє з'глав'кє, прожїнѣ'лати снаж'но. н тѣло пофрїш'ко ѣтїннѣтн за дѣтїн'ско ношєнїє н раадїанїє. тє ѡдрєшїнѣтн нєродно н прєстарєло дѣло [602а] на родно н зєлєно ѡбѣрѣанїє. н сѣха тр'ска прозєлєнїє тє сє нз' корєна подмлаѣхє. н закр'ж'лава зєм'лю поновїтн за рѡдѣ. а жєнамѣ дєтїнно родєнїє по завнчїаю стѡн сє. ѡ томє за свѣдоц'ѣѣ є. сар'ра, н рєвєка, н ан'на. до старостн былн нєродїнїє. пакѣ родншє блнзѣ прєд' смр'тѣ. ѡт[ѣ] тєкє свѣчємѣ наболє з' горєга прєвѣрѣа сє. н старостѣ цѣв'ты. ама бєзмѣж'ної д(ѣ)воїкы родити. то є свр[ѣ]хѣ тѣлеснога аадєтѣ н наатѣрє. а н цо сѣѡє тн бѡравлїєнїє вл[а]д[ы]ко велышѣ быти оу д(ѣ)воїкы. с тога послѣ н чѣда мн нєстѣє. н(е)б(е)снѣ н зєм'лїанѣ крѣговѣ тєбє нє могѣ смєстити. я дєвоц'їко лїн тє црєво хѡкє смєстити. ѡпет(ѣ) на то рєчє г(о)с(по)дѣ к' ар'хагг(е)лѣ. да како мє є смєстїлѣ

ав'браамлова колѣба· рече агг(е)лѣ· авраамъ се е назвао сасла гостолюбивѣ(ѣ)· милокрѣво е
 дотекивао знане и незнане пѣт'никѣ· а с тобомъ е свѣдаа пѣно· пролазеѣн ти пѣтем[ѣ]· како
 бѣаше мѣ кѣѣ прѣ пѣтѣ· та си мѣ се и оукаазао вѣгено под[ѣ] сен'комъ, пакъ и прогѣ· ала,
 како ѣе м(а)рїа поднети оганъ твога б(о)ж(а)ства· твои пр(е)столи на конно сѣдиншѣ плантеѣн
 нзюкола жегѣ, [602б] съ своимъ[ѣ] зракомъ паалеѣн· и тебе ли може под'нети плаш'лива
 д(ѣ)воѣка· а вл[а]д[ы]ка пакъ рече· е· ако е кою пакостъ оу'инила ватра оу' синаю кѣпни· то и
 м(а)рин ѣе назднѣи мѣ дохѣдъ к' нѣоѣн· да каде оны оганъ· що е сѣнкомъ[ѣ] с' н(е)ба
 спринанковао· долазакъ б(о)жїемъ ог'ню· не съжеже ѣ пѣстыни тр'на· него юще запон га да
 боле раасте· пакъ що да то да по правнцы рекнешѣ· таа мѣниа с'ѣйна ватрена се вѣды· алъ на
 землю оу' кнш'ноѣ наалнцы снхѣды· тадааръ вѣѣѣ ар'хагг(е)лѣ неста ѣтговааранїа· него съже се
 оу' себе и ѣзе рааднѣи ѣ своѣе послѣ, на що е послатъ, оно доконаавати· оу'гѣ оу' собѣ г'
 д(ѣ)воѣкы мѣрїн· те ѣ поздравн· то юѣн рече· радѣн се ѣбравѣанна м(а)рїе г(о)с(по)дѣ с тобою·
 тебе слоков'никъ с несреѣомъ[ѣ] неѣе свсрести ни пѣарнза може ти що оу'иннѣи· гдѣ е понаапре
 слѣтворъ ратъ запѣдеѣ· и запѣчѣло е смр'тно нзаш'ло· стѣдааръ ѣпетъ мѣнрѣ и жѣвѣт(ѣ),
 пронзлазнѣт[ѣ] ѣ г(о)с(по)днѣн б(о)гъ ѣто быти запѣдѣва· крозъ жѣнѣ сло нзаагѣ· съ жѣномъ[ѣ]
 пакъ на боле се свѣмѣ ѣбраѣа· радѣн се вѣзравѣан'наа· и за[603а]то ѣт[ѣ] сен'добы не сраамн
 се ннѣт(ѣ) се що ѣстрѣѣѣ· що си и ты жѣн'скога траага· те се пронзводна людскоѣе ѣсвѣгнѣю
 смр'тнѣ· пакъ ѣво по м(н)л(о)стн сѣдинна м(а)тн стаѣшѣ· рад[о]уѣн се ѣбравѣан'на б(о)жїа
 неѣѣсто· ч(а)стна нзродїнаѣо, запѣщенномъ[ѣ] вѣлааѣтѣ· рад[о]уѣн се· тн си оу' твоѣе црѣвѣ
 потопнла и ѣдаавнла свѣтскѣ смр'тъ· рад[о]уѣн се, д(ѣ)шев'на б(о)жїа цр(ѣ)кво· рад[о]уѣн се· ѣб'що
 н(е)б(е)сно населїванїе и раю землїаны· радѣн се, неразлѣчнѣога ѣс(та)ства мѣсто простран'ное·
 тако ѣто, то се з'бы· и догѣ вѣлнкы да болѣстннѣе докторъ· и бѣрав'лѣннѣомъ[ѣ] оу' цр'ноѣе
 мѣрааѣ зѣс'ѣа нѣлѣ мѣр'ко сѣн'це· и смѣтннѣмъ[ѣ] оу'кааза се бѣз промѣне хѣбѣвѣ прїнстанѣкъ·
 слопатлнѣмъ[ѣ] рѣбовѣомъ[ѣ] ѣслобѣдннѣкъ· зѣш'лнѣамъ[ѣ] ѣ нез'наанѣ пронзнаѣѣдѣцъ·
 плѣн'нѣомъ[ѣ] повратѣцъ· догѣ разсѣан'нѣмъ[ѣ] по свѣтѣ людѣа събїнрааѣтѣ, и разсѣтнѣмъ[ѣ] с
 неѣнѣра мѣлокрѣвна стѣга· ѣбѣнѣанѣмъ[ѣ], закнїлнѣаѣцъ· на бою браннѣкъ· прогонѣнѣмъ[ѣ]
 прнѣатнѣаѣцъ· ѣзѣб'лнѣамъ[ѣ] згѣѣѣѣт(ѣ)· пѣт'ннѣомъ[ѣ] проѣадаѣїа· топлѣннѣомъ[ѣ] здр'жаѣцъ· онѣ
 е наш(ѣ) прнмїннѣаѣцъ з' б(о)гомъ· що сло га свѣгдаш'нѣега помѣѣннѣка ѣ свѣмѣ достаан на
 слѣд'ко вл[а]г[о]д[а]т'на саамѣ[603б]га хр(н)ста· томѣ слава съ о(т')цѣмъ и с(вѣ)тымъ(ѣ)
 д(ѣ)хомъ и н(ы)нѣа, и пр(н)сно, и вѣ вѣкы вѣкомъ, амннѣ·

Слово Јована Дамаскина (603б–625а)

Слово третїе· на бл(а)говѣщенїе пр(е)с(вє)тыє в(о)городн(цє)· пр[є]п[о]д[о]в'наго о(т')ца нашего
їѡан'на нз дамаска града: ~ ∴

Саданїем[ъ] ч(а)стномє н г(о)с(по)дѣскоу събрааню· свѣтлоу н прєтвданомє спомннааню·
страанє плємена свакога рода н їзыка· свакаа добрород'на фєла· многосъбраано н мнлок'р(в)но к'
праздникъ множаство поб(о)жны людїи, събор'но ѡ скѣпщинны· радѣюѣи сє з' дѣшамн. д(ѡ)хов'но
да свѣткѣемо овы бл(а)гы н прєхваїены д(а)нѣ· ѡ б(о)гѣ с красным[ъ] пѣсмаи свою тафрѣ да
прѡводїило на стрѣнє веселєи сє ѡ д[а]в[ы]да ц(а)ра краснои к'ѣри приспєломѣ їѡи ц(а)рскоу
годѣ· съ затнцанїем[ъ] стрѣакамѣ сє к' нокои окои цр(')ков'нои на гощенїє софрї· тє весєло
прѡвесєлїило сє ѡ м(н)л(о)стї брат'скы каа ѡ ц(а)рскоу дворѣ на частн· оу нашої слободн· код[ъ]
наше ц(а)р(н)цє б(о)жїє м(а)терє· она нас(ъ) свом[ъ] покровом[ъ] покрыва ѡт[ъ] свакє наапастн
н сїи нескндов'нїица н пазы лєпо· донста д(а)н(а)ськє· н разм'лнє сє н(є)б(є)снє снлє· с н(є)ба
сє ѡдзгорѣ скланїю прєгїнблѣюѣи сє [604а] долє· тє с нама зем'лїанїем[ъ] люд'ма веселєи сє
оуїд'но свѣт'кѣю· д(а)насє сє їє нспїнїло д[а]в[ы]д[о]во прорєчєнїє· щѡ сє ѡ ѡал'мѣ каажє да сє
весєлє н(є)б(є)са н радє сє зем'лїа· єтѡ ѡбад'ѡє тѡ радѡстї нспїны ѡбравѡван'на мларїа
д(а)н(а)сь· свѣцѡпочїтоваты н многочѡвѣчны свѣтлы съборѣ· лєпо сє цнфрасто прєѡдєва с
накїтєнїем[ъ]· с отымє н с(вє)таа цр(')кѣ хѣбаѡ цѣѣтаа· ѡт[ъ] д(а)н(а)сь· н ѡт[ъ] стѣдєна
знм'на мраза· на топло н многѡцѣѣтасто прѡлєт'нїє врємє сє ѡбравѣа· н ясно снїцє на внсннѣ
нстїчє· хѣбавїє н пѡврѣкїє сѡє лѣтє намѣ долє пїща зрѣчїно· д(а)н(а)сь б(о)гомѣ насагєны їдємѣ
ѡтѡраа сє· тє пр'ѡсѣздаты з' б(о)жїимѣ рѣкама адамѣ чл(ѡвѣ)колюбнїа радѣ бл(а)гостї
г(о)с(под)нїє· ѡпетѣ тамо сє населїа с тѣщєным[ъ] свомѣ породом[ъ]· д(а)н(а)ськє сє раз'тѣры
пращєдѡѡ н єв'їннѡ ѡсѣд'но ѡт[ъ] б(ог)а прѡтеранїє· прєста слоба н падаанїє· н карїнїны пѡкорѣ
н чпѡта за рѣгѣ наша· н онаа голєма прєѣ'на оугасє· д(а)н(а)сь гор'нїи агг(є)л'сцы чїнновы з
доннїма лїкѣю· нзарадн сadanїєга чєтѡрѡкраїнїєга свѣтѣ празднїка оѡѡга· н кєлнѡѡга по цр(')кѣ
хр(н)стїан'скога събыранїа· цѣло савѣ свѣт(ъ) свѣтлым[ъ] сє свѣтом[ъ] про[604б] свѣтлїє·
д(а)н(а)сь бєзчїлєш'на б(о)жїа цр(')кѣ поб(о)жно сѡїѡм[ъ] красѡтом' сє лїнчты· н канѡ съ
златнїим[ъ] трєпєтанкамн з добрннїѡм[ъ] сadanїєга днѡ многѡжєлнѣ цнфрасто сє сносы·
д(а)н(а)сь с(вє)тонїєннїтаа н лєпѡзглєднѡа нєвєста· кєр(ѡ)с(а)лнї'скы град[ъ] овы долє зем'лїанїи
з' гор'нїим[ъ] н(є)б(є)снїмѣ кєр(ѡ)с(а)лнїѡм[ъ] ѡїд'но вр'ло сє весєлы· н новы сїѡнѣ по
прѡрѡчасѡм[ъ] нзрєчєнїю краасїн сє хѣбаѡ· д(а)н(а)ськє щѡ є ѡт[ъ] д[а]в[ы]да ц(а)ра многѡчєлнї
град[ъ] внфлѣмѣ каа зем'лїанѡ н(є)бѡ сє ѡказѣ· н канѡ младѡжєнїа лєгїю сѡатѡвы накнѣн' сє
скїнгїа· д(а)н(а)сь зракѡнїєннїты град[ъ] назаарєт(ъ)· н ч(а)стнѡа ѡаарѡшѣ гїєтсїлїанїа· а н
сѡакы град[ъ] н страанѡ хр(н)стїан'ска· савѣ ч(ѡ)вѣчты родѣ н плємє· драгѡѡѡл'но н лїр'но свѣткѣє
овы бл(а)гы данакѣ· д(а)н(а)сь· сѡа г(о)с(по)дѡ н ц(а)рї зем'лїаны съ скїнїм[ъ] люд'ма· нєпѡрѡч'нѣ

нашѣ ц(а)р(н)цѣ н б(о)жїе млаи́кы овы сполнѣ по ц(а)рскы почитѣю. такогѣрь н сѣ ц(а)рскѣ
 к'ѣры н ц(а)р(н)цѣ. к' паантѣню ове б(о)жїе полате вышнѣга ц(а)ра м(а)т(е)рн. ѡд[ъ] сѣ(н')
 чаногъ нстока, чакъ н до запада стнѣ сѣ съходеѣн сѣспа. н с остаалнм[ъ] д(ѣ)вои́кама, младе
 неѣѣсте, маи́ке с млаалом[ъ] дѣтнцол[ъ] двострѣком[ъ]. свакаа добород[605a]на фела ч(о)вѣчаа.
 м(а)т(е)рѣ д(ѣ)внцѣ. н донлнцѣ нашега жнвота г(о)с(по)днна. б(о)гѡгѡд'лнво хвалѣѣ є
оуз'вншю. д(а)нѣске. нс почела с(вѣ)топнсан'не прорѡтаске к'ннгѣ на средѣ сѣ нз'носе н разгнѣ'лю.
тѣ сваки по себѣ прорѡкъ проказѣ чѣстнтѣ гааннаѣкѣ вр'лы овога года. д(а)н(а)сѣ патрїархѣ
 іаковѣ. оу снѣ мѣ внгнѣнои́ онои́ лѣствнцы оузднг'нхтои́ н нспралиѣнои́ крѣто стѡѣн сѣ зѣлнѣ на
 н(ѣ)бѣ наслонѣнои́. радѣюѣн сѣ приповѣда. д(а)н(а)сѣ мѡвсѣй дав'наш'ны прорѡкъ і(сра)нл(с)кы
воѣъ н зааконоположнїнкѣ. за онѣ горѣѣх кѣпннѣ а неспаалѣнѣ, цѡ ю є мѡтрїѡ оу хорнѣскои́
 горы. напосто іаке налѣ нсказѣ. како є она б(огородн)цы наалнковаала. д(а)н(а)сѣ, лѣгю прорѡцы
 на гласѣ чѣдны захарїа. прорнчѣѣн мѣ, с подвнкнванїем[ъ] тако нсказѣ. тѣ кѣлы. вндѣѡ самѣ
 рѣтѣ, алѣ оукааза сѣ єданѣ злаатанѣ свѣт'ннѣкѣ сѣз' горѣѣомѣ воцаном[ъ] свѣѣомѣ на нѣмѣ.
 д(а)н(а)сѣ нсаїа кѣлнкы проповѣдатѣ н ѡт[ъ] прорѡка с(ы)нѣ, прорнчѣѣн мѣ за б(огородн)цѣ
 внчѣ зѡвѣѣн. нзрастн кѣ чѣдна за днѡтѣ палнца нз' корѣна кѣсѣѡѡа. а кѣзѣѡ'лѣ днѣ'ны прорѡкъ
 пакѣ то налѣ доказѣ. єѡ рѣтѣ внднм[ъ]. єд'на за[605б]творѣна вѣрата. кроз[ъ] коіано нїє
 ннкад[ъ] прошаѡ нн ҃нѣтра. нн напоіѣ. ѡсѣѣмѣ єданѣ г(ѡспѡд)ѣ б(ѡг)ѣ. н ѣалнѣ ѡстѣшѣ
замакнѣта. такогѣрь н б(ѡ)гѡгласны прорѡкъ данїїлѣ. оу оно добы цѡ хоѣѣ да сѣ сѣѡѣде допѡслѣ.
како тадарѣ да мѣ є прѣд[ъ] ѡчнма было. тако право ѡно сѣзѣѡѡашѣ. тѣ рѣтѣ. ѡтѡалн сѣ
 каменѣ ѡд[ъ] лнтнцѣ горѣ без ч(ѡ)вѣчы рѣкѣ. н нспѡсѣтнѣра свѣ іаѡлѣ поган'скѣ бѡгѡѣ. то
прнѡѡды. за х(рн)с(то)ѡ без мѣжа ѡд[ъ] м(а)терѣ рѡгнѣнѣ мѣ. їѣр'но таа гѡра б(огородн)ца сѣ
нарнчѣ. а каменѣ без рѣкѣ ѡттр'женѣ х(рнсто)сѣ. є. д(а)н(а)сѣ н д[а]в[ы]дѣ. с краснопоіанїем[ъ]
ѡалѡмскым[ъ]. кѣлы то дѡнста ѡ томѣ д(ѣ)вои́чѡм(ѣ) чнстоѣмѣ бѡснлѡѡѡом[ъ] стрѣкѣ.
 прѣслав'наа ѡ тебѣ гл(агол)ашѣ сѣ градѣ б(ѡ)жы. цѡно мн рѣкнѣмѡ. неѣѡ чѣдно за тоѡѡмѣ ѡѡамѡ
лѣпо гѡѡѡры сѣ. да сн ты град[ъ] вышнѣга кѣлнкога ц(а)ра. д(а)наш'нѣга. днѣ. сѣстнѣѣ с' н(ѣ)ба
к ѡтомѣ граадѣ н кѣлнкы чнноначѣлннїнкѣ н(ѣ)б(ѣ)сннмѣ снлама гав'рїналѣ архнстратнѣ.
 прошаѡшн мѣ н(ѣ)б(ѣ)снѣ крѣѡѡѣ, догѣ оу назаарѣтѣ. заѡѡа с похѡалнванїемѣ ѡѡѡїзн
д(ѣ)вои́кы. нарѣтѣ є б(огородн)цѡмѣ. н ҃ѣ томѣ поздрав'лнваню. то їѡї нзглаасы. Радѣї сѣ
 ѡѡрадѡѡан'наа, [606a] г(ѡ)с(по)дннѣ є б(ѡг)ѣ с тоѡѡмѣ. неѡлн н мѣ аѡ сѣѡ н зѣм'лѣаны слабы
люди. овы оуѣд'но ш' нннмѣ агг(ѣ)лскы гласѣ) да прѣзѣмѣмѡ. так'ѡѣ пох'ѡалѣ нашѡї ходатаїцы
ѡѣт'нѣ налѣ радѡстн. сладкѣ пѣсмѣ нзѡѡаарамѡ дѡносѣѣн к нїѡїзн ѡѡ агг(ѣ)лско поздравлнванїѣ
рѣк'нѣмѡ. рад[ѡ]ѡї [сѣ]. вр'ѡ, к'ѣр'ѡѡ ц(а)ра д[а]в[ы]дѣ. н маи́ѡ нстнннтога н(ѣ)б(ѣ)снога х(рнст)а
 ц(а)ра, нелажна д(ѣ)в(н)цѣ м(а)рїѣ. конно зѣмлѣаным[ъ] ц(а)рѣмѣ. наїпачѣ вѣр'ным[ъ] бѡр'ѣѡѣ
 раз'ѡїа н владѡст[ъ] нмѣ налѣ непрїатѣлн даѣ. радѣї сѣ, ѡѡрадѡѡан'на. іѡакнмѡѡа н ан'нннѣ
лашн. нѣѣ вѣ м(ѡ)л(н)тѣѣ непѡрѡч'но р[ѡ]жѣлшн подѡѡ'нѣ вѣрѣнѣм[ъ] снх[ъ] жнтїѡ. рад[ѡ]ѡї сѣ,
 ѡѡрадѡѡан'наа. нѣѣ ѡт[ъ] колѣна д[а]в[ы]д[ѡ]ѡа. ц(а)рѣѡѡѣ жѣ н лѣѡнтѣѡѡѣ. н ѡт[ъ] аннѣ ж[ѣ]

Б(о)гомъдріе пате надежда възрастшы: рад[о]у[и] се, върадованна, нж[е] ѿт[ъ] дѣвства въ
 сама с(вѣ)таа с(вѣ)тыиѣ въспитаѣши се, н ѿт[ъ] агг(е)ла тайно пише пріемлющій: радѣ се
 върадованна: нжѣ ѿт[ъ] агг(е)ла радости бл(а)говѣщеніа, радость ннзгл(агол)аннью, н въ
 истинѣ несповѣдаѣши мирѣи нсходатнѣи. рад[о]у[и] се, върадованна, багровѣнна
 ѿблѣннѣ: нжѣ н(е)б(е)снаго н земнаго ц(а)ра за ны въплѣща се оукрашѣши: радѣ се,
 върадованна: [606б] нжѣ сѣиѣ ѿтѣаскы бл(а)г(о)сти н свѣта ѿнаго неѣмѣстнаго ннглѣже
 неболезанно въ ѿрѣѣ въмѣстнѣишн понесла еси, радѣ се върадованна мѣроносѣаа землѣ н
 жнвоносѣаа корабнѣ: н нокѣ мѣроположннѣ д(с)ховна: нжѣ въсего мѣра мѣро полѣтѣннѣи
 конѣишн нсплннѣишн: радѣ се върадованна заатаа вънстнннѣ каданннѣ, н ч(н)стоѣ прес(вѣ)тоѣ
 н несквѣрноѣ ч(н)стоты скровнѣ: рад[о]у[и] се, върадованна, незаходѣаго сл(и)ща вѣчно
 живѣщаго, н въсѣ тѣарѣ бл(а)г(о)стїю ѿзараѣщаго плѣтїю мирѣи възсѣаѣши: радѣ се
 върадованна, въсѣсвѣтлы ѿблѣче нензмѣнны жнвотворѣаго д(с)ха, нжѣ бл(а)госрѣаго дажда
 възрастнѣишн, н въсего мѣра ѿроснѣишн: радѣ с(е): върадованна, б(о)гопѣчатѣнна дѣрѣи
 жнвота нашеѣ: нжѣ ѣаннѣ ѣко вѣсѣ въннѣ, н нзнѣе съ пр(н)сносѣиѣе слово б(о)га н о(т)ца,
 радѣ се, върадованна, землѣишн сп(а)сѣиѣ, нжѣ скрѣѣ въ радость прѣтворѣи, н землаа
 н(е)б(е)сныи съвъкѣпалшїи: н краѣи раздрѣишнѣишн сѣлостенїе: радѣ се върадованна, дозо
 ч(н)стоты неосѣаѣаа, н древо бл(а)госрѣа до [607а] брѣнствѣннѣ: крннѣ, бѣловѣрѣи
 истнннѣаго дѣвства: Радѣ се, върадованна, неискѣсѣбратѣа юннѣ, нжѣ тѣлѣа мѣкомѣ
 ѿпнтѣишн: н велѣиѣ ѿно н(е)б(е)сноѣ въ ѿрѣѣ носнѣишн: рад[о]у[и] се върадованна, несквѣрнаа
 аггннѣ нжѣ багровѣсноѣ, ѿблѣче ѿвѣѣ ѿно волѣю за въсѣх[ъ] насѣ жреннѣо, прѣч(н)стѣи
 рѣкаа свѣтаѣишн: рад[о]у[и] се, върадованна, н непорѣтнаа, неѣртожнаа ѿроковнѣ: нжѣ заѣтїе
 страннѣо н р[о]ждѣнїе неѿвѣдаѣмо, землѣишн неболезанно показѣишн: радѣ се върадованна,
 нжѣ въсѣх[ъ] радѣ въсѣпозлаѣшннѣи кѣкѣе с(вѣ)тыи, н жазлѣ б(о)госаждѣннѣи цвѣт(ъ)
 процвѣтѣишн: радѣ се върадованна, свѣщѣиноснѣи н златѣиноснѣи свѣтлнннѣи, свѣтѣишнѣи
 трапѣзо: нжѣ жнвоноснѣи хлѣбѣ на себѣ носѣишн: радѣ се върадованна, нжѣ хѣрѣишнѣи н
 прѣѣданѣо ц(а)ра славы сѣданнѣи, н б(о)га слова въплѣщенїа царѣаа полѣто, рад[о]у[и] се,
 върадованна, ѿд(с)шевлѣннѣи н прѣѣстнѣи ц(а)рѣишнѣи граде, тобою бо н(ы)и
 ц(а)рѣишнѣи граде пр(н)сноскрѣплѣишн вѣселнѣи се, радѣ се върадованна, горо б(о)жїа
 тѣишнѣи, горо ѿснѣишнѣи, горо сѣишнѣи, горо [607б] ѿснѣишнѣи, горо несекома, горо б(о)жїа
 ѿд(с)шевлѣннѣи: рад[о]у[и] се върадованна, покровѣ пѣишнѣи, н заѣтѣишнѣи страшнѣи, нжѣ
 истннннѣи те б(о)г(о)рѣишнѣи нспѣишнѣи, радѣ се върадованна, м(а)рїе, хр(н)стїанѣи(ъ)
 въсѣишнѣи бл(а)говѣтлнѣи прѣѣжннѣи, н въсѣишнѣи велнѣи сѣдѣишнѣи н добротѣ прѣѣишнѣи
 ѣадо неѣишнѣи: рад[о]у[и] се ч(н)стаа дѣво б(о)г(о)нѣвѣсто: ѣто ѿко мн грѣшнѣи, колнѣи сѣи
 кадры бѣишнѣи н ѣвѣишнѣи з' б(о)г(о)дѣишнѣи пнѣишнѣи, к' н(е)б(е)сноѣ неѣишнѣи, с
 наишнѣи с неѣишнѣи оустѣишнѣи, толнѣи н прѣишнѣи на вѣишнѣи сѣишнѣи за поѣишнѣи
 поѣишнѣи пр(е)с(вѣ)тоѣ б(о)г(о)рѣишнѣи: Неѣишнѣи н пакѣ с ѿко нѣишнѣи поѣишнѣи сѣишнѣи ѿ

сказанваню б(о)жїега бл(а)говѣщенїа. да всрѣло послышамо ѡпет(ъ), н архагг(е)ла гаврїила. како
 є к непорочной д(ѣ)воици прнкрєхюїї є б(о)жїѡй ѡкої тайны за прнкатанїє з себе б(ог)а слова з
 доказанванїем[ъ]. говораше. н то рече к нїѡнзї. слышай нектѣсто б(о)жїа прєславнєх вышнїега
 б(ог)а потайнїи мѣ с тобою[ъ]. ѡговорѣ. те де до҃хїи ч҃данъ лепъ глас(ъ). єво кешъ ѡд[ъ]
 ланас(ъ) такы затрєднїтїи ѡу себе н роднїкєшъ с(ы)на. н нїменованїєш(ъ) га [608a] нсєсом[ъ].
 толнко б҃дн справнѣ н готова к' нїеговѣ ѡу тебе дохѡдє. лєпо самъ с пощенїем[ъ] тн дошѡ
 казатн тай добры глас(ъ). цо тї є ѡстава защєгїєнїа дати сє салъ прє вѣка н свѣта. На то
 ѡдговоры ч(н)стаа д(ѣ)воїка н рече к' агг(е)лѣ мрѣшало натрагѣ. ѡбїнѣн де ты мом'їе наѡколо
 ѡд[ъ] менє подалеко. те нзлаѣн нз мѡга граада напоїє, н об'кѡлн мн надалє о(т')чєвннх мѡю.
 ѡдѡвѣд[ъ] поскорїє да сн нзмѣкаѡ. ѡтстан(н) сє ты тѡга долазка к' мѡїѡй кѣн. те ѡт[ъ] мѡн
 вратаа хїнтро сє ѡбїн нє долазн тн тѣ заговѣратн мє. а мєнн х҃дої об'дє нє продааї тн тѡн
 масааа. нн мн маазнны гласѡа казѣн. к ѡтѡмє пакъ іѡї агг(е)лѣ налєпо проговоры, то рече к'
 нїѡнзї. та послышай мє мало д(ѣ)воїко. док' тн нскажємъ по рєдє на цо сам[ъ] к' тебы
 послаат(ъ). а нє б҃дн тако скоро плаха н жѣстра. єво свої даав'нашнны договорѣ салъ хѡкїє
 б(ог)ѣ да доконаа. те то зак'тєдє на вндєлѡ свїмъ нзнєтн. да потраажы н пом(н)лѣ нзгѣб'їєна
 н заблѡгїєна нздакнѣ ч(о)в(ѣ)ка. нзарад[ъ] тога самъ собою[ъ] хѡкє ч(о)вѣком(ъ) сє ѡчїннїтн.
 да сп(а)сє чѡ[608б]вѣка. ѣа зацо вѣѣ нє прнкатнш' мн рѣтн, нн мн поздравлєнїа прїнмашъ
 радо н весєлѡ ѡбравѡваннѣ. рече мѣ ѡпет(ъ) д(ѣ)воїка. вндїм' те да сн сас'ма лѣпъ н х҃бавъ
 мѡмакъ с красна стаса. цнфрасто ѡдєвєнъ, гнздава образа свѣтла. алъ те ч҃днє тѡє рєтн мн
 говорєнє ѡт[ъ] тебе цо н ннкард[ъ] ннсамъ ч҃ла. сє мн сє чнны да нєцѡ ты менє нє вараашъ.
 вѣрѣн мн з'нанѡ. да сам[ъ] сє вр'лѡ прєпала, н дѡр' сє прѡнєраазнла ѡу себе. каа[ъ] те смѡтрнх[ъ]
 коа' сєбє. глєдєн мн на тѡї зрѣтны образъ какав' сн кан'да те є саамъ б(ог)ѣ нз'образїѡ. н
 б(о)жїа свѣтлѡст[ъ]. вндїмъ блнста нс тебе. салъ єтѡ когано кѣзыка ннкард[ъ] ннсамъ ч҃ла нн
 з'нала, говор' мѣ раз'бнрамъ. нн тога образа цо га ннкард[ъ] нн на снх ннсамъ вндєла. сад' га
 на ѣкє прєд[ъ] собою[ъ] глєдам[ъ]. н како да сє нє бѣ прєпаастнла стрєплїєн мн нз'нѣтра. а єво
 н сѡга мн зарѣчннка ѣа вѣѣ нлѣм[ъ] пр[а]в[є]днѣ ч(о)в(ѣ)ка. те мѣ знадѣ людн чїа самъ
 под[ъ] пр'стєном[ъ] жєна. нє прїнстѡн мн сє вншє з дѡргы мѡм'цн сѡга разговѡра нлѣтн. нн то н
 саамѣ зак'тєкам[ъ] чнннїтн, н стндїнм' сє вр'лѡ да бн с как'вом[ъ] мѣш'комъ страанѡм[ъ].
 [609a] цо бєсєднїтн. а мѣаадѣ мѡм'чаа[ъ], нн вндєтн нє зак'тєкам[ъ], а камѡлн да свої кон
 разговѡрѣ свої нлѣла бн ш' ннмѣ. рече агг(е)лѣ. та ѣа те добро знаамъ како сн ты ч(н)ста н
 пощєна д(ѣ)воїка. тако да тн на свѣтѣ нєїмѣ д(ѣ)воїчїѡгѡ паара. зато самъ ѣа ѡт[ъ] б(ог)а н
 послаат(ъ) доїн к' тебы на позздаанѡ. толнко послышай мє сєстро мѡн. н прїнмн ѡд[ъ] менє ѡвы
 зач҃дѡ весєѡ за тѡє добро нз'скаазаты глас(ъ). а на тѡю тѣбѣ велнкѣ свагдѡрѣ х҃ваалѣ быткїє
 тн тѡ. кр'нѡ нс тебе роѣнєн, вышнїега б(ог)а с(ы)нъ кє сє наз'ватн. а єтѡ ты прєч(н)ста з
 др'жаанїем[ъ] на свѡн тн рѣкѣ н вр'лѡ жєл'нѡ носнкєш' га. р(е)чє, м(а)рїа. ч҃лємъ братє цо мн
 говорнш(ъ). н то свѣ раз'бырамъ. те вндїм[ъ] те како ннчн ты ѡт[ъ] ч(о)в(ѣ)ка роїєнъ. нєгѡ

д(8)хъ сн· алъ не знамъ кон· те зато юшъ болъма стрепимъ н конм[ъ] се· да ме тако не
намаамнш[ъ] на кое сло с прекаром[ъ] кано 8 раю еѵѵа що є с прекаранем[ъ] пропала· алъ ја
донста нинсамъ онѣ бѣди да ме лас'но на кою некапалост[ъ] преволншъ с ласкаанем[ъ]· ако бы
кое мааз'лине преда м'ном[ъ] нз'водїю· юще ты ннкад[ъ] на оваквѣ твр'добѣдѣ д(ѣ)войкѣ нинси
се на[609б]мерїю, ннт[ъ] сї є кадъ видѣю· р(е)чѣ, агг(е)лъ· знаамъ те какъвѣ сы натѣре д(ѣ)войко·
алъ ја єво тебѣ лаж'ливы мааз'лине не доносим[ъ]· него праавѣ тн радостъ нз'казземъ що є
заа те болѣ, недоу'нано тн роденіє безъ д(ѣ)воич'ког[ъ] померена к'вара· з добром[ъ] тн
сказзем[ъ]· доходакъ к' тебѣ выш'ниѣга ц(а)ра недоимшиаенъ· та саама ты собом[ъ]· н таа на
тебѣ порфирѣ коласто свнлено одело що га на себѣ носиншъ, проказѣ те юр' сн с' ц(а)рскога
подретла, те н саама сн принстойна за ц(а)ра· що н саама то свакад[ъ] нс'каззешъ говорѣи да
єси таа· зато ѡтселе н ја те нзоб'лижземъ що сн, коѣ ли нмаашъ быти, ако ме послышашъ н
рѣч' ми принимшъ· рече д(ѣ)ва· що є хваїде тѣ тебѣ много н зановѣтати· кад[ъ] ја тн велым[ъ]
юръ не вѣрземъ томе таквомъ твомѣ оукаазѣ неоскѣстномѣ· вндимъ те ша рад[ъ] сн тѣ дошасо
съ шегом[ъ] ѡбразжити ц(а)рско н д(ѣ)воич'ко пощеніє· съ срамотом[ъ] ѡдертити н с пнзмом[ъ]
наа ме нз'ваднн мого ли домаѣнна г(о)с(по)дара· рече, агг(е)лъ, архїерей пророкъ захахарїа
єлнсаветинъ мѣжъ· твоє рогїакѣ· добро за то знаашъ, да кадъ ѡнъ не повѣрѣваа монмъ рѣч'ма·
те нзараа[ъ] [610а] тога ѡнемы· бааръ с отога се оувѣры· а деде ѡтинди тало до ннх[ъ]· те
раз'бери н навик'ни поболъма що нм[ъ] се є было припетнло· р(е)чѣ, д(ѣ)ва, ѣкимъ н ан'на·
сѣдѣжство добородно н побожно безъ 8кора мон сѣ роднтелн· н како ја тїю нзраастанца, с
пророцы да се състаемъ, те т'ко бы нїхъ нааговорїю н к отомѣ н приверїю да ја м(а)рїа нинсамъ
шареным[ъ] пѣтемъ пош'ла грѣшннн· нз'оставши безъ о(т')ца безъ м(а)тере шротна· р(е)чѣ,
агг(е)лъ· но, велымъ тн, да кад[ъ] се нз'вр'ше мое оѣ рѣчн що тн каажемъ оу свое нмъ томе
време· он'даа кїешъ се сѣтннн н проз'нати томе недоу'нано[ъ] заподѣлѣ оукаазъ· тааааръ вѣѣъ
почѣ д(ѣ)войка распнтинвати агг(е)ла· с конмъ наачнном[ъ] то може ѡд[ъ] нїє быти· н рече мѣ·
конно є нзъ д(а)вндова дола н те о(т')чєвнне рода вогїенъ н 8 томѣе з'бренѣ, како таквої големої
н страш'ної тайны послѣжити мѡгѣ, како ли оу себѣ да прикати[ъ] с(вє)тогоа г(о)с(по)да
нс(с)а конно на хїєрѣмїех[ъ] сѣдѣи мѣ ѡтпѡчннка· бѣди юмѣ слава къ вѣкы аминъ:~

ВТОРАА ЧЕСТЬ СЕГО СЛОВА.

Ѡт[ъ] г(оспод)а б(ога)а послаты архагг(е)лъ гав'рїла[ъ]· догїє 8 назаретъ до преч(н)сте
д(ѣ)в(н)це м(а)рїє· бл(а)говѣстннн юнї [610б] с(ы)на б(о)жїа зачетїє· рече к нїѡнїн· радѣи се
ѡбрадованна г(оспод)ъ с тобою· ты се хоѣешъ нареѣи б(о)гоноснаа столица· ц(а)рско сєденіє
н(є)б(є)снога ц(а)ра· юр'но н тако ѡв'де сн бл[а]д[ы]ч[н]ца ц(а)р(н)ца н к'ѣи с подрет'ла землїаного
ц(а)ра д[а]в[ы]да· те на себѣ цр(')ковны образъ с отога нмаашъ· а ако не вѣрзешъ ли що тн
казземъ, то каде тн се събѣде· тааааръ кїешъ прознати мон рѣты доконаніє· н выш'ниѣга б(о)г(а)

НЕИЗГОВОР'НО К' ТЕБЫ СЪЛАЗЕНІЕ. НА ТО ОДГОВОРІН МЪ М(А)РІА ТЕ РЕЧЕ. КАКО МОГЪ ІА БЫТИ
 ВЫШ'НИЕМ[Ъ] Б(О)ГЪ ПР(Е)СТОЛЪ, ПОИЗ'ВѢСТНІЕ МН ТО СКААЖИ АГГ(Е)ЛЕ Б(О)ЖІИ. КАКО ЛН ТО ОНЫ
 ВИШІИ ОУТ[Ъ] СЪН'ЦА НЕДОТАК'НУТ[Ъ] СВѢТ(Ъ) ДА БУДЕ ОУТ[Ъ] ЗЕМЛЯНОГЪ ТѢЛА ОСЕЗИНВАТ(Ъ). ВНИШЕ
 КААДРОСТИ СНОСНЕ. ТЫ МЛАДНѢХ ЮНААЧЕ ДОКАЗИВАНІЕ ТАК'КО МЕНН ОУ 8ШН НЕДОЗ'НАНО ОУНОСИШЪ. СВЕ
 МН СЕ ЧИНЫ ДА НЕ ОУЗБѢДЕШЪ ТЫ ДОШАО К' МЕНН НА КОЮ ПРЕВАРЪ. ПАКЪ ІОИѢ РЕЧЕ. АГГ(Е)ЛЪ. О
 Д(Ъ)ВОИКО Д(Ъ)ВОИКО ЧУДАНА ТИ СИ ТЫ. ТЕ КРОШО. ЗАШО ЛН МОИХ ДОБРОМЪ ИСКАЗИВАНІЮ НЕ ВѢРШЕШЪ,
 Б(О)ЖІА НЕВЕСТО. ДОКЛЕ ТО ХОКІЕШ' СЕ СА М'НОМ[Ъ] ИНААТИТИ, И НАДГОВААРАТИ. А НЕ ПРІИМААШЪ
 ОУГОВОРА С Н(Е)БА ПОСЛАА[611а]ТОГА К' ТЕБЫ АГГ(Е)ЛА. ИИСАМЪ ІА ОД[Ъ] ОНЫ ЦО Є ПРЕВАРІО ЕУ'ВЪ.
 РЕЧЕ. Д(Ъ)БА. ВДИИМ[Ъ] ТВОЕ АЖКАВ'СТВО ГАБЪ ТИ СЕ РАЗЛИКО ПРОМЕНИОЕ ЛИЦЕ. И ЧЕМЪ ТВОЕ
 МНОГОСПЕТААНЕ ЧУДНЕ БЕСЕДЕ. ЦО ИИСАМЪ НИКАД[Ъ] И ЧУЛА. ЗАТО И НЕ ПРИИМАМЪ ТВОГА ОБРИЦАНІА,
 НИ ГА СЛЫШАМЪ АКО ЦО МН ГОВОРІО. Р(Е)ЧЕ. АГГ(Е)ЛЪ. ТА АКО И АБПОТА МОГА ПРОМЕНИВЪТА ЗРАКА
 ЛИЧ'НА И ГЛАС(Ъ) МН ЦО ПЛАШІИ ТЕ. АЛЪ ТО ТИ КААЖЕМЪ. ДА ОВЕ МОЕ ИЗБЕСЕДНЕ К' ТЕБЫ РѢЧИ, ЗА
 ВЕЛИКЪ ХВАЙДЪ ХОКІЕ ТЕБЫ ИЗААБН. ТЕ ОУТ[Ъ] СЕН'ДОБН ПО МОМЕ ГОВОРЪ. Н(Е)БО И ЗЕМЛЯ ХОКЕ ТЕ
 ХВАЛТИ И ДЕПО АНЧІИТИ. НАВЕЛНКО 8З'АНЗАТИ. Р(Е)ЧЕ. М(А)РІА. А ПО ЧЕМЪ МОГЪ ІА ТО СЪЗНАТИ. ДА БИ
 СЕ НА МЕНН ТЕ ТВОЕ РѢЧИ ИЗВР'ШНАЕ. КАД' САМЪ ІА Д(Ъ)ВОИКА И ЗА МЪЖА НЕ ЗНААМЪ. НИТ(Ъ) САМЪ С
 КИИМЪ ВѢН'ЧААТА. НИТИ МН Є К ОТОМЕ ВОЛЕ, А НИ КОЕ ЖЕЛЕ ИМААМЪ. ІА САМЪ РАБА МОГА МН
 СТВОРИТЕЛА. РЕЧЕ ІОИѢ АГГ(Е)ЛЪ. ЗА ВѢРОВАНИЕ ЕВО И ТО ТИ ИЗВѢСКЮЕМ[Ъ]. О ЕИНСАВЕТН ТВОИОИ
 ПРІАТЕЛИЦЫ. КАКО ТО ОНА ОВЕ ДОБНИЕ СТО ПОД[Ъ] СВОЮ ІОИѢ СТАРОСТЬ ХОКІЕ ДА РОДЫ С(Ы)НА. ТЕ МНОГИИ
 ЛЮДИ КІЕ СЕ ПОРАДОВАТИ ЗА ТО ЧУДО О РОГІЕНЮ ТОМЕ. А ИМЕ ОНОМЪ ДѢТЕТЪ ІО[611б]ВАНЪ ХОКЕ СЕ
 НАРЕБН. ОУЗ'МН ЦО ТИ СЕ ОД[Ъ] МЕНЕ ПРЕПОРЪЧІЕ, А НЕ КЛОНИ СЕ ГОВОРЕБН ТИ СЪ МНОМЪ. РЕЧЕ Д(Ъ)БА.
 Ч(О)В(Ъ)КЪ ЛН СИ НА'Н АГГ(Е)ЛЪ. НЕ МОГЪ ТИ РЕЧ'МА ПОВѢРОВАТИ. НИ СЕ СЕТИТИ О ЧЕМЪ ТО ШИЕШЪ. ПО
 ОБРАЗЪ МОТРИМЪ ТЕ КАНО АГГ(Е)ЛА СЪЩА. АЛЪ ПО СТАСЪ Ч(О)В(Ъ)КА ТЕ ВДИИМ[Ъ]. РЕЧЕ АГГ(Е)ЛЪ. ТА
 БААРЪ ОУ ЦР(І)КВИ ОУ С(ВЕ)ТАА С(ВЕ)ТЫХ(Ъ) ПОСВѢКІЕНА Д(Ъ)ВОИКО, ИИСИ А' МЕ ВИДѢЛА, ТА ЗНАШЪ ТО
 ДОБРО И ОУИВѢСТ'НО ДА САМЪ ЕВО ІА ИСТИ МНОГО ВРЕМЕНА ТЕБЫ ХРААНЪ ДОНОСИО ІЕСТИ. ТЕ СЕ ОД[Ъ] МОЕ
 ВАТРЕНЕ РЪКЕ ОУЗНИМАЛА ЕСТИ. И ДОСТА САМЪ БЕСЕДІО С ТОБОМЪ. ІА САМЪ АР'ХАГГ(Е)ЛЪ ОНЫ ГАЧ'РИНА
 ЦО САМ' ТИ ОД[Ъ] Г(ОСПОД)А Б(О)ГА ПОСЛААТЫ СЛЪЖІО. Р(Е)ЧЕ Д(Ъ)БА. ПР[А]В[Е]ДНА И ПОЩЕНА
 РАЗЪМ'НА СТАР'ЦА ДЪН'ГІЕРНИИ СВОГА МН ОБРЪЧ'НИКА ИМААМ[Ъ] ЦО МЕ Є ЗАА СЕ ОУЗЕО. ТЕ СЕ БОНМЪ, И
 СТИД' МЕ Є ОД[Ъ] НИГА ЦО ЪЕ МН РЕБН. АКО МЕ ЗАТЕЧЕ С ТОБОМ[Ъ] ТЪБНИИОМ[Ъ] БЕСЕДЕБН А НА СААМЪ
 ОУ ЗААТВОРЪ С МЛААДНМЪ МОМ'КОМ[Ъ] БУДАВ'ШН ВѢБЪ ЗА МЪЖА ПР[І]СТЕИОВААТА Д(Ъ)ВОИКА. И ЦО МЪ
 ЗНААМЪ И ОДГОВААРАТИ. А ЦО СИ СЕ И ОБЕЗАО ТЪ ТОЛНКО ОКО МЕНЕ, ТЕ НЕ ШИБАШЪ И ИДЕШЪ
 СВОНМЪ ПЪТЕМ[Ъ]. ДОК'ЛЕ И ТЫ ТЪ СЪ М'НОМ[Ъ] 8КЕД'НО ИИСИ НАЛЕПІО. АКО СТИГ'НЕ СТАРАЦЪ ДОМА ОУ
 ОВЫ ПААРЪ. Р(Е)ЧЕ. АГГ(Е)ЛЪ. ТА ЕВО ТЕКАРЪ САДЪ И ЗАПО[612а]ЧЕО САМЪ С ТОБОМ[Ъ] БЕСЕДИТИ. А
 ПЪН' САМЪ Н(Е)Б(Е)СНЫ БЕСЕДА. И ОМАКО МІ Є С ТОБОМ[Ъ] О СВЕИХ РАЗ'ГОВОРЪ, ЦО ТИ ИМААМЪ
 ДОКАЗИВАТИ. ІА ЦО МЕ БР'ЖЕ ТЕРАШЪ ОУТ[Ъ] СЕБЕ. КАД[Ъ] САМЪ ІА ОУДИНА КИД[Ъ] ТЕБЕ. АКО МЕ И НЕ
 ВИДИШЪ СКАКАД[Ъ] ОУИМА. ОУСАДЪ ЕВО ПРАВО ТИ ТО КААЖЕМ[Ъ]. ІЕРЪ ИС ТЕБЕ ХОКЕ СЕ РОДИТИ Ц(А)РЪ
 Ц(А)РЕМЪ. ЦО ЪЕ Ц(А)РОВАТИ НАД[Ъ] ІАКОВ'ЛЕВЫМ[Ъ] ДОМОМ[Ъ] 8ВѢКЪ. И НИГОВОМ[Ъ] Ц(А)РОВАНИЮ

НЕЙМА КОН'ЦА· ОТГОВОРІН МЯ ПАКЪ М(А)РІА ПЛАХО ТЕ МЯ РЕЧЕ· СМЕЛА САМ[Ъ] СЕ ОУ СЕБЫ КР'ЛО· Н НИЩА
НЕ З'НАМЪ ЦО ТИ ВНИШЕ ОДГОВАРАТИ· ЦО ЛН ОУ[Ъ] СЕБЕ ЧИНИТИ· СТРЕПИМ[Ъ] Н БОНМ' СЕ С ОТОГА
ПОСЛА· КЕРЪ АКО ЛН СЕ ТО СЪБЪДЕ ДОНСТА ЦО ЛН ВЕЛИНШЪ· ТЕ ТРЪДАНА ОСТАНЕМ[Ъ] З ДЕТЕТОМ[Ъ]·
ОПАЗИТКІЕ ТО НЗ'ОКОЛА КОН'ШІЕ· СВН КІЕ СКОЧИТИ С ВНОМЪ Н С КОР'ВОМЪ ІОСНФЪ НА МЕ· Н ЦО ОД[Ъ]
МЕНЕ ТАДАРЪ ДА БЪДЕ· ХОКЕ МЕ НЗ'ДАТИ СЪДЪ· Н ЛНОГЪ СРАМОУЪ Н БЕЛААН НМААМ[Ъ] ПРОТЕГ'ЛНТИ·
ЧЕМЪ СЕ НИНСАМЪ НААДАЛА· Р(Е)ЧЕ АГГ(Е)ЛЪ· ЧДИНМ' ТИ СЕ ДІНВ'НА Д(Ъ)КОЙКО· ЦО СЕ ІОШЪ ТОЛНКО
 СМЪКАШЪ О МЕНН Н БОНШ' СЕ ПРЕКАРЕ· КАД[Ъ] ІА НИНСАМ[Ъ] ЗЕМ'ЛІАНЫ· НЕГО С ТОЛНКЕ ГОЛЕМЕ ВИСНЕ
 ГОР'НІЕ СНИШО САМЪ, ТЕ ПРЕДАА ТЕ ДОШАО Б(О)ЖІО ТАЙНЪ ОУКАЗАТИ ТЕБЫ· А ЦО КРІЕШЪ СВОЕ ОЧН
 ОД[Ъ] МЕНЕ, [612б] ТЕ МЕ СЕ СТИДИШЪ· КАД[Ъ] СЕ ІА ВЪК'МА ОУ[Ъ] ТЕБЕ СТИДИМ[Ъ]· Н МЕНН, ПАЧЕ
 ВАЛІА ТЕБЫ ГОВИТИ, Н ЛЕБ'ДИТИ ПРЕД[Ъ] ТОВОМ[Ъ] КАНО ДОСТОЙНОІ ПОЧАСТИ СЕ ТЕБЫ ДАВАТИ КАКО
ОД[Ъ] ВЪР'НЫ ЛЮДІЙ· ТАКО Н ОД[Ъ] Н(Е)Б(Е)СНЫ АГГ(Е)ЛАА· КЕР'НО ТЫ М(А)ТИ Б(О)ЖІА ХОКЕШЪ ДА
 БЪДЕШЪ· ТАДАРЪ М(А)РІА ПРОШАЛІН СЕ С' АГГ(Е)ЛОМ(Ъ)· ТЕ МЯ ТО РЕЧЕ· О МЛАД[Ъ] ЮНАЧЕ· ДИВ'НО Є ТО
 ТВОЕ ЧЪДНО К' МЕНН ОУКАЗИВАНІЕ· Н СТОІАНІЕ ТИ КР'ЛЪ БЪДЪ ЛЕПЪ ОУКАЗЪЕ· АМА КАКО СИ ТЫ ТО СМЪКО
ДР'ЗНЪСТИ ТАКО ОВ'ДЕ ОУЛЕЗ'ТИ К' МЕНН ЧЪДНМ[Ъ] СЕ· БЕЗ ГЛАСА Я МОЮ КЪКНЦЪ· НН КЪЦ'НОО ОУ
ВРААТА· НН ЗАПИТАО СЛОБОДА ЛІ Є ОУКН· ЗАНР' СІА МЕ ТЕКЪ ТАКО ЗА НЕКЪ ПРОСТЪ Д(Ъ)КОЙКЪ А НЕ ЗА
 Ц(А)Р(Н)ЦЪ МЫСЛІО ДА САМЪ· РЕЧЕ ІОШ ОУПЕТ(Ъ) АГГ(Е)ЛЪ· СВА СІА ОУСЪВЪДАА Ч(Н)СТАА Н БЕЗ МААНЕ·
 АЛЪ ТО ТИ СЕ ДІВНМ[Ъ]· КАКО ОУ[Ъ] ТОЛНКО ДОБН СЕ НЕ ЯВЕРЪЕШ'· КО САМЪ· НН МЕ ПРАВО ПРОЗ'НАТИ·
 Н МОЕ ЛН БЕСЕДЕ НЕ ПРІИМАШЪ· ТА ЄВО СЛАВ'НЫ Ц(А)РЪ ЦО ТИ ЗА НЕГА КАЗЪЕМ[Ъ]· КРОЗ[Ъ] ОВЪ МОЮ
 БЕСЕДЪ ВЪК'Ъ ОУШАО Є ОУ ТЕБЕ Н СЕЛЫ ОУ ТВОМЕ ЦРЕВЪ· РЕЧЕ Д(Ъ)ВЪ· КАДЕ Д(Ъ)КОЙКЪ НЕСЪЗНААТЪ
 БРАКА ЦЪЛЪЕШЪ· Н НЕПРОБАЛІВАНОІ Д(Ъ)КОЙКЫ НИЩА С МЪЖКОМЪ СТРААНОМ[Ъ]· ТАК'ВО ДЪЛО ІОШ
 НАПРЕД[Ъ] НЗ'НОСИШЪ РОДИТИ ДІЕТЕ· А ТЫ ЛН БААРЪ ПРАВО НСКААЖИ, ТЕ [613а] МЕ ИСТИННОМ[Ъ]
ОУВЪВЪСТИ АКО ЗА ТО ЗНААШЪ· КАКО Н ОУКЪДАА ХОКЕ ЛН СЕ ТО СЛЪЧИТИ КАД[Ъ] ІА ЗА МЪЖА НЕ
 ЗНАМ[Ъ]· Р(Е)ЧЕ· АГГ(Е)ЛЪ· С(ВЕ)ТЫ КІЕ Д(Ъ)ХЪ НАПАСТИ НАА ТЕ· Н СІЛА ВЫШНЕГА Б(О)Г А О(Т')ЦА ХОКІЕ
 ТЕ ОВ'СЕНИТИ· Я ТОМЕ Н ДІЕТЕ КІЕ СЕ ОУ ТЕБЫ ЗАЧЕТИ· Н РОКІЕНО НЗ' ТЕБЕ· НАЗВАКІЕ СЕ С(Ы)НЪ Б(О)ЖІН·
 С(Ы)НЪ ВЫШ'НІЙ· НЕ БОІ СЕ, НН СЕ ЦО ОУ[Ъ] ЧЕГА ПРЕПАДАЙ МАРІАМ'ЛІЕ· ВЕЛИМ' ТИ ДА СІА КРОЛО ЧЕСТИТЪ
 ДОБРЪ СРЕЪЪ ПРІДОСТАЛА ОД[Ъ] Б(О)Г'А· РЕЧЕ Д(Ъ)ВЪ· ТЪ ЛНОГО НСКААНЪ ТАЙНЪ, ДОШАО СІА Є С' Н(Е)ВЪ
 МЕНЫ ПРЕДАВАТИ· Н КАКО ДА НЕ БН СЕ ОУ[Ъ] ТОГА ЖАСНА Н ВНИШЕ ПАЧЕ НЕ ВЪРОВАЛА ТАК'ВОМЕ
 ЧЪДНОМЪ ТИ ОУКАЗИВАНІЮ· А КАД' ЛН ЗАТО ДОКАЗЪЕШЪ ІОЩЕ ПОКОЛ'МА ОУРАЗЪМН МЕ О ТОМЕ· Р(Е)ЧЕ·
АГГ(Е)ЛЪ· ОДБААЦН ВЪК'Ъ ТЪ БЕДЪІАСТЪ НЕВЪРНЪ БЪДЪ ОУ[Ъ] СЕБЕ ВЕЛИМ[Ъ] ТИ О Д(Ъ)КОЙКО· С ЦО СЕ
 ТОЛНКО ННААТИШЪ СЪ МОМОЪ· ПРСТАНИ ВЪК'Ъ ОУ[Ъ] ТОГА ДОСТА Є БЫЛО РЪЧЫ· ЄТО ВЪК'Ъ МОЕ СЪ СЕ
 РЪЧЫ КАКО ЛН СЕ СВНДЫ ЗАТО· СВЕ ДОКОНАЛЕ С ТОВОМ[Ъ]· ТВОІА Є ВЪК'Ъ ОУТРОБА ЄТО НЕСМЕЩЕНОГА
 ННГ'ДЕ· Я СЕБЫ ГА Є СМЪСТИЛА, АКО ТИ Н НЕ БЫ ОУ ВОЛО НА ТО БЫЛО· ГАЪ Є ТЪ Є ВЪК'Ъ· КЕР'НО Я
 Б(О)ЖІИМЪ РЪЧ'МА НЕЙМА НІЕД'НЕ НЕДОСКЪТИЦЕ· ЦО НЕ БЫ МОГ'ЛО БЫТИ [613б] Н ТО СТАТИ СЕ ЦО
Б(О)ГЪ ХОКЕ· Р(Е)ЧЕ Д(Ъ)ВЪ· ІА САМЪ СТАВ'ЛО ОД[Ъ] Д[А]В[Ы]Д[О]ВЪ КОРЕНА· ЗАТО СЕ Н БОНМЪ· ДА
 НЕКАКО ТЪКІЕГА ЛЕЖАНІА ОУЗРОКЪ СРАМОУНЫ НЗ'НЕНАДА Н НЕГА Н МЕНЕ НЕ СНААГІЕ ЗА ЯКОРЪ ЛЮТЫ· ТЕ
 ПОСЪВЪКІЕ Н ПОПОВЕ СНААФН КІЕ ГРЪШ'НАА БОНГА· КОН СЪ МЕ ОУ[Ъ] ДЕТНН'СТВА ДО ОВО ДОБЫ Ч(Н)СТЪ

оу цр(‘)квн спажаан, н цѣлѣ стар’цѣ пощенѣ ѡт[ъ] сендоѣн на спажааніе лн събор’но предаан.
 р(е)чѣ агг(е)лѣ. г(о)спод)а сп(а)са кѣшъ ты родити кѣд’нога ѡт[ъ] жнвоначел’нѣ тро(н)цѣ. те свѣлѣ
 кѣш(ъ) свѣтѣ нѣнзговор’нѣ радостъ добавити. коюно ннкад[ъ] нн агг(е)лскы, а калолн
 ч(о)вѣчаскы пород[ъ] ннѣ могаѡ то сконаторити съ свонм[ъ] нстражинваніем[ъ] конм[ъ]. н твоѣ кѣ
 се нлѣ 8вѣкѣ зато бл(а)госинк’лѣити. рече м(а)рїа. те кога лн то сп(а)снтелѣ каажешъ мо(м’)чѣ.
 очито лн га оукаажн. крѣ донста н чѣда мѣ ѡ томѣ нестѣе. тако да н агг(е)лскѣ свѣ красотѣ.
 пламеннѣ многоокатѣ н(е)б(е)снѣ поглаварѣ. то твоѣ сказиваніе чѣднѡ оу чѣдѡ н сталма. р(е)чѣ.
 агг(е)лѣ. сладка днвота лепа твоѣ свѣ те, бсѣде ч(н)стаа. тога рад[ъ] н вѣлю тн. да не ѡт[ъ] желіе
жен’скѣ нн ѡд[ъ] мѣж’кѣ к отомѣ воли хоѣш(ъ) [614а] зачѣти. неголн ѡт[ъ] выш’нѣга б(о)г)а н
 находити с(вѣ)тога на те д(8)ха. твоѣ кѣ се дїете ѡт[ъ] тебѣ родити. р(е)чѣ д(ѣ)ва. да т’ко кѣ ѡ
 томѣ оу моѣ знанію оуѣрнтн іосифа. како ѣа ннсамъ затрѣднла с мѣш’кым[ъ]
 състат’ком[ъ]. него ѡт[ъ] с(вѣ)тога д(8)ха лн се є то з’тоднло. крѣно с постан’ка свѣта ннкад’ се
 то нїѣ здѣсно ннт(ъ) се є кад[ъ] чѣло. да є нкад[ъ] д(ѣ)вои́ка без мѣш’кѣ прїнтрѣсе заѣтна гдѣ
 ѡстала. с поглѣдом[ъ] нн з договором[ъ] без прїнсека се то не свр’шѣ. рече агг(е)лѣ. за то се ннща
 не старѣи. ннт(ъ) се цю брнны. б(о)жїа є ѡ томѣ оуправа н провїнгїаніе. а не твоѣа. него то знанї
 да ѡт[ъ] сен’доѣн под[ъ] твоѣ мнлокр’вство хокіе прнбѣг’нѣти свакы ч(о)вѣ(ѣ)чїн родѣ. н свакы з’
 блата мѣснатѣ кѣзыкѣ наголемо хокіе те дїнчїтн н бл(а)женнѣ те нарїнцатн. ѡд[ъ] рода до рода
 свако подрѣт’ло люд’ско сполннат(ъ) кѣ с(вѣ)то нлѣ твоѣ молеѣн се тебѣ. кр’но нз’ тебѣ вншн
 ѡт[ъ] свн’ца кѣ свнла свѣт(ъ) просїнѣтн. рече д(ѣ)ва. ѣа самъ саама зем’лѣа н ѡт[ъ] зем’лѣана
 рода се роднла. пакъ как’во наазор’но прнбеганіе людско к’ мѣны да бѣдем[ъ]. како лн х(рїст)а
 свѣт(ъ) внлает’скы да понесем[ъ]. на свон лн маловр’сны н слабы рѣкѣ. [614б] те како да ѡно
 незадѣдно свн’цѣ с мѣсѣцом[ъ] носнтн се може. р(е)чѣ. агг(е)лѣ. прѣз’мн сн себѣ тѣ вр’ло свѣт’лѣ
 зракѣ прѣславнаа прѣз’мн. н(е)бомъ кѣшъ бытн. н сѣн’ка б(о)госм’ѣстна. б(о)жїа
 ѡд[8]шевлїен’на цр(‘)ква. ѡт[ъ] седамъ н(е)б(е)сны крѣговаа шнраа н внш’шаа. рече д(ѣ)ва.
 стрѣпнм[ъ] ѣа прѣслав’нога н стран’наго тога н чѣд’на ѡ рогїеню твога нзрѣченїа. а н ѡд[ъ] іосифа
 стнднм’ се н бонм[ъ]. не знаамъ цю кѣ мѣ нс тога снааѣн. колнм[ъ] баарѣ ѡдѡвѣд[ъ] нзааѣн. те
 талѡ ѡт’нтн оу захарннѣ кѣкю боравнтн лн код[ъ] моѣ свродннцѣ єансаветѣ. док’лѣ внднмъ цю
 кѣ се ѡд[ъ] мѣнѣ з’бытн. н на цю се нзвр’шнтн твоѣа бсѣда. рече іѡн агг(е)лѣ. ѡб’щаа нз’бава
 ѡт[ъ] свїн злннѣа н ѡчїсценїѣ свїнмъ вѣр’ннм[ъ]. наародом[ъ] ты ѡстѣешъ н бытн кѣш(ъ).
 тога рад[ъ] н опет(ъ) говорнм’ тн за хѣлаѣ ѡкѣ сан’чнѣ рѣчы гласовнтѡ. радѣн се, ѡбрѣдованна
 г(о)с(по)дѣ с тобою. бл(а)г(о)с(ло)вен’на сн ты над[ъ] свїнм[ъ] женама. н бл(а)г(о)с(ло)венъ є
 плод[ъ] твога чрѣва. рече, м(а)рїа. ѣа самъ рода ц(а)рскога. н 8 ц(а)рскы полатаа мога лн граада
 внт’флѣѣма с’ м(а)тер’ннм[ъ] млеком[ъ] самъ ѡдоена, пакъ оу б(о)жїѡн цр(‘)квн оу с(вѣ)таа
 с(вѣ)тых(ъ). ч(н)стаа без’ поко[615а]ра ѡдраасла мѣгю с(вѣ)щеннцы борав’лїѣн много доѣн оу
своѣмѣ пощеню ч(н)сто се др’жеѣн. н сад’ самъ д(ѣ)вои́комъ. пакъ како да ѣа м(а)тн дѣтннѣа
 прѣчѣвена ѡстанѣмъ н таа бѣдемъ. рече. агг(е)лѣ. савъ є ѡвыї свѣт(ъ) прогледѡ выш’нїн

Б(ог)ъ ѡдз'горъ. алъ ннѣде нїе так'вѣ д(ѣ)вои́къ прилнчнѣ нашѣ за свою млаи́къ кро́ме тебе. те добра мѣ воля ето бы. да нз' тебе прогнѣ посвѣкнѣ. н нзарад[ъ] смнловааннѣ мѣ се над' люда погвѣленнѣ. собои[ъ] н саамъ ч(о)в(ѣ)къ зак'тедѣ быти. н ты ѡт[ъ] сен'до́бы бл(а)женнаѣ бѣдн мегю люда н хва́лена свакад[ъ]. на то д(ѣ)вои́ка¹⁹³ се вѣѣъ прево́лы. те похва́лы г(оспо)дѣ Б(ог)а. то рече. попекати кю н хвалннѣ нмѣ Б(ог)а мѡга с пѣсмаамн. кад[ъ] є н наа мѣ сннжѣ н найманию свою сѣжкннѣ мѣ поглѣднѣѡ ѡдз'горъ н то вѣѣъ н саамъ знаамъ керъ ѡтселе хоѣ мѣ днчнтн н хвалннѣ сваки рѡдъ под[ъ] Б(о)гомъ що є. н що нс тога нмаѣ внше. рече м(а)рїа то найпослѣ к' агг(е)лѣ. нека да мн се тако з'бѣде по твоѣ сказнваню мн. н пакъ рече к' нїѡнзн агг(е)лѣ. радо́стна ѡ томѣ бѣдн д(ѣ)вои́ко. н(е)б(е)снѣ красоте весе́ле. н днѣно населнанїе. [615б] н свѣцѣло внааетско покланннѣ ѡ тебе постаѣ. кр'ло кїе твоѣ м(о)л(н)тва прнкатна пред[ъ] Б(о)гомъ за люде быти н(е)б(е)снѣ радостн ходатайце. мѣно вѣѣъ бы Б(огородн)ци. що агг(е)лѣ не ѡтстѣпа ѡд[ъ] нїе. него мнѡго є з' бесе́дои[ъ] задрѣжака ѡт[ъ] посла. н пакъ боѣн се. да є ко не вреба ннн затече с млааднн[ъ] мом'ком[ъ] насаамѡ дѣго се бавѣн. та н преко рече мѣ ѡпетъ. та доста вѣѣъ, доста сн мн наговорїѡ. ѡтпучнннѣ вѣѣъ з' бесе́де. чѣѡ сн керъ сам[ъ] се к отомѣ предааа те сам' тн рек'ла. се раба г(о)с(по)лнѣ. бѣдн м'не по гл(аго)лѣ твоемѣ. ѣ вѣѣъ що внше ѡд[ъ] мене нїцешъ. що лн чекашъ тѣ. док' те моѣ старацъ затече. те н обаѡе нзрѣжены бѣдемо. ты кїешъ знаамъ нз'маѣн н ѡтнтн. алъ мѣнн кїе гор'ко пастн с цан'грызанїем[ъ] нїеговыи[ъ] н споч(н)танїем[ъ]. то д(ѣ)вои́ка нз'говори к' ар'хагг(е)лѣ гав'рнлѣ. н ѡнъ такы є ѡставы. неста юн га нзпред[ъ] отїю бы нескннѣнъ: м(о)л(н)тваи прес(в)ѣтыѣ д(ѣ)вы м(а)рїн, н с(в)ѣтаго архнстратнга невестовоѡца м(а)т(е)ре твоеѣ. хр(н)сте Б(о)же. пом(н)лѣй насъ, амннъ.

третїа чест[ъ] сего слова.

Послѣшаамѡ млаѡ хр(н)стїани. за ѡвы праздннѣ бл(а)говѣщенїа прес(в)ѣте Б(огородн)це. кад[ъ] она вѣѣъ послѣша н прн[616а]ваты з драга юѣ ср[']дца ѡд[ъ] н(е)б(е)снога чннѡначел'ннка зговѡрь ѡ х(рн)с(то)вѣ затнѣѣ. ѡдѣ нескннѣно ѡд[ъ] нїе агг(е)лѣ. н послѣ тога. како она ходы с' юснфѡи[ъ]. пучнѣте. кадъ внде є а тр'бѣ юѣ раасте. кер'но старацъ съ сконмъ дѣнгер'лѣком[ъ] се жннк'лѣше. те н понаѡалеко хогнѣше за послом[ъ]. по мнѡго лаана бавѣн се талѡ: да каде стнже с пѣта мѣ оу назаарет(ъ). пр[а]в[е]дны юснфъ. доѣе сколѣ долѣ. нзаагнѣ д(ѣ)вои́ка м(а)рїа нс кѣѣ пред[ъ] нїега. свсретнѣ га н лепѡ дѡчека. зглѣднѣ є ѡнъ. ѡ. внде да є здѣтна. кр'ло мѣ тѣжно бы н ѡдер'тн се що не мѡже быт(н). ѡдѣ знѣтра. ннѣа юѣ наполю не рече. док' се не смѣсты оу долѣ. послѣ седе оу нѣтра н дозваа є насаамѡ предаа се. оузе є на мнндрѡст(ъ). те є налепо тнхо пече распнннкатн. що то бы ѡд[ъ] нїе. налъ є кѣд[ъ] на странѣ скннтала се. налъ є ко ѡн'де к' нїѡнзн шѣнѡѡ се долазеѣн. те є то добнла оу себе. то юѣ наапре рече с' зкорѡи[ъ]. ѡ ты нова млааѡ. що се ннсамъ ѡ тебе ннкад[ъ] нааѡѡ те срамѡте

¹⁹³ Написано д[ѣ]вои́ска.

ДОЧЕКАТИ И ПРИМЛНТИ. НИНСАМ' ЛИ ЈА ТЕБЕ НЗ Б(О)ЖЇЕ ЦР(Ї)К'ВЕ НЕОПОГАНЕНЪ НИ НАТЪРНЕНЪ ЧИМЪ К'
СЕБЫ ПРИКАТІО. Н КАД[Ъ] САМЪ НА ПЪТ(Ъ) ПОШАО РААДНТИ ЛН О ЛЕБЪ, ЧИН[6166]МЪ ЋЕМО СЕ
ХРААНИТЫ. ТЕ ЈА Ч(Н)СТОМЪ Д(Ћ)ВОЙКОМ(Ъ) БЕЗ ОУЗРОКА ТЕ¹⁹⁴
ПОЩЕНЪ ОСТАВНХ[Ъ] КОД[Ъ] СВОЕ КЪЋЕ 8
ДОМЪ. ПАКЪ ЦО ТО САДЪ ВНДЫМ[Ъ] ОУ ТЕБЫ. М(А)Т(Е)РЪ НЕПОВЪДААНЪ, А НЕ Д(Ћ)ВОЙКЪ. БР'ЖЕ ЛН
КАЗЪН Н НЗГОВОРЫ ТО ТВОЕ ШААРАНИЕ Н ДЛАКАВЫ ПОСАО. КАКО Н ЦО Е ОУТ[Ъ] ТЕБЕ ТО БЫЛО Н СВНЛО СЕ.
ОБАКО МЪ Д(Ћ)ВОЙКА НА ТО ОУТГОВОРЫ ТЕ МЪ РЕЧЕ. МОЊ ДОБРЫ Г(О)СП(О)ДАРЪ. КАКО СН МЕ НЕСКР'НАВЪ
ОУ СВОМЕ ДОМЪ ОСТАВІО. ТАК'ВЪ СН МЕ ПАКЪ БЕЗ МААНЕ Н ЗАТЕКАО. А НЕ ТО ЦО ЗА МЕ МНСАНИШЪ.
ВНШЕ ТЫ НЕ ЗЫМЫ[Ъ] ЦО НЗВЪСТНТИ. ТА ЈА НЗ МОГА ЛН ИОЩЕ ДЪТНН'СТВА ОМР'ЗА САМ[Ъ] НА ТО
ТЕЛЕСНО КААЛІАНІЕ ПОГАНО. ННТИ Н СЛЕДА ТОГА ПОЖЕАНКА НИМААМЪ ОУ СВОМЕ СР[']ЦУ. РЕЧЕ ИОСНФЪ. ХЕЊ
ХЕЊ ВНДНМЪ ЈА ТВОЮ МЪННТВЪ МАРО. АЛЪ ТО ВАЛІА НА СДАЪ ДА НЗААГЕ ПО СРАМОТИ СЪДНТИ СЕ. СВРОВО
Е ІДЕЊСКО СЪДЕНІЕ Н ГОР'КО НЗТЕЗИВАНІЕ НА ОУНЗГЛЪДАНО СВЕДОУАН'СТВО БЕЗ ПОГОВОРА. НЕГО СКОРО ПРАВО
ЛН СЕ НСКААЖН БЕЗА СА. ЦО СЕ Е ТО ОУТ[Ъ] ТЕБЕ СТАЛО. РЕЧЕ МЪ Д(Ћ)ВОЙКА. О ПОЩЕНЫ СТАР'ЧЕ ИОСНФЕ.
ЦО ДА ТН РЕК'НЕМ[Ъ] ЗА ТО. АКО СЕ БОНШЪ ОВ'ДЕ КОГА СДА Н СЛЕ ПАР'НИЦЕ. СДАЪ Н ПРЕСЪНІВАНІЕ
ГОР'КО Н НЕВТЕШ'НО ТАМО КЪ БЫТИ ОНОГА СВЪТА. [617а] ОУТ[Ъ] КОГАНО Н БЕЗГРЪШ'НІЙ АГГ(Е)ЛН
СТРЕПЕЊН НМЪ ЖАСАЮ СЕ. ТЕ ОНОГА СЕ СДА ТЫ БОЊ-А ЗА ОВЫ ЛЮДСКЫ ЗЕМІАНЫ СДАЪ ХНТЪ Н НЕ
МААРН. А НАЙПОСЛЕ ЈА ЗАТО БАШЪ СЛАБО ХАЕМЪ. БЫЛА ЛН С ТОБОМЪ ОУЊЕД'НО. Д(А)Н(А)СЪ ЛН ОУТ[Ъ]
ТЕБЕ ОУТИШ'ЛА Н РАСТАЛА СЕ. АКО ТЇ Е ЦО СЪ МНОМ[Ъ] МЪЧНО БОРАВНТИ. А ТН ЛН ОУЧІННЫ ПО АДЕТЪ
ВАШЕМЪ. ОУ ЗААКОНЪ МОУСЕОВЪ ТАКО СЕ ПИШЕ. АКО БН СЕ ГДЪ НАШ'ЛА ТІА Д(Ћ)ВОЙКА С ПРИННДОМ[Ъ]
ПОКЪАРЕНА. ДАТИ ИОНЪ СЕ ДРАМЪ СРЕБРА. ПАКЪ ЈЕ ПЪСТНТИ ОУТ[Ъ] СЕБЕ. НЕКА НАЕ КЪД[Ъ] Е АВЕ ОУН ВОДЕ.
ЈА ЦО ЛН ТЫ НА ОВО ПИСМО МЕНН АДАЕШЪ ОЛГОВОРЪ. А ЗАА МЕ. НЕ ПИШЕ ЛН СЕ ОВАКО 8 НСАНИЪ
ПРОРОЧАСТВЪ. КР'НО ОУ ПОРЪКЪ ДАТИ КЪ СЕ ЗАПЕЧАТ'ЛІЕНА КНИГА ТАК'ВОМ[Ъ] Ч(О)В(Ћ)КЪ КОН ЗНАА
ПИСМО. А ТО КЪ РЕЋН НЇЕ ЗАА МЕ ЈА Е НЕ МОГЪ ЧАТИТИ НИ ПРОГЛЕДАТИ Е ВНШЕ. НИМАО САМЪ ВЪЋЪ СВОЮ
К'НИГЪ Н ДОСТА САМ СЕ НАЧАТІО Е. КАКО ЛН СЕ О ТОМЕ ЛНН. ДА НЕ 8ЗБЪДЕ ПРАВО О ТЕБН НЗРЕЧЕНО ТО
ПРОРОЧАСТВО НЗДААВ'НА ПОДМЪК'ЛОМ[Ъ]. ЗА ПРЪЗ ТН ЖЕНЪ. Н ПОСЛЕДНЮ НЗДААТЪ Д(Ћ)ВОЙКЪ. ДА СЕ ЋАКО
НЕ СЕЋАА НА ЦО НЗ'ЛАЗЫ ТО. ТЕ НЕ 8ЧІННЫ КОЕ ПАКОСТИ ОУ Б(О)ЖЇОЊ ТАЊНЫ. Р(Е)ЧЕ. ИОСНФЪ. ЗАЛЪДЪ
ШЕВРААНЊШЪ МААРО ЗАЛЪДЪ. ДЕДЕ ПРАВО ОУКААЖН ЛН ТВОГА М(Н)Л(О)СТ'НЫКА. [617б] КОН Е ТО ТАЊ
СА МЪНОМ[Ъ] ПРОНАШАО СЕ ОУТААКЪ ОУ МОИОЊЗН КЪЋН. ТЕ ЛН НАПРЕД[Ъ] ДОНЕСЫ ТОГА СЛОЧЕСТ'НИКА
ЦО Е ТЪ СРАМОТЪ ОУЧІННІО Н ПОКОРЪ МОМЕ РОДЪ НАВЕО. ДА МЪ ТАКЫ НА ПАНЮ ГЛАВЪ¹⁹⁵
ДЪН'ГІЕР'СКОМ[Ъ] БРАДВОМ[Ъ] ОУТФІНРНМ[Ъ]. ЗАЦО ОНЪ ЋНДІА МОЮ СТАРОСТ[Ъ] ОБЕЗ'ЧАСТЫ ТЕ ЛН
ОБРАЗ[Ъ] ОЦР'НН. ДА САМЪ ЗА РЪГЪ Н ЧПОТ(Ъ) МЕГЮ СВН ДВАНАНСТЪ КОЛЕНА ІНС(РАН)ЛЕКВЫ. Р(Е)ЧЕ
Д(Ћ)В(Н)ЦА. НЕ СМЪЋАЊ СЕ. ПРАВ' СН ТЫ Н БЕЗ' ХІНЛЕ. ДОНСТА ТО ХОЋЕ ТЕБЫ ПРОКААЗАТИ СААМЪ Б(О)ГЪ
О МОМЕ ОВРОМЪ СЛЪТАЮ 8 СНЪ КАКО ЛН ГОД[Ъ]. ЦО ЛН ВЕЛІНШ(Ъ) ТОГА МОГА ДОГОВОР'ЦА. А ЈА НЕ МОГЪ
ЗНАТИ ГДЪ ОНЪ БОРАВЫ. ННТИ СЕ МОГЪ ГОРЕ ПЕНАТИ 8 Н(Е)Б(Е)СНЕ ВИСНІЕ ТРААЖНТИ ГА ГДЪ Е. АКО МЪ

¹⁹⁴ Реч је написана накнадно изнад реда.

¹⁹⁵ Реч је написана накнадно изнад реда.

и знамъ нме. рече, юсифъ. То ти велмъ нз мое кѣе да нмаашъ нзааѣн. скоро се топн ѡд[ъ] мене да те нїе тѣ. ндн сн к' скоме днлостннкѣ с кнм' сн се жарнла н паалнла. хеле то знай да те ѡтселе неѣс др'жати нн храаннтн. ннтн кїшъ ты внше леба кстн за монмъ асталом[ъ] ѡт[ъ] софре лн. кер' сн лн сасла ѡбрѣжнла мое седе власы. рече д(ѣ)ва. потекай ме ма юсо потекай. н немоѣ ме сасла тако потааеми ѡдеѣати нн протернкатн скоро нз свога дола наполе. ннсам се [618a] ѡ навчнла прескнѣнкатн ѡвами ѡнами. кѣд[ъ] лн чемеон'ница тако ѡм'ла знаамъ засад[ъ] нтн. где лн се подѣтн на кою страанѣ. коме лн знаамъ оу кѣѣ на станъ доѣн. док' се не промнслым[ъ] н провндым[ъ] наапре ѡ себе гдѣ бн се стаанѣла н съвр'ла код[ъ] кога. а сад' самъ ево нн жннба нн мртѣа. нн знаамъ ѡд[ъ] брнге цо ѡт[ъ] себе чнннтн. молмъ те дай лн мало мнра док' се бааръ просвѣстнмъ, цо да чннм[ъ] кѣд[ъ] лн да ндеми. рече юсифъ. но ѡ те садъ налепо пнтам[ъ]. толнко нскаажн лн се т'ко те е преварїѡ. н оуговорааѡ се е с тобом[ъ]. да за нїега погїшъ, како лї е то было. ѡткѣда е т'ко е таѣ чегонѣ' лї е. е лн кон г(о)с(по)днчнѣ' нл' мѣ ко бїѡ. гдѣ седе. нс кога е града. ваарошн лы. хоѣс ѡ н тало к' нїемѣ ѡтннтн. да се бааръ наѣмъ ш' ннмѣ н нзѣжнм' га. кано ннцо ч(о)в(ѣ)ка. р(е)че д(ѣ)ва. ево тн се заканнїем[ъ] ч(о)в(ѣ)че б(о)жїн. тако лн мога г(о)с(по)днна б(о)г'а. н жнкота лн мога. како самъ ѡ ч(н)стаа д(ѣ)воїка, ннтн за мѣжкѣ странѣ знаамъ. него таѣ цо е предаа ме быѡ нзашаѡ н говорїѡ е са м'ном[ъ] кано дрѣгъ н брат[ъ] лн. пощено нз далїгъ стоѣн. враата нїе ѡтвораѡ. нн на оулаз'кѣ нн нзлаз'кѣ. внде се код[ъ] мене. пааке га нсто неста. [618б] донста тако лн се м'нн да е агг(е)л[ъ] быѡ оу ч(о)вѣчаскоме образѣ свнгенъ. керъ доръ каа мннѣ лнце мѣ блнсташе н говѣн лн анѣ'но понздаалека говораше к' менн. рече юсифъ. Како е год[ъ] то было да е было. хеле таа кнвнца кано краѣа подмѣкла. наа те н наа ме кїе се дотератн. зацо пре вѣн'їаннѣ з'годнло се е то код' мене. н ѣ мокоѣжн кѣѣн. те кїе нас[ъ] нзненаада ѡв'де покататн подзор'цы н срамотно на сѣд[ъ] ѡдѣѣн. а ако бн се ѡн'де нкако нспнралн прав'даюѣн. з'нашъ да кїе нас[ъ] н ѡбадѡе нзѡблнчнтн ѡблнч'на кленоѡа вода за неколю пїюѣн е нал[ъ]. р(е)че д(ѣ)ва. та бааръ есн лы чѣѡ то ч(о)в(ѣ)че. како е елнсаавета захарннна жена моѡа рогака ето мало пре ѡвога времена. ѡд[ъ] агг(е)лова сказнваннѣ н здешеннѣ, безъ повз'даннѣ юѡї оу свою старостъ зачала н роднла е пророка н пр[е]дтеѣз нменом[ъ] юѡан'на. а да не бы онъ пророкъ. бїѡ¹⁹⁶. како бы се ѡнъ ѣ м(а)т(е)рннѣ мѣ юще тр'бѣхѣ бѣдав'шн разнграѡ се, те се поклонн оу менн скрнтоми г(о)с(по)дннѣ. рече, юсифъ. чѣднм' се ѡ н днвм[ъ] цо бы то ѡт[ъ] тебе. а лн се нз' тога нз'ѣѣн не можемо. како много ѡговаараннѣ н срамотом[ъ] ѡб'ношеннѣ ѡт[ъ] с(ы)новаа л(сра)нлїевы неѣмо бытн. н саамъ [619a] адонай г(оспод)ъ зато хоѣе ме оуннчнжнтн. керъ ѡт[ъ] с(ѡ)тога жнт'ка те к' себе на спажаанїе прѣзѣх[ъ]. пакъ ето не бѣх[ъ] каадаръ оу д(ѣ)воїч'ствѣ те съѣкатн. рече д(ѣ)ва. вндмъ то да ме вр'ло грнжанѣ(ѣ) д(а)нъ постнже. н рѣга ме сколы. моѡї ѡврѣч'ннкъ нстежѣн ме некнрнѣ съ мном[ъ] се прн. те пороженїе мога де(те)

¹⁹⁶ Реч је накнадно уметнута изнад реда.

та ми нагринза ме ѡсѣи н рѣжеи. а таи ѡ ми рече радѣи се. такы се съкры, н нигдѣ га на
мѣндаанѣ неѣма. ннт(ѣ) мѣ траага нмаа кѣд[ѣ] є ѡтншаѡ. тѣсно мѣ є ѡтсвѣдаа. нн з'наам[ѣ]
ѡ ѡнннтн. нн како се ѡдговааратн. р(е)чѣ. ѡснфѣ. знаамѣ ѡтпре тѣ твою ѡутрѣбѣ да є здравѡ
н право ч(н)ста была. а садѣ како є непразднѣ смотрнх[ѣ] та н препадѡх[ѣ] се ѡт[ѣ] страве. а но
де садѣ каажн ми гдѣ да те съкрѣмѣ, нли после кадѣ родѣишѣ с конмѣ гласом[ѣ] ѣѣ те пакѣ на
вндеѡ ѡбѣмннтн. како ли ѣѣ те затантн ѡд[ѣ] юдеѣскога зборнща н сѣда да те таѡ н са
лном[ѣ] на пропнтнванѣ не ѡдведеѣ. єда можеѡ ѡ к'ннжнтн ѡсѣдннцы внгѣно пред[ѣ]
сѡмѣ, н ѡмлетатн се да ннсмѡ ѣ грѣхѣ. негѡли велнм' тн. ѡтстѣпн ѡд[ѣ] мѡга ми дола брѣже
ѡтстѣпн. те нли кѣд[ѣ] те ѡн воде. да ми не цр'нншѣ тѣ образа. рече д(ѣ)ва. єто вѣѣѣ дѡрѣма
сн прѣѡ[619б]нѣѡ н наваалѣѡ да ме прѡтераашѣ нз своѣ тн кѣѣ. али кѣд[ѣ] знаамѣ мд'ннца
ѡу сѣданѣи паарѣ ѡвако трѣднѣ каа пѣщеннца некаа сла жена нтн, коме ли се прнсконтн. ако да
се вратнм[ѣ] натрагѣ ѣ цр(')квнщѣ сѣжнтн, пакѣ ѡ ѣѣ ми рѣи с(вѣ)щеннцы. знаамѣ
прнвѣнтн(н) ме неѣѣ. ко ѣ нѣма ѡсѣѣѡчнтн мѡѣ с(вѣ)то затрѣд'ненѣ. ако ли да ѡдемѣ к мѡѡѣ
родбнны. те с конмѣ н образѡм[ѣ] смнмѣ погледатн на ннх[ѣ]. р(е)чѣ. ѡснфѣ. та но, ако бн ѣ н
ѡмѣѣѡ таи твои незгѡдны грѣх[ѣ]. то бн н каменѣ проказнвало. а с(вѣ)таа с(вѣ)тнх(ѣ) глѣно
сн была, н сѣмѣ вр'ѡ внкатн ѣѣ. заѡ те ѣ ѡдонѣд[ѣ] нзѣднх[ѣ] к себѣ ч(н)стѣ а ѡу чнстоѣи
не здрѣжѣх[ѣ] те. р(е)чѣ м(а)рѣа. внднм' те да сн вр'ѡ наазѣбанѣ наа ме. алѣ ѡ да чннм[ѣ].
вѣѣ вала ми се н саамѡи на вндеѡ пред[ѣ] сѣѣ люде ѡткрнтн, хѡдеи ми трѣѣшѡтоѣ за ѣкорѣ
познан'цем[ѣ]. нтн ѣѣ ѡу мѡю ѡчѣвннѣ внѡѣѣмѣ. ако ме ннко ѡт[ѣ] срамѡте ѡнѣѣ не прнвѣнтн к'
себѣ на прнстонщѣ. а ѡно ѡтыѣѣ ѡу ѡнѣ каменнтѣ лнтнцѣ. те се заѣѣѣ ѡу ѣд'нѣ кою гѡд[ѣ]
дѣпѡ. пѣщѣрннѣ. пак' ѣѣ таѡ прѣборѣнтн за неѣы д(а)нѣ чѣкаюи ми мѡга пороѣнѣа. н
вндеѣи ѣѣ [620а] т'ко ѣѣ таи бнтн ѡ се ѡд[ѣ] мене родѣ. ѡуздам' се ѡу г(ѡ)с(пѡ)днѣа б(ѡ)г(а)
да ме неѣѣ тако под[ѣ] ннѡ ѡставнтн. хѡкѣ з добромѣ наглѣдѣтн н мене хѣднѣ раѣѣѣ свою. рече
ѡснфѣ. внднм[ѣ] да сѣмѣ сн ѡбѣѣннсала тога твога мнѡст'ннѣа те га вр'ѡ тааншѣ ѡд[ѣ]
мене, н трааг' мѣ крѣешѣ. та неѣѣ тн ннѣа ѣчнннтн. нѣѣ на добрѣ волю текѣ толнко нскаажн
ми га т'ко є да га з'наам[ѣ]. ѡ га тааншѣ кад[ѣ] кѣ се н после срамѡтно прѡнаѣи. т'ко є бѣѡ
таи тѣгѣнѣ мнѡхѡдацѣ ч(ѡ)в(ѣ)кѣ. те без глѣаѣ ѡуѣѣ ѡу мѡю снрѡмаш'кѣ кѣѣнѣѣ. каа
дав'нашнѣи ѣѡковннѣ н ѣхѡда. сѡбааратн ми домѡвннѣ кад[ѣ] ѣ ннсам[ѣ] дола. хѣи баарѣ да
сам' се тадарѣ зѣсѣѡ ѡу мѡме грааѣѣ назаарѣѣѣ. ѡу коме бѣѣѣѣѣ. поврѣѣѡ бн ѣ неѣа н ѣватѣѡ.
рече мѣ д(ѣ)ва. ѡ ме толнко коѣѣнншѣ ч(ѡ)в(ѣ)чѣ. кад[ѣ] ѣ не ѡуѣннм[ѣ] тн нн з'нам[ѣ] за
кога внѣѣ казѣтн. кромѣ ѡу сам' тн рѣк'ѣа, рѣк'ѣа сам[ѣ]. єто, то тн н садѣ казѣм[ѣ] ѡ ми се є
прндѣснѡ. ѡузѣх[ѣ] водѣно цр'пѣѡ нзѣѡх[ѣ] нз' кѣѣ ѡу хѣв'ѣѡ, да зацр'пѣм[ѣ] нз бѣнара ми
воде. ѡу томѣ чѣх[ѣ] за соѡм[ѣ] глѣс(ѣ) гдѣ ми неѡ рече. радѣи се ѡбраѡѡан'наа г(ѡспѡд)ѣ с
тоѡю. ѡб'знрах[ѣ] се тамѣ ѡѡам[ѣ] [620б] н не вндех[ѣ] ннѡга. каа прѣплаѣѣна ѡпет(ѣ) скоро
ѣтр'ѣѣх[ѣ] ѡу кѣѣѣ. те се заѣѣѣѣх[ѣ] н сѣѡх[ѣ] прѣстн. р(е)чѣ ѡснфѣ. а ѡт[ѣ] гѡѡѡр'на глѣа може
ли се ѡу трѣѣѣѣ заѣѣѣѣ дѣѣѣѣ. та ѡт[ѣ] почѣла свѣѣа ннѣад[ѣ] нѣѣ то чѣѡѣно. да є кад[ѣ]

д(ѣ)воѣка з гласа достааа оу себе дѣте без проке мѣж'ке коѣ кад[ъ] годъ смесе нн ода[ъ] нашѣн прѣаш'нѣн отааца, нѣ се нааѣ то чѣдо проказинѣало да се е н прѣ нѣхъ то з кое дав'нашнѣ добы было з'годило. ннт(ъ) нѣ оны то сѣ от[ъ] прѣ чѣлн р(ѣ)че д(ѣ)ва. а еда не пишѣ лн се ово з пророчастѣв отроче се роды. а м(а)тн мѣ нѣ свѣш'бала мѣш'ке стране. заѣръ н пророци лы лѣжѣ. грѣшншъ ты о томѣ коушѣе що мѣ за ово зѣаарашъ н лолншъ зансто з'грѣшѣшъ. рече коушѣ. та вѣѣ вѣднм' те да сн н ты еч'жннм[ъ] траагом[ъ] пош'ла мѣро, твое пр'ве м(а)т(ѣ)ре. алъ како е она он'даа нз раѣа прогнаана зато была, що е вражы шапаат(ъ) оу свое оушн принѣала. тако башъ н ты нз' мѣга кѣшъ дола протѣраана бытн що ннсы гласове кроз' оушн тн мѣам'не пропѣшала. рече м(а)рѣа. ѣаох[ъ] леле мѣнн. сад' мѣ зѣа среѣа свѣковы. н белѣ мѣ снаагѣ. те нападе мѣ оѣакъ лѣшѣа каа люты лѣш'манъ. а мѣо [621а] блнж'нн дѣргъ нз'облнчнѣатн мѣ н слоуѣ оѣ'носнтн. досадъ каа свакаа ц(а)р(н)ца почнтовааа сам[ъ] от[ъ] свакога была. а сад' самъ каа некаа вѣ'ло слоуѣста хороспѣа прогонѣна. а вѣѣ що нѣамъ внше говорнтн. що лн одаговарнтн. алъ оѣетъ скоро чѣкам[ъ]. нз' мѣе оутрѣе от[ъ] пороѣена лн с(ы)на х(рнст)а б(ог)а. голѣмѣ радост[ъ] достатн н вѣ'тнѣ слѣвѣ. коѣано кѣ н свнмъ вѣ'рнм[ъ] нааородом[ъ]. по мѣры дѣлѣ н вѣ'ры прнгоднтн се. аамннъ:

Чѣтвр'то хнсе от[ъ] слова сего.

По бл(а)говѣшенѣю б(огородн)цн арханг(ѣ)л'скоуе. каде догѣ сѣс пѣта свога мѣ посла дола старацъ коушѣ. нааѣе своу обрѣч'ннцѣ тѣ м(а)рѣю д(ѣ)воѣкѣ тѣд'нѣ. распнтѣ е отѣа ѣа коѣ то се¹⁹⁷ з'годы. кааза мѣ она како е ч(н)ста д(ѣ)воѣком(ъ). н ода[ъ] агг(ѣ)л'скога коѣ сказнѣана да кѣ роднтн она ц(а)ра н пророка мѣс'сѣю затѣднѣла е. на то рече коѣ коушѣ. то твое д(ѣ)воѣч'ко роденѣ за велнко ѣе чѣдо бытн не само мѣнн. него н агг(ѣ)ломъ н свнмъ люд'ма. ннко, тнмъ тѣомъ рѣч'ма некѣ вѣ'рѣватн. т'ко е то ода[ъ] вѣ'рнх[ъ] нкадъ вѣдѣо на' мѣ кадгод[ъ] то чѣо дав'но. да д(ѣ)воѣка з своѣе непѣкѣар'нѣ с мѣш'ком[ъ] фѣломъ ч(н)стоуѣ лѣвоѣастѣв дѣте бы само от[ъ] сеѣѣ роднѣа. оѣет(ъ) к' коушѣ [621б] рече м(а)рѣа. то знамъ да сѣ за голѣмо чѣденѣ оѣе бѣседе н памѣт(ъ) твоу нескѣсте мѣга овога роденѣ прѣслав'на н днѣв'на таѣна. ннт(ъ) самъ ѣа що з томѣ крнѣа да мѣ от[ъ] теѣе толнѣа нааѣст[ъ] напаѣаа коуолом'лѣѣн мѣ н грнзѣѣн. коуѣе нз' мѣе лн мѣадоштн обнѣ'ла самъ ѣа г(оспод)ѣ б(ог)ѣ мѣе слѣжнтн ч(н)сто. а не погано конно мѣ е стѣорѣо конно мѣ е стѣорѣо. Рече коѣ пакъ коушѣ. а ннсам' лн ѣа теѣы то толнѣо реѣао. оуѣаажн лн поднѣааѣа мѣе дола. пакъ да те оулободнм[ъ] от[ъ] све тн крнѣнѣе. защо знамъ ты сн мѣада жѣн'сѣа глаѣа. а тѣ саама бѣрав'лѣѣн. за мѣады гнзѣавнм[ъ] мѣм'цн поѣодна. зато неѣма до теѣе велнѣе крнѣнѣе. алъ оны хѣлѣп'сѣзъ. кон свѣд[ъ] своу мѣѣе наѣн. защо се оу тѣгѣ мѣша. н то сам' тн каазао ко е вѣѣ да е таѣ. кад[ъ] сн га зак'тѣла н оамѣлаа. защо не нѣшъ к' нѣмѣ бѣравнтн ш' ннѣе. що

¹⁹⁷ Реч је накнадно уметнута изнад реда.

¹⁹⁸ Реч је накнадно написана изнад реда.

кю кошъ мало постаити ѿ твоѣ доли. докле н то преписиваніе прогнѣ. н нздаамо ц(а)рѣ що на нас(ъ) даан'ка падне. а шатъ дот'ле н око дїете родин се ода[ъ] мене. р(е)чѣ. юсн(ф)ъ. сстрада(а)нъ. та не знамъ, нешо самъ тѣд'но снїѡ ове ноѣн. не з'намъ да лї є то агг(е)лъ бїѡ що лн се є на снѣ оуказаѡ те лн рече. юснфѣ с(ы)не да[в]ыда[о]въ не оустрѣчай се с отога ода[ъ] м(а)рїе що є она трѣдана др'жати є кода[ъ] себе за свою ти женѣ. то дїете [623б] що є оу нїѡнзы от[ъ] с(в)е того є д(ѣ)ха зачете. родиткїе с(ы)на н наденѣткїе мѣ се нмѣ ин(св)сѣ. р(е)чѣ д(ѣ)ва. та мѡй г(о)с(по)дарѣ. валаа да є н то агг(е)лъ бїѡ. що є мени рекаѡ радѣн се. него вѣѣѣ отселе. прнправн лн гдѣгод[ъ] какѣѣ вр'топннѣ гдѣ бы родила око дїете. н ода[ъ] нашега рода лн понци бабыцѣ евреанкѣ. коѣ бн н овѣ потайнѣ с таакѣм[ъ] спазнала не проглашѣюѣн. н по завитию мени бн вѣр'но послѣжнала. р(е)чѣ. юснфъ. шатъ таѣ, що лн се є на снѣ тавїѡ. оукаажѣ лн за то место н кою пещерннѣ гдѣ оу бр'дѣ. а ты м(а)рїе дот'ле. прнготовн себѣ пелене н повїатъ що кї ти валаити. а вѣѣѣ таѣ що кї се нз' тебе родити. т'ко быѡ да бїѡ ц(а)рѣ лн пророк(ъ) лн бѣде на глаасѣ. за то садъ нища не з'наамо. толко знамъ да кї се назарей прозвати собоу[ъ]. алъ то лн се свѣды юр' кѣ се ц(а)рѣ нареѣн. по окомѣ пророцаскомѣ пнслѣ. радѣн се вр'ло к'кер'ко сїон'ска. єво твоѣ ц(а)рѣ нде пр[а]в[е]д[а]нъ да те ослободы н сп(а)се. оуказатѣ лн ѡ свѣмѣ снопрнходац[ъ] що кѣ се нама нс тога прнлѣтити. н край се сврѣши. Неголи ѣ нрода се бонмъ. да мѣ то кон наш(ъ) [624а] слотворѣ не докаажѣ. н пот'не онъ тражити то от[ъ] тебе рогїено дїете. юр'но неко големо знаменїе хоѣ се с' н(е)ба оукаазати. како пророцы за то добн пншѣ. засїати кї веле свѣз'да от[ъ] їакова. н ч(о)вѣк' кѣ от[ъ] ї(сра)нлѣ оустати. те кї погѣбннѣ моав'ске кн(е)зовѣ. н поплениннѣ свѣ с(ы)нове снтове. знаам[ъ] да сам' ти ютерѣ оу недошменїю многѡ з'грѣшїѡ. наѣдаюѣн те за то н вр'ло самъ бїѡ забрнжїѡ твою лѣпѣ добрнню правѣ. ама садъ откако сам[ъ] ѡдз'горѣ с н(е)ба се оувѣрїѡ с' нзѣтѡмъ ѡ тоѣ вѣши. како є н що є. покланам[ъ] се сѣ страхом[ъ] твоѡѣ днвотн велнкоѣ. н твое нмѣ ѡвѣкѣ ѣѣ ба(а)госнѣвїати. а како лн се лнн н слаато кї се нздаалека на пеш'кешъ донѣти твоѣ роденїю. како що ц(а)рѣ пророкѣ да[в]ыда[ъ] казѣ. жнѣ кї быти. н дат'кѣ мѣ се от[ъ] слаата аравїнскога. н нїеговѣ слаѣ сѣ земаѣ кї се нспїннннѣ. быкїе рече быти кї то. рече м(а)рїа. а ты вѣѣѣ ѡпнпай лн єво ѿ трѣѣхѣ ако хоѣешъ. неосеж'нога. н време лї є вѣѣѣ прнспїло роденїю. него вала намъ за пѣт(ъ) лар'вннїѣ. не могѣ ѣ пеш'кѣ ходити. коѣ кѣ мѣ носн [624б] ти. како те вннм[ъ] да сн вр'ло старостанѣѣ. а н менї є бннга како ѣѣ родити. а да що да чнннмо. то нам' се є от[ъ] б(о)г а слѣтнло. до времена н тѣгѣ вала намъ подносннѣ. него деде їѡшѣ їданъпѣт(ъ) прїчїатї н пророка лнхею. те кї ти онъ лестнлнцѣ оукаазати нашъ конакѣ н таѣ градъ, гдѣ бы ѡтнш'лн да роднм[ъ]. зачїо онъ ѡвако казѣ. н ты внѡлѣме зем'лїѡ їадоѡ. н доме єфран'товѣ. ннн ты понааїманїн градиѣѣ. юр'но нз тебе кї таѣ нздаѣн що кї г(о)с(по)довати н быт'кїе кн(е)зѣ над[ъ] хнлїадамн оу ї(сра)нлїѡ. рече. їоснфъ. то н ѣ мнслѣм[ъ]. да ѡтнѣд[ъ] ннн ако нѣкїе от[ъ] наѣ ѡтстѣпаати таѣ агг(е)лъ що лн се є оу снѣ ѡвѣтѣѡ. доклѣ се гѡд[ъ] сѣ пророцаскаѣ пнслѣ не нспїне таѣ коѣ за нас(ъ) докѣн'днсїѡ. с временомъ по редѣ тадар' се вѣѣѣ н б(о)гѡродн ца

ПРОВЕСЕЛЫ ТЕ Рече. БЛ(а)ГО МЕНЫ. ВЕЛИКО МН СЕ СВѢТАЮ ОВЫ Д(а)НАШ'НЫ Д(а)НЪ ОУКААЗА. ШО МЕ Е
ПОВИНСѢ СЛОВОМЪ Г(оспод)Ъ. С(вѣ)ТО МЪ НМѢ НІГОВО Н М(Н)Л(О)СТЪ Е НІГОВА ОД[Ъ] РОДА ДО РОДА.
НАД[Ъ] ТИМЪ ЛЮД'МА КОН ГА СЕ БОЕ. ЕМЪЖ[Е] СЛАВА Н ДР'ЖАВА. Н Н(Ы)НА Н ПР(Н)СНО. Н ВЪ ВѢКЫ
ВѢКОМ[Ъ]. АМИНЪ: [625а]

Слово Максима Исповедника (625а–652б)

**Слово четвъртое· на бл(а)говѣщеніе· прес(вѣ)тыє б(о)городн(и)це· с(вѣ)таго мазнма·
исповѣдника·**

Бл(а)говѣстнѣ д(а)нѣ ѿт[ъ] дне сп(а)сеніе б(о)га нашего. єво ѿт[ъ] с(вѣ)те цѣв'ннице д[а]в[ы]д[о]вы пѣсмы на чиниѣм[ъ] бесѣдѣ. ѣсанѣ око н вєсєѡ пронзводн се започѣтакъ донста по правнцы· како се пнше да д(а)нѣ на д(а)нѣ валаа намъ сказѣвати б(о)жїе над' нами добротвор'ство· кр'но тога д[а]в[ы]да пророка. таа с(вѣ)та агг(є)лс'ка кннга ѱал'тнрѣ· прео(т')цѣмъ преч(н)сте д(ѣ)вы б(о)гомаїке оуказѣ· н ѡттѣдаа велнкоѡ окоѡ зємляноѡ н н(є)б(є)сноѡ ц(а)р(н)цн· ц(а)рскога рода колєно н подрѣтло се вѣчє· а ѡдѡвѣд[ъ] ѡпетъ на патрїар'ха авраама плємє се прєводы нєно· цо є попре нємѣ н обрєчєност[ъ] ѡд[ъ] б(ог)а за х(рн)с(то)во ѡт[ъ] колєна мѣ родєнє постала· кр'но по телєс'номє завнчѣю ѡд[ъ] ннх' се тєг'лн до м(а)рїє х(рнсто)с(ъ)· затѡ н нє текъ д(а)нѣ на д(а)нѣ валаа то лєпо проказѣвати велнко сп(а)сѣванє наше ѡд[ъ] б(ог)а· нєго н свакы намъ час(ъ), часъ ѡт[ъ] часа· наїпачє томє послѣдакъ· а да сп(а)сеніе на нама х(рн)с(то)во· цо є дрѣго· ако нїє то нєнз'говорно нєгово нспразж'нєнє своє мѣ голємостн н сназєнє до[625б]лє к' нама· цоно се тѣлєсно б(ог)ъ ѡч(о)вѣчїѡ· тє на д(а)наш'нїє д(а)нѣ оу д(ѣ)вѡч'кѣ оутрѡбѣ ннгдаѣ нєсмѣщєн'ны сав' се є смєстїѡ· нєосєжны с пробѡм[ъ] нєнспнсат(ъ) оусєлн сє· цѣѡ б(ог)ъ н цѣѡ ч(о)вѣ(ѣ)къ бѣ· тѣло наа сє прнмн з' д(с)шѡмъ оум'влєном[ъ] н говор'лєном[ъ]· да бѣ нас(ъ) заблѣгнєнє повбраатїѡ к' сєбѣ· н попалє нсподнзѡѡ· ѡчаднлє просвѣтлѣѡ н сакатє нзвнндаѡ· ѡдмєт'ннкє посннїѡ тє н наасєѡнїнкє н прндѡставацїє раїскє пак(ъ) оу'чннїѡ· днєв'но є томѣ на нама чл(овѣ)колюбїє· мнлѡванє н жѡсѡба бєз хєсаапа· за чѣдно чѣдо· колнко затѡ дѣжнн сѡ га бл[а]г[о]д[а]рнтн· како лн хвалнтн, с конмъ нарнцанїем[ъ] бесєдлєкым[ъ] почнтѡвати· н нє сѣѡ за пр'во нс почєла наше сѣздаанє· цо є насъ ѡт[ъ] нєбѣгїа прнвєдєнїем[ъ] довєѡ да бѣдєѡ на свѣтѣ· нєго ѡщє н побѡлє цо є нас(ъ) грѣбє н ѡматорнлє 8 слѣ пакъ поновїѡ н просвѣтлѣѡ· како є насъ нз'гѣб'лєнє ѡпет(ъ) пронашаѡ нз'новѣ за чѣдо по врлнм[ъ] н блнжнм[ъ] к' нїємѣ борав'лєнїем[ъ] стаїатн дадє· за коєно мѣ добро· ннкоїа нїєд'на стварѣ· с ннкомъ наалнкомъ како бн валаало пощєнїа нїє кад'ра нз'датн· а да цо лн мѡжє з' добром[ъ] [626а] н повбраатнтн зєм'ла н праах[ъ]· свємѣ здатєлю· каковым[ъ] лн гласѡмъ запѡє мѣ ч(о)вѣчѣє кєзыкъ оум'лєво· комѣно съ страхѡм[ъ] с поїанїем[ъ] сѣвѣ свѣт(ъ) н ѡбѣ н ѡнѣ гор'ны слѣжѣ· да ако бн нєко н ѡ б(ог)ѣ своѡ раз'говорѣ з' дрѣгом[ъ] скѡнмъ нмѡѡ пнсатн б(о)жїн ѡбразъ· нєка сє понапре покѣсѣ дрѣго цо є сѣздаатѡ, а нєскнгнєно є н нєѡбѣзѡвѣт'но добрѡразсѣд'но· єто ч(о)вѣ(ѣ)чѣє текъ д(с)шѣ нєка нспншє как'ѡа є· с малѡм[ъ] коїѡм[ъ] наалнкомъ· єда свѣст[ъ] н разѣмъ, памєт(ъ) мѡжє сє нзѡбразнтн право цо є н как'ѡо є, нл[ъ] мѣ бесєдлєво слово, начр'татн сє· тако н мєнн ѡв'дє стѡєѣн по валаалѡстн, гдѣ ѣа малѡвр'станъ да мѡгѣ похѡвалѣ нсплєстн лєпѣ ѡкомє настѡєѣемъ днєв'номє д(а)наш'нїем[ъ] праздннкѣ· затѡ н н

прнводнм[ъ] с разбл(а)жнваннм[ъ] рѣчн мн съсвѣтаара д(а)вндовым[ъ] пѣсмаин говором[ъ]. те
 то мое н сѣю ѡбѣшо сп(а)сеніе блжннм[ъ] н далнм[ъ] засвѣдоуваам[ъ] хъбако проказыюѣн-
 не да мнѣдох[ъ] себе оу бесѣдн сасѣма ѡскъдѣаа. нн с такѣвым[ъ] почѣтѣком[ъ] слоѣста безѣ нзла.
 неголи дрѣзнхъ с трѣтааннм[ъ] недоскѣтнцы моѡѣн немоѣноѣ помоѣнннка прнкатнтн ѡвы
 бл(а)гы д(а)нѣ. еда бн н ѡваа по[626б]таа чѣднѣа на вндѣлѣ стала се. ако лн мн кон
 заамѣром[ъ] за ѡво дрѣзааніе зазнрѣ. нщѣмъ за то ѡпрощеніе мн бытн ненабѣснто. на ѡво
 смншанваніе. кѣрѣно кѣдно с отога нзводнм[ъ] гранасте рѣчн. те стѣда започнннм[ъ] лѣпѣше
 свнратн ѡткѣдѣ н са ѡа мн се болѣ свндѣнѣ. а поболѣ намъ ѣ поспѣшнваніе. сѣ ѡправом[ъ]
 ѡткѣдѣно се полѣпѣше рѣчн слаажѣ на мѣртннгѣ. каконо н понаѣпрѣво све створеніе постаде съ
 снажнм[ъ] ѡ свѣмъ зѣ б(о)жнмъ словом[ъ]. колнко ѣ собоам[ъ] за днвотѣ достнжѣно н колнко
 сло мн ѡсеѣлнвы ѡ чѣмъ. а мѣгю ѡбон ако сѣ н раазѣлнке сконе. алѣ нскаазанѣ сѣ. н не ѡѡше
 средѣ себе оу коамънѣ быше ѡбѣшннскы. двострѣко стон, н ѡказѣ се велнчѣство ѡ нѣмъ боравѣленю.
 те незгодно мѣгю собоам[ъ] пребываю. ала м[8]дры то прнспораава съ соном[ъ] прнлааганнм[ъ]. н
 кон то, ако не създатель свѣмъ н ѡномъ н ѡвоѣ свѣтѣ онѣ кѣданѣ.. а ѡо лѣ кѣ то прнлаженіе
 нааспорѣно скакад[ъ]. кѣстѣ ѡво ѡно ѣ словѣсна жнвотнннѣ. да рѣчѣм[ъ] ч(о)вѣкѣ. за днвотѣ
 слнчѣанѣ ѡбразѣ. чѣднѣа сконѣ велнка н двоѣакаа. чѣдѣна слѣплѣна слѣса. тако да ѣ зѣмляна
 вндоам[ъ] н несвндоамъ [627а] н(ѣ)в(ѣ)снаа. сннзакѣ хѣдѣ, н выскѣ. с вышннѣ н с ннжннѣ слѣсе
 склоплѣнѣ. ѡво за мѡтрѣніе своѣ. а ѡво пакѣ мѣ ѣ несмѡтрѣно н съкрннто знѣтра. за вѣчнты
 боравакѣ. н ѡво ѡо ѣ внгѣно за разтрѣннѣно ѡно разстааніе по себе. крозѣ своѣ съгрѣшнваніе. а
 д(ѣ)ша да бѣде оуѣдѣно сѣ агг(ѣ)лн. н за ѡво ѡо се ѣ д(ѣ)ша ѡвѣде с тѣлоамъ състала. тога радѣ. за
 населѣаніе жнтѣкѣ каа кѣдѣно неко голѣмо свѣчннмъ нааспорѣно село, краасно н радѣсно свѣ
 вѣселѣннѣ ѡвѣ зѣмѣлю дарнѣка б(о)гѣ ч(о)вѣкѣ под[ъ] рѣке мѣ. свѣдаа с разцѣѣтааннм[ъ]
 дрѣвлѣм[ъ] прѡраастѣлѣ н наклнклѣнѣ съ свѣчннмъ. пѣнѣ, подводнѣ. с текѣѣнмъ рѣкаам[ъ]. сѣ кѣзераам[ъ].
 с потоцы. сѣ нзворѡвы н зѣ бѣнаарн. с выскыам[ъ] гѡраам[ъ] н с полѣам[ъ]. коѣно прнводѣ гѡворѣѣн
 с(ѣ)то пннсѣмо да ѣ ѣто то на зѣмѣлн рааѣн внгѣнѣ. н послѣ свѣга тога внгѣна створѣнѣ.
 прѣвѡзданѣноѣ ч(о)вѣкѣ. прнлажн б(о)гѣ. те мѣ ѡд[ъ] нѣгоѡа рѣбра нзѣады н даде слнчѣнѣ
 жѣнѣ. за разѣгѡворѣ да мѣ ѣ н ѣ тѣзѣ заабаѡа. помоѣнннѣа гѣ жнвѡтованю. а кад[ъ] га вѣѣ съ
 свѣчннмъ наамнры. онѣдаа н свою заповѣстѣ за пробѣ нздаде мѣ, да вндѣ хоѣѣ лѣ ѣ
 слѣ[627б]шатн н спажатн. за прозѣнааніе н страх[ъ] свога мѣ г(о)с(по)дѣра. закааза мѣ то. коѣ
 ѣѣ воѣѣ ѡбнратн кѣдѣѣн мѣ. коѣѣ лн мнѣра датн. н не доднратн се кѣ нѣмѣ. те цнглѣ кѣдѣно дрѣво
 ѡо тѣ под[ъ] прѣѣннѡм[ъ] мѣгю садовн бѣашѣ разѣмѣно дрѣво зѡашѣ се. алн понаѣлѣпше воѣѣ
 бѣашѣ на нѣмѣ нзроднло. под[ъ] ѡтрѣченнмъ не машатн се кѣ нѣмѣ. а ѡнѣде н свакаа се
 жнвотнннѣ нахогѣашѣ. мѣрѣѣа н свѣраадѣ. пнтѣма н днѣѣлѣ. лѣта н кроткаа. ѡо год[ъ] по зѣмѣлн
 н оу водн се жнѣвы. траавѣ лн паасѣ. ѡо лѣ ѣ лѣтѣшѣ. н пѣзѣѣ по зѣмѣлн. све ѣ то ч(о)вѣкѣ за
 потреѣѣ н на слѣжѣѣ нздаато. канѣ дарѡносцы своѣѣ ц(а)рѣ да сѣ подлѡжнѣ ѣ покѡрѣнѣстн нмъ
 бѣде све жнѣво ѡо год[ъ] ѣ внгѣно ѡвога свѣта. ала таѣ ѡо ѣ сѣ н(ѣ)ѡа за своѣ велнко поноснто

пѣченіе доле спашо. не може ѿт[ъ] наамѣорѣства мѧ свога. глѣдати ч(о)в(ѣ)ка оу толнкоѣ мѧ
 тафреноѣ славы. него прѣсѣбѣе се оу смѣю. како може вниѣно с' ч(о)в(ѣ)комѣ бесѣднѣ. оузе
 вараанцѣм[ъ] ласкати женѧ пакъ и мѧжа юѣн. нанесе нѣмъ то на оумѣ да не слышаю б(ог)а. него
 саамн собои[ъ] да се та[628а]ко дрѣже кан'да сѧ онн боговы ѡ себы. за сващо пропнѣтѣюѣн нѣмъ
 ѡ слѧ и добрѧ. и ѿткѣд' лї є б(ог)ъ постаѡ, гдѣ лї є що лї є. єто с отым[ъ] окѧшааніем[ъ] сла
 воѣа се спотакоше прѣво и ѡбадѣвое оуѣдѣно. те се подадоше под[ъ] рѧкѧ врагѧ такы, с' опаакым[ъ]
 тинѣмъ оуразѧмнѣаніем[ъ]. и вѣѣтъ потом[ъ] оу свако сло се ѡваалїн ч(о)в(ѣ)чїн пород[ъ]. а ѡд[ъ]
 б(ог)а ѡтпаде. іеръ б(ог)ъ се разсрѣды на ннх[ъ] за то нѣмъ свое големо дрѣжаніе. те нзѣоблѣны
 защо мѧ прѣстѣпнше заповѣд[ъ]. и за ѡкорѣ прогнанъ бы ѡвамо нз' онога сладѣка внаета
 бернѣет'на іедем'скога. безсир(')тне ѡне славе пѣста га оуѣнны. послѣ оу кожно га одѣло
 прѣѡдѣнѧ. и ѡѣнны га копаачем[ъ]. нека ѡ зем'ли раадн. и тако съ знѣемъ тѣш'ко се
 жннготовары на зем'ли до смр'тн свое. а рааденіе мѧ прок'ле. кѧд[ъ] сеє що да мѧ онѣдаа корѡвѣ
 раасте трѣнїе и вѣѣцѣ кѧкѣста. и ш'каалѣ бѡд'лнвы. а жена с велнком[ъ] мѧком[ъ] и с тѧгом[ъ]
 да раагѣ децѧ свою. и мѧжѧ своѣе нека є подлож'на оу покорствѧ свакад[ъ]. а повратакъ скнѣмъ
 ѡбѣщо пакъ оу зем'лю. и ѡткако ѡсташе людн на землн под[ъ] [628б] враж'їѡм[ъ] влаадои[ъ]
 и волиѡм[ъ]. ѡкрѣнѧше вѣѣтъ оу свако сло, и невалѣале послове сталиати се. тѧ наста мѣгюсѡб'на
 вражда, свада гаарѣзѣ. пнз'ма. слоба. боевы. мѣѣтъ сѣродствѡмъ нѣмнрѣ. шѧганіе, потѡораніе
 заазорѣ, мр'зѡстѣ. занѡшеніе, краѣа. прѣѡтнмѣаніе. потомъ, и слоствѣствѡ свако. поганнѣтн се. не
 тек(ъ) съ жен'скым[ъ] тѣлесы. него и съ мѧжкомѣ стрѡном[ъ]. и с ѡсталои[ъ] безсловеснои[ъ]
 жннѡтннїѡм[ъ]. расжѣнжѣѣн є блѧданѡ, кѧно безбожны. ѡпет(ъ) свр[']хъ тога нз'оум'ѣше. те
 поковаше себы бѡйна ѡрѧж'ѣа гѡвѡдена. саб'лїе стреле пѧш'ке коп'ѣа. за рѡт(ъ) како ѣе се
 сѣражнѡвати мѣгю собои[ъ]. прѣѡтнмѣлюѣн іед'ны ѡд[ъ] дрѧгы зем'лю и добро нїѣховѡ. села и
 бѡшннѣ. рѡѣнтн и плѣнтн с хѧрааніем[ъ]. людѣ разѡдѡнтн люто ѡ несѡе внааѣете. те и
 затѡарѣтн. ѡкнѡватн. мѧѣнтн тѧѣн и прѣпродаѡватн. нї ѡ чѣмѧ крнѡе. безсрам'но кѡстѡломлѣѣн
 браѣѧ свою. нннѧ лн то сѡмо вражїї послове. юще свр[']хъ сѡега тога сла. помѣтнѧше свое
 заѡнѣе б(ог)а знѡтн. него прѣкрѣнѧше стѡореніе под[ъ] н(ѣ)ѡмъ за б(о)га дрѣжатн. а нѡтога
 б(ог)а свога нѣмъ стѡорнѣлѣа [629а] жннѡтѧ и хѧраны даѡватѣлѣа до краѣа забѡравнше. те
 слыжахѧ и почнѣѡѡахѧ мѣще б(ог)а зем'ланѣ бѣстїѣ. и женѣ гѡѡетскы и каа пѣт'ѡѡнн коѡошн без
 разѡз'нааннѣ себы дрѣжахѧ. оу томе внѣе б(ог)ъ іеръ неѡта вѡлѣалы люды на зем'ли. що да ѣнны
 ш' ннѣа. погѧбы саѡѣ свѣт(ъ) мѡахѡм[ъ]. сѡе шннрѡмъ с ѡѡѡмъ потѡпы. те ѡпра свѣт(ъ) ѡд[ъ]
 онѣ прѣѡе поганы. ѡѡѡѡнн нѡѣа за людско нз'ѡѡѡа сѣлѣ. и пакъ нѣмѧ нз'ѡѡѡа дрѧгоѡѣте нз'ѡѡѡе
 б(ог)ъ свою заповѣд[ъ]. дрѣжатн, и своѣй пород[ъ] к ѡѡѡе ѡѣнтн и наѡѡѡнѡватн. да се бѡе б(ог)а.
 и сла не ѣннѣ. дѡнеѡ'лѣ тако дрѣжѡше се оу своѣе спѡжаню. а кад[ъ] се размѡжнѡше. ѡпет(ъ)
 скнннѣ быше. те б(ог)а забѡравнше. дрѡѡлю и каменю. сѡеѡѡѡ зѡаѡтѧ. и ѡѡѡѡѡѡѡ стѡѡрн прѣѡѡѡе
 слыжнѣтн и клѡнѡѡтн се. до ѡѡѡѡѡѡ. онъ іедѡнъ нѡѡѡмъ брнжѡнъ поз'на н(ѣ)б(ѣ)сѡѡѡа б(ог)а: и
 прнѡѡѡѡѡ мѧ се. те своѣе ѡд[ъ] нѣѡга породѧ оуѣнны заѡѡѡѡѡ ѡѡѡѡнѡватн нѣмъ се. баарѣ по томе.

мегю нгеговым[ъ] родомъ. да не бы остао б(ог)ъ опет(ъ) до краи забораваиъ нз'мѣъ людѣи
 на зем'ли. и бы мѣ пород[ъ] дѣго до б(ог)а поб(о)жанъ. нз' нѣга прониѣ. [629б] нсаакъ.
 ѡт[ъ] тѣю поста патрїаршкы з'боръ. ама мало допослѣ и онн до краи не доконаше з
 добром[ъ] сви, ако се є мало и обрезао было сло, и не цѣло. по многом[ъ] добн опет(ъ). кад[ъ]
 нз'ниѣ нз' ннх[ъ] добра лоза велнкы пророк(ъ) моисей. б(о)жїи зааконъ вѣѣъ с пинсом[ъ]
 нз'даде нмъ незаборава'но и с велнком[ъ] преѣ'ниом[ъ] држатн га нмъ и спажатн лепо ѡт[ъ]
 рода до рода єд'нако непозз'но на странѣ. вниѣно прнведе каа по тѣло зааконъ. да рѣем[ъ]
 др'жанѣ адет(ъ). а покрнвено на смншлинваню. д(с)хов'но га оуреды онако како що мѣ є саамъ
 б(ог)ъ заказивао. чѣда многоаа пред[ъ] ннма потнны. єгїпат'скѣ зем'лю киннѣ мѣѣн онѣ
 люде. море раздѣлы на поле. ц(а)ра фараона съ свомъ нгеговом[ъ] воїшан'ском[ъ] арман'дом[ъ]
 потопн оусред[ъ] мора. за страх[ъ] ѡстаалим[ъ] поганом[ъ]. а своє мѣ люде мирно кано по свхѣ
 аамю проведе. шоно и є бнло вѣѣъ наплодло се до шестъ стотннъ хнлад[ъ] и внше. довѣде и к'
 сннайскої горы. и тѣ и б(ог)ъ ман'ном[ъ] с н(є)ба ѣ пѣстнны до ѡ. годнна прѣхраны. и нз' свхѣ
 камена. с моисеовым[ъ] палн'ным[ъ] оудар'цем[ъ] вода сладкѣ за пнѣ нмъ оу оної безводної
 землн пѣстой нз'веде. послѣ моисеа пак(ъ). [630а] воївода ин(св)съ навннъ. водеѣн те
 ин(св)ран)аске люде. к' єросалнмѣ оу обрѣчен'нѣ нмъ ѡд[ъ] б(ог)а зем'лю. єрѣ то бїашѣ прѣ ханааска
 зем'ля. бїюѣн сѣ¹⁹⁹ ш' нїма ин(св)съ воївода завстабы ходъ н(є)б(є)сноме крѣгѣ съ свн'цем[ъ] и с
 м(ѣ)с(є)цомъ за трн сахата. докле надбы и склаада онѣ єзыке, те прѣзѣ ѡд[ъ] ннх[ъ] зем'лю.
 носѣн мѣ съ соком[ъ] б(о)жїа завѣта с(вє)ты кївот(ъ). раздкн сѣ пред[ъ] ннм[ъ] юр'данъ. и
 сви проѣшоѣ преко по свхѣ. требеѣн нмъ пред[ъ] соком[ъ] съ зем'лѣ оны поган'скы нѣродъ. те
 себы ватаѣн селнща за своє нмъ населаніє. оу томѣ вѣѣъ внаает'скѣ нмъ прндостааткѣ
 понаапрѣ нмъ г(о)с(по)да постаѣ кано прнн'цн сѣдїѣ. и вл[а]д[ы]кѣ архнерей, поповы многы
 постаѣ. и потом[ъ] и царн насташѣ мегю нїма. пророцн сѣ наспорнше. нараастѣ б(о)жїѣ ц(а)рство
 нс тога ав'раамова пороа. алъ людн що людн, овы и дрѣгїн пакъ своєвол'ны и слн. заакона
 право не к'тнше сѣдржааватн. с(вє)щеннцы оузѣше и оу'нтн зааконѣ др'ма. свѣтоватн и
 кааратн. такоєрѣ и пророцн. завзѣше з' големом[ъ] б(о)жїом(ъ) преѣ'ниом[ъ] г' болѣмѣ
 прнводнтн и. те и чѣда чннѣхѣ. да бн сѣ тек(ъ) заакона не ѡдбыали. него прѣлом'ны на добро
 бн были. [630б] мр'твацѣ поднзашѣ нз' мр'твы. оганъ доле с' н(є)ба своднше. и горе оу ог'ню сѣ
 нз'носнше. нааказнѣ лѣтаахѣ. гор'ке воде ѣ слад'ке прѣтвараахѣ. плачѣѣн сѣ молнлы и страшнлы не
 ѡтстѣпатн б(о)жїа заакона. и слочнн'цѣ ѡбан'чнвали. да бы сѣ подобрнлы. нек' сѣ нстрѣбы
 безакон'ство. те зато и мѣкѣ подноснше ѡт[ъ] свон люды и слочѣстѣ г(о)с(по)дѣ. опаакы ц(а)рѣва.
 рѣгѣ и ѣкорѣ, бої, затворааніє. ранієны. с пнлом[ъ] прѣстрѣгнванн. оу блатнѣ бѣнарннѣ тѣрааны.
 оу цр(')квы пред[ъ] ол'тарем[ъ] ножевы клааты и водены. на сваке мѣкѣ и пѣдѣп'сїѣ сѣ допнралн.
 сѣ сѣ радо то патнлы. брнѣгѣ тѣжнѣ тѣглѣн пророцы. текъ да бы сѣ потр'нзла колнко год[ъ] мало

¹⁹⁹ Реч је накнадно уметнута изнад реда.

людскаа саниа· н на боли се послове н др'жаніе навр'нѣ. ама кад[ъ] нища нища· каменъ гвѣз'гѣ, лаш'нѣ се одмек'шава· неголи слоучесты люди да се поболтаваю· него сѣ то навнше сло р'нѣ н на горе напредакъ нмъ ср'нѣ· те како є тай родъ ѡтпре вр'ло побожанъ бїѡ. тако да є малаини[ъ] нечымъ ѡд[ъ] ангїелаа смаанїенъ· пакъ. єто с несмишлиены браакчєты сє здрѣжы н принликова сє сасма ш' нїма, велы д[а]в[ы]дъ· [631а] Нє к'тєдє ч(о)в(ѣ)къ. ни то зак'тека горе вѣнсь к' н(є)вѣ з'гледаѣи, да застрєпы н побон сє ѡт[ъ] внш'нїега б(ог)а. ѡт[ъ] когано сва тварь внїена н несвнїена бон сє н стрєпы ѡт[ъ] страха мѣ· нн'дн цю нс тога да вѣдє· в'ннн сє н ѡпет[ъ] прєслав'но ѡт[ъ] б(ог)а да нашѣ днѡтѣ вѣд'но вѣдо. тако да свако наше оум'лїє н вѣвєнїє н памєтъ оу вѣдо зааає. на то н мѣ лєпо да мєркаамо сѣвшаюѣи за ѡвѣ сказїнвѣтѣ свѣтлѣ тайнѣ. єто како вѣѣтъ ѡвы ѡматорнлы съ слѡбѡм[ъ] свѣт[ъ]· грѣш'лнко състарєнїє свр'жє съ сєбє· тє сє помлаады н пак' сє поновы. а с ч'нм' лї є то поновлїєнъ. ако нїє ѡт[ъ] сла на боли с поврѣщанїємъ. с' ѡтрїнцанїєм[ъ] на кр'щєнїю свїи ѡкол'скы послова н наатѣрє мѣ пакост'лнкє· пр'коса оу законѣ непокор'на. каюѣи сє свон саниа· а добро вѣдїалъ ч'ннєѣи скакомє жїнѣ, н ѡ своѡѣ сє дѣшн брїнѣѣи да по ѡкоѣ смр'тї нє пропаднє в пак'ло. с отымъ н мѣ браѡ скакад[ъ] нѡѣ данїю, да сє понав'лїамо да цр'нн з' брїгом[ъ] свѣт'ском[ъ] в грѣхѣ старостанкы нє нзаагїамо на сѣд[ъ] прѣд[ъ] б(ог)а· нєго тако намъ раадєѣи, краадѣѣи сє нзпрѣд[ъ] ѡкол'ска намъ спрєтанїа с нашомъ [631б] с нєхаат'ном[ъ] ѡ д(с)шн волїом[ъ]. єда бы помлагїєны съ свѣт'лнмъ образом[ъ] б(ог)ѣ прѣдстаи· аминъ:

в'тораа чєстъ:

Како цю коватъ нл' мѣ кѣюн'цїа с прєкалїнвѣнїєм[ъ] понавлїа кою стаарѣ справѣ. браѡ пощєна хр(н)стїанн· тако н б(о)гъ съ своѡм[ъ] вправѡм[ъ] чєсто како н саамн вїдїамѡ в свѣтємъ понав'лїа ѡваѣи свѣт[ъ]· да є скакад[ъ] цѣѡ н сѣга добра пѣнъ· а людє пакъ с отїнм[ъ] понавлїа· съ сла на добро н свраѣаюѣи· коє з добротворєнїєм[ъ] свонмъ н с наглєданїєм[ъ]· ѡт[ъ] сла съ закланїанїєм[ъ] н нзбавѡмъ. н с наавком[ъ] своѡм[ъ]. а дрѣго н с каранїєм[ъ] с прѣѣнїѡм[ъ] рааз'лнком[ъ]· прїнводєѣи людє слоучєстє под[ъ] своѣи ярамъ на свою сѣвжєв. поновы свѣтъ пр'во с водѡм[ъ]. тє стопы грѣш'нє людє. поновы пакъ прї авраамѣ съ свонмъ познѣанїєм[ъ]· а прї моусєю· съ зааконом[ъ] нздаатым[ъ] ѡт[ъ] сєбє. понайпослє сѣ шїнром[ъ] поновы с кр'щєнїєм[ъ]· н скакад[ъ] понав'лїа нас[ъ]. на испѡвѣдїи с покаанїємъ: тай вѣданъ г(о)с(по)дннъ б(ог)ъ нашъ· цю год[ъ] рєчє то сє такы н събы. пр'вомѣ з'данїє то бы. рєчє да вѣдє свѣт[ъ]. н бы свѣт[ъ]. раз'вїдє сє такы. а самъ б(ог)ъ свѣтом[ъ] сє нарчїє несъздааты [632а] свѣт[ъ]· пакъ єто тай свѣт[ъ] цю рєчє да вѣдє свѣт[ъ]. быка тай свѣтъ тѣлєсанъ. алї є тай свѣт[ъ] ннкым[ъ] несвнїєн[ъ], с'їатъ ѡт[ъ] невнїєнога с(вє)та о(т')ца. н тай мѣраакъ цю лєжы свр'хъ над[ъ] бєз'дном[ъ], на ч(о)вѣчаскы ср[ъ]дїцїи н оум'лю то велым[ъ]. неразвїнѡстѣ бєзпамєтнѣ далеко раз'гоны· тє како є ѡтпре зємляном[ъ] вод'номє потопѣ раздєлїѡ пѣтѡвє кѣдаа

кѣ ѡтнцатн· н б(о)жн д(с)хъ свр'хъ водѣ се ношаше· тако пакъ с отнм[ъ] тар'зом[ъ] нз'волн да
 бѣде людма с(вѣ)то кр'щенїе с водоу[ъ] н з д(с)хомъ· кано пара н вода що є ѡ прекалнваню
 г'воз'д'ѣа· на понованкн людско· а свѣдоу'ба є томе· саамъ д(с)хъ с(вѣ)ты· кад[ъ] є на юр'данѣ
 оу голѣб'скон снцы внг'ено на х(рнст)а доле с н(е)ба ѡт[ъ] б(ог)а о(т')ца быѡ сншаѡ з
 г'ласомъ· н како є тре'нм[ъ] дномъ оу'каазаѡ съ сватнм[ъ] прораастлѣ н род'нѣ зем'лю· н др'в'лѣ
 раз'лнч'но родно н неплодно нздаде напред[ъ]· тако ѡпетъ· на тре'бы д(а)нъ· по своѡй досадн мѣ
 ѡд[ъ] жндѡва, н плюваню нмъ на нѣга· бїеню ранѣвѣ н кр'вавѣ· н многѡй мѣ чнненѡй
 пакостн· ѡбешенъ бы на кр(')статом[ъ] др'вѣтѣ· н то бы во'е родно за нашѣ жнвѣ х'раанѣ· н
 без'смрт'но пн'ке нз'коръ· н како є двѣ на н(е)бѣ нама велн[632б]кѣ свѣ'ке зажегаѡ да редом[ъ]
 сѣлѣ днѣвн н но'н свѣтлѣн зем'лн свн'це н м(ѣ)с(е)цъ· тако н ѡво намы праавѡ свн'це
 х(рнсто)с(ъ)· под[ъ] зем'лю заагнѣ ѡ грѡбъ· н на тре'н д(а)нъ ѡпетъ нз'лезе горе· те с раазлнка
 наарѡда с кр'щеннм[ъ] оу'комнѣн скуп'леннѣ кзыке назваа н своѡм[ъ] с(вѣ)томъ цр(')квом[ъ]· те
 каа цѣлоку'п'нѣ лѣнѣ· що се велы пѣнъ м(ѣ)с(е)цъ· съ свонмъ лѣч'амн к просвѣт'люе· каа д(а)нъ
 вндѣлѣ с посвѣ'нннм[ъ] свѣтат'кым[ъ] оу'казѣе хр(н)стїан'скѣ цр(')квѣ· те нздаатѣ мѣ
 влаадост[ъ] ѡт[ъ] б(ог)а о(т')ца· с' н(е)бомъ н съ зем'люм[ъ]· проказѣе к своѡй мѣ дрѣжнны
 ап(о)с(то)лом[ъ] н оу'ч(е)н(н)комъ· конно є мѡрѣ н остаалнмъ водамн заповѣдѡ нзводнтн
 рѡд[ъ] рнѣ'лнн· н в'здѣх[ъ] є нз'под[ъ] н(е)ба наспѡрѡ с лѣтѣщнм[ъ] п'тнцалма· пакъ съ зем'лѣ
 сѣде на своѣ х'ерѡвнмѣ многоочнтѣ н шестокрнлатѣ агг(е)лѣ· те полѣты каа на вѣтрѣ· прѡрѣченъ с'
 прѡроцы велнкы ѡраѡ· със прнвѣ'еннм[ъ] наа се чл(ѡвѣ)чнмъ свонмъ тѣлом[ъ]· ѡде пакъ тамѡ·
 ѡткѣдно є быѡ к' нама н дошаѡ· що є саамъ послѣ нѣга свїю адама създаѡ· н д(с)хомъ
 заах'нѣ га жнвѡтвѡр'ным[ъ]· кд'носчїн своѡ д(с)хъ ш' нї'мѣ поннк'лы ѡд[ъ] о(т')ца с'
 нз'лазком[ъ]· свонмъ ап(о)с(то)ломъ [633а] оу'внденю ватренѣ кзыч'каа ѡтз'горъ посла нмъ·
 да н оу'чы н слѡбѡды ннкога се не боѣтн· по тѣ'н внлааѣтн прѣхѡде'н н вѣре'н рааз'лнке люде· н
 ѣз'мѡгѣ свакымъ кзыкомъ[ъ] говѡрнтн· таѡ кданъ н ѡпет[ъ] на послѣднѣ времѣ хо'е аамѡ до'н с'
 о(т')чнномъ нѣговѡмъ тафрѡмъ славно н пом'пааш'но· прѡгледатн н пропнтатн то· колнко се є
 ѡд[ъ] ѡвога свѣта, свѣга людїн прнсконло з' брѡем[ъ] мѣгю жнвѣ за оны н(е)б(е)сны жнтакъ·
 колнко лї є пакъ· с мрт'кымъ ѡїд'но здѣжнло се за вѣч'нѣ смртъ· а послѣ того· ѡт[ъ] свога
 вѣ'ѣ тѣлѣ хѡда прѡвн'гннѣ· свога мѣ б(о)ж(а)ств(е)нога заах'мѣта н сннженѡгъ себе· зарадн
 прнсмѡтрнваннѣ мѣ нашега сп(а)сѣнїѣ· ѡт[ъ] свѣга шннрѡмъ конат'но кѣ прѣз'новатн н
 ѡтпѡчнватн нашъ бл(а)гы б(ог)ъ· велнкогласовнтѣ мѣгю прѡроцы· н ап(о)с(то)лѣ· ѡ свѣмѣ
 прѡвн'дацъ н прѡзнанацъ вѣщѡ· нсаїѣ· с малѡмъ рѣчъ свѣ ѡїд'но прнкс'палѣ· х(рн)с(то)во
 прѡвн'гннѣ за нас[ъ]· те ѡвако га нмѣнѣе с прѡказнваннм[ъ]· велнкога свѣ'та агг(е)ла нарнчѣ
 га· н ємманѣїлѣ· чѣд'на свѣ'тнннѣ н б(ог)а крѣп'ка властелннѣ· н мнѣрѣ кн(е)за· н [633б]
 о(т')ца онога свѣта· нзарѡд[ъ] мѣ прѡвн'гннѣ· н за своѣ насъ с(ы)новѣ к' себе прнкат'ннѣ· тако се
 назнѣва х(рнсто)с(ъ)· б(о)гъ· Ѣво то знѣйтѣ· како є свнмъ тнмѣ велнкым[ъ] н
 б(о)говѣказаатым[ъ] чѣд'ным[ъ] н драагым[ъ] таїнама· запѡчѣтакъ н глава· ѡвы данаш'нїн

д(а)нѣ н великыѣ годѣ. бл(а)говѣщеніе пр(е)св(е)тѣ б(о)городн(и)це наше бл[а]д[ы]ч[и]це. цюно се
мѣны тако мнн. а не з'намѣ како се вама ѡ томѣ свнды. да свн оуѣд'но конно б(о)г(а) мнлѣю
добропоцѣны хр(и)стїанн. каа на ц(а)рскоѣ лѣпоѣ частн. тако весело заслагюу се с овымѣ
агг(е)л'скимѣ(ѣ) заложнымѣ[ѣ] рѣтъма на овы бл(а)гы хѣбавѣ данакѣ. еда вн се н разншли
о доводѣ[ѣ]. право заснѣены з бернѣет'нымѣ[ѣ] ганнлѣкомѣ[ѣ]. Кааже с(в)еты еу(а)г(е)лнстѣ лѣка.
како є шестога м(ѣ)с(е)ца оу[ѣ] б(о)г(а) послатѣ бѣо ар'хагг(е)лѣ гав'рїлѣ оу градѣ[ѣ] гааллѣйскы
нмѣноваты назааретѣ(ѣ) г д(ѣ)воѣцы о брѣченѣой мѣжѣ. нмѣномѣ іосифѣ. кѣр'но онѣ бѣашѣ родомѣ[ѣ]
отѣ[ѣ] д[а]в[ы]да ц(а)ра колѣна. н нз' нѣгова дома н онѣ оѣевннѣ. а д(ѣ)воѣцы бѣашѣ нмѣ
мларїам'лїа. оу с(в)етомѣ пнсмѣ се вр'ло наголемо се днѣты то шесто на брѣю чнсло хесапленѣо. како
є знаамо то ѡ шестѣ [634а] даана савѣ свѣтѣ(ѣ) създаатѣ свр'шнто бѣо. а башѣ шестога
днѣ²⁰⁰. вр'лѣ сконѣ жннѣ н оу'м'лнѣ. ч(о)в(ѣ)кѣ н създаатѣ. по двапѣтѣ шестѣ[ѣ] цю роды скон
с(ы)новѣа патрїархѣ іаковѣ. нс(ан)л(с)кы сѣдїа г(о)с(по)дннѣ овозѣ. прнбег'лнцы рѣфы даде на
поклонѣ шестѣ мѣрова кѣ'ма. нсїа пророкѣ казѣ да слѣже око б(о)г(а) шестокрнлаты сѣрафнмн.
шестѣ грааднїа ножостѣпны, на ц(а)рскоѣ столнцы соломоновоѣ бѣашѣ. н то по внше с
прнлгомомѣ[ѣ] по десетѣ(ѣ) на хесапѣ мѣтаатѣ. тако соломоновѣ постѣлю шесетѣ оръжаты юнаака
около чѣвахѣ оны великы бр'кашны. н отѣ[ѣ] десеторы б(о)жїн заповѣды цю се люда по
правнцы прнстон др'жатн. на страанѣ нс тога оулааже шестѣ[ѣ]. н с н(е)ба є отз'горѣ нз'даато
люд'ма шестѣ заакона. цюно се зовѣ²⁰¹ аадѣты нл' мѣ рѣн завнчїаѣ др'жатн се спажаюѣн н. те
свѣ то скѣпа, ѡ б(о)гѣ разговор'ны мѣдар'цн. на то нз'нѣше. те шестнцѣ, да сѣ око влѣетскѣ
шесторы вѣковы хнладны. нл' мѣ оу н(е)д(ѣ)лн цю є нздаато нама свнмѣ[ѣ] кѣд'нако, шестѣ[ѣ]
даана за послове. а сѣд'мы д(а)нѣ отпочнватн те б(о)гѣ се ѡ цр(')кѣа молнтн н повчѣнїа
слѣшатн. [634б] а ако лн вала цю н после о х(рн)с(то)вомѣ здѣшаню нзѣѣстнты ѡ ты
шестнцаа. смотрн се како шестога оу д'нѣ чѣса х(рнсто)с(ѣ). кодѣ[ѣ] бѣнаара съ жѣномѣ
самаранскомѣ[ѣ] бѣсѣгаашѣ. н на свадбн оу кана гааллѣй. оу шестѣ каменнты корнты оу[ѣ] водѣ
внномѣ[ѣ] прѣтворы. тако н шесторострѣко мнлованїе нз'брааѣ. толнко пѣтѣ(ѣ) нз'сказѣ с
прнповѣскю н ар'гат'ско оу вноградѣ[ѣ] нзлазѣнїемѣ[ѣ] на нмаанїе. н кѣднаакѣ нмѣ за надннцѣ
плааѣѣ. прѣ жндѣвскѣ пасхѣ на шестѣ[ѣ] даанаа. н ѡ внѣаны надѣ[ѣ] лазааремѣ[ѣ] чѣдо оукааза.
шестога днѣ, нзарадѣ[ѣ] насѣ мѣке прѣтеглы те прнкованѣ бѣ на кр(')стѣ. такогѣрѣ, н ѡ
дрѣгомѣ[ѣ] чѣмѣ ко то траажы, мѣже прнлааѣн те шестнцѣ свѣдоу'ѣѣ. како оу стаары кннгаа тако
н ѡ новоѣ пнсмѣ. ца рад' лн то велы се шестога м(ѣ)с(е)ца бѣ послаатѣ(ѣ). кѣтѣ, то бѣ, онога
м(ѣ)с(е)ца откако є бѣла єансаавѣта зачѣла іоваана пр[е]д[е]чѣ х(рн)с(то)ва гласоношѣ. а ты
мн ѡ свѣстны слѣшавѣ прнмѣт'нн око н шетомѣ окомѣ вѣкѣ. зацо н вѣковн се мѣгю се вѣде те
нѣмнростѣ чннѣ. а овоѣ б(о)жїѣй великоѣ тайны, ко да мѣже [635а] право похвалнванїе

²⁰⁰ Реч је накнадно уметнута изнад реда.

²⁰¹ Реч је накнадно уметнута изнад реда.

нс'плестн калыало н лепо· ето б(ог)а о(т')ца слово мѣ ед'нолнч'но· оу д(ѣ)воиат'кѣ оутробѣ се
 оуходѣн смещала· тако да свр'шеніемъ м(ѣ)с(е)ч'ного ракаала н вѣка, цѣлокѣпанъ онъ б(ог)ъ н
 превр'шнтъ· свакога доконаніа започѣт'нїнкъ н свр'шнвациъ. вѣде на дѣзенѣ н свр'шнты
 ч(о)в(ѣ)кѣ. а како се е ѡ томѣ доконала шестница, н за ово мѣнн бѣсѣд'но с пнсмолм[ъ] ѡскоро
 сказїнванїе· болѣла знадѣ ты кон сѣ внше н мнлїе ѡ томѣ трѣднлы· те сѣ добро свнклн
 вѣщннѣ свацо оумла н на пр'сте прохѣсапнтн· а нзлази нецо нс тога н забашѣренъ хесапъ
 слаагат(ъ), само по себѣ се прознаае з' дръгнмъ ѡблазенїем[ъ] сѣвѣнн· н ѡпет(ъ) ѡ себѣ се
 скѣпала· те ѡказѣ нзарадн насъ с тѣломъ ѡб'гр'нѣтога· с н(е)ба на зем'лю снходъ. к' нїѡнзн
 долазене· н такы над[ъ] н(е)бо ѡтнш'лостъ н нз'носъ гор'нїемъ ам'перю· цоно мѣ оузднзанїе е
 нзстражнванїе хвале с пѣсмаамн· н младаженю ср'ны наалнкѣе далекоскаклнвої. каконо цо н
 д[а]в[ы]дъ спрнлнчава свн'це нполннѣ· то кѣст[ъ] скоротр'чївцѣ· ѡт[ъ] н(е)б(е)снога започѣтка
 нз'лазак' мѣ е· н до країа н(е)б(е)снога пакъ сѣков'люе се· за ѡ[б35б]пор'ного то рече се, тога цо
 е вѣрнга, нег'ба тешка н несноснаа, пр'во свпроѣъ б(ог)а стаїала· несклоннтѣ скланїа шїю· н ѡ
 послѣд'нїе зааав'ленїе прнвлаачы: оу шесты м(ѣ)с(е)цъ н ѡпет(ъ) да рече м[ъ]· а н пр'вы· кєр'но
 м(ѣ)с(е)ца мар'та е· пр'вога пролѣка· да бы пр'ваа без добротнн'не влает неродна ч(о)вѣтаска
 ср[']дца, чест(нт)ы пород[ъ] нз'носнтн з добры дѣлы започѣлы· зато ѡ ово добы н сѣвга ової
 големїѡ ѡправн гав'рїнал[ъ] се пошнлїе· ца рад[ъ] лн с ѡтѡмъ· н естъ вр'ло прнкладно· каконо н
 калїадїаше чѣдо г' днвотн прнвѣстн· мннѣ паче болїега· да не роднлїа попре роды· а по нїѡн
 д(ѣ)воїцы· ѡсталѡй н по роженю д(ѣ)воїкомъ· онаа ето дароносца носы дръгаа раано прозрѣнїе·
 а оваа г(о)с(по)дннчїка дннч'нѣ ясностъ· калїаше ономе двор'ннкѣ н овоме послѣжнтн· то е тако
 внше красныє н поболїе свр'шнтѡ· ево н гав'рїналъ проказѣе ѡкостъ б(о)жїегъ телосношенїа
 ед'нороженїа мѣ с(ы)на слова· цоно га с(вѣ)ты павалъ нарнчїе· б(о)жїю слѣз н м[ѣ]др[ос]т[ъ]· н т'ко
 юще дръгы· естъ ето елнсеї· н конно к' нїемѣ достѡанъ н пр[е]п[о]д[о]б[а]нъ прогласнїнкъ· да
 каде тамо ѡ стаарѡ[б36а]мѣ зааконѣ слїа б(о)жїа по бл[а]г[о]д[а]тн се е прознаавала· ѡ да како
 ѡв'де свр'шнтѡ болѣла не бн се слїа оуказнвала· гдѣно ѡвѣ свїцо стасом[ъ] догїе внїено к' наїла·
 гав'рїнловъ бы прнхѡд[ъ] оу назаарефъ· гдѣно е д(ѣ)воїчннъ бѡравакъ бїѡ· а н гдѣ то
 калїадїаше с(вѣ)тої с(вѣ)тых(ъ) крннѣ полскої мнрнз'мн· цвѣтѣ ѡд[ъ] кс'сѣова корена· овѣ
 назорей нн(сѣ)сѣ, на болїемъ мѣстѣ кроме назарефа оу нїѡнзѣ жыкнтн· гдѣно, нл' мѣ тѣ· свїю с
 трѣдом[ъ] с(вѣ)ты пословы се доконааванїем[ъ] оу жнвѡтѣ се брнж'лнвом[ъ] споре· тѣ н овѣ
 сладкы мѣд[ъ] б(о)гѡч(о)в(ѣ)ка нн(сѣ)са· каа б(о)жїю чашѣ кїаа оу своѣ сношенїе сѣсѣто прнмлы·
 те сладакъ лѣвацъ смѣсы н пѣчен(ъ) нз'несе за хранѣ· тнїа цо се с прѣслѣшанїа с вѡка ѡтроб'на
 ѡчѣмернше, н нстрѣнѣше: пр(')стѣновѡата, нзарадн тога бы за мѣжа ѡснфа д(ѣ)воїка· да н
 вогїены ѡд[ъ] д[а]в[ы]да до нїе род[ъ]· кроз' ню се проз'наа· н мѣжъ ѡнъ нз тога рода бы заїед'но
 нмъ подрѣтло· да се нн(сѣ)сѣ с(ы)нъ д[а]в[ы]да[о]въ по ч(о)в(ѣ)чѣствѣ назѡве· оудаата зато бы· да
 здѣтна не тег'лн ѡд[ъ] людѣ д(ѣ)воїчкѣ срамѡте н покѡра· н пакъ оу роженю мѣж' се старѡа ш'
 нїѡме· н бѣжы послѣ [б36б] оу кїїпат(ъ) ѡд[ъ] оубѡнцѣ ірѡда· а дръго да н ѡвѡсѣтскѡме кнѣзѣ

карниѣмъ ѿволя црѣмъ, не препинати що дѣвоицы с ласкомъ[ъ]. б(о)жѣа тайна съкрѣе се с' оудадѣомъ ѿиѣ. каа с фереиомъ[ъ] закрнлююѣи свое дѣвоицѣство с обрадаѣемъ[ъ]. каа н х(рн)с(то)во б(о)ж(а)ство с' ч(о)вѣчинмъ[ъ] облик'омъ[ъ]. н како се прозвѣае именоу тѣа дѣвоица. н именоу[ъ] г(о)споѣа е. зове се мариѣмъ. ѿ м(а)рѣе г(о)сп(о)жде. не так'мо видимые въсен тварн. ѿ м(а)рѣе б(о)ж(а)став'ное иже, н истин'но именито. р(о)ждышн въсемъ г(оспод)а сърас'наа. ѿ бл(а)жен'ное иже въсакого начела н власти вниш'ше. ѿ препѣтое иже, еже и с(та)ство чл(овѣ)чѣ порабощенное грѣхъ н сатане. тлн прѣваго свободнѣше се. н спод[о]бнѣше се свободенїа н г(о)с(по)дѣс(т)ва: а ако лн е т'ко ѿд[ъ] мѣдарааца н мор'скомъ свѣз'домъ нарече, нн с отымъ неѣе погрѣшннѣ. юрѣ она на окомѣ морѣ нашего незгодна животѣа н в'ро с'ѣа с помѣѣ. н она е саама тѣа велнка свѣзда що е засѣла ѿт[ъ] ѿкова. тѣе све языке на поклоненїе х(рнст)ъ н(е)б(е)сноме ц(а)рѣа прнвела е²⁰². ѿт[ъ] свега н(е)б(е)снога ѿдзгорѣ с'ѣанїа она е без' нз'ма даха посвѣтлїа. съ сконмъ[ъ] окрѣт'нымъ [637а] мотренїемъ[ъ] на око смѣтно нашего житка морѣ. тѣе насъ каа ѣ мѣаакъ заблвгненїе свѣтководы. н к' тнхымъ[ъ] заавѣтр'нымъ[ъ] тѣмо принстонщ'ннмъ[ъ] авраам'скимъ недрнма настѣла доплннѣ. н що пакъ велымъ[ъ]. ето, догїе агг(е)лѣ г' дѣвоицы. тѣе ѿиѣ рече. радѣи се ѿбраван'на г(оспод)ѣ с тобою. оулазы ѿгласннкѣ оуиѣтра к' нѣиѣ оу кѣѣ. ннтї е тѣа дѣвоицица кѣдаа наполе нзлазнула нз свога ѿиѣ двора. ннт(ѣ) се е по кон'шнлѣкъ скнтѣла. з' дѣвоицама шалнн се, на' мѣ съ женама з'борѣ з'борннѣ. з'нала е то на що ѿне наведе, що лн раз'бнрѣ н разспнтѣю. оно що не вѣла. ннт' се е она що кадѣ была постѣрала ѿ томѣ свѣт'скомѣ бораб'ленїю. нї ѣ кон заахметѣ сталѣла се жен'скы наатѣра. оу ч(н)стоѣи чѣваюѣи ѿиѣ свое дѣвоицѣство. свакад[ъ] се текѣ оуиѣтра ѿ своѣе послѣ заблѣаше. тѣе се све домѣ нахогѣаше. тѣе н наагїе агг(е)лѣ каа съ сѣш'кннѣамн ѿб'колѣнѣ, с мнѣгнма б(о)жнмъ кннѣамн прогледнѣ. н з доброговнѣанїемъ[ъ] г' б(ог)ъ прѣложнѣ н ѣгоднѣ по свѣлѣа наачннѣ. тѣа понаїпрѣво то ѿиѣ н нзрече, радѣи се. [637б] ѿ ч(н)стѣа дѣв(н)це рад[о]уи се. око е мѣло слогомъ[ъ]. алѣ е мнѣго в'рсно ѣ разѣмѣ. ѿ радѣи се, прѣе клѣтѣе свпроѣѣсталнце н прѣо[т']чннѣ спѣне ѿдрѣш'ннѣе. попѣзанїю заавѣт'ннѣе. ѿ радѣи се въсее радѣстн оутѣшенїе чл(овѣ)ч(а)скаго рода ходѣтѣице. тѣе око що се велы радѣи се. ѿ томѣ се досѣлї. да е слож'но нз'гласнто томѣ. како е нїѣйзнн(ѣ) с(ы)нѣ по своѣе нз мр'твнх[ъ] оускр(е)снѣѣ. мѣгдааннѣ, мѣры скѣпа с' ѿстаалнмъ[ъ] тѣмо женама рекаѿ радѣнїе се вн. ако тако спрнлнковѣто на добро рад[о]уи се, рав'вы. саамъ н нїе дѣѣѣ. него рѣжно с подсмѣхомъ[ъ] с' ѣара ср[']дѣа. ѿт[ъ] ѿдѣтѣпннѣа мѣ неѣѣр'на оуч(е)н(н)ка продаїннѣа нзѣе. н жндѣв'скы подрѣг'лнвы мѣ воѣака. подносѣи мѣ то, да бы прѣдѣатога н подпѣла ч(о)вѣка под[ъ] сѣтан'скѣ вѣааѣ н рѣгѣ ѿсѣбѣдїѣ н прослѣвїѣ га. тѣе га оуѣѣѣ ѣ вѣт'нѣ радѣстѣ н рѣнскѣ сладѣстѣ. то е н насъ спод[о]бн хр(н)стѣ б(о)ж(е). м(о)л(н)тѣамн б(огородн)це амннѣ:

²⁰² Реч е накнадно је написана изнад реда.

Третїа честъ:

Кадъ архїстратигъ с н(є)ба догє гав'ринлъ к' м(а)рин ѿснфовой порѣчннцы д(ѣ)войцы· сказати х(рн)с(то)во зачетїе. понаапре то рече к нїѡнзы радѣ се ѡбрадован'на. зато є наринте ѡбрадован'номъ[ъ], кроцоно, нє [638а] радъ стародав'нашны заветай· то обрєзїнванє н мєсно клаанє за прїнос(ъ) цр(')ковны· да прогє· а новаа бл[а]г[о]д[а]тъ се прїспораава. дръгомъ формомъ 8 цр(')к'вн б(ог)8 славїти се без кр'вопролїванїа д(8)хов'но· н ѡпет(ъ). тога радъ велїн се ѡбрадован'на. юр'но цю ннкомъ[ъ] нє можє быти· тѣ є она среѣ8 достала· свакомъ[ъ] гааннїакомъ[ъ] б(о)жїимъ наспорєна чєстїта ѡстадє. зато· зацїоно є н собомъ[ъ] съ скакомъ[ъ] по д(8)шн добрїнїомъ[ъ] пѣна н прєвр'ш'на была· тако да ѡн на зєм'ан нїє дръгє было· съ своїомъ[ъ] чїстокомъ[ъ]· н агг(є)лє прєнз'вншла є· ѡт[ъ] пророкаа слав'нїа є· с отымъ[ъ]· кога с8 очнвѣстн оны познаавалн с прївїгїанїемъ[ъ] малїимъ[ъ]. тє с8 га ѡчєкївалн н прорїнцалн рааз'анко о долаз'к8 м8 кроз[ъ] м(а)т(є)рь д(ѣ)войк8. таа га є родїла· н како болїа нє бы с хвалою[ъ] была· ап(о)с(то)лє прєвышє до х(рнст)а съ своїомъ[ъ] желїомъ[ъ], н жаѡбомъ[ъ] кано м(а)тн· м(8)ч(є)н(н)кє· за с(ы)на с тѣж'анвомъ[ъ] брїгомъ паараюѣн своє ср[']дцє· по смїєѡнов8 к нїѡн, прорєчєню. тѣга, каа кош'пр'да пронз8 ѡн жнвот(ъ). а пр[є]п[о]д[о]б'нє о(т')цє. съ завстєзанїемъ[ъ] себє ѡт[ъ] сваке пожелє свѣтскє н злннє. с ннз'кодждаанїемъ[ъ] бнстров'анво, себє 8 пос[638б]тѣ 8 м(о)лнтвѣ бавєѣн сє· сѣ д(ѣ)вѣстав'ннкє. з' голємомъ[ъ] без поговора ч(н)сто сє сношенїемъ[ъ]· каа н бл(а)город'ствомъ[ъ]. сѣ жєнє свр[']хъ наатрє с вр'анїмъ родєнїемъ[ъ]· ѡв'дє ш' нїѡмє г(о)с(по)дїна їн(с8)са прнз'браамъ[ъ]. ама новолч'но· н нє кано с' ап(о)с(то)лн, цю сє є х(рнсто)с(ъ)· ѡбрєкаѡ до сконч'анїа вѣка зїєд'но ш' нїма прєбывати. по бєсєды 8чєнїа м8 к' нїма прїсѡлїанїю. нн пакъ ѡнако. каа г' ѣдєон8 кад[ъ] є пшєннц8 млаатїѡ да бєжы нзпред[ъ] мадїама, цю м8 рєчєно бы· нє бої сє, г(оспод)ъ б(ог)ъ с тобомъ[ъ] є. нл' м8 с' ѡстаалнмъ[ъ] свѣтїмъ нїєговѣ оугодннцы цю є ш' нїма б(ог)ъ с наазоромъ[ъ] н с помѡѣ8 своїомъ[ъ] скоръ· н платнша за добротннєнїє готов(ъ). да є тако н съ своїомъ[ъ] м(а)теромъ[ъ]. нлн каа св8даа цю є съ свомъ ствар'ю своїомъ[ъ] състав'лєномъ[ъ]· с наазоромъ[ъ] с провїгїанїемъ[ъ] съ спажаанїемъ[ъ] з др'жаанїемъ[ъ] є снаажно· нєголн ш' нїѡмє є тако свцѡ внгїєно н стасїто сламъ собомъ[ъ] оуїєд'но г(оспод)ъ б(ог)ъ· юр'но ѡнъ ѡт[ъ] нїєйзннє прєч(н)стє кр'вн прєвзє своє тѣло· тє с отымъ[ъ] прогє нз' нїє, цѣлок8панъ ч(о)в(ѣ)къ. по пр'вомє адам8 слычнѣ дръгы новы адамъ вїндомъ онога пр'ваш'нїєга адама· нїєговъ стасъ н прїланк8 оузє наа [639а] сє. н нє текъ само просто ѡбрадован'н8 н бл(а)гословлєн8 мєѣъ жєнама· н нїєйзннъ породъ цю 8казѣ писмо да є бл(а)г(о)с(ло)вєнъ. юръ то сє находы н над[ъ] дръгїмъ жєнама н по род8 нлъ всєлост[ъ] н бл(а)гословъ. како за нєкє н сад' сє поговара· бл(а)го сн тої майцы кога га родїла· тога· онога лн ѣнп'ш8. бл(а)госїнк'ла сє ѡт[ъ] пїнсла мєгю їс(ра)нлн како чѣмѡ разч'атааваюѣн к'ннїє даавнїаш'нїє. н р8ѡа ѡвїдова м(а)тн· їнаїла· н пакъ юнат'на юдїта. н ан'на м(а)тн самїѡїлєва· онаа зато цю сє оудадє за воѡза. а ѡвє. зацїо погѣбншє ѡд[ъ] нєпрїатєл'скє войскє с мннїтвомъ[ъ]

цо пакъ, н д(ѣ)воѣка се смѣты оу себѣ ѿ тоѣ бесѣди. те се раз'мѣнш'лавааше. как'во є то поздрав'ланіе. на цю ли нзлазы. замѣѣсе се ѿт[ъ] агг(е)ла сілоам'ска с(вѣ)таа кѣпатна'на вода. доброполѣтнаа вѣт'цѣда. оу коюно се є преобѣзкао. те наше нелагодниче понесе н болѣстниче прогна. сакате понзвѣнда. цю се є таѣ оу ч(о)в(ѣ)ка ѿбѣзкао. з' грѣхѣмъ свега цѣла разглавляен'на ч(о)в(ѣ)ка. оукааза га крѣсто з'драва. а н гютѣрѣм'ско хѣзѣр'но слѣженіе пр'ваш'ніе. с ч'нм' се зановѣтааше поблацы ѿт[ъ] себе натраагъ. пробра се оу себѣ да др'вѣны ѣстѣци свога нмъ ѿсѣтнѣства лишенн сѣ. н свѣмъ ногама с мѣста се не помѣтѣ. како нмъ се с(вѣ)ты д[а]в[ы]дъ оу ѡал'мѣ рѣгаюѣн поднааша. оуста нмадѣ н не говоре, тако н ѡшн, неслаш'не. рѣке неподатнѣ. очн незглѣдне. на снрѣмашъ безбожннцы, н лѣны непослаш'ци. ѡмѣѣ се н д(ѣ)в(н)ца, стран'нымъ[ъ] смѣтрѣваніемъ[ъ]. н с недоз'нана говор'на гласа блѣне се неѣма ѿдговора. промѣнш'ла н [641а] за пр'ваш'ніе своѣ даан'кѣ. вѣт'ны онѣн годнѣнца спомѣнне се непрош'лы. а да лѣ є рѣче ѡ себѣ кадгод[ъ] коѣ н дрѣга д(ѣ)воѣка тога се так'ва гласа наслашала. мѣтры агг(е)лъ н добро мѣр'каа на нѣно смѣнш'лѣваніе н по томѣ ѡѡѣ ѿдговара. рѣче ѡѡѣ. не боѣ се мѣрѣе. неѣ наа те тако ѿдз'горъ снѣн б(о)гъ. како є поѡдав'но сашаѡ бѣѡ на горѣ сннѣскѣ з' гр'м'лавоу[ъ] н с мѣнѣмъ блнсталы. неѡли наа те онако ѣе сааѣн тнхо. каа цю є ѡ полю на гѣдѣѡново ѡв'че рѣно кнша была спала без шѣченіа. зато се не брнны ннѣа. а твое д(ѣ)воѣч'ство²⁰⁵. како цю тѣ є сад[ъ] з'драво. тако, н оу зач'нѣѣ н ѡ породеніу ненавѣрѣно за трѣнѣ спазнткѣ тн онъ твою пѣят(ъ) ч(н)сто. каа росѡмъ[ъ] оу ѡлаз'кѣ н нз'ласкѣ мѣ како²⁰⁶ оу тебе тако кѣ проѣн н нз' тебе. не боѣ се маарѡ господннова к' тебѣ дохода. дѡнста єв'ва оу раю ѣст' се н вѣр'ло боѣла пр'во. зарадъ своѣ ѡѡѣ крѣвнѣ. те се є²⁰⁷ н по шѣш'нѣ крѣла нзпрѣд[ъ] б(о)гъ ѿт[ъ] свога стѣнда кѣръ ѣ гола была. не текъ с тѣлоу. неѡ н ѡд[ъ] м(н)л(о)стн б(о)жѣе. нз' воѣе мѣ є была с непослашаніа свога нзаш'ла. ама ты сн єто прѣѡдѣнѣта с пазластнмъ[ъ] кан'танѡмъ[ъ] воѣе мѣ трааженіемъ. н прѣцнфраста з' б(о)жѣмъ повзданіемъ[ъ] [641б] г' болѣѡѣ сѣѣн. коюно сн н добаѣла ѿт[ъ] г(оспод)а бл[а]г[о]д[а]тѣ. цю так'вѣ ннѣад[ъ] нѣд'на коѣ дрѣга нѣ достала. хоѣешъ єто зачѣтн, н с(ы)на роднтн. зач'нѣе є твое по б(о)гѣ без пожелѣ тѣлесне. н роденіе без' мѣке нн кога болѣдованіа. роднткѣшъ с(ы)на. не ѣд'ноѣ текъ ч(о)в(ѣ)кѣ за хѣаѣдѣ. онако како цю є роднла сар'ра аврамѣ нсаака. неѡ свѣмъ свѣтѣ каа пр'вородна оу мнѡгоѣ браѣн нзѡдѣа б(о)ж(а)ставноѡ поснн'ства. н нмѣ кѣшъ мѣ нареѣн нн(сѣ)сѣ. те єто новаа се скѡна сѣпроѣъ страанно стаарѡѣ, нзмаала се напѣд[ъ] ѡ д(ѣ)воѣко кроз' тебе. кѣр'но н свацо кроз' тебе прѣслаѣ'но н ново нз'лазы. оу ѣдѣмъ бѣ мѣторы адамъ. н нлѣнова єв'вѣ жѣноу. а ты б(о)жѣа маѣѣко пакъ ѡв'дѣ новоѣ адамѣ мѣжкоѣ глаѡвы наѣѣвашъ нмѣ. тамо не бѣ за добро з'гласнѣо нмѣ скѡнн. кѣр'но жннтакъ смѣртъ заслѣжѣ. а ѡв'дѣ то нмѣ нн(сѣ)сѣ нсто подраасло право

²⁰⁵ Написано д(ѣ)воѣч'тско.

²⁰⁶ Реч је накнадно написана изнад реда.

²⁰⁷ Написано те се се.

жнвотом[ъ] безсмр'тным[ъ]. зашо свѣмъ є свѣтъ сп(а)снтел'но. то смяатраюѣи твоѣ дѣдъ д[а]в[ы]дъ. чашъ сп(а)сенїа принмнѣи хоще, н нмє г(о)с(по)диново дозвати. н кое є то нмє н таѣ сп(а)снтель. оскемъ овы с(ы)нъ [642а] твоѣ г(о)с(по)днчнѣ. н кроме неѣа нейма дрѣгоѣа ослобогѣа по гласъ нсѣннѣ. таѣ не по наалннцн нсѣа навннна. быти кѣ сѣн'кы принлчнѣа ѣа законъ инс(ран)лѣа поглавнѣ(ъ) войвода. неѣа ѣакы ц(а)рѣ праавы, нстнн'не вѣре н закона нова прнводацѣ. ннѣи пакъ протопопѣ по нсѣсѣ седековѣ за неко време. ама пр'вос(вє)щен'ннѣкѣ вѣчнѣтѣ, по ѣстаавѣ мєлхнседековѣ. н ц(а)рѣ над[ъ] ц(а)ра д[а]в[ы]да домомъ. то єстѣ над[ъ] хр(н)стїан'скомъ(ъ) цр'(о)квомъ. нн само оут[ъ] патрїар'скоѣа корєна. неѣа над[ъ] тыма цо сѣ се оут[ъ] днв'лє маслнцє прнцѣпнлѣ новораслнцє доброго саада на пнтомѣ маслнцѣ. н то, не текъ само каа б(ог)ъ. неѣа н канѣ ч(о)вѣкъ. нн по наатърн н с твор'ном[ъ] ономъ бесєдом[ъ]. ама н по зак'теваню. образъ свѣстн ч(о)вѣ(ѣ)чюѣ н разѣмъ. То д(ѣ)воѣка сѣвшѣаюѣи стрєпы, н рада є. а двострѣко сє плашн. єд'но єв'вннє тама ѣа раю прєварє. н он'дє пакъ онє кащннѣ за неѣерѣваннє архїєрєа захарїє. тє слє ѣѣды клонн сє. н по д(ѣ)воѣч'кы говнн мѣ, а свєср'до не подлааѣе сє к рєч'ма. обадѣю оу'корнз'ны вадєѣи сє натраш'кє. нспнтѣе фѣр'мѣ своѣе томє рогнєню. тє мѣ [642б] то рєчє. а како ѣе то мєнн сѣчнѣи сє кадъ ѣа за мѣжа не з'наамъ. ѡ агг(є)лє ч'дннѣ сє ѣа твонмъ тымъ рѣч'ма г'дѣ мн зач'нѣе оу'казѣешъ, н родєннє не по заѣнчїаю людскоѣе свр[']хъ наатърє. неѣожно мн сє то свнды. потѣхлєнє сѣ чннн мн сє тє рѣчы. вѣѣѣ ако б(о)жїа промєна коѣа то на мєнн сє пр'вн пѣт(ъ) здєсы. а како бн ѣа бѣдав'шн д(ѣ)воѣкомъ(ъ) ннчє дїєтє роднла. како лн ѣѣ нсѣама донѣи мл[а]д[є]нцѣа своѣа. ѡдкѣдъ да мн сє споры млєко. вєлнш' мн нзат'катн ц(а)рскѣ пор'фнрѣ. понаапрє оу'каажн мн ѡсновѣ ѡда цѣа кѣ нзѣаѣн. оу'казѣешъ грѣз'гнє. а камо мѣ чокѣтъ н лѣза. пннташъ посєанѣ п'шєннцѣ. а камо даѣ н сємє. хѣаалнш(ъ) цѣѣѣ ѣкаажн мн ѡд[ъ] неѣа корєнъ н ср'шлнкѣ. а цо мн ѣказѣешъ за ц(а)ра прѣз'нѣ полѣтѣ. бєз потребє цо к ннѣнзѣ нзнѣтра вѣлаа. а свр'хъ свєга тоѣа како бн рѣбннѣа своѣа ѣѣн г(о)с(по)дѣа роднла, н ѣрааднлѣа своѣи стѣары. ннн'дє нєслєщєнѣоѣа. да га оу' сєбѣ сѣстѣѣ єд'но цр'ѣво жєн'ско. свхѣн тр'скы ако сє вѣтра прнкѣчы єдѣ є некѣ сѣжєѣн. башъ ѣа тннмъ твонмъ мааз'нннм[ъ] н шалнвнм[ъ] рѣч'ма не мѣгѣ свѣрѣватн. зѣто чємъ є цо ѣдєсно то нщємъ з доб[643а]ромъ вѣлнм[ъ] проз'натн. з' б(о)гомъ мѣчнѣо мї є пѣчатн сє тоѣа сє сплєтааннѣ вр'ло бѣнмъ. тє н памєт' мн сє завр'ѣе, дѣр' мє нєсѣстнцѣа нє тоѣа вѣтаа. рєчє мн стнглѣа тє є чєстнтѣа срєѣа. рада самъ вндєтн є н сѣзнѣтн побѣлѣа. свр[']хъ наатърє мн рѣчъ нздѣаєшъ. а скѣнє не ѣказѣешъ. ч'днѣо мї є зѣто. Пакъ ѣѣн рєчє агг(є)л(ъ). ѡ прєчнстѣа. цо є тєжє оут[ъ] снаагє. то сє само внды да сє не мѣжє поднєтн. нн пакъ кѣн посѣѣ бѣлнн нз рѣкѣ коѣе бѣлє нз'лазы свр'хъ оу'м'лѣа мѣ. ама цо зак'тєва н хѣкѣ б(ог)ъ да бѣдє. нє тоѣа сє ннко не мѣжє нстѣвнѣи нн спрєчнѣи пѣта. а ннѣѣѣе свр'хъ ч'дѣа послѣѣ с мѣновєннємъ єд'нннм[ъ] докѣналє, н саама ты ѣ проз'нааєшъ ч(н)стѣа. канѣ нстнннѣтє н склѣп'нє м[ѣ]дрѣстн ц(а)р(н)цѣа. сѣа цѣано сн н навнн'лѣа сѣе то. цо є оут[ъ] б(ог)ѣа постѣало слѣв'но н вєлнко. како твоѣи шѣкѣн'дєдъ адѣамъ прѣѣе тѣ мѣжкѣ н жєн'скѣ сѣмєшѣвннѣ. алъ нз неѣа стѣдє сє вєлнкостр'момъ ч(о)вѣчѣаскомъ(ъ) падааню прндоѣаѣацѣ. а єв'ва

е само ода[ъ] мѣжа постааа кроме жене· н преслашааю прѣкосноме започетакъ прѣвы бы· ако н ксть сн[643б]ѣ8 коренъ н оостааом[ъ] породѣ нзвод[ъ]· цоно сѣ н сви под[ъ] клет'вомъ отсѣд'ны· цо е от[ъ] лѣкавога корена гранасть постао мнлы грѣх[ъ]· тога радъ н попре до овога времена валадѣаше стран'нога дръгоице свыше роденѣ· ов'де пакъ без' о(т')ца да бѣде· н без гниаости без болести· без' свакога к'ваара здраво н чнтаво нз'роденіе н(е)б(е)сно· іако тааи род[ъ]· цо е дръгоице нз'рогнен[ъ] под[ъ] грѣхом[ъ] да га вѣѣъ ослободы н спасе· те премет'не· осѣдностъ на оправ'дѣваніе· н овои тайны вл[а]д[ы]ч[и]нѣ· то знаи да сн ты на то одрегненѣ послѣжнѣ· іер'но ево тебе е цнгл'о іед'нѣ от[ъ] свѣга ч(о)вѣчегъ рода понайнз'бор'лію б(ог)ъ зато пронашао· н от[ъ] постан'ка свѣта промотрїо е тебе принант'нѣ к отоме· те е пронарекао те м(а)т(е)ром[ъ] своом[ъ]· а томе твоме б(о)гоприватномѣ зат'нѣкю не спрежа мѣжа справнткѣ меснато тѣло дѣтннѣ· неголи с(вѣ)ты д(ѣ)хъ кѣ то нз' твоѣ крѣвы ч(н)сте съставнѣ н згрѣн'чати оу цѣлостъ· како цо соломонъ о томѣ докѣн'днсе говореѣн· прем[ѣ]дростъ съзидати кѣ себѣ храмъ· н стѣр'днѣ га вл[а]г[о]д[а]тїю прес(вѣ)того д(ѣ)ха· кано съ седамъ стѣпо[644а]вн· не от[ъ] коѣ дръге матерїе· него пакъ с отога· цо е омпало н помет'нѣто ѡбѣтааіено было остало· приват'но быткѣ· нек' се опет[ъ] оно цо е спало подн'не те се нсправы· н погѣбленіе се пронаагѣ· да гдѣ се е оумножнло было сло· тѣ пакъ нааспор'но нстѣе се добротнненіе· н откѣда се е прндеснло спосатнраніе одонѣд[ъ] снаагѣ се н обѣтааніе отнш'но· с' чнмъ е раз'бїено· с отым[ъ] пакъ н наѣбїено· с' адама одолы грѣх[ъ]· н іако люда те н погѣбы· н пакъ по правнцы с' ч(о)вѣком[ъ] б(ог)ъ погѣбы грѣх[ъ]· н врага доле ннз'тѣры· да мы ослобогнены з' грѣха н вражы спона· лас'но сп(а)сеномѣ пѣтѣ се батамо· с помоѣѣ нашего сп(а)са х(рнст)а· достнг'немо к' вѣч'номѣ поконцѣ· тамо к' нашнмъ о(т')цемъ н прав(т')цемъ· амин[ъ]·:

Чѣтвр'таа чѣстъ·

Запннта прес(вѣ)таа д(ѣ)ва марїа ар'хагг(е)ла гав'рїла· како іе она роднѣ дїете· каде е д(ѣ)войком[ъ]· а мѣжа не зактева нматн нн га познатн· на то рече іоан агг(е)л'· с(вѣ)ты кѣ д(ѣ)хъ нанѣн наа те· н оуходеніе прнготовнѣнн· протрѣбнѣнн протнстнѣнн н ѡкраснт'іе полатѣ· д(ѣ)хъ е неприватан[ъ] лаапѣ нн тннї· ама с(вѣ)тынн кст[ъ] подат'[644б]анкѣ· понаспорѣ свацо н пѣны· а неспѣнаат[ъ] кнїде нн чнмѣ· іер'но саамъ е б(ог)ъ· обѣлада· а не да е под[ъ] чїомъ влаадомъ· ето таи рече· д(ѣ)хъ цо ода[ъ] о(т')ца нсходы доѣн кѣ наа те· н снаа выш'нѣга б(ог)а о(т')ца· цоно мѣ е то с(ы)нъ нїеговъ· хоіе те об'сѣннѣн· ца рад[ъ]· зато· да без' мѣке н коѣ тѣге тн на ср[']дцѣ свр'хъ наатѣре женске прнватнш' га оу себѣ· съ своом[ъ] пресвѣт'ломъ лѣтомъ оум'нога свн'ца се онъ нзволы прндеснѣнн се с токомъ· а ако лн цо одакнше нцешъ к отоме се прнвернѣнн засвѣдот'но· слнслн се на прѣаш'нїе о тебѣ прїнлнч'не чѣднѣ слнке· нмаашъ о томе мовсѣовѣ чѣдотвор'нѣ палнцѣ· коіано е мовѣ дно отворнла· докле і(сра)нлн каа по свхѣ проіоше· н опет[ъ] над[ъ] фараоновоом[ъ] сломъ затворн га· а ѣ іегїптѣ ѡказѣюѣн мѣ чѣдо· оу змїю се

²⁰⁸ Написано свѣѣмъ.

²⁰⁹ Реч је накнадно написана изнад реда.

и свѣцѣло б(о)ж(а)ство· како год[ъ] цю є н оу о(т')цѣ н д(с)хѣ. те с отым[ъ] подпѣно сконм[ъ] б(о)ж(а)ствомъ. нашѣ цѣлѣ ч(о)в(ѣ)ч(а)скѣ лнчнѣ сконѣ прѣвзе оу себе· и бы свршнто б(ог)ъ н ч(о)в(ѣ)къ· Неголн отсадъ да н мы· с' оузаѣмоу[ъ] от[ъ] архагг(е)ла гав'рина прѣвзмѣло мало нещю принноса калѣла. те по дѣжнѣстн нам[ъ]· матеры б(о)жыиѣ з' гласом' се прнкаажѣло, н с овымъ похвалѣнѣм[ъ] заповѣвало говорѣн на сладко, к' нѣиѣзы. Радѣ с(е) ѡбладѣн'наа. рад[о]уѣ се м(а)тн бѣзневѣст'наа. въ нѣнѣже вѣсе нспл'нѣнїе б(о)ж(а)став'ное· кѣстаставно пате оумѣ н слова вѣселн се· радѣ се хѣрѣвнмѡв(ъ) прѣславнѣиша, н ч(а)стнѣишѣ сѣрафнмъ. выш[648а]шѣ пр(е)стѡлѡв(ъ)· н г(о)сп(о)дств'нѣишѣ г(о)с(по)дствїи· властѣмъ др'жавнѣишѣ· снлѣ снл'нѣишѣ· начѣломъ начѣл'нѣишѣ· от[ъ] архагг(е)лѣ дароноснмъ· н от[ъ] агг(е)лѣ покланѣемъ· радѣ се посреде водѣ потѡчнша свхаго чл(овѣ)ч(а)скаго свѣства вѣстѣшѣ, твр'ды н(е)б(е)сныѣ твр'дѣиша· н вѣсѣх[ъ] б(о)га простран'нѣишѣе жнлнщѣ. радѣ се, нз'браан'на по пѣсан'нословѣцѣ іако сл(')нцѣ· въ нѣмѣже положы сѣлѣнїе свое выш'ны. нже лѣчѣмъ б(о)ж(а)став'нїе бл[а]г[о]д[а]тн вѣсѣ вѣселѣннѣ просвѣтнѣшїи· рад[о]уѣ се, нже іако лѣна чѣд'наа зарѣ прїѣм'шн ѡ(т')часкїе славы г(о)с(по)да. н юже въ тмѣ невѣдѣнїа сѣдѣщѣ просвѣщающн· радѣ се вѣсхѡдѣшѣ іако оутро, нже конацѣ ноцн, снрѣтъ зааконѣ, н начѣло днѣвн н бл[а]г[о]д[а]тн· рад[о]уѣ се чѣдна дѣго знаменїе нашего прнмнренїа къ б(ог)ѣ. іако да к томѣ грѣхов'нмъ не прнвлѣченн бѣдемъ потопом[ъ]. нже тр'знаменнтым[ъ] образомъ· трнкрат'наа съмнренїа, посреде же івдѣх[ъ] н кѣзыкѣ. агг(е)лѡв' же н насѣ, б(о)га пакы н чл(овѣ)кы вѣѡбразющн. о нѣмѣже рѣче н д[а]в[н]дѣ. вѣзгла(гола)тн г(оспод)ѣ б(ог)ѣ мнрѣ на людн свое, н на пр[е]п[о]д[о]бныѣ свое. [648б] н на ѡбращающѣе ср(')дцѣ къ нѣмѣ. радѣ се стл'пе ог'нѡблѣчны. нсхѡдѣшѣ от[ъ] іегїптѣ, н пѣтѣшаствїе і(сра)нлю наставляющѣ, н тѣмнїе страстн свѡбѡждающн. н лѡте ѡдр'жнїе наапастным[ъ] вѣаром[ъ] ѡсѣнѣющн же н покрѣвающн. радѣ се бл(а)горастѡреннѣ вѣздѣше ѡжнѣлѣющѣ чл(овѣ)кы. нмѣже съвыш'ше гор'каго радн сатаннннѣ садѡв'наго вѣкѣса. съмр'тнѣю вынѣ прѣрекован'нѣю оудѣвѣ наложн. рад[о]уѣ се, блгрѣннцѣ от[ъ] мнр'скаго іавал'шн се мѡра· єюже нст'ка се вѣпл'шен'наго слова, б(о)готѣаанаа с(вѣ)тѣа н ц(а)рсѣаа пор'фнра. радѣ се многѡславыны съсѣде. въ нѣмѣже мѣнїею б(о)ж(а)став'ною многѡцѣн'ны съставн се бысерѣ х(рнсто)с(ъ)· радѣ се землѣ євнлатска· въ нѣиѣже златѡ н сребро чнстѡе· вѣсе добродѣтелн гл(агол)ю· внднтѣл'нїе же н дѣнств'нїе· радѣ се неоран'на зем'лѣ нз' нѣеже д(с)шѣптѣтел'наа прозѣбе п'шеннѣа х(рнсто)с(ъ)· нже от[ъ] кѣзыкѣ пнтѣе цр(')ковѣ неоскѣдно. аще нѣдѣиѣское шѣтѣет' се сан'мнщѣ. нже закон'нѣю плѣкѣ н сѣно подѣд'шн. кѣиѣже ѡбразѣ бык'шн рѣвек'ка многѣство плѣкѣ н сенѣ ѡ нѣи къ своѣн рѣче, нн'дѣ невѣстнтѣлю: Рад[о]уѣ се, [649а] зем'лѣ от[ъ] нѣеже прозѣбе саажѣн'ное древо прн нсхѡднщнх[ъ] водѣ пнтѣтелнх[ъ]· нх'же плод[ъ] своѣ нашѣ сп(а)сѣнїе, даст[ъ] въ времѣ свое лнстѣ· с(вѣ)тѣаа єго пнсаана словѣса, ннже ѡтпадошѣ, ннж[е] ѡтпаадѣт(ъ). нже рѣче саамъ н(е)бѡ н зем'лѣа мнмѡндѣт(ъ)· словѣса же того ннѣкаж[е] прѣнтн мѡгѣт(ъ). рад[о]уѣ се, мыслны н б(о)ж(а)став'ны раю, на нѣмѣже положы б(ог)ъ чл(овѣ)ка, єгоже новѡѡбраз'но създѣа нашѣ прїѣтїе, іако да вѣсѣго чл(овѣ)ка ѡб'новнт(ъ).

до кон'ца окаляв'шаго образъ почтаастъ, и въвѣсти его пакн въ рай. рад[о]уи се, вѣроградѣ цвѣтозатворенны. кѣмъж[е] хранителн ѡбав'ше се еѡ(аг)г(е)лнсты. вѣроградар' же ѡбав'шии се м(а)рїи магдалинны. ѡко кѣпарнст нмѣе высотѣ смѣренїа. и ѡко фнннѣтъ прав'ды многоцвѣтїе. ѡко кѣдаръ лнван'скы оумножен'ны. гвѣнтел'нѣю мыслннх[ъ] змїеѡкъ снлѣ разганяющїи. радѣи се плодотѣаа маслинно. многомастн прннесшїа елѣа х(рнст)а, еѡж[е] нмѣ нзлїан'ное мѣро. рад[о]уи се внноградѣ нстнн'ны. жнвот'ны гроздъ възрастнѣвшн. нже точнломъ б(о)ж(а)став'ныѣ цр(')кве нспнраемъ, еже ѡт[ъ] ребаръ кр'вѣ. ѡко б(о)готет'ное пнво потр'пают[ъ] вѣрнїи. рад[о]уи се нсточ[649б]ннче. запечатленны знаменїемъ ѡ(т')часкою вѣпстаасїю, на немъже оно прїемлющее нарече се нмѣ, еже мѡсѣѡвн ѡбав'ше се, дрѣв'лѣ саамъ ѡ себѣ рече, азъ есамъ сы еже есамъ. и мѣ вѣр'ны тебе славым[ъ] въ вѣкы аминнъ:~

Пѣтое хнсе сего слова.

радостн прнсно: Б(огородн)цѣ и м(а)т(е)рѣ свѣта, съ слнчнымн агг(е)логласннма пѣсмамн д(а)н(а)съ хр(н)стонменнтѣа браѣо пощена. съгласно похвалнмо ксѣпа весело. овы прѣздрннкъ бл(а)говѣщенїа, ч(а)стн потннѣюкн. каа пр'вы нз'воръ. и запотѣтакъ нашемъ сп(а)сенїю ѡб'що. цѣлѣемо нашѣ бл[а]д[ы]ч[н]цѣ прѣч(н)стѣ д(ѣ)вѣ м(а)рїю. с ѡвнма сладкнмъ рѣч'ма е днѣкн, с проговѣрааннм[ъ]. каа лѣпъ дѣаръ прннесемъ с речѣносѣ. радѣи се ѡбравован'на. рад[о]уи с(е), прѣпрослав'лѣнна ѡт[ъ] вѣсех[ъ] родѡв[ъ]. бл(а)г(о)с(ло)вен'на м(а)рїе. г(оспод)ъ с тобою. вѣмн бо сїе. нъ тебе радн н съ намн щѣдротн его. и м(н)л(о)стъ въ родъ н родъ. молнмъ се вѣсн да бѣдѣтъ[ъ]. и твоего застѣплѣнїа н помощн не забѣдн прѣс(вѣ)таа ѡт[ъ] нас[ъ]. тебе бо прнглашаем[ъ] зовѣще. радѣи се нсточ'ннче жнзнн нашеѣ пор(о)ждѣшїа жнвотодав'ца г(оспод)а и творца б(ог)а. радѣи се нсточ'ннче б(о)готот'ны, ѡт[ъ] нѣгож[е] бл(а)готас[650а]тїа потекоше рѣке. рад[о]уи се нсточ'ннче жывыи нже нз' кѣдема вѣсхѡдѣшы, и оубѣлѣн'ны ч(н)стотою. и свѣтлостн шнпакъ д(ѣ)вѣстав'наго говѣннства чр'влѣннїи цвѣте. вал'самѣ б(о)жїе люб'ве нстнн'нѣи. накѣн'те въздр'жанїю нарекы се вѣса трѣв'ное пл'таскыѣ сластн. село любѡцавѣтѣще бл(а)говѣханїе б(о)ж(а)став'ннх[ъ] радованїи. радѣи се нсточ'ннче. нже пр'стъ нашего вѣмѣненїа, дрѣва радн жнвот'наго прѣславшанїа вѣжег'шїи се ог'нѣмъ ннзсѣхшїи се. въ пѣпелъ прѣтворшїи се. и попрано быв'ши. навод'нѣнїем[ъ] б(о)ж(а)став'нїнмъ, пакы на ѡб'нов'лѣнїе наше ѡбав'шы. радѣи се, лествнцѣ еѣже глава до н(е)б(е)съ. ѡко датїе затворѣн'ныѣ ѡтвр'зетъ н насъ ѡт'тѣдѣ спадшѣе грѣхомъ пакы вѣзведѣтъ[ъ], и выш'ннѣ спѡдобнт[ъ] свѣтлостн. рад[о]уи се, страш'ное мѣсто домѣ б(о)жы. въ немъже ѡковъ оубѡ съмысл'ны б(о)ж(а)став'нымн оупоконв' се безм'л(в)ствѣтъ. давнд[ъ] же пакы того ѡбрѣсты нскы мѣста. не дастъ мыслннма очнма сна, нн вѣждама сконма дрѣманїа. дон'деже ѡбрѣте мѣсто г(о)с(подѣ)вн. тебе б(огородн)цѣ вѣмѣстнѣвшю въ себѣ б(ог)а пл'тїю. рад[о]уи се, новаго ноѣ ков[650б]чѣе. нмъже мнрѣ нз'бавн се страснаго потопа на землн поконвшн се. не на ар'раре-ѡе горн. нъ на н(е)б(е)сех[ъ].

радѣи [се] бл[а]г[о]д[а]ти мѡисеѡвы кѣвѡтѣ нмѣже зрѣт[ъ] се на всакѣ д(а)нѣ на лицы подлеже
 мыслны дагонѣ сатана. того же ѡтстѣпнїе слыи и дрѣзы по крнхон'скыхъ стѣнахъ[ъ] ѡт[ъ]
 основанїа ннзлагаемы. рад[о]уи се рѣт'ко мысл'нѣю носецїи мѡн'нѣ х(рнст)а д(с)шѣк'нѣю
 сладост[ъ]. мѡн'нѣ недомнслѣшю се· что се, положн же се и въ знаменїе пререкѡваннѡ по
 пророчѣствѣ сѣмѣю· емѣмнѣнлѣ въмѣняющн б(о)ж(а)ство. и б(о)ж(а)став'наго съмѡтрѣнїа
 слнмѣ нспнтѣемѣ· радѣи се рѣно. ѡт[ъ] коже бо адамѡвїе ѡттр'гшїи се· д(с)шѣкнїе радн
 ч(н)стоты и непорѡч'ства, и паче кс(та)ства р(о)ждѣшн жнвѡтны даждѣ. и нашнхъ[ъ] сквр'нѣ
 ч(н)стнтелѣ· радѣи се горо тѣт'наа, въ ннѣже въспнтѣа се б(о)жїи аганацѣ грѣхы мѡрѣ въземлѣнї,
 и насѣ радн на съмр'тѣ вол'нѣ прнведѣнѣ. рад[о]у[и] се], горо несекѡма· ѡт[ъ] ннѣже ѡтсѣе се
 каменѣ краѣвгал'ны х(рнсто)с(ъ)· нже сан'ное тѣло кѣмнры кѣзычаскїе. сребро и злаато свѣе, и
 нныѣ мѡн'шїе вѣщн съкрѣшнѣвѣ· нан паче почитѣемаго са[651а]танѣ слнмн потребнѣшн· нже
 агг(е)л'скїе пр'вѣе свѣта. и по даннцы свѣтѣлѣ разгр'дѣвы. и ѣко жестокѣ въставнѣвѣ кїю
 желѣз'нѣ. въскѣдел'ннч'но кс(та)ство съчннн се, за всѣ немѡщ'ное кѣмѣ и паче некрѣп'кое
 помраченїе. радѣи се каменю на нѣмѣже пл'зѣщѣмѣ слїю слѣда пѣтн нѣстѣ вндѣтн лѣкаваго
 въхода съмысл'наго. ѡ нѣмѣже и бадры всакѣ ѡснѡваѣтѣ домѣ добродѣтелн непрѣтакнѡвенїа
 съблѣз'нѣ. радѣи се свнт'їе, нзашады оубѡ ѡт[ъ] пл'тн. ѡтсѣен' же ѡт[ъ] хотѣнїа єю свнтѣкѣ
 новы. занїе и рѡждаство тѡе ново· ты бо м(а)тн д(ѣ)в(н)ца, и безѣ о(т')ца пл'тѣ. радѣи се
 б(о)гонапнсан'на скрнжалн· єюже закон'наа тѣла на бл[а]г[о]д[а]т'нѣю свѣтлостѣ прѣтворн се·
 рад[о]у[и] се], двѣры затѡрен'наа єюже прѡнде х(рнсто)с(ъ)· и затѡрен'нѣю пакы съхрааны· врата
 мысл'наго раїа, готоваа въсемѣ тл'кѣшнмъ[ъ] покаян'нѣ на ѡтѣр'зенїе. радѣи се, кѣзекнлѣва
 запѣчатлѣн'наа кннго· нмнже ѡткрнѣаѣтѣ іѡан'нѣ єв(аг)г(е)лнствѣ пѣчат'мн сѣд'мнмѣ·
 бл[а]д[н]чнѣаго бл(а)годаданїа д(с)ха· рад[о]у[и] се], непоколебнмаа стѣно, крѣп'кое забрѣло.
 єдн[651б]но оупѡванїе· велнкое прнбѣжнще въсѣмѣ хр(н)стонмѣннѣмѣ нспл'нѣнїю. наа те
 надѣющн се м(а)т(е)рн въсѣхъ[ъ] ц(а)ра и б(о)га· нмѣже ц(а)рствѣюще нашн вѣрнїи царїе. на всѣ
 прѡтнѣнѣ нзѣѣст'но ѡплачѡут' се· и въснхъ[ъ] възвншающе се свѣтѣлаа ѡдолѣнїа прнносѣтѣ. тобою
 прослаѣлѡут' се с(вѣ)щен'ннцы, ѣко р(о)ждѣшю велнкаго с(вѣ)т(н)ѣ)лѣа. по словѣ пав'ловѣ
 прошадшаго н(е)б(е)са. тебѣ поспѣшѣствѣющѣй богѣте се мннн сконмн слз'ннмн потоки·
 рѣчен'наго въ іѡвѣ мѡра. ѣко погребѣлѡща сѣтанѣ потѣплѡют[ъ]· тобою грады
 бл(а)г(о)с(ло)ѣлѡюще се ѡтѣр'ждают[ъ] се· странѣ хр(н)стїанскѣ крепѣт[ъ] се. лѡдїе съдрѣт[ъ] се.
 оу'ч(н)т(е)л'скаа словеса распрѡстранѡют' се· и б(о)ж(а)ставнїи зааконы хрѣанѣт[ъ] се. мѣжѣмѣ ты
 дрѣжаѣ· жѣнаамѣ частѣ, д(ѣ)ѣамѣ ч(н)стѡта· матѣремѣ похѣлаа· юношамѣ слаѣ· стар'цѣмѣ
 крепѡстѣ· богѣтамѣ наказѣтель· оубогнмъ[ъ] потѣшенїе· здравымъ[ъ] слѣа· болѣшнмъ[ъ] цѣл'ѣа· въ
 прнстанннцн свѣщнмѣ вѣселїе· въ вѣрн прнстанннцѣ· заблѣждшнмѣ настав'ннцѣ· тѣш'кымѣ ѣр'мѡмѣ
 грѣхѡвнмъ[ъ] пад'шнмѣ ѡб'лак'ченїе· въсѣгда ѡ всѣмѣ, па[652а]чѣ же въсѣхъ[ъ], ты прнчатн
 б(о)ж(а)став'нѣ, єднѡчѣдомѣ с(ы)нѣ тѡемѣ прѣч(н)стѣа. Покаажн прѡчѣе и єще кѣ слнмъ[ъ]
 вѣш'шю м(н)л(о)стѣ Тѡю непорѡч'наа· ѡтѣр'зн м(н)л(о)срдїе своѣ прѣсѣѣтѣло, ѣко свѣтнѣннѣкѣ сїѣ

просвѣщае, яко облакъ осеняе. яко роса оутрѣнаа прохладѣаѣ. яко слышаша мнози. ѿтѣ
 въсакого бѣднаго сп(а)саѣ влаианѣа. яко жадалъ крѣпостны съкръши въсакого съпостата. и яко
 въ чрѣмноу[ъ] въкыпѣ мори яко дръгѣе фараонны, въсе конство потопѣаѣ. послан на новѣе
 асирѣане, бл(а)говѣствующаго ти д(а)н(а)съ незрѣенное зачетѣе Гавриила. яко да низложитъ
 синыхъ гвѣтелное стрѣленїе. якож[е] прѣвѣе оини обѣспалѣше ис(ра)иле въ градѣ ихъ, асирское
 множаство. въ еднну ноцъ поразны, н(е)б(е)сныхъ(ъ) оумовъ начелникъ михаилъ. и цр(ь)ковъ
 за нѣюже единочѣды твоѣ с(ы)нъ свою крѣвъ пролѣа мирно съхранѣаѣ. въсакое раздорство и
 расколство вѣщѣм[ъ] далече ѿтѣ[ъ] нѣе потребѣаѣ. и ѿтѣ[ъ] языкъ възжизаемию браанъ
 простынѣю оутолѣаѣ. принди же и наше бл(а)говѣстванное слово се, нз нечистаго съмисла, [652б]
 и ѿтѣ[ъ] скверныхъ[ъ] оустаанъ приносимое к' тебе. подаждъ здѣ житїю исправленїе.
 добродѣтелѣмъ приложенїе и възращенїе. на страшномъ же и всемирномъ сѣдѣши. своего с(ы)на,
 и нелицемернаго сѣдїю нечестиваго. м(н)л(о)стива намъ его быти сътвори ч(н)стаа. деснаго
 стоѣнїа насъ сподобы. и съ живыми вѣннннн тѣло, ндеже въсегда гласъ(ъ) празднующихъ естъ
 яко толи подобаетъ(ъ) въсакаа слава, часть и покланѣнїе. съ безначелным[ъ] его о(т')цемъ, и съ
 пресв(е)тымъ и бл(а)гымъ, и животворещим[ъ] его д(с)хомъ. и н(ы)на, и пр(н)сно, и въ вѣкы
 вѣком[ъ], аминъ.

Прво слово Лазара Барановича из *Трубе* (652б–661а)

Слово петое здѣ. нз' трѣбе.

Ѧ на бл(а)говѣщенїе прес(вє)тыє вл[а]д[ы]ч[н]це нашеє б(о)городн(ѣ)це н пр(н)снод(ѣ)вы м(а)рїе. стнх[ъ].

радѣи се обра[до]ван'на г(оспод)ъ с тобою: ово св рѣчн, архагг(є)ла гав'ршла. к' пр(є)с(вє)тои д(ѣ)вы м(а)рин. напнсата оу єван'гелїю с(вє)тага ап(о)с(то)ла лѣке. глава. Ѧ. зачело. Г. съ радост'нога н(є)ба слете, гдѣно нейма тѣге ни брнге. зато н ѡд[ъ] радостн начинне поздравлєнне ѡд[ъ] б(о)га послааты архагг(є)лѣ гав'ршлѣ. г' дѣвоицы м(а)рин говорѣхн. радѣи се обрадованнаа. [653а] драагы послѣш'ницы хр(н)стїани. ваацалогъ цѣлнквннѣ зем'ла не пронаагге б(о)городн(ѣ)цы. док' се н(є)бо на то не поднже. те с' агг(є)л'скым[ъ] перомъ на земляны нашы ср[']дцїи око іѡи поздравлєннє напнса. радѣи се обрадованнаа, г(о)с(по)дннѣ б(о)гъ є с токомъ. нз' н(є)ба навчєна земля. снмъ образом[ъ] тебє ц(а)р(н)цє цѣлѣет[ъ]. радѣи се радостн прїѣтннцє. тебє подобаєтъ радовати се єдиннѣ: кога то радн посла ваа се б(о)городн(ѣ)цн радовати. ѡт[ъ] послаато к' нїѡнзи агг(є)ла. єво на саданєм[ъ] оуказнваню можєло ѡ томє се ѡбѣвѣстннѣ. толнко вы к окомє радостномє агг(є)лскомъ цѣлнкваню радо надклоннте оушн вѣше. обрадованна м(а)рїє. ѣже съ радостїю агг(є)л'ское цѣлованїє оуслышала єси. ѡ радостном[ъ] твоєм[ъ] цѣлованы. даждѣ мн съ радостїю гла(гола)ти. даждѣ н слншатєлємъ съ радостїю слышатн. да ѡ тебє радаєтъ се обрадован'наа. агг(є)лскыи сѣборъ н роудъ чл(овѣ)ч(а)скїи: радѣи се обрадован'наа г(оспод)ъ с тобою. ѣ кннж'ном[ъ] послаанцом[ъ] послаат[ъ] бы архагг(є)лѣ г' дєвоицы м(а)рин. те съ запечат'леным[ъ] посланємъ. сладкы слѣшатєлю. съ сѣкрнвенном[ъ] с постан'ка [653б] вѣка потаком[ъ]. послаанне сте вы х(рн)с(то)во напнсато, не с цр'нном[ъ]. ама з' д(с)хомъ жнкога б(о)гѣ. не на каменнты моуєєєвы скрнжалн. него на ѡтєсааны ѡт[ъ] грѣха нзглагєны, ѣ вѣры твр'дїи мєснаты ср'дцїи, вєлы намъ ап(о)с(то)лѣ паваалѣ. пр'ваа є таа б(о)жїа послаанца м(а)рїа. напнсата не с мастнлом[ъ] цр'ннм[ъ]. него с пр'стомъ б(о)жїимъ съ с(вє)тымъ д(с)хомъ. єр'но с(вє)ты д(с)хъ нападе на ню. не на дастнца ѡтєсааты с каменѣ. него на голѣ гладкомє добрѣ іѡи ср[']дцѣ. слово б(о)жїє ѡно є х(рнсто)с(ъ). нспнсат[ъ] бы з' д(с)хомъ. зато кроцю є ѡна вр'ло кннж'на б(о)жїа словєса спажано н крнла оу свомє ср[']дцѣ нз' свое іѡи младостн. таїннѣ б(о)жїю крїє за неко добн м(а)рїа. алѣ нєно ср[']дцє чнсто нзрнгатн кїє слово сладко. рєчє ѡна к' агг(є)лѣ. да мн се то сѣвѣде по твомє говорєнїю. тє нз' нїє б(о)гъ слово ѣкааза нам[ъ] се тѣлесно ч(о)вѣ(ѣ)комъ. прозна се з' д(с)хомъ. а тє послааннцє подпнсь нз'ѡбразы с подспнсом[ъ] с(вє)ты єв(а)г(є)лнстѣ лѣка комѣ се нмаа препорѣчнтн, н гдѣ лн ѣє сє датн. оу градѣ рєчє гааллєйскы датн сє, нмєномъ назаарєѣ. г' д(ѣ)воицы пр'стєноватой за [654а] мѣжа. ѡ сє зовє іоснфъ д[а]в[н]д[о]ва подрєтла. а д(ѣ)воицї є нмє марїамъ ѡ іѡи сє

пинше. а кога м(ѣ)с(е)ца посла іоѣ се то пинсмо. шестога м(ѣ)с(е)ца рече се бы препорѣчно то
 послааніе. гав'ринловым[ъ] нз оуста мз проказиваніемъ. шоно га овако започе пред[ъ] ніоме
чатити. радѣи се обрдован'наа. гав'рило драагы нзвѣсѣе драагъ радостъ б(огородн)цы.
 бораб'лѣи іоѣ ов'дѣ оу окоѣ плачливой долачн. рече іоѣ радѣи се обрдован'наа. и ниша не
тѣжн. с тобомъ е г(о)с(по)днн(ъ) ы б(ог)ъ. по овоме саз временѣ. оу окоѣ плачливой долны
 жнвѣи. на плачъ бл(а)женостъ основа. отселе се радѣи. бл(а)го тебы плачливон. отсадъ тешн
 се с хвбавнм[ъ] раз'говором[ъ]. сз'но сн сѣлаа, радо ж'ни. жетіоци агг(е)ли пинше се да сѣ. а
 твоѣ е жетнацъ ч(н)стаа, ар'хагг(е)лъ гав'ринлъ. твоя тн гааннака обрдован'наа. велы се ѣ
 ѡал'мѣ. радѣите се пр[а]в[е]дннн ѡ г(оспод)ѣ б(ог)ѣ. ты прел(а)г(о)с(ло)вен'на д(ѣ)во. ѣже въсе
пр[а]в[е]днїе превъзиде. с(вѣ)таа с(вѣ)тых(ъ) бол'шаа. раа[о]уї се пате ѡ г(оспод)н. ѣко г(оспод)ъ
естъ с тобою. велы налмъ ап(о)с(то)лъ. свакад' се ѡ г(оспод)ѣ радѣите. наипаче ты се м(а)рїе.
 радѣи. ѡ овоме тн с(ы)нѣ г(о)с(по)дннѣ. юрно ѣднлъ е с тобом[ъ]. и свакад[ъ] [6546] раао и
весело кааа сн нзговаарати ове свое ѡ себеы речн. велнчнт(ъ) д(ѣ)ша мѡа г(оспод)а. и възрадова
се д(ѣ)хъ мѡѣ ѡ б(о)зѣ сп(а)се мѡемъ. г(оспод)ъ е оу тебы тако каа ѣ овоме градѣ. велнкы
 г(о)с(по)дннъ сасла в'ро прехваленъ на гласъ высокъ. оу градѣ нашего б(ог)а. и пакъ шо на то
 отговаара маара до г(о)с(по)дара іоѣ. то мз рече. кад[ъ] ли рече ар'хагг(е)лъ радѣи се м(а)рїе. и
 ѣ се обрдовах[ъ] и провеселх[ъ] ѡ твоѣи н м(н)л(о)стн. кад[ъ] сн ты поглѣднѣ ѡдзгоръ на
 мѡе смѣренїе. и плач' сн ли на радостъ пресоб'р'нѣ. нз'раскидаѣ сн ли мѡе рнтнне, те сн мѣ
 прѣпасаѣ с веселомъ красотомъ. велнш' ли с(вѣ)ты кѣ д(ѣ)хъ наа те надїи. д(ѣ)ше с(вѣ)ты кано
 голѣбъ, ако мѣ съ свонмъ крнл'ма об'слонншъ. то под[ъ] покровом[ъ] твоимъ крнлы ѡд[ъ]
квара слога мѡѣ об'стаати раао ѣ покою. лѣпъ гласъ гавриналъ доносы д(ѣ)воїкы. како то и
 валадїаше ч(н)стой д(ѣ)воїчнцы. добаръ глас(ъ) и принлннн от[ъ] ч(а)стнога агг(е)л'скога
г(о)сп(о)дства. тако то принанка и бїаше приннестн те г(о)с(по)дннове големе ч(н)сте рѣчн. и
 самоме томѣ прнносїоцѣ агг(е)лѣ нзбор'ли и слав'нѣ на гласъ пред[ъ] агг(е)ли г(о)с(по)дннѣ.
б(огородн)цы. конно ѡд[ъ] ц(а)ра ц(а)р(н)цы потай[655a]ны іоѣ глас(ъ) доносн. защо и то е
понаїзавнше ѣдо како то н(е)б(е)сны не само ц(а)рѣ, него и творацъ све стварн. договаара се съ
земляном[ъ] ц(а)р(н)цомъ. с' їад'номъ д(ѣ)воїком(ъ). сирот'номъ без' м(а)т(е)ре без' о(т')ца. с
тѣлом[ъ] хранїеннцомъ. како ѣ съ свонмъ ц(а)рствомъ оупраллнн. шо ли чннннн ш' нннмѣ. како
 ли прокннгїатн. нека то и ш' нїномъ воіом[ъ] бѣде. защоно кад[ъ] е ч(о)в(ѣ)часкы родъ хотїо
пр'во ѡд[ъ] б(ог)а отпасти. он'даа е само самъ сатана ѣволѣбаше бїаше понапре дошаѣ с
ласком[ъ] преварномъ. к' нашой стародав'нашнїи бабы еч'вы с лѣкавым[ъ] образом[ъ]
с'мнскнм[ъ]. те е на сло наведе. а кад[ъ] пакъ зактеде б(ог)ъ поднг'нннн ннзсннїена стр'мо
адама до пак'ла. тадаръ ѡпет(ъ) ѡ томѣ преко поглавннта свога мз агг(е)ла ѡ томѣ свое
зглашенїе с овом[ъ] ц(а)р(н)цомъ каазати іоѣ то посла га. те с лѣбенїемъ и лѣпым[ъ]
говїанїем[ъ] то валадїаше нїемъ све потан'кѣ насаамѣ пред[ъ] ніом[ъ] нсказивати мз по рѣдѣ
б(о)жїе тайнѣ. тако да нї свн. н(е)б(е)сны агг(е)ли скоро не прознаѣ за то. нн пакъ ѣво на

ЗЕМЛН НЕ СЕТІН СЕ С КОІОМ[Ъ] НААМЕРОМ[Ъ] СКОІОМ[Ъ] ХНТЛЕНОМ[Ъ]. ДОТЛЕ ДА СЕ ТО ЗАБАШҀРЫ ЦЮ
Б(ОГ)Ъ ЧННЫ. ДОКЛЕ ПАКЪ НСПО[655Б]ДНЖЕ Н ПОВРААТЫ ЧЛ(ОКЪ)Ч(А)СКЫ РОД[Ъ] С ПР'ВЮГА ПОПШЗ'НҀҀА
Н ЗАБАВДЕНІА НА ПР'ВЫ СТАНОВИТ(Ъ) МҀС НААЧІННЪ. ТЕ ДА НСПҀНЫ С' НЗБОР'ЛНМ[Ъ] Д(С)ШЕВ'ННМ(Ъ)
ЛЮД'МА ОНАА АГГ(Е)Л'СКАА ГОРЕ МЕСТА ОТКВДНО СҀ НСПАЛН ОВЫ ЗЛН АГГ(Е)ЛН ЦОНО СҀ САДЪ БЕСОВЫ.
НАШН ОПААКЫ ДШ'МАНЫ Н МҀЧІНТЕЛН ПАК'ЛЕНЫ. Н ТАА Ц'ЉІНВАНІА ДА РЕЧЕМ[Ъ] ПОЗДРАВ'ЛІН(ВА)НІА
ЛЮДСКА РААЗЛНКА НМАДҀ. ПОЛОЖЕНА ОУ Б(О)Ж(А)СТАВНОМҀС ПІНСМҀ ЦЮ СЕ НАХОДЕ. ІЕД'НН СЕ ПОЗДРАЛІАЮ.
ЖЕЛЕҀН ДРҀГЪ ДРҀГҀ ДҀГЫ ЖНВОТ(Ъ). КАКО ЦЮ СҀ ОТПРЕ ГОВОРНЛЫ. ГОДННЕ ЧЕСТНТАЮҀН Г(О)С(ПО)ДН Н
Ц(А)РЕМ[Ъ]. МНОГО Л'ҀТА ДА ЖІНВЫ Ц(А)РЪ. ДРҀГО ПАКЪ НМАА О ГААННАВКҀ ПОЗДРАВ'ЛЕНІЕ. КАКО ЦОНО
С(КЕ)ТЫ ПАКАО ОУ СКОН ПОСЛААННЦА НА МНОГЫ МЕСТЫ ПОЛААЖҀҀН СВР'ХА ТНТҀЛ(Ъ) К ЛЮД'МА ГОВОРЫ.
БЛ[А]Г[О]Д[А]ТЪ Н МНРЪ ОУТ[Ъ] Б(ОГ)А ДА ВАМ' СЕ ОУМНОЖЫ. Н ДРҀГО НМАА О ЗДРАВ'ЛЮ О РАДОСТН. ДА
СЕ СВАКАД[Ъ] Ҁ ЗДРАВ'ЛЮ РАДҀШ(Ъ). Н ДРҀГО ПАКЪ Є, З БЛ(А)ГОСЛОВЛІНВАНІЕМ(Ъ). Н ДА ТЕ
БЛ(АГО)С(ЛО)ВЫ Г(О)С(ПО)ДНН(Ъ) Ы Б(ОГ)Ъ Ҁ СВЕМҀ. ТЕ КАКО Є ТО Ҁ РААЗЛНКОМЕ ПОЗДРАВ'ЛІНВАНЮ
РАЗД'ЉІЕНО. ТО СЕ Є СВЕ СКҀПА ҀІЕД'НО О Б(ОГОРОДН)ЦЫ С ОВІНМЪ АГГ(Е)Л'СКЫМ(Ъ) Ц'ЉІНВАНІЕМ[Ъ]
ЗАКЛЮЧІЛО. КАД[Ъ] ІОҀН РЕЧЕ РАДҀҀ СЕ ОБРАДОВАН'НА Г(ОСПОД)Ъ С ТОБОЮ. ТҀ ІОҀН Є РАДОСТ[Ъ]. А СРЕҀА Н
ЖНВОТ(Ъ). КАДЕ РЕЧЕ. ОБРЕЛА [656а] СН БЛ[А]Г[О]Д[А]ТЪ ОУ Б(ОГ)А. БЛ(А)ГОСЛОВ(Ъ) ОУПЕТ(Ъ). ЦЮ
РЕЧЕНО БЫ ІОҀН. БЛ(А)Г(О)С(ЛО)ВЕН'НАА ТЫ ВЪ ЖЕНАХ[Ъ]. Н Т'КО БЫ ТО ТАКО СМІШ'ЉІЕНО НА КРАТ'КО СВЕ
ПОЗДРАВЛІНВАНІЕ ҀІЕД'НО СВР'Ш'О КАКО ЦЮ АГГ(Е)ЛЪ ТО Б(ОГОРОДН)ЦН ЛЕПО СКҀПА СВЕ Ц'ЉО ПО СВЕМҀ
СЪСТАВЫ ТЕ НЗРЕЧЕ. Н С ВЕЛНКЫМ[Ъ] К' НІОҀҀЗН ПОЩЕНІЕМ[Ъ] СВР'ШІТО НЗГОВОРЫ: РАДҀҀ СЕ
ОБРАДОВАН'НА. ПРЕНЗВЫШЕ ПРЕЧ(Н)СТҀС Д(Љ)ВҀ. КАДЕ ВЕЛЫ К' НІОҀН. БЛ(А)Г(О)С(ЛО)ВЕННА ТЫ СВР[']Х[Ъ].
СВ'ІЮ ЖЕНАА. ПАМЕТНО Є ТЕШН. КАДЕ РЕЧЕ. ЕКО ЉЕШЪ ЗАЧЕТН ОУ СЕБЫ ТЕ С(Ы)НА КІЕШЪ НМАТН. Н ЗА
ЧҀДО НААЛНКҀ ПРОКАЗҀЕ ОДА ЦА ЉЕ ЗАТРҀДНІЕТН. ГОВОРЕҀН МҀС. С(КЕ)ТЫ КІЕ Д(С)ХЪ НАА ТЕ НАДНҀН, Н
СНЛА ВЫШ'НІЕГА ХОҀЕ ТЕ ОБ'СЕННТН. А ПОРОД[Ъ] ЗАЧЕТЫ ОУ НІОҀН С ОТЫМ[Ъ] ПОДТВР'ЛЫ КАДЕ РЕЧЕ. ЗАТО
Н ТО СВ'ҀТО Д'ІЕТЕ ЦЮ СЕ НЗ ТЕКЕ НА СВ'ҀТ(Ъ) РОДЫ. НАЗВАКІЕ СЕ С(Ы)НЪ Б(О)ЖІН. Н ЦЮ НМА ОКОҀ
ПОСЛААННЦЫ ІОҀЩЕ ЄҀҀНК'ЉВКА. Б(О)ГОВОІАЗ'ЉВКА М(А)Р'ІА. ОУ ОКОМЕ ПОСЛААНЮ ІОҀН. НЕ ЛІНШЫ СЕ СВАКОГА
НЗ ДОВОЉЕ БЛ(А)ГАА. ЧАСТН. ПОЩЕНІА БЕРНКІЕТА. ТАФРЕ. СКАЧІНМ[Ъ] НААСПОР'НА ОСТА. ОУ ОВЫМ[Ъ]
Р'ҀЧ'МА ЦЮ СЕ ВЕЛЫ РАДҀҀ СЕ ОБРАДОВААН'НА. Н СРЕҀҀ. КАД[Ъ] РЕЧЕ. ЧЕСТНТА СН ПРЕД[Ъ] Б(О)ГОМ[Ъ]. НА
ГЛАСҀ ВЕЛНКОМ[Ъ]. ОД[Ъ] РЕЧЕНОСТН. БЛ(А)Г(О)С(ЛО)ВЕН'НАА МЕҀЪ ЖЕНАМА. КАКО Н СОЛОМОН(Ъ) О
НІОҀҀЗЫ О[656б]ВЕ Р'ҀЧЫ НЗ'НОСН ПРОКАЗІНВАНІЕМ[Ъ] СВОИМЪ. МНОГЕ СЕ К'ҀЕРН ОБОГАТНШЕ. МНОГЕ
ОУКААЗАШЕ ЮНАЧ'СТВО СНААЖ'НО. АЛЪ ТЫ СВЕ СН НАДНШЛА. СЪ СВОИМЪ ТН НАПРЕДКОМЪ ПРЕСПЕВАЮҀН Н
ПОДНГЛА СН СЕ НАД[Ъ] СВНМА ОДВНШЕ. НН'ДН АРХАН'ГІЕЛЪ ПАМЕТАНКО ТО СВОЕ ПІНСІО ДОКОНААВА. НО ДЕ
НСТО О ТОМЕ СМОТРНІМО СЕ КАКО Є ПАМЕТНО, Н МҀДРО Н'ІЕ. КАДЕ ІОҀН ДОКАЗҀЕ ІЕР' КІЕ ОНА РОДНТН САМО
Б(О)Ж'ІЮ ПРЕВ'Ч'НҀС ПРЕМІАДОСТЪ. С КОІОМ'НО Є СВ'ҀТ(Ъ) СЪЗДААТЪ Н ДР'ЖІН СЕ ҀКРҀТО БЕЗ' ПОМІЕРААНІА.
ТАКО ПАКЪ Н ОНА ПАМЕТНО Н СМІШ'ЉІЕНО НАТРАГЪ ОДГОВААРА С РАСПІТІНВАНІЕМ[Ъ] СВОИМЪ. ЧҀДЕҀН СЕ
С РАЗМІШЛІНВАНІЕМ[Ъ] ЗА НІЕГОВҀ БЕСЕДҀ. КАДЕ МҀС РЕЧЕ. А КАКО ТО МОЖЕ ОД[Ъ] МЕНЕ БЫТН. КАДЪ ЗА
МҀСЖ'КҀ СТРААНҀ НЕ ЗНААМЪ. ПОЗДРАВЛЕНІЕ МҀС ОБЕГЕННСАА. НАЙПАЧЕ ДРАГОВОЛНОСТ[Ъ] Г(О)С(ПО)ДННА
Б(ОГ)А. КОН ГА Є К НІОҀҀЗН ПОСЛАО. ЗАТО Н РЕЧЕ МҀС. ЕКО ІА САМЪ Г(О)С(ПОД)НІА ІЕД'НА РОБННІА. НЕК' МН

ТО БЪДЕ ПО ТВОМЕ ГОВОРЕНЮ ДОКАЗИВАТЬ. НЕ БѢШАШЕ СКОРОСПЯЩА С ПАМЯТИ НИ ХИТРОУЗЫЧНА С' ОДГОВАРАНИЕМЪ. КАНО Ъ РАЮ ЕК'ВА. ДА КАДЕ ВНДЕ СЛАД'КО И ВР'ЛО КОЕ НА ДР'ВѢТЪ. ЛЕПОЗГЛѢДНО ОУИМА. И КРАСНО ЗА КЕЛО С РАЗУМОМЪ. ТЕ СКНДЕ СЪ ДР'ВѢТА КОЕ И ПОКЕДЕ. НИТЪ) [657a] СЕ К ПАКТЪ О СКАЗИВАНЮ САСМА 8 СЕБЫ СМѢЛА СЪ СНЕБЫВАНЕМЪ. НИ МНОГОРАСПИТИВАНЕМЪ ПРОКЪШАВАЛА АГГ(Е)ЛА. КАА ЗАХАРІА ПРО[Е]ДТ[Е]ЧЕВЪ О(ТА)ЦЪ ОУ ОЛ'ТАРЪ НА СЛЪЖБЫ МЪ ЦО ГОВОРАШЕ БЕЗВѢРНО. ТЕ ПО ЧЕМЪ ІА ТО МОГЪ ДОУ'НАТИ ДА С(Ы)НА ИМААМЪ. КАДЪ) САМЪ ІА ЕВО Ч(О)В(Ѣ)КТЪ СТАРЪ. И ЖЕНА МІ Е МАТОРА. ПРОШ'ЛА Е ВѢѢ ТАА ХОРА. НИ СЕ Е ИЗВОЛИВАНЮ ОУ СЕБЫ ПОДСМѢХИВАЛА КАА АВРААМОВА ПОДЪ СЕНЬКОМЪ САР'РА. КАКО СЕ ЗА НЮ ПИНСЕ. КАДЪ) Б(ОГЪ) АВРААМЪ РЕЧЕ ОВОГА ДОБЫ. БЫКІЕ ТИ ОУТЪ) СЛАРЕ С(Ы)НЪ. ДОУЪ ОНА ТО И ПОДСМІА СЕ. РЕЧЕ ОУ СЕБЫ. ІА О ЛЕЛЕ МЕНЪ. ЦО МН ДОСАДЪ) ЗА МЛАДОСТИ НІЕ БЫЛО. ДА ОДЪ) СЕН'ДОБЫ БЫТ(И) ЛИ МН ТО ЧЪДО. ІА СТАРА А МЪЖЪ) МН ІОШЪ ПОСТАРЫ. НЕГОЛИ З' ДРААГЕ КОІЕ ПРИВАТЫ Б(ОГОРОДН)ЦА АГГ(Е)Л'СКЪ РѢТЪ. ВНШЕ НЕ ОУТГОВАРА. КРОМЕ ЦО ГА ЗАПИТА КАКО Ё БЕЗ МЪЖА РОДНТИ. АКО И ПР'ВІН МЪДАР'ЦИ МНОГО ЦОЦА И ПРИКАЛАМ'ЛЮЮ ОУТЪ) СЕБЕ БЕСЕДЕ. ЗА ШААРЪ ГОВОРИВЪ. КАКО ЦО К' ЧЕМЪ ОУ БЕСЕДИ 8НДНШЕ СЪСТАВАКТЪ. ПО РАЗ'АБРААНЮ. ТАКЫ РЕЧЕ К' АГГ(Е)ЛЪ. БѢАН МНЕ ПО ГЛ(АГОЛ)Ъ ТВОЕМЪ. НА ТО ОДЕ АГГ(Е)ЛЪ ОДЪ) НІЕ. КАКО ЕУ(АГ)Г(Е)ЛНСТЪ ЛЪКА ПОСКЕЛОУАКА О ТОМЕ. И ОУ ОКОМЕ ЦО СЕ ВЕЛЫ СЕ РАБА Г(О)С(ПО)ДНІА. ЕВО САМЪ) Г(О)С(ПО)ДННОВА СЛЪШ'КННІА. ЧЕТЫРИ ДОБРОТВОРЕНІА СЕ [657б] ОУ ТОМЕ СЛААЖЪ СКОПИТО. ЦѢЛО ПОСЛАШААНІЕ. И ГОЛЕМО СНИСКОД'ЖААНІЕ СЕБЕ. БѢАН МН ТО ЦО ВЕЛИШЪ). ОУ ТОМЕ ОУКАЗЪЕ. СВОЮ ЖЕЛИВЪ Г' Б(ОГ)Ъ ІОЙ МНАЪ КЪДЪ. И НЕУСМІНАТЪ ВѢРЪ. ЦОНО ТО ЧЕТВОРО ДОБРОУИИЕНІЕ. ПРАВА ВѢРА. СМЕРЕНОСТЪ. МНОКОР'ВСТВО. БЕЗ' ННААТА И ПОГОВАРАНИА. ПОСЛАШААНІЕ. И СВАКОГА ХР(И)СТІАНННА Д(С)ШЪ МЪ СПААСА. И К ВѢЧНОМЕ ЖИВОТЪ ПРИВОДИН ГА ПРАВО. АМИНЪ:~

ВТОРАА ЧЕСТЪ СЕГО СЛОВА:

СЕДАМЪ РѢЧЫЙ ХР(И)СКИАНИ. НАХОДИН СЕ ОУ С(ВЕ)ТОМЪ ЕУ(АГ)Г(Е)ЛІО. КАКО ЧАТИМО. ЦО И Е С(ВЕ)ТАА Б(ОГОРОДН)ЦА ИЗРЕК'ЛА. ПР'ВО. ДА РЕЧЕМЪ) ПОСЛЕДНІЕ. И НА ПР'ВОМЪ) СВР'ШНМЪ. КАДЪ) Е 8 КАНА ГАЛИЛЕЙ НА СВАДБЫ К' С(Ы)НЪ РЕКАА. ОВЫ СВАТОВЫ САДЪ НЕЙМААЪ ЦО ПИТИ. НЕ ЙМААЪ ВІННА. ТО СЪ ІОЙ РЕЧЫ ПОЖААНІЕ И ДОМОСТАРОСТНЕ О ПОЩЕНЮ СВОМЕ. ДРЪГО КАДЕ 8 ІЕРОСАЛИМЪ ТРЕФН Д(А)НЪ НААГІЕ ИЗГЪБЛЕНА ІОЙ С(Ы)НА. РЕЧЕ МЪ О МОЕ. ДЕТШ'ЦЕ ЗАЦО НАМА ТАКО ЧННІШЪ. ТЕ СКРНВЕНО ОДЪ) НАСЪ ИЗ'ОСТАЕШЪ ДА ТЪЖИМО ЗА ТОБОМЪ. НЕ ЗНАЮЪН КЪДЪ) СІ СЕ ПОДЕО. ТО Е ЕТО М(И)ЛОКР'ВСТВО ГОЛЕМО. ТРЕКЕ, ЦОНО СЛЪГАМА НА СВАДБЫ ЗА ВІННО РЕЧЕ. ЦО ВАМА ІН(СЪ)СЪ МОЙ Г(О)С(ПО)ДННЪ С(Ы)НЪ ЗАПОВЕДЫ И РЕК'НЕ. ТО ДА ИМААТЕ, [658a] БЕЗ РЕЧІН ВАМЪ ПОСЛАШАТИ ГА И 8ПОСЛОВАТИ. ТО СЪ РЕЧІН НАОУКЕ И СКѢТОВАНИА. Четвр'то КАДЕ ДОГІЕ ТРЪД'НА Г' ЗАХААРННОЙ КЪН, ТЕ СЕ ПОЗ'ДРАВЫ С' КАНСАВѢТОМЪ. ОНЕ ОН'ДЕ БІАХЪ ІОЙ БЕСЕДЕ ПОТЕШ'НЕ. И О ДОБРОЪ РАЗ'ГОВОРНЕ. ПЕТО. КАДЕ ЗАПИТА АГГ(Е)ЛА КАКО Ё РОДНТИ. И ТО СЪ РЕЧІН ОСВЕСТНЕ. РАЗСЪДНЕ. ПОСЛЕДКА ПРОМААТРАНИЕ. ШЕСТА РЕЧЪ. ЦОНО РЕЧЕ. ЕВО ІА САМЪ СЛЪШКННІА Г(О)С(ПО)ДННОВА. ТО Е СМЕРЕНІЕ. ХЪДО И СНИСКО ДРЖААНІЕ.

сѣд'лаа бѣсѣда быи ѿ ѿи. каде се ѿ с(ы)нѹ оу сѣбы порадова з д(с)шомъ²¹⁰ н рече келнчнтъ) д(с)ша моѿа г(оспод)а. кад[ъ] є тако погледаѡ наа мѣ хѣдѣ. ѡтселе сваки рѡдъ хоѣ мѣ з динкомъ[ъ] хвалити. то сѣ ннѣ рѣты б(о)гомолске н бл(а)годаар'не. ѿ б(о)жїемъ[ъ] ѿи нагледнѣ добротвор'ствѣ: Бѣса твоѿа словеса прѣт(н)стаа д(ѣ)во бл(а)гаа сѣтъ. мѣра н потѣшител'на. нѣ ꙗгда сїе рекла єси. бѣдн мнѣ по гл(агол)ѣ твоѿмѣ. сїе пате вѣсѣхъ[ъ] нннхъ[ъ] слѣхѣ нашѣмѣ даде радость. вѣсѣлѣ. ѿ сѣмъ словеса саама н похвалнаа сѣ єси чрѣзъ д[а]в[ы]да твоего прао(т')ца. гл(агол)ѣ, ѡтрнѣнѣ ср[ъ]дце мое слово бл(а)гоє. тѣмъ же оубо бл(а)го н бл(а)гаго б(о)га породнѣнн гл(агол)ѣши. н бѣдѣтъ[ъ] вѣ бл(а)говоленїе словеса оустъ мнѣхъ[ъ]. бл(а)гово[658б]лнѣ єси г(оспод)н вѣ зем'ли твоѣи ꙗже даде плодъ[ъ] своѣ рек'ши бѣдн мнѣ. ѡт[ъ] д(с)ха с(вѣ)таго зачѣла єси ч(н)стаа д(ѣ)во вѣ чрѣвѣ твоѣмъ вѣпл'щеннаа б(о)га. како нс почѣла ѡ б(о)гъ рекаѡ. бѣдн свѣт(ъ), н бы свѣт(ъ). а прѣ тога мѣраакъ бїашѣ по своѣ зем'ли. тако н прѣт(н)стаа д(ѣ)ва каде нз'рече ѡвѣ рѣтъ бѣдн. промѣче ідол'скы мѣраакъ. праабы свѣт(ъ) каде нз' нѣ вѣр'ннмъ[ъ] застѣа. конно свакога чѡвѣка просвѣтлює ко се ѡд[ъ] воде на ѡвы свѣт(ъ), нзнова на кр'щенїю породы. пр'во єв'ба сѣ адамомъ[ъ]. сѣ люде кроз' сѣбе поморы. а м(а)рїа сѣ сконмъ[ъ] дрѣгымъ[ъ] адамомъ хр(н)стоу пакъ нас(ъ) свїю прожнвы. по ап(о)с(то)ловоѣ бѣсѣдн. те како кроз' адама свн вѣч'номъ[ъ] смрѣх помнрѣ. то єсть свнмъ некр'щеннкомъ[ъ] безвѣр'ннмъ[ъ] по ѡвоѣ нмѣ смртн д(с)ше до пакла нѣдѣ. тако пакъ крозъ[ъ] х(р)с(то)во вѣрованїе свн жнвы з дѣшамн оу вѣч'номѣ жнвотобанїю остаю. ап(о)с(то)лѣ павалѣ женамн заказѣ да ннѣ бѣсѣданѣ н з цр(')квн да мѣче. конмъ то тымъ ѡ сѣ єв'нна траага. коєно на своѣ языкѣ смр'ты нѣдѣ носѣ каа єв'ба, ѡ є ѡт[ъ] запрѣена дрѣва коѣ окѣшала. то люда сѣ заказѣ. ваѣ же нѣ [659а] под[ъ] заатворомъ[ъ] да сѣдѣ з покорности безъ[ъ] мѣѣнїе нек' сѣ оу'че. сѣбѣ н свою децѣ. а не ѡстаає мѣжѣ люде. ты бл(а)г(о)с(ло)вен'на вѣ женахъ[ъ]. аще бы дрѣв'лѣ рек'ла бѣдн мнѣ по гл(агол)ѣ твоѣмѣ. то дрѣв'лѣ родѣ чл(о)вѣч(а)скоу на добро н збыло бн сѣ. аще н(ы)нѣ довол'но скоро. понїе же довол'но бл(а)го. ты родншы с(ы)на. ѿ нѣмъ же ѡломоу ннн(ъ). таѣ рече н быше. тоѣ повеле н сѣз'даше сѣ. н тебѣ тоужде сїе дарѣтъ[ъ]. да ꙗгда рѣшн. н бѣдѣтъ[ъ]. повелншн н сѣз'нѣдѣтъ[ъ] сѣ. твомъ с(ы)номъ вѣса быше. н без' нѣго нн'тож[ѣ] быстѣ єже быст[ъ]. н тобою прѣт(н)стаа б(о)городн)це. вѣса бѣдѣтъ[ъ]. без' тебѣ же нн'тож[ѣ] бѣдѣтъ[ъ] єже бѣдѣтъ. оу постараанїю нашега сп(а)сѣнїа. како ѡ с(вѣ)таа цр(')кѣ попева. да з' б(о)городн)цомъ х(р)сто(с)ъ. ѡкаѣ свѣт(ъ) спааса. нмѣдѣхн мѣ к нѣѣнн велнкѣ н богатѣ м(н)л(о)стѣ. наша є нз'бава нзаш'ла. ѡд[ъ] нѣна прѣт(н)ста тѣла н кр'вн ѿи. ѡ бѣлаетскы сп(а)сѣтель нстннны б(о)гъ нашъ нѣнннн с(ы)нѣ нз' нѣ прѣзѣѡ сѣбы ч(о)вѣч(ѣ)тѣ тѣло наа сѣ за наше сп(а)сѣнїе. вѣлы с(вѣ)ты павѡ. мнѣ незброєно бл(а)го нмѣамн оу землнны сѣдовн намъ свон. да ѡт[ъ] колнко внше с вр'хомъ[ъ] нмѣа га с(вѣ)таа б(о)городн)ца. кад[ъ] є само с(вѣ)ты д(с)хъ сншаѡ [659б] на ню каа б(о)жїн пр'стѣ з дѡтак'нѣмъ свонмъ[ъ]. б(о)жїа снаа ѡб'колї є. з'бронн кѣ ѡнѣ нс тога

²¹⁰ Написано д(с)шомъ.

нѣна бл(а)га н за наше дѣговааніе нскѣпъ. н тѣ цѣнѣ кѣ за нас(ѣ) поставити. рече она да ми
 то бѣде по твоѣ сказыванію. н таа кратка мала нѣна речъ на²¹¹ коликѣ добро свѣла нзаагѣ. то
 оутѣны те зате тога ѡ себѣ. конно бѣ на велнко се дѣгнѣти. по д[а]в[ы]д[о]вѣ сказыванію. да
 велнко голѣднѣ нашега г(о)с(по)днѣа н дѣгѣ мѣ сасла рѣке. н кѣдаа рече знаам[ѣ] бѣгати кѣд[ѣ]
 ли се подѣти н съкрѣти нз'пред[ѣ] твога д(ѣ)ха. ако да се испенѣм[ѣ] на н(е)бо. ты си саамъ
 тѣмо горѣ. да ако ли сплѣземъ доле под[ѣ] зем'лю оу дѣбнѣ адовѣ. н тѣмо си ты. ако бы н канѣ
 п'тница с крн'ма рано одрѣтѣ чакъ за море ѡ кое тѣмо пѣстолинѣ скрѣти се. алъ н он'дѣ кѣ мѣ
 досѣн твоѣ рѣка н нааѣн мѣ. н твоѣ кѣ мѣ десница задр'жати н премѣстити с мѣста. голѣма ѣ
 рече нѣгова снаага. а развѣм нѣговѣ брѣа нѣнѣа. а н ап(о)с(то)лѣ павлаъ мѣло текъ с' сѣмѣм[ѣ]
зглѣанѣ б(о)жїю хнтрѣст[ѣ]. н тѣда мѣ неста обѣзек'нѣ се те подвѣнк'нѣ н рече. ѡ да велнко
 дѣбнѣ бѣаага сѣакога. прем[ѣ]дрѣстн н развѣа б(о)жїа. па[660а]къ ето таа преко вѣха голѣма
сплѣсѣа на толнко сѣаанїн се те ѡ кѣд'но д(ѣ)вои'ч'ко се цреко сѣесты. н пребораѣы оу нѣоѣзы цѣло
 дѣвет(ѣ) м(ѣ)с(е)цїн. с мѣлнм[ѣ] пелѣамн нз'вола повїати се. н мѣало дѣтен'це на рѣкѣ носити
отпѣчинѣаѣн оу колѣп'цн. а н пр[а]в[ѣ]дны коѣъ нѣговѣ голѣднїю овако нсказѣе. внше н(е)беса.
 н подѣблѣ нз'под[ѣ] бѣзднѣ адовѣ, свѣр'х[ѣ] ли мѣре внше н(е)ба цѣ да чннншѣ. цѣ ли знаадѣшѣ,
 цѣ нѣа дѣб'лѣ доле нз'под[ѣ] пак'ла. кѣданъ б(о)г[ѣ] конно ѣ сѣе н сътворїѣ сѣе то свѣдаа знаа н
прегледа гдѣ цѣ под[ѣ] своѣм[ѣ] рѣкомъ нѣаа. цѣ ли се гдѣ чнны. а мн сѣмо дѣжнн ѡ сѣмѣ
хѣлантн га н сѣлантн. Прес(вѣ)таа б(о)гом(а)тн. іако твоѣ с(ы)нѣ велѣы бѣдѣт(ѣ). снѣ н ты. ащѣ
 н мѣалн се за сѣерѣнїѣ твоѣ. а цѣо творншн сѣбѣ колюю рабннѣм[ѣ]. за сїѣ пакы велїа бѣдѣшн.
м(а)тн б(о)га выш'нїѣга. ащѣ н раба еси. нѣ родншн с(ы)на сѣмѣж[ѣ]. вѣсѣатасѣа работнаа сѣтѣ.
творншы сѣбѣ рабою за сѣерѣнїѣ. нѣ понїѣжѣ сѣерѣн'наго родншн сѣго. нѣжѣ речѣт(ѣ). назчнтѣ се
от[ѣ]. мѣнѣ. іако. крѣтакъ. сѣамъ. н сѣерѣнѣ. ср[ѣ]дѣмъ. ѡ нѣм'жѣ нѣамн вѣзнѣсѣна. быти
прекышнѣ. хѣрѣвнѣмѣм(ѣ). н сѣрафнѣмѣм(ѣ). ты сѣмѣрѣнїѣ кѣ. отвѣщанїѣ. [660б] архагг(ѣ)лѣ
посланноѣм іавлѣашн. се раба г(о)с(по)днѣа. не мѣан'шѣе н с(ы)нѣ твоѣ сѣерѣнїѣ пред[ѣ]. б(о)гомъ
о(т')цѣмъ прозѣказѣе. говѣрѣн мѣ крѣзъ прѣрока. ѡ г(о)сподн. азъ рабъ твоѣ. іа самъ г(о)с(по)днѣ
 слѣга твоѣ. слѣга самъ ти н с(ы)нѣ твоѣ слѣш'кннѣ. а кроцоно сѣаѣы ко се пѣнаапрѣ сннѣааѣа.
 таѣ пѣслѣ на велнко нзаагы. бѣдѣт(ѣ). сѣн велнкъ с(ы)нѣ твоѣ. кѣр'но с(ы)номъ выш'нїѣга б(о)га
 хоѣе се нарѣн'ако се ѣ н двѣстрѣко слѣгом[ѣ] нарѣкаѣо рогїѣны с' ч(о)вѣчѣм(ѣ) стасѣм[ѣ] от[ѣ]
м(а)рїѣ д(ѣ)воїкѣ. ако се ѣ н сннз'ко ѡ дѣнїѣ вѣртѣлчннѣ родїѣ. а мѣ допѣслѣ пак(ѣ) к' сѣнмъ
жндовѣм[ѣ] казѣюѣн се овако ѣ говѣрїѣ. вы стѣ от[ѣ] сннѣжїн. алн іа самъ горѣ од[ѣ]
внш'ннх[ѣ]. тако н ты прес(вѣ)таа д(ѣ)во бѣдѣшн м(а)т(ѣ)рѣмъ н д(ѣ)воїкама днѣка н сѣаѣа.
 г(о)с(по)днн(ѣ) б(о)г[ѣ] конно ѣ с тоѣм[ѣ]. так'ѣѣ чѣстнтѣ сѣаѣѣ дакѣ ты цѣ сї ѣ дѣстала. да
 отсѣлѣ не раба нн сѣлѣшкннѣ. него н над[ѣ] ц(а)рнѣамн ц(а)р(н)ца оуз'бѣдѣшѣ, кѣр'но такѣога
ц(а)ра кѣшѣ роднтн. конно кѣ се оу іаѣовлѣѣвоѣ домѣвннѣ ѣцарнтн. те над[ѣ] ннс(ран)лн оу вѣкѣ

²¹¹ Реч је накнадно уметнута изнад реда.

вѣнцы хоѣе ц(а)р(о)ватн. ннт(ъ) кѣ нѣговѣ ц(а)рствѣ нкад[ъ] быти краи нн конца рече юѡн
 агг(е)лъ. а оуѣдно ш' ннмѣ н тебѣ такогѣрь ѡ выш'нѣа ц(а)р(н)це. кроцоно н ты кѣшъ ш'
 ннмѣ ц(а)р(о)вати оудинль вѣн[661a]то. зато н велн тн се радѣи се ѡбродован'на. н ок'дѣ н
 г(оспод)ъ с тобомъ, н звѣкъ кѣ быти с тобомъ. а пакъ кроз' тебе н с нама є заед'но. Пнше
 с(вѣ)ты пророкъ захарїа. да кѣ настати то време так'во. те се хоѣе заѡмннн по десет(ъ) лѣжкы
 людѣ ѡд[ъ] ннородны кзынкаа тѣѡплеменнны по рѣке. нскопат'кѣ се др'жати се за край скѣта
 ѡд[ъ] халннна ч(о)в(ѣ)кѣ жндовннѣ. молеѣн га говорнтѣ мѣ добры г(о)с(по)дарѣ проснмо се лѣпо.
 да кѣдаа ты ндѣш(ъ). да н лнн талѡ с тобом[ъ] заед'но ндѣмо. кѣ'но лнн сло то протѣан. да є с
 нама б(ог)ъ. тако н мы да чнннмо браѣ добра хр(н)стїанн. те како сло то ѡд[ъ] архагг(е)ла
 гав'рїла дотѣан. да є с мартїѡм[ъ] д(ѣ)вомъ г(о)с(по)днн(ъ) ы б(ог)ъ. свн скѣпа вр'вѣѣн с'
хнѣннѡм[ъ] ндѣмо к нѡнзы. прнвѣтаюѣн юѡн се за пазлатастѣ скѣтоке рнзнѣ. да н с нама се
 зѣд'но пронаходѣ б(о)гъ. єда бн нам' се нспѣннлѣ н над[ъ] нама, ѡвѣ ап(осто)лскѣ рѣчн
 бл(а)гослов'нѣ. г(оспод)ъ съ свнма нама. н бл[а]г[о]д[а]тъ г(оспод)а нашега нс(с)а х(рнст)а. съ
 вѣсемн вѣмн. аммнъ.

Друго слово Лазара Барановича из Трубе (661а–666а)

Слово тогож[є] лазара· зде шестое· на бл(а)говѣщенїе, прес(вє)тыє б(о)городн[це]·

стих[ъ]· рад[о]уи се ѡбрадован'на· г(оспод)ъ с тобою·

Койно є свр[']хъ н(є)ба дав'наш'нїн· садъ є єто с тобом[ъ] пр(є)с(вє)та [661б] д(ѣ)во
м(а)рїе· н по малом[ъ] нз' тебе· рече с отым[ъ] развмом[ъ]· ако н з дръготом[ъ] беседом[ъ]
архагг(є)лъ г дѣвойцы м(а)рин· драагы слышателн· н она на то ѡдговоры те рече· радвел[ъ] се на
ѡ той твоѡй беседы вр'ло канда самъ добавила многъ корнстнх срєѣх· н то говорааше к'
архагг(є)лх· велінш' мн достала си бл[а]г[о]д[а]тъ· ако є добавих[ъ] тх мї є вѣѣтъ доста
гааннавка наспор'на· оудовница пронааѣе мнн'гюш н вр'ло се ѡ нїѡй порадова· те се похваали
скнмъ кон'шїнским[ъ] женамн да сн н ѡне ѡ томє веселє ѡ она нїе се ѡщєтла· а ты
бл(а)г(о)с(ло)вен'наа мѣѣ женама· нз'наагє не драхмх срѣбвх серебро нн злаато· него тааї скзпы
бєлєгъ· за конно н(є)б(є)снога ц(а)рства клячаръ с(вє)ты петаръ доказе говореѣн· вы хр(н)стїанн·
кврталнсастє се ѡт[ъ] вашега невалала жїнтка· вашїн отааца ладєтнога· не съ лѡчєстнм[ъ]
срєбром[ъ] з двкати лы· него с' ч(а)стномъ кр'влю· каа ч(н)стаа наг'нїєта без лаанє н нескр'нава
хр(н)ста· прє даннца нз б(о)жїа чрека рогуєна· н тх кр'вѣ свою ѡнъ ѡт[ъ] б(о)городн[ца] чрека
себы прєвзе· кад[ъ] ѡй рече агг(є)лъ· єво ѣешъ затрѣднїтн н с(ы)на роднїтн· велы намъ х
єв(а)гг(є)лїю г(о)с(по)дннъ х(рнсто)с(ъ)· трѣгїте на д(с)шєвном(ъ) пазаарх за времена· може
м(а)рїа съ своѡмъ [662а] драх'мом[ъ] єш'кнєе прометати се н трѣговати· те свїю нас(ъ)
прєквпнїтн б(о)гх· зато намъ то н велы паваѡ· нїнстє вїн по себы скон г(о)с(по)дари· ама робовн
стє· кєр'но цѣном' стє квп'лєны· нмаа овы двкат(ъ) врло хѣбавъ пєчатъ нз'ѡбражєнъ на себы
ѡбразъ б(о)жїа цѣла стаса· ѡно ѡ нємх н нзрєчєно бы· подаїтє б(о)жїє б(ог)х· каде рече
архагг(є)лъ· радшї се ѡбрадован'на· ѡн'аа н м(а)рїа подвнк'нх г' б(ог)х те рече· моє слышаню
даѡ сн б(о)жє вєсєлх радостъ· порадоваткїє мн се н моє хѣдє костн· каде си погледаѡ на
сннзност[ъ] своє тн робннїє· н то ѡ се замєтнє оу моє трѣвхх быткїє костъ ѡд[ъ] моє мн
костн· тадаар(ъ) кїє н своє мн сєе костн говорнїтн· г(оспод)н г(оспод)н· да т'ко є подобанъ тебы·
бытн кїє н мєсо ѡд[ъ] мога мн мєса· зато ср[']дцє н свѣ мн тѣлх радє се ѡ жннкомє б(ог)х·
провєселнѡ се є чнста твоє ср[']дцє каде б(ог)а оу себы вндє· с отымє н цѣло тєлѡ се радє· кєр'но
б(о)жїє слово нс тебе тѣлєсно вндє сє· говораашє некад[ъ] х(рнсто)с(ъ)· к' юдємъ· вндым[ъ] да моє
рєчн не прнстаю за васъ ннт(ъ) се оу вала смєщаю· комх се може тааї да н др'жы н то творы
ѡ се говоры· єто смєстн се б(о)жїа рєчъ оу чрєкх ч(н)стє д(ѣ)войкє маарє· те га шнрєга ѡд[ъ]
н(є)ба оу [662б] нїѡйзн слово счнны· велы х(рнсто)с(ъ)· ако т'ко моє слово спазы· тааї
ннкад[ъ] нѣє вндєтн смр'тн· м(а)рїа спазаашє мх бєсєдє оу своєе ср[']дцх· зато н нзнєсє ѡй
ср[']дцє слово драаго н сладко· кзыкъ бы каа перѡ хнтропїнсца с конм'но ѡтговоры єво мє б(о)жїє
слыш'кннїє нек' мн бѣдє по твоѡй бесєды· нє вѣпрашаї жє ѡ д(ѣ)во бл(а)г(о)с(ло)вен'на· како сє

БѢДЕТЪ) НАЕЖЕ МЯЖА НЕ ЗНАЮ. Ч(Н)СТЫМЪ Е СВАЩО Ч(Н)СТО. НЗ' ТЕБЕ КД'НЕ ПРЕТ(Н)СТЕ Н РААГІАНО Е
 СВѢТО. С(Ы)НЪ Б(О)ЖІИ ЗВАТНКЕ СЕ. АКО Н НЕ ЗНАШЪ ЗА МЯЖА. ТАЙ ПОСАО Н НІЕ МЯЖ'КЫ. НЕГОЛН
 ТОГА Е ЦО РЕЧЕ НА ДОСАА[Ъ] ПОСЛАЕМЪ Н О(ТА)ЦЪ МОЙ РААДННЪ КЕ. ПОСРЕД[Ъ] ЗЕМЛЕ С(Ы)НЪ Б(О)ЖІИ
 СП(А)СЕНІЕ СЪДѢЛАА. КАДЕ СЕ ОУ Д(Ѣ)ВОАЧ'КО ЧРЕКО ЯСЕЛЫ. Н ПОСЛЕ ПАКЪ НА ДР'ВО СЕ ОУЗ'ДНЖЕ. КЕР'НО
 ЕУ'КА НАСРЕД[Ъ] РАІА ЖНКОТЪ) НЗ'ГЯБЫ. КАДЕ ЗАПРЕЖЕНО ВОКЕ З ДР'ВЕТА ОУЗЕ Я СВОЕ ЧРЕКО. СВЯ СРЕБЯ
 ТАДААРЪ СТОПЫ. АЛЪ М(А)РІА Е ОПЕТЪ) ПРОНААГІЕ. ЕУ'КА БЫ ЖЕНОМ[Ъ] НЗ' АДАМОВА РЕБРА Б(О)ГОМЪ
 СЪЗДААТА. А ОД[Ъ] М(А)РІЕ Д(Ѣ)ВОИКЕ ДЯВГЫ АДАМЪ Х(РНСТО)СЪ). НЗААГІЕ. РЕЧЕНО КЕ ОУ П'АЛ'МЯ.
 РАД[О]УНТЕ СЕ ПР[А]В[Е]ДНІИ О Г(О)С(ПО)ДН. ТЫ ПОБОЛЕ ПР[А]В[Е]ДНАА РАДЯН СЕ О СВОМЕ ТН Г(ОСПОД)Я.
 ВЕСЕЛНТЕ СЕ О Г(ОСПОД)Н Н РАДЯНТЕ СЕ ПР[А]В[Е]ДНІИ. Н ХВАЛНТЕ СЕ СВН С ПРАВИМ[Ъ] СР[']ДЦЕМ[Ъ]. ТАКО
 П'АЛОМНІНКЪ ПОПЕКА. ХВАЛІН СЕ ПРАВО С(ВЕ)ТАА Б(ОГОРОДН)ЦА ГОВОРЕ[663а]ѢН. ВЕЛНЧНТЪ) А(Я)ША
 МОА Г(ОСПОД)А. Н КЪЗРАЛОВА СЕ А(Я)ХЪ МОЙ О Б(О)ЗЪ СП(А)СЕ МОЕМЪ. РЕЧЕ М(А)РІАМЪ, КАКО СЕ НЕ БЫ
 РАДОВААЛА. КАДЕ ОДСАДЪ СВН РОДОВЫ ХОКЕ МЕ БА(А)ЖНТН Н БА(А)ГОСІНВ'АІАТН. ОТ[Ъ] ТО ДОБННЕ.
 ОТКАКО МН РЕЧЕ СЛАДКЫ ГЛАСОНОША. РОДНТКІЕШЪ С(Ы)НА. Н МІЕНОВАКІЕШ' ГА ІНС(Я)ОМЪ. ГОЛЕМЪ КІЕ
 ТАЙ БЫТН. ТАКО Н ГОЛЕМЯ РАДОСТ[Ъ] МІАТН КІЕШЪ О НІЕМЯ. Н ТЕ ТЫ РАДОСТН ННКО НЕ МОЖЕ
 ПРЕОТЕТЫ. СВН РОДОВЫ КОННО ТЕБЕ СЛАВЕ СЪ АРХАГГ(Е)ЛОМЪ ТО ТЫ Н ГОВОРЕЖН ПОПЕКАЮ. РАДЯН СЕ
 ОБРАДОВААН'НА. А КРОЦОНО АП(О)С(ТО)ЛЪ ТО НАСЪ) ОУГОВААРА. С РАДІИМЪ РАДОВАТН СЕ. ЗАТО Н МІН СВН
 СЕ Н РАД[О]УЕМО З' Б(О)ГОРОДНЦОМЪ) ЯКД'НО О НАШЕМЯ Х(РНСТ)Я Б(ОГ)Я. КОННО КЕ НАШЕ ПРНБЕГАНІЕ ОУ
 СКАКОЙ НАШОЙ ТЯГН Н НЕКОЛН БРНЖНОЙ. ТО Е НАША РАДОСТ[Ъ] КОІА НАСЪ ОСЛОБААГІА. ОД[Ъ] СВАКЫ
 ОБ'КОІЕНЫ БѢДАА ПАКОСТНЫ. ТОГА РАД[Ъ] Н ПО П'АЛ'МЯ КАНК'ТЕЖН ГОВОРІИМО. РАДЯНТЕ СЕ Б(ОГ)Я
 НАШЕМЪ) ПОМОЩ'НИКЯ. ВЪСКЛІК'ННТЕ Б(ОГ)Я ІАКОВ'АЮ. КЕР'НО ХОКЕ СЕ ОЦ(А)РНТН ОНЪ ОУ ІАКОВЛЕВЯ
 ДОМЯ НА ВѢКЪ ВѢКА. ННТН КІЕ МЯ Ц(А)РСТВЯ КРАІА НКАДЪ БЫТН. РАДЯН СЕ ОБРАДОВАН'НАА. ТЫ БО
 ПРЕСТАНЕСІИ Ц(А)Р(Н)ЦА ОАЕСНОЮ ЕГО. ВЪ РНЗАХ[Ъ] ПОЗЛАЩЕННЫ ОАѢААН'НА ПРЕЗКРААШЕН'НАА.
 РОДНВ'ШАА КРАСНѢНШАГО ПАЧЕ С(Ы)НОВЪ) [663б]. Ч(ОБЪ)ЧАСКЫХЪ) РАДЯН СЕ ОБРАДОВАН'НАА. С
 ОКОМЪ РѢЧЯ ДОКОНАВАМЪ. АМА РАДОСТН М(А)РІИНОЙ О СВАГДАШ'НІЕМ[Ъ] С(Ы)НЯ НІЕНЯ НЕІМА КОН'ЦА.
 АКО Е ВЕСЕЛО СР[']ДЦЕ ЛЮДСКО КОННО СЕ БАВЕ О Б(О)ЖІЕМЪ ПОСЛА. ТО НІЕНО Н ОДВНШЕ ВЕСЕЛЫ СЕ СР[']ДЦЕ
 КАД[Ъ] Е Г(ОСПОД)Ъ СВАКАД[Ъ] ОУКД'НО Ш' НІОМЕ НІЕ НІОЙЗН ЗА ПОТРЕБЯ КАА НАМА С МЯКОМ[Ъ]
 ГОЛЕМОМ[Ъ] ТРААЖНТН ГА КАД[Ъ] ОНЪ Н СААМЪ НЕ ОТСТЯПА ННКАД[Ъ] ОД[Ъ] НІЕ. ПІНШЕ О НЕКОМЕ
 СОЛОМОНЪ. ДА ЗААКОНЪ Н МІАЛОСТЬ НА СВОМЕ КЗЫКЪ) НОСЫ. А ТО Е С(ВЕ)ТЫ Д(Я)ХЪ ЦО СЕ Е
 АПОСТОЛОМ[Ъ] БЫО ЯКААЗАО С ВАТРЕНЫ ІЕЗНЦІИ. ЗАКОНЪ Н М(Н)Л(О)СТЬ ОНЪ КЕДАНЪ НОСЫ. А
 ПРЕС(ВЕ)ТАА Б(ОГОРОДН)ЦА С НАНТІЕМЪ) НА НЮ С(ВЕ)ТОГА Д(Я)ХА ЗАКОНОДАВ'ЦА Е ОУ СЕБЫ ЗАТЕЛА. Н
 НАЧ'Н КЕ Д(Я)ХЪ С(ВЕ)ТЫ ЗААКОНЪ Н М(Н)Л(О)СТЬ ОУ СВОМЕ СР[']ДЦЯ НОСНТЫ. КАА М(Н)ЛОСТНВОЙ
 МАНЦЫ НАШОЙ ПРОШ'НН М(Н)ЛОКР'ВНО ВРААТА ОТВОРАТН. ВЕЛІАШЕ ПІНТАЮЖН Д[А]В[Н]ДЪ. Т'КО БН МН
 ДАО, ТАК'ВА КРНЛА КАНО ГОЛЯБННІАА. АКО Н Е ДОСТАО НІЕ ЛН, ЗА ТО НІЕ НЗКААЗАО. ТОЛНКО НЗРЕЧЕ.
 ПЯТЕМЪ ТВОЕ ЗАПОВЕДН Б(ОЖ)Е ТР'ЧАО САМЪ. А НЕ ВЕЛЫ ЛЕТІО САМЪ. А ПРЕС(ВЕ)ТОЙ Д(Ѣ)ВЫ М(А)РІИ
 КРНЛА ГОЛЯБННІАА ІЕСЯ ДААТА. КАДЕ. ОН'ДАА КАД[Ъ] ІОИ АГГ(Е)ЛЪ РЕЧЕ. С(ВЕ)ТЫ КІЕ Д(Я)ХЪ ДОЖН НАА ТЕ,
 Н СІЛА ВЫШ'НІАА ОСѢННТКІЕ ТЕ. ДАН'НА СЯТЪ) ТЕБЫ Ч(Н)СТАА КРНЛА [664а] ІАКО ГОЛЯБННІАА.

посребр'наа яко въ бл'шаны злата. якѣ от[ъ] словесъ женѣна твоего гл(агол)ющаго. принд
блнжнѣ моѣ. принд голѣбнѣ моѣ. тако гр'лнѣ обещени себы храмннѣ. каажѣ
єѷ(аг)г(є)лнстѣ. започе вѣлы кннжєкннцы н фарнсеѣ сас'ла ср'днѣ се на нс(єс)а. прнстаюѣн
за ннм[ъ]. тѣ га ватаюѣн многѣ ѣ бєсєды. лаюѣн на нєга. траажѣн да бн га оѷ коѣѣ рѣтн
оѷловнлы. єда бн нмалн ѣо ковлаѣсатн на нєга. лѣка за то пнншѣ. алн фарнсєн ннѣа нѣ бышѣ
каадрн оѷловннѣ. неголн ап(о)с(то)лн ѣт(є)н(н)цы мѣ донста оѷловншѣ. а з'натѣ лн ѣо ѡнн
оѷтаг'мншѣ от[ъ] х(рнст)а. с(вє)тога д(є)ха. кадѣ. ѡванѣ с(вє)ты кажѣ. кадно х(рнсто)с(ъ). рѣтѣ
нмѣ ѡсєзатн га по ѣскр(')снѣѣ. н дѣх'нѣ нз оѷста на ннх[ъ]. тѣ нмѣ рѣтѣ. прнмѣтѣ д(є)хѣ
с(вє)тѣ. тынм[ъ] врємєном[ъ] нз' оѷста мѣ с(вє)ты нз'лєты, тааѣ голѣбѣ с(вє)ты д(є)хѣ.
бл[а]г[о]д[а]тѣ даарѣ с(вє)тога д(є)ха. ѣо га оѷловншѣ на пшєнн'ном[ъ] зр'нєв'лю с
посѣаатым[ъ] з' б(о)жнмѣ словомѣ на добрѣѣ нѣвѣ. сѣ ѡтворєннмѣ оѷстыма оѷт(є)н(н)цы
оѷватншѣ с(вє)тога д(є)ха. како ѣо н д[а]в[н]дѣ казѣюѣн вѣлы, зннѣх[ъ] ѣа н прнѣвѣкох[ъ] оѷ сєбѣ
д(є)хѣ. амѣ патѣ с(вє)ты д(є)хѣ ннх[ъ] половы. кадѣ є ш' ннмѣ такѣ ѡкрєтаѡ како ѣо є [664б]
саамѣ зактєкаѡ, сѣ замрєжаатнмѣ. зѣѣо д(є)хѣ кѣд[ъ] мѣ є вола таѣо н дѣшѣ. а тога голѣба н
ап(о)с(то)лн нспѣѣаю нз' сєбѣ. каа некад[ъ] ѣо є ноє нз ков'чєга свога мѣ голѣба нспѣст'ѡ быѡ
да мѣ хабарѣ донєсѣ є лн вѣѣѣ вода сєкнѣла сѣ зємлѣ. н к нама сє вратѣ с мѣс'лнч'ннм[ъ]
єлєємѣ м(н)д(о)стнѣо с мѣром[ъ]. когано свємѣ наарѣдѣ глашаа говѣрѣн мнрѣ свнмѣ. крєтннѣ
макєдонѣ каа ѣстрєбѣ врєбаашѣ оѷловннѣ тога голѣба. кадѣ сє ѡтмєтаашѣ нѣ зѣатн га б(о)голѣ.
негѣ то ѣтаашѣ н говѣраашѣ да є н д(є)хѣ б(о)ж'їа стѣарѣ. алѣ ап(о)с(то)лн, нѣ канѣ кратѣннѣ
голѣба да оѷватншѣ. амѣ самѣо с(вє)тога д(є)ха к' сєбѣ прнмаамншѣ тѣ н ѡста код[ъ] ннхѣ.
оѷловѣ с(вє)тога д(є)ха н м(а)р'їа д(ѣ)в(н)ца. оѷ то врємє кадѣ саамѣ падѣ на нѣо, н снла
выш'ннєга б(ог)а о(т')ца ѡсєннѣ є да зѣт'нѣ н(є)б(є)сннм[ъ] снлама г(о)с(по)дннѣ. своѣа оѷста
ѡтворѣ рѣтѣ єѡ самѣ раба г(о)с(под)ннѣ. н прнѣвѣтѣ д(є)хѣ. поглєдаа г(оспод)ѣ на сннзнѣст[ъ] своє
мѣ сѣвѣш'кннѣ тѣ от[ъ] волѣ сннжєнѣ на вєлнко нз'днжѣ. от[ъ] сѣвѣш'кннѣ своѣомѣ м(а)т(є)ромѣ
є ѡѷкааза. н саамѣ ѡд[ъ] ннѣ сннѣѣ сѣвѣннѣ наа сє прєвзѣ. радѣѣ сє ѡбрѣдован'наа г(оспод)ѣ с
тоѡѡ. тѡѡѣ радѣстн дѡстѡвѣр'наа вннѣ г(оспод)ѣ нєстѣ. а кадѣ є [665а] саамѣ г(о)с(по)дѣ с
тоѡомѣ. да кѡѣ дѡбрѣо ннѣ с тоѡом[ъ]. с тоѡом[ъ] нѣ сѣѣ цѣло н(є)ѡ, н сѣѣ ѡнѣо ѣо гѡд[ъ]
г(о)с(по)дннѣѡ. с тоѡомѣ є н сѣа зєм'лѣа. нѣр'но н(є)ѡ є г(о)с(под)ннѣ. а зєм'лѣа мѣ є пѡдножнѣа. с
тоѡом' сѣ тєкѣѣ рѣкѣ. ты сн б(о)ж'їа рѣка. н сѣѣ є с тоѡомѣ. зѣѣо б(ог)ѣ є ѣ сѣѣмѣ н сѣѣ є оѷ
ннємѣ. г(оспод)ѣ сѣѣга дрѣжацѣ с тоѡомѣ є сѣѣ ѡнѣ дрѣжѣ, н тѣѣѣ дрѣжѣ. а кога н дрѣжншѣ на
сѡн тн рѣѣѣ. дѡстѣла є дѡѣарѣ даарѣ с(вє)тѣа б(огѡродн)ца кад[ъ] є г(о)с(по)дннѣ б(ог)ѣ оѷѣд'но
ш' нѣѡмѣ. ѡнѣ сѣако дѡбрѣо н срѣѣѣ чєстнтѣѣ дааѣ. такѣ н наша зєм'лѣа с(вє)тѣа б(огѡродн)ца. ѣо є
нѣо нзѡл'ѡ г(оспод)ѣ б(ог)ѣ своѣом[ъ] нмѣтн. нз'дѣтн кнѣ сѡѣѣ пѡрѡд[ъ] по архагг(є)л'сѡмѣ
сѣазннѣанѣо. єѡ кнѣшѣ зѣтѣтн оѷ црєѣѣ. ѣо кнѣ сє дѡпѡсѣѣ ѡ ннємѣ такѣ нз'говѣратн. бл(а)гѣо тоѡѣ
црєѣѣ кѡѣ тѣ нѣ носнло. н тѡѡѣ кнѣ ѡнѣ црєѡ пѡшнрѣ от[ъ] н(є)ѡ разпѡстрѣннѣтн. ѡстѣааннм[ъ] по
пѣв'ловѣ сѣазннѣанѣо многым[ъ] лѣѡд'ма ѡгѣ нмѣ ннѡѡѣ(ѣ) трѣѣѣ. а оѷ б(о)гѡроднч'нѣ црєѣѣ нстѣ

Б(ог)ъ створитель цркваа борава съкривено. алъ то съкривено наотинглед[ъ] хоѣ нзааѣн. н говоръ тай нзааѣн ѿ немъ. Б(ог)ъ се оу повинткъ внаде. с телоу се оукааза з' д(с)хоу се проз'наде. ѿт[ъ] с(в)етога е д(с)ха зачетъ. радѣ се ѿбродован'наа: пише ап(о)с(то)лъ пакал(ъ), [665б] те овако свакомъ говоры. Браѣ. т'ко е оу чема ѿд[ъ] Б(ог)а заз'ваат(ъ). ко е на що постаѿ н зрегнѣ. оу томе да н пребыва пред[ъ] Б(о)гоу. ты оубо ѿбродован'наа призваата си на радость, архагг(е)лоу бл(а)говѣстѣющимъ тебѣ. радѣ се н въ радости оубо пребывай пред[ъ] Б(о)гоу. ко се хоѣ хваалити. ѿ г(оспод)ѣ Б(ог)ѣ нек' се хвалы, вѣлы ап(о)с(то)лъ, а не с'имъ дръгымъ[ъ]. ты ѿбродован'наа хваал се ѿ г(оспод)ѣ. нже естъ с' тобою снѣ. ты еси прнбѣжнице мое. ѿт[ъ] скрѣн ѿдр'жѣше ме радости моя. сего ради вѣзвесеи се ср'дце мое. н вѣзралоа се языкъ мой. еще же н пл'тъ моя. нако слово пл'тъ бѣаетъ. бѣди ми по гл(агол)ѣ твоимъ. а то съ рѣчи д[а]в[ы]д[о]вѣ. принант'не г' Б(огороди)ци за говоръ. що се вѣлы ѿбродоваа ми се языкъ мой. наалити н к' ап(осто)лскоу оу'еню к' нама говорену. прославити Б(о)га оу вашимъ тѣлесима. н з' дѣша ваши. кр'но то е Б(о)жѣ. алъ майци ма н д(ѣ)воичкаа слава. Б(ог)а е н кр'ло прославила оу своиѣ тѣлѣ. свое тѣло она г(оспод)ѣ Б(ог)ѣ предаде. те г(о)с(по)доваа ѿнѣ ш' нѿомѣ. прославила га е н з' д(с)шомъ своимъ[ъ]. говорѣн. вѣнчнт(ъ) д(с)ша моя г(о)с(по)да. н порадова се мой д(с)хъ ѿ Б(ог)ѣ моме сп(а)снтелю. оуказе ми рѣче так'вѣ голема ра[ббба]дость, коано кѣ хвѣндсати свнмъ люд'ма. кр'но оу немъ црѣвѣ зачѣты сп(а)снтель хокѣ се родити. щоно е г(о)с(по)динъ х(рнсто)с(ъ). оу д[а]в[ы]д[о]вѣ граадѣ. споминне мѣдарацъ некѣ Б(о)говгод'анѣвѣ д(с)шѣ те вѣлы. оугоднаа мѣ бы д(с)ша г(оспод)ѣ Б(ог)ѣ. а прес(в)ѣте Б(огороди)це. що н самаа своиѣ д(с)ши вѣлы да днчн г(о)с(по)да Б[ог]а²¹² н вѣнчаа га. донста ѿт[ъ] свѣю пр[а]в[е]днѣи поавгод'нѣа е д(с)ша г(оспод)ѣ Б(ог)ѣ. каде она бл(а)г(о)с(ло)вен'наа нз'рѣче к' агг(е)лѣ, бѣди ми по твоимъ говореню. он'даа н свега внаааета наарод[ъ] пакъ ове рѣчи подвнкомъ[ъ] кан'даа нз'рнгаа говорѣн. бл(а)г(о)с(ло)венъ г(о)с(по)дъ Б(о)гъ инс(ран)лѣвъ. ѿд[ъ] вѣка н до вѣка. рѣн кѣ свн людн, бѣди бѣди свакадъ аминъ. м(о)л(н)твами прес(в)ѣтые Б(огороди)це. г(о)с(по)ди инс(с)е хр(н)сте Б(о)жѣ нашъ. поминаѣи насъ, аминъ.

²¹² Недостаје титла изнад речи.

Треће слово Лазара Барановича из *Трубе* (666а–676б)

Слово сед'моє. на бл(а)говещенїе, прес(вє)тїе в(огородн)це.

рече къ нїѣн ар'хагг(є)лъ. не бої се, мариѣ:~ Наагє прєч(н)стѣ а(ѣ)вѣ б(о)гобогъз'анкѣ м(а)рїю, архагг(є)лъ Гав'ринлъ саамъ оу ѿснфокѣ домѣ. вндѣ є г'дє се прєпадє оу[дѣ] нїѣга· та н скоро ѿн рече· не бої се мааро не бої· наш'ла сн ты бл[а]г[о]д[а]тъ оу[дѣ] б(ог)а· слѣшала є м(а)рїа цю се пише то· нїнѣ н нааѣн кїете· з боанїем[ъ] она нска· н с радостѣ наагє срєѣѣ оу[дѣ] б(ог)а· како цю н велы г(оспод)ъ. [666б] кон мене мнлѣю. те н ѣа мнлѣемъ. н конно мене траажє онн то свою срєѣѣ траажє· н м(а)рїа нїѣѣн ѿн б(ог)а· наагє свою вр'лѣ срєѣѣ. цюно се з пінсмѣ бл[а]г[о]д[а]тъ добро пронаходєнїе назїнка· велы агг(є)лъ не боїтн ѿн се· алъ м(а)рїа їако се богъз'анкостн б(о)жїе ар'жн каа твр'ла оу[дѣ] сла зааклона· їеръ знаа цю се з зааконѣ пінше· г(о)с(по)дннѣ б(ог)а твоя велы бої се· н томє їд'номє²¹³ свакаа[ъ] вѣр'но слѣжн. а н вы преклон'те вѣше оушн на оує бєсєдлнє рєты· Не бої се м(а)рїе, рече к' м(а)рїїн ар'хагг(є)лъ. не старай се· чєстнтѣ дѣарѣ добїла сн код[ъ] б(ог)а· оуговоры на то а(ѣ)вѣнїка к' архагг(є)лѣ. те лѣ рече. алъ тако є заказано з пінсмѣ. боїте се г(оспод)а свн нїговы с(вє)ты. а мєнн кроцо велншъ не боїтн га се· пакъ ѿн рече архагг(є)лъ. ты сн с(вє)таа· оу[дѣ] с(вє)тынх(ъ) выш'шаа н много болѣа. тебн се то прїнстон каа м(а)т(є)рн цѣло доконало мнловатн г(оспод)а б(ог)а, а не боїтн се. зацїоно праава м(н)л(о)стѣ нз ср[ъ]дцѣ страѣѣ протєрѣе напоїє. рече лѣ м(а)рїа· їа з'наам[ъ] да тога радъ н ты сн слєтїю оу[дѣ] б(ог)а те сн к' мєнн дошао. їеръ ѣа б(ог)а се бонмъ. те н вр'ло стрєпїм[ъ] оу[дѣ] нїѣга. пїше се да г(о)с(по)данъ агг(є)лъ б(о)гобогъз'анк'цє об'колєнїем[ъ] свонмъ оу[дѣ] сла спажаа· велнш' мн радѣн се, [667а] оу томє сва мї є моя радост[ъ] да се бонмъ г(оспод)а б(ог)а· он'да мї є весєло ср[ъ]дцѣ каде оу сєбѣ стрєпїм[ъ] оу[дѣ] б(о)жїегъ нїєна· тако н пророкъ каажє· г(оспод)н поставн мн твое раабѣ да мї є за страхъ твое нзговор'но слово· н не само людѣа, него н вама агг(є)ломъ вамаа вама га се боїтн· зацїоно прєд[ъ] нїнмъ н хїєрѣвїмн стрєпє оу[дѣ] страха н др'кѣѣ сєрафїмн· пакъ ѿн рече гав'ринлъ. ты се нїѣа не бої м(а)рїе, поч(а)стнїа сн ты оу[дѣ] хїєрѣвїмлаа н слѣв'нїа оу[дѣ] сєрафїмла. г(оспод)ъ нама єстѣ г(о)с(по)дннѣ. алъ тебї є с(ы)нъ н г(о)с(по)дннѣ· не бої се мариамъ вр'ла тї є²¹⁴ бл[а]г[о]д[а]тъ свстїг'ла· рече мариа· зато самъ ѣа н свкѣбнла бл[а]г[о]д[а]тъ· цю га се бонм[ъ]. м(н)л(о)стѣ є г(о)с(под)ннѣ оу[дѣ] вѣка н до вѣка над[ъ] б(о)гобогъз'анк'цїн кон се б(ог)а бок· оуѣѣшаава н нс(с)ъ нсрѣх[ъ]. пчєкаїтє наадаюѣн вама се нїегової м(н)л(о)стн н свакомє благаѣ вѣт'номє весєлю· зато н вама мн се внше боїтн да тога дѣара оуєт(ъ) не нзгѣбнм[ъ] цю сам' га наш'ла· рече агг(є)лъ, не бої се мариа. м(н)л(о)стѣ б(о)жїа се є на тебѣ оутвр'днла· н

²¹³ Написано їд'номє.

²¹⁴ Написано тї а.

бл[а]г[о]д[а]тъ г(о)с(под)на вѣнто остае на тебы. не брнни се ѿ томе. рече м(а)рїа. зато се
 негова м(н)л(о)стъ н подкрѣп[а] на мени. юр' га се бонмъ. [667б] н то знаамъ да под[ъ]
 б(о)жїѡм[ъ] м(н)л(о)стїю есѣ ты кон га се прибожаваю. а како се не бы боѡла. каде онъ свою мѣ
 добръ волю нмаа на свое б(о)гобоише. рече арханг(е)лъ. рекаѡ е г(о)с(по)дннъ б(ог)ъ. к' еѡ'вы.
наспорткю ти многе твоє тѣге брнжне н твоѡ оузднхнваннѡ оумножннѡ. те с велнком[ъ]
грнжом[ъ] свою децѣ хоѣшъ рааѣати. нн'дн таа се не може радовати. алъ сво тебы закаязано
 мн бы радъ глас[ъ] донетн чѣвентъ. радѣи се ѡбрадован'наа г(о)спод[ъ] с тобою. те тебы ето
 множеѣн прнкнагюе ти радост[ъ] г(о)с(по)дъ. н ѣ радостн хоѣшъ свое дѣете роднн о(т')ца свїю
 отааца. рече м(а)рїа. паметно е соломонъ ѡе рѣты напнсаѡ. родъ е таї прем[ѣ]дры конно б(о)жы
 страх[ъ] на ср[ъ]дцѣ носы. н богатъ славанъ. многогодишанъ съ жнвотом[ъ] сконм[ъ]. а ты мн
 велншъ не бої се м(а)рїе. бл(а)го ѡннм[ъ] кон га се бої. те н мене страш'лкѣ ѡт[ъ] нега скн
 родовы днчѣ. н ѡ ѡко напнсаато соломонм[ъ] мнлѣм[ъ]. оу б(о)жїемъ страхъ бавн се цѣѡ
 д(а)нъ. оу томе се н ѣздаам[ъ] да кѣ г(о)спод[ъ] погледа ти на мое пред[ъ] ннмъ плаш'лкѡ
прекланїанїе. кано цю се пнше цю на свою зем'лю ѡдз'горъ гледаа. те с погледам[ъ] сконм[ъ] чнны
 да се ѡна тресе. да како ѡ бѣдав'шн зем[668а]ла не бн се стресала ѡт[ъ] погледа мѣ наа мѣ. а
чѣешъ цю самъ крозъ пророке говоры. юще кю ѡ кданъ пѣт[ъ] затрестн не само с' н(е)бомъ
него н съ землѡм[ъ] свомъ цѣлом[ъ]. р(е)чѣ. архан(гелъ): ако сн ты н зем'ла, ама не таа
 зем'ла цю е за ню речено, землѡ сн. н ѡпет[ъ] оу землю кѣшъ пѡѣн. не за стресанїе, него на
нграанїе весело твоє походење нз'лазы. рече д(ѣ)воїка. к' арханг(е)лъ. догод[ъ] самъ ѡ жнвѡ на
 зем'лн. дот'ле н ѡ свомѣ сп(а)сенїю вала мн рааднн з др'хаатом[ъ]. оу страахъ бораваѣѣн се с
 тѣгом[ъ]. юр'но то е започетакъ оученю страх[ъ] г(о)с(пода)нъ нматн. скнма е то добра свѣст[ъ]
 кон се тога др'же. ѡ каде нмаам[ъ] роднн х(рнст)а б(о)жїю снаѣ н премѣдростъ. то таї
 започетакъ прем[ѣ]дростн попре страх[ъ] мѣ стон мн се ѣ ср[ъ]дцѣ нматн. та лепо е то пророкъ
 нсаїа, ако некъ оуз'бѣде н ѡ мены нзрекаѡ. ето д(ѣ)воїка кѣ прнватннн оу црѣвъ свомѣ н
 роднткѣ с(ы)на. алъ ѡвако н онъ пакъ повчаава. а г(о)с(по)днн б(ог)а вашѣга свѣтнте. тааї
 нека вамъ е за вашъ страхъ. н ц(а)рѣ д[а]в[ы]дъ то прнговаара те велы намъ. прїндѣте
 поклоннм' се припадаюѣн г' зем'лн немѣ зап(а)аѣемо се пред[ъ] нашнм[ъ] г(о)с(по)днном[ъ]. а
 ты мн заказѣшъ радовати се. рад[о]үн се ѡбрадован'наа. радовати се г(о)с(поде)вн стрепѣѣн
 кааже пророкъ. н пословати мѣ съ страхом[ъ]. [668б] н мени кано г(о)с(по)даревої робынн съ
 страхом[ъ] слѣжннн мн валаа. ако мн велншъ радовати се н таа мї е радостъ с ѣстрѣанїем[ъ].
 а како се не бы боѡла. каде е выш'нїн г(о)с(по)дъ вр'ло страашанъ. ты говорншъ г(о)с(по)дннъ е
 с тобом[ъ]. то постраш'нїемъ ѡт[ъ] землѡны ц(а)рева съ страхом[ъ] н прнкч'ати се к' немѣ
вала. страашанъ е ѡнъ над[ъ] скнма боговы. н цю е ѡбаа намъ радост[ъ]. каде с многомъ
 тѣгом[ъ] н брнгом[ъ] валаа намъ доѣн оу н(е)б(е)сно ц(а)рство. р(е)чѣ. арханг(е)лъ. не плашн се
 м(а)рїе. с(вѣ)ты кѣ д(ѣ)хъ наа те сааѣн. а гдѣ е б(о)жїй д(ѣ)хъ. он'де е свакаа слобода.
нзбран'ны съсѣд[ъ] г(о)с(пода)нъ павѡ. то казѣ. да кад[ъ] е наа то речено. оу тої слободн, с

коимъно е насъ) х(рнсто)с(ъ) ослободѣо дръжте се и стойте. а не нз'нова пакъ под[ъ] товаръ
 неспосни се подлаажнѣте. да колнко паче ты м(а)рїе скакад[ъ] оу б(о)годаатой ти слободи стоншъ.
 твоя с(ы)на сѣд'ло бл(а)гое. ако и велиншъ то ево я самъ г(о)с(под)ни рокини. с посленым[ъ]
бременом[ъ] се не пр'тн. нго е негово драго и бре[ме] мѣ е лако. носѣи ти га оу тр'бѣхъ.
 подвинкнѣткѣ о тебѣ ц(а)рь д[а]в[ы]дъ. сва е слава ц(а)ревой к'ѣры оу нѣмѣ нзнѣтра. а
 нѣнхаютъ ти на рѣкѣ г(о)с(по)днѣ. и сама кѣшъ то нзговаарти. моѣ е ярамъ гладакъ и
 товаръ мѣ е [669а] сладакъ сама в'ло лакъ. носѣи бл(а)гога б(о)га. говорити к' немы нмашъ с
попеканем[ъ]. сѣдеи въ славу на пр(е)столе б(о)ж(а)ставном(ъ). на облаакъ лакъ догѣ ин(с)сѣ
б(о)ж(а)ставный от[ъ] прѣч(н)сте д(ѣ)воице. великы е г(о)с(по)днѣ и в'ло хвааленъ оу граады
 нашего б(о)га. каде овы б(о)жѣи граады с(в)ѣта б(о)городнѣ похваля г(о)спода б(о)га. те ове
 рѣчи нз'рѣте: величїе д(ѣ)воица моѣ г(о)с(по)да. и възрадова се д(ѣ)хъ моѣ о б(о)зѣ сп(а)се
 моему. яко сътворы мнѣ величїе слыны. тадаръ ето бы великы г(о)с(по)днѣ и в'ло славанъ
 оу граады нашего б(о)га. бл(а)г(о)с(ло)веннѣю мѣхъ женама. бл(а)г(о)с(ло)вин е б(о)гъ вѣнито.
 въсхотѣла еси бл(а)г(о)с(ло)веннаа гл(а)голющи. бѣди мнѣ по гл(а)голу твоѣму. не таїю ты. нѣ
 и въси людіе рѣкѣ. бѣди бѣди. да зачѣни къ трѣбѣ. нз' трѣба прѣжде даннѣ р(о)жден'наго.
 окомѣ по їезекїловѣ наринцѣ ч(о)вѣчѣ с(ы)нѣ. ѡ нигдѣ на земли ни толнко мѣста свога нѣ
 нмашъ. гдѣ бы свою главу от[ъ] снѣца от[ъ] кнше ли подклонѣ. даде мѣ г(о)с(по)днѣ б(о)гъ
 ц(а)рскѣ столицѣ негово мѣ о(т')ца д[а]в[ы]да. те се оц(а)ры вѣнито над[ъ] яков'левымъ
 домомъ и родомъ ин(с)ран'скимъ. док'ле таи ц(а)рь г(о)сподъ ѡ е, съз д(ѣ)в(н)цомъ
 м(а)рїомъ. не покр'ха на насъ) вражїе напреженѣ и затѣгнѣ лѣкове. и ватрѣны мѣ стрѣла не
 поломѣ. [669б] орѣжїе покр'шы. и ѡнѣ спалѣ с' ог'немъ. док'ле мнѣ оу внѣаетъ некіе
 быти. г(о)с(по)днѣ снѣжанъ и снѣвнѣ на войскѣ. конно раскида бое по своѣ земли. таи
 г(о)сподъ е б(о)городнѣ с тобом[ъ]. разагнаткѣ и поплашнѣ те їзыке ѡ сѣ на зѣ и на кав'те
б'зо готовы. нидн од[ъ] негово нмѣ понайкнше кама намъ се богати и ѣ себѣ стрѣпнѣ.
спѣваюи мѣ заповѣды. яко ѡ ц(а)рь д[а]в[ы]дъ о немы оу ѡ пшѣ. да се исповѣдаю
 твоѣ великомъ нмѣ. к'р'но страш'но е то нмѣ. р(е)чѣ. ар'хан(гелъ). таи нек' се бон конно вели
многаа бѣда и неволя мѣ снѣгѣ. ама тебѣ когано си пронаш'ла свако добро без промене. ѡ се
нмашъ богати. ако е кога голѣмъ дѣр'тъ свѣтнѣ. алъ тебѣ е радостъ дош'ла. кога тѣш'ка
болѣстъ снѣла е. ама ты кѣшъ тога зачѣты и роднѣ. конно свакѣ некол'нѣ тѣгѣ и болѣднѣ
раз'гоны с рѣчѣ своимъ. и таи нек' се оу себѣ снѣла и снѣбѣ се од[ъ] идѣ. от[ъ] когано
 б(о)гъ своѣ лицѣ одвѣра. яко се ѣ пшѣ казѣ. отвѣра си б(о)жѣ своѣ лицѣ од[ъ] мѣ и
снѣжанъ остахъ. а от[ъ] тебѣ онѣ не одвѣра свога мѣ лица. него каа ц(а)рь желы за
тобомъ внѣти твою ти красотѣ. и гледыи наа те. и нзаради тебѣ. на [670а] савѣ род[ъ]
ч(о)вѣчїи мнѣ гледыи. яко да се и хвалѣи к' немы можемо говорнѣ. твоѣ лицѣ г(о)спода
нишаны оцѣ на насъ. и развесѣ си с отнѣ ср[ъ] лица наша. тога рад[ъ] о братѣ
хр(н)стїани. весело славнѣ г(о)спода б(о)гѣ. ѣ свакомъ вашѣмъ ходѣ и послѣ весело б(о)жїе нмѣ

оузнѣааѣте прѣко напредѣ. споминюѣи га. како що д[а]в[ы]дѣ чинѣаше. споменух[ъ] се велы б(о)г
 и провеселѣо самъ се. рече агг(е)лѣ г дѣвоицы. та б(о)гѣ не само нсто ѡ твоѣиѣхъ паметѣ да кѣ
 быти. него и ѡ твоѣмъ црѣкѣхъ бравиткѣ. ѣа кроцо не бы се радовала. не боѣ се марїамъ. бесѣде
 свога ти г(оспод)а нмаашъ и при себѣ. говорѣи то слободно ѡт[ъ] ѡалма. не боимъ се сла крѣно съ
 мною. си ты ѡед'но. мое слѣхъ дао си радо веселѣ. ѡ томе и мое смиренѣ кости хоѣ се
 порадовати. кад[ъ] си ты б(о)жѣ поглѣдѣно на смиренїе свое ти раба. све ми кости зато рекоше
 г(оспод)и г(оспод)и тѣко є подобанъ тебѣ. твоѣа д(с)ша єто видѣм[ъ] да се радѣ ѡ г(о)с(по)днѣхъ
 б(о)гѣхъ крозѣ ово мое к' тебѣ сказиванїе. то ты и садѣ велым[ъ]. радѣи се ѡбладован'наа.
г(о)с(по)днѣхъ б(о)гѣхъ с тобою ѣ. каде єто и кости твоѣ г(оспод)а споминю и радѣю се ѡ немѣхъ.
 крѣно томе ты кѣшъ мѣаѣка быти. що мѣ се кости неѣе [670б] здѣлѣгати. радѣи се
 ѡбладован'на. кроцоно свѣла веселѣм[ъ] ѡ животѣ ѡ тебѣ нмаѣхъ своѣ животѣ. ты м(а)рїамъ
 ѡбрѣтши сїю бл[а]г[о]д[а]тѣ рѣци. бл[а]г[о]д[а]тїю божїю есамъ що есамъ. и неговѣа
 бл[а]г[о]д[а]тѣ що є оу мѣны праз'на не бы. єво кѣшъ зачѣты оу себѣ и родити с(ы)на. големѣхъ си
срѣхъ стек'ла съ свом[ъ] ти снзѣванїемъ говорѣи слѣш'кнѣа сам[ъ] г(о)с(по)днѣхъ. а
 г(о)с(по)днѣхъ таѣ що є с тобою[ъ]. вѣзнос'анкымъ главѣхъ снѣжа. а ннскѣ оуздѣнїе на велнко.
коме се свѣстѣло ѡт[ъ]. неволе говорѣи тѣжно. скакаа мѣ бѣда и сло снаагїе. ама ты радост[ъ]
 ѡд[ъ] агг(е)ла докѣдѣсаатѣ и големѣа дѣлѣ достаде. да тога рад[ъ] ѡт[ъ] сен'дѣи и ни ѡда
ша се не оустрѣтаѣ м(а)рїе, да ти коє сло може досаадити. не глѣдаа б(о)гѣ на лица. неголи ѡ
 сваком[ъ] ѣзыкѣхъ ко се неѣа бон и с правнѣом[ъ] се свѣом[ъ] жнѣи. неговѣ є таѣ. не боѣ се
ни се що препѣаѣ м(а)рїе. р(е)чѣ, мѣр(їа). а како се тѣжна не би боѣла. на ѡволе самъ свѣтѣ. а
 свѣт[ъ] савѣ оу слѣхъ бравѣ. р(е)чѣ. агг(е)лѣ. не боѣ се. с тобою є б(о)гѣ. тебѣ кѣ съѣвати ѡт[ъ]
 свакога сла. рече м(а)рїа. то ли и не говорѣи. валаа се мѣни г(оспод)а б(о)гѣа боѣи. защо тїю онѣ
 волю испѣниа кон га се боѣ. и моѣхъ нѣ слѣшаа. велнш' ли [671а] не боѣ се м(а)рїе, г(оспод)ѣ є
 с тобою[ъ]. а г(оспод)ѣ и саамъ то казѣ с' ев(а)г(е)лнстом[ъ] лѣком[ъ]. ѣа вѣмъ каажѣмъ кога
 вѣмъ се вѣла боѣи. тога се боѣте. тѣко нѣа тѣ вѣадоствѣ. по ѡвоѣ мѣр'ти д(с)шѣхъ тѣрѣи доле
 оу онѣхъ горѣхъ вѣтѣно разпѣлѣватѣ. дѣста велым[ъ] вѣмъ тога се боѣте. рече агг(е)лѣ. таа
 є страва за грѣш'нїкѣ. а ты си оу б(о)гѣ себѣ радост[ъ] достала. що га нмаашъ и родити.
 паметѣнѣхъ с(ы)нѣхъ велы солодѣнѣ. свою мѣиѣхъ веселѣи. а ты кѣшъ премѣдрѣа с(ы)на зачѣты и
родити б(о)жїю премѣдрѣостѣ. тѣ нзѣрадѣи тога весѣла свакад[ъ] нмаашъ быти. пнше с(вѣ)тѣ
 ѡанѣхъ б(о)гословѣ. сваки таѣ ко се дрѣжѣхъ хр(н)ст(о)вогѣ оуѣниа. таѣ нѣаа о(т')ца и с(ы)на. и
 тѣко ли к вѣла долазѣ. а тога оуѣниа не доноси. тога ни оу кѣхъ свою не пѣцаѣте. ни(тѣ) мѣхъ
б(о)жїю помоѣхъ назнѣвантѣ. ар'хагг(е)лѣ гав'ринѣлѣ єто г дѣвоици м(а)рїи оу кѣхъ доходы. с'
 ѣченїем[ъ] х(рн)с(то)вымъ. кано блнжны оуѣ(е)ннѣхъ х(рн)ста, агг(е)лс'кога створѣтелѣа. онѣхъ нѣаа
 о(т')ца, конно га є и послаѣ. нѣаа с(ы)на. що га и проказѣ лѣпом[ъ] волиѣом[ъ]. да кѣ се с
 тѣлом[ъ] ѡд[ъ] д(ѣ)воиѣкѣ родити. тѣ и саамъ ѡнѣ то велы нека се ѡ немѣхъ весѣлы. рад[о]уи се
 ѡбладован'наа м(а)рїе. [671б] и томе с отого гласа вѣла се доносна радовати. и б(о)жїю помоѣхъ

НАЗИВАТИ МЯ. р(е)че м(а)рїа, к' арханг(е)лѣ. говорнш' мн не бої се, ама рад[о]уї се. ТА ТО СЕ ПИШЕ.
 да є страх[ъ] г(о)с(пода)нѣ слава МЯЖУ н похвала. н весело мя є то радостны ЛЕПѢ вѣнацѣ на
ГЛАВЫ. страх[ъ] г(о)с(пода)нѣ разнграва ср[ъ]дца. ТЕ НС ТОГА СЕ КЫНШЕ ЖИВОТНЕ ГОДИНЕ Н З'
ДОБРОМЪ ПРИСПОРАВАЮ. ко се б(о)г а бон све на болю мя се послѣдакъ нзвр'шше. н на смр'тн
 бл(а)го нѣмѣ. Нама їст[ъ] то рече. каде све заповѣдн доконаате. он'даа то говорнте мн сло
 слвге некаіале НН ПОДА ЦО. алъ ты преч(н)ста д(ѣ)во. КАД'НА КААД'РА СН ОТВѣЩАТИ. єво я
 г(о)с(по)диннова ДВОР'КНИИ оу свакої самѣ слвжбы каадрѣ н каіала. твої є тр'бѣх[ъ]. каіало
ПРИСТАО. цо їешъ ѡ нѣмѣ затрѣднѣти от[ъ] с(вє)того д(с)ха. каіале сѣ тн рѣке, с коніано
 кѣшъ повнті н ѡ іаслє положнті б(о)га с(ы)на ТВОГА. конно пре вѣка н СВѣТА сѣды з' десне рѣке
 б(о)г а о(т')ца СВОГА. вр'ле сѣ снсе твоє, ш' нма кѣшъ тога донтн конно све живо хранн. твоє тн
 повздааніє оу[ъ] матерннн тн снсаа. н твоє снсе Нѣмѣ Кѣшъ ААВАТИ. за потребѣ є ср[ъ]дце твоє
 г(оспод)ѣ б(о)гѣ. да ѡ своіе тн ср[ъ]дце здражавашъ скривено рѣчн мя. ка[672а]ко цо ѡ томє
 пнше єв(а)г(е)лнстѣ лѣка. а м(а)тн мя спазааше све нѣгове бєседе, смєщаюѣн н оу своіе
 ср[ъ]дце. каіала є глава твоѣ, главлн цр(ь)ков'ної х(р)нст)ѣ. да є сѣ свѣз'даан корѣннше. каіале
 сѣ отн твоє. оу г(о)с(под)нн сѣ рѣкѣ ѡнако, кано отн слвгаа оу г(о)сподарскыма рѣкѣ цо сѣ
 оуднль. СІЕ ТЫ ОУН НМЄ КЫНѣ КЪ Г(ОСПОД)ѣ. за потребѣ сѣ твоє ногє да пѣтѣшъ ш' нма С'
ХР(Н)СТОМЪ оу нгѣпат(ъ). откѣдано б(о)гъ о(та)цѣ доз'вѣтн кѣ скога мя с(ы)на, ѡ малом' сн
 вѣр'на раба. над[ъ] многым[ъ] те БЛ(А)ГОМЪ г(о)с(по)дннѣ поставы. довестн їе се тѣщенє Ч(Н)СТЕ
Д(Ѣ)ВОИКЕ к' н(є)б(є)сномѣ ц(а)рѣ по НІОИЗННѣ ТРААГѣ ВЕЛЫ Д[А]В[Ы]ДЪ. ама Ц(А)РЪ понаїбол'ма
 за нѣїном[ъ] ЛЕПОТОМ[ъ] желы. кѣр'но онъ є НѣїЗННЪ г(о)с(по)дннѣ. КЪ НѣмѣЖЕ РЕЧЕШН СЕ РАБА
Г(О)С(ПОД)Нѣ БѢАН МНЄ ПО ГЛ(АГОЛ)ѣ ТВОЕМѣ: аминъ:~

ВТОРАА ЧЕСТЪ СЕГО СЛОВА:

РАДѢИ СЕ ОБРАДОВАН'НАА Г(ОСПОД)Ъ С ТОБОЮ:~ Не тек(ъ) само, ХР(Н)СТІАНИ. цо арханг(е)лѣ
 гав'рїлѣ, прес(вє)тої б(огородн)цы м(а)рїн ГЛАШАА ОВЫ РАДОСТАНЪ ГЛАСЪ, радѢИ СЕ ОБРАДОВАННА
Г(О)С(ПО)ДИНЪ Б(О)ГЪ є с тобом[ъ]. неголи н свакої Б(О)ГОВОМАЗАНКОИ ХР(Н)СТІАНСКОИ ПРАВОИ д(с)шн.
 конано се на Г(О)С(ПО)Д(С)КЕ овак'вє БЛ(А)ГЕ ДНН Ч(Н)СТО ПРИЧЕЩЮ С(ВЄ)ТЕ [672б] Тайнє. тѣла н
ПРЕЧ(Н)СТЕ КР'ВЫ Г(О)С(ПОД)НИЄ. те прнмаю г(оспод)а Б(О)Г А ВѢРО ѡ себе. н тым[ъ] д(с)шама
 гав'рїлѣ(ъ) говоры СВАКОИ ПОСОБИТО. радѢИ СЕ д(с)шо обрадован'на г(оспод)ѣ є с тобом[ъ]. бл(а)го
 н тымѣ кон овы праздннкѣ бл(а)говѣщенїє с(вє)те б(огородн)це. ЛЕПО ѡ ПОЩЕНЮ ДР'ЖЕѢН ПРАВО
СВѣТКѢЮ. нмаюѣн ІОИ г(оспод)а б(о)г а прн себн. д(с)хъ с(вє)ты н на ннх[ъ] снходы. н кыш'нѣга
Б(О)ГА бл[а]г[о]д[а]тѣ н ѡб'сава. те х(р)нст)с(ъ). како на овы свѣт(ъ), тако оу ннхове д(с)ше
 долазы. н како є г(оспод)ѣ м(а)рїю обрадовао, каде є оуїд'но ш' ногє быо. тако онъ н свако
 д(с)шѣ ПРОВЕСЕЛАВА коѣ га к' себѣ прнскотава. велы зато гав'рїлѣ арханг(е)лѣ б(огородн)цн.
 рад[о]уї се обрадован'на Г(ОСПОД)Ъ С ТОБОЮ. да бн се свн людн радо весєлнлы конно ПРАВО СЛѢЖЕ

ВЫШ'НЕМЪ] Б(ОГ)Ъ. ОНЪ СЛАДКО НА СМЕРЕН'НЕ СНИСКЕ ЛЮДЕ ОДЗ'ГОРЪ) ПРИЗИРЕ. КОННО Е НА
 СНИЗ'НОСТЪ] СВОЕ МЪ РАБЕ М(А)РІЕ БОГАТО ПОГЛЕДАЮ. ТАЙ Н НА НАСЪ) ХЪДЕ СВОЕ СЛЪГЕ ДА ПОГЛЕДАА.
 АКО СМО Н ВР'ЛО СОБОМЪ] СЛОЖЕСТН. ВЕЛЫ АП(О)С(ТО)ЛЪ ПАВАЛЪ. МОА Е РАДОСТЬ ОУ СКИМЪ КАМА. КГ'ДА
 ТЕБЫ Б(ОГОРОДН)ЦЕ ГА(АГОЛ)КЕТЪ) АР'ХАГГ(Е)ЛЪ. РАДЪН СЕ. Р'ЦЫ Н ТЫ КА НАМЪ. МОА РАДОСТЬ ВЪСЪХЪ
 ВАСЪ) КЕСТЪ: РАДЪН СЕ ЗАТ'НЕШН ВЪ ТРЕВЕ Н РОДИШН С(Ы)НА. ЦО О НЕМЪ СОЛОМОНЪ ПИШЕ. НЕКА СЕ
 ВЕСЕЛЫ О(ТА)ЦЪ Н М(А)ТН О ТЕ[673а]БЫ. РОДИНА ТН ДА СЕ РАДЪЕ. Г(ОСПОД)Ъ С ТОБОЮ. ТАЙ ЦО ЗА
 НЕГА Д[А]В[Ы]ДЪ КАЗЪЕ ТО. АКО Г(О)С(ПО)ДННЪ НЕ ЗЫДА ДОМА. ВЗАЛЪДЪ СЕ ЗИДААРЫ ТРЪДЕ. ТАКО Н
 Ц(А)РЕВЪ ГРАДЪ]. АКО ГА Б(ОГ)Ъ НЕ ЧВЪА. ТО ВЗАЛЪДЪ СТРААЖЕ ГА ЧВЪАЮ. С ПАМЕЪ СЕ Н С(ВЕ)ТОГА
 Д(Ъ)ХА ГРАДЪ СЪЗНГЮЕ. КГДА Д(Ъ)ХЪ С(ВЕ)ТЫ НАХОДНТЪ) НАА ТЕ, С(ВЕ)ТАА Б(ОГОРОДН)ЦЕ, ВЪСА
ПРЕМ[Ъ]ДОСТІЮ СЪТВОРНВЫ. СЪТВОРНТЪ) ТЕБЫ ВЕЛН'ІЕ СНАНЫ. КГДА СНАА ВЫШ'НАГО ОУСЕННТЪ) ТЕ. СЕ
РАБА Г(О)С(ПОД)НА ГА(АГОЛ)КЕШН. ЕКО КОН МЕНА ПОСЛАЮ Н КЕСТН КЕ ВЕЛЫ Г(ОСПОД)Ъ. Н ТЫ ОУБО РАБА
 Г(О)С(ПОД)НА. ХЛЕВЪ КІШЪ КЕСТЫ С Н(Е)БА СИШ'ЛЫН. А ВЪ КІЕТЕ РЕЧЕ ГЛАДННТН КОН МН НЕ ПОСЛАЕТЕ. А
 ЕКО МОН РААДННЫ ПНТН КЕ ОДЪ] НСТЕ ЛОЖЕ СЛАДКО ВИННО. А ВІН КІЕТЕ ЖЕДННТН, ТЕ Н КААПН ВОДЕ
ЖЕЛНТН. ЕКО ПОСЛЕННИЦЫ МОН ХОЖЕ СЕ ВЕСЕЛНТН Н В СР[']ДЦЪ НГРАТН КАЖЕ НСАІА. А ВЪ СРАМ'НН
 ОСТАТН. Н ІАЖКАТН ОДЪ] ГОЛЕМЕ ТЪЖЕ Н НЕКОЛЕ. А МОНМЪ ПОСЛЕННИКОМЪ] НАРЕЖН КЕ СЕ НМЪ НМЕ
 НОВО. САДЪ СН МАРО РАБА Г(О)С(ПОД)НА. А КАДЕ ЗАТРЪДНІНШЪ. ТАДААРЪ БЫКІШЪ М(А)ТН
 Г(О)С(ПО)ДННОВА. ЕТО ТО ТЫ КЕ НОВО НМЕ. ЦО КЕ СЕ НА ЗЕМАН БЛ(А)ГОСІНВІАТН. ТЕБН КЕ СЕ ГОВОРНТН.
 БЛ(А)Г(О)С(ЛО)ВЕННА ТЫ ВЪ ЖЕНАХЪ]. НАПИСАЮ Е СОЛОМОНЪ. КОЛНКО СН ГОЛЕМЪ, ТОЛНКО СЕ СНИЗЪН. ДА
 ТН Г(О)С(ПО)ДННЪ [673б] Б(ОГ)Ъ З' ДОБРОМЪ] ПОМААЖЕ. А КРОЩОНО ГАВ'РИЛА(Ъ). ВЕЛЫ М(А)РІН. СРЕЖ
 СН ДОБЫЛА КОДЪ] Б(ОГ)А. ПРАВО Е ТО. КЕРНО ОНА КОЛНКО Е ВЕЛНКА БЫЛА НА ГЛАСЪ КАНО Ц(А)Р(Н)ЦА.
 ТОЛНКО СЕ Е ВІШЕ СНИЗНВАЛА. ЦО Н САМА О ТОМЕ С РЕЧЪ СВЕДОЧН. Г(ОСПОД)Ъ Б(ОГ)Ъ РЕЧЕ. Н НАА МЕ
ХЪДАНЪ ПОГЛЕДАА. АКО Н ВЫСОКО БОРАВЫ АЛЪ СМЕРЕН'НЕ ОДЗ'ГОРЪ НАЗИРЕ Г(ОСПОД)Ъ. ВЕЛНШЪ МН.
 АР'ХАГГ(Е)ЛЕ РАДЪН СЕ. АМА АП(О)С(ТО)ЛЪ ПОСЛЕ ТО КЕ ПИШЪЖН ГОВОРНТН СВІМА. ОУЗАЛЪДЪ] СЕ СВН
РАДЪЕТЕ. Н О ЧЕЛЪ ЛН СЕ МОЖЕТЕ ОВ'ДЕ РАДОВАТН КАДЪ Е СВАЩО ПРОХОДАНКО. НА ТО ОДГОВОРЫ ІОАН
 АГГ(Е)ЛЪ. АЛЪ ОБРАЗЪ ОЧІННОГЪ СТАСА Г(О)С(ПО)ДННЪ ТАЙ ЦО Е С ТОКОМЪ], ОНЪ Е НЕПРОХОДАНКЪ. ОВАКО
 СЕ ОУ УАЛ'МЪ ЗА НЕГА ПІНШЕ. ТЫ СН ТАЙ. Н ТВОН ГОДІННА НЕКІЕ Н НЕСТАТН. Н АП(О)С(ТО)ЛЪ КЕ ОВАКО
О НЕМЪ НАПІНСАТН. СВАКАДЪ] СЕ РАДЪНТЕ О СВОМЕ ВАМЪ Г(О)С(ПО)ДННЪ Х(ОИСТ)Ъ Б(ОГ)Ъ НАШЕМЪ. ДА
 ТОГА РАДЪ Н ТЫ РАДЪН СЕ О ОБРАДОВАН'НА. НЕ БОЙ СЕ М(А)РІАМЪ), АР'ХАГГ(Е)ЛЪ ТО К' ТЕБЫ ГОВОРЫ.
 РЕЧЕ Д(Ъ)КА. ЧЪДНМ' СЕ ІА ТЕБЫ ЦО ТЫ ТО ГОВОРНШЪ. ТА НЕ ПІНШЕ ЛН САМО ОТЪ] Б(О)ЖІЕ
ПРЕМ[Ъ]ДОСТН СОЛОМОНЪ ОВАКО. З' Б(О)ЖІНМЪ СТРАХОМЪ СВАК' СЕ ОТЪ] СЛА КЛОНЫ. А ОПЕТЪ)
 Д[А]В[Ы]ДЪ ОВАКО НАСЪ) ОУГОВААРА, ОУКЛОНИ СЕ ОДЪ] СЛА Н ДОБРО ЧІННЫ. ВЕЛНШ' МН НЕ БО[674а]Н
 СЕ М(А)РІО. ІА ОВО НА ЦО СЕ ПІНШЕ. Т'КО СЕ БОН Г(ОСПОД)А. НН ОТЪ] КОГА НІЕ ПОСТІДАНЪ ННТЪ) СЕ
 ЦО КОГА БОН НН ПЛАШЫ. КЕРНО ОН' МЪ Е СВАКО ПОВЪДААНІЕ. НЕ БОЙ СЕ М(А)РІЕ. ТЕ НА ЦО МН ТО
 ГОВОРІНШЪ О ГЛА'РО АР'ХАГГ(Е)ЛЕ. КО СЕ Б(ОГ)А БОН БЛ(А)ГО МЪ ДЪШН. Б(О)ГОВОІАЗ'АНВ'ЦЕ Д(Ъ)ХЪ ЗАДЪГО
НА ЗЕМ'АН Н АР'ЖЕЖН ЖНВЫ. Н СВОЕ НААДАНІЕ НМЪ Е НА СВОГА НМЪ СП(А)СІТЕЛА. А ТЫ МН ВЕЛІНШЪ
 НЕ БОЙ СЕ. ОУ ПРНТ'Н ТО ЧАТІНМЪ]. ПОЧІНТЪН Г(ОСПОД)А Б(ОГ)А ДА СЕ ПОДСНАЖАШЪ СЪ ЗДРАВ'ЛЕМЪ].

ѡсвѣмъ нѣга ннкога се дрѡгога не боѣ· ко лн се нѣга бон· лнншт(ъ) се неѣе свакога бѡага· н
 мнн бокѣн га се, 8 томе знамъ юрѣ некю ннчнмъ ѡсвѣдна быти нн ѡв'де нн тало· каде є
богаты г(о)с(по)дннъ б(ог)ъ са мномъ оуѣд'но· рече агг(е)лѣ· не боѣ се м(а)рїе, г(о)с(по)дннъ
б(ог)ъ естѣ с токомъ донста· р(е)че, мар(їа)· та г(о)с(по)дннъ б(ог)ъ є свакад[ъ]· мює
 просвѣтлнванє н моѣ сп(а)снтель· ѡт[ъ] кога бн се боѡла· г(оспод)ъ є моє жнкотѡ
 зааклон(ъ)· н кога се знаамъ плашнтн· с отым[ъ] смр'тны ме страх[ъ] не ѡбѣмла· каде є таѣ
 г(о)с(по)дннъ са мномъ цю саам[ъ] ѡ себы говоры· ѡ саамъ жнкотѣ· Каажє пророкѣ нсаѣа·
 быткє вама све ове рѣчн тако, каа 8 пнсмѡ напнсате под[ъ] пєчатом[ъ] рєчн· н таа кннга
запєчатена датн кє се, [674б] кннжнѡ ч(о)в(ѣ)кѡ· конно зна чатнтн· н рѣн мѡ се да є прочтаты·
а ѡнъ кє то ѡдговорѣ датн те рѣн· ѡ є донста не моѡ прочатнтн, зацо запєчат'лене сѡ те
к'ннгє твр'до· све ове ар'хагг(е)лске сѡ беседе неразум'снє· тако кано кннге мѡхрелєйсаате· ннтн н
 т'ко може прочатнтн· кромє юд'на саамѡ с(вє)таѡ б(огородн)ца· коѡно є н б(о)жїе слово с(ы)на мѡ
могла смєстнтн оу себы· Пнше нсѡс(ъ) навнннъ· кон се б(ог)а бое· тн се не протннке нєгоком[ъ]
пнсмѡ бесєданкомѣ· б(о)гобоѡз'лнка м(а)рїа· нї она се не спротыкнѣ· нєго такы к' агг(е)лѡ рече·
 да лн се то з'годы н бѣде лн по твоє сказнваню· б(о)гобоѡзанѣцн прнготовѡваѡю своѡ
 ср[']дца· н с памекю се сннжаю пред[ъ] б(о)гомъ слѡшаюѣн мѡ· н вр'ло мєр'каю мѡ на говорѣ·
 како цю є б(о)гобоѡзанка м(а)рїа прнгот'внла была своє ср[']дце говорєѣн· готово є ср[']дце моє
 б(о)ж'є· готово· нзрнгатн лєпѡ рѣч' лн· то слово цю се є ѡдєбєлѡ с тѣлом[ъ]· смєры ѡна пред[ъ]
 г(о)с(по)дємъ свою д(ѡ)шѡ каде то нзрєчє· єво самъ г(о)с(по)днновѡ найдана слѡш'кннѡ· таѣ
 поглєднѡ г(оспод)ъ б(ог)ъ на нєно покор'но с'ннзннванє· н вн б(о)гобоѡшє понцнтє ѡд[ъ] нѣга
 добротѡ[675а]рєнѡ мѡ, траажєѣн мѡ волю· юр'но г(оспод)ъ прнсѡваѡ се з добротѡрєннєм[ъ]· к'
 своѡѣ мѡ зємлн· а мн сѡ хр(н)стїанн таа нєгоѡ зєм'лѡ цю ю б(ог)ъ назнрє· каара н мнѡсє·
нцѡѣн мѡ да нздає своѣ плодѣ· бокѣа се м(а)рїа б(ог)а· занска ѡна тє добрє мѡ оугоднє колє·
 говорєѣн юѡѣ· нека лн се з'бѣде твоѡ рѣтъ· Бєлы солодонъ· ко с прав'дом[ъ] ходы· таѣ се бон
 б(ог)а· а м(а)рїа права соком[ъ] быашє· н пѡтѡкє своє поб(о)жно нспралѡашє· ѡд[ъ] г(оспод)а
б(ог)а вр'ло се боѡашє· зато нѡѡѣ ч(н)стой н б(о)жїн страх[ъ] ваѡдїашє оу скоме юѡѣ ср[']дцѡ
носнтн· пнше се страх[ъ] є г(о)с(пода)нъ чнстѣ· б(о)жїн є на ч(о)вєкѡ страх[ъ]· нз'ворѣ нєговѡ
 жнкотѡ· та н тоѣзы коѡ є нмѡла зачєтн н роднтн нашѣ жнкот(ъ) х(рнст)а с(ы)на б(о)жїа·
 ваѡашє нѡѡѣзн страх[ъ] г(о)сп(о)данъ носнтн оу себы· добро є то ѡна знала да б(ог)ъ не глєдаѡ
 на ѡбразѣ людскы· нєголн на ср[']дца нмѣ глєды ко є как'кє бѣды· н 8 свакоме родѡ н плємєнѡ ко
 се бон б(ог)а прнѡата га б(ог)ъ к' себы· ѡ д(ѣ)во м(а)рїє· нїє заѡ те страѡ нн плашенє· нєголн
 ты таѣ твоѣ б(о)гобоѡз'лнкы страх[ъ] оу наша ср[']дца нз'лнн· коѡно сѡ грѣшлнка· н нама сѡ
ваѡѡа боѡатн· а нє тєбѡ· како цю се н 8 ѡл'мѡ пнше· г(оспод)н· поставн лн твоє раѡѡ слово
 твоє [675б] за страх[ъ] твоѣ· а ц(а)р(н)ца м(а)рїа ѡѡако говорѡашє· поставн твоѡѣ раѡѡ слово
 твоє за страх[ъ] твоѣ· сѡсѡ є рече твоє то говорєнє разжѣжєно ар'хагг(е)лє· цю лн то кєлнншѣ да
 кє д(ѡ)хъ с(вє)ты снѣн на мє· конно вѡтрєно слѡзѡы· цю таѣ рек'нє то н бѣде· онъ нз' рєчн н

слово тѣлесно быѥ. а поредѣ с(вє)тє б(о)городн(и)цє н ѡ насѣ оуселѥн сє. тє мѡ вндєсло нєгѡвѡ
 такѣмъ славѣ. каа єдннорогєномѣ с(ы)нѡ вѡдѣ о(тѣ)ца. нз црєка мѡ прє даннцє рогєнѡ. н пакѣ
 допослє вѡдѣ м(а)т(є)рє мѡ єдѣнорогєнѣ проклѣа: бл(а)жєнѣно то трєко кѡє га є носило. н то врѣло
 распалєно б(о)жїє слово н ѡна га ѡмнлока врѣло г(о)с(под)нѣа рааба. како сє явє ѡказѡє н вѡдѣ
 овє ѡѡн бєсєдє: ѡ рєчє кѣ арѣхагг(є)лѡ. бѡдн лн по гл(а)голѡ тѡємѡ. нє бѡн сє мѡрїамѣ. нѣ
прєдстѣлѣннцє стрѡшнѡа н нєпѡстѣднѡа. нє прєзрѣ бл(а)гаа м(о)лнтѡвѣ нашнхѣ. м(о)лн
г(оспод)а нжє єстѣ сѣ тобою. да бѡдєтѣ н сѣ на мнѣ тѡємѡ н с(ы)нѡ тѡєгѡ нєдѡс(тѡ)ннѡмѡ н
нєпѡтрєбѣнѡмѡ рабѣ. р(є)чє агг(є)лѡ. нє бѡн сє м(а)рїє. на то пакѣ мѡ м(а)рїа ѡдѡговѡрѣ н рєчє.
 конно б(о)гѡ сє нє бѡє нн га чєсто прнзнѡвѡю сєбѣ ѡ помѡѣ. онѣдє стрѡшє сє н бѡє гдѣ ннѡкаѡвѡ
 стрѡха нєн[676a]мѡ. а я б(о)гѡ прнзнѡвѡюмѣ. н д(ѡ)шѡ лн сє радѡє врѣло ѡ мѡмє б(о)гѡ
 сп(а)снтєлю. стрѡшнѡмѣ сє н стрѣпнѡмѣ канѡ по дѡжнѡстн вѡдѣ. нжєа. како сє н пншє. за кога
 є стрѡхѣ. стрѡхѣ да мѡ є. а мѡмє лн вѡлѡ нмѡтн чѡстѣ н пѡшєнїє. чѡстѣ бѡдн мѡ. а я тѡмє
 рааднѡмѣ сѡвѡжєнѣ ѡ є стрѡшѡнѣ н д(ѡ)шє прєвзнѡмѡа вѡдѣ зємѡлѡнѣскѣ кн(є)зѡкаа. пѡстрѡшнїє
 мѡ ѡтѣ сѡвѣтѣскѣ ц(а)рєка. н како тѡга нє бн сє ядѣна бѡлѡа. ѡтѣ коганѡ стрѣпы н(є)бѡ н
зємѡлѡа. доноснѡмѣ я мѡмє г(оспод)ѡ б(о)гѡ ѡ є сѡ мѡмѣ славѣ н чѡстѣ. н лнчнѡмѣ навєанѡ
нмє нжєгѡвѡ. ѡ нмєнѡ ннс(ѡ)вѡ б(о)гѡ мѡѡа колєна прєклѡнѡмѣ. дохѡднѡмѣ прнпадѡюѣ лн гѣ
зємѡлн покѡланѡмѣ сє плачѡн сє прєдѣ вышнѡмѣ мѡмѣ г(о)с(по)днѡмѣ б(о)гѡмѣ конно є
 ѡднѣ сѣ мѡмѣ н насѣ кѣ сѣтворїѡ. рєчє, арѣхагг(є)лѡ. нє плачн тѣ м(а)рїє. нєка ѡнн пѡчє плачѡ
кон сѡ б(о)гѡ за плєѣн стѡвнѡлѣ. тє сѡ вѡдѣ нжєа забѡравѡлєнѣ. а тѣ сє ѡбѡрадѡвѡннѡ рад[ѡ]уѣ. ѡ
 сѡмє тн г(о)с(по)днѡвѡ свѡкадѣ сє вєсєлѣ н радѡн с(є), кѣрѣно скѡпа є сѣ тобѡмѣ. н ѡпєтѣ то
 тѣ вєлѡ рад[ѡ]уѣ сє. навѡнзѡ є г(оспод)ѡ. ннчнѡмѣ сє нє старѡн. на г(о)с(по)днѡа б(о)гѡ тн ѡ є сѣ
 тобѡмѣ сѡ тѡѡ брнѡгѡ прємєтѣнн. н ѡнѣ кѣ тє прєкрѣнтн. како [676б] н пншє, сѡамѣ тє
 г(о)с(по)дѡрѣ пѡасє н ннчнѡмѣ нєкє тє ѡскѡднтн. нє бѡн сє ннѡкаѡвѡ єзнѡкѡвѡ нєкѡшѣ тѣ нмѡтн
 б(о)гѡбѡлѡзнѡвнцє. тѡдѡрѣ свѡкогѡ пѡно бѡлѡга хѡкѡшѣ нмѡтн кѡдє рѡдншѣ бѡгатѡга б(о)гѡ. оу
 чїюно рѡкѡ свѡко бл(а)гѡ лєжѣ. онѣ кѣ тн гѡлємѡ н мѡногѡ бл(а)гѡ дѡтн. бл(а)гѡга ц(а)рѡ сн тѣ
 бл(а)гѡ м(а)тн. конно сє є оу тѡѡ н ѡсѣаѡ тѣлєсно. ѡно н сѡмѡ кѣ нжѡвѡ вєлншѣ. оу мѡмє
 срѣдѡ лн сѣкрнѡа сѡмѣ тѡѡ рєчѣ. а ннѡ нє мѡжє сє покѣнтн, ѡ на вндєлѡ нє нзѡагѣ. н тѡѡ
кѣ ц(а)р(н)цє внѡєно прѡсѡавнѡтн с(ы)нѣ тѡѡ б(о)гѡ нашѣ. яѡѡ г(оспод)н н вѣсєлѣ на мѣ лнцє
 тѡѡ. нє гнѡѡ. нѣ радѡстн. да сп(а)сєнїн бѡдємѣ, ѡтѣ н(ы)нѡа н дѡ вѣка бєзѡнѡчѣна. а мнн(ѣ):

Четврто слово Лазара Барановича из Трубе (6766–6796)

Слово осмоє. тогожде. на бл(а)говѣщеніе прес(вє)тыє в(о)городн)це.

стнх[ъ]. Рад[о]уи се оубрадован'на м(а)рїе. г(оспод)ъ, с тоб(о)ю:

Възвеселнт(ъ) се пр[а]в[е]днїнкъ ѿ г(оспод)и и ѡповает(ъ) на нїѣга. казѣѣ а[а]в[ы]дъ. и
ты а(ѣ)во ч(н)стаа, радѣи се оубрадован'на г(оспод)ъ с тобою. и възвеселн се ѿ г(оспод)и. вѣсе бо
ты пр[а]в[е]дннкы прѣвѣзши'ла еси. истин'на ѿт[ъ]. твоєє землє възсїа. и прав'да ѿт[ъ]. твоего
н(е)ба прїиннїе. прав'да твоя [677а]. ꙗко гора в(о)жїа въ нїѣжє бл(а)говолы в(о)гъ жити.
с(вє)таа в(о)городн)ца. кроцоно затє тога. що ѡ нїѣмъ жїнвы свакаа пѣность в(о)жїа тѣлесно. тога
радъ и рече к нїѡнзы ар'хагг(е)лъ. радѣи се оубрадован'на з гладнлѣкомъ пѣна. вєлы нсѣсѣ
снрх[ъ]. г(о)с(под)нїє сѡ оти без' нз'ма тѣщєно посвѣтлїє ѿт[ъ] сѡн'ца. сѣ людскє пѣтѡвє ѡнє
прознрѡ. и мотре що год[ъ] се чїны по тайны и помрт'ны мѣсты. прє док' се ннспернло що нїє за
сѣ ѡнъ то знаа и внды. с отїнмъ єто отїма в(о)гъ. и на сннзность своє мѡ слѡш'кннїє зглєднѡ.
и нзабра є сєбы. ѿт[ъ] сѡн'ца понзкор'лїю. тє ѡ ѡвомє сѡн'цѡ своє сєлнщє за своє мѡ бѡравлєнїє
нарєднї. порадовка сє д(ѣ)воѡт'каа д(ѡ)ша кад[ъ] ѡнъ ар'хагг(е)лъ тѡ рѣтъ нзрече. с(вє)ты кїє тє
д(ѡ)хъ ѡб'ѡуїмнн. вєлы соломонъ. маазиє добрє рєчї сѡ так'вє канѡ новога саата мєдъ сладакъ.
тє нїѡхѡва сладость є д(ѡ)шолѣтнаа. єто так'вє бышє и ѡвє ар'хагг(е)л'скє рѣчї в(о)городн)цн.
кад[ъ] ѡнъ рече в(о)гъ є с тобом[ъ]. тай г(оспод)ъ в(о)гъ єстъ ѡны каменъ. що є ѡу пѣстынн прї
моїсєю с мєдовнном[ъ] нз камена поїѡ і(сра)илскы нѣрод[ъ]. кааже прємѡдры соломонъ. да
памєтанъ с(ы)нъ развесєлаѡа свою маї[677б]кѡ. сє єст[ъ]. тєбы а(ѣ)во вєселїє. радѣи се
оубрадован'на г(оспод)ъ с тобою. радѣѣмѡє ѿт[ъ]. тєкє с(вє)то наречет' сє с(ы)нъ в(о)жїн. в(о)жїа
прєм[с]дрѡстъ. сє раба г(о)с(под)нїа гл(а)гол'єши. єво кон мєнн слѡжє послѡюѣн. вєлы г(оспод)ъ. и
єстї кїє. а вы що мн нє слѡжытє глєднн кїтє ѡстатн. крозъ вр'ло глєсовннѡ прѡрока нсѡїю то сє
казѣ. тєбн ж[е] рабѡтающєй г(о)с(под)євн речет' сє. ѿт[ъ]. г(оспод)а нжє с тобою. азъ єсамъ
хлѣбъ сѡшадъ сь н(е)б(е)сє. да ѡсн и жїнѡа бѡдєши. єво кон мн слѡжє пннн кїє. а вїн лєннн'цн
ѿт[ъ] жєѣн маазааватн. г(оспод)ъ нжє єстъ с тобою. нстѡт'нннкъ є жнвѡтѡ. конно є напѡнѡ
самаранннѡ с водѡмъ жннком[ъ]. ѿт[ъ] своє мѡ лѡзє. даткє тн вына пннн. с внном' кїє тє
развесєлнты. коєно правѡ разнграѡа ср[']дцє чл(ѡвѣ)кѡ. кон мєнн раадє. развесєлнтн кїє сє. а вы
нераадїѡцы дєр'танѡвы бѡкїєтє. г(оспод)ъ нжє єстъ с тобою. кад[ъ] га сє споменєшъ ѡн' кїє тє ѡу
тѡзн прѡвєсєлнтн. ѡн' тї є прнѡєжнщє ѿт[ъ] брнгє тн снааход'анѡ. и то тї є радѡстъ. кон мєнн
раадє. с вєселїнмъ ср[']дцємъ и радѡвакїє сє. а конно нє мааде за мѡє послѡвє ѡѡкатн кїє с тѡж'на
ѡлєстанѡа нмъ ср[']дца. г(о)с(по)дъ нжє єст[ъ] с тобою ѡбѡраѡаткїє тє. и речеши сь
ѡ[678а]лѡмннком[ъ]. ср[']дцє мѡє и пл'тъ моѡа възрадѡвастє сє ѡ в(о)зє жннє. сє рааѡа добѡа и
бл(а)гаа. нжє бл(а)гаѡа в(о)гъ бл(а)гаа м(а)тн. ѡ маалє была еси вѣрѡна. ꙗко зат'нєши ѡд[ъ]
д(ѡ)ха свєта. наа[ъ]. мнѡгнмн тє поставнт(ъ). г(оспод)ъ нжє єст[ъ] с тобою. и речет[ъ] тн.

вѣннѣн вѣ радостѣ г(оспод)а своѣго тог'да вѣзрадѣет' се н твое съкрѣщенное ср[ъ]дце
 смѣрен'но-радостн ж[е] твое ннѣ'тоже вѣз'мѣтъ ѡт[ъ] тебе радѣи се ѡбрадован'на, д(с)хъ с(вѣ)ты
 нанде наа те. кааже ап(о)с(то)лѣ. оу кѣцѣи н пинкю неѣла б(о)жѣа ц(а)рства. ала ако є браш'но
 твоѣ тр'бѣхъ хлѣбѣ агг(е)лскы н пинѣ тѣ є нз'ворѣ жинвы. бав'леніє ѡ пинсмѣ н б(о)гомолствѣ.
 ц(а)рство є б(о)жѣе, свака прав'да н ч(н)сто здѣжааніє н мнрост[ъ], цоно є с' н(е)ба н постало-
 тай єто мнрѣ прнбраѡ насъ кѣ оуѣд'но з' б(о)гомѣ н с' агг(е)лн скѣпа. ако сѣмо м(н)локр'внн мѣѣтъ
собом[ъ]. с отога н радостѣ нмаамѡ ѡ с(вѣ)томѣхъ д(с)хѣ, цо є наншаѡ на пр(е)с(вѣ)тѣхъ д(ѣ)вѣ
м(а)рїю. крозѣ бл(а)говѣщеніє гав'рилово к нѡнѣ. конно с отымѣ слѣже х(рнст)ѣ. ты такѣи сѣ
 б(ог)ѣ оу доброй мѣхъ ндн. такѡ бл(а)говѣгод'наа работа твоѣа. н вѣзжѣлѣтъ ц(а)рѣ пословааню
 твоѣе. кѣрно онѣ є твоѣ г(о)с(по)дарѣ. зато нѣмѣ сѣ с пощеніем[ъ] н покланіѣ. б(о)гоо(та)цѣ
 [678б] єво д[а]в[ы]дѣ. єгоже ѡтрасалѣ єсн снѣ вѣзнѣает[ъ]. прнмнѣте поклоннм' се н прнпадаемѣ
нѣмѣ. да сѣ заплачѣмо пред[ъ] нашнм[ъ] створнтелѣм[ъ] б(о)гомѣ. ако нкоѣ валаа плакатн.
 алѣ тебѣ єдноѣ прнстон сѣ радѡватн б(огородн)цѣ. радѣи сѣ ѡбрадован'на г(оспод)ѣ є с тобомѣ.
каа м(а)тн с(ы)на кѣшѣ нматн. н нѣеновакѣш[ъ] га нс(с)омѣ. цоно ѡ томѣ нменѣ свако кѣ сѣ
 колено покланіатн, н(е)б(е)сно н зѣмляно, н пренсподнѣ. рече арханг(е)лѣ. ѡд[ъ] н(е)б(е)сны єво ѣа
 тебѣ доказѣм[ъ] радостѣ. а ѡд[ъ] зѣм'ляны, како н ты цо сн зѣмля. н д[а]в[ы]дѣ б(ог)ѣ ѡ
 тоѣ зѣм'ан то. глашаа. бл(а)говолнѣ єсн г(оспод)н твою зѣм'лю. а оу пренсподнѡѣ ѣаколн сѣ
 мѣте препадаюѣн плашнѡ. тога раад[ъ] оукаазатн кѣ сѣ с(ы)нѣ б(о)жѣ оу тѣлѣ. коєно кѣ нс
 тебѣ свагдаш'нѣ д(ѣ)воѣкѣ наа сѣ прнмнѣтн, те с отым[ъ] раскварнтн вражѣ сплетѣ н послове мѣ
слѣ. н ты на тога єдовнѣа аспнда н люта васнлнска смѣа настѣпншн. те кѣшѣ згазнтн н
 сѣтр'тн лава н смѣа. саамѣа кѣшѣ мѣхъ згрѣхатн глаавѣ. каде цр(')ков'нѣхъ глаавѣ х(рнст)ѣа родншѣ.
 б(о)га бо вѣзыскала єсн ноѡмѣ сѣ свонм[ъ] тн рѣкала пред' собом[ъ], н нн сѣ прѣварнла. тебѣ
 смѣа не прѣласкаа м[ѣ]дрѣ д(ѣ)воѣкѣхъ кано адамѡвнѣхъ єв'ѣхъ. нмѣавшы роднтн то[679а]га. оу
 чннно оустѣн не пронаагѣ сѣ ннкоѣ даскѣ лаже нн вараанцѣ. зато моє тн поздрав'ланіє с радостн
 говорѣ запѡчѣхъ. радѣи сѣ ѡбрадован'на. кѣрно тааѣ наѣтѣакѣ цо є веселіє агг(е)л'ско роднтн кѣшѣ
 ты. такѡ пакѣ радѡсѣхъ н доконаваам[ъ]. радѡстн кѣшѣ роднтн крааѣ н конацѣ. како ѡнѣ саамѣ
ѡ себѣ то н нс'казѣ т'ко є собом[ъ]. ѣа самѣ рече. ал'фа н ѡ. пр'ѣы н послѣднѣн. г(о)с(по)днѣнѣ
 тай цо є с тобомѣ. бѣѡ є н ѡпет[ъ] кѣ тай. н нде вѣсѣдр'жнтель. те тога кѣшѣ дрѣжатн на свон
 рѣкѣ. конно сѣ н тебѣ дрѣжѣ свою м(а)т(е)рѣ. радѣи сѣ ѡбрадован'на г(оспод)ѣ с тобою. запѡчѣтѣакѣ
 н довршнваніє, оу ѡвоѣ стон сѣ. радѣем' сѣ, н сѣ свнмѣ вала сѣ веселїнмѣ. такогѣрѣ н кн свн
 скѣпа радѣйте сѣ, ап(о)с(то)лѣ то с(вѣ)ты паваѡ говорѣ. оуѣд'но радѣйте сѣ. ѡ ѡвоѣ
данаш'нѣм[ъ] праздннкѣ н сѣ мномѣ. свакаа слоѣста неваляла рѣтъ да не нзлазы нз вашн
 вамѣ оустѣа. кроѣ цо є добрѣ напрѣдѣно н за кою хѣаѣлѣ. нааспор'но вѣры н заакона
правѡдр'жаню. ѡ томѣ н дрѣгѣ дрѣга тѣв'тншнтн вала. да даає нз свон оуста добротвор'лнѣ н
сладкѣ своѣ рѣты слѣшаѡцѣмѣ. ѡнако, каа цо сѣ нзла[679б]знлѣ вр'лѣ рѣтн нз' ан'гг(е)л'скы
 оустѣа. те ѡбвѣселнше позздааѡ слѣшаюѣхъ м(а)рїю. срѣѣхъ сн рече вр'лѣ добавнла ѡд[ъ] б(ог)ѣа. не

ωгрнжы онъ с(вє)тога д(с)ха б(о)жїа с овым[ъ] говорєнїем[ъ] іωн̄. цю рєчє· с(вє)ты кє д(с)хъ наа
тє доѣн. г(о)с(по)дъ м(а)рїє с тобою є. онъ є н с нааа кроз' тєбє· вєлы нааъ ап(о)с(то)лъ. єда
вїн то заїръ нє знаатє· да сѣ ваша тѣлєса з'глав'цн х(рн)с(то)вы. како є д(с)хъ с(вє)ты дошаω
на с(вє)тѣ б(огородн)цѣ. тако н на нас(ъ) находитє· ако сло добры, н ѡ вѣры твѣды· на[ъ] с'тє рєчє
нєсвѣстны ω томє. юр'но ваша сѣ телєса доловн с(вє)томы д(с)хѣ. того радн н мы радшємо сє, н
сѣвєселїмо сє кѣп'но с тобою вл[а]д[ы]ч[н]цє наша прєс(вє)таа б(огородн)цє· вѣсєгда, аминнѣ· ω
том'жє праздннцє.

Пето слово Лазара Барановича из Трубе (6796–681а)

ω тоу же празднице. деветое слово:~

И́коже дажда съ н(е)б(е)се на рѣно сънне. ты м(а)рїе рѣно сы, ѡт[ъ] п[а]тн оуаааааенно
е. снце ты ѡт[ъ] похотей п[а]таских[ъ]. х(р)исто(с[ъ]). дажда. нм[ъ]же рѣно твое ѡроси се. м[а]рїа бы
кано ѡв[ъ]че рѣно, що се ѡ неѣа преоденѣ б(о)жїе п[а]гнїе. н нас[ъ] собом[ъ] пресѡблаачн, по
ап(о)с(то)ловѣ сказиваню. кон сте се ѡ х(р)ист[а] кр(‘)стнлы. то с отыме оу х(р)ист[а] сте се
преобкклн. како що е жедномѣ ч(о)в(ѣ)кѣ сладка н мила за пинѣ стѣдена на вѣрнны вода.
такогѣръ знаде то [680а] б(о)г[ъ]. да без д(с)ха людн не могѣ се жинкити. зато се н обѣѣа те
рече. ѡд[ъ] м[о]га кю ѣа д(с)ха даарѣ нзасѣти на свако п[а]т[ъ]. на све жинко с тѣлом[ъ] що е.
д(с)х[ъ] с(вѣ)ты нанде[ъ] наа те. зачнѣши ѡт[ъ] д(с)ха с(вѣ)та. кѣст[ъ]. сїе вѣстѣ бл(а)га яко
вода хлаадна жедноѣ д(с)шн. каа текѣла рѣка. нз ср[ъ]дцѣ то[у]на жинка вода. ко се що хвалы,
ω х(р)ист[ъ] б(о)г[ъ] нек[ъ] мѣ е хвала. хвалн се м[а]рїам[ъ] ω г(о)спод[ъ] б(о)г[ъ] твое що е с тобом[ъ], те
говорн. вѣнчай д(с)шо м[о]ѣ г(о)спод[а]. н вѣзрадова се д(с)х[ъ] м[о]ѣ ω б(о)г[ъ] сп(а)се м[о]ем[ъ]. м(о)лн
зачѣтаго ѡт[ъ] с(вѣ)таго д(с)ха. да вѣ безаконы насѣ зачѣтнх[ъ]. н вѣ грѣсѣх[ъ]. рожаенннх[ъ].
нже сп(а)сенїа нашег[о] раан прншады. сп(а)сѣтъ. сїа вѣстѣ. радѣ се ѡбрадованїа г(о)спод[ъ] с
тобою. глас[ъ] бл(а)гы бл(а)жнт[ъ]. костн. сего раан вѣзаны м(а)рїа. се бо ѡт[ъ] н(ы)нѣ
бл(а)жѣт[ъ] мѣ вѣсн радн. не бон се м(а)рїе. бонм[ъ] се рече. к[ъ]р[ъ]но пинше се да оу сваком[ъ] кзыкѣ
б(о)гобойше прнкатаны сѣ, б(о)гом[ъ]. ако се с правнцом[ъ] своком[ъ] жинкѣ. б(о)гобоиз[ъ]лкѣ ево
м(а)тером[ъ] своком[ъ] д(ѣ)вѣ м(а)рїю г(о)с(по)дннѣ б(о)г[ъ] оу[ъ]нны. те саам[ъ] нз[ъ] нѣ зракѣ
рав[ъ]скѣ наа се ѡд[ъ] раабѣ прнкаты. н нааа послѣжы ω прокн[ъ]дом[ъ] послѣ мѣ. м(а)рїа чннеѣн
[680б] прав[ъ]дѣ. а прав[ъ]да е б(о)г[ъ]. таа прав[ъ]да с[ъ] н(е)ба прнннчѣ к н[ъ]ѡн[ъ]зѣ. с отом[ъ] прав[ъ]дом[ъ]
скака се д(с)ша правда. ове прав[ъ]де кад[ъ] се цнп[ъ]м[ъ] држнмо. можемо то говорнтн. пѣна е
прав[ъ]де г(о)спод[ъ]н твоя десннца. алѣ некаако наше рѣке многѣ неправ[ъ]дѣ състалаю н сплѣѣѣ, те то
нїе по нас[ъ] за добро. твое же рѣце прес(вѣ)таа д(ѣ)во. прав[ъ]дѣ др[ъ]жѣтъ. н гл(а)гол[ъ]ишн. азѣ
прав[ъ]дою ѣав[ъ]ю се лнцѣ твоем[ъ]. нашнш се вѣннѣг[ъ] ѣавнт[ъ] се мнѣ слава твоя. м(а)т(е)рем[ъ] н
д(ѣ)в[ъ]ам[ъ] славо. ты ч(н)стаа ср[ъ]дцѣм[ъ] прѣжде б(о)г[ъ] оу[ъ]зрншн вѣ п[а]тн. а после н мы. како
ев(а)г(е)лнстѣ казѣ. н вндемо слава ег[о]. слава каа кѣд[ъ]нородног[о] ѡт[ъ] о(т[ъ])ца пѣна
бл[а]г[о]д[а]тн. сн[ъ] ты бл[а]г[о]д[а]тѣ ѡбрѣте оу б(о)г[ъ]. ѡд[ъ] нѣгове пѣн[ъ]стн н мы свн
прѣзѣс[ъ]мо даарѣ оуздаарѣ. Ноѣ наагнѣ бл[а]г[о]д[а]тѣ прѣд[ъ] г(о)с(по)днном[ъ] б(о)гом[ъ]. нѣ твоя
бл[а]г[о]д[а]тѣ вѣз бл[а]г[о]д[а]тѣ ноѣ начнны ков[ъ]тег[ъ] ѡт[ъ] негннлы дрѣка. с[ъ] аконоса. н
преграде многе справы оу нѣм[ъ]. а ты саама быст[ъ] ков[ъ]тег[ъ] мысл[ъ]ном[ъ] ноѣвы. твоя оутр[ъ]ба
гнѣздо естѣ кокош[ъ]кн нашоѣ х(р)ист[ъ]. повраатн се голѣбнца к[ъ] ною ѡ ков[ъ]тег[ъ] носѣѣн їѡн[ъ] оу
кльнѣ ѡд[ъ] [681а] маснце зеленѣ стрѣчакѣ. д(с)х[ъ] с(вѣ)ты нанде наа те голѣбнце съ
маснною. яко ѡт[ъ] тѣка н мастн гл(а)гол[ъ]ишн нсплнн се д(с)ша м[о]ѣ. н сѣтнѣ радостн

вѣсхвалетъ) те оуста моя. величитъ) д(с)ша моя г(оспо)д(а). и вѣрадова се д(с)хъ мой ѿ б(о)зѣ
сп(а)се моему. прозидаетъ ное крозъ голубице доноситъ маслице да е оустыпила вода съ земли. Ное
твоего ковчега отъ) водѣ вни сътвори. Гдѣ се е множи въ грѣхъ). тамо и бл[а]г[о]д[а]тъ
се понаспори, каже ап(о)с(то)лѣ. г(о)с(по)дѣ б(о)гъ) нже есть с тобою пр(е)с(в)таа д(ѣ)во
б(о)городице. сїю бл[а]г[о]д[а]тъ дааетъ намъ. елиже слава въ вѣкы вѣкомъ. аминъ).

Тлкованије (681a–691b)

Слово десетое.

на ѡтрѣни по єѡ(аг)г(є)лїю· нли на канѡне· по ѿи пѣсми по сєд[а]лнои· єѡ(аг)г(є)лїє ѡт[ъ] лѡкы.
зачєло· ѿ·

Бъ времє оно, вѣставѣши м(а)рїа. нде въ горѣнаа съ тащанїемъ въ градъ ієдовъ, н
вѣннде въ домъ захарїинъ. н цѣловаа єлнсавѣтъ: тл'кованїе· сємѡ. Радостнєвъ бл(а)говѣщенїю
гав'ринлов(ъ) глас(ъ). како прїимн пр(н)снод(ѣ)ва м(а)рїа. да кє она зачєтн н роднтн с(ы)на
б(о)жїа. н то дотѡ ѡд[ъ] агг(є)ла· да н захарїнна жєна єлнсавѣѡа оу свою іѡн старостъ
затрѣднла є. такы како є ѡставы агг(є)лъ, тр'комъ ѡдє на горѡ оу град[ъ] іудїнн(ъ). [681б]
гдѣно захарїа пр[є]дтєчєвъ о(та)цѣ бѡравлѡшє. ієдно радѡюѣн іѡн сє да наглєдаа свою тѡ вр'лѡ
ѡт[ъ] плємена род'єннѡ. а за дрѡго пакъ. да поболє сє н вѣщїє оуразѡмн до краѡ. да лї є право
ѡд[ъ] агг(є)ла здєсно сє оно н іѡннн нз'рєчєнїє докаазато за родєнїє х(р)с(то)во· є лн право
агг(є)лъ то бїѡ цо є ѡ томє ш' н іѡмє доконаавѡ· нлѡ да нїє коѡ прївїнгїана прєвара сѡмѡ оу
заатворѡ сєдѣнн снѡшла є ѡд[ъ] враага· вр'ло сє ѡ томє смѣлѡшє с пѡмѣѡ, є лн агг(є)лъ нїє лн· а
н сѡсѡ за днѡтѡ ѡгнѡшє сє. аѡ кє зансто право како сє то, ѡт[ъ] толнко хнлѡд[ъ] годїнна
ѡвєно н прорїцато кєр' кє сє б(о)гъ на зєм'лн ѡт[ъ] д(ѣ)воїкє жєн'скє фєлє роднтн· како то
н іѡннн сє прїлѡчї· да ѡна нарєчє сє б(о)жїа м(а)тн· а сѡє сє пакъ бѡлѡшє тога· да нє ѡзѡдє
прєвара. н нє да нїє вѣрѡваала бѡшѡ ннмѡло рѣчїма агг(є)ловым(ъ). толнко прєко нзѡмѡ ѡгнѡшє
сє томє послѡ. н нсѡлѡшє ѡт[ъ] ч(о)в(ѣ)ка промѡтрѣва полєп'шє сє оу вѣвѣстїтн, како є то· з'
б(о)жїїмѡ послѡнїемѡ поднїгнѡта· ѡдє тѡмѡ оу подгорькє· оугїє оу захаарннє вл[а]д[ы]ч[а]скє
полѡтє· свѡрєтє кє єлнсавѣѡа цо є м(а)рїа кѡа за свою іѡн дрѡгѡ м(а)т(є)рѡ др'жаѡшє. дадє іѡн
пѡнапрє пощєнїє ѡт[ъ] [682a] сєбє кѡа старїѡн н мєщє м(а)т(є)рє· поздравїн сє ш' н іѡмє· пак' сє
загр'лншє тє сє полѡбншє мєгю соѡом[ъ]· како є лѡдєт(ъ) жєнаїн· кад[ъ] сє двє прїѡтєлнцє
сѡродннцє лн сѡстанѡ подаав'но нє вндєлє сє ѡ сѡстѡткѡ. оу томє гр'лєнню лѡблєнѡм[ъ]. єлнсавѣты
зангрѡ іѡн сє дѣтє іѡшѡ нєдонос'тє ѡ тр'ѡзѡхѡ, іѡванѡ пр[є]дт[є]чѡ. прѡсто проз'надє кѡно прѡрокъ
нз' м(а)тєрннє мѡ оутрѡбє· оу д(ѣ)воїцы свога мѡ г(о)с(по)дннѡ вл[а]д[ы]кѡ х(р)ст)а. тє мѡ сє
пѡклѡнѡшє. н съ свѡм[ъ] зангрѡаванїем[ъ] нс'казѡюѣн за нїєга· тє є то дїє(тє) нз' м(а)т(є)рє· оу
д(ѣ)воїцы іѡко зачєто дїтє нс(ѡ)сѡ нспѡвєда. коєно то прѡрїцанїє н дѡрїнѡ скѡраш'нїє іѡваннѡ·
пѡтѡїнѡ свою докѡн'днсѡюѣн мѡ оу м(а)т(є)рн. прѡвѣч'ны б(о)гъ, пѡвншє н болє з' дѡарѡм[ъ]
прѡрѡчѡскым[ъ] ѡбѡдѡрїнѡ га ѡд[ъ] ѡстѡлїн прѡрѡваа. зацѡно, дрѡгїн сѡ прѡрѡцы пѡчєлѡ
прѡрїцѡтн по свѡмє рѡгїєнню пѡоузраастѡн· а пр[є]дт[є]чѡ іѡванѡ іѡшѡ оу м(а)т(є)рн мѡ ѡт[ъ]
х(р)ст)а тѡї прѡрѡчѡскы достѡдє дѡарѡ. тє прє свога мѡ рѡгїєннѡ х(р)ст)а прѡпѡвєда. тога радъ н
бѡлн ѡт[ъ] свїн прѡрѡкаа. за свѡдѡчєнѡ бѡ дѡпѡслє ѡт[ъ] сѡмѡга вл[а]д[ы]кє х(р)н)стѡ.
єѡ(аг)г(є)лїє. н нсп'лнн сє д(ѡ)хѡмъ с(вє)тымъ єлнсавѣѡѡ. н вѡзѡпїн гласѡмъ вєлїїмъ н рєчє.

бл(а)г(о)с(ло)вен'наа тѣ(і вѣ) женах[ъ]. и бл(а)г(о)с(ло)вен(ъ) [682б] плодъ чрева твоего.
 тл(')к(ованіе). Пре тога елсавѣфа проста є жена была нне оу себеы нмала пророчаскога дѣха.
 док'ле к' нѡнѣзи не догнѣ б(о)гоноснца м(а)рїа. те се ш' нѡмѣ полюбы. а по томѣ ѡнѣ мегю се
 цѣлинваню, понапре дїете ѡнѣ оу тр'бѣхѣх напхнн се с(вѣ)тога д(с)ха те се зангра. и после пакъ з
 дѣтннн се д(с)ха елсавѣта просвѣсты. те започе и она каа пророчнца проринцати 8 говореню
 своѣмѣ. и то се нѡнѣзи з'годн ѡ[дѣ] д(ѣ)вои'нна гласа и заааха. а нз д(ѣ)вои'ке пакъ, зачѣтога
 ѡнѣ с(ы)на б(о)жїи гласъ бїашѣ. и то єто попре дїете ѡбрадова 8 елсавѣтн з' д(с)хоу
 пророчаскым[ъ]. ѡт[ъ] свога нз'нѣтра пакъ м(а)тн дѣтета с онинм(ъ) д(с)хоу нз'говори
 пророчаске рѣчн м(а)рин д(ѣ)вои'цы. и не елсавѣтнне бесѣде да сѣ то былѣ. неголи нз' ннѣ дѣтнннѣ
 ѡнѣ. толнко текъ ннѣнннѣ нз'ыкѣ каа займѡм[ъ] пр[є]д[ѣ]чн слѣжаашѣ 8 говор'ном[ъ] послѣ-
 каконо и д(ѣ)вои'нна оуста цю слѣжаахѣ ннѣнѣ дѣтѣх зачѣтоу оу нѡнѣзы з бесѣдоу[ъ] с(ы)нѣ
 б(о)жїю. а да не бы се дїете ѡнѣ оу тр'бѣхѣх занграло. то елсавѣта не бы оумѣла ца проринцати-
 ала дїете 8 нѡнѣзы ѡван(ъ) х(рнст)а оу д(ѣ)вои'цы про[683а]казивашѣ. а елсавѣфа
 д(ѣ)вои'кѣ хваалашѣ и навѣлко є нзнѡшаашѣ. днчѣнн и славеѣнн пребл(а)г(о)с(ло)вен'нынѣ
 ннѣнннѣ пород[ъ] нз' ннѣ. те овако к' нѡнѣзи говораашѣ. цю си се трѣднла ты к' мѣни долазнтн и
 пр'во мѣни пощеніє с твоим[ъ] наагледаніємъ даавати ѡ пребл(а)г(о)с(ло)вен'на ч(н)стаа
 д(ѣ)в(н)це. и ненскѣсѡмѣжна невѣсто. та мѣни валадїашѣ попре к' тебѣы доѣн. кѣр'но ты си
 надиш'ла з' б(о)гоносным(ъ) тн родом[ъ] бл(а)г(о)с(ло)веннаа ѡстаалѣ све свакого нз рода жен'ске
 фѣлѣ. бл(а)гословенъ є плодъ твога тн ношенїа здѣтна. а то є она по ѡнѡмѣ б(о)жїем(ъ)
 ѡбрѣченю, к' прао(т')цѣ д[а]в[ы]дѣ. цюно се 8 ѡал'мѣ пиншѣ, ѡт[ъ] плода чрева твоего посаажда
 на пр(є)столе твоѣмѣ. оуѣѣц'бала была и нзрекла м(а)рїн. и таїн пород[ъ] ѡд[ъ] ц(а)рева зато
 д[а]в[ы]дѣ нарече скнмѣ за знааніє како нїє к'лнца ѡт[ъ] мѣж'ка принсева нн кое смесе те оу
 затрѣд'нненю дѣтнннѣ. кромѣ само с' кѣд'не д(ѣ)вои'ке кр'вн. слѣп'ленѣ тѣло бы инс(с)ѡво з'
 д(с)хо(мъ) с(вѣ)тымъ, и с внш'нѡм[ъ] снломъ б(о)га о(т')ца с(ы)номъ. кѣр'но дрѣгой ѡсталѣ
 дѣцн сѣ женом[ъ] мѣж'ка смеса. дѣтнннн к заподѣвакѣ оу м(а)т(є)рн. а не само жена по себеы. а
 х(рнсто)с(ъ). к заподѣтло само [683б] ѡт[ъ] прѣч(н)сте д(ѣ)вѣ м(а)рїѣ. она єд'на роды тако
 ч(н)стаа ѡтнѣд[ъ] мѣж'ке пробѣ не знаюѣннн 8 памѣтн кад[ъ] за тнм[ъ] да є повела се была. и
 кроцо ли то зак'те б(ог)ъ так'вомъ слѣчаю з'бытн се. зато. кѣр'но пр'вы грѣх[ъ] на свѣтѣх сѣ
 женѣ се започе. и сѣш' ннѣ прѣгн на дѣда нашега адама. а ш' ннѣга пакъ на све ѡстаалѣ люде
 смр(')тѣ нападе. зато пакъ и ѡд[ъ] женѣ валадїашѣ пр'во свако добро започѣтн с чнннтн на
 свѣтѣх. каде дрѣгы новы адам[ъ] ѡпет(ъ) ѡд[ъ] д(ѣ)вои'ке пронз'ннчѣ. скыдаюѣнн с внлааета
 грѣх[ъ]. х(рнсто)с(ъ). нашъ г(о)с(по)днннѣ б(ог)ъ. да конно крозъ адама помнрѣ. нз'пѡвстаю
 жннвы пакъ ѡ саамѡмѣ томъ инс(с)ѣ х(рнст)ѣ. и єда бн женѣ глѣдѣнн на с(вѣ)тѣх б(огородн)цѣ на
 болѣ се ѡбракалѣ те подѣш'нѣ и поб(о)ж'нѣ былѣ бы. свр'шнтѣ каа с(вѣ)тѣ женѣ мѣж'карѣ да сѣ.
 жен'скѣх тѣх слабѡтнннѣ смѣѣѣннн мѣх сѣ себе. єв(а)г(є)лїѣ. и ѡткѣдѣ мнѣ сїѣ. ѣако да прїнде
 м(а)тн г(оспод)а мѡего кѣ мнѣ. Како год[ъ] цю єдѡпослѣ елсавѣтнннѣ с(ы)нѣ пр[є]д[ѣ]чн ѡванъ.

говорѣоу· каде на иорданѣ догѣ к' неимъ х(рнсто)с(ъ)· кр(')стнѣти се оу[ъ] негѣ· недостойна к' такоуе долазѣню дотекнѣваюм[ъ] вл[а]д[ы]чннхъ себе ѡб'лѣашѣ· такогѣрѣ н садѣ м(а)тн мѣ· себе недос(т)оннхъ [684а] к' такоуе дотеканю иѡн долазѣнхъ вл[а]д[ы]ч[н]цы б(о)жѣи м(а)т(е)рн исповѣдаше· оу[ъ] се рече мѣны то вѣло такоуе пощеніе здѣсы, да м(а)тн мѡга мн г(оспод)а к' мѣни саама догѣ нагледати тѣднхъ старнцѣ· єто прѣ роженіа она м(а)рїю м(а)т(е)роу нарече· н г(оспод)а б(о)г(а) нсказа да оу[ъ] нѣ хоѣе се родити· посвѣдоуаваюѣн иѡн оным[ъ] агг(е)ловым[ъ] рѣчѣма· іако є к' отомѣ прнвѣрѣюѣн· зацо оу[ъ]стаае д(ѣ)вои́ке жѣне лн док'ле децѣ нѣ роде нѣ дос(то)н се матероу[ъ] н назнѣвати нѣе нн прнлннка· н запрѣєно є то ѡ законѣ, нѣ чнннѣ тога подсмѣха· ааѣ єто за оу[ъ] д(ѣ)вои́кѣ то нѣе ннѣа се ннѣ свѣдѣло єлнсавѣтн за коу чпот(ъ)· цо є прѣ роденіа ѡ младостн мѡи́ком[ъ] наз'ваа· єв(аг)г(е)лїе· се бо іако бѣст[ъ] глас(ъ) цѣлованїа твоего вѣ оушїю моєю, вѣзнга се м[а]д[е]н[а]цѣ радоуамн вѣ оутробѣ моєй· н блажен'наа вѣровав'шїа· іако бѣдет(ъ) свѣршенїе гла(гола)н'ным[ъ] єн оу[ъ] г(оспод)а: іованѣ пр[е]д[е]чѣ оу м(а)т(е)рн мѣ доуѣ люб'ленїе м(а)рїннѣ с' м(а)т(е)роу(ъ) неговоу[ъ]· н людско сп(а)сенїе прозїнраше цо кѣ да бѣде· зато се н радоуашѣ· те се весело зангравашѣ оу м(а)т(е)рннхъ мѣ трѣхъ· такогѣрѣ н єлнсавѣта вѣдѣн то чѣдо цо иѡн оу црѣкѣ дїете чннн· н она [684б] се пробѣраа оу свѣстн оу[ъ] свѣтога д(с)ха подѣм'ленѣ· оузе с' хвалоу поднзати ч(н)стѣ д(ѣ)вѣ м(а)рїю· каде свѣрова кроу' ню да є донста право оу[ъ] г(оспод)а б(о)г(а) оу агг(е)лѣ бѣоу послаат(ъ) казати иѡн г(о)с(под)нѣ зачѣтїе нматн· а н єлнсавѣта є то з' д(с)хоу(ъ) с(вѣ)тым[ъ] он'даа провѣдѣла бѣла како є агг(е)лѣ бѣоу код[ъ] нѣ· цо иѡн є говорѣоу· н пакѣ цо є она неимъ оуговорѣ даала· н свѣроваала мѣ є доказнѣваню· те є рек'ла· єво самѣ г(о)с(по)дннова савшкнннѣ· нек' мн се то з'бѣде по твоемѣ нз'рѣєнїю б(о)жѣ агг(е)лѣ· зато є навѣлнко н днчашѣ· на болѣ свѣроваанїе с' отым[ъ] хваалѣным[ъ] ню рѣчѣма бл(а)го нѣи́зн· іер'но д(ѣ)вои́ка бол'ма се ѡвѣры оу той тайннѣ б(о)жѣи оу[ъ] агг(е)ла иѡн докѣннсааотї· с' прорнцанїем[ъ] єлнсавѣтннм[ъ]· а повнше оу[ъ] дѣтнннѣ нз' нѣ поклѡна даавата иѡн с' разнгрѣванїем[ъ] пророка іован'на· таа се прѣслав'на єчнннше чѣдѣса оу[ъ] нѣроднѣ до старостн єлнсавѣтѣ· на ѡверенїе· цо се є савчнло д(ѣ)вои́цы свр[']хѣ чѣда чѣдо да бѣде она б(о)городн(а)ца· тадарѣ пакѣ нз'говѡры своїи́ д(с)шн мѡрїа ѡвѣ иѡн оу єв(аг)г(е)лїю напннсате оу[ъ] лѣке рѣчн· вѣлчнт(ъ) д(с)ша мѡга г(о)с(по)да· н вѣзрадоуа се д(с)хѣ мѡи́ ѡ б(о)зѣ сп(а)се моєм[ъ]· [685а] іако прнзрѣ на смѣренїе раабѣ своеє· се бо оу[ъ] н(ы)нѣ бл(а)жѣт' мѣ вѣсн родѣ· іако сѣтворѣ мѣе вѣлчїе снлнѣ н с(вѣ)тоє нѣе єго· н м(н)л(о)стѣ єго вѣ родѣ н родѣ на боещнм' се єго· свршнто се оу[ъ]вѣкѣа д(ѣ)вои́ка, те ѡзе прѣслав'латн ѡ томѣ иѡн даарѣ б(о)г(а)· неимъ прнпнсѣюѣн тѣ дннкѣ, а нѣ себѣ· да се цо с' отнм[ъ] понесе· саамѣ то б(о)гѣ рече погледнѣ наа мѣ свою мѣ раабѣ хѣдѣ· нѣ да самѣ іа то оу[ъ] негѣ заслав'лаа нлн прѣснла· ннт(ъ) самѣ се нкад[ъ] томѣ наадала· ааа оу[ъ] вѣлнке мѣ м(н)л(о)стн, сасма се вѣло смнлоуа нааа м'ном[ъ]· те мѣ н прѣко нз'ма тако повннсы· да мѣ оу[ъ] саде хваалѣ н днчѣ свн людскѣ наародн· нѣ радн кога мѡга добротвор'ства саданнѣ оу добн· негѣ кроуѣ оу на мѣны б(о)жѣ згледанїе· како є ѡказаоу сѣ мном[ъ] снлнѣ б(о)гѣ своє мѡгѣт'ство на вѣлнко

нз'ношено. н не ты текъ садъ еансавето цю ме бл(а)жншъ. ала то знаамъ да ѿт[ъ] сен'добы по свѣтѣ сви родови хоѣ ме прославляти н динити. снловнта зато нареѣ г(оспод)а б(ог)а. да ннко не оузнѣвѣрѣе томѣ сказиваню нзрѣченѣ. неголи снаж'номѣ 8раадїоцѣ посла право то да наменюе. н не нстежѣ ко слнч'нога пос[685б]ла, по аадетномѣ ч(о)вѣчаском[ъ] роденю. те ѿтпад'не с поговором[ъ] невалалнм[ъ] н с' двозмленнєм[ъ] своим[ъ]. ѿт[ъ] праавѣ н нстинѣ вѣрѣ. с(вѣ)то нареѣ негово нмѣ. то проказѣюхн с отымѣ. како право догѣ саамъ кед'норогѣны б(о)жнн с(ы)нъ оу жен'ско црево те съснры 8 нелѣс свое тѣло. н ш' ннмѣ пакъ ласно нзаагѣ. а не наѣды нн за трѣн[ъ] д(ѣ)воицѣствѣ. как'вѣ є наагѣ. так'вѣ цѣлѣ пакъ на рогѣню мѣ непорѣш'нѣ н ѿставы ч(н)стѣ. кѣр'но цю бннѣа роденнѣ със мѣш'ком[ъ] смесом[ъ], с тога вѣѣѣ д(ѣ)воицѣство пролазѣ. роднла бнше не бѣѣа д(ѣ)воицѣком[ъ]. нї юѣн то може бѣтн. женомъ се зове, н после баба. а не неѣѣста. тога рад[ъ] н рѣѣ то м(а)рїа. с(вѣ)то є нмѣ негово. таї прѣнстѣ не скр'навѣ се оу мѣны д(ѣ)воицѣ зачннаат[ъ], състалаюхн мѣ саамѣ свое тѣло. г(о)с(по)дннѣ н вл[а]д[ы]ка свѣтѣ. зато н д(8)хъ с(вѣ)ты доходы. да бѣѣ то зач'нѣкѣ с(вѣ)то. с(вѣ)то н роденнѣ бѣд'нѣ. н не само рѣѣ цю є текъ на мѣнн негова м(н)л(о)стѣ. негѣ н над[ъ] свнмѣ б(о)гобоиз'лнѣчїн по мѣрн нмѣ верн н добры дѣлы. а безбожннцѣ невалалн, ннкакѣ м(н)л(о)стн нн помѣхн неїмѣаѣ ѿт[ъ] б(ог)а: а ако лн се оу коѣ годѣ добы сетѣ коятн се б(ог)а н ѿ д(8)шн пот'нѣ рааднтн, [686а] стараюхн се за ѿнынъ свѣт[ъ]. ты такѣѣ бѣткѣ пом(н)ловааны. ѿт[ъ] рода до рода цю рѣѣ. прѣходна є б(о)жїа м(н)л(о)стѣ, на б(о)гобоиз'лнѣцѣ. с отым[ъ] нмѣа ѿбы оукаазѣ. кѣр'но н 8 саданнєм[ъ] родѣ. то кст[ъ] н за ѿвога нмѣ жнвѣта ѿвѣ мнѣѣ нас[ъ] б(ог)ѣ н 8 добрѣ др'жѣ. после 8 ономе тамѣ родѣ. оу ономе вѣчнтомъ без' конца времѣнѣ юшѣ ѿдѣнше б(о)гобойше пом(н)лованы бѣтн кѣ. кон ѿ доб'рѣ раадн н бол'болѣ за свою д(8)шѣ дѣлы. неволннком' лн 8 потребы свѣср'до сѣѣжѣ. таї свѣкѣ ѿвога мѣ жнвѣта, тронномъ ѿд[ъ] б(ог)а за то свою плаѣѣ свѣѣаннєм[ъ] како се пнше достаѣ, ѿт[ъ] свога посла ѿ чѣмѣ є мѣка нмѣ прокннгнати се с рааденнѣ свога. а тамѣ пакъ онога вѣч'нога жнвѣта. н свр[']хъ мѣрѣ тѣщѣно кѣ свое благо нааспорно нмѣтн. зато добры хр(н)стїанн. по ап(осто)лскої нааѣцн нмѣ. не текъ само своѣ тѣлѣ хрѣанѣ н ѿдѣла н блага да тражнмѣ. н то 8снл'но с велнком[ъ] наатѣгом[ъ] не маарѣхн за д(8)шѣ без б(о)жїѣ помѣхн. кѣд'ѣ ер'гѣѣко сконѣаатораѣюхн стнчѣмѣ. негѣ тако да ходнмѣ н броднмѣ раадѣхн. з б(о)жїѣом[ъ] на полѣ дѣѣѣом[ъ]. да бѣ н ѿвѣѣ оу доѣлѣт'лѣкѣ ѿбѣстѣалн. н тамѣ оу велнкѣ [686б] мнѣо болїї Гааннѣѣк[ъ] се оуѣалнлѣ чѣстнт[ъ] н тѣщѣжнвѣтны. ходатаїством[ъ] н м(о)л(н)тѣамн до х(рнст)а б(ог)а за нас[ъ]. прѣс(вѣ)тѣѣ вл[а]д[ы]ч[н]ѣ нашеѣ б(о)городнѣ н пр(н)снѣд(ѣ)ѣѣ м(а)рїѣ. н свнхъ с(вѣ)тѣхъ, амннѣ:~

ВТОРАА ЧЕСТЬ СЕГО СЛОВА.

По бл(а)говѣщенїю ѿт[ъ] арханг(ѣ)ла гав'рїїла прѣс(вѣ)тѣї б(о)городнѣцѣ. да кѣ роднтн х(рнст)а. днже се она те ѿдѣ тамѣ к' кѣансаавѣты да є нагѣѣда, н да внды є лѣ оно право како

юѡ ѡ агг(е)лъ казаѡ юръ ѡна є под[ъ] старост[ъ] з дететоу затрѣднѡла. а н ѡ себѣ се с
 конм[ъ] проринцѡм[ъ] болю ѡн'де оубѣвесты. право лї є оно агг(е)лъ за х(рн)с(то)во ѡт[ъ] нѣ
 роденіе нсказѡнѡ. да не оубѣде коѡ прѣвара. а кад[ъ] є с пр'воу добродош'лнцѡм[ъ] наз'ваа
 елнсаветѡ пророчаска жена. б(о)жїѡм[ъ] майком[ъ]. тадар' се м(а)рїа вр'ло ѡбрадовѡа. ѡ томѣ
 прославы г(оспод)а б(ог)а. те рече. велнчнт[ъ] д(с)ша моѡа г(оспод)а. вр'ло мн се є ѡбрадовѡа юѡ
 д(с)хъ ѡ момѣ сп(а)снтелю б(ог)ѡ. кадѣ є тако нагледаѡ мѣ юд'нѡ снротнѡ д(ѣ)воѡкѡ. н
 тѡх'храненнцѡ др'жнѡ. ѡт[ъ] сен'добн скн кѣ мѣ родовн хвалнтн н на голеѡо внснтн. по ѡвомѣ
 ѡв'дѣ ѡкаазѡ прес(вѣ)те б(огородн)це. браѡ драгаа хр(н)с[687а]ѡанн. понаапре д(с)ша ѡ
 ч(о)в(ѣ)кѡ. хвалы велнча. то єст[ъ] на велнко днже н славы г(о)с(по)дннѡ б(ог)а своѡа. пакъ ѡ
 томѣ н д(с)хъ се веселы. [таѡ д(с)хъ. цѡ да речеѡ да є ѡ ч(о)в(ѣ)кѡ. внд' лн цѡ велнѡ ч(о)вѣча
 є. оум'лѣ лн цѡ ѡднл(ѡ) ходы. агг(е)л(ѡ) лї є нашъ храннтель. нл' мѡ ср[']дце было. оно се н
 брнне н веселы.] него можеѡ се ѡв'дѣ ѡразѡнтн. како н по чѣмѡ д(с)ша г(оспод)а б(ог)а
 велнчаа. єво конно ч(о)в(ѣ)кѡ вѡлѡло прѣд[ъ] б(о)гомъ ходы те право спажаа х(рн)с(то)вѣ
 заповѣды. таѡ г(оспод)а б(ог)а внсоко ѡз'днже. ако тако вѡлѡло се жнвнѡ, по наатѡрн нашеѡа
 здателя х(рнст)а б(ог)а. спрнлнкѡюѡ мѡ се с нашїн добрнм[ъ] подѡш'нн пословы. н тако с
 отнм' га мн днчнѡ на голеѡо. цѡ намъ снротѣ н снромашъ за наше нмъ добротвореніе говоре.
 б(ог)ъ да мѡ помѡже. б(ог)ъ да просты. н ѡтаалы бл(а)гословъ к отомѣ. те с отым[ъ] н
 г(оспод)ъ б(ог)ъ ѡт[ъ] насъ славы се мегю людмѡ. по доброй н сладкой намъ бесѣдн н ѡ д(с)шн
 стареніемъ. на добро, а не на зло с промншлнвнѡм[ъ]. внше намъ к' н(е)бѡ се лѡкым[ъ]
 др'жеѡн, неѡлн з' брнгом[ъ] г' зѣмлн се прнтежѡѡ. тадар' се н нашъ д(с)хъ веселы. то єстъ
 д(с)хов'ны ѡд[ъ] б(ог)а намъ даа[687б]ты дааръ на наѡа цвѣта н шнрн се с попеваніем[ъ]. а
 не запрѣѡе се каа ѡ пепѡ с нехѡйствѡм[ъ] ннт[ъ] се маанїѡ с нераденіем[ъ] ѡ добрѡ, да єр'гѡа н
 баталїн се. скакы таѡ скрѡчаѡа н смѡнює х(рн)с(то)во нмѣ. кон шѡвр'даа с вѣром[ъ] нн закона
 своѡа по цр(')ков'ном[ъ] прѣданїю право не спажа. тако н скѣ майсторїѣ занааты. г(о)с(по)дѣст'ва.
 знааніе, мѡдрѡстн, цѡно є вѣщннѡ ѡ свѡчѣмѡ. ѡт[ъ] с(вѣ)тоѡа д(с)ха сѡ то дарѡвн людмѡ
 нздаатн. да т'ко лн цѡ знаа. н не радн ѡ томѣ на цѡ є т'ко нареѡенъ с провнганіем[ъ] скѡмъ.
 него се помѣтне оу нехѡйство. онъ ѡгаашѡ бл[а]г[о]д[а]тъ с(вѣ)тоѡа д(с)ха. н ако лн юще
 позлѡбнце да дрѡгн цѡ не навчн се ѡт[ъ] нѣѡа прнцн. то чнны. ѡнъ є право б(о)жїн наѡѡорацъ
 н ѡтпад'ннїкъ ѡд[ъ] нѣѡа. кад[ъ] за хвѡѡѡ ннѡм[ъ] ннща не провнганіа. него др'жы се
 самѡжнѡацъ: д(с)ша н д(с)хъ ѡ томѣ се прнговара. тако с(вѣ)те б(огородн)це, он'даа. попрѣ д(с)ша
 юѡ ѡ г(оспод)а вѡзвелнчнѡла. н потом[ъ] д(с)хъ се є нѣнзннъ развеселїѡ. тоѡа радъ н славѡсловы
 зч'нтѡтоѡа б(ог)а слова оу нїѡнзы. те ннзрѣчен'номѡ нѣѡѡѡ м(н)ѡср'дїю вр'ло се чѡды. како то
 онъ прѡвелнкъ н непѡстнжанъ, моѡаѡ се є смѣстнтн оу нѣнзн[688а]но мѡло цреѡо. безтѣлесны,
 нераздѡѡїно нн размѣсно н непрѡложно с'їднѡнтн сеѡе ч(о)вѣчаскомѣ стѡсѡ по наалнцы. ѡ томѣ
 н саамѡ сеѡе оубл(а)жѡе д(ѣ)воѡка. не по сеѡы сѡ своѡа юѡ снш'лнвнѡѡ ѡт[ъ] наатѡре. него з
 д(с)хомъ с(вѣ)тымъ поджнзѡна цѡ є наншаѡ на ню. н кон то рѡдъ с ото доѡы да не бї є с'

[illegible]

снш'ломе с' н(е)ба вѣроваше. ондаа н повысїи б(ог)ъ. н даде нмъ вр'лѣ владостъ. тако да мног
 слободно наср'тати н под[ъ] ногама з'гажати, смїе ш'корпїе. н свѣ таквѣ тѣ вражїю снлестїю
 опаакѣ: ал'тѣшїе нспл'нин бл(а)гъ. жндов'скы ѿтпре рѡд[ъ]. сватїм[ъ] гааны бїаше н снтъ
 богато. съ закономъ. з' б(о)жїи заповѣдн. с' ѡбращїванїем[ъ] б(о)жїи(ъ) многострѣко н з
 даванїем[ъ] те ѡбреченостн мѣ. с пророцы. с' кнїгамн. с' чѣдоказїванїем[ъ]. з'
 б(о)гознааством(ъ). а погани наародн свега тога лишени. каа гладнн н пѣкы снроласн быахѣ. а
 кад[ъ] ѣ х(рист)а вѣроваше. тадааръ свега тога б(о)жїа бл(а)га н добра н свр'хъ мере се заснтїше
 юр'но з' б(о)гомъ се мѣдро разбогатїше. съ стаарнм[ъ] н с новнмъ се пнсмомъ подкожнше. а конно
 пакъ. нзарадн нас(ъ) до слѣгїи не наалнке спѣшенѣ н сннженѣ нс(ѣ)ѣ х(рист)ѣ. не к'тнше се
 слобѣ раадъ н свога выскозлама сннзнтн се покор[690а]но ѣ хр(н)стїан'скѣ вѣрѣ дохн. ѡнн се
 свега добра лишнше напраз'но. те пѣщено нмъ бы скою волю носнтн. док'ле н допаднѣ теш'ке
 тамо неколїе онога свѣта оу мѣцы. ѡв'де законнто ннша неїмаюхн. нн вѣре, нн ѡ б(о)гѣ свѣстн
 валаа. ннтн допослѣ кога на болїе добра нааданїа. него свега шнролмъ ѡтпадоше. како ѡв'де
 ѡт[ъ] землїанѡга юр(ѣ)с(а)нїа. тако н ѡд[ъ] новога ѡнога гор'нїегъ н(е)б(е)снога свѣтла б(о)жїа
 граада. агг(е)л'ске с люд'ма смесе. Прнваты ето б(ог)ъ к' себѣ рече се. нс'раїїа свога мѣ дѣлаака.
 оу томѣ се нспѣны б(о)жїе к' акраамѣ нашемъ о(т')цѣ ѡбреченїе. цю мѣ є он'даа за жнкота б(ог)ъ
 ѡбѣаѡ датн. н рекаѡ мѣ є то. да кїе се ѡ нїеговѣ семенѣ нзбл(а)госїнк'латн б(о)гомъ сва
 племена земл'їана. н зато прознаїтѣ цю се прознїв'лїе нсранлѣ. естъ б(о)гознанство. те ко год[ъ],
 правѡ вѣрѣе оу б(о)га. н знано свакад[ъ] оу своїѡй паметн га носы. с(вѣ)то пнсмо добро слѣша н
 оно творы цю мѣ се нз с(вѣ)тога пнсма казѣе. таї сваки ч(о)в(ѣ)къ нс(ран)лѣ се нменѣ. тако
 знаїтѣ. тако нсты ап(о)с(то)лѣ павалъ корѣн жндѡве говорааше к нїма. ѡхѡ рече. нелас'но є
 бытн і(сран)нлю. ннт(ъ) сѣ то свн [690б] нс(ран)лн цю се называю тымъ нменом[ъ]. нл' мѣ
 рода сѣ нс(ран)лїека. цю є то хваїда напраз'но с' нменомъ се дїнїнтн. а к отомѣ гнз'дава сѣр'саама
 неїмадѣхн б(о)гобог'ланкы добры дѣла. кон правѣ вѣрѣ н ѡсвѣдочена к отомѣ дела нмадоше. те
 ап(о)с(то)лѣ нарїнѣ да сѣ нс(ран)лн. зацо н ѡд[ъ] кон ѣ х(рист)а вѣроваше. тѣшены ѡд[ъ]
 ннх[ъ] сп(а)соше се. по тѣлес'ном[ъ] сѣрод'ствѣ цю быше с подрѣт'ла ѡт[ъ] іакова пр'вога б(о)гомъ
 назваата і(сра)нїа. кад' се є на пѣтѣ ноѡмъ до сванѣа с' агг(е)ломъ носѣхн р'ваѡ. ѣ(вѣ)таа
 д(ѣ)в(н)ца м(а)рїа. он'да код[ъ] архїереа пророка захарїе, о(т')ца пр[е]д[т]ѣчѣа ѣ домѣ. преборакыи
 с' кїнсаавѣѡмъ заїед'но нма до трн м(ѣ)с(е)ца. послѣ тога ѡпет(ъ) се к' скоме домѣ оу іѡсїфѡвѣ
 кѣѣ натраг' се поврааты. юр'но он'де бїаше агг(е)лѣ дошаѡ к нїѡнзїи з добрнм[ъ] гласом[ъ] ѡ
 х(рн)с(то)вѣ казатн іѡн роденїю ѡд[ъ] нїе. шестога м(ѣ)с(е)ца. то кстъ на по годнне ѡткаѡ є
 была затрѣднїла єлнсаветѣа с' іѡвааном[ъ] х(рн)с(то)вымъ предтѣчѣм[ъ]. зато д(ѣ)воїка н ѡде
 ѡдонѣд[ъ] дома. юр'но за она трн м(ѣ)с(е)ца докъ є он'де б(огородн)ца престаїала. девет(ъ)
 м(ѣ)с(е)цїи, кїнсаавѣѡы тамамъ навр'шн се. те прнспѣ іѡн време роднтн дїїете. а оно є на гласѣ
 дворѣ г(о)с(по)дѣскы. хо[691а]кїе много людство мѣжко жен'ско да се скѣпа он'де събыра на чѣдо
 н за нагледанїе раадъ роденїа пр[е]д[т]ѣчѣа. нн'дн оу так'вом[ъ] калабалакѣ нїе іѡн се ѣ волн

свндѣло обер'тати се тамо· а н нн адѣта тога не бынаше пощеннм[ъ] г(о)с(по)дѣска рода
 д(ѣ)вои́кѣмъ нахонднѣ се, нн бавнѣн оу' коѣмъ людскоѣмъ калабалаѣмъ. те внше раад[ъ] кога
 зааѣора н рѣтѣн, ѡде доѣа своѣѡнѣн кѣѣн· глѣдатн своѣ ѡнѣ послове· како ако н старацѣ ѡснфѣ·
 ако здѣсы с пѣта доѣн· да є наагѣ н затѣѣ є код[ъ] своѣ кѣѣ мѣ, н не бн се цю раз'ср'дѣѡ на ню
 за ѡдлазѣнѣ на далеко а за много тамо бавѣнѣ: Тога радѣ н мѣ браѣѡ. с потѣжанѣм[ъ] днѣѣмъ
 се долазѣнѣ на овак'ѣ бл(а)гѣ годовѣ поскорѣѣ ѡ цр'(')кѣѣ. слѣшаюѣн пѣсѣѣ н чатанѣ· гласовнѣ
 подвѣнк'нѣмъ моѣѣн се к' прѣс(ѣ)тоѣ д(ѣ)вн б(о)городн(и)цн. н овако к нѣѡнѣн да нзговаараѣмъ· ѡ
 прѣс(ѣ)таѣ д(ѣ)во м(а)тн б(о)жїѣ· крозѣ тебѣ єто· своѣ цѣлоѣ зѣм'лн н(ѣ)б(ѣ)сны мнрѣ даде се.
 тобоѣмъ мѡре се поташ'ка н ѡс(ѣ)ты се· тобоѣм[ъ] людн се агг(ѣ)лн прѣтворнѣѣ· крозѣ тебѣ. мнѡгы.
 слѣгѣ, н дрѣжннѣ, н б(о)жїѣ снновн се людн нмѣновашѣ· тобоѣмъ людн к' выш'нѣм[ъ] [691б]
 б(о)гѣ горѣ на н(ѣ)б(ѣ)сно н(ѣ)бо нзлазѣкѣ своѣ достадошѣ нмѣтн· тобою ч(а)стны с(ѣ)ты крстѣ
 за'ѣа своѣ вѣселѣн'ноѣ. на коѣно се є распѣѡ быѡ твоѣ с(ы)нѣ х(р)нсто)с(ѣ)· б(о)гѣ нашѣ. цю га
 єднорогѣног(ѣ) б(о)жїѣ с(ы)на прознасѣмъ. коганѡ ты прѣч(н)стаѣ пакѣ на зѣмлн роднѣа сн
 д(ѣ)вои́кѣмъ, нашега намѣ г(о)с(по)дннѣ нс(ѣ)а х(р)нст)а· цю се н нѣмѣ свн скѣпа н агг(ѣ)лн н
 людн покланѣѣмъ єѣд'но з без'начѣл'ным[ъ] єго о(т')цѣмъ. н съ пр(ѣ)с(ѣ)тымъ н бл(а)гымъ, н
 жнѣотворѣннм[ъ] д(ѣ)хомъ. н н(ы)нѣ н пр(н)сно н вѣ вѣкы вѣком[ъ], амин(ѣ)·

Пролог (6916–6936)

прологъ по ѿи пѣсны на оутрѣни. чтецъ. М(ѣ)с(е)ца Марта. Кѣ д(а)нъ. Споменъ
празднѣцъ. бл(а)говѣщенїа. преславнїе кл[а]д[ы]ч[н]це нашеє б(о)городн[и]це и пр(н)сно
м(а)рїе.

Възвесты с(ы)на агг(е)лъ д(ѣ)в(н)ци. о(т')ца великаго агг(е)ла, съвѣта велеѣ. на земли
б(о)га сказа агг(е)лъ м(а)рин. сего м(ѣ)с(е)ца. въ дванстпеты. Д(а)н(а)съ споменъ и праздникъ
понайпрѣвы свинм[ъ] и започело нашею сп(а)сенїю свѣт'кѣмо весело. с(вѣ)то бл(а)говѣщенїе
прес(вѣ)те кл[а]д[ы]ч[н]це нашеє б(о)городн[и]це, и пр(н)снод(ѣ)вы м(а)рїе. каде с н(е)ба послааты
от[ъ] б(о)га о(т')ца к нѣмъ догѣ агг(е)лъ сказати. от[ъ] постан'ка свѣ[692а]та
б(о)г(о)говор'нѣ за ч(о)вѣчаскѣ оу[д]ѣ врага нз'бавѣ. никим[ъ] нѣнзговор'нѣ ни дознанѣ и
саамим[ъ] агг(е)ломъ великѣ б(о)жїю съкривенѣ от[ъ] свакога рода тайнѣ. да ѣ само с(ы)нъ
б(о)жїй оу ч(о)вѣчаско се тѣло и об'лнкло пресвѣт'нѣ. и на земли каа и ч(о)в(ѣ)къ жинвти и
боравти. док'ле нстр'гнѣ ч(о)вѣчы родъ и кврталнше га. оу[д]ѣ вражїе влааде. оу[д]ѣ грѣха и
от[ъ] пакла. и пакъ прнведе га ѣ свое б(о)госъзнанїе. и после и ѣ рай, кон га оузбѣдѣ
заслѣжнѣ. архнстратнгъ великѣ гав'рїл(ъ). ето потайны слѣга хабароносн(ъ) оу коде ходацъ
нарегнѣ бы оу[д]ѣ б(о)га. слете оуз'горъ оу галнлѣйскѣ тамо блнзѣ юр(ѣ)с(а)лнма граднѣ
нмѣномъ назаарет(ъ). стаде свр[ъ]хъ бѣдена внше градске капїе. оузе се много ѡ томѣ
размнш'лати и вр'ло се чѣгашѣ ѡ томѣ послѣ како то може быти, с памѣѣ се договаарашѣ.
т'коно ѣ ѣ внш'нїем[ъ] н(е)бѣ, никим[ъ] недоу'наат(ъ) ни нзмнш'ленъ т'ко ѣ цо ѣ какав' лї ѣ
соком[ъ]. седеѣн мѣ свр'хъ наѣвншега н(е)ба. а на зем'ли ногѣ свое др'жеѣ. те такав(ъ) великъ и
високъ. зак'теде нз'нова се на земли родити оу[д]ѣ юд'нѣ хѣде д(ѣ)воѣке. те се смѣстити оу
жен'скоѣ [692б] оутробѣ. на когано ни шестокрнлаты серафимѣ цо наблнзѣ око нѣга дворе. и
многоокаты хѣрѣвѣмѣ цо на нѣма и сѣды. гледати ннкаако не могѣ от[ъ] велике мѣ горѣѣ
зраке. пакъ с' єдноу[д]ѣ ето своѣмъ рѣчѣ съ словом[ъ] свонм[ъ] говор'ливим[ъ] нзволн се тѣлеснѣ
оу'нннннн ч(о)в(ѣ)комъ. ѡпет(ъ) стнще се и рѣче ѣ себѣ. та ѡво мї ѣ б(о)жїн заказааны свѣт(ъ)
и слово нздаато. вала мн га казати. ѣ цо стонмъ и ѣзлаад[ъ] ѡв'де ѡклеам[ъ]. те не ндем[ъ]
да тѣ мн порѣченост[ъ] нскаажем[ъ] доброй д(ѣ)воѣцы. ѡде тааѣм[ъ] оу домъ стар'ца ѡснфа. к'
пренепорѣч'ной, и прѣч(н)стой м(а)рин. казати ѡнъ тай б(о)жїн з добромъ доконааты нздав'на
договоръ. цо ѡнъ се з'деснн с' оупословаанїем[ъ] прес(вѣ)того и жнвотворещога д(ѣ)ха. нзарад[ъ]
ч(о)вѣчаскога сп(а)сенїа. и полако проговорѣ к' нѣмъ. рѣче. радѣи се ѡбравованна. г(о)с(по)дннѣ
б(о)гъ с тобом[ъ]. бл(а)гословен'на си ты мѣѣ женама. радѣи се ч(н)стаа д(ѣ)во. радѣи се
нѣвѣсто безмѣжна. радѣи се м(а)ти жнвотѣ. бл(а)гословенъ ѣ пород[ъ] твѣга ти црѣка: Погледѣ
ѡна плахо на нѣга. прѣпаде се ѣ себѣ мнслѣн се. цо ѣ то и как'во лї ѣ то нѣмъ
поздрав'лнванїе. ѣ томѣ ѡпет(ъ) рѣче, [693а] ѡнъ агг(е)лъ. не вѣи се м(а)рїе. чѣднѣ си добрѣ и

честитѣ среѣхъ ты ѡт[ъ] б(о)га достала. ево кѣшѣ зачѣты оу себѣ те кѣшѣ родити вѣло мѣла ти с(ы)на. н ѣмѣ кѣш(ъ) мѣ, надѣти инс(ѣс)ъ. великѣ кѣ ѡнѣ быти. н с(ы)нѣ вышнѣга б(о)га прозѣвати кѣ се. а дати кѣ мѣ г(о)с(по)динѣ б(о)гѣ ц(а)рьскѣ столницѣ д[а]в[ы]да о(т')ца нѣгова. те кѣ се вѣчнѣ ѡнѣ ѡц(а)рнѣ над[ъ] родомѣ инс(ран)лѣкѣм(ъ). ннѣ нкадѣ, нѣговѣ ц(а)рѣваню конѣца хѣе быти. тадаарѣ пакѣ, м(а)рїа запитѣ агг(е)ла те мѣ рече. а како то мѣже мѣ быти кад[ъ] за мѣжа ѣ не знамѣ. ѡтгѣворѣ ѡпет(ъ) агг(е)лѣ, н рече ѡнѣ. за то лѣ тї е мѣнсаѡ. ево с(вѣ)ты кѣ д(ѣ)хѣ на те доѣн. н сѣла вышнѣга б(о)га ѡбѣснѣткѣ те. зато н велимѣ тн. то ты родѣнѣ с(вѣ)то е. кѣр'но б(о)жїа кѣшѣ с(ы)на родити. саамѣ кѣ онѣ з' д(ѣ)хом(ъ) с(вѣ)тымѣ оу тебѣ тѣло ч(о)вѣчаско себѣ съставити како, онѣ знаа н вѣщѣ томе. ѡт[ъ] б(о)га цѣ год[ъ] хѣе скащѣ мѣже быти. толнко ты послѣшѣ мѣ цѣ тн велым[ъ]. те принѣмѣ оу колю тн добѣрѣ, ѡвѣ мѣе рѣчѣ н вѣрѣнѣ мѣ цѣ тн каажѣмѣ. ѡт[ъ] б(о)га самѣ ѣ послаати к' тебѣ архѣгг(е)лѣ. нѣмѣ мї е Гав'ринѣлѣ. доказати ѡвѣ б(о)жїе насаамѣ потѣнѣ [693б] рѣчѣ. за сп(а)сѣнїе свѣмѣ чл(овѣ)часкомѣ родѣ: тадаарѣ она оумѣнѣлѣ поглѣдѣнѣ мѣ на лѣнцѣ. н рече. но, нека мѣ се събѣде то по твоѣ сказѣнѣваню бесѣдѣлѣкѣ. каде доѣн агг(е)лѣ тѣ прѣватѣлѣкѣ покѣр'нѣ рѣчѣ ѡд[ъ] нѣ. тнѣмѣ часомѣ ѡде. бѣ несѣнѣгѣнѣ. оу томе она такѣ ѡста трѣдна, зачѣ оу себѣ. нашега г(оспод)а инс(ѣс)а х(рѣст)а б(о)га. елѣж[е] слава вѣ вѣкѣ аминѣ. м(о)л(н)твамѣ прѣс(вѣ)тыѣ вл[а]д[ы]ч[н]цѣ нашеѣ б(о)городнѣцѣ, пр(н)снод(ѣ)вѣ м(а)рїѣ. твоеѣ м(а)т(е)ре. ѣм(н)л(о)срдн се х(рѣст)е сп(а)сѣтелю на нас(ъ) грѣш'ннх[ъ]. н сп(а)сѣ ны ѣко бл(а)гѣ н чл(овѣ)колюбац(ъ). аминѣ]:

Прво слово Јоаникија Гальатовског из *Кључа* (693б–710а)

позчєнїа лѣтвр҃гінска. нз кључа кнн҃гє рѣс'кє. ѿказиванїє. [слово здє. дѣ.] пр'вое. На бл(а)говѣщенїє прес(вє)тѣй, в(огородн)цы. стїх[ъ].

Іако Кїедаръ възнесох[ъ] се въ лѣбанє. н іако кѣпарнсь на горах[ъ] аермон'ских[ъ]. н іако финнїѣ възвнх[ъ] се нж[є] на приморы: І(с)съ снрах[ъ]. ∴ се глава. кѣ: а се ж[є]. нсход[ъ]. глав(ы). дѣ.

За оног[ъ] данаш'нїєга добы. Кадъ є в(ог)ъ. пошнѣао пророка мовсеа, к' єгѣпатскоу ц(а)рѣ фараонѣ. тє мѣ заааза. да мѣ нѣаа говорнтн. нє молеѣн се нн на колєна пред[ъ] ннмъ падаюѣн каа ц(а)рѣ. нєго стоеѣн сѣпроѣъ о'їю мѣ н ошро говорєѣн. да пѣсты людє [694а] нс(ран)лскє нз своє мѣ землє нзааѣн. на то оустрѣао се є. н боао мовсеѣ нтн к' ц(а)рѣ фараонѣ так'вє нєз'годнє проѣх ц(а)рѣ рѣчн говорнтн мѣ. тє се є пред[ъ] б(о)гом[ъ] своѣмъ мааном[ъ] одрнцао. како нє можє то оа[ъ] нїєга бытн. єрѣ онѣ є оу єзыкѣ мѣтавѣ. а оа[ъ] много даанаа нѣаа како ннѣа нн говорнтн нє можє. н он'дрє бнстро н разговєтно говорєнє валаа ч(о)вѣкѣ пред[ъ] ц(а)рємъ н свн мѣ боіарн да є. лншє о так'вомъ жѣстроу[ъ] послѣ бєсєда: н о чємѣ овє рєчн докѣн'днсємъ православл'нн хр(н)стїанн. ако мнсантє на шо нзаазє: єво саамъ о себѣ. кроцоно н мєнє є г(оспод)ъ б(ог)ъ єво одрєдїао данаш'нїєга дна. да бѣ хвалєнє рѣчы нз'говаарао, до прєч(н)стє д(ѣ)в(н)цє м(а)рїє. ц(а)р(н)цы свѣга свѣта. како людскоѣ. тако нсто. н агг(є)лскоѣ. а б(о)жїѣ(ѣ) м(а)терѣ. тє некаако за мѣкѣ мї є. так'воѣ г(о)сп(о)гї. оусѣантн се. с неразѣм'ством[ъ] хвалнтї є. алѣ шо да чннѣм[ъ]. оуздаюѣн се на нїєнѣ разборнтѣ добрѣ к людѣа м(н)л(о)стнѣѣ волю. валаа мн се покѣснтн, нзарад[ъ] овога вєанкога года, нїєна д(а)наш'нїєга праздннка. бл(а)говѣщенїа прес(вє)тоѣ в(огородн)цы. ако се н вшѣн'дншєм[ъ]. нзнєтн кою хвалєнѣ рєч[ъ]. [694б] ако н нєймаам[ъ] оу себѣ како бн валаало кнтактн коѣ нсплєстн за дннкѣ хѣбавѣ рѣчы. ама како є б(ог)ъ мовсеа бѣо разговорїао говорєѣн к' нїємѣ. єво іа ѣѣ тєбѣ отворнтн оуста. н ааткю тн так'вѣ памєт[ъ] н добрѣ свєстѣ шо ѣшѣ пред[ъ] ннмъ говорнтн. на то се н іа оуздаамъ. да моѣ б(ог)ъ хоѣє то оу'чннтн. тє н моѣ ѣє оуста отворнтн. н нав'нткїє мє шо є за потребѣ нз'говааратн. а за то мє обєз'брнжѣє н валаамоко магарє. шоно є текъ нєснш'лєны н лѣѣн скот[ъ] оа[ъ] дрѣгє марвїє. пакъ є с разѣмом[ъ] по ч(о)вѣчаскѣ проговорнло к' своє г(о)с(по)дарѣ. кад[ъ] є то б(ог)ъ зактєо, да тако бѣдє. тако н іа. ако н нєймаам[ъ] так'вє вр'лє свѣстн нн разѣа оу своѣѣ глаавѣ. шо бн се могао оскѣстнтн да нзволнм[ъ]. прєч(н)стоѣ д(ѣ)вн м(а)рїн валаало за дннкѣ. цѣѣтастє рѣчн, н нїєно д(ѣ)воу'чко з добротннєнїєм[ъ] бораѣлїєнє по рєдѣ нзѣрааатн за слѣѣ нїєнѣ. алѣ ієд'нако кад[ъ] б(ог)ъ оусхоѣє моѣ проговѣааратн нзааако понєшо маало. тє є с моѣм[ъ] кад'росѣѣ вѣснтн з днчїєнїєм[ъ]. кроцоно савѣ свѣт[ъ] ню глаасовнто хваалѣ. како шо є она н саама то прорєк'ла код[ъ] єансавєтє ѣ захаарннѣ домѣ о себѣ. отсѣдѣ рєчє. [695а] бл(а)жєт[ъ] мє вѣсн рѣдн.

ХВААЛЕ ПР(Е)Ч(Н)СТЪ Д(Ъ)ВЪ Н СВН АГГ(Е)АН. ТАКО Е АГГ(Е)АТЬ ГАВ'РИЛАЪ К' Н ИОЊИЗН РЕКАО-
БЛА(А)Г(О)С(ЛО)ВЕН'НА ТЫ ВЪ ЖЕНАХ[Ъ]. ХВААЛЫ НЮ Н СААМЪ 8 ТРО(Н)ЦЫ С(ВЕ)ТОЙ НЕРАЗДЪЛЕННЫ
Б(О)ГЪ. КАКОНО Е Н ГОВОРѠО ЗА Б(О)ГОРОДНЦА Б(О)ГЪ О(ТА)ЦЪ, К' СВОЛЕ С(Ы)НЪ Н Д(Ъ)ХЪ С(ВЕ)ТОМЪ. АКО
Е СТЪНА. ДА Е ПОКРѠЕМО СЪ СРЕБР'НОМЪ СТРЕХОМ[Ъ]. А АКО ЛІ Е КАПІА. ДА НАПІНШЕМО НА НІОЊ ДАСКЪ
КЕДРОВЪ. ЗАТО Е ПР(Е)С(ВЕ)ТАА Б(О)ГОРОДНЦА ДВВАРОМ[Ъ] ПРОЗВАТА. КЕРЪ ОНА ЛЮДЕ КОН СЕ К' Н ІОЊИЗН
ПОДЛААЖЪ, ЗАСЛАНАА ОТ[Ъ] СКАКЕ НЕВОЛЕ. А ВРАТНАА ПАКЪ КРОЗЪ ТО НАРЕЧЕНА Е. КЕР'НО КРОЗЪ НЮ Е
Х(РНСТО)С(Ъ) КАА КРОЗЪ ВРАТА С' Н(Е)БА ДОШАО НА ЗЕМ'ЛЮ. ІОЩЕ Н НЗАРАД[Ъ] ТОГА МЕНН ВАЛІАА С'
ХВААЛОМ[Ъ] НАВНСОКО 8ЗАНЗАТН ПРЕС(ВЕ)ТЪ Д(Ъ)ВΟΥ МАРІЮ. КРОЩОНО Н Б(О)ГЪ Ю Е ВР'ЛО ПОВІНІО НА
Н(Е)ВЪ Н НА ЗЕМ'ЛН. ТЕ ЗАТО КАД'РА Е ОНА СААМА О СЕБЫ ОВЕ О Н ІОЊИЗН ПРОРОЧАСКЕ РЕЧІ. ГОВОРІТН²¹⁵.
ВНСОКА САМ[Ъ] КАА БОРЪ 8 АНБААНЪ. Н КАНО КЎПАРІНЪ МІЎРН'НЫ НА ЕРМОНСКОЙ ГОРЫ. Н КАА ФІННІКЪ
ЩО Е ОУ ПРИМЛОРЬЮ: ТЕ ОДСАДЪ ВѠЪЪ ОВРЕЧЕНОСТЪ НМААМ[Ъ] НЗ'КАЗАТН ВАШЕЛЪ ДОБРОМЪ
К'МЕТСТВЪ. ГДѠ СЕ НАХОДЕ ЗА СТОНИЩЕ МЕСТА ПР(Е)С(ВЕ)ТОЙ Б(О)ГОРОДНЦЫ. НА Н(Е)ВЪ Н НА ЗЕМ'ЛН. Н НЮ
ЗАТО МОЛНІЪ ДА МН БЪДЕ НА БЕСЕДН ОУ ПОМОѠЪ. ТАКОГІЕРЪ Н ВАСЪ СВІЮ. ЛЕПО ПРОСИМЪ ЗА
ПОСЛАШААНІЕ С' ОУСР'ДІЕМЪ. [695Б] ПРѠС(ВЕ)ТАА Б(О)ГОМ(А)ТН Д(Ъ)ВА М(А)РІА. НА ЗЕМ'ЛН НААА СВОЕ
МѠСТО МѠГЮ РААЗ'АНКЫМ[Ъ] ЛЮД'МА. А ЛЮДН СЪ КАКО СЕ ПІНШЕ НА СВѠТЪ РАЗДЕЛЕННЫ ОТ[Ъ] ПОТОПА Н
НОІА НА ТРН ФОР'МЕ. ІЕДАНЪ Е РЕДЪ ПАХОР'СКИ ПОД[Ъ] СЛЪЖБОМЪ, ЩО Е ПОСЛЕНО. ДРЪГЫ РЕДЪ Е
Г(О)СП(О)Д'СКИ ЩО ВЛАДА Н ЗАПОВѠДА. А ТРЕКЫ Е РЕДЪ Д(Ъ)ХОВ'НЫ. ЩОНО СЪ ПОПОВЫ Н КАЛОКЕРЫ. Н ТАА
ТРН ЛЮДСКАА НА СВѠТЪ ОБАШ'КА РЕДА ПОСТАЛА СЪ ОТ[Ъ] НОЕКЫ ТРІЮ МЪ С(Ы)НОВАА. СНАА ХАМА, Н
АФЕТА. ОТ[Ъ] СНАА Е ПОСТАО Д(Ъ)ХОВНЫ РЕДЪ. А ОД[Ъ] АФЕТА Г(О)СП(О)Д'СКИ. ОТ[Ъ] ХАМА
НРАДЕТСКИ ПОД[Ъ] СЛЪЖ'БОМ[Ъ], Н ПОД[Ъ] ДААНКОМЪ. КЕР'НО ХАМЪ Е СЛЪЖІО СВОІОЙ ДВОНЦЫ БРАѠН.
СНАА, Н АФЕТЪ. ТАКО, Н САДЪ ПАХОРЫ Г(О)СП(О)ДН Н С(ВЕ)ЩЕН'НОМЪ РЕДЪ СЛЪЖЕ: НН'ДН ПРЕС(ВЕ)ТАА
ВЕЛНКА ОКАА Г(О)СП(О)ГІА Д(Ъ)ВІЙКА Ц(А)РСКА М(А)РІА, НААА СВОЕ МЕСТО, Н ЗАПОВѠСТЪ МЕГЮ
НРААКОМ[Ъ]. ПО АП(О)СТОЛ'СКОМЪ ЗАКАЗІВАНІЮ. ПАХОРН, ПОР'ЦІЮ ПЛААѠАЮ Н ДЕСЕТАКЪ СЪ ЗЕМ'ЛІЕ Н
НЗ'ДААЮ СВОІОЙ Г(О)СП(О)ДН. КАКО С(ВЕ)ТЫ ПАВЕЛЪ ГОВОРЫ. БРАѠО ННКОМЪ НН'ПІМ[Ъ] ДЪЖ'НЫ НЕ
ОСТАЙТЕ. НЕГО СВОЕ ЩО Е ЗА КОГА НЗДААЙТЕ. Н КОМЕ Е ЩО 8РЕЧЕНО ПЛААѠЪ С ПЛАѠОМЪ. Н ПРОВЕН'АЪ. ЗА
КОГА ЛІ Е СТРАХ[Ъ]. СТРАХ[Ъ] МЪ ЗАДАНТЕ. [696а] КОМЕ ЛН ПАКЪ НАА ПОЩЕНІЕ ДЪЖНОСТЪ ДААВАТН
ЧАСТЪ Н ПОЩЕНІЕ НАААЙТЕ МЪ. А Б(О)ГЪ ІЕДАНЪ Е НАД[Ъ] СВНМА С(ВЕ)ТЫ Ц(А)РЪ Н Г(О)СП(О)ДАННЪ.
ПР(Е)Ч(Н)СТАА Д(Ъ)В(Н)ЦА М(А)РІА. ІАѠНМА Н АН'НІНА СВО ІЕД'НОРОГІЕНА К'ѠН. НЗ' МЛАДОСТН ІОЊ СВОЕ-
СААМА СЕБЕ Е БЫЛА НЗДАЛА НА СЛЪЖЕНІЕ Г(О)СПОД'Ъ Б(О)Г'Ъ. ТРОГОДНЦ'НА ІОЩЕ БЪДАВ'ШЫ ПОШ'ЛА Е К'
СОЛОМОНОВОЙ ЦР'(Ы)КВН. ЩО СЕ Е ЗВААЛА С(ВЕ)ТАА С(ВЕ)ТЫХ(Ъ). ТЕ ОН'ДЕ КОД[Ъ] ЦР'(Ы)КВЕ БОРАВ'ЛІЕѠН ІОЊ.
ЦИГЪР'НО Е СЛЪЖИЛА Б(О)Г'Ъ. КАДЕ Е ОНД'СКИ ПРИН'ЦИП(Ъ) ПЕТАРЪ БЫО НАОУМІО ПОКААГІЕРІТН СЕ. ТЕ
СЕ ІЕ ОДРЕКАО КОЕКААНІА. Н ОБРЕЧЕ СЕ ДО СВОЕ СМР'ТН СЛЪЖІТН Г(О)СПОД'Ъ Б(О)Г'Ъ. РАЗМІНШ'ЛІАВАШЕ СЕ
КЪД[Ъ] БН НА СТРААНЪ ОТИШАО ДА ННКО НЕ З'НАА КЪД[Ъ] СЕ Е ПОДѠО ЗА НЕГА. ОУ ТОМЕ ОУКАЗА МЪ
С(ВЕ)ТАА Б(О)ГОРОДНЦА М(Н)ЛОСТЪ СВОЮ. НА СНЪ МЪ ДОГІЕ К' НІЕМЪ. ТЕ МЪ ТО РЕЧЕ. ДА НДЕ ТАМО 8

а-о-н'с'к'с гор'с. щоно се сад[ъ] с(вє)таа гора назинва. н онде кє своє сп(а)сєнїє стєѣн борава'лєѣн м'с
 насам'с. н то онъ такы посл'аши н оу'ч'нны. тє бы с(вє)тъ. до нєга є п'с'та была онаа гора. онъ є
 пр'вы населын. тако н досад[ъ] то быва. кон год[ъ] людн саамн сєбє нзд'аю б(ог)с на сл'ажб'с.
 законнцы лн о'стаю. кал'сг'єрн сє. то. оу' п'нс'м'с єв(ар)г(є)л'скомє назинв'аю. тыма прєт(н)стаа
д(ѣ)ва б(огородн)ца. [696б] велнк'с свою м(н)л(о)ст'ъ оу'каз'сє. на сн'с нм' сє прнвн'г'а. н
позздаанїє нм' то даає. да кє. ѡдн'а по о'вомє нм' м'с'ч'ном[ъ] жнвотованю оу'єд'но с'
хр(н)стом'ъ на н(є)б(є)с'ной горы жнвнтн ѡ велнк'ой просторы т'амо. коюно т'с гор'с спомнн'юѣн
д[а]в[ы]дъ ѡ ѡ'л'ам'с. п'нтаашє б(ог)а. г(о)с(по)дннє рєчє. т'ко кє борава'нтн. оу' т'ко'н' с(вє)тої
горн. на то г(оспод)ъ ѡдговоры м'с тє рєчє. онааї колє нн'с'с ш'св'р'тнє р'скє. н т(н)ста є ср[']д'ца.
т'аї кє сє оу'скач'нтн на т'с гор'с, н стоа'кє на нєгов'с с(вє)т'с м'єст'с. нмаа б(огородн)ца свою с'ѣдєѣ
столнц'с. мєгю г(о)с(по)дом'ъ. како г(о)с(по)да заклан'аю н ѡда с'аа браанє свою о(т')чєвн'н'с сєла н
людє. н б(о)ж'їю цр'(ч)к'в'с ѡт[ъ] д'ш'м'ана ч'сваю. ш' н'їма сє б'їю н тераю. по н'с'с'а сн'с'а ѡговор'с.
 до см'ртн сє велы. снн'ко за правнц'с поднжн. тако н г(оспод)ъ б(ог)ъ оу' свєл'с хоѣ тн
 напредоватн н помаг'атн. Тако н с(вє)таа б(огородн)ца. хр(н)стїанє браанн н заклан'а. ѡт[ъ]
свакы нм' нз'окол'ны непрїатєл'а. кадє є ѡдмєт'нїнк'ъ хр(н)стїан'скога закона ц(а)р'ъ юлїан'ъ.
сло'м' сє б'їѡ нз'вад'їѡ на хр(н)с'чанє. н к'ѣашє да н, нзсєчє н побїє. тым'ъ добы саама є с(вє)таа
б(огородн)ца нн'хъ ѡт[ъ] тє м'с см'ртн ѡб'р'аннаа. тадаар(ъ) [697а] юлїан'ъ с пер'сн сє в'їашє. н
говораашє док' сє враатн. по кападоѣкы свє хр(н)стїанє да пог'сбы. а ѡнн ѡ тоїзн т'сзн чєкаюѣн
лютє см'ртн. даню нѡѣс с платєм'ъ по цр'(ч)к'ва сє м'олах'с нааївншє прєс(вє)тої б(огородн)цн. да н
с отога к'ср'тааншє. а с(вє)ты м(с)ч(є)н(н)к'ъ мєр'к'срїє лєжашє оу' к'ївот'с оу' велнк'ой цр'(ч)к'вн. н
нєгово боїно коп(ь)їє. вншє к'ївота м'с стаашє прєко тн'к'їа обєшєно. єто тн к'д'нощ'ъ тек'ъ смотрє
с(вє)ты велнкы в'аслїє. гдє догїє б(огородн)ца ѡ цр'(ч)к'вн прєд[ъ] к'ївот(ъ) м(с)ч(є)н(н)ка
мєр'к'срїа. тє м'с рєчє да ндє оу'б'ытн ц(а)ра юлїана. тым'ъ т'асом'ъ онъ ѣнпы, латы своє коп'їє. оу'
пер'скої зємлн насрєд[ъ] таабора хак'н'с іс'аїана с коп'їєм[ъ] ѡ пр'сн прон'с'зн г'а. н пак(ъ) такы
натраг'ъ догїє. ѡставкы на м'єсто за бєлєг'ъ кр'вако своє коп'їє. лєжє ѡ свої к'ївот(ъ) несвн'г'єно
людма: та н сааа с(вє)таа б(огородн)ца св'д[ъ] хр(н)стїанє браанн ѡт[ъ] свакы непрїатєл'а н
помаажє нм'ъ. толнко мы да к' нїѡн свєср'до сє м'олєѣн прнтр'чаавамо. а она хоѣ нас(ъ) право
ѡб'брааннтн. н нашє д'ш'манє кє полєм'атн да н нїє. нмаа прєс(вє)таа б(огородн)ца своє
прннстонц'є. н мєгю д(с)хов'ннм(ъ) рєдом'ъ. кєр'но, како свої аадєт'ъ що нмад'с с(вє)щєн'ныцн. за
 свє людє б(ог)с [697б] сє м'олнтн. по заказнваню ап(о)с(то)ла пав'ла. како онъ нар'сч'сє тє
 велы. м'олнм[ъ] васъ браѣ. да прє свєга доконааватє лобє м(о)лєнїа прош'нїє, бл(а)годаарєнїа, за
 свє людє. за ц(а)ра, н за св'с нєгов'с г(о)с(по)д'с що зєм'л'ом[ъ] в'аадаю. єда бн мнр'но н тнхо
 бєз м'сѣнїє прєпрово'днл'ы свої нам[ъ] жннтак'ъ оу' хр(н)стїан'скої в'ѣры н закон'с лєпо, ѡ сваколє
добром[ъ] пошєнїю н чнстоѣн: Тако н наша вл[а]д[ы]ч(н)ца б(о)гонєк'ѣста т(н)стаа д(ѣ)ва. за свє
 людє она горє м'олн сє г(оспод)ъ б(ог)с: по'с'ава'к'но єдан'ъп'ст(ъ), нєзгода сє б'їашє зд'ѣс'ла, велнко
б(о)ж'їє покааранїє за людско бєзаконїє. тє сє є много трєсла зєм'л'а оу' карава'л'аш'кон. тако да сѡ

ЛНОГЕ КВКІЕ Н ЦР(Ў)КВЕ СЕ СРОННЛЕ Н ПОПАДАЛЕ. Н ЛНОГЕ ЛЮДЕ З ГРОМННАНІЕМ[Ъ] ПОТЪКЛЕ. ОУ ТОЛЕ Н
 НА Н(Е)БЪ ГОЛЕМО СЕ УДО ТАК'КО ЗКАЗА ТАКО ДА САВ(Ъ) СВѢТЪ ТО ВНАЕ. НЗАГІЕ ОУТ[Ъ] ПОНОФ'НИКА
 ТЪЩЕНА ВАТРЕНА ВОЙСКА С ВАТРЕНИМ[Ъ] МАЧЕВЫМА. ДА ГЪБЫ СВѢТ(Ъ). ПОЛАКО ПЫЩАЮЃН СЕ ШИРОМ[Ъ]
 ПРЕКО Н(Е)БА С ВЕЛНКОМ[Ъ] ГР'МЛЫВОМ[Ъ]. 8 ТОЛЕ СВН СЕ ЛЮДН ПО СВѢТЪ, ОБНЕЗ'НАННШЕ ОУТ[Ъ] СТРАХА
 ДР'КЪ8ЃН. СВН ВѢТЪ ОУЗ'НАШЕ Н ТО ГОВОРНШЕ. ДА Е ДОШАО КОНАЦЪ СВѢТЪ. Н СТРАШАНЪ СВА(Ъ)
 Х(ОН)С(ТО)ВЪ НАСТАО Е. ПАКЪ ТОМЪ ДО[698а]БЫ. ІАКО РОГІЕНО ІЕД'НО Г(О)СП(О)Д'СКО МЪЖ'КО ДІЕТЕ
 ПОВІЕНО 8 КОЛЕБ'ЦН. ВНАЕ 8 Н(Е)БЪ ПРЕС(ВЕ)ТЪ Б(ОГОРОДН)ЦЪ СТОЕЃЪ ПРЕД[Ъ] ХР(Н)СТОМЪ С(Ы)НОМЪ
 СВОМЪ. СЪ СВИМЪ СВѢЦЫМА СВЗ'НО МЪ СЕ МОЛЫШЕ. ДА СЕ ІОЩЕ СТР'ПЫ Н НЕ ПОГЪБЫ СВѢТА ЗА ЛЮДСКЕ
 ГРѢХОКЕ. ОНО ДІЕТЕ ЛЕПО Ч(Н)СТО КАА МАТОРЪ Ч(О)В(Ѣ)КЪ ПРОГОВОРЫ. Н СВНМА ОН'ДЕ ОКО НІЕГА ЩО БІАХЪ
ТО НЗКАЗА. ДА СЕ НЕ ПРЕПАДАЮ. ІЕРЪ ПРОСН Н М(О)ЛН Б(ОГОРОДН)ЦА Х(ОНСТ)А Б(ОГ)А. ДА ТО НЕ 8ЧІННЫ
ЩО К'ѢАШЕ. Н ТАКЫ ПАКЪ ДІЕТЕ ЗАМЪЧЕ. ВНШЕ НЕ ПРОГОВОРЫ ДО ВРЕМЕНА МЪ ГОВОРНВА. ТО СЕ Е
 ЗАЕСНО БЫЛО 8 ФРАН'ЦСКОЙ ГОРЕ ЗЕМ'ЛН. ОУ ГРАДЪ8 НМЕНОМ[Ъ] КРЕМОНЪ. БЛ(А)ГО ТІНМ[Ъ] ЛЮД'МА.
 КОННО СЕБЫ ЗА ПРІАТЕЛНЦЪ НМАДЪ С(ВЕ)ТЪ Б(ОГОРОДН)ЦЪ. ТЕ ІОЃН СЕ З ДЪШОМЪ Н С ТѢЛОМЪ СВОМЪ
 ПРЕПОРЪЧІЮ. ЗА ТЕ ЗНАЮЃН ІОЃН ОСОБ'ЛНКО ОНА СЕ Б(ОГ)Ъ М(О)ЛН. ДА БН Н ПОЖАЛІО Н НЕ ГЪБІО СКОРО
 ЗА СЪГРѢШІВАНІЕ ННХОКО С' ЧІНМ' ГА ГААРЕЗЕ Н ІАЗ'БЕ. ШААТ СЕ ЗА ДЪГО НМЪ ЖІНВЪ8 НА ЗЕМ'ЛН
 КАД[Ъ] ГОД[Ъ] СЕТЕ ЩО ЧІННЕ. Н РАСКАЮ СЕ НЗ' ТОГА. ТАА ЕТО МЕСТА НА ЗЕМЛН Б(О)ГОРОДН'НА С'
 НСКАЗІВАНІЕМ[Ъ]. ДОКОНАСМО. ОУПЕТ(Ъ) ДА СЕ ПОВОР'НЕМО 8 Н(Е)Б(Е)СНЕ ВНСННЕ. Н ТАМО МОЖЕМО СВЪДА
 ПРОГЛЕДАТИ Н ВНАѢТИ. ГАЕ СЕ НАХОДЫ БОРАВ'ЛІЕЃН ТАА [698б] ГОР'НІА Ц(А)Р(Н)ЦА. ЩО НАС(Ъ) ОУЗГОРЪ
 НАЗНРЕ. Н ВР'ЛО НАМЪ ПОМАЖЕ: НМАА ПРЕЧ(Н)СТА Д(Ѣ)ВА М(А)РІА СВОЯ СТОЛН'НАА МЕСТА ГОРЕ НА
 Н(Е)БЪ. МЕГЮ СВНМА АГГ(Е)ЛН. ЩОНО Н ІЕ ОУТ[Ъ] ДЕВЕТЪ РЪКЪ ОБАШ'КА РЕДОВА. ДЕВЕТ(Ъ) АГГ(Е)Л'СКИ
 ХОРАА. 8 ПР'ВОМЕ НАЙННЖЕМ[Ъ] ХОРЪ ПОДОЛЕ БЛНЖЕ К' НАМА ХОРЪ. ІЕСЪ ПРОСТО МАНИН АГГ(Е)ЛН НЕ
 Г(О)С(ПО)ДА. ЩО СВЪДА СЛЪЖЕ. ПОД[Ъ] АРХАГГ(Е)Л'СКОМ' СЪ ЗАПОВѢСЪ. ОУ ДРЪГОМЕ ПОВНШЕМ[Ъ] ХОРЪ
 БОРАВЕ АР'ХАГГ(Е)ЛН. ПОВНШЕ НЎХ[Ъ]. ОУ ТРЕКІЕМЪ РЕДЪ СТОЕ КН(Е)ЗОВН. ВНШЕ ННХ[Ъ] ЧЕТВРТО Е ХОРО
 ВЛААДЕ. ЩО СВЪДА[Ъ] ВЛААДАЮ. ОУ ПЕТОМЕ ПОВНШЕМ[Ъ] РЕДЪ СЪ. НАЧЕЛА. ТО ІЕСТ[Ъ] ПОГЛАВААРН. ОУ
 ШЕСТОМЕ ВНШЕМ[Ъ] ХОРЪ ЕСЪ СВЕ Г(О)С(ПО)ДА. ОУ СЕД'МОМ[Ъ] ХОРЪ. ПР(Е)СТОЛН. ДА РЕЧЕМ[Ъ] Б(О)ЖІЕ
 СТОЛНЦЕ СЕДЕЃН АГГ(Е)ЛН СЛАВ'НН. ОУ ОСЛОМ[Ъ] СВР'ХЪ ТІЮ РЕДЪ М[8]ДРН ХІЕРЪВНІН ЛНОГОУЧІНТЫ. КОННО
 ЗА СВАЩО ЗНАДЪ Н ВНАЕ. А ОУ ПОНАЙВНШЕМ[Ъ] ГОР'НІЕМ[Ъ] ХОРЪ ДЕВЕТОМЪ БОРАВЕ СЕРАФІНІН ОКО Б(ОГ)А
 СЛЪЖЕЃН Н ДВОРЕЃН. Н ПО СВИН ТЫ АГГ(Е)Л'СКИ РЕДОВЫ. ХОЃЕ ДОПОСЛЕ С(ВЕ)ТЫ ЛЮДН РАЗРЕЃЕНЫ БЫТИ Н
 БОРАВНТИ. ПО Б(О)ЖІЮ СЪДЪ. КАДЕ ДОСТАНЪ СВОЮ ПЛАЃЪ8 СВАКЫ ПО СВОМЕ ТРЪАНЕМЕ ПОСЛА
 ОБ'ДАШ'НІЕМ[Ъ]. КОН СЕ КАКО О ДЪШН СЛЪЖЕЃН Б(ОГ)Ъ ОБ'ДЕ ПОДНЗАО. ТОГА РАД[Ъ] РЕЧЕ Х(ОНСТО)С(Ъ).
 8 ЕУ(АГ)Г(Е)ЛІЮ. ОУ ДОМЪ МОГА МН О(Т')ЦА ЛНОГО КОМОРА ЗА БОРАВ'ЛІЕ[699а]НІЕ СВАКОМ[Ъ] НМАА.
 КАКО Е КОН СВѢТЫ СОБОМЪ ОБ'ДЕ ЗАСЛЪЖІО, ТАК'КО ЃЕ ТАМО Н МЕСТО НМАТИ СВОЕ МЕГЮ КОМЪ
 АГГ(Е)ЛН. КО ВЫШЕ. КО СНИЖЕ. Т'КО ЛН СЕ МАНИЕ О Б(ОГ)Ъ ТРЪДЫ. ОУ СНИЖЕМ[Ъ] АГГ(Е)Л'СКОМ(Ъ) РЕДЪ
 Н СТАІАТКІЕ. А Т'КО ВНШЕ ІЕ 8З'РААДІО. ВНШЕ Н МЕСТО КІЕ ДОБЫТИ. Т'КО ЛІ Е ОУТ[Ъ] СВОЕ МААДОСТИ ДО
 СМР'ТИ СВЕ ТЕКЪ ВР'ЛО О Д(Ъ)ШН РАДІО. А ЗА СВОЕ ТѢЛО ННЩА НІЕ МААРІО. ННТ(Ъ) СЕ Е КАД[Ъ] НА ЩО
 СР'ДІО ОБ'ДЕ. ТАЙ КІЕ ПО 8 НААЙГОР'НІЕМ[Ъ] ХОРЪ БЫТИ. КАКО Н 8 ПЪЛ'МЪ СЕ ПІНШЕ. СВАКОМЕ ПО

негоу послѣ онога свѣта. б(о)гъ кѣ исплаатити. а тко ли се све староу, салю ового свѣта како
 ѣ се лепо обѣжнвити да є болїи и напреднїи. тааи саамъ може то знати да тамо вѣѣ ннша
 некіє нлати. ѿт[ъ] свега є маазѣла ѿстаѿ. ни прнстаѿ тамо ни ѿкамо. а тко ли ѿше по слн
 пѣтовї є ходїѿ. н с неправ'дом[ъ] се є 8 слобы жнвїѿ. тым[ъ] є место ѡед'но з' ѣволои вѣт'наа
 лѣка: Тога радѣ. по свн ты хораа агг(є)л'скы с(вє)тїи людн разрегїены и населанн хокїє бытн.
 ю'но свако є то агг(є)л'ско хоро салѣ попраз'но и єжнклѣкѣ є мегю ннлн на брою. каа оу
 кѣм'паны ѿв'дє комакаа кад[ъ] є ланїє. зацо нз свакога онога хора понеко хнсе нзарад[ъ]
 гр'аннїє понз'пааа[699б]ло є доле ѿд[ъ] оны агг(є)л'скы арман'ды. те се єтнннше ребелїє слн
 бесовы и пакостны нама. а б(о)гъ с отнм[ъ] ѿдбїтанїем[ъ] сконмъ ѿд[ъ] нїєга, чнмъ ѿнн да
 моуѣ ѿо навантн. него саамн себы наваннше. внше ѿт[ъ] снн'ца бїахѣ свѣтлы. а кад[ъ]
 ѿтпадоше цр'ннн ѿд[ъ] мрѣака ѿташе. толнко с' єд'нн хр(н)стїанн се боре. а понайвнше с
 калѣгїєры и с поповы. да н ннх[ъ] так'вє цр'не з' д(8)шамн оу'ннє како ѿо сѣ саамн, н свѣдѣ н
 оу пак'ло. кога на ѿо по волї мѣ грѣх[ъ] наводєн. ѿо кон ч(о)в(ѣ)кѣ зактева саамъ на тога н
 нѣдє н на рѣкѣ дааю мѣ. то находитн да чнны и свр'шнє свою волю. зато н пнншѣн с(вє)ты
 ап(о)с(то)лѣ павѣѿ владѣс нїхѿѿѿ ѿ чєлѣ ѿнн наа[ъ] наамн нмааѣ доказѣе наамъ, каа добры
 пастнрѣ говореѣн. браѣѿ нїє наша браанѣ н ратѣ к люамн по тѣлѣ н кр'вопролїнванїа. Неголн
 нашѣ є хр(н)стїан'скыи голємъ хар'цѣ. н тежакѣ бої свпроѣѣ нашн д(8)шев'ны непрїатєлѣ
 нашега слов'м'лѣ. к нѣчєлом[ъ] н властєм[ъ]. до свѣтодржааца полр'чнны ового вѣка. слнмъ
 нзпод[ъ] н(є)ба дѣховом[ъ]. ѿтнѣдѣ не допѣшаѿ ѿнн тамо коме доѣн оу онаа агг(є)л'скаа хора.
 ѿткѣдѣно сн ѿнн нспалн. голєм[ъ] рат(ѣ) н хар'цѣ ѿв'дє ш' ннма балѣа да нма, кон лнслы
 [700а] тамо доѣн. много ѿща сла н неволїє вала мѣ подноснтн бєз ѣаз'бє. юрѣ знааѣ ѿнн то
 да б(о)гъ с люамн ѿнаа ннхова агг(є)л'скаа мєста прѣз'на нспїнїаа. зато ѿнн н воюю с наамн
 бореѣн се н на сло наводєн. ѿдвѣраѣаѿн нас(ѣ) на своє волїє к ѿволе свѣтѣ. да бн онаї не
 достаан. н вр'ло се мало тїн находы кон га трааѣє. конно се до кон'ца овога жнвѿта ѿдбїаю, те
 конно мѣ се др'ѣє. с ѿтѣмъ б(о)гъ нспїнїа онаа горе мєста. по прорїнцаню д[а]в[ы]д[о]вѣ оу
 п'саламѣ. нспїннтн кѣ ѿпада'нѣта мєста. кон лн ѿв'дє надборе вражїю владѣс. с ланннм[ъ]
 трѣдом[ъ] сконм[ъ]. ты кѣ достатн своє место за стонїє нмъ вѣт'нто горе оу оноу найсннжємѣ
 агг(є)л'скоу хорѣ. ѿоно за нїєга ѿвнн донїи ѿпаданнцы слабо н мааре. 8 томє донїємъ
 сннжєм[ъ] хорѣ боравнткїє маала кр'цєна дєтнца. конно нн сла нн добра ннсѣ чнннлн. толнко
 кроуѣ кр'цєнїє нмъ ѿо сѣ ѿд[ъ] врага ѿслобогїєны с мѣком[ъ] н кр'влю хр(н)стовомъ. тѣ кѣ
 бытн 8 томє рєдѣ н прааѣє ѣдовнцє. н женаты людн. кон сѣ прако се по хр(н)стїан'ском(ѣ)
 заакоу жнвнлы. ю'но ты ланїи агг(є)лн. ланїє н послове б(о)жїє ѿтправ'лаю. ѣваю по зємлн
 жнвє людє. оу'днлѣ свѣдаа ѿд[ъ] бєдє коє [700б] несвнгїєнє. н людє ѿсвѣщѣю оу памєтн. на
 добро н наводє а ѿд[ъ] сла ѿдвѣраѣа. докон'днсѣю кадѣ б(о)жїє оупраѣє маале. ѣа на снѣ ѣа оу
 оум'лїє з дотнцанїем[ъ] знатн. н разбнратн. стога сѣ с найннжєга хора былн агг(є)лы ѿо сѣ
 стародав'наш'нїєга патрїар'ха ѣакова на пѣтѣ ѿб'колїєно ѣвааы. тако се 8 бѣблн пннше. ѿдє

яковъ на своѣ пѣтъ. згледнѣ н видѣ око себе агг(е)л'ске бжюке многе. оу томе пр'вом[ъ]
агг(е)л'скомѣ хорѣ. нла свою столицѣ прес(вѣ)таа б(огородн)ца. юрѣ н она закланнѣ н тѣва люде
от[ъ] скакога сла. Како се ѣ таа пробаа н згоднаа была доста пѣтъ) с так'внм[ъ]
нѣйз'ннм[ъ] ц(а)риградѣ одбраннванем[ъ] од[ъ] непрѣтел'ске войске. ѣданъпѣтъ) быашѣ
под[ъ] ц(а)риграад(ъ) дош'ла тѣщена пер'ска войска. н наоколо об'колнаа загонѣн се юриншем[ъ]
да га оузмѣ. ѣто ты ѣд'номѣ добн. видѣше пер'сы гдѣ ѣд'на вр'ла г(о)сп(о)ѣа. кроз' капію градскѣ
нзаагѣ оу ннхобѣ тааборт с' многнла хѣвако оденѣти фракциеркы н с' млаады н'югланы
ц(а)ревы. прознаше онн да ѣ то ц(а)р(н)ца нзнѣтра. н ѣтнннше юѣн пѣтъ) да ндѣ к' шаторѣ
везнровѣ. рекоше занрѣ ндѣ да просн мнрѣ. а такы оставнше быти се. док'лѣ видѣ що ѣ се
до[701а]конатн. ама то бѣашѣ саама с(вѣ)таа б(огородн)ца. що н тѣваашѣ ц(а)риград(ъ) од[ъ]
непрѣтелѣа. догѣ она тако с тафром[ъ] до шатора везырова кроз[ъ] войскѣ тѣр'скѣ. н он'дѣ ѣ
нѣста. донек'лѣ онн чѣкаше що нс тога да бѣдѣ. пакѣ многаа г(о)с(по)да одоше да видѣ що се то
за много доконааваа. тѣ она нѣ нзаазы нспод[ъ] шатора. ннтн кога хѣбра нлаа. видѣше юрѣ
нѣйла ѣ он'дѣ. ннтн ю ѣ везнрѣ видѣо заклѣ нм се. тѣднше се що бн то было. кад[ъ] сѣ ѣ свн
видѣан юрѣ ѣ он'дѣ дош'ла. нѣ свѣроваше. нѣго се за то сваанше мѣгю собом[ъ]. оудрн дѣ. чнтн
патн. быше се н секоше. таѣ д(а)нѣ до ноѣн. тѣца н погнѣ. на сѣтрад(а)нѣ одоше нзпод[ъ]
ц(а)риграда сконмѣ пѣтемѣ натраагѣ. а н гр'цн н потерашѣ. кадѣ видѣше юрѣ н ѣ много нзгннѣло
тѣ бѣжѣ. н садѣ на кое мѣсто настѣпа откѣдаа коѣа непрѣтел'ска войска. нѣк' се ты мѣщааны
препорѣтѣю с(вѣ)той б(огородн)цн. просѣн од[ъ] нѣ помлоѣн. она кѣ н сѣтѣватн. н то кѣ
ѣправнтн да се онн ѣ своѣмѣ слѣ забавѣ. а мѣстѣ мнра ааѣ коѣно рааѣ добытн. тѣ га срамотно
помѣт'нѣ з бѣжаанем[ъ] бѣзоб'знѣце на свою страанѣ. ѣу архагг(е)л'скомѣ повншем[ъ] редѣ хокѣ
бравнтн. цр(')ков'нѣн оу'т(н)т(ѣ)ан. конно слободно бѣз' [701б] оустѣчаннѣ сѣе люде ѣд'нако бѣдѣ
н ѣчѣ на добро чнненѣ. ц(а)рѣ крааѣ г(о)с(по)дѣ. воаѣ. от[ъ] сла н ѣвракнѣю. сѣтѣтѣюѣн.
каараюѣн н прѣтѣн. б(о)жѣ пнсмѣ ѣ глаавѣ нмѣ оу'вр'ѣѣ. ща нм' се вааѣа клоннтн. що лн
тѣорнтн. да се б(о)гѣ нѣ гнѣкн. нн сѣтнрѣ зем'лю. мором[ъ] лн морн люде нзарад[ъ] неправѣд'ны
н крѣкы послова лѣкавы. юр'но то ѣ архагг(е)л'скы посаѣ. б(о)жѣа прнказнваннѣа до поглавнтѣ
люды доноснтн. н вѣлнко коѣ заѣшаанѣ б(о)жѣа докѣннѣсааватн. що нлаа з'бнтн се поскоро за
знанѣ людско. нз' тога ѣ хора бѣѣ. архагг(е)лѣ гав'рѣнлѣ послааннѣкѣ з доказнванем[ъ] оу
ол'тарѣ на слѣжбы к' прѣрокѣ захары. юр' кѣ мѣ жѣна ѣнѣсаавѣта роднтн вѣлнкога прѣрока
прѣдѣтѣѣ кр(')ст(нѣ)лаа юан'на. н пакѣ д(ѣ)кы м(а)рѣн. за х(рн)с(то)ѣо родѣнѣ од[ъ] нѣ.
бл(а)говѣстѣю юѣн ѣ. нлаа прѣт(н)стаа д(ѣ)ва своѣ мѣсто. н ѣ томе ар'хагг(е)л'скомѣ хорѣ. защо н
она докѣн'днѣсѣ г(о)с(по)дн наамѣр'нѣ послове тѣднѣ. кадѣ ѣ гр'кы цар(ъ) лавѣ юр'менннѣ
икѣнѣборацѣ. мѣтѣю н нѣмнрѣю хр[н]стѣанѣ. за иконѣ да н нѣ потнтѣю. павн се б(огородн)ца таадрѣ
ѣ снѣ нѣгоѣѣ м(а)т(ѣ)рн. тѣ юѣ рѣчѣ. нѣка напѣны пѣнѣ с вр'хомѣ [702а] чашѣ кр'вн. н напѣ
ш' нѣомѣ своѣмѣ с(ы)нѣ лавѣ. н то ѣ бѣлѣгѣ нѣмѣ бѣѣ. юрѣ кѣ скоро слоумѣ смр'ѣѣ погннѣтн. како
н стало мѣ се ѣ то. ѣбнше га гр'цн. н досадѣ т'ко слоумѣ досагѣю хр(н)стѣаном(ъ). скоро саамѣ сѣ

СЛОМЪ ѿвѣршѣ. како се ѿ толѣ пѣше. тѣко рече пролѣнѣа крѣтъ ч(о)вѣтъ. н нѣгова кѣ се мѣше ѿне
просѣти. Мегю кн(е)зѡвн на трекѣмъ[ъ] хорѡ быти кѣ поб(о)жна н м(н)лѡкрѣна г(о)с(по)да. ц(а)рн
краалн кн(е)зѡвн спакѣ грѡфовн зем'лѡдрѣцы. конно се жнвѡ н хѡде по заповѣдн
х(рн)с(то)вымъ траагомъ[ъ]. на своѣ сѡ людѣ пожалнвы. по м(н)л(о)стн с правнѡмъ[ъ] сващо
пролаатраю н сѡде. крнв'де не чнне. нн коѣ теш'ке наалѡге н глобѣ намеѣхъ з' досадоу[ъ] нраай.
кр'но с тога хора агг(е)лн. шо се зовѡ снлѣ н кн(е)зѡвѣ с людма н сѡ зем'лѡмъ[ъ] прокнѣгаю. по
разнѣны мѣсты. ц(а)рствѡмъ[ъ] с наахїаин. с воѣскоу[ъ] впраляю. сѡ сѣлы н градоуы. с тога ѣ
хора быѡ агг(е)лѣ 8 пер'скоуѣ ц(а)рствѡ оуправаїа. за даннѡво добы кадъ[ъ] сѡ тамо їсра)нлн
былн заплѣнены до сѣаааесетъ[ъ] годына. а прѡрокъ данїна мѡлаше се б(ог)ѡ да н вѣѣтъ
кѡртааише нз рѡбѣства. 8 толѣ догѣ к' нѣмѡ архагг(е)лѣ гаврїна тѣ мѡ рече. не тѡжн даннѣ.
ѣво їа самъ дошаѡ по[702б] слаатъ ѡдъ[ъ] б(ог)а да васъ[ъ] нзведе оу вашъ внлааетъ[ъ]. алѣ ѣто
вр'ло мї ѣ досадъ[ъ] спрѣтаѡ пѣтъ кн(е)зѣ пер'скога ц(а)рства. нмаа аванстъ[ъ] н їданъ а(а)нъ шо
сѡ се за то прѣрѣчнвалн. н да мн нїѣ оу помѡѣтъ бїѡ дошаѡ нашъ г(о)с(по)дннъ мнхана не
з'наамъ[ъ] шо бн чннїѡ. он' мн помѡже. тѣ добнхъ[ъ] то нз'вестн васъ[ъ]. нмаа с(вѣ)таа
б(огородн)ца скоу стоаицѡ. н мегю тымъ[ъ] кн(е)зѡвн снѡвнтымъ[ъ]. крѣ ѡна свѡдъ[ъ] наглѣа. н
свѡдаа се оу помѡѣтъ находы сѡ своумъ прокнѣганїемъ[ъ]. на н(е)вѡ н на зем'лн. по морѡ. н по
свакы мѣсты. свако подъ[ъ] б(о)гомъ ствѡренїѣ нѡ слѡшаа н покаара се. оу неко добы. док'лѣ їѡше
таа тамо рѡска страана. поган'ска ѣ была некрѣшена. ц(а)ра свога ннѡсѡ нмаа. него текъ кнѣзѡвы
ш' ннма владаалн сѡ. ангѡше се ава к'неза с вѣанкомъ снѡмъ[ъ] на галїа оскол'а н анрѣ
цр'нннмъ[ъ] моремъ[ъ] подъ[ъ] ц(а)рнградъ[ъ]. да га сѣбы ѡсвоѣ. тадаръ сергїѣ ц(а)роградскы патрїархъ
с наарѡдомъ[ъ] по граадѡ оузе кр(')стоуѣ ї нкѡнѣ носнтн. б(ог)ѡ се мѡлеѣн да бн н ѡсѡбѡдїѡ. пакъ
рнзѡ с(вѣ)те б(огородн)це крѡтѡ заааака оу морѣ. н такы днже се голѣма фр'тѡна. ѡда д'на
занїнха моремъ[ъ]. тѣ сѣ ѡнѣ кѡраабѣ рѡске нз'раз'бїа. н шнрѡмъ[ъ] сѡ свнмъ[ъ] чнномъ пѡтопїн.
цнн'ло трн [703а] кѡрааба шо ѡсташе с' ѡбаава таа кнѣза. с мало лїудїй враатнше се натрагъ оу
скоу зем'лїю. оскол'а. н дїрѣ. б(огородн)ца то заповѣда морѡ. нѡ ѣ ѣто он'даа морѣ пѡслѡшало. с'
їд'ннмъ[ъ] замѡченїемъ[ъ]. нїѣнѣ халннѣ оуз'бѡнїаа. н толнѣ тѡщѣнѣ кѡрабѣ²¹⁶. 8 їд'но с воїцаны шо
пѡтопы на д'но. та н садъ такѡ мѡже се прнлѡчнтн. конм' се хр(н)стїанѡмъ[ъ] ѡдъ[ъ] дѡш'маана
неѡлїа слѡчн. нека с верѡваанїемъ[ъ] с(вѣ)тѡ б(огородн)цѡ на помѡѣтъ сѣбы внчѡѣн дознѡлїю. хѡѣ н
ѡдѡбрааннтн. н непрїатѣлѣ нїѡхѡвѣ оу паклѣномъ[ъ] морѡ стѡпнтн. да нмъ н траага нѣстане. Мегю
владаалнцн. кїѣ²¹⁷. ѡравнтн. конно сѡпрѡѣтъ їаѡѡла ѡрѡѣн се оудїнѡлѣ ѡѡю. тѣ нї 8 чѣмѡ не
грѣше. нн с' їзѡыѡмъ[ъ]. а нн с конмъ[ъ] пѡслоумъ[ъ]. на шо ѡнн ч(о)в(ѣ)ка нѡде чнннтн. крѣ вѡастн.
нмадѡ їакѡстъ скоу надъ[ъ] дѣмонн. бїю се ш' ннма н прогонѣ н. да не чннѣ лїудма пакѡстн. нз'
тога рѣда ѣ быѡ архагг(е)лѣ рафанлѣ. шо ѣ прѡѡдїѡ тѡвннна сннна. тѣ га ѡженн. н шо ѣ быѡ

²¹⁶ Реч је накнадно написана изнад реда.

²¹⁷ Реч је накнадно написана изнад реда.

СЛЫ ДѢХ[Ъ] ПРІ ОНОЙ НЕВѢСТИ СРН ТЕ ІОЙ Є МОРОЎ МѢЖЕВѢ. ЛАТЫ ОНОГА ДЕМОНА ИМЕНОМЪ АЗ'МОДЕНА.
ОТШІНКА ГА ТЕ ГА СВѢЗА. ОУ ІЕГ'ПАТСКОЙ ПѢСТЫНН. ДА ТОВЫ КВАРА [7036] НЕ С'ТНЫ. ИМАА Н
ПРЕТ(Н)СТА Д(Ѣ)ВА МЕСТО МЕГЮ ВЛАСТНМА. ІЕРЪ ОНА ИМА ВЛАДОСТ[Ъ] СНАЖ'НѢ НАД[Ъ] САНМЪ ДѢХОВЫ.
БЫАШЕ ПОМАМ'НА Ц(А)Р(Н)ЦА ЗОІА. ЛЕОНА ГР'ЧКОГА Ц(А)РА ЖЕНА. ПАКЪ ОПАСАА Є ПАТРІАРХЪ С
ПОАСОМ[Ъ] Б(О)ГОРОДН'НМ(Ъ). Н ТАКЫ ПРОБЕЖЕ НЗ' НІЕ ЪАВО. ТЕ ОСТА ЗДРАВА. ТА КОГА МѢТЫ ЪАВО.
НЕКА СЕ ВР'ЛО М(О)ЛЫ ПРЕС(ВЕ)ТОЙ Б(О)ГОРОДН)ЦН. ХОКІЕ ОНА ПОСАЖАТИ НЕГОВѢ МОБѢ. Н ПРОГНАТИ КІЕ
ОД[Ъ] НЕГА НЕІНСТОГА ДѢХА. МЕГЮ СНААМН БЫТИ КІЕ ТЫ ЛЮДЫ КОННО ЧѢДО Ч'ННЕ. НА ПРІАНКѢ, КОННО
ВСРЕД[Ъ] БЛАТА СТОЕ. А НІНСѢ КАВОНН, НЕ БЛАТЕ СЕ. БЛАТО Є НАШЕ ТѢЛО. ЗАЩО З БЛАТА Є НСПРАКІЕНО.
ТОГА РАДН КРОЗ' Д[А]В[Ы]ДА ТО Н ГОВОРЫЙ Б(О)ГЪ ДО ОЦІОНЫ ЛЮДЫ. ІАКО БРЕНІЕ ПЯТЫ ПОГЛААЖАѢ
НХЪ. КАА БЛАТО НА ПѢТѢ ТАКО ЪѢ Н З'ТАЖНТИ. ОУ ТОМѢ БЛАТѢ ОУ НАШЕМ[Ъ] ТѢЛѢ. НАША Д(Ѣ)ША С
РАЗЛАНКЫ ГРѢХОВН СЕ КААМА. ТОГА РАД[Ъ], Н АП(О)С(ТО)ЛЪ ПАВАО ТѢЖЕЊН ГОВОРАШЕ. ОХ[Ъ]. ІАД'НЫ ІА
Ч(О)В(Ѣ)КЪ. КО БЫ МѢ НЗ'БАВІО НЗ' ОКОГА СМРТНА ТѢЛА. ДА КОН ЛЮДН БѢДАВ'ШН ОУКЕД'НО СЪ
СЛОЧЕСТ'ННЦЫ Н МЕГЮ РАСХАЛ'НЫМЪ ЖЕНАМН МААЗ'ЛІНМ[Ъ]. А НИЩА НЕ ГРѢШЕ. Н ТО СѢ ЧѢДОТВОРИЦЫ.
[704а] ІЕРЪ ПО БЛАТѢ ГАЗЕ. А НЕ КААМАЮ СЕ. ЗАТО Н ТЫ КІЕ ЖІВНТИ МЕГЮ СНААМН. ІЕРЪ СНААЖННЦЫ
ЧѢДА Ч'ННЕ НА СВѢТѢ. Н КРОЗ' ННХ[Ъ] ДААЕ Б(О)ГЪ ЛЮД'МА СНААГѢ. ДА СѢ ІАКЫ ФРНШ'КН ЮНААТ'НЫ Н
ХНТРЫ. Н ЧѢДОЧ'ННЕНІЕ. С ТОГА Є ХОРА БЫО ОНІН АГГ(Е)ЛЪ. ЦО Є ОУ ВАВІЛОНЫ ТРН ОТРОКА. СЕДРАХА,
МНСАХА, Н АВ'ДЕНАГО ОДБРААНІО ДА НЕ НЗ'ГОРЕ В РАСПААЛІЕНОЙ ВАТРЕНОЙ ПЕЊНЫ. ИМАА ПРЕТ(Н)СТА
Д(Ѣ)В(Н)ЦА М(А)РІА, СВОЙ БОРАВАКЪ Н МЕГЮ ТЫМЪ СНААМА. ЗАЩО Н ОНА ЧѢДА Ч'ННЫ. Н БРААНЫ ЛЮДЕ
ОД[Ъ] ВАТРЕ. ЗАЧЕМО СЕ Є БЫЛО ІЕДАН'ПѢТ(Ъ) ТО ЧѢДО В Ц(А)РНГРААДѢ. НА ВСКРСЪ. НШ'АН ДЕЦА, ГІАЦН
ПРНЧЕСТІВАТИ СЕ РАНО ОУ ЦР'(І)КВН. ЗАМЕСА СЕ ВІЕД'НО Ш' ННМА НЕПОЗ'НАНО Н ІЕД'НО Ч'НФѢТ'ІЕ ДІЕТЕ. ТЕ
СЕ Н ОНО ПРНЧЕСТЫ. А КАДЕ ДОМА ДОГІЕ. КААЗА ОНЪ ТО СВОМЕ О(Т')ЦѢ Н М(А)Т(Е)РН НЕВѢР'ННМ[Ъ]
ЖИДОВОМ[Ъ]. ДА СЕ Є ПРНЧЕСТІО ТѢЛА Н КР'ВН Х(РН)С(ТО)ВОЙ. А ОТАЦ' МѢ СТАКААРЪ БІАШЕ. ВР'ЛО СЕ
ОНЪ ЗА ТО НА СВОЕ ДІЕТЕ РАЗЛЮТЫ. ТАКЫ СКОПА ГА ЗА ЧѢПЕ. Н ОДВѢЧЕ ГА ТЕ ГА ТѢРЫ ОУ ОНѢ ВАТРЕНѢ
ПЕЊЪ ГДѢ СЪЛІНКА СТАК'ЛА. А НА ТРЕЊН ПОСЛЕ Д(А)НЪ ОДЕ МѢ МАТН²¹⁸. К ОНОЙ ПЕЊН ДА МѢ КОСТН
ВІАДЫ ІЕСѢ ЛЫ НЗ'ГОРЕЛЕ. Н ЗА ВЕЛНКО ЧѢДО. НААГІЕ СВОГА ІОЙ ТОГА С(Ы)НА ЖІВНА Н [704б] З'ДРАВА.
ЗАПІНТА ГА КАКО НІЕ НЗ'ГОРЕО В ВАТРН. ОТКААЗА ОНЪ. ТЕ РЕЧЕ. ЗАРАДН ТОГА МАТН НІНСАМЪ НЗ'ГОРЕО.
ІЕР'НО ДОХОДІЛА Є К' МЕНН ІЕД'НА ЛЕПА НЕВѢСТА. ТЕ Є ГАСІЛА СВАКАД[Ъ] ОКО МЕНЕ ВАТРѢ. Н ДОНОСІЛА МІ
Є КІСТН КАД[Ъ] МІ Є ВАЛІАЛО. А ТАА Є ТО НЕВѢСТА БЫЛА. ПРЕТ(Н)СТАА Д(Ѣ)ВА Б(О)ГОРОДН)ЦА: Н МЫ АКО
СЕ ТѢЛА Н КР'ВН Х(РН)С(ТО)ВѢ. ПРАВО С Ч'НСТА НАМЪ СР[']ДЦА ПРНЧЕШЕМО. ТО ПРЕС(ВЕ)ТАА Б(О)ГОРОДН)ЦА
Н НАСЪ ХОЊЕ СЪЧѢВАТИ Н ОТБРААННТИ ОКОГА СВѢТА ОД[Ъ] ВАТРЕ Н ВОДЕ Н ОТ[Ъ] СВАКОГА ХОЛѢНА. А Н
ОНОГА СВѢТА ОД[Ъ] ВѢЧНТА ОНОГА ПАКІЕНА ОГ'НІА ОДБРААННТКІЕ НАС(Ъ). ОУ КОННО НА СТРАШ'НОМЕ
ОНОМЪ СЪАѢ Х(РНСТО)С(Ъ). ОПРАВНТКІЕ НТИ СВЕ ГРЕШНІКІЕ Н БЕЗАКОННІЕ ВІЕД'НО С ПОГАНН. КАДЕ РЕК'НЕ
НДНТЕ ОД[Ъ] МЕНЕ ПРОКЛЕТНІНЦЫ ОУ ОГАНЪ ВѢЧ'НЫ. ЄГОЖ[Е] ОУГОНЗ'НѢТИ СПОДОБН НАС(Ъ) Х(РНСТ)Е
Б(О)ЖЕ. ІАКО ВЛ(А)ГЪ Н ЧЛ(ОВѢ)КОЛЮБАЦЪ; АМ[ННЪ]:

²¹⁸ Реч је накнадно написана изнад реда.

ТРЕТІА ЧЕСТЬ СЕГО СЛОВА: ~

Є людіаа добры н б(о)гобогаз'анкы. нзарадъ своє м(н)л(о)стн. н прет(н)сте мѧ д(ѣ)кы
м(а)ріє. нєгове драаге м(а)т(є)ре по вол'ностн. х(р)сто(с)ъ. б(ог)ъ нашъ. нспянаа онн свѣтъ
праз'на места. ѡтквд'но сѧ нспалн ѡвн слн ан'гелн. що се салъ нзпод[ъ] н(є)ба выаю. н како є
горе кое агг(є)лс[705а]ко хоро ѡт[ъ] кое рѣке. внше внше. тако по нѣма кє горе. н добре
хр(н)стїаніє. внше внше разрѣнкватн за стаіаніє. конно ѡв'де за ѡвога жнкота. болє болє оузбѣдѧ
рааднлы ѡ д(с)шн се поднжѣн. оу шестоле хорѧ бораке све агг(є)лскаа г(о)сп(о)да. талю мєгю
нѣма кє борахнтн д(ѣ)встав'ннцы, неженєны люан н д(ѣ)воіке. кон сѧ се до своє нмъ смртн
ч(н)сто здр'жалы. те се ннсѧ оу себеы разжнзали. нн що некалїало пернлы поганєнн себе. н
праавы калѣгєры. пѣстнн'ныцн. конно съ свонм[ъ] оум'акм[ъ] н з д(с)шомъ ѡв'де. над[ъ]
свонм[ъ] тѣломъ г(о)сподарю. то не чнне що нмъ тѣло зак'тева чнннтн. не пѣцаю мѧ на волю.
кєр'но таа агг(є)лскаа г(о)сп(о)да. над[ъ] ѡстаалы агг(є)лн г(о)с(по)дѧю н владѧю ш' ннма. дрѣгн
агг(є)лн сѧ каа сѧгє ннхове. с тога є хора агг(є)лъ бїѡ. щоно га є с(вє)ты іѡан(ъ) б(о)гословъ
оу своіє прнвнганю вндєѡ. заповѣдаюкн мѧ ѡщро дрѣгнм[ъ] четворнцы агг(є)ломъ що др'же
четнры зем'їана вѣтра. говораше нмъ. да не ѡбрегаю с вѣтромъ. нн зем'лю. нн мора. нн др'в'їа.
док'ле рєчє мнн попєчатнмю люде на чєлїн конно право сѧжє нашємѧ б(ог)ѧ: нмаа прєс(вє)таа
б(огородн)ца своє іѡї место мєгю [705б] томъ г(о)сподомъ. кєр'но н ѡна є за свога іѡї ѡв'де
жнкота г(о)с(по)дарнца была своіє тѣлѧ а не сѧжкнннѧ. чнннла є заптѣ телєсної волю. зато
салъ н над[ъ] агг(є)лн г(о)с(по)дарє. те іѡї онн сѧжє. іѡщє н оу соломонової за младоствн своє
кад[ъ] є сѧжнла цр(')квн. такы он'дє почєѡ іѡї є сѧжхнтн агг(є)лъ. н храанѧ іѡї дааваѡ. що є
она кєа. да кад[ъ] нїѡїзн агг(є)лн сѧжє н за свою нмъ г(о)сп(о)гю є др'же. да мїн що смю
ѡт[ъ] свѧща плашанкы люан. поболє намъ балїаа іѡї оуїїнлѧ сѧжхнтн н дворнтн ю. каа свою
г(о)сп(о)ѣѧ. зашо чѡвѣкъ є много сннжы н слабн ѡл[ъ] агг(є)ла. по сказнваню ѡаїма. смаанїѡ
сн га с мѧнїмъ нєїїмъ ѡт[ъ] агг(є)ла. г(оспод)н. мєгю пр(є)столаы жннвнтн кє сѧдїє. бнровн
єш'кѣтн. н тнм[ъ] прнлнчнны що люама сѧє. сваком[ъ] по правнцы без' хаатєра н мннта.
кєд'нако болѧром[ъ] н снромахом[ъ]. пѣт'ннкѧ н домакєм[ъ]. познан'цѧ н несъзнанцѧ. кєр'но
агг(є)лске онє столнцє голємѧ правнцѧ нмадѧ оу себеы б(о)жїю. с отога кє хора оннн внсокы
пр(є)столъ ватренїн быѡ що га є пророкъ данїналъ вндєѡ гдѣ б(ог)ъ ѡ(та)цѣ сѧды на нємѧ. н
люама за то своє вндєнїє кааза. то рєчє. старъ годннмн сєгнѧшє. столнца мѧ ѡт[ъ] пламєна
бїашє. тако [706а] н кола мѧ бїахѧ горѣхъ огань що се на нѣма возаашє. сєдєкн ѧ колы на кр'ло
внсокої столнцы. а тє н столнцє н кола све сѧ то агг(є)лн ѡт[ъ] сваке фор'мє код[ъ] б(ог)а.
свакы ѡсобнтѡ за свою сѧжню потрєбѧ. мєгю ты столовы нмаа своє место прєс(вє)таа
б(огородн)ца. б(о)жїю прав'дѧ. нмаюкн іѡї ѧ себеы. тє добрнм[ъ] люама свою м(н)л(о)стѣ нздаає.
а занцє каара н бїє. како є н пробѡваѡ то на себеы гаганъ нєкы кєрєтннкъ ѧ мєстѧ лїѡполю. що нїє
к'тєѡ ѡбраза почнтоватн нїєнє нконє. нї кє ч(н)стомъ д(ѣ)воїком(ъ) назнватн. а нн

Б(ОГОРОДН)ЦОМЪ. НЕГО Ю Є РЪЖІО Н ШОВАО. ДО ТРНПЪТЪ) СЛАМА ГА Є ОТВРАЖАЛА НА СНЪ С ТОГА МЪ
СЛА СР[']АЦА ДА НЕ ЧИНЫ ОНЪ ТО. АЛН НІЄ КТЕО ПОСАВШАТИ КЕ. НН'АН НА ЧЕТВР'ТЪ НОБЪ СПЛАВАЮЋН МЪ,
ПАК' МЪ НА СНЪ ОУКААЗА СЕ С(ВЕ)ТАА Б(ОГОРОДН)ЦА. ТЕ МЪ СЕ С ПР'СТОМЪ) ДОТАЧЕ РЪКЪ Н НОГЪ. Н ТАКЪ
ОТПАДОШЕ МЪ ОБЕ РЪКЕ Н НОГЕ. Н ДОСАДЪ) СЕ ТО СЛЪЧЕ. КОН РЪЖЕ НЮ Н НА ІКОНЪ ІОЊ ПЛЮЮ ГАЗЕ КЕ
Н ЦЪПАЮ А НЕ ПОЧНТЪЮ. МААМЕ СЕ. СЛЕПЕ. САКАТИ ОСТАЮ. Н ПАСКЪ Н ГЛАВЪ ГЪБЕ. ОУ ХІЕРЪВІМ'СКОМЕ
РЕДЪ. БЫТИ КІЕ. АП(О)С(ТО)АН ПРОРОЦЫ. КОННО СЪ САСЛА МЪДОН Н ПРОВЪЩ'БААН СЪ ЗНАЮЋН НМЪ Б(О)ЖІЕ
ТАЙНЕ. Н ЛЮДЕ НА ТО ОУЧЕ Н НАСТАЛАЮ. КЕР'НО [706Б] ТІН ХІЕРЪВІМІН САМО ОДЪ) МЪДРОСТН СЪ.
ПОНАЙБОЛЕ ОНН ЗНАДЪ Б(О)ЖІЕ ТАЙНЕ. Н ЛЮДЕ МЪДРЕ ОСВѢСЪЮ СРАЗЫМ'ЛЮЮ. С ОТОГА ХОРА ОСМОГА.
БЫАН СЪ ХІЕРЪВІМІН С М'НОГІМІЪ) ОТИМА. ШО СЕ НА НІМЪ С(ВЕ)ТЫ Д(Ъ)ХЪ КАА НА КОТІА ВОЗААШЕ. КАКО
ПРОРОКЪ) ЕЗЕКІАЛЬ ЗА НІХЪ КАЗЪЕ ШО Н Є ВІДЕО. ПО СВЕЛЪ ТЪЛЪ ВЕЛЪ. ПО ЛЕГІ. РЪКЕ НОГЕ КРИЛА Н
КОЛА СААФН ОДЪ) ОУЮ БІАХЪ. КРОЗЪ) ТЕ МНОГЕ НМЪ ОТИ ГОЛЕМА МЪДРОСТЪ Н ЗА СВАЩО ЗНААНІЕ
ПРОНАХОДНО Є. ШО НМАДЪ ОУ СЕБЪ ХІЕРЪВІМІН. Н ЛЮД'МА ОУ ГЛАВЪ ПАМЕТЪ) Н ДОБРЪ СВѢСТЪ ДААЮ.
НМАА ОУ ТОМЕ ХОРЪ Н ПР(Е)С(ВЕ)ТАА Б(ОГОРОДН)ЦА СВОЕ МЕСТО. КЕР'НО СВР[']ХЪ МЕРЕ Є ОНА МЪДАРА. ОУ
Ц(А)РНГРАДЪ. С(ВЕ)ТЫ ГІЕР'МАНЪ) ПАТРІАРХЪ. ІОЩЕ КАЛЫГІЕРОМЪ) КАДЪ) Є БІО ВР'ЛО СЕ ДО СМР'ТН
БІАШЕ РАЗБОЛІО. ОУ ТОЙ БОЛЕСТН ЯКААЗА МЪ СЕ С(ВЕ)ТАА Б(ОГОРОДН)ЦА. НА ЯВЕ. ТЕ ГА ЗАПІНТА. ШО
ЗАКТЕВА ОНЪ ОДЪ) НІЄ ЧІМЪ БН ГА ДАРИВАЛА. ЗДРАВ'ЛІЕ НЛН МЪДРОСТЪ ЖЕЛЪ. ОНЪ МЪДРОСТЪ
ЗАПРОСЫ, А НЕ ЗДРАВ'ЛІЕ. ТО МЪ Н ДАДЕ. ТЕ ШО НІЄ ЗНАО ТАКЪ ЗНАДЕ. ГОВОРНТИ ЧІНСТО КЕ'РЕЙСКЫ
ЛАТНН'СКЫ. А ГР'КЪ Є Н БІО. О СВѢЛЪ ВѢЩЪ. ТАКО. ДА МЪ ОН'ДЕ НІЄ ПАРА БЫЛО. ТА Н САДЪ КО
ЗАК'ТЕВА МЪДАРЪ БЫТИ, Н ЯЗЫКЕ ЗНАТИ. КОЕ НЕ ЗНА. [707а] НЕКА Н МАЛО СЕ ОУЧЫ. А Б(ОГОРОДН)ЦН
ВР'ЛО Н СВЕСР'ДО СЕ ЗА ТО МОЛЪ. ОНА КІЕ МЪ НАК'НАДНТИ ДА СКОРО СВАЩО ЯТЪВЫ Н ОУМЪДОН СЕ
ЄШ'КІНЛЕ СВР[']ХЪ ДРЪЖ'СТВА МЪ НІЕГОВА БОЛМА. ОУ СЕРАФІМ'СКОМЕ ХОРЪ ПОНАЙГОРНІЕМЪ) БЫТИ КІЕ
М(Ъ)Ч(Е)ННІН. КОННО ТАКО Х(РНСТ)А Б(ОГ)А МНАЮ ДА Н Д(Ъ)ШЕ СВОЕ ЗА НЕГА ПОЛААЖЪ. СВОЮ КР'ВЪ
ПРОСНПІАЮ. СВАКЕ МЪКЕ Н БЕДЪ ПОДНОСЕ. ЗАЩОНО СЕРАФІМІН ТО Н ЕСЪ Б(О)ЖІА ЛЮБАВЪ) Н МНОСТЪ). О
ТОМЕ СЕ ОНН ДЪР'МА РАСПАЛЮЮ. ГОЛЕМЪ СВОЮ ЖЕЛЮ НМАЮЋН НМЪ Г' Б(ОГ)Ъ. Н ЛЮДЕ НА ТО ПРОБЪГЮЮ.
ДА БН МНОВААН Б(ОГ)А Н ЧЕЗ'НЪАН ЗА НІНМЪ ОДЪ) ЖЕЛІЕ НМЪ. С ОТОГА Є ХОРА БЫО ОНІН СЕРАФІМЪ.
ШО ГА Є ВІДЕО ПРОРОКЪ) НСАІА. КАКО ШО Н САМЪ КААЖЕ. ПЪСТН СЕ РЕЧЕ ОУЗ'ГОРЪ) КЕДАНЪ К' МЕНН
НЗ'МІЕГЮ СЕРАФІМЪ) СЕРАФІМЪ. Н НМАШЕ ОУ РЪЦН ГОРЪБЪ ОУГАЛЪ. ШО ГА БІАШЕ С КЛЕЩІМЪ) НЗ' ОЛТАРА
ОУЗЕО. ТЕ Ш' НІНМЕ ДОТАЧЕ СЕ МОНМЪ ОУСТ'НАМА: ГОРЪБН ЯГ'ЛЕНЪ ПРОЗНАНІЕ. СЕРАФІМ'СКЪ ЖЕЖ'КЪ ДО
Б(ОГ)А НМЪ ЛЮБАВЪ ШО СЕ Ш' НІОМЕ РАСПАЛІАЮ. Н ЛЮДЕ ДО ТЕ ТАК'ВЕ ЛЮБАВН ПОДІАРЪЮ НМАТИ НМЪ Г'
Б(ОГ)Ъ. НМАА ПРЕС(ВЕ)ТАА СВОЙ ТРОНЪ Б(ОГОРОДН)ЦА, Н ОУ ТОМЕ СЕРАФІМ'СКОМЕ ХОРЪ. КЕРЪ ОНА Н ВР'ЛО
ЖЕЛНВО [707Б] МНАВЕ Б(ОГ)А. Н СПАЖАА ОДЪ) БЕДЕ ТЕ ЛЮДЕ КОН Б(ОГ)А. МНАЮ, Н ПОРЕДЪ) Б(ОГ)А
ЗА ПРАВОСЛАВ'НЪ ВЪРЪ ОУСТАЮ ОТПНРЪБН КЕ. КАКО ШО СЕ Є ТО ЗАБЪСЛО БЫЛО Н НА С(ВЕ)ТОМЕ ННКОЛН.
НА ПР'ВОМЕ СЪБОРЪ ННКЕЙСКОМЕ ПРН Ц(А)РЪ ВЕЛНКОМЪ КОН'СТАНТИНЪ. КАДЕ ОНЪ ШНК'НЪ ШАКОМЪ) ОУЗ
ОБРАЗЪ) АРІА. КРОЩО ХЪЛІО Є НА Х(РНСТ)А С(Ы)НА Б(О)ЖІА. НАЗІНКАЮЋН ГА СТВАРЪ, А НЕ Б(ОГ)А. ПАКЪ
ОН'ДЕ НА СЪБОРЪ ОСТАААН С(ВЕ)ТЫ О(Т')ЦН. К'ЪАХЪ ДА ГА НЗМЕТ'НЪ НЗ ВЛА[А]ДЫ[А]ЧЕСТВА. ЗА ТААЙ МЪ
ОУДАРАЦЪ. ЗАЩО НА СЪДЪ ОНЪ БЪШН Ч(О)В(Ъ)КА. ОУ ТОМЕ ВІДІЕНО ЯКААЗА СЕ Х(РНСТО)С(Ъ). Н

прѣч(н)стаа м(а)ти мѣ. ц(а)рѣ константинѣ н свинѣ онинѣ о(т')цѣмѣ. з десне рѣке с(вѣ)томѣ
 ннколн х(рнсто)с(ѣ). дааюѣн ев(аг)г(е)лїе мѣ оу рѣке. а с леке стране, пакѣ б(огородн)ца олофѣ на
 нѣга метаашѣ. тако с(вѣ)тыѣ ннкола опет(ѣ) мнр'но оста оу своѣмѣ мнтрополнт'ствѣ. н досад[ѣ]
 тако быва. т'ко се ор'лн те оустѣе за свою вѣрѣ н зааконѣ жвстрѣ надпнрѣн се свпроѣ кон
 еретнка. тѣраака лн н жндова. кон хѣле н рѣже хр(н)стїан'скѣ вѣрѣ. вчѣѣн на ннх[ѣ] са
затнцаанїемѣ сконмѣ крѣсто се др'жеѣн с развлом[ѣ] без' встрѣчанїа. нїе с(вѣ)таа б(огородн)ца
 чѣва н забранїе. да мѣ ннко в томѣ не може [708а] що злнм[ѣ] навантн нн що досааднтн с
коїом[ѣ] пакосѣ. него їоше поболїе кїе га нзощнтн в бесѣдн. н на внше пощенїе оу'з'ангнѣнтн кїе
га: нмаа прѣч(н)стаа д(ѣ)ва б(огородн)ца, наша велнка ц(а)р(нц)а. своѣ за седенїе їоѣ место. н
код[ѣ] с(вѣ)те тро(н)це навлнзѣ. повнше от[ѣ] свїю свѣтааца. н свр'хѣ свїю агг(е)лскы хѣраа.
 кр'но онн нсто слагѣ. а она є б(о)жїа праава м(а)тн. коїоно є саамѣ б(ог)ѣ заказаѣ почнтоватн.
 Чатн рече твоя о(т')ца н м(а)терѣ. зарадн тога нмаа с(вѣ)таа б(огородн)ца своѣ место код[ѣ]
прес(вѣ)те тро(н)це внше вѣсех[ѣ] с(вѣ)тнх[ѣ] н ангѣлаа. кр'но прес(вѣ)таа тро(н)ца їоше ѡв'дѣ на
зем'лн за нїѣзнна жнвота нмаа є своѣ место бораѣно оу нїѡнзї. о(та)цѣ є то нзволїо да бѣде.
 а с(ы)нѣ се є ѡд[ѣ] нїе родїо. н д(с)хѣ с(вѣ)ты то х(рн)с(то)во чл(овѣ)ч(а)ско тѣло є справїо. нз
 саамѣ д(ѣ)воїчкѣ кр'вн оу нїѡнзн. защїоно ѡвако є арханг(е)лѣ гав'рїлѣ говорїо к' прѣч(н)стої
 д(ѣ)воїцн м(а)рїн. д(с)хѣ кїе с(вѣ)ты наа те доѣн. н сна выш'нїега б(ог)а о(т')ца ѡв'сеннткїе те.
їоше н зато прес(вѣ)таа б(огородн)ца свр[']хѣ свн с(вѣ)тн н агг(е)ла код[ѣ] с(вѣ)те тро(н)це.
 крощїоно она много болю слобода н м(н)л(о)стѣ код[ѣ] б(ог)а нмаа. неголн свн свѣты. н агг(е)лн.
 кано що їоѣ бы н речено. радѣн се ѡбравованна [708б] г(оспод)ѣ с тобою. то кст[ѣ] да є она сѣ
свинѣмѣ сконмѣмѣ наачнномѣмѣ чнстоѣомѣмѣ добрнїїомѣмѣ. каад'росѣ. владаомѣмѣ. свїю с(вѣ)те н
 агг(е)лѣ безѣ нз'ма наднш'ла. како н велы к' нїѡнзн в прнповѣстн своїѡї соломоѣ. много к'ѣре
достадоше блага. много снлѡнтѣ быше н юнаачство оу'чнннше. ама ты сн све н преш'ла. н
 над[ѣ] свнма сн внш'ла. оу свѣтомѣмѣ пннсмѣ находн се тро(с)трѣко пощенїе. чааст' лн. на' мѣ
хѣлаа. како комѣ нмаа се чнннтн н нз(а)ааватн. пр'во що є понаїѣболїе н найвнше. зѡе се латрїа.
то кст[ѣ] ѡтсавжнванїе н поклон(ѣ). то се ннком[ѣ] дрѣгом[ѣ] не достон нздаватн нн чнннтн.
кроме саамомѣ г(оспод)ѣ б(ог)ѣ. часть слава то кст[ѣ]. пок'лонѣ дннка голема саамомѣмѣ б(ог)ѣ се
прнстон ѡт[ѣ]ааватн н доноснтн мѣ. Како що се в зааконѣ ѡ томѣ пнше. твомѣ г(о)с(по)дннѣ
 б(ог)ѣ се покланїаї. н нїемѣ кд'номѣ савжн. дрѣгаа є форма пощенїа н поклон(ѣ) ѡд[ѣ] манїе
рѣке не г(о)с(по)дѣскаа. него да речеѣм[ѣ] како своѣ кон'шн. дрѣгѣ, братѣ, кѣмѣ, прїателю лн комѣ
що се ѡв'дѣ нздааїе. то се зѡе дѣлїа. то се стон свнмѣмѣ с(вѣ)тыма н агг(е)ломѣмѣ. каано
блнжнїмѣмѣ двор'нїнкомѣмѣ код[ѣ] н(е)б(е)снога ц(а)ра х(рнст)а б(ог)а. како н д[а]в[ы]дѣ оу
ѡал'мѣ що за ннх[ѣ] х(рнст)ѣ б(ог)ѣ говоры. а мены, велы. вр'ло быше [709а] ч(а)стна твоя
дрѣжнна б(о)жѣ. треї є тар'зѣ пощенїю ѡт[ѣ] среднїе рѣке. да речеѣм[ѣ]. каа ц(а)рекої маїцн н
ц(а)рнцн мѣ. щїоно зѡе се гїпер'дѣлїа. среднїа част(ѣ). н то є х(рнст)ѣ каа ч(о)в(ѣ)кѣ по нїегоѣ
ч(о)вѣчастѣѣ пощенїа ааванїе. како се н пнше да є по ч(о)вѣчастѣѣ манїн ѡд[ѣ] о(т')ца. що н

саамъ то к' 8ч(е)н(н)комъ(ъ) рече. како єу(аг)г(е)лстѣ ѿваанъ(ъ) пинше. ѿко о(та)цѣ боїи є
од[ъ] мене. кр'но х(рнсто)с(ъ). од[ъ] двє є формє състашенъ. з б(о)ж(а)ства н с
ч(а)б(ѣ)ч(а)ства. кано б(ог)ъ пре вѣка н свѣта од[ъ] о(т')ца є постав. како цо саамъ б(ог)ъ
о(та)цѣ кроз' д[а]в[ы]да 8 ѡал'м8 говоры до х(рнст)а с(ы)на свога. нз мога црєва пре даннцє
 родїо самъ те. а от[ъ] своє м8 м(а)т(е)ре на зємлѣ пакъ врєменом[ъ] се є ч(о)вѣкомъ родїо. како
 цо ап(о)с(то)лѣ паваѡ за х(рнст)а на мѣ доказє. кад[ъ] вєлы догїє край годннама. он'даа посла
 б(ог)ъ к'д'нороднога свога с(ы)на од[ъ] жєнє с родєнїемъ. нн'дн то х(рнст)8 кано б(ог)8. достон є
 понаїкнш частъ нздаавати. латрїю. а каа ч(о)вѣк8 прїнстон м8 се срєднє пощенїє.
 Гїпер'двѣла²¹⁹. то срєднє рѣкє пощенїє прїнстон н пр(є)с(вє)той б(огородн)цѣ. тако н ч(а)стномє
 кр(')стѣ нздаавати. кр'но како се є оу х(рнст)8 ч(о)вѣтаскаа скона з' б(о)гомъ срочнла. тако н
 прєс(вє)таа б(огородн)ца з' богомъ се є прїсконла. кр'но она є роднла [709б] хр(н)ста с(ы)на
 б(о)жїа. тако н ч(а)стны кр(')стѣ з' б(о)гомъ се є спорѣтїо. кр'но на нєм8 бы распѣт(ъ) с(ы)нѣ
 б(о)жїї. нзарадн тога ѡал'мопѣвацѣ нарнчє га с(вє)ты поднож'никъ х(рн)с(то)вѣ. н казє да м8
 се нмаамѡ покланїатн²²⁰. вѣз'носите рече г(оспод)а б(ог)а нашего. н покланїйтє се поднож'ю
 нєговы ногѣ. кр'но с(вє)то є оно. Ѣ. драага брѣѡ хр(н)сѣанн. проз'настє ан как'во пощенїє валлаа
чїннїтн прєч(н)стої д(ѣ)вы м(а)т(е)рн б(о)жїєй. нїѡїзн надлєжн се частъ гнпер'двѣла. н пощенїє
так'во да ѡнъ нздаамѡ нє вншє нн с'ннжє. хваалнмѡ є н 8звншємѡ. каконо є н горє она на
 н(є)бѣ з г(о)с(по)дѣствомъ(ъ) прєнзвншєна свр'хъ свїю свѣтнх[ъ]. н од[ъ] свїю агг(є)л'скы ѡнѡй
 хѡраа пославнїа є. н мєсто, свога ѡнъ вѣчїта бораб'лєнїа єстѣ ѡб'знанїєно сєдєнїє н нздаато
наблнзѣ прєс(вє)тє тро(н)цє. єд'нога х(рнст)а нстнн'нога б(ог)а. нзарадн. тога²²¹. н казє ѡвє рєчн
прїнзбрєнъ пророкомъ[ъ] нсвс(ъ) сїрах[ъ]. ѡ нїѡїзн каа нз оустѣ да ѡнъ говоры. їѡко к'єдарѣ
вѣз'несох[ъ] се вѣ лнванє. н їѡко к'їпарнє на горах[ъ] аермонскнх[ъ]. н їѡко фїннѣ вѣзвнснх[ъ]
сє нжє на прїморы. н ако є тако оуєхвалнмѡ по нїєнѣ г(о)сп(о)дствѣ. днчїмѡ н 8з'анжємѡ с' часѣ8
н с пощенїемъ[ъ] [710а] с рєдовнч'ннмъ[ъ] пр'вѣ за б(о)гомъ. како старїю внш'шѣ н болю от[ъ]
свнх[ъ] с(вє)тнх(ъ). н ангєлаа. то н нас' кїє, наша вл[а]д[ы]ч[н]ца прєч(н)стаа д(ѣ)ва м(а)тн
б(о)жїа. свонмъ могѣтствомъ[ъ] н каадрѡѣ8 покнснїтн навєлнко. тако да кадє доконаамѡ ѡваї
 нашѣ малѡвр'станѣ жїнтакѣ сасма кратакѣ. бѣдємѡ свн оу н(є)бѣ по рааз'лнкы тамо ѡнн
 агг(є)л'скы рєдовы раз'мєщєны з' бораб'лєнїемъ[ъ]. тє 8кєд'но ш' ннїма б(ог)8 агг(є)л'скє пѣсмє
попѣвати 8 вѣкѣ вѣчїтѣ, аминъ(ъ):

²¹⁹ Написано Гїр'пєдвѣла.

²²⁰ Написано покланїатн.

²²¹ Реч є накнадно уметнута изнад рєда.

Друго слово Јоаникија Гаљатовског из *Кључа* (710а–720б)

Сказиванкє второе: здѣ дванадцетого слова. на бл(а)гоуещенїе пр(е)с(вѣ)тѣй в(о)городн(и)цы. стнх[ъ].

Радѣи се обрадованнаа м(а)рїе, г(о)с(по)дъ с тобою:~ лѣк(а). глав(а). ѡ.

По слаганю право наша цр(')ква н(е)бомъ назнѣмъ, прѣт(н)ствъ д(ѣ)вѣ б(огородн)цѣ. говорѣхъ к' нѡѡнъ. що да те наричѣмо ѡ обрадован'на м(а)рїѣ. н(е)бо. крѣъ мнѣ то знаамо да б(ог)ъ горѣ на н(е)вѣ борахы. по д[а]в[ы]д[о]вѣ оуказиваню. к' тебѣ оузднгох[ъ] мое отъ живѣемъ на н(е)б(е)сѣхъ. та н оу прѣт(н)стои оутробѣ девонкѣ м(а)рїѣ. жнвѣѡ ѣ х(р)сто)с(ъ). б(ог)ъ нашъ цѣло девѣтъ м(ѣ)с(е)цин. кад[ъ] ѣ нмаѡ ѡд[ъ] нѣ се родити. нзаради тога ѣ н рекаѡ к нѡѡнъ агг(е)лъ гав'ринъ. радѣи се ѡбладован[710б]наа г(о)с(по)динъ б(ог)ъ ѣ с тобомъ. н(е)бо закрнаю об'лацн. по сказиваню ѡа'ма. одѣвающеѡ н(е)бо облакы. кад[ъ] се ѣ ѡт[ъ] земли преставнаа была прес(вѣ)таа б(огородн)ца. пратѣи ѡѡнъ тѣло до гроба ап(о)с(то)ли, поаиан сѡ ѡа'нъ ѡа'лоу[ъ]. Бъ исхѡдѣ инс(ран)лѣкѣ ѡт[ъ] егѣпта доуѡ б(ог)а иаков'ла. ѡ томъ доуѡ об'колы об'лакѣ тѣло б(о)городн'но зкѣ'но с' ап(о)с(то)ли кон сѡ ѣ носилн н пратилы до гроба. люди нз'окола толнко текъ що сѡ ап(осто)лско поаніе 'члн. а ннкога крозъ облакѣ ннсѡ мо'ли видѣти. како ѡ томѣ свѣдоуы ѡ своѣмъ словѣ на зспѣнїѣ прес(вѣ)тѣ б(огородн)цѣ. с(вѣ)ты епнфанїѣ. с' об'лаацнма пророкѣ нсаїа назнѣва хр(н)сѣанѣ говорѣхъ мѡ. а некы кано облацн пнвѡю. да ѡб'колюемо браѣо н мѣн то н(е)бо нзокола, прѣт(н)ствъ д(ѣ)вѣ б(огородн)цѣ, каа об'лаацы з'бнраюхъ нам[ъ] се на свакоу мѣстѣ оу цр(')кви. н свѣдаа ѡсобанво. к' нѡѡнъ на м(о)литвѣ н на пох'валнванїѣ ннѣзнно. зашоно ѡна ѣ свѣдаа мѣѣъ наа на свакоу мѣстѣ, гдѣ год[ъ] ѣ с вѣроваанїем[ъ] дознвѣамо моуѣи ѡѡнъ се. толнко потѣжѣхъ нам[ъ] се свѣс'о да дохѡдымо к ѡтомѣ н(е)вѣ. до м(а)т(е)рѣ б(о)жїѣ. а хоуѣ вѡшѣмъ араговоуствѣ [711а] лѣпо нскаазати. на ѡвоу раз'говорѣ. как'внм[ъ] ѣ н(е)бом(ъ) прѣт(н)стаа д(ѣ)ва. како се пнше да нмаа кданайстора горѣ н(е)б(е)са. по сказиваню фнлософ'скоу, н свѣздохатааца. ѡ томѣ ѣа моуиам[ъ] прес(вѣ)тѣ д(ѣ)вѣ б(огородн)цѣ за помоуѣ. а вѡшѣ хр(н)стоуѡуѣ лѣпо проснмъ за маао послѡшанїѣ: свакнм[ъ] тнмъ н(е)бомъ естѣ прѣт(н)стаа б(о)гонѣвѣста наша бл(а)гаа ц(а)р(н)ца. зашо що год[ъ] н(е)б(е)са нмаа н що лн 'ннѣ. свѣ то н ѡна нмаа н то послѡѣ. пр'во ѣ ѡво наа[ъ] нааи понаиннѣ н(е)бо. що на ннѡмъ м(ѣ)с(е)цѣ стон. м(ѣ)с(е)цѣ такѣ снаагѣ нмаа. н то 'нны. да раастѣ 'о)в(ѣ)кѣ. н нз дѣтѣта бѡва²²². голѣмъ 'о)в(ѣ)кѣ. кѣстѣ н с(вѣ)таа б(огородн)ца с ѡтым[ъ] мѣсѣтнм[ъ] н(е)бомъ. н ѡна мааае людѣ на голѣмо оузднжѣ. кданѣпѣт(ъ) ѡ ц[а]рнградѣ лѣсонъ капралъ шѣтаюхъ мѡ се снаполѣа порѣд[ъ] бѣаѣна градскога саамѣ. нешо чатаашѣ с(вѣ)тои б(огородн)ци. а текъ 'ѡ ѡдзторѣ с' н(е)ба каа жѣн'скы глас(ъ) гдѣ к' ннѡмъ

²²² Реч је накнадно уметнута изнад реда.

говори. кажа мѧ с(вѣ)таа б(огородн)ца да кѣ онѣ ц(а)рѣ быти. н наскоро зѣбы мѧ се то прорече. те нз маале мѧ офицїе. шо є то еданѣ десетник(ѣ). н нс' тога бы грѣицы ц(а)рѣ велнкы дрѣжацѣ монархѣ. та н досад[ѣ] здѣшаю се те спрече. конно за патронѧ. да рече[ѣ].²²³ [711б] прїателнцѧ. нмаа себы с(вѣ)тѧ б(огородн)цѧ. те иоѣ се моуы. н нз' бѣнѣша от[ѣ] пѣка снрмаш'ка. подн'не на големо она ч(о)в(ѣ)ка. те боуарнном[ѣ]. на гласѧ г(о)с(по)лнном(ѣ) оу'иннн за преласно. н воуака ерѣга корѣннше на краа'ство н ц(а)рство. може иоѣ се каа[ѣ] хоѣ. коуе шо помоуи. кога лн нз' ерѣе отрестн н обогатнн. дрѣго є пакѣ повнше сврѣхѣ прѣвога. н(е)бо. шо на нѣмѧ свѣз'да планета стон, нменомѣ. мер'кврїсѣ. под[ѣ] томѣ планетом[ѣ] коуа се аеца роде на свѣт(ѣ). бѣдѧ мѧдрн разговор'нн. веселы. хоратаїе. нзбор'лы на гласѧ людн. сладкоговор'лкы. тако н с(вѣ)таа б(огородн)ца чнны. кон се нїоѣн подлажѧ. даае нмѣ памет(ѣ) н говорѣ. ако сѧ собоу[ѣ] н замѧзены блеканн. она н просвѣсѣе. бїаше оу' неко доуы родна се некаа мауар'ска крааица нменом[ѣ] рын'га. каа[ѣ] се от[ѣ] м(а)тере роды, такы поте н говорнн. те хваааше с(вѣ)тѧ б(огородн)цѧ. то прѣо проговори. радѣн се н(е)б(е)сна ц(а)р(н)це. матерем[ѣ]. н д(ѣ)воуат'ка славо. смотре она каа[ѣ] се роды с(вѣ)тѧ б(огородн)цѧ. зато иоѣ то н нзрече. н т'ко нїоѣн н даае такыѣ нароуенѧ беседѧ. него с(вѣ)таа д(ѣ)ва м(а)рїа. да каа[ѣ] є она ед'номѣ пеленчѣтѧ говорѣ даааа. то бол'ма пофрншкыє [712а] быстроу'лкы н многоговор'лкы свѣстѣ дати кѣ. свонм[ѣ] хвааїоуемѣ. кон се нїоѣ предааю. те є на помоуѣ себе оу'мнлнато н подложно свакаа[ѣ] прнзнѣ'аю. На трекемѣ є н(е)бѧ планета Венѧсѣ. ко се ѧ той планетн роды. таї ч(о)в(ѣ)кѣ є м(н)л(о)стнѣ доуарѣ дѣшеван(ѣ). потеж'лкѣ на доуотвор'ство. н с(вѣ)таа б(огородн)ца кано то венѧсово н(е)бо є. она люде на под(ѧ)шїе наврѣа. каконо шо є саама прнвр'нѧла была. м(а)рїю егїп'атскѧ с кѣрвар'ства иоѣ к' покатуїю. каа[ѣ] се оу' ер(ѧ)с(а)лнм'скої цр(')квн она снаполн прѣд[ѣ] иконом[ѣ] б(о)городн'ном[ѣ] моуаше. а ннкаако не даааше иоѣ се оу'лез'стн ѧ цр(')квѧ да цѣае ч(а)стнн кр(')стѣ. свѣ є нешо с краата цр(')ков'ны натрагѣ отрнваше. она зато оу'зе плакати прѣд[ѣ] иконом[ѣ] с(вѣ)те б(огородн)це. ѧ томѧ оу'ловї є. б(огородн)ца н доуеде к' велнком[ѣ] покатуїю. проговори к' нїоѣн, гласовнто. те иоѣ рече. нно да нннн оу'нннла ты мааро. него шо тн велнм[ѣ] такы то оу'ннны. ндн преко иор'дана н тамо кѣш' се сп(а)стн ѧ мнрѧ. како она доуѧ таї глас(ѣ) оа[ѣ] б(огородн)це шо иоѣ рече. такы днже се н тр'ком[ѣ] оуе за иор'данѣ ѧ пѣстыню. н тамо ѧ той мнннр'скої пѣстннн. много годнна преуоравы. плауѣн се н каю[712б]їн до своє иоѣ смр'тн. оу' тоуе се н посвѣты. н садѣ кон многогрѣш'лкнцн до с(вѣ)те б(огородн)це на помоу' се препорѣую. да она ш' ннма проунды. она нмѣ подары ср[']аце да воуаом[ѣ] своуом[ѣ]. прѣстаю грѣшнн. н станѧ се катн прнлежно с разцѣлкненым[ѣ] ср[']ацемѣ трѣаїн се. с потом[ѣ] с метаннсаанем[ѣ] с неспауаннем[ѣ] с подѣвоуом[ѣ] за своє те грѣхоуе, шо сѧ ш' нїма б(о)г(а) разгнѣлкы: а аколн тко то мннн по калвннскы. с повздаанем[ѣ] свонм[ѣ] на б(о)жїю м(н)л(о)стѣ. на б(о)жїю лн м(а)т(е)рѣ. н на коє свѣце. грѣшеїн н не отстаюїн се. да

²²³ На стр. 711а на десној маргннн напнсано је: Гроссер(ѣ) ѡ планетах[ѣ]. кннг[а] ·Ѣ· глав[а] ·Ѣ·.

мѣ се ѿпростѣ· нѣкадѣ то неѣ быти· нан пакѣ оу томѣ дрѣжн ѿпрошеніе шо се є нспокѣдаѡ н
 прнчестіѡ· а не кає се мѣчѣн своє тѣло· таи да н не мнслы да є ѿпрошенѣ· 8 томѣ н на сѣдѣ
 б(о)жїи з' грѣхомѣ хоѣ нзаѣн· н с онимѣ д(8)ховникомѣ заѣд'но кон га бладїака дрѣшн н
 праца· те мѣкѣ тег'лнтн· ако се ѡв'дє с мѣкомѣ не ѡчнстн н не нсперє· кадѣ престанє
 ч(о)в(ѣ)кѣ н с' кзыкомѣ н ср[']дцѣмѣ грѣшнтн· н толнко скон сѣзаа пролїє· колнко є на кр'щеню
 водє на нєга нзасѣто· он'даа вѣѣ з'натн кѣ [713а] да є прошенѣ ѡтѣ свега мѣ грѣха· тако
 с(вє)ты о(т')цн казѣю· ннтн бєз трѣда нн бєз сѣзаа комѣ нмаа прошеніє· а слѣшайдєтє
 позѣдааннцы бєз мѣкє за ѿпрошеніє грѣхова скон· шо намѣ ап(о)с(то)лѣ паваѡ казѣє· пншѣн
 кѣ корннтѡмѣ оу зачєлѣ· рнф.²²⁴· ако за ѡвога намѣ жнкѡта текѣ салѡ 8 х(рнст)а се хоѣлѡ
 8з'датн бєз нашега трѣда· то понайгоры слѡ ѡтѣ свїи людѣ· єда рєчє х(рнсто)с(ѣ)· грѣхѣ є
 нагнаѣцѣ· да не бѣдє то· вѣздаає рєчєно є· комѣждѡ по дѣломѣ єго· Четврто є оно н(є)ѡ· шо
 є сѣн'цє на нѣмѣ· ѡтѣ сѣн'ца прєзѣмалѡ людн сєбѣ сѣмш'анканіє· вндєлѣ ѡт'нѣ зракѣ· чѣвеніє
 мнрсаніє· ѡсєѣаніє· н с(вє)таа б(огородн)ца є наалнт'на є томѣ н(є)бѣ сѣн'чанѡмѣ· она даає
 людѣа оу'м'лїє памєтѣ н разѣмѣ· бѣашє оу ц(а)рнградѣ єд'на икона с младаєн'цѣмѣ
 б(о)городнт'на· шо ю є напнсѡ с(вє)ты єв(а)г(є)лнстѣ лѣка· чѣдѡтвор'на· прозѣана нменѡмѣ
 однг'в'трїа· то кєтѣ проковдннца· Зато се тако зѡвє· кєрѣ оукаазала се є бѣла двѡмѣ слѣп'цнма·
 тє н кє довєла до цр(')квє· н он'дє нмѣ є даала ѡтн н лєпо провндєшє· а како є она то он'дє 8
 ц(а)рнградѣ чѣдѡ 8чннн[713б]ла· тє є оннмѣ слєп'цѣмѣ вндєлѡ ѡт'но даала· тако она н досадѣ
 то чѣдѡ 8казѣє· дєтѣ слєпє· глѣхє· нємє· н добрѣ свѣстѣ нєсѣмш'лєннмѣ даає· кон сє до нє з
 проуз'дааннѣмѣ прнмєѣѣ молєѣи ѡнї сє· На петѡмѣ є н(є)бѣ планєта мѣр'сѣ· ко сє подѣ нїѡмє
 родѣ· тааи бѣдє жѣстарѣ· вр'станѣ ѡтворєнѣ слѡбѡданѣ· на бѡю юнаакѣ· н вѡлн внтєзѣ· кєстѣ н
 м(а)рїа д(ѣ)ва· тѣмѣ н(є)ѡмѣ· тако н она· слѡбѡдѣ вѡнїчанє· даає нмѣ снаагѣ хнтрѡстѣ· да
 наабѣтѡ своє нєпрїатєлє· н владѣаю нааѣ нїма· 8 ц(а)рнграаѣ бѣашє²²⁵· за пр'вога замѣана
 кодѣ гр'т'кога ц(а)ра нааѣ вѡнскомѣ поглаварѣ нменѡмѣ нар'сєсѣ· побѡжанѣ ч(о)в(ѣ)кѣ· н
 г' б(огородн)цн заавѣт'ннкѣ· з' бѡѣ доста пѣтѣ раз'бїаатѣ враѣѡ сє є· єданѣпѣтѣ· бїѡѣн
 сє з' гѡтѣ· вѡлѡ с' плачємѣ молѣашє сє пр(є)с(вє)той б(огородн)цн да мѣ помѡжє на томѣ бѡю· н
 такѣ мѣ срєѣѣ даає б(огородн)ца· тє свѣ онѣ нєпрїатєл'скѣ вѡйскѣ раз'бн н нзсєчє· банзѣ до ногє· н
 сааѡѡга нмѣ крааааа тѡтѣмѣ посєчє· а с(вє)таа б(огородн)ца на снѣ· оукааза мѣ д(а)нтѣ н чѣсѣ· оу
 коє кн добн за гѡтє нєсрєѣ'но 8дартн нзнєнааа на ннхѣ· н досадѣ то сє слѣчѣє· кон прнн'цы·
 ц(а)рн н бєѡкѣ за патрѡ[нѣ] [714а] др'жє с(вє)тѣ б(огородн)цѣ· н молє ѡнї сє· ѡна нмѣ даає
 такѣ снажнѣ срєѣѣ· на бранннкѣ· да сє свн нєпрїатєлн оустрѣжаю н плашє сє бнтн сє ш' ннма· тє н
 нєраз'бїєнн помєѣѣ своѣа ѡрѣжїа бєжєѣн нзпрєд' ннхѣ· на' сє прєдааю ѡтѣ страѣа· На шєсто мѣ
 н(є)бѣ свѣзда планєта юпнтєрѣ· 8 тои планєтн кон сє рѡдє· бѣваю вѣсокѣ лѣкѣ 8 сназн крѣтн

²²⁴ Број 159, написан словима под титлом.

²²⁵ Реч је накнадно написана изнад реда.

КОШЕНАВЫ· КАА ЗААТОЧНИЦН ГИГАН'ТН· САН'НА Є Н С(КЕ)ТАА Б(ОГОРОДН)ЦА ТОМЕ Н(Е)БХ· ЗАЩО Н ОНА
ЛЮД'ЛА НАК'НАГНА ОУЗРААСТЪ· Н ЯЧИНЪ НМЪ ДААЕ· КАД[Ъ] Є ПР'ВЫ ХР(Н)СТІАН'СКЫ Ц(А)РЪ
КОН'СТАН'ТИНЪ ОУ Ц(А)РНГРАДЪ НАЧИННАО КД'НЪ ЦР(')КВЪ· Н ТРН САМОТВОРНА МРАМОР'НА ДЕБЕЛА Н
ВНСОКА СТЫП'ЦА ОНАМО ДОВЕЗЕНА, Н ЛЕТНСТА ПРЕ ДВАРОВА СЪЗІНДААТН· ДА ПОСЛЕ Ш' НМЛА НЗНСТРА
ПОДАПРОЪ ЦР(')КОВНЫ ТАКАНЪ· ДОГІЄ ТО ДОБН ДА СЕ ДНЖЪ· Н ТОЛНКЫ ЛЮДН З'ГРАЦАШЕ СЕ ДА Н ДНГ'НЪ Н
НСПРАВЕ· ЛНОГО СЕ МЪЧНШЕ· А НН КРЕНЪТН Н СЪ ЗЕМЛЕ НЕ МОГОШЕ· НЕ З'НАДОШЕ МАЙСТОРН ННЦА ЦО ДА
ЧИНЕ Ш' НМЛА· ПАКЪ ОНЕ НОЃН ДОЃЕ НА СНЪ С(КЕ)ТАА Б(ОГОРОДН)ЦА· ТЕ РЕЧЕ НЕЙМААРОЪ, ЗНАДОР'СКОМЪ
ПОГЛАВААРОЪ· НЕКА ДОЗОВЕ ТРН ЃААКА Н Ш'КОЛЕ· ОНН КІЄ НСПРА[714Б]ВНТН ТЕ КАМЕННТЕ ДНОКЕ· КАКО
ДОЃОШЕ ОНАА ТРН ЃАКА· ТАКЫ НСПРАВНШЕ ОНН СААМН БЕЗ' ННЧІЄ ПОМОЃН ОУПРААВО ДЪП'КЕ· А МАЕТ'КА
СЪ ДЕЦА БЫЛА НЕВНСОКЫЙ МОМ'ЦН· АЛЪ С(КЕ)ТАА Б(ОГОРОДН)ЦА ЛЮДЛА ЗА ЧЪДО Н ЗА ПРИПОВѢСТЬ ДА
БЪДЕ· ДААЕ НМЪ ТЪ ГОЛЕМЪ СНААГЪ· А Н САДЪ КОН ІОЃН СЕ ЗА ЦО ПОЗЪДААНО МОЛЕ· ТО НМЪ ОНАА ДААЕ
ЦО ОД[Ъ] НІЄ ПРОСЕ· АКО С'НААГЪ ОУ КОІОЃН ПОТРЕБЫ· АКО ЦО ДРЪГО· НА СЕДМОМЕ Н(Е)БХ НМЛА ПЛАНЕТА
НМЕНОМ[Ъ] САТЪРНЪСЪ· КОІА СЕ ДЕЦА ОУ НІЄНО ДОБЫ РОДЕ· БЪДЪ ЛЮДН, ОЦ'РОЪМ'НЫ ВНСТРѢ ПАМЕТН·
ЛНОГОЗНААНЦЕ СКОРО ОСЕЃ'НІН, РАЗ'БОРНТН· ЗАРЪЖНА Є· Н С(КЕ)ТАА Б(ОГОРОДН)ЦА С ОТИМ[Ъ] Н(Е)БОМЪ·
КР'НО Н ОНА ПОБОЖНІМЪ ЛЮДЛА, ДААЕ М[8]ДРОСТЬ· РАЗЪМЪ СЕТ'ОСТВО РАЗСЪЃІВАНІЄ ВѢЩО, Н
ПРОМААТРАНІЄ НА ДААЕ· КАДЪ БІАШЕ НАСТАЛА САМОСАТ'СКАА СВОЕКОЛ'НА КЕРЕСЪ· НЕЙМААДІАШЕ ТІН
МЪДАРААЦА ТАК'ВН ХНТ'ЛЕНЫ 8 БЕСЕДЫ· КОН БІЄ РАЗМЕТНААН, ДОК' СЕ НІЄ РАСКОТНАА· ОУ ТОМЕ СААМЛА
Б(ОГОРОДН)ЦА ПРАКІМ[Ъ] ХР(Н)СТІАНОМ[Ъ] ПОМОЖЕ· 8КААЗА СЕ С(КЕ)ТОМЪ ГРНГОРІЮ ЧЪДОТВОР'ЦЪ
КП(Н)СКОПЪ НЕОКІЕСАРІНСКОМЪ· Н О СВЕЛЪ ГА НАЧ'ІН· О Б(ОГ)Ъ М[8]ДРОСТН· Н 8 ЧЕМЪ ЛН СТОИ
ПРАВОСЛАВНА КА[715А]·ФОЛН'АСКАА ВѢРА ПРААВА· ТЕ СВЕ ОНЕ КЕРЕТІНКЕ НАДАПРОЕ Н ЗАСААМІЙ Н· А Н
САДЪ КОН СЕ ЛЮДН К' НІОЃНН ПРЕКОЛАВАЮ МОЛЕЃН Є· ДА БАРЪ КРОЗЪ ВѢРЪ СЛОЧЕСТЪ З' Д(8)ШОМЪ НЕ
ПОГННЪ· ОНА Н О Б(ОГ)Ъ· ОУРАЗЪМЛА Н ЗАСВѢДОЧААВА НМЪ КОІА Є ПРАВІА ВѢРА Н ЗААКОНЪ· ЧЕМЪ СЕ
НМААДЪ ДР'ЖАТН· БЕЗ КОІЄНО ВѢРЕ ННКААКО ЧОВѢКЪ СВОЕ СП(А)СЕНІЄ НЕ МОЖЕ ДОСТАТН· КАКО Н
АП(О)С(ТО)ЛЪ ТО КАЗЪЕ ТЕ ВЕЛЫ· БЕЗ' ВѢРЫ НЕКЪЗМОЖНО ЕСТЬ ОУГОДНТН Б(ОГ)Ъ· ОСМОЕ ОНО Н(Е)БО НА
КОІМНО СЕ СВЕ СВѢЗ'ДЕ ВНДЕ· Н ТО СЕ Н(Е)БО НАЗІНВ'ЛЕ ТВР'ДЪ· ТВР'ДО Є Н ЗАСЛОНИТО, ВНШЕ НІЄГА МІН
ВѢЪ ННЦА ПОГОРЕ НЕ МОЖЕМО ВНДЕТН ЦО НМАА· ЗА ОКАА ОСМОРА Н(Е)Б(Е)СА, Н ПРОРОКЪ Д[А]В[Ы]ДЪ
ОУКАЗЪЕ ТЕ ВЕЛІН· Н(Е)Б(Е)СА НАМЪ Б(О)ЖІЮ ТАФРААН СЛАВЪ ОУКАЗЪЮ· Н НІЄОВІН МЪ РЪКЪ МАЙ(С)ТОРІЮ
СПРАВ'НЪ ПОСВѢДОЧААВА ТВР'ДЪ· КЕСТЪ Н НАША ВЛ[А]Д[Ы]Ч[Н]ЦА· ТІНМЪ ТВР'АНМЪ Н(Е)БОМЪ· КРЪ ОНА Є
ПЪНА ДАРОВАА С(КЕ)ТОГА Д(8)ХА· ЦОНО СЕ СВѢЗ'ДАМН ОУ ПІНСМЪ НАЗІВЛЮ· НЗАРАДН ТОГА ПОСЛА· КРЪ
КАКО ЦО НА Н(Е)БЪ СВѢЗ'ДЕ С'ІАЮ· ТАКО· ДАРОВЫ С(КЕ)ТОГА Д(8)ХА· НЗ' ПОБ(О)ЖНЕ Ч(О)В(Ѣ)ЧЕ Д(8)ШЕ
НАПОЛІЄ ВНГІЄНО СЪВАЮ· ВР'ЛО [715Б] С(КЕ)ТЫ АП(О)С(ТО)ЛЪ ПАВАО ДІН'ТЫ ТЕ Д(8)ХОВ'НЕ ДАРОВЕ
ГОВОРЕЃН· СВАКОМЕ ОСОБНТО З' Д(8)ХОМЪ ДААЕ СЕ ВЕЛЫ СЛОВО ПРЕМ[8]ДРОСТН· ННОМЪ ЖЕ СЛОВО РАЗЪМЛА
О ТОМ' ЖЕ Д(8)СЪ· А ДРЪГОМЪ ВѢРА С ОТОГА КД'НОГА Д(8)ХА· Н ННОМЕ ДАРІВАНІЄ ЛЕКОВНТО О ТОМЕ
Д(8)ХЪ· ДРЪГОМЪ ДѢЙСТ'ВІА СІЛАМЪ· А ННОМЪ ПРОРІНЦАНІЄ ЦО ДА БЪДЕ ОУНАПРЕДАКЪ· Н ДРЪГОМЪ
РАЗСЪЖДЕНІА Д(8)ХОВОМЪ· ННОМЪ ЖЕ РОДН КЪЗЫКОМ[Ъ]· А ДРЪГОМЕ СКАЗАНІЄ КЪЗЫКОМЪ· СВѢ ЄТО ТО
ДѢЙСТВЕЄ Н ДААЕ ЛЮДЛА ТААЙ НСТЫ КЕДАНЪ Д(8)ХЪ· РАЗДѢЛЮЄ ВЛАДОСТН СВАКОМЕ· КАКО КОІМ ОНЪ

саамъ що хоѣ дати, то томѣ, н оно ономе дааръ отъ] себѣ даае. сѣ сѣпа те дароке с(вѣ)тога дѣха. нмаа н оу себы прѣ(н)стаа д(ѣ)ва б(огородн)ца: мѣдростъ нмаа. н она з'наа свѣ б(о)жїю потайнѣ. н знаанѣ нмаа. кр'но свакога жнвѣ подъ] б(о)гомъ створенѣ. съзнае наатѣрѣ, н ѣадъ каккѣ ѣ шо. вѣрѣ ѣ правѣ н добрѣ нмааа доклѣ ѣ на окомѣ свѣтѣ жнвѣла. крѣ она ѣ вѣровааа оу с(ы)на б(о)жїа. како га ѣ зачѣла н родѣла. нмаа маїсторїю докт'ор'скѣ. н садъ она лѣты н вѣдаа болестнїкѣ н сваке нааказ'нѣ кон[716а]но к нїонїзи прѣтр'чааваюѣн м(о)лѣ се. нмаа н снагѣ чѣдотворнѣ. н рааз'анкаа чѣдеса она шо годъ] хоѣ на свѣтѣ чнннїѣ. нмаа пророчѣство. она ѣ на свѣтѣ знааа н прорнцала ѣ шо ѣе допослѣ събытн се. н садъ доста шо конмъ саама н кроз' нконѣ своѣ проказѣе. заѣшааннѣ послѣднѣа. нмаа. д(с)хов'но промаатранїе. знаа свакога ч(о)в(ѣ)ка ко шо мнслѣ, сло лн добро лн. ко лї ѣ шо наамїю оу'нннннннн: знаа свакинмъ] кѣзкомъ н говорнтн. нмаа н велнко досѣданнѣ сващо раз'быра. свакѣ прнт'ѣ, шоно ѣ загонѣт'ка може протол'маачнтн на шо нз'лазы. свакѣ твр'дѣ н мѣчнот'нанѣ рѣтъ. шо се ѣ пннслѣ скрнвѣно пнншѣ. оу'мннѣ проказатн. нзарадн тога н она се назнѣва н(ѣ)бомъ фнр'маамѣнтовымъ]. шоно ѣ твр'дѣ. крѣ она пѣна ѣ свакога даара отъ] с(вѣ)тога д(с)ха. шоно се свѣз'даамн назнѣ'лю. по томѣ сѣ з'наа кр'но ѣ саамъ г(о)с(по)дннѣ б(ог)ъ свакаа] свѣлаа оу'ѣа'но ш' нїомѣ. како нїѣ ѣ ар'хагг(ѣ)лѣ гав'рнлѣ то н доказѣа на съзнаннѣ. каѣ рѣѣ. радѣн се ѣобрадованнаа г(оспод)ъ с тобою. бл(а)г(о)с(ло)вен'наа ты ѣсн вѣ жѣнахъ] н мы гл(агол)їемъ. н бл(а)г(о)с(ло)венъ плодъ] оутро[716б]бы. твоѣе. ѣако родѣла ѣсн х(рнст)а сп(а)снтѣла д(с)шамъ нашнмъ]. ѣгожѣ оубо м(н)л(о)стнѣа намъ сътворн. н(ы)нѣа, н вѣ д(а)нѣ сѣда. амннѣ:.

Втораа чѣстѣ. сѣго слова:

Н(ѣ)б(ѣ)сны крѣгова пншѣ се ѣто сѣаамъ] намн внїѣны шо нма. а ѣсло ѣ закрнлѣно съ свѣз'дннмъ] крѣгомъ ѣа] насъ мнн га нѣ внѣмїю. зѣѣ се твр'дѣ. н на нїемѣ ѣ ѣаз'горѣ вода шо сш' нїѣга долѣ роса наѣ. како шо се ѣ ѣал'мѣ д[а]в[ы]д[о]вѣ казѣе. н(ѣ)б(ѣ)са н(ѣ)б(ѣ)сѣ. н вода ѣнаа шо ѣ свр'хъ н(ѣ)ба да х'вале б(о)жїѣ нмѣ. свр'хъ тога пакъ нма н(ѣ)бо само отъ] крншалаа. дѣвѣто н(ѣ)бо. н то ѣ н(ѣ)бо прозрѣнтѣ. внѣн се крозъ] нїѣга. свнмъ тнма н(ѣ)б(ѣ)сы н прѣ(н)стаа д(ѣ)ва б(огородн)ца се нарннѣе. нѣстъ она н крншал'ннмъ] н(ѣ)бомъ. те како крнш'талѣ др'жѣѣн га свпрѣѣ свн'ца. запалѣе пѣш'чаны прахъ]. баарѣт(ѣ). тако н прѣс(вѣ)таа б(огородн)ца запалѣе з' б(о)жїомъ] любав'лю ср(')дѣа грѣш'ннмъ] люд'ма да бы запѣлѣн б(ог)а мнлѣватн. а нѣ ѣвоскѣтскы грѣхъ]. грѣш'нѣ лѣѣе д[а]в[ы]дѣ ѣ ѣал'мѣ праахомъ] н назнѣв'лѣ говѣрѣѣн. да се съ зѣмлѣ смѣтѣ канѣ праахъ нзпрѣдъ] вѣтра. оу нѣкомъ] внлѣаѣтѣ. шо се зѣѣ оно мѣсто сатар'на лѣзнтан'скаа. нѣкы се чѣданы [717а] за днѣотѣ крншалаа наѣоды. те пѣнаїѣншѣ ѣбрааза нконѣ мнлнрѣю х(рн)с(то)вѣ н с(вѣ)тѣ б(огородн)цѣ. н напннсааты на нїемѣ х(рн)с(то)вѣ саамѣ то стак'ло с раз'анкомъ] формѣомъ] оуказѣе х(рнст)а. кадъ] внѣн се мнлннмъ] дѣтѣтомъ]. кадъ пакъ, момѣ мнлѣдо двананстѣгѣднш'но. кадъ] ч(о)в(ѣ)кѣ

свр'шнт(ъ) ѿт(ъ) трнстъ годинна· кадъ ѿт(ъ) пет(ъ): распѣт(ъ) на кр(')стѣ. часомъ пак(ъ).
грознѣ страш'нога седеѣ на пр(е)столе сѣдѣю. а ѣд'ном(ъ) формомъ напнсат(ъ) є· не ѿт(ъ)
толнко рѣкѣ. тако и прет(н)стаа д(ѣ)в(н)ца м(а)рїа наалн'на є томе крнщалѣ. ѣр'но она є оу
 скоме црєвѣ носила х(рнст)а и родила га є· конно оу раз'анкоме скоме оузраастѣ и формн·
 показнѣа се є людем овога свѣта· понаапрє оукаазаа се є бѣо дететом(ъ) млает'кым(ъ)· после
 дванаи'стогоннѣанъ, кад(ъ) га м(а)тн с ѿснфом(ъ) тражеѣн треѣы д(а)нъ нааѣоше оу
ѣр(ѣ)с(а)лм'скоѣ цр(')квн дншпошаюѣн мѣ се ѿ к'ннзн с маторн оу'т(н)т(е)лн· и пакъ ѿ
 трнст(ъ) годинна по кр'щеню оу'теѣн мѣ и прнѣѣрюѣн на свое б(о)гопоз'нааніе нѣрол(ъ)· ѿпет(ъ)
 на кр(')стѣ разапет(ъ)· а наипосле пак' се хоѣ оукаазати пол(ъ) н(е)бомъ· каде догнє сѣантн
жнвкым(ъ) и мртвкым(ъ)· страашанъ сѣдѣа· десето є оно пр'во н(е)бо, [717б] що ходы и ѿбр'ѣ се
оуокр'угъ наѿколо· и дѣр'ма ходы ннг'де не стон· то н(е)бо и остаала н(е)б(е)са вѣче за собом(ъ)
 те се ѿкрѣѣска за ѣд'ннм(ъ)· каа сахатно велнко коло що и ѿстаала кола вр'ты за собом(ъ)· и
 прес(ѣ)та б(о)городн)ца· тымъ ѿкретннм' се н(е)бомъ нарнчє· коѣано є понаѣпр'во была запечєла
х(рнст)ѣ б(о)гѣ славжнн· те кад(ъ) га є родила и внде га пред(ъ) собомъ· такы є пред(ъ) ннмє
клек'нѣла на колєна· и поклоннла мѣ се є до зем'лє· и прокааза га да п्राко їстъ ѿнъ с(ы)нъ
б(о)жн· таѣ що пророцы за нєга пнсашє да кє се на ѿкаѣ свѣтъ роднтн ѿт(ъ) ч(н)стє
д(ѣ)воѣкє· како що нсѣѣ пророкъ ѿвако казѣ· се д(ѣ)ва вѣ чрєвє прнмєт(ъ)· и роднт(ъ) с(ы)на·
и нарєкѣтъ нмє мѣ єм'манѣлъ· щоно се то кєлы с нама є б(о)гъ· а после и дрѣге є вѣѣѣ ѿна
люде навѣѣла и прннѣѣла да славѣ х(рнст)ѣ б(о)гѣ· и прнказнѣаннѣ мѣ спажаю· како с
пр'вом(ъ) и пншє се ѿ ѿваанѣвѣ єв(аг)г(е)лїю да кад(ъ) є х(рнсто)с(ъ)· оу канагаалнєйскоѣ бѣо
на сѣдѣн· те є сѣатовом(ъ) вѣна нєстало было· те є ѿннм(ъ) славгама ѿна рєк'ла що вѣмъ моѣ
г(о)с(по)дннъ с(ы)нъ закаажє· вн то оу'нн'те· и с ѿтнм(ъ) и є прнвєла до х(рн)с(то)вѣ вѣрє ѿвє
п्राѿсѣлѣннє· [718а] що се зѣвє по гр'чкы каѿолнчаскаѣ· то їст(ъ) нзѣрааннѣ п्राѿѣ вѣра· за
пр'во времє ѿ гр'чкомє ц(а)рствѣ· быашє дош'ла· нєкаѣ ѣретнчаска млаада нмєномъ коз'мїана
дош'ла оу ѣр(ѣ)с(а)лм'скѣ цр(')квѣ саала· ноѿомъ да се поклонн х(рн)с(то)вѣ гробѣ· а кад(ъ) є
пош'ла да вѣѣѣ крозъ вѣрата оу'гнє ѣнтра· оукааза ѿѿ се прєс(ѣ)таѣ б(о)городн)ца каа нєкаѣ
ц(а)р(н)ца с многнма млааднм(ъ) женамн· стаде пред(ъ) ню нзѣнтра· те зѣставї є· и не даде
ѿѿ ѿ цр(')квѣ ѿлєстн· то ѿѿ рєчє· како ты снншъ ѿв'де ѿлазнтн кадъ ты ннєн ѿд(ъ) нашє
вѣрє нн зѣакѣна нашєга· он'даѣ коз'мїана стаде се м(о)лнтн да ѿѿ допѣсты ѿѿн ѣнтра· тєкъ
да внды бааръ цр(')квѣ как'ѣ є· на то ѿдѣѣѣ к' ннѿн с(ѣ)таѣ б(о)городн)ца· те рєчє· вѣрѣн мн
нєвѣсто· да то ннѣако не мѣжє бытн ѿв'де тєѣы ѿлєз'тн· вѣѣѣ тако ако ѿз'ѣѣдєшъ нашєга
зѣакѣна тє се ѿѣр'нєшъ на ѿѣ нашѣ вѣрѣ· а не ннѣчє· що ѿна да чнннѣ· вр'ло ѿѿ жѣѣ бы· що
не мѣжє вндытѣ б(о)жїѣ гробѣ· много се мнєлєѣн ѿ сєѣы· ѿѣр'нѣ се на хр(н)стїан'скѣ вѣрѣ· и он'де
се прнчєсты тѣла и кр'вн г(о)с(по)днє· и после тога дош'ла є· [718б] тє се є· поклоннла
х(рн)с(то)вѣ гробѣ и ч(а)стномѣ кр(')стѣ· тако и нама се пншє· не допѣшатн ѿ нашѣ с(ѣ)тѣ
цр(')квѣ· ѣлазнтн· ѣретнком(ъ)· жнѣѣѣ нн конмъ поганом(ъ)· нн кон ннєѣ п्राѿѣлѣннє вѣрє·

ЗАЩО ОНИ ЗАТО НЕ ДОХОДЕ ЩО НИМЪ Е МЛА НАША ЦР(')КВА И Б(О)ГЪ ДА СЕ ОУ НИОИ МОЛЕ. НЕГОЛИ ВНИШЕ
 ТОГА РАДЪ ДОЛАЗЕ. ДА СЕ С НАМА ШЕГАЮ ПО СОКААЦН. И ПОДСМЕХЮ СЕ НАШЕМ[Ъ] ЦР(')КОВ'НОМ[Ъ]
 ПРАВНАНОМ[Ъ] ААДЕТЪ. ЗАТО Е ИЩЕ И 8 ПР'ВАН'НИЕМЪ СТААРОМ[Ъ] ЗААКОНЪ БЇО ЗАКААЗАО Б(О)ГЪ
ИНС(РАН)ЛТЕНОМ[Ъ]. НИКАК'КА Ч(О)Б(Ъ)КА НЕВЪР'НА НЕ ДОПЩАТИ ОУ ЦР(')КВЪ НИМЪ ОУЛАЗИТИ. ОВАКО
 ГОВОРЕИ. СВАКЫ ИНОПЛЕМЕНИЧКЫ С(Ы)НЪ. КОН Е НЕОБРЕЗААТ(Ъ) СР[']ДЦЕМЪ НИ С ТЪЛОМЪ ОУ МОЮ
 СВѢТНИЮ НЕКЪ НЕ 8ХОДЫ: ИДАНАИСТО Е Н(Е)БО ПОНАИВНИШЕ СВР[']ХЪ СВІЮ Н(Е)Б(Е)САА. ГОР'НИЕ Н(Е)БО ЩО
Е. КАА ОВ'ДЕ ЩО Е СТРЕХА НАД[Ъ] КЪКОМ[Ъ]. АМ'ПЕРЕЙСКО ТО СЕ Н(Е)БО НАРНЧЕ. Б(О)ЖІА СТОЛНИЦА. КАКО
 ТО СААМЪ Б(О)ГЪ ЗА ТО ГОР'НИЕ Н(Е)БО КАЗЪЕ КРОЗЪ НСАЮ ПРОРОКА. ТЕ ВЕЛЫ. Н(Е)БО Е МОИ ПР(Е)СТОЛЪ. А
ЗЕМ'ЛЪ МІ Е МОЕ ПОДНОЖ'ИЕ. И ПРЕС(ВЕ)ТАА Е Б(О)ГОРОДНЦА С ОТЫМ[Ъ] ВР'ХНИМ[Ъ] Н(Е)БОМЪ. КАКОНО И
 НАША С(ВЕ)ТАА ЦР(')КВА СЪ СВОИМ[Ъ] ПОПЕВ'КОМ[Ъ]. З' Б(О)ЖІИМ[Ъ] Е СТОЛОМ[Ъ] НАРН[719а]ЧЕ
ГОВОРЕИ К' НИОИЗН. ДИВ'НЕ СЪ ТВОЕ ТААИНЕ. Б(О)ГОРОДНЦЕ. ВЫШ'НАГО БО ПР(Е)СТОЛЪ НАВЛА СЕ ИСИ
 ВЛ[А]Д[Ы]Ч[И]ЦЕ. КОЗ'ДРОС(Ъ) ПЕР'СКИ Ц(А)РЪ. БЫАШЕ СЕБЫ СПРАВІО ГОР'НИЕ Н(Е)БО ОД[Ъ] М'ЕДЫ. И
ОАЗАО ГА Е БЫО НАКНТІО. СЪ З'КЪЗДАМА СЪ СЪН'ЦЕМЪ И С М(Ъ)С(Е)ЦОМЪ. ПЛАВЕТНО ПО Н(Е)Б(Е)СНОИ
СВОИ НААЛНКИ ВНИЮИ. И ТЪ Е 8 НИЕЛЪ БОРАВІО. ПАКЪ ЗАКААЗА СВОМЕ ВНААЕТЪ. ДА ГА ИЛААЪ
БОГОМ[Ъ] НАЗНАВАТИ. И ТАКО СЛЪЖИТИ МЪ И ПОКЛАНАТИ СЕ КАА НСТОМЕ Б(О)ГЪ: И Х(РНСТО)С(Ъ). Ц(А)РЪ
СЛАВ'НЫ СВѢЛЪ СВѢТЪ. СПРАВІО Е, СЕБЫ. ЗА СВОЕ БОРАВ'ЛЕНІЕ МЕСТ'НО ГОР'НИЕ Н(Е)БО. С' ПРЄТ(Н)СТЕ
 Д(Ъ)ВОИКЕ М(А)РІЕ. ТЕ 8 НИОИЗІ Е ТАКО БОРАВІО КАА 8 АМ'ПЕРЕЙСКОМЪ Н(Е)БЪ. ДОК'ЛЕ СЕ Е ОД[Ъ] НИЕ
 РОДІО: ТРОРЪКАА ПЛААКА ГОРЕ 8 Н(Е)БЪ ИЛАА ЩО Е ПРИГOTOBЛЕНА ТАМО С(ВЕ)ТЫМЪ ПО СЪЛЪ Б(О)ЖІЮ
РАЗДАВАТИ СЕ. КАКО ЩО Х(РНСТО)С(Ъ). ОУ ЕУ(АГ)Г(Е)ЛІЮ РЕЧЕ СВОИМ[Ъ] ОУЧ(Е)Н(Н)КОМЪ. РАДЪИТЕ СЕ И
 ВЕСЕЛИТЕ СЕ. ИАКО МАЗ'ДА ВАША ЛНЦОГА НА НЕБ[ЕС]ЪХ[Ъ]. ПР'ВАА ПЛААКА Е ИД'НАКАА СВІЛА С(ВЕ)ТИМЪ.
 ЗОВЕ СЕ ИВРЕА. ТО СЕ СТОИ НА СМОТРЕНІЮ Б(О)ЖІЕГЪ ЛНЦА. КР'НО СКИ С(ВЕ)ТИН ГЛЕДАТИ КІЕ Б(О)ЖІЕ ЛНЦЕ.
ОНОЛНКО КАКО ЩО ГА АГГ(Е)ЛН ВНАЕ С'ТАИНЪ ЗРАКЪ ОД[Ъ] Б(О)ГА. А ЛНЦА [719б] ОУ Б(О)ГА НЕИМА ДА
 ГА КО МОЖЕ ВНАЕТИ. ДОК' СЕ СААМЪ НЕ 8КААЖЕ ОУ КОИОИ ДРЪГОИ НААЛНКИ. НЕГОЛИ ТО НАС'НО ЩО Е
Х(РН)С(ТО)ВО ПО Ч(О)Б(Ъ)ЧАСТЪХ ЛНЦЕ МЪ ХОЧЕ СКИ С(ВЕ)ТИН ВНАЕТИ. ЩО ЗА НИГА НАМЪ ДОКАЗЪЕ
С(ВЕ)ТЫ ИОАНЪ Б(О)ГОСЛОВЪ. ТАКО ЧЕМО РЕЧЕ ВНАДТИ ГА ЦѢЛО. КАКАВ'НО И ЕСТЬ ОИЪ СААМЪ СОБОМЪ.
 ДРЪГАА Е ПАКЪ ПЛААКА ТАМО. ЗОВЕ СЕ ИВРЕОЛА. НЕ ЗГЛЕДНА. НЕГО 8М'ЛНВА. НЕКО ГОЛЕМО О Б(О)ГЪ
РАЗ'БИРАНИЕ ВЕСЕЛО. ИЗАРАД[Ъ] ОВОСВѢТС'КОГА МНОГОГЪ СЛОПАТЕНЪ КРОЗЪ ВЪРЪ И ПРАВЪ СВОЮ КОМЪ.
 ЦОНО ТЪ ПЛААХ НЕ СКИ С(ВЕ)ТИИ ИМАТИ КІЕ. КРОМЕ. ОВИН ТРОН. М(8)Ч(Е)Н(Н)ЦИ. Д(Ъ)ВСТАВ'НИЦЫ ЩО СЪ
ОД[Ъ] МЛАДОСТИ Ч(Н)СТЫ. И ПАКЪ НЕДОВОБРАЗ'НИ ОУЧ(Н)Т(Е)ЛН. ЩО СЪ ПРОТЕРИКАНИИ ЗА СЛОВО
 Б(О)ЖІЕ. КР'НО ТЫ ТАК'ВЫ ПОВНИШЕ ОД[Ъ] ОСТААЛІИ ЛЮДЫ Б(О)ГЪ СЛЪЖЕ. З' ЪАВОЛОМ[Ъ] СЕ БОРЕИ. И С
ОВИМ[Ъ] СВѢТОМ[Ъ]. ДОСТА ЗА ПОДНОСЕ. М(8)Ч(Е)Н(Н)ЦЫ ВОЮЮ СЪ СВѢТОМ[Ъ]. И СОБААРАЮ ГА. ТЕ
 ВЛААДАЮ НАД' НИМЕ. Д(Ъ)ВСТАВ'НИЦЫ ВОЮЮ И БОЧЕ СЕ СЪ СВОИМЪ ТЪЛОМЪ. НЕ ДОПЩАЮ МЪ НА ВОЛЮ.
 НЕГО ГА ВР'ЛО ОТ[Ъ] СВАЩА ЗАВСТЕЖЪ. А ОУЧ(Н)Т(Е)ЛН ПАКЪ ВОЮЮ СЪ СААМНМ[Ъ] ВРААГОМ[Ъ].
 ЗАВСТА[720а]ЛІАЮИ С НААВКОМ[Ъ] ЛЮДЕ НЕ ХОДИТИ МЪ НА ВОЛЮ. И С ОТЫМ[Ъ] СЪТНЪХ МЪ СНААГЪ. ДА
 НЕ СВОДЫ ЛЮДЕ 8 ПАК'ЛО. ТРЕА ОПЕТ(Ъ) ОУ Н(Е)БЪ ИЛАА ПОНАИВ'ЪКАА ПЛААКА ЩО СЕ ИМЕНЪЕ. ПАА'МА. И
 ТО Е ОСОБЛНКАА ПЛААКА НЕ МНОГИМ[Ъ]. ТОЛНКО ОВЫ ДВОИ ИМАТИ КІЕ Е. ЩО СЪ ОТ[Ъ] СВОГА НИМЪ

дѣтинства пометнѣли се съ свѣтъмъ чинномъ ѿдѣмъ окога свѣта, и ѿдѣномъ се б(о)гъ предааши
даню нѣмъ служѣхъ. никадѣмъ за свою смръ(ѣ)тъ нѣмъ маарнѣмъ б(о)гъ ради погнѣхъ. свакадѣмъ съ
готовѣмъ быхъ на мѣкѣ се дати. толнко нѣмъ ѿ сѣмъ было шо нѣмъ нѣмъ ко да нѣмъ. нѣмъ.
женѣмъ. а ч(и)сто съ се ѿдѣно дрѣхъмъ те нѣмъ лежѣмъ заѣдѣно. нѣмъ каа братѣмъ и сестра до
смръ(ѣ)тъ се пазнѣмъ. по шротнѣмъ се жнѣхъмъ с трѣдомъмъ безъ сваке хнѣмъ. 8 постѣмъ. оу м(о)л(и)твѣмъ.
ѿтѣмъ скога раадѣмъ половнѣмъ за д(с)шѣмъ нѣмъ. нѣмъ прѣ(и)стаа дѣ(ѣ)мъ. б(о)городица. цѣло
подпѣмъ, тѣмъ трострѣмъ ѿдѣмъ б(о)гъ на нѣ(ѣ)мъ плаѣмъ. шо се зѣмъ. аврѣа, аврѣола, и палѣмъ. нѣмъ
она свакадѣмъ б(о)жѣмъ лицѣмъ глѣдаа слѣбѣно прѣдѣмъ собоѣмъ. а своѣмъ ѿдѣмъ вѣмъ ч(и)сто до
смръ(ѣ)тъ ѿвѣмъ, спазнѣмъ ѣ. и бѣмъ тѣмъ доста ѣ порѣдѣмъ х(и)стѣмъ подносѣмъ. готова ѣ была и на
смръ(ѣ)тъ [7206] се за нѣмъ дати. алѣмъ б(о)гъ то нѣмъ допѣстѣмъ м(а)тѣ(ѣ)мъ мѣмъ на людскѣмъ мѣмъ
смръ(ѣ)тъ принѣмъ. ѿ мѣмъ. садѣмъ оу слѣбѣмъ жнѣхъмъ. к ѿмъмъ свѣтѣмъ съ свѣмъмъ наатѣмъмъ
прѣмъмъ. тѣмъмъ волю нѣмъмъ цѣло. а не д(с)шѣмъ. кою за шо лѣмъ тѣмъмъ плаѣмъ
ѿдѣмъ б(о)гъ нѣмъ. нѣмъ толнко да се ѿдѣмъ прѣмъмъ прѣс(ѣ)тѣмъ дѣ(ѣ)мъ м(а)рѣмъ
влѣдѣмъ ч(и)мъ нашоѣмъ б(о)городица. за свою наѣмъ прѣмъмъ добрѣмъ патронѣмъ дрѣхъмъ ѣ. мѣмъ
ѿдѣмъ се. до земѣмъ да прѣмъмъ прѣдѣмъ нѣмъмъ образѣмъмъ ч(а)стнѣмъмъ. прѣмъмъ ѿмъмъ.
прѣмъмъ ѿдѣмъ и за наѣмъ сп(а)сѣмъ. кодѣмъ с(ы)на скога. наѣмъ г(о)спѣмъ инс(с)ѣмъ х(и)стѣмъ
б(о)гъ. да бы и мѣмъ крозѣмъ нѣмъ. оу нѣ(ѣ)мъ. нѣмъмъ баарѣмъ х(и)стѣмъмъ вѣмъ наѣмъ. ако не за коѣмъ
добрѣмъ дѣмъ. плаѣмъ ѿмъмъ вѣмъмъ достаѣмъ. те на ѿмъмъ страшѣмъмъ сѣмъ, ѿтѣмъ х(и)стѣмъ б(о)гъ,
доѣмъмъ таѣмъ дѣмъ. гласѣмъ. радѣмъ се и весѣмъ се ѿко мѣмъмъ ваѣмъ мѣмъмъ ѿготова се вѣмъмъ на
нѣ(ѣ)сѣмъмъ. аѣмъмъ.

Слово из Учительног јеванђеља (720б–727а)

Слово. г҃ѣ.

нз повѣнїа· на бл(а)говѣщенїе. прес(вє)тїе и пр(н)снод(ѣ)вы бл[а]д[ы]ч[н]це наше б(о)городн(цє):~

Краснога и яснога овога дна праздникѣ бл(а)говѣщенїа. браѣо хр(н)стїани. бл(а)годаримо г(оспод)а б(ог)а· кон сло га дочекаан. да га лепо 8 м(н)локрѣств8 мегю собои[ъ] [721а] братскы х8бако и проводимо свѣтк8юи[ъ] весело з' двшамн под(8)хов'но· иер'но око є прѣвы г(о)с(по)дѣскы праздникоа свїю започетакѣ, и глава нашєм8 сп(а)сєнїю· зато н вамаа намѣ свнма ск8па ѿ нєм8 весєлнм[ъ]· быти тє сє радовати. просвѣтлюємо сє пов(о)жно с кнтенїем[ъ]· инфраюи[ъ] сє· сматрамо сє оу своєє смншлїнк8ю· шо є 8 нєм8 з'бнла сє голема б(о)жїа потаѣ· нзаради насѣ х8анх[ъ]· чл(овѣ)колюбнє м8 м(н)л(о)стн к' нама ѿзг'орѣ сназєнїа· а коа є то тайна м8· єсть єто оваа· како с(ы)нѣ б(о)жїи· с(ы)нѣ сє ч(о)вѣчы оу'инны. и ѿд[ъ] оѣ прєч(н)стє д(ѣ)вои[ъ]кє м(а)рїє с' подєтла ц(а)ра д[а]в[ы]да сєбы тѣло ч(о)в(ѣ)чє създаа з' д(8)хомѣ с(вє)тымѣ. бы цѣлок8панѣ б(ог)ѣ и чл(овѣ)кѣ. да ч(о)в(ѣ)ка оу б(ог)а прєѡбр'нє. зацѣно нспрѣва. нашѣ ш8к8н'дєт[ъ] сє адамѣ ѿд[ъ] смїє звнзданїем[ъ]· сл8 вѣщє прєвары л8кавога нспрѣва людолюб'ца сотонє врага· шо га навр'ды с' оу'мом[ъ] свонм[ъ]· внсоко сє анзати шо нїє нн можє быти· зактекаюи[ъ] то· да ѿн(ѣ) б(ог)ѣ б8дє· заборабы сє тога да є ѿд[ъ] землє за сл8жб8 б(о)жїю създаатѣ. 8 томє стнжє га лаж8· тє нє текѣ шо нє бы б(ог)ѣ· нєго ющє и нз раѣа бы р8ж'но протєратѣ· тє ѿд[ъ] б(ог)а ѡтпадє· и пол[ъ] в8адлост[ъ] смр'тн8 и гнїлостѣ полпадє. пак(ѣ) [721б] ш' ннмє оу'єд'но єто свн ск8па людство шо ѿд[ъ] нєга пород[ъ] бы. сє шнром[ъ] под[ъ] клетвом[ъ] ѿномѣ ѡс8днн ѡстасю. подлож'нн тр8нєню и смр'тн· тога рад[ъ] ѡпет(ѣ) допослє смнлова сє б(ог)ѣ. тє сламѣ собои[ъ] бы ч(о)в(ѣ)кѣ. да адама оу сєбы носєи[ъ] га б(о)гомѣ оу'инны· и нас(ѣ) нз нз'тр8нїнк8анїа и ѿд[ъ] вѣчнтє смр'тн ѡслободы. и с клетвє ѡпросты. а томє є свєм8 єто овы д(а)наш'нїи велнкы бл(а)гы праз'нїч'ныи бл(а)говѣщенїа гѡд[ъ]· и то є овои тайны снаага провнд'на· тога радѣ года свакаа стварѣ клнк'ты. и весєло сє разнграава· догїє намѣ х(рнсто)с(ѣ)· да нас(ѣ) кон сло 8 нєговои праакои вѣры и 8 хр(н)стїанскоє заакоу8· нзпод[ъ] смр'тн адоѡє ѡтк8пн· како сє ѡ томѣ пншє. и 8 б(о)жїє сннов'ство оу'вєдє· да вншє к отомє нє б8дємо оу в8ажїєм8 роб'ств8. ходєи[ъ] намѣ по свон воли8 желнко. и по сваком[ъ] грѣх8 ваалаюи[ъ] сє· нєго 8 ч(н)стоты 8 прав'ды слободнн б8равнмо· нє ѡѡскѣтожелнв'цы. ама ѡ д(8)шн и ѡ б(ог)8 да нмамо свою намѣ заабав8· нн тѣлесн8 волю сєбы кнадєи[ъ]· нєго д(8)шн мєсто тамо ватаюи[ъ]· ко сє с тѣлом[ъ] б8вы тай к ѡвоє свѣт8 сє н др'жы. и о нєм8 сва м8 є мнсаѡ како бн га стєкаѡ· а ѡнаи[ъ] га є прошаѡ· [722а] а т'ко ан сє к' н(є)б8 др'жн тай сє вншє ѡ д(8)шн стараа· зацѣо сє тѣлесно то старанїє вѣщю ѡ саможнв'ств8 пакѣ ка и ѡтпрє под[ъ] ѣаѡл'скои[ъ] и смр'тнои[ъ] в8ааѡмѣ кд'наако стон· нїє с кр'влю х(рн)с(то)вомѣ нск8плєно.

ДОК'ЛЕ СЕ Ч(ОКЪ)КЪ СААМЪ НПОД[Ъ] СВѢСТКЕ НААТЪРЕ С ПОКАЯНІЕМЪ НЕ ОУБАВЫ. КЕР'НО ТѢЛЕСНІ Є
ТЕЛЕНЗ'ЛЪКЪ ВРАЖ'ДА НА Б(ОГ)А. ЗААКОНЪ СЕ Б(О)ЖІЮ, НН ЦР'(О)КОВ'НОМ[Ъ] ОУСТААВЪ НЕ ПОКААРА. ННТИ
МОЖЕ ЛАКОМАЦЪ НКАД[Ъ] ПОКОРАН(Ъ) БЫТИ Н ТАФРАЦІА. Т'КО СЕ ТѢЛЕНО ДР'ЖЫ. ТАЙ Б(ОГ)Ъ ОУГОДНТИ
НЕ МОЖЕ. НЕГО ОВОМЕ СВѢТЪ ПО ВРААГЪ КОЛЮ ТРААЖН, ДА Є БОГАТ(Ъ). ЧВЕНЪ Н ВИКЕНЪ: ОВАЙ ЄВО
ПРАЗНИКЪ ОУКРАТКО ЛН РЕѢН. НАША Є ПРОМЕНА К' ПОНААВ'ЛАНЮ. ПР'КОГА НАМЪ РАЙСКОГА ЖИТ'КА
БЕЗБРНЖ'АНКА ЗАА СЕ. ТОГА РАД[Ъ] ДЪЖ'НН СЛО ГА ПОБ(О)ЖНО СВѢТ'КОВАТИ. Н Д(Ъ)ШЕВ'НО ХОДНТИ.
ПОЩЕНО С ПРАВНИЦОМ[Ъ]. М(Н)ЛОКР'ВНО Н КРОТ'КО. НЕ ПЪШНТИ СЕ ПО СЕБЫ НН СЕ ЦО КЕ'НТИ Н БЕ'НТИ.
СПРЕ'АТИ СЕ НА КОГА. Н Ъ НОСЪ ДЪХАТИ МР'ЩАЛО. НЕГО С МІНРОМЪ. З ДЪГОПОДНОШЕНІЕМ[Ъ] ПО С(КЕ)ТОМЕ
Д(Ъ)ХЪ, ОУ ДОБРОТВОР'СТВЪ СЕ Н ЖЕЛН СЪСТААТИ ДРЪГЪ З ДРЪГОМЪ. ДА НЕ ПРАЗ'НО, НН ЪЗААДЪ. ТО
ННС(Ъ)Х(РН)С(ТО)КО ДОБРО ПРО[7226]ВІНГІАНІЕ ЗА НАС(Ъ) НЕХААТНО ПРОВЕДЕМО. ВАЛІА НАМЪ МОЛНТИ СЕ
Н ЖАЛНТИ ЗА СВЕ ЛЮДЕ. ГЛЕДАЮѢН КАКО ОУТ[Ъ] СВІЮ СТРААНА СНАХОДИН СЕ ЛНОГО СЛО. БЕДА Н СВАКАА
НЕКОЛІА. Б(О)ЖІНМЪ НААПЪСТОМ[Ъ]. НЗАРАД[Ъ] НАШІН ТЪЩЕНЫ Н РААЗ'ЛНКТЪ З'ГРѢШНІВАНІА. ДЪЖНН
СЛО ТЪЖНТИ Н БРННЪТИ СЕ ЗА НАШЪ БРАѢЪ КОН СЪ ОУ КОІОЙ НЕКОЛН, ОУ РОБСТВЪ ЛН. Н ПО ТАМ'ННЦАА.
ЗА НЇХОВО СЛОПАТЕНІЕ. ТЕШ'КО ЛН ДЪГОВААНІЕ. МОЛЕѢН СЕ Б(ОГ)Ъ. Н ПРЕС(ВЕ)ТОЙ Б(О)ГОРОДНЦН ЗА ННХ[Ъ].
ДА Н ПОСЕТИ Н ПОТѢШАА СНЕВІВАНЕ ОД[Ъ] НЕКОЛІЕ Ъ ВЕЛНКОЙ ТЪЗЫ. ТЕ Н ОМОЛОДОДЫ Н КЪРТАЛНШЕ
ОУТ[Ъ] СЛЕ НААЛОГЕ ПАКОСТ'ЛНКТЪ СЛОТВОРАА. Н ПОМОЖЕ НАМЪ СКОРО. КААДРЫ ОУ СВАЧЕЛЪ Г(О)С(ПО)ДНН(Ъ)
Ы Б(О)ГЪ. ПО ТѢЛЪ Н ПО Д(Ъ)ШН С НАГЛЕДАНІЕМ[Ъ]. М(Н)ЛОКР'ВСТВА ПОЖАЛНКА ВНШЕ ОД[Ъ] НАСЪ
НСТЕЖЕ Б(ОГ)Ъ. ВНШЕ НЕГОЛН СПРАВЕ КОЕ ПОД(Ъ)ШНЕ. СВА Є НІЕГОВА Г(О)С(ПО)ДЪСТВА ТАФРА Н ПОМ'ПА Ъ
ЛЮДСКОМЕ М(Н)ЛОКР'ВСТВЪ Н ЖАЛЕНЮ ПО БРАѢН НАМЪ СВОІОЙ НЕЛАГОДНОЙ Н НЕКОЛНОЙ. ЦО Є ТО
ПРОПАТНТИ НАМЪ ЦО МЪЧНО С ПОСТАРААНІЕМ[Ъ] ЗА БРАѢЪ. ВР'ЛО Є ТО БРАѢО ОУГОДНО Н ПРИВАТНО
Г(О)СПОДЪ Б(ОГ)Ъ ОД[Ъ] НАСЪ ВНШЕ ОУТ[Ъ] ПОСТА Н ЛНОГОМЕТАННІАНІА. КЕРЪ О ТОМЕ ВЕЛНКТЪ
ЗАПОВЕД[Ъ] Б(О)ЖІЮ НМААМО. ПОМААГАТИ НЕ[723а]НАЧН Н ОСКЪДННМЪ ТЪЖНІНКОМ[Ъ]. ДЪЖ'НН СЛО Ъ
ТОМЕ СЪВЪЖНТИ. КАА РОБОВН Н СЪВЪГЕ Б(О)ЖІЕГЪ ЗАКАЗІВАНІА. С ОУТ[Ъ] ПОСЛОМ[Ъ] МОЖЕМО МЪ ОУ
ДОБРОЙ КОЛ'В ОСТАТИ. С ВРААГОМ[Ъ] Н С ОВЫМ[Ъ] СВѢТОМ[Ъ] НА НАШЕМ[Ъ] КР'ЩЕНЮ ОУБѢѢЛН СЛО СЕ
ВОКЕВАТИ. ДА НЕ ЪДАРААМО НАТРААГЪ. ВАЛІА НАМЪ ОД[Ъ] ЗАА ЗАКОНІВАНТИ Н БРААННТИ СВАКОГА
Ч(О)К(Ъ)КА. Н ПОРЕД[Ъ] БЕГІЕНЪ ОУСТААТИ С' ОУНМААНІЕМ[Ъ] ОУТ[Ъ] ЗАА. АКО ЛН ЦО СААМН СОБОМ[Ъ]
НННСЛО КАД'РН ПОМОѢН. НН КОГА ДОБРА НАМЪ ПРИКАВНТИ. А ОНО ТЪЖ'НО Б(ОГ)Ъ СЕ ЗА ННХ[Ъ] МОЛНМО
ДА НАМЪ ПОМОЖЕ. ТО МОЖЕМО. КОН О ТОМЕ ХААТА. Н НААГЛЫ ПОМОѢЪ ОУ'НННТИ. Н ХОѢ ГА Б(ОГ)Ъ
ПОСЛАШАТИ. КЕРЪ С ОУНМ[Ъ] ЗАПОВЕСТИ МЪ НСПЪНІАА. ОВАКО НАС(Ъ) ОУ'ТЫН Н ЪГОВААРА. Х(РН)С(ТО)КЪ
С(КЕ)ТЫ АП(О)С(ТО)ЛЪ ПАВАЛЪ О ТОМЕ ПОСТАРАТИ НАМЪ СЕ. ТЕ НАШЕ МОЖЕ Н М(О)Л(Н)ТВЕ.
ОДМОЛІВАНІА. ПРОШ'НІЮ. Н БЛ(А)ГОДААРЕНІА Б(ОГ)Ъ ПРЕАНОСНТИ. ЗА СВЕ ЛЮДЕ. ЗА Ц(А)РА. Н ЗА СВЪ
Г(О)СП(О)ДЪ ВОЙЩАН'СКЪ, Н КОМОРО'НІНКЕ Ц(А)РЕВЕ. ДА БН БЕЗ МЪѢ'НІЕ ТНХО ПРОВОНЛЫ ЛНН СВОЙ
ЖИТ'КАКЪ, ОУ НАШОЙ ДОБРОН ВѢРЫ Н ЗААКОНЪ ПРАВО СЕ ДР'ЖЕѢЫ Н Ч(Н)СТО. А ЦО Є ТО БРАѢО ЗА СВЕ
ЛЮДЕ НАШЕ, М(О)ЛЕНІЕ²²⁶. НЕ САМО ЦО ТЕКЪ ХВАЙДНШЕ НАШЕМ[Ъ] ПОДРЕТ'ЛЪ. ЗАЩОНО С ОТОГА НАМ[Ъ]

²²⁶ Реч је накнадно уметнута изнад реда.

посла при[723б]сѣданаачавало се 8 сѣдѣхъство н с тѣхъны. те е то 8 год'но н вѣло б(ог)8. кѣтъ
 онъ то зак'тева да бн се свн людн сп(а)слн. н ѿ нѣмъ се право оуразумилы. неголи н мн то да
 зак'тевало собом[ъ]. по нашоѣ ѣкости колинко сло кадри б(ог)8 да наалнквело ѿ томе добром[ъ]
зактеваню. те се м(о)лнмо за све люде вѣр'не н невѣр'не. како цю насъ с(вѣ)то пнсло оу'ты. н то
 наше за свакоѣке люде моленіе. вѣлко хваїдше нашоѣ д(8)шн. защо без людске мегюсоб'не
любовн свога сп(а)сенїа д(8)шев'на не можемо нматн. а то нас(ъ) прнвлаати м(н)локр'вство съ
свнма др'жати кад[ъ] се за све люде б(ог)8 молимо. те не текъ само що се хр(н)стїанн с отога
мегю собом[ъ] лѣпо се почнтѣю н пазе се. него н слотестннке, невѣр'не н наше слотворе дѣш'мане.
завстеже н. те то наше за ннх[ъ] м(о)леніе. не даа нмъ на нас(ъ) свѣрнтн се днвлатнтн н
 беснтн се. з глобом[ъ] с прѣкнсом[ъ]. с' ѿбѣхнваніем[ъ]. н с' ѿстаалнм[ъ] звлымом[ъ]
поврехнватн. плентн лн н харатн. тога радъ намъ посла. могъ се ѿше с прннхнваніем[ъ] н
кааненіем[ъ] нашнм[ъ] м(н)л(о)стнвым[ъ]. многн прндобавнтн н 8 вѣрѣ нашѣ хр(н)стїанскѣ да
 долазе. [724а] како цю се н 8 пнслѣ ѿ томе доноск. те велн се. сп(а)се сп(а)слн нѣхъ. да 8змогъ
ѿ вѣры б(о)жїѿ прѣавоѣ оуразумнтн се. н на нстнн'нѣ дохн. зацоно їед'на е таа права
 нстннна цю е ѿ б(ог)8 наша православ'на вѣра. а дрѣго свѣ е лажа. акаръ їїа вѣра была. оу
свакоѣ се находн мног мало лн. понеко хнсе їесы зае плевѣ, своевол'не за ннат(ъ): како е їеданъ
б(ог)ъ. тако на свѣтѣ їе н їед'на б(о)жїа цр'(ѣ)ква. їед'но кр'щеніе право, н їед'на вѣра нсто'не
ап(осто)лске сѣборне цр'(ѣ)кве. зато свѣда стоѣхн нашн с(вѣ)щеннцн. кано ѿб'шн ѿ(т')цн мнрѣ.
пролнш'лаюхн нмъ за све люде н стараюхн се ѿ сва'їемъ сп(а)сенїю по нѣноѣ дѣжностн. моле
се, ѿ свѣмъ свѣтѣ їеднако. да б(ог)ъ сннры мегюсоб'но внлаает(ъ). те свакы рад[ъ] немнра да
престане 8 зем'лн рат(ъ), н раздоръ оу вѣрн. таа ннаат(ъ) н смѣх'нїа цю е многаа. н за тѣр'до
ѿб'стоїаніе с(вѣ)тнх(ъ) б(о)жнх(ъ) цр'(ѣ)квѣн. їда бн се свн наародн н їзыцн прнкѣпнлы 8 їед'нѣ
хр(н)сѣан'скѣ цр'(ѣ)квѣ. то оу їектенїа на сваком[ъ] цр'(ѣ)ков'ном[ъ] правнѣ говорѣ поповн. а н мн
пакъ на то ѿдговаарамо. те вѣлымо, г(о)с(по)дн пом(н)лѣхн. н подаї г(оспод)н. е, пакъ како да
можемо кога [724б] клѣтн н ѣватн. хѣлнтн лн за кнм[ъ]. нїе лъ то голема грѣхота. свпрокъ
б(о)жїе заповѣстн. рѣжнтн люде. кад[ъ] е б(ог)ъ заповѣдїѿ. бл(а)госнв'латн н молнтн се. а не
клѣты. оу їед'но браћѿ да се за све молимо по заповѣдн намъ. метанншѣхн до зем'лїе прѣд[ъ]
б(о)гом[ъ]. да бн свїю пом(н)ловаѿ. самъ ѿт[ъ] свое мѣ добре воле преволаат(ъ). нензрѣен'нога
мѣ рад[ъ] мнла ср[ѣ]ца жел'ног(ъ) к' ч(о)вѣчаскомѣ роуѣ. цюно н самъ онъ то г(о)с(по)дннъ н
вл[а]д[ы]ка нашъ нше. свнмъ людма сп(а)стн се. како цю н їед'нако на зем'лн за свїю стараа се
н пролнш'ла, за савъ свѣт(ъ) с' храним[ъ] н съ жнвотом[ъ]. снн'це їед'нако даѿ їе да с'їа. та
вѣр'ным[ъ], та невѣр'ным[ъ]. злнмъ н добрым[ъ]. кншѣ ѿдз'горъ їед'нако пѣщаа. правнм[ъ] н
неправнм[ъ]. свїю нас(ъ) заснѣе съ сваком[ъ] бл(а)готом[ъ]. н с наспорнваніем[ъ] даае
нз'обн'но свакѣ нашѣ потребѣ ѿд[ъ] богате мѣ рѣке. зато понаїбол'ьма свега добра н прнк'нагн.
ако се валїало 8 любавн др'жнмо. те се їед'нако за све люде молимо. н ѿ свѣмъ б(ог)а
бл[а]г[о]д[а]рнмо. наает(ъ) з добромъ подноснмо. ннкога не кѣднмо нн ѿпадамо. с отога

373

х(р)ст)а н ап(о)с(то)ла мѣ предаата є. него свѣм[ъ] хр(н)стїаном[ъ] єд'нако. како мѣш'кой фелн.
тако н жен'скоме стрѣкѣ, молити се єд'нимъ за друге.

Б(о)жїа є бл[а]г[о]д[а]тъ незавнстанва. н свїю нас[ъ] скѣпа єднако съзїнвалє на добротнєнїє.
Такогїєрѣ н свакы по себѣ свакы д(а)нѣ да нмаа своє моленїє доконаавати. гдє се год[ъ] собоимъ
находѣ на свакоме мєстѣ н пѣтѣ, то є єто хр(н)стїан'скы добарѣ завнѣай. н скѣп'цинна є коленнє
цр(ї)ков'номъ. К отомє пакѣ, грѣха нам' се свакога в'ло валѣ пазити. н клонити се. нека сѣ
вамъ рѣке палє, ѿт[ъ] тѣгїєг[ъ] зааноса н [726б] крагїє, пракє є сваком[ъ] мєреню. ч(н)стє
ѿт[ъ] тѣѡжен'ског[ъ] пиполєнїа н наингїнванїа. ѿд[ъ] боѣ н ѡбоѣ. чѣванїє ѿт[ъ] сваке слобє н
неправ'дє. ѿд[ъ] маамелє, н вїнш'ка. заалнш'нога др'жанїа код[ъ] себє, н лакомоств. рѣке нека сѣ
вамъ прѣженє на делєнїє снролаашн. н на свако добротнєнїє свонмъ блнж'ним[ъ]. родє н
кон'шнєкѣ свомє, по найвншѣй заповєдн б(о)жїѣй. блнжнїєга пазити каа саамъ себє. ѿтѣїайте
сє лѣкавогѣ смншлїнванїа н злопан'тєнїа. н тѣѡжен'скє жєлє распалїнванє. а каа[ъ] сє молатє
б(о)г: к' себѣ мнсаѡ събїнрайте. да бѣдє вамъ цѣло оум'лє г' б(о)г: н знанїє с
вѣроваанїєм[ъ] нехсѣм'ннѣвато ѡ чємѣ вамъ є прош'нїа. не двострѣнтн памєт[ъ] свою. да тн лн
то б(о)гѣ, не да тн лн, цю ѿд[ъ] нїєга нщємо. ако є наша прошнїа по б(о)жїѣй волї. тє нїє цю
сѣпроѣѣ, на коє сло доконаанїє, н свєтскє тафрє. достаткїємо то цю проснїмо²²⁹. а ако лї є д(є)шн
на к'варѣ. є томє знаамо да нєйма ннїа. цю є пракє, н д(є)шї є за хѣвїдє. на ѡглєданїє
снролаашїн н нємоѣ'нїн. на коє добро єтнєнїє. є томє наша моленїа слѣша. н даає намъ
сѣакаа[ъ] нааспор'но г(о)с(по)лннѣ б(о)гѣ. ємѣжє подобєт[ъ] слава н др'жава. част[ъ] [727а] н
покланїанїє. о(т')цѣ н с(ы)нѣ н с(вє)томы д(є)хѣ. н н(ы)нѣ н пр(н)сно н вѣ вѣкы вѣкомъ.
амннѣ:~

²²⁹ Написано проснїа.

Прилог Б: Илустрације

Слова избрана (1743), Архив САНУ, 137 (101), 1.

ѿпхѣтѣ номъ правнѣхъ. Х҃сѣ истинны бг҃ъ нашъ. ꙗко му
смы на рѣшѣва, въ вѣкѣхъ вѣкомъ, аминъ : ѿ

Мѣста • въ х҃е днѣ. На бл҃говѣщеніе прѣ
стѣе бл҃же наше бг҃е и пр҃но двѣ мѣстѣ:

Сказаніи, и словеса. Преводна на сръбскѣхъ языцѣхъ.

Запросѣ люде. **Многѣхъ** стѣхъ събранна. Пouchиѣ

наа. Приказиѣ наа. Похвалнаа: **Слово** прѣбѣ.

и похвалное. Иже въ стѣхъ оца нашего іоанна за

похвалнаго. **Архїеписѣпа** Константинопольскаго : ѿ

Заслѣое намъ братѣхъ хр҃ііанѣхъ оно право ники
несвѣтѣно днѣхъ свѣце. Игоеное прѣзвѣта свѣтъхъ

днѣхъ и злѣзѣнога поспало безпѣтѣка. само по

себѣхъ свѣтѣхъ свѣдѣшма свѣтѣхъ свѣтъхъ свѣтъхъ.

свѣтъхъ свѣдѣа що свѣтъхъ не ѿстѣхъ. И вѣдѣмъ

та ба. мрѣакасе іоанѣхъ. алъ сѣво пакѣхъ сѣма

ѿвѣмъхъ блѣстѣахъ лѣхъ немогъхъ понестѣхъ. родѣмъ

се іоанѣхъ и зѣнова свѣтъхъ. неголи помрѣтѣна іоанѣхъ

іоанѣхъ и прѣхъзѣма. ѿродѣню по мѣхъ радѣамъ. алъ радѣа

іоанѣхъ и прѣхъзѣма. ѿродѣню по мѣхъ радѣамъ. алъ радѣа
• 3. - 60 - ѿбѣахъ снѣбѣ

ГЛАГОЛА. ПОИХ СЛАВА СЪ ОЦЕМЪ И СЪ ДЪХЪМЪ. И НЫНѢ
 И ПРНО, И ВЪ ВѢКѢ ВѢКОМЪ, АМИНЪ. СЛОВО ПРЕ
 ПІЕ. НАБЛГОВѢЩЕНІЕ ПРПТЫЕ БЩЕ. ПРПБНАГО ОЦА
 НАШЕГО ІШАННА ИЗДАМАСКА ТРАДА: ~:

ВДАНИЕ ТПНОМЕ ИГДЫКОМЪ СЪБРААНЮ. СВѢ
 ЛОМЪ И ПРЕТХНОМЕ СПОМИНААНЮ. СТРААНЕ, ЛЕ
 МЕНА СВАКОГА РОДА ИГЗЫСА. СВАКАА ДОБРОРОД
 НА ФЕЛА. МНОГО СЪБРААНЮ И МИЛОКРНО ІСПРАДНИ
 ІГХ МНОЖАСТВО ПОБЖНЫ ЛЮДІИ, СЪБОРНО ХСІСЪ
 ЦННЫ. РАДХЮТНСЕ ЗДХШАМИ. ДЖОВНО ДАСВѢ
 ІСХЕМО ОВЫ БЛГЫ И ПРЕХВАЛЕННЫ ДНЪ. ШБГХ СІСРА
 НЫ ПБСАМИ СВОЮ ПАФРХ ДА ПРОВОРДНО НАСТРХНЕ ВЕ
 СЕЛЕТНСЕ ШДВА ЦРА ІСРАСНОИ ІКЖЕРИ ПРНСТЕЛОМЪ ИОН
 ЦРІКОМЪ ГОДЪ. СЪЗАПНЦААНІЕ СТРУАВАМОСЕ ІКНОВОН
 ОВОН ЦРІКОВНОИ НАГОЩЕНІЕ СОФРН. ПЕ ВЕСЕЛО ПРОВЕСЕ
 ЛИНМОСЕ ХМАТН БРАТСКЫ ІСАХЦРІКОМЕ ДВОРХ НАТАС
 ПН. ОУНАШОН СЛОБОДИ. ІКОНАШЕ ЦРЦЕ БЖІЕ МІТРЕ. ОНЫ НА
 СВОИ ПОКРОВО ПОКРЫВА ІУСВАІСЕ НА ПЛАСТН НБЛІИ НЕСВИ
 ДОВНІИЩА И ПЛЗЫ ЛЕПО. ДОИ ПД ДНЪКЕ, И РАДХМІН ВЕСЕ
 НБНЕ СИЛЕ. СНБАСЕ ІУЗ ГОРЪ СІСЛАНЫЮ ПРЕГІНБЛЮТНСЕ
 ДОЛЕ

СЛОВО ЧЕТВЕРТОЕ. НАБЛГОВѢЩЕНІЕ. ПРЕСВѢ-
ЩЕ. С ПРАТО МАЖИМА, ИСПОВѢДНИКА :.

БЛГОВѢЩАЮЩЕ ДНѢ ШДНЕСТІЕНІЕ БГѢ НАШЕ.
ЕВО ШСІЕ ЦѢВНИЦЕ ДВѢ ПѢСМЫ НАТННѢ БЕСЕ-
ДХ. ЯСАНЪ ОВО НБЕСЕШ ПРОИЗВОДИСЕ ЗАТЮТЕ
ПАЛЪ ДОНСТА ПОПРАВНИЦЫ. КАКОСЕ ПІНШЕ Д
ДНѢ НАДНѢ ВАЛЫ НАМЪ СІСАДИВАТИ БЖІЕ НАДН
МИ ДОБРОПВОРСТВО. НЕРНО ПОГА ДВА ПРРКА. ПАЛСІ
ЛГЛСІКА ІСНИТА ШЛГНРЪ. ПРЕОЦЕМЪ ПРЕТГЕДВЫ БГО
МАНІЕ ОУКАЗУЕ. НШПХДА ВЕЛНІОН ОВОИ ЗЕМЛНОИ
ННБНОИ ЦРЦН. ЦРКОГА РОДА ІСОЛЕНО НТЮДРЕПЛОСЕ ВХ
ТЕ. ЛШДОВХ ОПЕГЪ НАПАТГІАРЪ АБРААМА ПЛЕМЕСЕ
ПРЕВОДЫ НІЕНО. ШОЕ ПОПРЕ НЕМУХ НОБРЕЧЕНО ШБѢ
ЗАУВО ШСОЛЕНАМУ РОДЕНІЕ ТЮСТАМА. НЕРНО ПОПГЕЛЕС
НОМЕ ЗАВИТАЮ ШННХСЕ ПЕТЛИ ДОМІРІЕ ХС. ЗАТГО ННЕ
ПЕГЪ ДНѢ НАДНѢ ВАЛЫА ПО ЛЕТЮПРОІСАДИВАТИ ВЕ-
ЛНІО СТИНВАНІЕ НАШЕ ШБѢ. НЕТО НСВАІСЫ НАМЪ Ш
ШСЪ ШТАСА. НАНПАТЕ ПОМЕ ПОСЛБДАІСЪ. АДАСТІЕНІЕ
НАНАМА ХВО. ШОЕ ДРХТА. АІГО НІЕ ПО НЕИЗГОВОРНО ННЕ
ГОВО ИСПРАЗЖНІЕНІЕ СВОЕМУ ТОЛЕМОСТІИ НСМАЖЕНІЕ
ЛЕ ІСНА

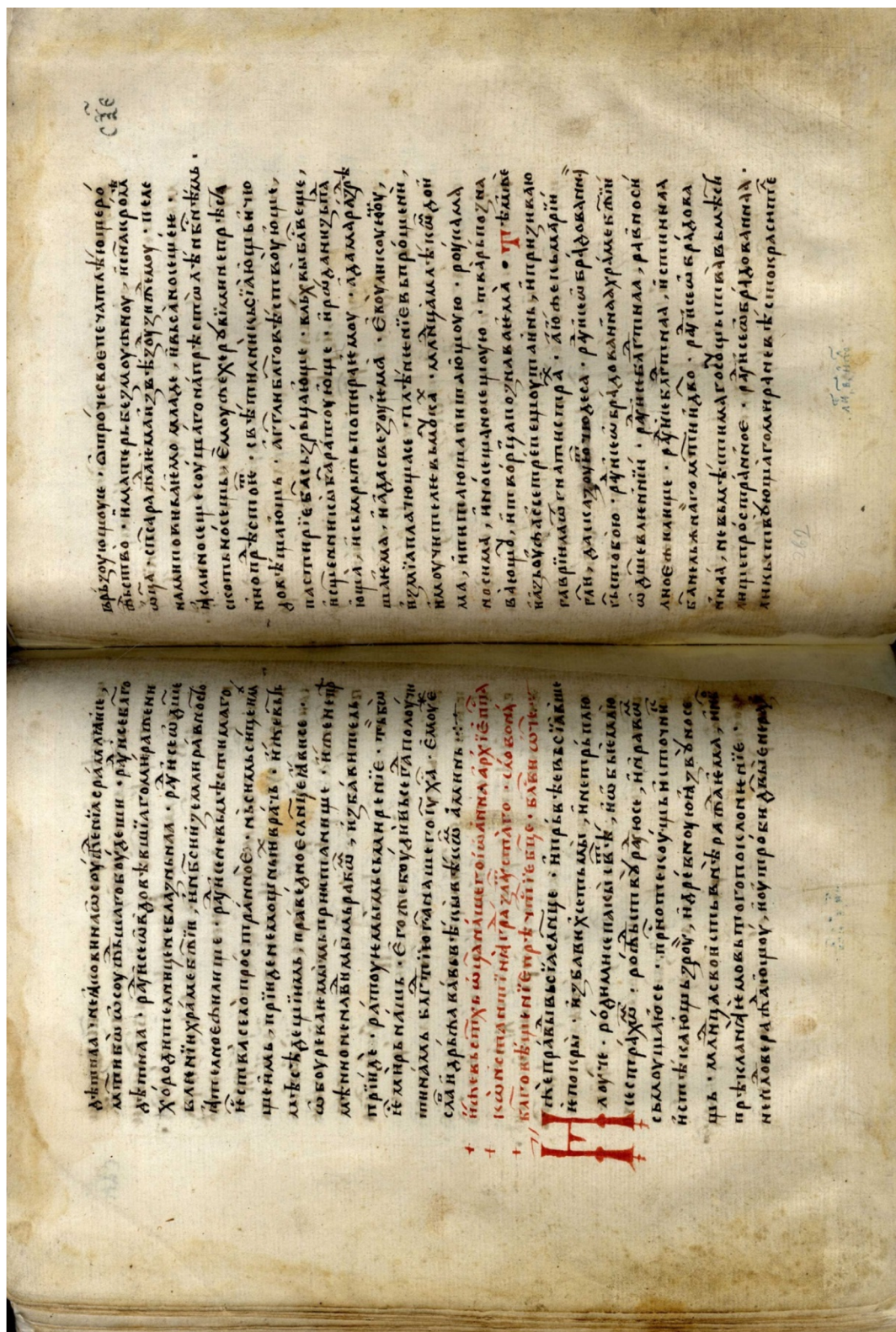
маслице зеленъ стърхавъ. дѣтъ стѣи наиде наиде го
лѣнне съмасинною. нѣко ѿпѣха нѣмагѣи глѣши нѣп
нисе дѣшъ моѣ. нѣстѣне радостѣи въсхвалѣте оуѣла
моѣ. величѣ дѣшъ моѣ. нѣвѣрадѣсе дѣтъ моѣ ѿ
бѣтъ стѣи моѣ. прознаде нѣко изрозъголѣнне донос
нѣмаслице дѣе оуѣспѣшла вода съземлѣ. нѣко нѣвоего
исвѣта ѿводе вѣнно сътворѣ. глѣсе хмнѣжѣи бѣи
гѣѣ. пѣмо нѣблѣтъ се помѣсторѣ, кѣже атѣ. глѣ бѣ
нѣже нѣстѣ сътобою прѣга дѣо бѣе. сѣю блѣтъ дѣа
нѣтъ нѣмѣ. сѣмѣже слава въвѣсѣи въвѣсѣи. аминѣ.

Слово десѣтое. наѣтрѣи поѣѣлю. нѣи наѣнѣне.
потѣи пѣсѣи поѣнѣи. сѣлюѣи ѿлѣи. заѣло. дѣ.

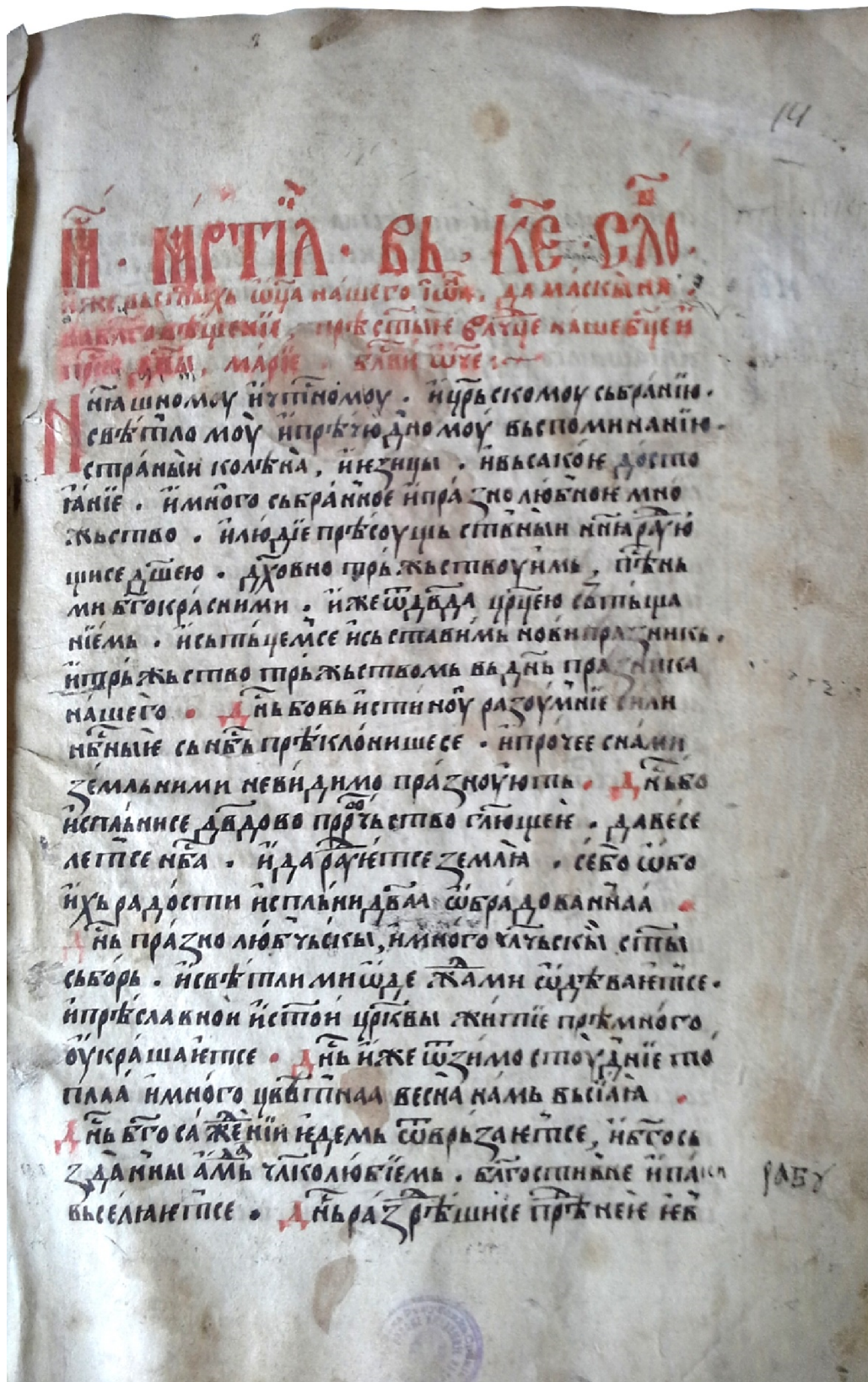
Вѣбрѣме ѿно, вѣспѣвшѣи мѣи. нѣе вѣторѣи съта
щѣнѣи въгѣдѣи ѿдѣи, нѣвѣнѣе вѣдомѣи заѣрѣи.

нѣблѣваа сѣнѣавѣтъ: пѣлѣванѣе. сѣмѣ.

Радѣспѣи въвѣи нѣю гѣрѣи ѿ тѣи. кѣко прѣи
мѣи прѣодѣи мѣи. дѣи сѣ она заѣтѣи нѣрѣи сѣи
бѣи. нѣто дѣтъ ѿгѣи. дѣи заѣрѣи жѣи сѣи
сѣвѣи оуѣсѣи ѿнѣ старѣи заѣрѣи. пѣи кѣ
кѣе ѿспѣи атѣи, прѣсѣи ѿде нѣторѣи оуѣгѣи ѿдѣи.

Слово Јована Златоустог на Благовести, *Зборник житија и слова* (XIV век),
Универзитетска библиотека „Светозар Марковић“ у Београду, Ђоровићева
рукописна збирка, 258.

Слово Јована Дамаскина на Благовести, Поменик водичнички (крај XV – почетак XVI века), Архив САНУ, 32 (138), 14.

жане знаю . **Д**хъ стѣи на нѣдетѣ на тѣ . н снла **аггль**
 вышнѣго ѿсѣннѣтѣ . тѣмъ нроженноѣ
 нстѣе стѣо на рѣтѣе снѣ вышнѣго . небон
 се маріамъ ѿбрѣтѣево блгодетѣ ѿбѣ .
Много нще мою тайноу приде снѣ . блго **бца**
 вѣстнѣтѣи ннсако нзѣоу жасаюсе . нножа
 нше невѣрѣ стѣвою тѣковилъ . прѣславнѣ
 мѣ блговѣщеніемъ , глнглннн . **Ѿ**врѣз **аггль**
 невѣрнн нравѣ дѣо . се бо іако мнѣ мннѣсе .
 еко нѣташе се словеса мога . нѣоу тѣоу тѣоу не
 вѣмѣстнѣ маго вѣмѣстнѣ . аще не хощеши ,
 зане не вѣ нѣ не можѣтѣ ѿбѣ вѣсѣсѣ .
Кортѣ не двѣсѣ , нѣрѣсѣсѣо соушн . бо нсе да **бца**
 не сако іако нѣо мѣ , прнде ннѣ . лѣжа бо
 не нѣта нѣе оу ннѣтѣ . нѣе . нѣ вѣтѣ прѣтѣе
 грѣхѣ пѣтѣлѣ нѣрѣнскы стѣи . **С**ѣтѣ ро **аггль**
 жѣшн нѣ . Единоѣо нѣтѣлнѣе трѣнѣ .
 нрадѣстѣ мнѣо , нсѣдѣтѣ ннѣшн нѣнѣтѣ
 нѣоу . нѣо жѣ ннѣтѣа же аггльскы лнѣ ,
 нлнѣтѣсѣ . нѣо дѣтѣ нѣоу дѣтѣ . нме
 тѣоу вѣтѣсѣ вѣннѣ . **С**пнѣлѣа іако **бца**
 сѣшн ѿблнѣтѣ нѣоу . оу днѣлѣтѣ бо
 вѣннѣтѣоу . аггльскы нѣ разѣу ннѣ іако тѣ
 пѣмѣннѣ ннѣоу ѿтѣтѣ . тнѣо нѣлѣа
 тѣоу блго вѣщеніа . **К**расѣтѣ нсѣдѣстѣ **аггль**
 соуѣтѣ глнѣтѣоу . нсѣгѣра днѣтѣ рѣкоу . іако
 нѣтѣоу пѣтѣсѣ , нѣтѣоу тѣоу
 жѣсѣ . нѣтѣа нѣашѣстѣа стѣоу дѣа .
 тѣоу нѣо жѣннѣ боу дѣтѣ . **К**тѣо оу вѣрнѣтѣ , **бца**

СЛОВО ПЕРВОЕ НА БЛГОВѢЩЕНІЕ ПРЪТЪА КЪМЪ.

Радѹна Орадованна Гдѣ сѣ тобою.
Словеса сѣ ахъгга Гавріла къ прѣтѣ дѣтѣ мѣри, на
писанна оу свѣго свѣ: Лѹкѣ, вѣ Галѣѣ ѿ. вѣ 31: 1.

В радостнаго слѣтѣвѣ нѣе, нѣдѣже
нѣсть печалѣ, ни воздѹханіѣ, ш радостн
научнѣтѣ чѣлованіѣ, посланнѣи ш бѣа
Гавріла къ дѣтѣ мѣри, гдѣ: Радѹна Ора-
дованна. Слѣшѣтелѣи возанелѣннѣи. Не шѣрѣтѣ
Землѣ чѣлованіѣ кѣи доутоунаго, дондеже нѣо
на сѣ неподѣнжѣа, аѣггаскнмѣ Перомѣ, не земнымѣ,
сѣ чѣлованіѣ напнѣавшѣи, Радѹна Орадованна Гдѣ
сѣ тобою. ш нѣа наѹѣна Землѣ, снѣм оуразомѣ Тѣе
чѣрнѣ чѣлѣтѣ: Радѹна радостн прѣлѣтѣншѣ, Тѣе
подѣлѣтѣ радѣвѣнѣа бѣннѣи. Коѣа радѣи кннѣи кѣтѣ
радѣвѣнѣа подѣлѣтѣ, посланіѣмѣ аѣггаскнмѣ на
нѣѣшнѣи Прѣпѣѣдѣи наѹѣннѣи бѣтѣи нѣмамы. Радост-
номѣ аѣггаскомѣ чѣлованіѣ, сѣ радостнѣи наклонѣтѣ

мѣтѣ
кѣе,
днѣ.

аѣ: ѿ.

Свѣ.

ВАЗАНЬ НАБЛГОВѢЩЕНІЕ

Прѣтон Бгородичи.

Іако Вездѣ понесомъ въ Лѣванѣ, іако Кіпаріе
нагорѣхъ Аермоникъ, іако Фініѣ повѣснѣмъ
іаже на приморіи. Ісѣсъ Сирахъ, іако.

Кгда посылалъ Бгъ Моуіеа до
Фараона Крѣла Егѣптскаго,
іако казала мѣвити ѣмѣ, жебѣ
выпѣтиа зъ Егѣпѣ аѣ Іаки,
ѣбѣла Моуіи іако до Фараона іако мѣви
до него: вымѣла непомѣноу мѣви ѣви,
же немога ѣви дѣи мѣви, Прѣблѣви
Хрѣіа, намаіа іако мѣи Бгъ дѣи нѣви
жебѣ мѣви до Прѣтон дѣи Крѣлави
Свѣта іако хвалѣа ѣви, бо іако дѣи ѣ Свѣ,
Блговѣщеніе Прѣтон Бѣиале іако ѣбѣла
мѣви до іако, бо немаіа іако мѣви, нѣра
на іако похвалѣа нѣви; нѣви Бгъ Моуіеа,
мѣви до него: Іако ѣбѣа ѣвѣа тѣоа іако
ѣвѣа тѣа, ѣвѣа ѣвѣа глѣа, тѣа іако
іако ѣбѣа, же іако Бгъ ѣвѣа ѣвѣа іако
на іако мѣи, іако мѣи мѣви; іако мѣи

Свѣ

вѣвѣа

СКВ

Радѣиѣ шбравованѣ Гѣстѣон. Лукѣ, ѣ.

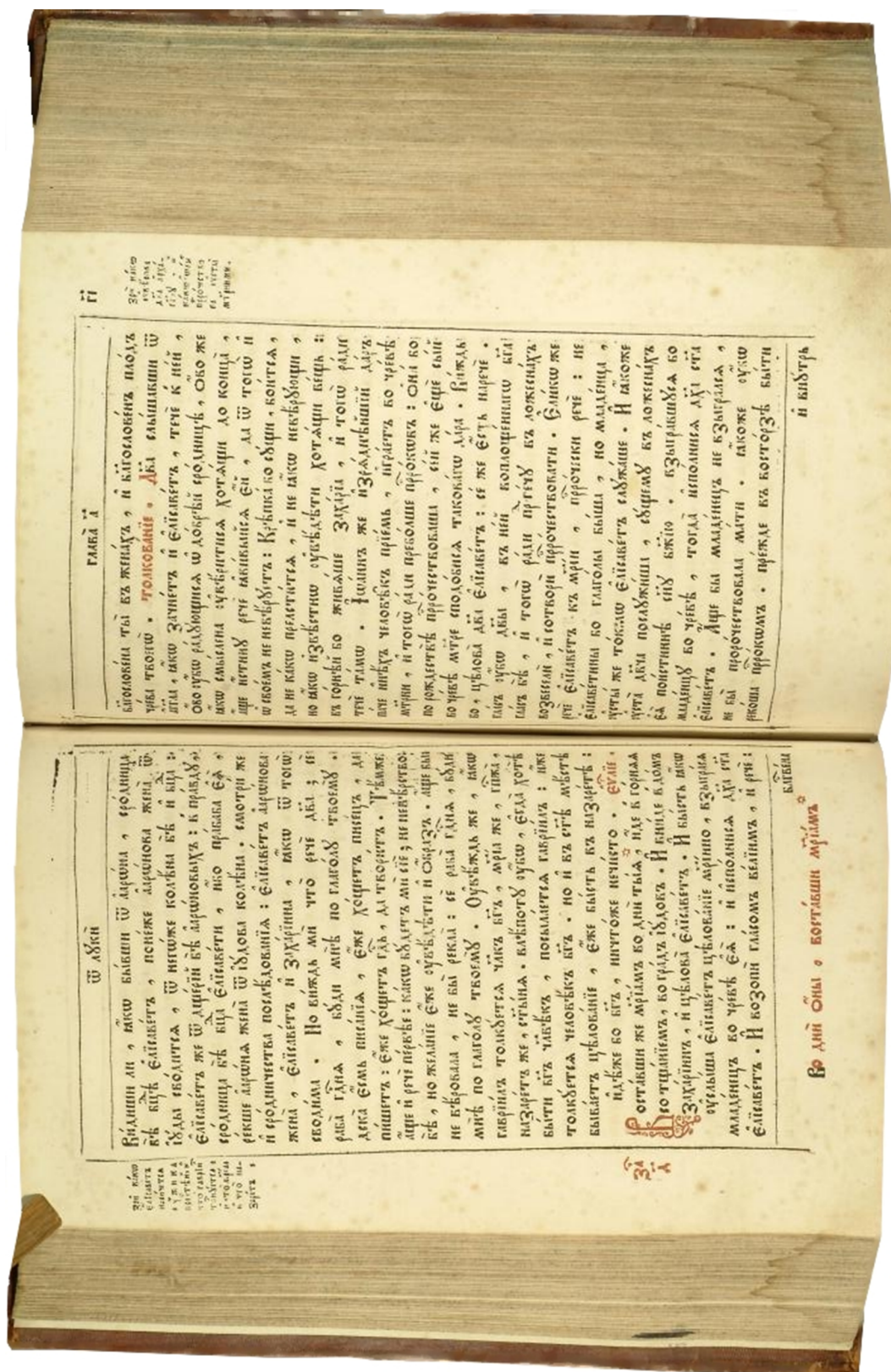
Επιφ.
ΝΑΥΣΠΟ
ΠΡΕΒΥ

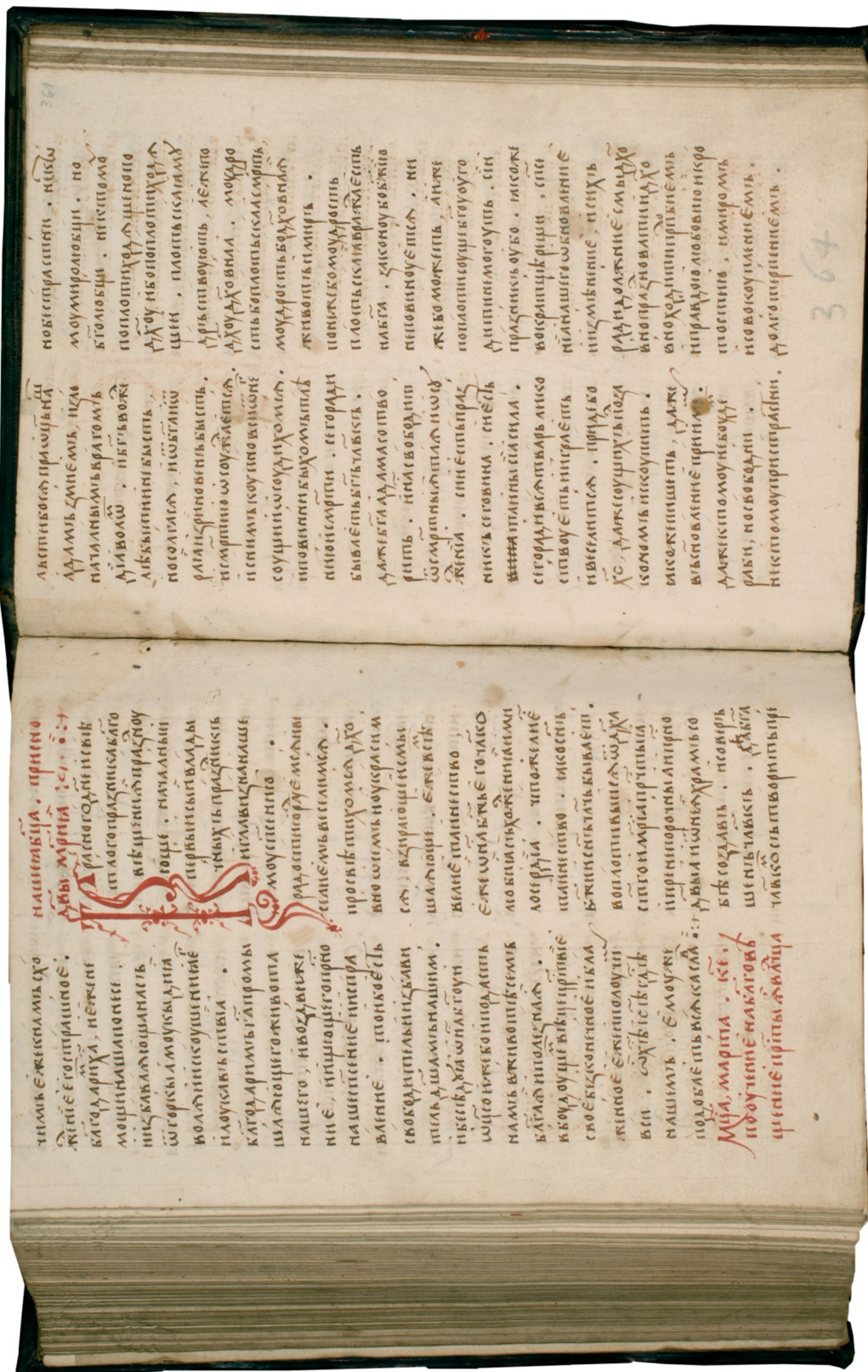
हिं

Тлкованије на Благовести, *Евангелие с толкованием* (1756),
<http://old.stsl.ru/manuscripts/staropечатnye-knigi/332?fnun=219>

Биографија

Милеса Стефановић-Бановић рођена је 1979. у Београду. Средњу школу завршила је у Линцу (Аустрија). Дипломирала је 2003. године на Филолошком факултету Универзитета у Београду на Смеру за мађарски језик и књижевност. Године 2008. дипломирала је такође на Православном богословском факултету у Београду. Магистарску тезу под називом „Записи у српским рукописима Сентандрејске збирке” одбранила је 2010. на Филолошком факултету у Београду. Наредне године при истом факултету започела је рад на докторској тези „Беседе, слова и поуке на Благовести у преводу и преради Гаврила Стефановића Венцловића“. Током студија, у различитим периодима била је стипендиста Министарства просвете РС, Министарства вера РС и немачке Фондације „Конрад Аденауер”.

Од 2009. запослена је као истраживач-сарадник у Етнографском институту САНУ. Тренутно је ангажована на пројектима: „Стратегије идентитета: савремена култура и религиозност“ и „Интердисциплинарно истраживање културног и језичког наслеђа Србије. Израда мултимедијалног интернет портала ‘Појмовник српске културе’“. Аутор је већег броја научних радова, приказа и превода, објављених у домаћим и иностраним часописима и тематским зборницима. Учествовала је на више научних скупова и конференција у земљи и иностранству.

У својим истраживањима, филолошко-антрополошким приступом језичкој, књижевној и етнографској грађи, како у архивским, тако и у савременим изворима, проучава религијске теме у књижевности и култури. Области интересовања обухватају културну историју и наслеђе Срба на подручју Аустроугарске, питања етничког идентитета, традиционалне и савремене облике религиозности и обредно-религијску праксу.

Говори и користи литературу на немачком, мађарском, енглеском и руском језику и служи се француским. Током студија теологије изучавала је црквенословенски, старословенски, руски, старозаветни јеврејски и новозаветни грчки језик.

Прилог 1.

Изјава о ауторству

Потписана Милеса Стефановић-Бановић

број индекса

Изјављујем

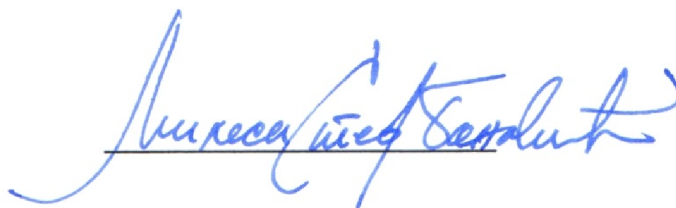
да је докторска дисертација под насловом

**Беседе, слова и поуке на Благовести у преводу и преради Гаврила
Стефановића Венцловића**

- резултат сопственог истраживачког рада,
- да предложена дисертација у целини ни у деловима није била предложена за добијање било које дипломе према студијским програмима других високошколских установа,
- да су резултати коректно наведени и
- да нисам кршила ауторска права и користио интелектуалну својину других лица.

Потпис докторанда

У Београду, 22.12.2015.

Прилог 2.

**Изјава о истоветности штампане и електронске
верзије докторског рада**

Име и презиме аутора: Милеса Стефановић-Бановић

Број индекса:

Студијски програм: наука о књижевности

Наслов рада: **Беседе, слова и поуке на Благовести у преводу и преради
Гаврила Стефановића Венцловића**

Ментор: проф. др Томислав Јовановић

Потписана Милеса Стефановић-Бановић

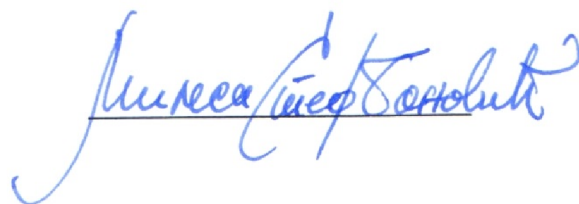
Изјављујем да је штампана верзија мог докторског рада истоветна електронској верзији коју сам предала за објављивање на порталу **Дигиталног репозиторијума Универзитета у Београду**.

Дозвољавам да се објаве моји лични подаци везани за добијање академског звања доктора наука, као што су име и презиме, година и место рођења и датум одбране рада.

Ови лични подаци могу се објавити на мрежним страницама дигиталне библиотеке, у електронском каталогу и у публикацијама Универзитета у Београду.

Потпис докторанда

У Београду, 22.12.2015.

Прилог 3.

Изјава о коришћењу

Овлашћујем Универзитетску библиотеку „Светозар Марковић“ да у Дигитални репозиторијум Универзитета у Београду унесе моју докторску дисертацију под насловом:

Беседе, слова и поуке на Благовести у преводу и преради Гаврила Стефановића Венцловића

која је моје ауторско дело.

Дисертацију са свим прилозима предала сам у електронском формату погодном за трајно архивирање.

Моју докторску дисертацију похрањену у Дигитални репозиторијум Универзитета у Београду могу да користе сви који поштују одредбе садржане у одабраном типу лиценце Креативне заједнице (Creative Commons) за коју сам се одлучила.

1. Ауторство
2. Ауторство - некомерцијално
- ☒ 3. Ауторство – некомерцијално – без прераде
4. Ауторство – некомерцијално – делити под истим условима
5. Ауторство – без прераде
6. Ауторство – делити под истим условима

(Молимо да заокружите само једну од шест понуђених лиценци, кратак опис лиценци дат је на полеђини листа).

Потпис докторанда

У Београду, 22.12.2015.

Милеса Стефановић-Бановић

1. Ауторство - Дозвољавање умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце, чак и у комерцијалне сврхе. Ово је најслободнија од свих лиценци.
2. Ауторство – некомерцијално. Дозвољавање умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце. Ова лиценца не дозвољава комерцијалну употребу дела.
3. Ауторство - некомерцијално – без прераде. Дозвољавање умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, без промена, преобликовања или употребе дела у свом делу, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце. Ова лиценца не дозвољава комерцијалну употребу дела. У односу на све остале лиценце, овом лиценцом се ограничава највећи обим права коришћења дела.
4. Ауторство - некомерцијално – делити под истим условима. Дозвољавање умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце и ако се прерада дистрибуира под истом или сличном лиценцом. Ова лиценца не дозвољава комерцијалну употребу дела и прерада.
5. Ауторство – без прераде. Дозвољавање умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, без промена, преобликовања или употребе дела у свом делу, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце. Ова лиценца дозвољава комерцијалну употребу дела.
6. Ауторство - делити под истим условима. Дозвољавање умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце и ако се прерада дистрибуира под истом или сличном лиценцом. Ова лиценца дозвољава комерцијалну употребу дела и прерада. Слична је софтверским лиценцама, односно лиценцама отвореног кода.